CLÀSSICS & VALENCIANS

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

TEODOR LLORENTE

OBRA VALENCIANA COMPLETA

Estudi i edició crítica a cura
de Rafael Roca Ricart

Teodor Llorente: obra valenciana completa
Col·lecció Clàssics Valencians, 2

© Rafael Roca Ricart, 2013

© De l'edició: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013

Direcció científica: Antoni Ferrando i Francés

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 248
46019 València
avl@gva.es - www.avl.gva.es

Disseny de la col·lecció: Enric Solbes
Maquetació: Unitat de Recursos Lingüisticotècnics, avl

Impressió: Gràfiques Vimar, sl
C/ Alqueria de Raga, 11 - 46210 Picanya

isbn: 978-84-482-5857-3
Depòsit legal: v-1847-2013

A Josefina, Miquel i Núria

A Joan Teodor Corbín Llorente,
in memoriam

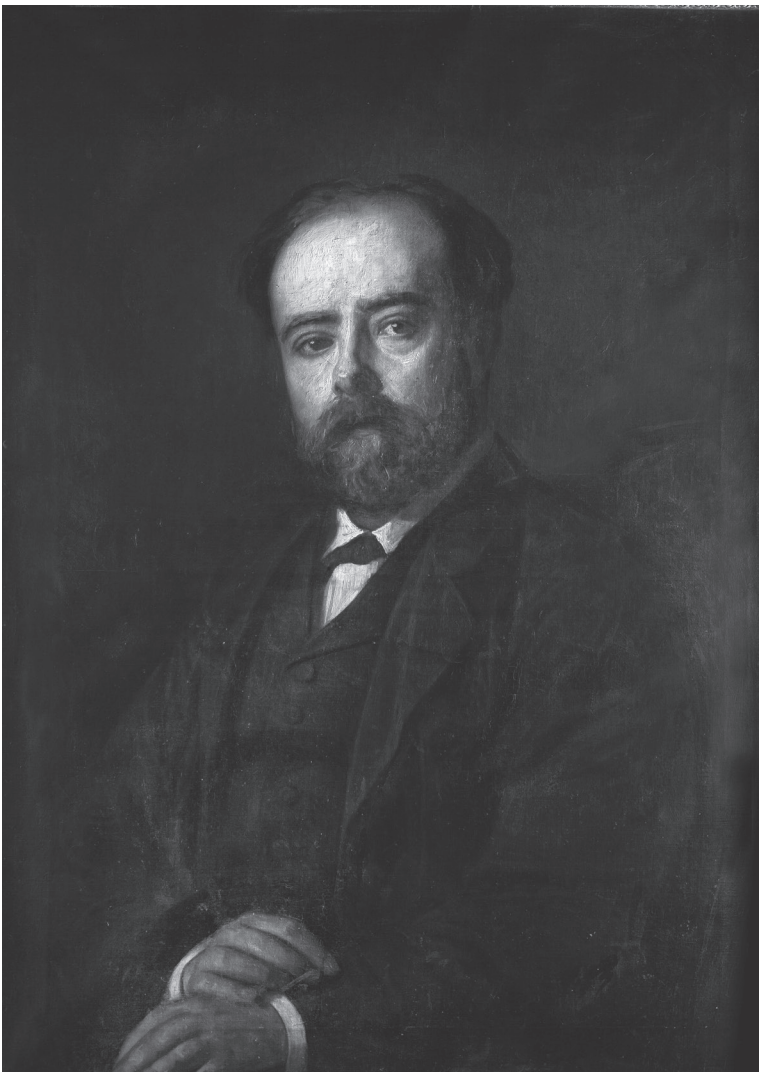

Retrat de Teodor Llorente i Olivares,
de Josep Gastaldi i Bo (1872).
Col·lecció particular, València.

La Renaixença no és un
projecte que s'haja de discutir;
és un fet que s'ha realitzat.

Teodor Llorente
(Discurs d'obertura de curs
de Lo Rat Penat, 1879)

En Teodor Llorente és el poeta que millor respon a la divisa dels nostres Jocs Florals: *Patria, Fides, Amor*.

Hi ha poetes que sols vibren per la Pàtria.

D'altres que només senten la Fe.

Molts als qui només encén l'Amor.

En la més petita poesia del gran Llorente, del nostre estimat germà, l'admirat i venerat Llorente, hi sentireu sempre glatir en encisadora fusió l'emoció del patriota, del creient i de l'aimador de tot lo bo i de tot lo bell.

Narcís Oller
(Adhesió a la coronació de Llorente
com a Poeta de València, 1909)

La teua estricta veu encara,
aquella veu de cauta confidència,
obscurs treballs d'amor amava,
que fou davant el nom clar de València.

Vicent Andrés Estellés
(«Oda honesta a Teodor Llorente»,
dècada dels anys seixanta del segle xx)

Índex

Presentació de Joan Teodor Corbín Llorente 17

El poeta de València 27

Les edicions de la lírica valenciana de Llorente (1885-1983) 30

El *Llibret de versos* de 1885 32

El *Nou llibret de versos* de 1902-1903 40

El *Nou llibret de versos* de 1909 44

Els *Llibrets de versos* de 1914 60

Les *Poesies valencianes* de 1936 62

La *Poesia valenciana completa* de 1983 65

Composicions no recollides en el volum *Poesia valenciana completa* (1983) 72

Prosa valenciana de Llorente (1879-1911) 76

Consideracions a la prosa valenciana de Llorente 78

Llorente i la dignificació del valencià 79

La present edició 83

Agraïments 90

Abreviatures 92

Poesia valenciana 95

1. L'amor del poeta 97
2. Ple de suspirs el pit 100
3. Aparició 102
4. [Mon trist caminar] 106
5. La poesia 110
6. ¡Vent-i-dos anys! 112
7. A mon amich el poeta D. Antonio Aparisi y Guijarro 117
8. La nova era 121
9. Ensòmit 127
10. La meua amada 130
11. Salutació a en Belenguer 134
12. El jardí de la reina mora 136
13. [Yo estava a son costat] 140
14. [He vist brotar dels arbres] 143
15. València y Barcelona 144
16. Als poetes de Catalunya 151
17. Als felibres de Provensa 157
18. La morta-viva 161
19. Al poeta Adolf Blanch 166
20. Visanteta 171
21. La dama del rat penat 176
22. A Àusias March 184
23. A Maria Santíssima 188
24. Mensage 198
25. Aubada 200
26. Salutació als poetes de Catalunya, Mallorca y Provensa que vingueren a les festes del centenar del rey en Jaume 204

27. Romans dels quatre trovadors 210
28. Als periodistes de Barcelona 220
29. A Federich Mistral 224
30. Les dos montanyes 227
31. En la montanya 231
32. Lo cant del lletí 240
33. Lo Rat Penat 243
34. La musa valenciana 253
35. La cansó del teuladí 258
36. Lliris campestres 261
37. La reyna de la festa 265
38. A ma filla Maria 271
39. Més enllà 276
40. A la memòria de Vicent Boix 279
41. A la Verge de Monserrat 285
42. Versos per a un àlbum 292
43. A la senyora baronesa de Cortes 294
44. Les tres cordes de l'arpa 297
45. A Calderón 301
46. A la Senyera 303
47. La Senyera y Lo Rat Penat 310
48. Cansó dels escursionistes del Rat Penat 312
49. Tempesta 317
50. Cant a la pàtria 333
51. La barraca 342
52. Lo reliquiari 351
53. Plany amorós 352
54. A la mar Mediterrànea 354
55. Lo rosari de la viuda 355
56. A mon llibre 362

57. Cant darrer 365
58. De València 369
59. Gojos a la Santíssima Verge Maria,
Mare dels Desamparats 371
60. Lo tabalet 376
61. A mossén Jacinto Verdaguer 380
62. La creueta de mossén Jacinto 382
63. Les glòries de València 384
64. A Francesch Vinyas 391
65. A la bona memòria de la poetisa Rosalía Castro 394
66. Arròs en fesols y naps 399
67. Recort al rey don Joan I,
fundador dels Jochs Florals 401
68. A la reina dels Jochs Florals Rafeleta Andreu 404
69. Trova a Matilde Ojea 406
70. A Escalante 410
71. Al poeta Bodria 414
72. Floreta sens nom 416
73. Als bons valencians 418
74. Cartes de soldat 422
75. *Pro patria* 429
76. [Al poeta Puig i Torralva] 436
77. La creu del poble 438
78. En l'àlbum d'una mallorquina 442
79. Pasejet de maig 443
80. A ma filla Josefina 448
81. A ma néta Maria Bernal y Llorente 452
82. Salutació [als Jocs Florals de Colònia] 455
83. En l'àlbum de una senyora 457
84. [La més alta cadira] 458

85. Al pintor Sorolla 459
86. A Gaspar Thous 462
87. Les cansons de la viuda 464
88. [A Salvador Gil] 470
89. Ma filla Irene 472
90. Misa de alba 475
91. Plany de la teixidora 482
92. En la mort de Verdaguer 487
93. Testament 488
94. Endressa a Federich Mistral 493
95. A José Segarra y Joaquín Julià 494
96. Vora·l barranch dels Algadins 496
97. Cansó de les empaperadores de taronges 499
98. [Targeta postal per a la tómbola de l'Asil del Bon Pastor, a Barcelona] 503
99. Cansoneta amorosa 504
100. La barca nova 507
101. Primaveral 519
102. Primavera 525
103. Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat 527
104. El llibre de missa de la meua mare 534
105. Versos llegits en una festa de Lo Rat Penat en obsequi de les reynes dels Jochs Florals 540
106. [Al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana] 543
107. Inscripció antiga de una rajoleta 545
108. A una joveneta que per distraure a son pare, cego, li llegia mon *Llibret de versos* 549
109. Ferits al cor 553
110. ¡Valencianeta! 558

111. [El dia de Sant Vicent] ... 561
112. Visanteta. Cansó nova de un poeta vell… ... 562
113. Viaje nupcial ... 569
114. Matinal ... 574
115. Ovelleta mansa ... 577
116. Roses de dacsa ... 582
117. A Eduart L. Chavarri ... 592
118. Romans de Visanteta quant anà a Saragosa ... 593
119. [A Maria Ricart] ... 598
120. A Natàlia Paulowsky ... 600
121. Mal ensomni ... 603
122. València y Alacant ... 611
123. Íntima ... 617
124. [A un poeta sacerdot] ... 623
125. L'escolanet de Santa Ana ... 626
126. Aubades ... 629
127. A «El Sueco» ... 631
128. València a la Exposició ... 632
129. Visanteta en los Jochs Florals ... 634
130. Salutació als mallorquins que vénen a València ... 641
131. Mireya ... 645
132. [Present de flors] ... 648
133. [Perol] ... 651
134. Cant d'aucells ... 653
135. Valencianisme d'un chiquet d'escola ... 656
136. A Balmes ... 658
137. En l'àlbum d'una joveneta mallorquina ... 660
138. Filla de viuda ... 662
139. Conversa de Nadal ... 664
140. Xich de barca ... 670

141. Història de l'antigor 672
142. Als poetes jóvens 679
143. En casa d'un antiquari 683

Traduccions

144. La fulla 693
145. Imitació de Sannazaro 695
146. Els amants de Rímini 696
147. Contemplació 699
148. Màrius 701
149. [Lo cardenal Guillem Massaià] 705
150. [Lo Sant Graal] 707

Prosa valenciana 711

1. [Discurs d'obertura del curs 1879-1880 de Lo Rat Penat] 713
2. [Discurs presidencial dels Jocs Florals de Barcelona de 1880] 722
3. Endressa. Al senyor don Marian Aguiló, en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona 726
4. Prefaci [al *Llibre d'or dels Jochs Florals*] 735
5. Víctor Iranzo 744
6. Notes valencianes [1] 756
7. Notes valencianes [2] 760
8. Notes valencianes [3] 765
9. Notes valencianes [4] 769
10. Notes valencianes [5] 774
11. La festa del Corpus en València. Les roques y·ls jagants 777
12. D. Antoni Palanca 781

13. El Misteri de Sant Cristòfol
(Festes del Corpus en València) 783
14. El Misteri del Rey Herodes
en les festes del Corpus de València 787
15. Una carta del mestre 790
16. [El record de Josep Bernat i Baldoví] 794
17. Senyor don Vicent Dualde,
president de Lo Rat Penat 797
18. [Missatge d'adhesió a l'homenatge a Josep Bodria] 800

Bibliografia 803

Presentació

Joan Teodor Corbín Llorente

El 30 de juny de 1857 Teodor Llorente publicà en *El Conciliador*, de Pascual Pérez Rodríguez, la seua primera poesia valenciana; dos anys més tard, en 1859, se celebraren a València els primers Jocs Florals, en els quals participà amb una poesia titulada «La nova era». A poc a poc aparegué la seua obra poètica valenciana, d'una manera discontínua i dispersa, ací i allà, en periòdics i revistes: *Las Bellas Artes*, *La Opinión*, *El Museo Literario*, el *Calendari Català*, el *Calendari Llemosí*, la *Ilustració Catalana*, *Lo Gay Saber*, etc., i, sobretot, en el diari del qual era propietari i director, *Las Provincias*, i en el seu *Almanaque*, que anualment distribuïa entre els subscriptors. En aquests dos mitjans d'informació donava a conéixer les seues poesies i les dels altres poetes valencians que havien obtingut guardons en algun dels jocs florals celebrats en l'àmbit de la Renaixença, o que havien escrit obres de rellevància en valencià.

Quasi trenta anys després, en 1885, Llorente es decidí a recopilar en un petit volum, dedicat al seu mestre i amic Marià Aguiló, les seues composicions valencianes. En la dedicatòria d'aquest *Llibret de versos*, invariablement reproduïda en totes les edicions posteriors, exposa el motiu de l'edició: «Poquíssims érem los que escrivíem versos en llengua valenciana culta o literària, y pochs

també los que'ls llegien gustosos. Ara, eixa afició està ja popularisada: València té un valent estol de poetes cultivadors de son restaurat idioma [...]. Per a ajudar a eixa obra de valencianisme, he escrit casi tots los versos de aquest llibret, y per això mateix els estampe».

Dotze anys després, a iniciativa de Lo Rat Penat i com a homenatge al seu president honorari amb motiu de la culminació de l'obra *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*, en 1902 n'aparegué una segona edició, *Nou llibret de versos*, encomanada a l'historiador i bibliòfil Serrano Morales, en la introducció de la qual indica que es tracta de «reproduir el seu *Llibret de versos*, que ja escaseja, afegint-li totes les composicions poètiques valencianes escrites o publicades per l'autor des de l'any 1885 fins ara». Aquesta edició de 1902 tingué una tirada restringida, tan sols per a ser distribuïda entre els socis de l'entitat i seguidors locals de la Renaixença.

Conscient que tant aquesta edició dels seus versos com la prèviament esgotada de 1885 no havien passat de cobrir escassament la demanda autòctona, i amb el desig de donar una major difusió a les seues poesies valencianes, que ja eren apreciades més enllà de l'àmbit de la Renaixença, Llorente començà a preparar-ne una nova edició, per a la qual sol·licità en 1904 a l'erudit Marcelino Menéndez y Pelayo un pròleg introductori que no arribaria fins a finals de 1908, i que és el que encapçalà la tercera edició de 1909 de les seues poesies, esta vegada dedicades al seu amic Mistral, fundador i líder del Felibritge.

En 1914, tres anys després de la mort de Llorente, el seu fill Teodor Llorente Falcó assumí el treball d'editar novament els seus versos, als quals afegí com a epíleg un article que ja havia

publicat poc abans en la *Ilustració Catalana* amb la poesia que son pare havia deixat incompleta, «En casa d'un antiquari». Llorente Falcó narrava en aquest text el procés de composició de les últimes poesies d'un Llorente ja invàlid i prostrat en una butaca durant llargues nits d'insomni, poemes que al matí següent dictava al seu íntim amic el canonge Sanchis Sivera.

Pocs anys després, amb la inestimable col·laboració de Josep Calveras, Llorente Falcó començà la faena immensa –que ocuparia més de vint anys de la seua vida– de publicar en l'editorial Balmes de Barcelona tota la correspondència de son pare amb els literats de l'entorn català i castellà. Els dos primers volums de l'*Epistolari Llorente*, pagats íntegrament per ell i centrats en les «Cartes de llevantins», aparegueren en 1928 i 1930, respectivament. Més accidentada resultà la publicació del tercer volum, com veurem en el seu moment. Amb la mort de Llorente Falcó en 1949, el seu treball quedà interromput més de mig segle.

Seguint l'objectiu de donar a conéixer l'obra i les relacions literàries de son pare, en 1932, amb motiu de la celebració de l'aniversari del naixement del poeta provençal Frederic Mistral, el meu avi publicà el volum *Mistral i Llorente (Recull de notícies i impressions)*, centrat en la relació entre el Felibritge i la Renaixença –principalment la valenciana– al sud dels Pirineus.

Després de la mort de Llorente, la seua poesia es trobà amb una nova generació de poetes valencians reivindicadors no ja tan sols de la llengua que en els seixanta o setanta anys anteriors ell tant havia contribuït a fer ressorgir i a prestigiar, sinó reivindicadors també de la idiosincràsia valenciana. Poetes com Duran de València, Jacint M. Mustieles o Daniel Martínez Ferrando el reconeixien i aclamaven com a mestre, a pesar de les diferències

ideològiques que els separaven. El mateix Llorente Falcó en *Las Provincias*, primer, i posteriorment reunits en dos volums, publicà una sèrie d'articles reivindicatius amb el significatiu títol d'*En defensa de la personalidad valenciana*.

I arribà el centenari del naixement de Llorente. Era l'any 1936. Es preparaven cicles de conferències, commemoracions i actes en el seu honor. L'Ajuntament de València aprovà el 27 de març la publicació d'un fullet dedicat a Llorente amb una cronologia de la seua vida, una antologia de les seues poesies, un fragment de *Valencia* i una breu selecció de crítiques literàries. A l'Ateneu, Vicent Calvo Acacio féu una dissertació sobre la vocació poètica de Llorente i, referint-se a les seues poesies valencianes, afirmà que «el *Llibret de versos* dio todo lo demás, pues fue a manera de código, con todos los preceptos fundamentales que debían regir a los amadores del país valenciano, tanto en orden a sus aspiraciones civiles como en el de sus actividades literarias». Per la seua banda, Lo Rat Penat i altres entitats editaren l'*Àlbum homenatge a Teodor Llorente*, «patrocinat per Lo Rat Penat, Societat d'Amadors de les Glòries Valencianes, el Consell de Cultura i Relacions Valencianes Proa, l'Associació de l'Ensenyança valenciana, *La República de les Lletres* i el Comité del centenari de Llorente i Querol», en el qual trobem les firmes de Nicolau Primitiu Gómez Serrano, Eduard López Chavarri, Enric Navarro Borràs, Josep Sanchis Sivera, Miquel Duran de València i Vicent Calvo Acacio, entre altres. Així mateix, Miquel Duran de València publicà a Barcelona una biografia de Llorente, un exemplar de la qual es conserva a l'Arxiu-Biblioteca Llorente amb la dedicatòria «A Teodor Llorente i Falcó, director de *Las Provincias*. Record i homenatge. Abril, 1936».

Llorente Falcó tornà a preparar per a aquell centenari una nova edició més completa de les poesies de son pare, augmentada aquesta vegada amb una nova part que arreplegava un grup de poesies que, segons indica en l'«Advertència preliminar», es trobaven «en un paquetet en el que Llorente n'havia guardades unes quantes ab esta nota "Poesías valencianas no incluídas en el *Llibret de versos* por parecerme defectuosas o de poca importancia"», que sufragà íntegrament i donà a la impremta en 1936 i que, destruïda quasi totalment durant la guerra civil, tingué molt poca difusió. Encara recordem el llibreter Rigal, gran valencianista, sol·licitant-nos periòdicament, en la dècada dels seixanta, exemplars d'aquella edició per a la venda, que en quantitat de dos o tres centenars havien escapat miraculosament de la destrucció.

No tingué més bona sort l'edició de l'*Epistolari Llorente*, que s'havia previst completar, en cinc toms, l'any del centenari del naixement del poeta. Proclamada la República, prompte aparegueren, en 1934, els problemes de finançament dels tres volums encara pendents de publicació. L'obra s'anava retardant per un o altre motiu, de tal manera que coincidí el començament de la guerra civil amb l'inici de la impressió de tercer volum, ja que segons la carta que Llorente Falcó escrigué a Josep Calveras l'1 de juny de 1936, el volum III es trobava en aquell moment pràcticament en premsa. Acabada la guerra, Llorente Falcó donà per suposat que, confiscada l'editorial, tot el material hauria sigut destruït; però, al començament de 1942, Calveras li comunicà que s'havia recuperat «todo el metal compuesto y con las pruebas completas de todo el volumen, tal como estaba la víspera de la revolución de 1936». Vencent totes les dificultats que s'anaven presentant per a l'edició del tom tercer, finalment, al començament de 1945 va

arribar a les seues mans el primer exemplar d'aquell volum. Porta data d'edició de 1936, ja que, com informà Calveras a Llorente en la carta esmentada, «me dicen que no habrá dificultad en la publicación, a pesar del prólogo y notas en lengua regional, por ser cosa compuesta ya enteramente antes de la guerra».

L'editorial Sicània, conscient de la falta d'edicions de les poesies de Llorente en les llibreries i considerant, davant de la demanda existent, la necessitat de reeditar la seua obra, publicà en 1958 una *Antologia poètica* amb pròleg, introducció i notes de Carles Salvador. En 1959, a propòsit dels cinquanta anys de la coronació de Llorente, el diari *Levante* li dedicà el suplement cultural «Valencia»; i en 1961, amb motiu del cinquanta aniversari de la seua mort, aparegueren diversos articles commemoratius en revistes i periòdics valencians, entre els quals destaquen els publicats en *Las Provincias*. Quant als actes celebrats aquell any, convé recordar la vetlada organitzada per l'associació Amigos de la Poesía, presidida pel professor Feo Cremades, en la qual, a més de la declamació de diverses poesies de Llorente, es presentà un poemari editat en el seu honor, amb el títol *Cinquantenari llorentí*, escrit pel poeta Josep M. Bayarri. No deixa de ser significativa la comparació d'aquesta commemoració amb els actes prevists vint-i-cinc anys abans, frustrats per la guerra civil.

Des de feia temps, en converses mantingudes amb Manuel Sanchis Guarner, Rafael Ferreres, Lluís Guarner i altres erudits, ens havien fet notar la necessitat d'oferir, no només al públic en general, sinó també als estudiosos, als universitaris, una nova edició de les poesies de Llorente que servira de base per a estimular el coneixement i la transcendència històrica de la seua obra poètica. Després de llargues conversacions amb els nostres bons

amics Eliseu Climent, encarregat de l'edició, Lluís Guarner, de la magistral introducció, i Francesc Pérez i Moragón, que va assumir la colossal tasca de recopilació i revisió dels texts, en 1983 va eixir l'obra *Poesia valenciana completa* en l'editorial 3 i 4.

Com a conseqüència d'aquesta publicació, una nova generació de jóvens investigadors universitaris començà a centrar l'atenció en les distintes facetes de l'activitat literària de Llorente: comunicacions, estudis monogràfics, tesis de llicenciatura, tesis doctorals… Pareixia que qui alguns estudiosos havien donat per arcaic i ranci escriptor, ressorgia en l'interés dels intel·lectuals, com bé acrediten els articles dels professors Vicent Simbor, Ricard Blasco, Eduard J. Verger, Antoni Ferrando i Vicent Salvador que integren el monogràfic que la revista *Caplletra* dedicà en 1988 a la Renaixença valenciana. D'aquesta sèrie de treballs voldria destacar també l'antologia *Poesia* que en 1996 dugué a terme Vicent Simbor, catedràtic de la Universitat de València.

Entre els més jóvens i prometedors d'aquests investigadors es troba el nostre amic, el professor Rafael Roca Ricart. Ens el presentaren els professors Antoni Ferrando i Vicent Josep Escartí en març de 1998, amb motiu de l'entrega de la correspondència inèdita de Teodor Llorente, que es trobava custodiada a Barcelona des de la guerra civil. Rafael Roca ja havia elaborat la seua tesi de llicenciatura sobre Llorente com a ideòleg de la Renaixença valenciana, i ens n'oferí un exemplar, que llegírem amb tant de plaer com satisfacció ens produí la posterior notícia que la seua tesi doctoral, dirigida pel professor Simbor, estaria centrada també en la figura de Llorente.

Han passat els anys, i el profund coneixement que el professor Roca ha adquirit no només de l'obra poètica valenciana de Llo-

rente, sinó també de les seues múltiples i complexes facetes de periodista, traductor, crític literari, historiador, polític, etc. –facetes que a vegades s'entrecreuen, s'interfereixen o es complementen i a vegades se superposen al llarg de la seua complexa i dilatada vida–, ha donat com a fruit publicacions com *Escrits polítics de Teodor Llorente (1866-1908)* (2001), *Teodor Llorente, el darrer patriarca* (2004), *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana* (2007), *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana* (2007), *La Renaixença i la ruta del Cister* (2008), *Lo foc sagrat de la fe* (2010), *La Renaixença valenciana i el redescobriment del país. El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)* (2011), *El valencianisme de la Renaixença* (2011) i el volum col·lectiu *Teodor Llorente, patriarca de la Renaixença* (2011), editat amb motiu del centenari de la mort del meu besavi. A aquestes publicacions, en les quals es posen de manifest les moltes hores dedicades a estudiar i aprofundir la personalitat i les relacions literàries i personals de Llorente, cal afegir innumerables articles, publicacions en revistes especialitzades, comunicacions i ponències presentades en congressos, aportacions en les quals, fonamentat en una sòlida base documental, apareix una profunda anàlisi de les circumstàncies en què es desenvolupà el tema de cada treball.

Rafael Roca ens presenta hui, amb el patrocini de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, un nou treball, més prompte un repte que s'ha imposat a la seua ja demostrada capacitat d'investigació. Ni més ni menys que l'edició crítica dels escrits valencians, vers i prosa, de Llorente. Si la labor d'un investigador és vocacional, i ben sovint és valorada només en un reduït cercle d'intellectuals, quan es tracta d'una obra com la que ens ocupa ja podem qualificar-la de meritòria. Encara que les poesies de Llorente

ja havien sigut repetidament publicades, faltava una edició que fixara d'una manera precisa, i partint de texts escrupolosament i críticament seleccionats, la seua obra valenciana perquè d'ara en avant servisca de base de treball als investigadors interessats. L'obra, que corona els actes de commemoració del centenari de la mort de Llorente Olivares i de l'elaboració de la qual he tingut coneixement detallat, ha sigut duta a terme amb el màxim rigor i pulcritud. I és per això que no vull deixar passar l'ocasió de manifestar, en nom propi i de la meua família, la nostra satisfacció i agraïment.

El poeta de València

Rafael Roca Ricart
Universitat de València

En la presentació de l'*Àlbum homenatge a Teodor Llorente* que en 1936, amb motiu del centenari del naixement del «patriarca de les lletres valencianes i iniciador de la Renaixença al País Valencià», editaren conjuntament la societat Lo Rat Penat, el Consell de Cultura i Relacions Valencianes «Proa», l'Associació de l'Ensenyança Valenciana, la revista *La República de les Lletres* i el Comité del Centenari de Llorente i Querol, els editors asseguraven que «Teodor Llorente, eminent escriptor, poeta inspiradíssim, traductor rellevant en llengua castellana dels més anomenats poetes estrangers del seu temps; periodista prestigiós, historiador erudit i eloqüent, acadèmic, cronista de la ciutat de València, fou, sobretot, poeta, i poeta valencià. De tots els títols que posseïa –declarava Llorente–, el que més estimava era el de poeta de València».[1]

Així és. Lector compulsiu i escriptor prolífic, Teodor Llorente i Olivares (1836-1911) exercí com a literat –poeta valencià i castellà i, en menor mesura, autor teatral–, traductor, historiador, assagista, crític literari i artístic, cronista de viatges i, sobretot, pe-

1. «Presentació», *Àlbum homenatge a Teodor Llorente*, València, 1936, p. 9.

riodista, la seua professió durant quaranta-tres anys (1861-1904).[2] I si gratem una miqueta en la seua biografia comprovem com, de totes aquestes facetes intel·lectuals, la que més el satisfeia era la de poeta valencià, que tants dies de llaor i glòria hauria de donar-li. Per això, del conjunt de la seua obra literària, les poesies valencianes varen ser les que més s'estimà, i les primeres que es decidí a agrupar i publicar en forma de llibre.

Entre els diversos volums que publicà en vida, i que recullen només una part de la seua producció escrita, destaquen el següents: dos llibres de cartes i reportatges fruit de la dedicació periodística, *Viaje de S. M. D. Alfonso XII* (1877), en què relatà l'expedició realitzada durant aquell any per la comitiva reial al llarg del Mediterrani, i *1867 y 1878. Cartas sobre las dos últimas esposiciones universales de París y apuntes de viaje* (1879), sobre les impressions que li causaren aquelles dues exposicions que tingueren lloc a la capital francesa, i a les quals assistí en la seua condició de director de diari; el *Llibret de versos* (1885) i les seues posteriors reedicions i ampliacions (1902 i 1909), pel que fa a poesia valenciana; *Versos de la juventud (1854-1866)* (1907), que recull les seues primeres manifestacions líriques castellanes; una desena de traduccions castellanes d'autors com ara Lamartine, Hugo, Lord Byron, Voltaire, Goethe, Heine i La Fontaine, entre les quals destaquen *El Corsario* (1863), *Amorosas* (1876), *Fausto* (1882), *Poetas franceses del siglo XIX* (1906) i les dues sèries de *Leyendas de oro* (1875 i 1908, respectivament), pel que fa a poesia, i l'obra *Don Jaime I el Conquistador* (1874), original de Charles de Tourtoulon, pel que fa a prosa; i, finalment, la magna obra *Valencia. Sus*

2. Per a una aproximació al personatge, vegeu Simbor (1996: 7-31), Roca (2001: 9-66; 2004; 2007*b*; 2011, ed.) i Piera (2012).

monumentos y artes. Su naturaleza e historia, publicada en dos volums els anys 1887 i 1889-1902, pel que fa als estudis històrics. La producció teatral, obra de joventut, restà inèdita.

Tota aquesta contribució intel·lectual no li valgué, ni de bon tros, idèntic ressò social. Així, mentre la de poeta valencià fou la faceta que més lloances li meresqué als territoris catalanoparlants, les que varen fer cèlebre el seu nom arreu de l'Estat espanyol foren la de periodista i, sobretot, la de traductor castellà dels poetes romàntics europeus, com bé acrediten els elogis que li dedicaren el mallorquí Joan Alcover, que en 1908 qualificà Llorente com «el mejor, por no decir el único, poeta traductor de España» (Llorente 1930: 220), i el català Joan Maragall, que en març de 1909, a propòsit de la primera sèrie de les *Leyendas de oro* (1875), li confessà que les seues traduccions «foren la primera finestra que·m fou oberta a l'aire lliure de la poesia mondial» (Llorente 1930: 276).[3]

L'habilitat literària de Llorente assolí les primeres fites ben aviat, en arribar a la universitat. Segons Calvo-Acàcio, fou allí on es mostrà com

> un revolucionari, en el sentit de transformar el gust general dels escolars, adoctrinant-los en les modernes disciplines estètiques, desvetllant-hi llur sensibilitat a l'impuls de la seua i incorporant molts companys en la croada de cultura, de què eren apòstols ell i Querol. Les lletres castellanes primer, més endavant les valencianes, van tenir en aquells universitaris entusiastes conreadors, victòria mai no aconseguida, si al prestigi cultural dels inductors no s'haguessin unit l'exemple i la perseverància. (Calvo-Acàcio 1936: 6)

3. D'altra banda, cal assenyalar que en agost de 1909, i a propòsit de la seua faceta de traductor, Maragall publicà l'article «Don Teodoro Llorente» en la revista *Cultura Española*, núm. 9, pp. 543-544, que ha sigut reproduït en Roca (2011: 88).

I és que, des de ben jove, el nostre poeta uní, a la seua exquisida formació i capacitat intel·lectual, una immensa laboriositat i una eminent vocació de líder i ideòleg de la Renaixença valenciana que tingué un clar reflex en la seua contribució com a escriptor valencià, en prosa i en vers.

Les edicions de la lírica valenciana de Llorente (1885-1983)

Llorente practicà una considerable diferenciació a l'hora de triar l'idioma en què redactava els seus escrits, una separació que responia, principalment, als usos lingüístics de l'època, al gènere –vers o prosa– i a la temàtica –política o cultural-literària– dels texts que produïa, i que en uns punts convergia i en altres es distanciava de les pràctiques intel·lectuals valencianes de la segona meitat del segle XIX. El resultat és que la majoria dels seus escrits en prosa són polítics i estan redactats en castellà,[4] mentre que la major part de la producció lírica coneguda, aquella que el converteix en el poeta que més qualitat i quantitat aporta al nostre segle XIX, fou redactada en valencià.

Aquesta distinció ha donat peu a la creença, prou generalitzada, que Llorente únicament utilitzà la nostra llengua per a escriure poesia. Per això, és important assenyalar que, a banda de nombroses cartes, també produí –si més no– una dotzena i mitja de textos de temàtica cultural en prosa valenciana que, ni que només siga per trencar el tòpic i evidenciar quin era el model lingüístic que considerava més adequat a l'hora d'escriure en prosa, val la pena de conéixer.

4. Vaig reunir molts dels seus articles periodístics de temàtica política en Llorente (2001).

D'altra banda, resulta eloqüent comprovar com Llorente pensava que la seua lírica valenciana acomplia una funció cultural més transcendent que no la castellana. Així ho assenyalà en 1907, quatre anys abans de morir, en l'«Advertencia preliminar» que encapçalava el volum *Versos de la juventud (1854-1866)*, en què feia balanç de la seua dedicació lírica:

> Mis versos valencianos (buenos o malos) contribuyeron algo a una empresa, cuya importancia no puede negarse, a la obra de la *Renaixensa*, al resurgimiento literario de la que dulcemente llamamos nuestra lengua materna, y de su poesía. Orgullo tengo, y creo dispensable este orgullo, en haber ayudado, por poco que sea, a ese movimiento. (Llorente 1907)

Així, cal recordar que, en aquell moment, a més del recull *Poesies triades* (1906), la seua poesia valenciana havia conegut dues edicions: *Llibret de versos* (1885) i *Nou llibret de versos* (1902); i que ja feia temps que en tenia en preparació una tercera edició ampliada i també titulada *Nou llibret de versos* (1909).

D'aquesta manera, podem dir que Llorente reuní la seua producció lírica valenciana en una sola obra: el *Llibret de versos*. Un volum que, deixant de banda les antologies, entre 1885 i 1909 edità en tres ocasions, les dues darreres «molt augmentades»; que, entre 1914 i 1983 –una vegada mort l'autor–, conegué tres reedicions-ampliacions més, les dues últimes transformat ja en «obres completes»; i que, amb el pas dels anys, es convertí en el llibre en què varen aprendre a llegir i escriure en la pròpia llengua un bon nombre de valencians del segle XX.

El *Llibret de versos* de 1885

La lírica valenciana de Llorente prengué cos amb el *Llibret de versos*, possiblement l'obra més emblemàtica de la Renaixença valenciana. Així, la primera vegada que Llorente agrupà i edità una part de les seues poesies valencianes fou en 1885, vint-i-huit anys després d'haver donat a llum les tres primeres composicions (1857), i quan ja era un poeta consagrat i admirat. Fins a aquell moment, els seus poemes només havien aparegut publicats, de manera esparsa, en periòdics, revistes i anuaris de València i de Barcelona. Per això el volum que els aplegava fou rebut amb tant d'entusiasme.

El *Llibret de versos* es gestà durant l'any anterior, en 1884. Així ho comunicava Llorente al seu amic Vicent Wenceslau Querol el 24 d'abril de 1884: «Voy a hacer el tomito de versos valencianos, que me piden muchos. Se lo dedicaré a nuestro buen Aguiló. Esto me servirá de alguna distracción, en medio de mis abrumadoras tareas».[5] L'anunci públic de l'edició, però, no degué realitzar-se sinó a finals de 1884. De fet, l'1 de gener de 1885 *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal* publicava que,

> ab lo modest títol de *Llibret de versos*, l'inspirat poeta En Teodor Llorente, a qui tant deuen les muses valencianes, anuncia la pròxima aparició d'un volum que contindrà les més selectes composicions poètiques, eixides de sa ben tallada ploma. L'obra estarà estampada ab esmero tipogràfich, en paper superior, y formarà un elegant tomo, que ja en ànsia esperen los amants de nostra bona lliteratura.[6]

5. Trobareu les cartes que Llorente envià a Querol en Roca (2012*b*).
6. «Noves», *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal*, 2, València, 1 de gener de 1885, p. 15.

Pel que fa a la impressió del *Llibret*, que es produí per plecs, devia estar prevista per a principis de 1885, ja que, amb data de 15 de gener d'aquell any, Querol s'adreçava per carta a Llorente i li deia: «Aguardo con impaciencia tu libro de versos lemosines. Me hace grandísima falta y te agradezco de veras la promesa de enviarme el primer ejemplar. Muchas horas gratas me esperan releyéndolo» (Llorente 1928: 138); mentre que el 15 de febrer *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal* publicava: «Ab verdadera ansietat és esperada la publicació de les inspirades poesies que, ab lo títol de *Llibret de versos*, ha coleccionat En Teodor Llorente»;[7] i el 14 de març, hi insistia Querol: «Me prometías tu libro para principios de febrero. Envíamelo cuanto antes, aun cuando sólo sean los pliegos impresos» (Llorente 1928: 140).

El *Llibret de versos* degué començar a imprimir-se durant els primers dies de març de 1885, ja que en una carta datada el 19 d'aquell mes Llorente comentava a Querol: «Federico [Doménech, l'impressor], a quien lo encargué, te enviará hoy los pliegos de mis poesías valencianas»; a la qual cosa responia Querol cinc dies després:

> Ayer tarde recibí los pliegos de tu libro de poesías lemosinas, que es un tesoro. Una sola de las composiciones, «La barraca», basta para inmortalizar el libro y al autor. Anoche lo leímos ya casi todo en familia y a él dedicaremos muchos ratos de nuestras solitarias veladas. Ya verás qué pronto lo saben casi todo de memoria mis hermanas. (Llorente 1928: 141)

Els plecs, però, no devien estar complets; o, almenys, l'enquadernació final encara degué tardar unes setmanes a completar-se,

7. «Noves», *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal*, 5, València, 15 de febrer de 1885, p. 40.

ja que en una data indeterminada d'abril –segurament cap a mitjan mes–, Llorente anunciava a Querol:

> Los amigos del Rat Penat, muy benévolos conmigo, quieren celebrar la publicación del libro de versos valencianos, que estará concluido para el 1º de mayo. Han pensado hacer un banquete, y ofrecerme una medalla de bronce, con mi vera efigies, que está haciendo un escultor para que Ríos la funda.[8]

Finalment, en una nova epístola que ben bé podem datar al voltant del 25 d'abril, Llorente apuntava: «Ahí va el último pliego de mis versos valencianos. Dentro de dos días podrá repartirse». Perquè del que no hi ha dubte és que, amb data de 28 d'abril, Querol n'acusava la rebuda: «Muchísima alegría ha [de] sentir nuestro buen Aguiló al recibir tu libro y leer su bellísima dedicatoria, pero no será mayor sin duda que la experimentada por mí al ver que de nuevo hermanas en ella nuestros dos nombres al recordar aquellos dichosísimos tiempos de juventud y de entusiasmo» (Llorente 1928: 144).

Tal com finalment fou editat, el *Llibret de versos* recollia trenta-set poemes datats entre 1857 i 1884, i s'encapçalava amb una llarga endreça-dedicatòria a Marià Aguiló, el «volgut amic i savi mestre» de Llorente. A més, es cloïa amb unes «Notes de l'autor» en què el poeta comentava l'origen o el motiu de setze d'aquelles composicions. Un apartat que, posteriorment, es mantingué i s'amplià en la resta d'edicions, fins i tot les que prepararen el seu fill, Teodor Llorente i Falcó (1914 i 1936), i Lluís Guarner (1983).

8. L'homenatge devia ser cosa feta si més no des de dos mesos abans, ja que el 15 de febrer *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal* anunciava: «Apropòsit d'aquest aconteiximent [la publicació del *Llibret de versos*], tenim entés qu·alguns de sos admiradors y amichs li preparen un obsequi». «Noves», *Lo Rat-Penat. Periòdich Lliterari Quincenal*, 5, València, 15 de febrer de 1885, p. 40.

En el moment en què aparegué el *Llibret de versos* Llorente tenia quaranta-nou anys, i molt probablement les raons per les quals tardà tant de temps a donar-lo a l'estampa s'expliquen per la incertesa i els dubtes que li plantejava la manera com seria acollit, entre una societat poc avesada a llegir i escriure en la llengua que parlava, un llibre culte que aspirava a dignificar un idioma molt corromput pel pas del temps, la desídia i la manca de prestigi social. I també, tal com afirmava en l'endreça, per haver de combatre els detractors i «adversaris de la renaixensa»: els qui afirmaven «qu·és trevall perdut esforsar-se en fer reviure una llengua morta» (Llorente 1885: 9); o veien aspiracions polítiques –separatistes– en el conreu literari valencià. En aquest sentit, resulten ben eloqüents les paraules que el 3 de juny de 1884, i a propòsit de la recepció del *Llibret de versos*, li adreçà per carta el seu amic Vicent W. Querol:

> Gran alegría darás al buen Aguiló con la publicación y la dedicatoria de tus poesías valencianas. El tomó será precioso y acogido con ansia en Cataluña, Mallorca y Valencia. Era gran lástima que no estuvieran coleccionadas tantas hermosísimas obras, gloria tuya y orgullo de tus amigos. Ya verás como Cataluña es más culta, más agradecida y más entusiasta que Castilla. (Llorente 1928: 130)

La qual cosa porta a pensar que Llorente temia la reacció en contra que, a Castella, poguera provocar aquell volum de lírica valenciana. En l'endreça a Aguiló que l'encapçalava es referia a tots aquests entrebancs, i atribuïa dos mèrits al *Llibret de versos*: un de «patriòtic», en afirmar que es tractava d'una «obra de valencianisme»; i un altre de lingüístic, en mostrar-se en contra de la vulgarització i a favor de la dignificació de la llengua:

> Per a ajudar a eixa obra de valencianisme, he escrit casi tots los versos d'aquest llibret, y per això mateix els estampe. He procurat acostar-me al modo usual de parlar tot lo que permitixen, per una banda la propietat y puressa de la llengua, y per altra la elevació de l'estil poètich. (Llorente 1885: 11)

Abans, però, havia fixat la funció ideològica de la seua lírica, en afirmar que els versos «estan inspirats per la mateix·idea d'enaltir la pàtria valenciana, recordant ses glòries y restablint el conreu lliterari de sa pròpia llengua» (Llorente 1885: 9).

Igualment, em sembla també oportú destacar que, en carta personal adreçada a Víctor Balaguer en juny de 1885, Llorente assegurava que «en el *Llibret* he reunido los versos valencianos que me han parecido menos malos»; i que, amb la seua publicació, «una de las cosas que más he querido realzar es la fraternidad de Valencia y Cataluña» (Llorente 1936: 119). Com bé acrediten, d'altra banda, els poemes «València i Barcelona», «Salutació als poetes de Catalunya, Mallorca i Provença», «Als periodistes de Barcelona», «A la Verge de Montserrat» i «Tempesta», entre d'altres.

Pocs dies després d'aparéixer el *Llibret de versos*, el 30 de maig de 1885 el ratpenatista Josep Maria Puig i Torralva publicà en la revista *La Moma* una ressenya en què explicava que el poemari llorentí «no s'ha posat a la venta, y ho sent per aquells que no siguen suscritors a *Las Provincias*, pos està publicat aposta per a repartir-lo gratis entre els seus suscritors». I saludava l'edició del volum amb entusiasme: «Lo renaiximent de la nostra lliteratura està de enhorabona. L'aparisió del *Llibret* ha segut una valenta y manifesta proba de lo que val ella» (Puig 1885: 74). El *Llibret de versos* naixia amb una forta càrrega simbòlica, i de seguida esde-

vingué el producte estrella de la Renaixença, els versos de més qualitat que el moviment valencià havia estimulat i produït.

Al llarg de la ressenya Puig i Torralva relatava els inicis lírics de Llorente, sempre sota el mestratge d'Aguiló i la companyia de Querol, i es mostrava ben esperançat: «Este moviment lliterari ha de anar aumentant cada añ. Una volta sembrada la llavor, creixerà la planta y donarà frut més dols que la melmelada» (Puig 1885: 74-75). Com que el *Llibret* havia sigut confeccionat a partir de la selecció que l'autor havia fet, Torralva també es preguntava per què no havia integrat composicions com ara «Lliris campestres» «y un·atra dedicà a Ausies Marc». Finalment, opinava que «lo seu llenguache pot servir de modelo a tots els que cultivem la llemosina llengua», i que «no és persona de gust qui no se procure eixe *Llibret*, que, encara que chicotet, figurarà per son mèrit en el més gran lloch de la poesia del nostre renaiximent lliterari» (Puig 1885: 75).

Al cap d'uns mesos, el 15 d'octubre de 1885, el crític menorquí Josep Maria Quadrado publicà en la revista *Museo Balear* una extensa ressenya, titulada «Caritat, esperansa y fe. Tres buenas obras de este año 1885»,[9] en què es feia ressò de l'aparició, en un mateix any, de «tres libros tales, que si del año 1885 impreso en sus portadas no quedase otro recuerdo alguno a la posteridad, bastarían para labrarle su gloria y hacerlo considerar como data venturosa y envidiable» (Quadrado 1885: 722). Es tractava dels volums *Caritat*, de Jacint Verdaguer, *Llibret de versos*, de Teodor Llorente, i *Poesies*, de Miquel Costa i Llobera, amb què «las tres

9. Al cap d'uns mesos, la ressenya fou traduïda i publicada –en tres lliuraments– en *La Veu del Montserrat*, núm. 8 (20-II-1886), pp. 59-60; núm. 10 (6-III-1886), p. 76; i núm. 11 (13-III-1886), pp. 84-85.

regiones hermanas resultan con igual honor y con equilibrada excelencia representadas» (Quadrado 1885: 723).

Quadrado atribuïa al *Llibret de versos* la virtut cristiana de l'esperança, entre altres coses perquè,

> en su vida íntima lo mismo que en la intelectual, en sus excursiones históricas como en las reuniones y fiestas literarias, [a Llorente] nunca le abandona la esperanza, sofocando siempre con sus alhagos el gemido de los recuerdos, ciñiendo su vieja arpa con recientes flores, mostrándole horizontes harto más gloriosos y dilatados que los que se cierran a su espalda;

i perquè «el trovador de lo pasado se convierte en apóstol del porvenir, y no sólo para su amada Valencia, sinó para la madre patria (que es España todavía en concepto de los vates del Turia, no de todos los del Llobregat) presiente destinos esplendorosos» (Quadrado 1885: 728).

Pocs mesos després, el crític literari català Josep Yxart s'ocupava també del *Llibret de versos* de Llorente. I ho feia per a destacar que contenia «la personalidad literaria de su autor: por un lado, la historia de sus esfuerzos en pro de las letras patrias, por otro, la de sus amistosas relaciones con sus hermanos de Provenza, de Mallorca, de Cataluña. […] Allí está la historia del propagandista y del amigo» (Yxart 1886: 61-62). Així mateix, assegurava que «tiene Llorente como cualidad distintiva una franqueza incomparable de dicción, una claridad que llega a la transparencia. Su frase es como una espada de limpia hoja y buen filo; relumbra por lo limpia y corta por lo afilada»; i que «las imágenes, gráficas y pintorescas, como las de toda la poesía catalana, no son sin embargo tan ásperas y vigorosas como las de nuestra poesía; son

más halagüeñas, de un color más depurado, más fino; se bañan en cierto ambiente de idealidad» (Yxart 1886: 62).

Més recentment, en 1983, l'edició del *Llibret de versos* fou analitzada per Lluís Guarner, qui recordava que el volum recollia les primeres poesies amb què Llorente havia col·laborat en diverses publicacions de Barcelona, com ara el *Calendari Català* i l'*Anuari Català*, i també en *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*, que dirigia Llombart.[10] I posà en relleu que «la planificació d'aquest llibre està deliberadament ordenada, alternant poesies líriques amb altres que tenen significació nacionalista»; i que «és de destacar que tan sols posà data al peu d'aquells [poemes] que tenen una transcendència nacional i no dels que són simplement de caràcter líric» (Guarner 1983: 57).

Com a anècdota, Guarner també observà que el *Llibret de versos* conté una «anomalia bibliogràfica»: així, mentre la coberta consigna com a data d'edició l'any 1884, la portada interior assenyala la de 1885, que és l'any en què finalment aparegué. Encara que Guarner no s'explicava el motiu d'aquesta contradicció –«¿Es va imprimir la coberta en el 1884 i després la composició del llibre es va fer l'any següent per exigències editorials?», es preguntava (Guarner 1983: 64)–, al meu parer, això deu obeir al fet que el llibre havia sigut preparat en 1884, que és la data d'escriptura de l'endreça[11] i del «Cant darrer», la poesia amb què es tanca; però que, per diverses raons materials o editorials, i possiblement també a causa de l'epidèmia de còlera que aquell any assolà València

10. En 2006 el *Calendari Llemosí* fou editat en facsímil per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Vegeu també Escartí (2005) i Estrela (2005).
11. «Escribía esto [l'endreça] en el año 1884» (Llorente 1897).

i que obligà a suspendre els Jocs Florals, la impressió es postergà fins a 1885.

El *Nou llibret de versos* de 1902-1903

Amb posterioritat a 1885, el *Llibret de versos*, qualificat per l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1911-1912) com a «breviari patriòtich de la bella encontrada del Túria» (Oliver 1913: 716), conegué cinc edicions-ampliacions més. La primera al cap de dèsset anys, en 1902, al si de la «Biblioteca de Lo Rat Penat» –n'era el núm. 6– que l'entitat havia iniciat en 1895 amb la publicació del *Llibre d'or dels Jochs Florals*. D'aquesta manera, el *Nou llibret de versos* –el títol sofrí una lleu modificació formal– fou editat per a contribuir als actes d'homenatge que el 1903 la Societat d'Amadors de les Glòries Valencianes i l'Ateneu Científic, Literari i Artístic dedicaren a Llorente a propòsit de la finalització de la magna obra històrica *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*. El volum s'obria amb un retrat de Llorente, que era qualificat com a «Mestre en Gay Saber» (títol amb què havia sigut distingit durant els Jocs Florals de València de 1887), i un escrit preliminar de Josep Enric Serrano i Morales –aleshores director de la Comissió de Publicacions de Lo Rat Penat– titulat «Motiu de esta edició», en què destacava que la idea de la publicació havia partit de la junta directiva de l'entitat valencianista, que desitjava

> fer a son president honorari just homenaje y pública demostració del goig que li produix el acabament de la esmentada obra [*Valencia. Sus monumentos y artes…*], y creu que la millor manera de honrar al benemèrit historiador y donar-li bona proba del amor de sos companys y deixebles és reproduir el seu *Llibret de versos*, que ja escaseja,

afegint-li totes les composicions poètiques valencianes escrites o publicades per l'autor den de l'any 1885 fins ara. (Serrano 1902: 6)

Per això tampoc no isqué a la venda, sinó que fou repartit gratuïtament entre els socis ratpenatistes.

El *Nou llibret de versos* recollia cinquanta-nou poesies repartides en dues parts, vint-i-nou de les quals ja havien sigut publicades en 1885. Les huit que havien aparegut en la primera edició i que ara havien sigut suprimides eren «Aparició», «La nova era», «Mensage», «Als felibres de Provensa», «Al poeta Adolf Blanch», «La dama del rat penat», «Versos per a un àlbum» i «A Federich Mistral». I les trenta noves, integrades en la segona part, «Lo tabalet», «A mossén Jacinto Verdaguer», «Les glòries de València», «A Francesch Vinyas, demprés de cantar la òpera *Lohengrin*», «En l'àlbum d'una mallorquina», «A la bona memòria de la poetisa Rosalía Castro», «Arròs en fesols y naps», «A la reyna dels Jochs Florals Rafeleta Andreu», «Recort al rey en Joan I, fundador dels Jochs Florals», «Trova a Matilde Ojea», «A Escalante», «Floreta sens nom», «En l'àlbum de una senyora», «La creu del poble», «Als bons valencians fundadors de La Senyera, societat valenciana en Madrid», «Cartes de soldat», «*Pro patria*», «A ma filla Josefina. Reyna dels Jochs Florals», «A ma néta Maria Bernal y Llorente. Morta als cinch anys», «Pasejet de maig», «Al pintor Sorolla», «Lliris campestres», «A Gaspar Thous», «Les cansons de la viuda», «Ma filla Irene», «En la mort de Verdaguer», «Al poeta Bodria», «Plany de la teixidora», «Misa de alba» i «Testament».

Com la de 1885, aquesta edició també acusava una «anomalia bibliogràfica», per continuar amb la terminologia de Lluís Guarner, però de diferent índole. Sens dubte per descuit, la poesia «En l'àlbum de una senyora», subtitulada «Versos escrits en una plana

hon habia apegades flors y fulles seques», fou reproduïda dues vegades: en les pàgines 189 i 249.

D'altra banda, cal dir que el *Nou llibret de versos* meresqué les lloances de l'erudit santanderí Marcelino Menéndez Pelayo, amb qui Llorente mantenia amistat des de mitjan dècada dels anys huitanta, si més no. Així, en el transcurs de la carta –inèdita, a hores d'ara– que el 14 d'octubre de 1903 Menéndez Pelayo envià a Llorente pot llegir-se:

> No sé si he dado a V. las gracias por el *Nou llibret de versos*. Conocía de antiguo la mayor parte del contenido de este volumen que es, a mi juicio, una de las obras de más profunda, sincera y delicada inspiración, de más noble y correcta forma, de más puro sentimiento, que hay en nuestra poesía moderna. Las composiciones añadidas ahora en nada desmerecen de las antiguas.[12]

D'altra banda, cal consignar que Llorente començà a preparar l'edició del *Nou llibret de versos* almenys set anys abans, en 1895, ja que en el «Prefaci» –anònim, tot i que, gràcies a la informació que reporta el número de *Las Provincias* corresponent al 21 de febrer de 1896, sabem que fou redactat per Francesc Martí Grajales– del volum col·lectiu *Brots de llorer*, que veié la llum a principis de 1896, es pot llegir: «En la actualitat […] [Llorente] se entreté en recullir poesies valencianes per a formar un altre tomet paregut a lo *Llibret de versos*. Los amadors de les glòries valencianes esperen molt encara de la incansable activitat de nostre insigne poeta».[13] I també que un dels escriptors que més l'animaren a

12. Carta inèdita datada el 14 d'octubre de 1903 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.
13. «Prefaci», *Brots de llorer*, València, 1896, p. 19.

preparar-lo fou el mallorquí Joan Alcover, que en carta datada a Palma el 8 d'agost de 1900 li comentava:

> Reputo de gran oportunidad la edición aumentada del *Llibret de versos*. El «modernismo» podrá fecundar para lo futuro la literatura catalana, pero lo que es en el momento actual no da apenas más que frutos enfermizos y contrahechos. Hora es ya de que nos reconfortemos volviendo los ojos a una obra positivamente alta y hermosa como la de V. Espero con verdadera impaciencia la publicación, que será recibida con regocijo donde quiera que se conozca nuestra lengua. (Llorente 1928: 300)

Així mateix, cal també consignar que, encara que portava data de 1902, el *Nou llibret de versos* degué veure la llum pocs dies abans de l'esmentat homenatge a Llorente, que tingué lloc el 5 de juliol de 1903 al passeig central de la Glorieta, i que reuní més de tres-centes persones i un gran nombre d'entitats i corporacions. Així s'infereix de la notícia que el 29 de juny donava el diari *Las Provincias* informant de la publicació del poemari, i que començava de la següent manera: «No corresponde a *Las Provincias* juzgar la nueva producción del autor de "La barraca" y les "Cartes de soldat", pero no podemos eximirnos de dar la noticia de su publicación para informar a nuestros lectores».[14]

Finalment, cal assenyalar que Llorente rebé una oferta dels responsables de la revista catalana *Ilustració Catalana*, de la qual era lector i assidu col·laborador, per a oferir el *Nou llibret de versos*, «ab preu rebaixat, al[s] suscriptors de la excel·lent y simpàtica *Ilustració Catalana*» (Llorente 1936: 103). Així s'explica en la carta de resposta que el poeta valencià envià a Josep Alemany i Borràs el 20

14. «Literatura valenciana. *Nou llibret de versos*. Escrit per en Theodor Llorente, Mestre en Gay Saber. Valencia», *Las Provincias* (29-VI-1903).

de juliol de 1903: «No pot ser, perquè aquest llibre no se ha posat a la venta. "Lo Rat Penat" lo ha publicat per a regalar-lo al[s] seus socis. Per amor a esta societat he aconsentit. Però, aixís que passe l'estiu, faré una nova tirada, de millor tipografia, per al públich, y llavors podré satisfer vostre desitg» (Llorente 1936: 103).

El *Nou llibret de versos* de 1909

Malgrat que la segona edició del *Nou llibret de versos* aparegué en 1909 –l'última que, de les seues poesies valencianes, Llorente realitzà en vida–, cal dir que les dues primeres parts estaven enllestides des de 1903, ja que la impressió s'havia portat a terme al mateix temps que la del primer *Nou llibret de versos*. Així li ho comentava Llorente a l'erudit santanderí Marcelino Menéndez Pelayo en carta datada a València el 28 de desembre de 1903, alhora que li agraïa que haguera acceptat de redactar-ne el pròleg: «La nueva edición está hecha, porque se fue tirando en papel de mayor tamaño y de mejor clase al tiempo que se hacía y se tiraba la del "Rat-Penat". Cuando a V. le venga bien y holgadamente dedicarle unas cuantas cuartillas, la daré al público» (Llorente 1936: 280). Per tant, i encara que en la carta que, com hem dit més amunt, Llorente adreçà a Alemany i Borràs el 20 de juliol de 1903 assegurava que «aixís que passe l'estiu, faré una nova tirada» (Llorente 1936: 103), el ben cert és que, per aquella data, la tirada ja devia estar feta.

Això explica no sols que la tipografia de les edicions de 1902 i 1909 siga plenament coincident, sinó també que la de 1909 reproduïsca moltes de les errades de la de 1902; i que, si més no en alguns exemplars, el paper de les pàgines corresponents a les dues primeres parts siga d'un color groguenc lleugerament

diferent al de la tercera, que degué ser impresa i afegida amb posterioritat. Si inicialment Llorente tenia pensat traure a la llum la segona edició del *Nou llibret de versos* immediatament després de la primera, com sembla evident, el motiu pel qual finalment passaren sis anys entre totes dues edicions fou, bàsicament, perquè esperava que Menéndez Pelayo redactara el preàmbul que l'encapçala, tal com a continuació tindrem ocasió de comprovar.

Així, i pel que fa al pròleg de l'erudit santanderí, sabem que fou un amic comú de tots dos escriptors, el bibliòfil i ratpenatista Josep Enric Serrano Morales, qui, en nom de Llorente, proposà a Menéndez Pelayo que l'escriguera. Així es desprén de la carta que, amb data de 28 de desembre de 1903, Llorente envià al santanderí immediatament després de saber que havia acceptat l'encàrrec: «Le agradezco muchísimo que acceda V. a mi deseo de honrar con un prólogo suyo otra edición del *Nou Llibret de versos*. Yo no me atrevía a pedírselo a V. por no ponerle en este compromiso. Pero el amigo Serrano está tan atento a todos mis deseos, que se lo comunicó a V.» (Llorente 1936: 280). Amb tot, el valencià també hi afegia que, «aun después del ofrecimiento de V., que tanto me lisonjea, no quiero darle un trabajo que aumente sus fatigas. Si sus quehaceres le impiden escribir el prólogo, déjelo estar. No he de ofenderme por eso, aunque lo sienta» (Llorente 1936: 280).

És molt probable que, després d'aquella carta, passaren huit mesos sense que cap dels dos no tornara a fer referència al pròleg. I per això, potser una miqueta inquiet, amb data de 22 d'agost de 1904, i en el transcurs d'una llarga carta adreçada novament a Menéndez Pelayo, Llorente recapitulava:

> Me halagó la idea de obtener un prólogo de V. para una segunda edición del *Nou llibret de versos*; la comuniqué a Serrano; este la transmitió a V., y V., siempre bondadoso, le contestó que nos complacería. Yo no quiero que este sablazo literario le duela demasiado; como conozco las muchas tareas más interesantes que le abruman, le dispenso de aquel trabajo, si estorba sus planes. Pero es el caso que la edición de aquel *Llibret*, del año pasado [1903], sólo se hizo para los socios del «Rat-Penat», y como no se puso a la venta, algunos libreros y los aficionados a esta literatura me preguntan cuando saldrá la otra edición. Por eso me atrevo a preguntarle si el ofrecido prólogo, reduciéndole a las dimensiones mínimas, podría escribirlo V. para comienzo del invierno, y si aún así le embarazara en las faenas, repito que quedo pagado, aunque tenga que prescindir de tan autorizado prologador para mi *Llibret*. (Llorente 1936: 281)

Menéndez li contestava un mes després: «Haré el prólogo del *Llibret de versos*, porque es de los que honran al prologuista y no al autor, pero no podré hacerle hasta principios del año próximo, porque son muchas e ineludibles las faenas literarias que tengo encima, y quisiera despachar en lo que resta de año algunas de las más apremiantes».[15] Una resposta que, pel que es veu, deixà satisfet Llorente, que tres setmanes després li escrivia des de Museros: «Al regresar he encontrado la carta de V., y de veras le agradezco su ofrecimiento de escribir el prólogo para mi *Llibret* a comienzos del año nuevo [1905]. Aún será fecha oportuna, pues todo estará preparado, y aún podremos sacar en invierno esta edición» (Llorente 1936: 282).

A finals de 1904, però, Llorente degué començar a pensar que pagava la pena ampliar amb algunes poesies noves aquella segona

15. Carta inèdita datada el 20 de setembre de 1904 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

edició del *Nou llibret de versos*; i per això, i potser també perquè servira de recordatori del compromís adquirit, amb data de 10 de gener de 1905 s'adreçava novament a Menéndez:

> En la *Ilustració Catalana* he publicado unos versos valencianos, titulados «La barca nova». Es lo más importante de tres o cuatro poesías que he de añadir a la nueva edición del *Llibret de versos*. Deseo que V. la conozca, y he escrito al amigo Matheu, director de la *Ilustració*, para que le envie a V. el número que la contiene, en el caso de que no reciba V. esta revista. (Llorente 1936: 283)

Passaren, però, els mesos i el santanderí no donà cap senyal al voltant del ja famós pròleg, cosa que degué neguitejar Llorente, que, amb data de 5 d'abril de 1905, repetia: «A principios de enero publicó la *Ilustració Catalana* una composición valenciana titulada "La barca nova". Como es la más importante de tres o cuatro que incluyo en la nueva edición del *Nou llibret de versos*, le envié a V. dicho periódico por si le convenía tomarla en cuenta para escribir el ofrecido prólogo» (Llorente 1936: 284).

El mutisme de Menéndez Pelayo començà a exasperar el poeta valencià, que el 22 de juliol de 1905 elevà el to de les seues comunicacions:

> No podrá pasar del próximo invierno la publicación de la edición que tengo preparada del *Nou llibret de versos*, porque no hay disponible ejemplar ninguno de la primera, y algunos los piden. Ya dije a V. que no quiero añadir aflicción al afligido, haciendo trabajar a V., tan agobiado siempre de trabajo. Quisiera para el prólogo ofrecido media docena de cuartillas, que no le costasen fatiga de indagación y consultas. Si puede hacerle en estas vacaciones, bien; y si no, ya sabe que conmigo siempre está cumplido. (Llorente 1936: 284-285)

Menéndez, que degué percebre una certa inquietud en les paraules llorentines, li contestà al cap d'un mes, i en els següents termes: «Espero que para el próximo invierno podré escribir el prologuito del *Nou llibret de versos*, siquiera como tributo de amistad y admiración a quien tanto lo merece. Conforme vaya V. imprimiendo los pliegos, puede remitírmelos, y esto me servirá de recordatorio y estímulo».[16]

La següent al·lusió al *Nou llibret de versos* que recull l'epistolari entre Llorente i Menéndez Pelayo és novament del valencià, que el 4 d'octubre de 1905 li anunciava des de Museros: «Del *Nou llibret de versos* enviaré a V. pruebas cuando vaya a Valencia para pasar el invierno» (Llorente 1936: 286). I, posteriorment, silenci per les dues bandes. Fins al 9 de juliol de 1906, en què, en la carta que el valencià remeté al santanderí juntament amb un exemplar de les *Poesies triades* –que acabava de publicar-li, a Barcelona, la Biblioteca Popular de l'Avenç–, s'hi podia llegir: «Hay algunas que V. no conoce. Esta publicación [*Poesies triades*] nada tiene que ver con la nueva edición del *Nou llibret de versos*, para la cual me ofreció V. el prólogo. Esta edición la tiraremos el invierno próximo. Ya le enseñaré los pliegos» (Llorente 1936: 287).

Menéndez Pelayo contestà al cap de dos mesos, el 2 de setembre:

> Recibí su estimada carta del mes de julio, y con ella el precioso librito *Poesies triades*, en que he vuelto a saborear algunas de las más felices inspiraciones poéticas de V., pero confieso que la selección me ha sabido a poco. Puede servir, únicamente, como anuncio de lo que

16. Carta inèdita datada el 27 d'agost de 1905 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

> será el *Nou llibret de versos* que espero ver publicado este invierno próximo. Por mi parte, no he de retrasar el prólogo, si Dios quiere.[17]

La impressió dels plecs, però, degué retardar-se més del que Llorente tenia previst. I com que les pàgines no arribaven, tampoc no hi havia pròleg. Fins al 21 d'agost de 1907, en què el valencià es posava novament en contacte amb el santanderí, que acabava de recuperar-se d'un atac de reuma:

> Están tirando los últimos pliegos de la nueva edición del *Llibret de versos*, para la que me ofreció V. el prólogo. Ese prólogo es una de las pocas ilusiones que me quedan. No hay que hablar de él, si V. no está en plena salud; si, por fortuna, se encontrase bien del todo y en disposición de escribirlo sin molestia, le enviaría los pliegos. (Llorente 1936: 289)

La resposta de Menéndez està datada el 30 d'agost a Santander, on havia aconseguit superar la malaltia. Deia: «Puedo darle noticias bastante buenas de mi salud»; i també que, «cuando esté en Madrid haré, si Dios quiere, el prólogo del *Nou llibret de versos*, cuyos pliegos puede V. enviarme cuando mejor le parezca».[18] Llorente, que venia de realitzar un viatge per França i el nord d'Itàlia, li respongué amb data de 8 d'octubre de 1907: «Mis hijos, que tenían instrucciones mías, remitieron a V. los pliegos de mi nueva edición del *Llibret de versos*. Supongo que los habrá recibido. Hay algunas erratas, que se salvarán, volviendo a tirar algunas planas» (Llorente 1936: 289).

17. Carta inèdita datada el 2 de setembre de 1906 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.
18. Carta inèdita datada el 30 d'agost de 1907 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

Però arribà el 28 de febrer de 1908 i Llorente, a més de lamentar la mort de l'amic Serrano Morales –«desde que murió Querol, ningún otro se adaptaba tanto a mi manera de ser», arribà a exclamar–, continuava enviant plecs i recordant al santanderí la necessitat de finalitzar el pròleg:

> Ahora le envío otro pliego de mi *Llibret de versos* y las pruebas de dos poesías que entrarán en el último pliego de esta nueva edición. Me dijo V. que este invierno escribiría el ofrecido prólogo: no reclamo el cumplimiento de esta promesa. Lejos de mí atropellarle a V., siempre tan ocupado. Lo único que le recuerdo es que yo me contentaría con cuatro páginas; a lo que habría de renunciar con pena es a ver la firma de V. al frente de este libro, en el que he vertido la mayor parte de mi espíritu. (Llorente 1936: 290-291)

Cinc mesos després, el 18 de juliol de 1908, li escrivia des de Vichy: «Le recuerdo mi ofrecido prólogo. No podré retrasar la publicación del libro más allá de comienzos del próximo invierno. Le agredeceré mucho que pueda escribirlo en Santander, aunque sea a la ligera y de pocas páginas. Su firma es lo que yo necesito» (Llorente 1936: 292).

I, a finals d'agost i des de Santander, Menéndez Pelayo renovava el seu compromís amb Llorente:

> A pesar de mis muchas ocupaciones, no olvido el prometido prólogo. Espero terminar en los primeros días del mes próximo un libro que estoy escribiendo sobre Boscán, y me pondré inmediatamente a trabajar en dicho prólogo, para remitírsele a V. antes de mi vuelta a Madrid, pues no quiero retrasar más tiempo la publicación de tan bello libro.[19]

19. Carta inèdita datada el 29 d'agost de 1908 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

Llorente s'aferrà a aquella darrera promesa, i cinc dies després escrivia: «La carta de V. me ha dado un alegrón, pues veo que está bien y que va a escribir el prólogo, que yo considero como mi ejecutoria de poeta. Gracias, y dispense mis exigencias y premuras»; i encara hi afegia: «Habrá recibido un número de *Las Provincias* con unos versos míos titulados "Mal ensomni". Esta poesía la he llevado en la cabeza muchos años, pero no la había escrito hasta ahora. Servirá para cerrar la nueva edición del *Llibret de versos*» (Llorente 1936: 292), com així fou.

Dos mesos i mig després, el 9 de novembre de 1908, l'erudit santanderí donava, per fi, la notícia que Llorente tant esperava des de feia anys:

> He comenzado el prólogo de las poesías valencianas. Tendrá que ser corto, a pesar de lo que mi afecto desearía y V. merece, pero no quiero ni debo detener más tiempo la impresión de tan precioso libro. Cuente V., pues, con estas cuartillas para dentro de pocos días, y perdone la tardanza que yo deploro más que nadie;[20]

i a la qual el valencià responia tan sols tres dies després:

> Me alegra la noticia de que ha comenzado V. a escribir el prólogo para mi *Nou llibret de versos*, y siento a la vez darle esta tarea. Aunque el prólogo sea corto, no por eso lo apreciaré ni lo agradeceré menos. Ni le quiero atosigar; lo mismo será publicar el libro un mes antes o después. No se ataree, pues, por esto. (Llorente 1936: 293)

Al cap de pocs dies, el 16 de novembre, Llorente escrivia novament a Menéndez des d'Alacant –fins on s'havia desplaçat per a participar en «unas fiestas de mucho interés para el espíritu regional»–, per enviar-li «la poesía que para ellas he escrito»; és a

20. Carta inèdita datada el 9 de novembre de 1908 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

dir, la composició «València i Alacant». «Aún meteré estos versos en el *Llibret*» (Llorente 1936: 293), hi afegia.

Finalment, el 20 de desembre de 1908 Menéndez Pelayo envià a Llorente el «regal» tan desitjat: «Por este mismo correo envío a V. certificado el prólogo de las *Poesías*. No es, ni con mucho, lo que V. merece, ni siquiera lo que yo hubiera podido hacer con más tiempo y reposo, pero acepte V. la buena voluntad con que le ofrezco este pobre aguinaldo».[21] El valencià el regraciava només tres dies després:

> Recibí hoy su carta y el «Preámbulo». Quedo agradecido, agredecidísimo. No sé cómo decírselo. Ese «Preámbulo» es mi ejecutoria de poeta. Con él, mi *Nou llibret de versos* saldrá triunfante y glorioso. Quedan cumplidos todos mis deseos. Únicamente me queda el recelo de que, en lo que V. dice de mí, vea el lector la benevolencia más que la justicia. Pero, de todos modos, el juicio de V. será la aureola de mi libro. (Llorente 1936: 293-294)

L'ancià Llorente –no hi ha dubte– posava la mirada en la seua posteritat literària. Pel que fa al contingut del text, en feia la següent valoració:

> Hay en el «Preámbulo» algo que, por no referirse a mí, puedo juzgarlo: toda la primera parte. Están muy bien explicadas las vicisitudes del cultivo literario en Valencia; yo no había encontrado en él más que vulgaridad chabacana, para mis gustos muy antipática. Los que hemos ennoblecido nuestra lengua, hemos hecho una obra nueva y difícil. (Llorente 1936: 294)

El preàmbul entrà ràpidament en premsa, i l'11 de gener de 1909 el poeta valencià es posava novament en contacte amb l'eru-

21. Carta inèdita datada el 20 de desembre de 1908 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

dit santanderí per a comunicar-li que «por el correo de ayer envié a V. las pruebas de su precioso y muy agradecido "Preámbulo". Supongo que ya las habrá recibido. Si por acaso no llegan a sus manos, sírvase avisármelo» (Llorente 1936: 294). Menéndez Pelayo li les retornava tres dies després, i li demanava poder veure també les segones:

> Devuelvo a V. las pruebas corregidas de mi prologuillo. Necesito ver otras. Sin duda por haber montado yo unos renglones sobre otros sin poner los oportunos reclamos, resultaron dislocadas varias frases en un párrafo que he vuelto a copiar y va adjunto, por si acaso mis correcciones en las pruebas no resultan bastante claras para la imprenta.[22]

El 6 d'abril de 1909, en ple procés d'impressió del *Nou llibret de versos*, Llorente s'adreçà per enèsima vegada a Menéndez, aquesta vegada per convidar-lo a visitar l'Exposició Regional que s'inaugurava al cap de poques setmanes, i comunicar-li que havia aturat l'estampació del volum. Sens dubte, per raons estratègiques: d'una banda, per separar l'edició del *Nou llibret* de la segona sèrie de les *Leyendas de oro*, que feia molt poc temps que havia vist la llum;[23] i, d'una altra, per aproximar l'aparició del *Nou llibret de versos* a la data de la seua coronació-homenatge com a Poeta de València, prevista per al 14 de novembre de 1909. Això últim no ho diu la carta de Llorente, però resulta fàcilment interpretable: «El *Nou llibret de versos*, casi ya concluido de imprimir; pero como hace tan poco tiempo que salieron mis nuevas

22. Carta inèdita datada el 14 de gener de 1909 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.
23. *Las Provincias* anuncià l'aparició de la segona sèrie de les *Leyendas de oro* el 23 de desembre de 1908.

Leyendas, he aplazado la publicación de este nuevo libro hasta el mes próximo. Le envío los dos primeros pliegos donde va su hermosísimo prólogo» (Llorente 1936: 294-295).

Menéndez responia tretze dies després:

> Recibí su cariñosa carta y los pliegos tirados del prólogo de los versos. Mucha satisfacción tendría en visitar la Exposición Regional de Valencia y disfrutar de la amable hospitalidad con que V. me brinda, temo mucho no poder realizarlo porque este año estoy más sobrecargado de trabajo que nunca, y apenas me alcanzarán las vacaciones de verano, aún estirándolas mucho, para salir de lo más apremiante.[24]

Poques setmanes després, i amb el títol d'«En honor de D. Teodoro Llorente», el santanderí publicà el pròleg que havia preparat per al *Nou llibret de versos* en el núm. 14 de la revista *Cultura Española*, corresponent a maig de 1909;[25] cosa que Llorente li agraí amb data de 8 de juny, perquè, deia, «esto da mayor solemnidad a sus amables elogios, y mucha más circulación de la que tendrá en el libro» (Llorente 1936: 295).

Finalment, el *Nou llibret de versos* degué aparéixer després de l'estiu, segurament durant el mes de setembre de 1909, ja que la ressenya que l'anunciava –i que se centrava a destacar el preàmbul de Menéndez– fou publicada en *Las Provincias* el dia 8 d'oc-

24. Carta inèdita datada el 19 d'abril de 1909 i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.
25. Els responsables de *Cultura Española* encapçalaren l'article amb una llarga nota a peu de pàgina en què anunciaven l'homenatge a Llorente que la ciutat de València preparava, i en què afirmaven que «*Cultura* debe también un homenaje de cálida y efusiva simpatía al publicista insigne, al compañero egregio que la honra con su nombre y con su colaboración preciadísima; y nuestra deuda va a ser espléndidamente pagada con un don inestimable, con las primicias de una obra del historiador de las *Ideas estéticas*: el *Preámbulo* que el maestro de la erudición española ha escrito para el *Nou llibret de versos* del patriarca de las letras valencianas, la página de oro en que nuestra primera autoridad crítica consagra para la historia la fama del gran poeta regional» (Menéndez 1909: 420).

tubre.[26] No hi ha dubte que, malgrat l'espera, Llorente se sentí gratament afalagat i recompensat d'haver pogut encapçalar aquella edició dels seus versos valencians –que ell visualitzava com la darrera– amb les paraules del molt autoritzat –i especialment reconegut en el món de les lletres catalanes– erudit santanderí. I per això, ple d'agraïment, en una data indeterminada del mes de desembre de 1909, li envià una postal-recordatori de la seua coronació com a Poeta de València en què podia llegir-se: «Ha contribuido V. más que nadie a que en Valencia y fuera de Valencia sea yo agasajado exageradamente» (Llorente 1936: 295).

Pel que fa al contingut que presentava aquella tercera edició del *Llibret de versos*, cal dir que, a més del títol –*Nou llibret de versos*–, conservà les 59 composicions de l'anterior, i n'afegí 23 de noves, fins a arribar a les 82. I que, així mateix, incorporà una nova dedicatòria, aquesta vegada lírica, dirigida al poeta provençal Frederic Mistral.

En referència a la dedicatòria, sabem que, des del moment en què Llorente decidí visitar Mistral en agost de 1903, tenia la intenció de portar-li un exemplar de l'edició del *Nou llibret de versos* de 1902. De fet, en carta datada el 20 de juliol de 1903 –el mateix dia que també havia escrit a Alemany i Borràs–, poques jornades abans de viatjar a Provença, el valencià li deia que «no vos envie mon *Nou llibret de versos*, perquè tinc un projecte molt falaguer: fer-vos una visita». És a dir, que tenia la pretensió de lliurar-li'l en mà. I així ho féu, ja que la dedicatòria autògrafa i en vers de l'exemplar del *Nou llibret de versos* de 1902 que restà en

26. «Literatura. *Nou llibret de versos*, escrit per Teodor Llorente, Mestre en Gay Saber. Preàmbul de M. Menéndez y Pelayo. Segona edició molt aumentada. Valencia, imprenta de Doménech», *Las Provincias* (8-x-1910).

possessió de Mistral, i que l'investigador Cristòfor Martí i Adell reproduí en la seua tesi doctoral –titulada «Mistral i Llorente. Les relacions occitano-valencianes en la Renaixença» i llegida a la Universitat de València en 1989–, està signada a Maiano, lloc de residència del poeta provençal, el 26 d'agost de 1903, i adreçada «A Frederi Mistral». Diu així:

Gran poeta, que·ls pobles agermanes,
jo·t duch, juntant los meus cantars dispersos,
com pomell de taronjes valencianes,
lo *Nou llibret de versos*.

Una dedicatòria que, sis anys després, Llorente reelaborà i situà al capdavant de l'edició del *Nou llibret de versos* de 1909 en els següents termes:

Poeta coronat d'eternals llors,
que en les potentes mans tens nostres cors,
jo·t duch, arreplegant cantars dispersos,
com pomell de valencianes flors,
el meu *Llibret de versos*.

Pel que fa a l'endreça-dedicatòria a Aguiló que havia figurat al capdavant de les edicions de 1885 i 1902, cal dir que ara també s'hi mantenia, però canviava d'ubicació, ja que passava al final del volum, després de les «Notes de l'autor» i abans del «Missatge dirigit al Sr. Llorente per la Junta directiva de Lo Rat Penat per a celebrar el 50 aniversari de la publicació de sos primers versos valencians» i de la poesia «A mon mestre Teodor Llorente», original del difunt Víctor Iranzo i Simon. D'altra banda, s'hi reproduïa la mateixa fotografia inicial que en el volum de 1902.

En la línia de les anteriors, l'edició presentava el que novament podia ser interpretat com una «anomalia bibliogràfica»: a la portada del volum hom féu constar que es tractava d'una «Segona edició molt aumentada». La segona, sí, del *Nou llibret de versos*, però la tercera de les poesies valencianes… Allò era un error de composició o obeïa a la voluntat expressa de l'autor? En qualsevol cas, ha provocat que alguns investigadors que s'han acostat d'una manera superficial a l'obra de Llorente hagen passat per alt l'edició de 1902.

El *Nou llibret de versos* de 1909 meresqué una ressenya per part de Jaume Collell, que, des de la *Gazeta Montanyesa* de Vic, el 27 d'octubre d'aquell any assegurava que

> aqueixa nova edició completa de les poesies catalanes del mestre valencià, ab un hermosíssim pròlech d'en Menéndez y Pelayo, ve a l'hora per desembafar-nos de eixos plats empalagosos de mermelades modernistes, decadentistes y parnassianes, y què sé jo quants noms més se inventan los modestíssims reventadors de motllos vells.

Així, el mossén vigatà considerava que, «des dels primers esplays de jovenesa agosarada, fins a les tendres esparses d'una vellesa dolça y apacible, pròpia del *vir justus et tenax*», Llorente havia dedicat la vida «a cantar tot lo que és bell en la natura, tot lo que és bo en el cor humà, tot lo que és gran en les gestes de la nostra història»; i concloïa que «és verament un regal soberà, és un present de rey el que fa en Llorente a sa pàtria y a la nostra literatura, perquè nostra és la literatura que avuy a València ell personifica, com un dia la personificà l'*estrenuu* cavaller Ausiàs March» (Collell 1909).

Finalment, cal assenyalar que entre les vint-i-tres poesies que l'autor afegí a aquesta tercera edició figuren algunes de les més

belles i representatives de la lírica llorentina. Les noves composicions varen ser «Cansoneta amorosa», l'única que fou ubicada a la segona part del volum, i totes les de la tercera: «Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat», «¡Valencianeta!», «Inscripció antiga de una rajoleta», «Primaveral», «Cansó de les empaperadores de taronges», «Viaje nupcial», «La barca nova», «Versos llegits en una festa de Lo Rat Penat en obsequi de les reynes dels Jochs Florals», «A una joveneta que per distraure a son pare, cego, li llegia mon *Llibret de versos*», «Vora·l barranch dels Algadins», «Visanteta. Cansó nova de un poeta vell», «Matinal», «Íntima (En el meu hort de Museros)», «Ferits al cor», «La creueta de mossén Jacinto», «Roses de dacsa (Romans anacreòntich)», «Ovelleta mansa», «A Natàlia Paulowsky», «Romans de Visanteta quant anà a Saragosa», «El llibre de missa de la meua mare», «València y Alacant» i «Mal ensomni».

Pel que fa a la composició «Vora·l barranch dels Algadins», un clàssic del pairalisme valencià –el poema que, segons afirmà en 1944 Martí Domínguez, fou «modelado con arte y espontánea delicadeza tales que lo podría firmar Goethe, Schiller, Lamartine o Byron»–, cal dir que en 1959, amb motiu del cinquantenari de la coronació llorentina, Vicent Andrés Estellés en redactà un *remake* líric titulat «Llorente» que mai no inclogué en cap poemari, i que constitueix un càlid i fervorós homenatge a l'autor del *Llibret de versos*. Fou publicat en *Las Provincias* set anys després, el 30 de gener de 1966, i fa així:

Vora el barranc dels Algadins
la teua veu encara es dreça,
i encara és una promesa

de regnes alts i de daurats matins.
Remors de palmes i de pins,
el vers més teu encara avança
i sosté encara l'esperança
vora el barranc dels Algadins.

Vora el barranc dels Algadins
per a València es feu de dia.
Font i xiprer, allí naixia
un llarg amor sense confins:
una cançó que duia brins,
en tanta nit, de llums més clares.
I encara està com la deixares,
vora el barranc dels Algadins

Vora el barranc dels Algadins
va ser més nostre el teu accent.
Versos i palmes mou el vent,
i el vent està ple de camins.
València porta sempre dins
la teua veu, feta llavor:
la teua veu, clara i millor,
vora el barranc dels Algadins.

Vora el barranc dels Algadins
naix un futur ple de collites,
la brisa té el poder dels mites,
s'ompli d'alegres teuladins.
Sense saber-ho et duem dins;
el teu barranc ens creua el cor.
I creix la llum en branques d'or
vora el barranc dels Algadins.

Endreça

Vora el barranc dels Algadins,
la teua veu més pura i clara
encara sona, vibra encara,
anomenant-nos nous camins:
camins de palmes i de pins,
i d'esperances i esgarranys:
un vell camí de pols i afanys,
vora el barranc dels Algadins.

Els *Llibrets de versos* de 1914

Cinc anys després del segon *Nou llibret de versos*, en 1914 i quan Llorente ja era mort, el «llibret» passà a ser *Llibrets de versos*, recollits i editats, en dos volums, pel seu fill, Teodor Llorente i Falcó, que era el quart dels cinc que tingué el matrimoni format entre Teodor Llorente i Dolors Falcó. En referència a Teodor Llorente i Falcó –més jove que Pasqual, Maria i Irene, i major que Josefina–, cal dir que havia nascut en 1869 i que, davant de la malaltia que afectava el seu germà Pasqual, el primogènit, esdevingué l'hereu intel·lectual de son pare, i, en conseqüència, el seu successor al capdavant del diari. Així, a banda de treballar en la redacció de *Las Provincias*, primer com a redactor i a partir de 1904 –del moment en què Teodor Llorente vengué la propietat del diari a l'impremter Frederic Doménech, la persona amb qui formava societat des de 1898– com a director, Llorente i Falcó també excel·lí com a escriptor en castellà –prosista brillant– i, sobretot, com a mestre de periodistes. Així ho evidencien els volums *Ráfagas del campo* (1909), *En defensa de la personalidad valenciana* (1930), *Los valencianos en San Sebastián* (1942) i els sis toms que formen les

Memorias de un setentón (1948). A partir de la defunció de son pare, fou ell l'encarregat d'editar tant les poesies valencianes com els tres volums de l'*Epistolari Llorente* (1928, 1930 i 1936).

Tornant a l'edició de la lírica llorentina que ens ocupa, cal dir que fou publicada en doble volum amb paginació independent, i que potser per això l'editor decidí que calia introduir dues noves modificacions sobre el ja clàssic títol de *Llibret de versos*: d'una banda, abandonar l'adjectiu «nou» que havia figurat en les dues edicions precedents; i, de l'altra, pluralitzar el substantiu: «Llibrets». De manera que una única consonant indica que ens trobem davant d'una nova edició dels versos valencians de Llorente: la quarta, la primera que es publicava amb posterioritat a la defunció de l'autor.

Els volums, que abandonaven la fotografia que havia presidit les edicions anteriors, recollien les 82 poesies reproduïdes en el *Nou llibret de versos* de 1909, n'afegien 13 més –fins a arribar a les 95–, i s'estructuraven en quatre parts: dues el primer i dues el segon. Així mateix, incorporaven tota la resta d'elements complementaris ja habituals: l'endreça a Mistral, el preàmbul de Menéndez Pelayo, les notes de l'autor –amb la incorporació d'unes «Notes de l'editor»–, l'endreça a Aguiló, el missatge de la directiva de Lo Rat Penat i la poesia d'Iranzo. D'altra banda, en consonància amb la indicació apareguda en el volum de 1909, a la portada de tots dos llibrets Llorente i Falcó féu constar que es tractava d'una «Tercera edició molt aumentada». Era la prolongació d'un error o la corroboració que son pare no tenia en compte l'edició de 1902?

Les tretze poesies noves, agrupades totes en la part quarta, eren «[Present de flors. Homenaje de germanor]», «[A Maria Ricart]», «En l'àlbum d'una joveneta mallorquina», «Xich de barca», «Filla

de viuda», «Visanteta en los Jochs Florals», «Valencianisme d'un chiquet d'escola», «Salutació als mallorquins», «Cant d'aucells», «A Balmes (En lo centenari de son naiximent)», «Conversa de Nadal», «Història de l'antigor» i «Als poetes jóvens (Última poesia valenciana)».

Finalment, cal dir que els *Llibrets de versos* degueren veure la llum durant la tardor, ja que el diari *Las Provincias* n'anuncià l'aparició el 21 d'octubre de 1914. Així, entre altres coses, afirmà: «Quedan coleccionadas todas las poesías valencianas de Teodoro Llorente, rico tesoro de nuestra literatura regional, al cual debió en buena parte su autor que fuese coronado en vida y que se le considerase como el poeta valenciano más grande de nuestro Renacimiento».[27] Per la seua banda, en 1983 Lluís Guarner s'hi referí afirmant que

> el 1914, tres anys després de la mort de Llorente, esgotada l'edició anterior, el fill i heureu, i també successor en la direcció del periòdic, Teodor Llorente i Falcó, en va enllestir una nova edició, que venia a ser la quarta, en la qual el recopilador va afegir poesies posteriors a la tercera, així com altres d'oblidades o negligides en les anteriors edicions. (Guarner 1983: 70)

Les *Poesies valencianes* de 1936

A principis de 1936, en el marc de la celebració del primer centenari del naixement del patriarca de la Renaixença valenciana, fou novament el seu fill l'encarregat d'editar el volum *Poesies valencianes*, subtitulat «Obras completas de Teodoro Llorente», una obra que fixava la totalitat de la lírica valenciana del poeta cone-

27. «De literatura. *Llibrets de versos*, por Teodoro Llorente. Tercera edición, muy aumentada», *Las Provincias* (21-x-1914).

guda fins a aquell moment en 121 composicions. Així, recollia les 95 publicades en 1914 i n'afegia 26 de noves. I tant a la portada com a la coberta s'anunciava que es tractava de la «Quinta edició, aumentada ab una nova part de poesies no comprengudes en anteriors edicions». La qual cosa posava definitivament de manifest que les indicacions de 1909 i 1914 havien sigut errades bibliogràfiques que ara s'esmenaven de colp.

Les diferències més remarcables que Llorente i Falcó hi introduí respecte a l'edició de 1914 foren bàsicament dues: el títol, que bandejava definitivament el clàssic i originari *Llibret de versos* i adoptava el novell *Poesies valencianes*; i el canvi de format, que apostava pel retorn al volum únic, tot i que de major format. Així mateix, s'hi reproduïen la fotografia inicial –una de nova, però– i tots els elements paratextuals de les edicions precedents, recordem-los: endreça a Mistral, preàmbul de Menéndez Pelayo, notes de l'autor, notes de l'editor, endreça a Aguiló, missatge de Lo Rat Penat i poesia d'Iranzo. I s'hi afegien tres apartats nous: una cinquena part amb «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses» (que el poeta havia guardat en un «paquetet»), la necrològica de Llorente –traduïda al valencià– que havia publicat l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1912, i una «Advertència preliminar» –sense signar, però atribuïble a l'editor– en què s'explicava l'origen de les poesies incloses en aquella cinquena part, i que fins aleshores havien restat inèdites. Llorente i Falcó en justificava la inclusió en el fet que, si bé son pare no havia volgut publicar-les abans, també era cert que «l'autor haguera pogut desgarrar i fer desaparéixer dits originals, i en no fer-ho així és que algun apreci li mereixien». Aquest nou capítol estava integrat per poesies de

joventut, «producte dels primers assaigs de l'escriptor en les lletres valencianes»,[28] i per cinc versions de poetes estrangers, les úniques composicions –juntament amb dues més, una de Victor Hugo i una altra del papa Lleó XIII– que, segons la informació que tenim a dia de hui, Llorente traduí al valencià.

Les 26 poesies no incloses en els *Llibrets de versos* de 1914, i que ara recollia *Poesies valencianes*, eren «En casa d'un antiquari», poesia inacabada que segons Llorente i Falcó fou «lo darrer pensament poètich del trovayre valencià», i que figura a la «quarta part», i totes les de la «quinta part»: «Mon trist caminar», «L'amor del poeta», «Ple de suspirs el pit», «La fulla», «Imitació de Sannazaro», «La poesia», «¡Vent-i-cinch anys!», «La meua amada», «Ensòmit», «Pàtria, Fe, Amor», «Primavera», «La musa valenciana», «Màrius», «A la senyoreta donya Pepita Anglasell», «La senyera», «Lo cant del lletí», «Els amants de Rímini», «A mon amich el poeta don Antonio Aparici», «Aubada», «Mireya», «Salutació a en Belenguer», «El jardí de la reina mora», «El sant Graal» i dues poesies –més aviat fragments– sense títol.

El volum gaudí d'una molt bona recepció, tot i que la immediatesa de la Guerra Civil i les dificultats de la postguerra degueren dificultar-ne notòriament la distribució i lectura. Així, el 26 d'abril de 1947 Carles Salvador manifestava el seu malestar perquè, onze anys després d'editat, el volum encara no s'haguera esgotat:

> Ahí están estas «Poesies Valencianes» –un grueso volumen de 432 páginas (precio, 10 pesetas, mucho menos de lo que vale hoy su papel)– prologado por Menéndez y Pelayo, pidiendo lectores. Y los lectores no llegan, como deberían, en tropel. (Salvador 1947)

28. «Advertència preliminar», *Poesies valencianes*, València, 1936, p. 3.

Al seu parer, això era degut al fet que «las últimas promociones de lectores de versos no conocen a Llorente de una manera directa, substantiva. […] La juventud se halla desconectada de la obra de nuestro gran poeta» (Salvador 1947). Potser fou per aquesta raó, perquè considerava que Llorente no era tan conegut com caldria, que en 1941 enllestí un treball sobre «La zoologia i la botànica en la poesia llorentina» (Salvador 1941), que en 1946 prepará una *Antologia poètica* llorentina que no veié la llum fins dotze anys després (Llorente 1958), i que el 30 de desembre de 1948 pronuncià, al Centre de Cultura Valenciana, una conferència titulada «Llorente i els infants» (López-Pampló 2012).

A propòsit d'aquell article, dos mesos després, el 26 de juny de 1947, Guillem Renart –pseudònim de Josep Giner– publicava una ressenya en *Las Provincias* en què qualificava el volum *Poesies valencianes* com a «libro de "capsalera" del País Valenciano», i realitzava una nova reivindicació de l'autor: «Llorente es, nada más y nada menos, que un príncipe de la "Renaixensa" valenciana, un "Pater Patriae", un poeta que vivirá tanto como la lengua valenciana, inmortal por naturaleza divina» (Renart 1947).

La *Poesia valenciana completa* de 1983

Amb l'única excepció de l'antologia més amunt esmentada, enllestida per Carles Salvador i publicada per l'editorial Sicània en 1958, fou necessari que passaren quaranta-set anys abans que el conjunt dels versos valencians de Llorente conegueren una nova edició, ara titulada *Poesia valenciana completa* (1983). Tal com ha explicat Joan Teodor Corbín Llorente, besnét del poeta, els impulsors varen ser Rafael Ferreres, Manuel Sanchis Guarner i Eliseu Climent; i l'encarregat de preparar-la, Lluís Guarner, reco-

negut estudiós de la nostra literatura contemporània i especialista en la vida i l'obra de Vicent W. Querol, que per a la recopilació i transcripció dels versos comptà amb la inestimable ajuda del professor Francesc Pérez i Moragón.

Durant la preparació de *Poesia valenciana completa*, que tenia en compte totes les edicions anteriors, Guarner i Pérez i Moragón aconseguiren ampliar –amb la col·laboració de Joan Teodor Corbín Llorente– en díhuit poemes més l'edició de 1936, fins a arribar a les 139 composicions. Així mateix, el corpus líric anava precedit d'un excel·lent estudi introductori de Guarner que meresqué el Premi de la Crítica de la revista *Serra d'Or* de 1983, i que, sens dubte, suposà un important punt d'inflexió respecte a la línia fèrria i monolítica que durant els anys 60 i 70 havien seguit la major part dels estudis sobre la Renaixença valenciana, i més concretament sobre Llorente. Dos anys després, precedit d'un «Pròleg per a catalans d'avui» i seguit d'una «Petita antologia ideològica», aquell treball fou publicat a Barcelona per Edicions 62 en format llibre i amb el títol *La Renaixença valenciana i Teodor Llorente* (Guarner 1985).[29]

A banda del canvi de títol, que heretava i explicitava la voluntat ja expressada en 1936 per Llorente i Falcó de publicar la totalitat de la lírica valenciana de son pare, i de l'excel·lent pròleg, Guarner hi introduí diverses modificacions substancioses. D'entrada, suprimí les tradicionals parts en què –segons, més o menys, una lògica cronològica– tradicionalment s'havien estructurat els versos llorentins, i els reordenà en set nous apartats,

29. El volum va encapçalat per una dedicatòria «en record del meu benvolgut nebot Manuel Sanchis Guarner, primer catedràtic de Lingüística Valenciana a la nostra Universitat. Ll. G., 1984».

en atenció a la temàtica i la finalitat: «Líriques», «Records i contarelles», «Endreces i homenatges», «Commemoracions patriòtiques», «Floralesques», «Poesia popular» i «Jovenívoles, oblidades i traduccions». D'una altra banda, integrà les notes de l'autor i de l'editor en un únic capítol titulat «Notes a les poesies», que ell mateix s'encarregà d'ampliar; hi afegí una notable col·lecció de fotografies personals i familiars de Llorente; i, finalment, suprimí la poesia d'Iranzo i la necrològica i reproduí en apèndix les endreces a Aguiló i a Mistral i el preàmbul de Menéndez Pelayo. A més, el volum s'obria amb una tan breu com assenyada «Nota preliminar» que, en representació de la família del poeta, elaborà Joan Teodor Corbín Llorente, besnét i hereu intel·lectual del patriarca de la Renaixença valenciana, i el gravat –bastant defectuós en la seua reproducció– que de l'autor realitzà en 1880 l'artista Ricard Franch i Mira.

Poques setmanes després d'aparéixer *Poesia valenciana completa*, Ricard Blasco en publicà una llarguíssima ressenya en el núm. 19 de la revista *L'Espill*, corresponent a la tardor de 1983. D'aquesta manera, el primer que feia Blasco era consignar l'oportunitat del llibre –«ja fa prop de cinquanta anys que l'obra llorentina no ha tornat a publicar-se completa, i, d'aquella impressió de 1936, no se'n troben exemplars» (Blasco 1983: 136)– i qualificar, immerescudament, l'estudi de Guarner com «un pròleg informatiu i didàctic, que frega el panegíric i, comprensiblement, no és gaire crític» (Blasco 1983: 137).

Aquella era la reacció d'un estudiós que es resistia a variar el rumb condemnatori que ell i d'altres intel·lectuals valencians havien imprés durant les dues dècades precedents als estudis sobre Llorente i el seu temps. De fet, no és gens estrany que, a Blasco,

el pròleg li semblara «panegíric», si tenim en compte tot el que, sobre el patriarca de la Renaixença, havia escrit anteriorment, i el que només unes ratlles després reiteraria:

> Els lectors de *L'Espill* saben ja l'opinió que em mereix l'autoestima egoista de don Teodor, un aspecte que Lluís Guarner prefereix marginar, i sobre el qual no pense insistir. Sí que exposaré, en canvi, més avant per què Llorente em sembla un poeta paracrònic, d'influència negativa en el curs de la literatura valenciana, un altre caire de la seua personalitat no examinat per Guarner. (Blasco 1983: 137)

Al meu parer, però, afirmar que Llorente fou un poeta «d'influència negativa en el curs de la literatura valenciana» pressuposa no haver entés gens ni mica la tasca de reivindicació de l'escriptor que els valencians Miquel Duran de València, Daniel Martínez Ferrando, Francesc Almela i Vives, Enric Navarro i Borràs i Carles Salvador, entre d'altres, portaren a terme durant gran part del segle XX (Roca 2004: 127-138).

D'altra banda, Blasco també repassava algunes de les afirmacions que, amb relació a la lírica llorentina, havien realitzat Fuster i Sanchis Guarner en les dècades precedents, i amb les quals es trobava absolutament d'acord. Amb tot, i enmig de múltiples comentaris negatius, Blasco acabava reconeixent que

> toca a les generacions més joves –que ara tenen la possibilitat de llegir tot Llorente en l'edició que comentem– dictaminar si els judicis de Sanchis Guarner i Fuster són revisables i, comptat i debatut, dir-nos si don Teodor té una lectura «nova» i «diferent». (Blasco 1983: 140)

I els joves no tardaren a pronunciar-s'hi; ja que, pocs mesos després, dos crítics literaris –Adolf Beltran i Enric Sòria, de 25 anys tots dos– es feren ressò de l'aparició de *Poesia valenciana completa* a través de dos suculents comentaris. El de Beltran, que

fou publicat en el periòdic *Noticias al Día*, qualificava l'estudi introductori de Guarner com a «aclaridor», i aplaudia l'encert d'haver publicat un volum que oferia «la possibilitat de confirmar, modificar o extremar l'opinió sobre la seua producció [de Llorente], una opinió estètica, històrica o, fins i tot, sociopolítica». D'altra banda, tot i no fascinar-lo, Beltran descrivia el panorama que dibuixava la lírica llorentina com a «atractiu i divers». I, finalment, es preguntava si Llorente podria haver sigut una altra cosa, si li ho hauria permés la seua classe social; i sentenciava: «Tenim dret a criticar-lo, rebutjar-lo i odiar-lo. El que no podem fer –és una condemna coherent i real– és oblidar-lo» (Beltran 1983).

Per la seua banda, l'anàlisi d'Enric Sòria –que, segons pròpia confessió, «no veurà la llum, supose»– quedà anotada en el dietari que fou publicat huit anys després (Sòria 1991: 151-152). Així, amb data de 25 de novembre de 1983, hi constatava la qualitat de la lírica llorentina, sobretot «si atenem època i circumstàncies», i el fet d'haver trobat «ara i adés un ritme encertadíssim o alguna suau caricatura camperola». Amb tot, també advertia que els versos de Llorente rarament vibraven, i que, en conjunt, contenien «massa tòpic, massa retòrica afanyada». Finalment, Sòria destacava l'estima que el patriarca havia demostrat envers el valencià, i concloïa que, «a Llorente, el salvarà la llengua que escrivia i els lectors que, com ell, també l'estimen». Nous lectors com els joves Beltran i Sòria que, gràcies a aquella edició, tenien la possibilitat d'acostar-s'hi.

Vint-i-huit anys després de veure la llum el volum *Poesia valenciana completa*, el 2 de juny de 2011 i a propòsit del centenari de la mort de Llorente, Enric Sòria encara recordava que

> el 1983, l'edició de la poesia valenciana de Llorente, a cura de Lluís Guarner, ens posà davant els ulls que es tractava d'un poeta molt més hàbil, variat i complex del que ens havien explicat, amb un pòsit de cultura i un domini de la llengua que el convertien en una figura destacada en el seu temps i molt digna de respecte, també ara. (Sòria 2011)

D'altra banda, en el número de la revista *Saó* corresponent a desembre de 1983 Josep Iborra publicà una ressenya titulada «Els versos de Llorente», que començava de la següent manera:

> Ben mirat, resulta escandalós constatar que en els últims quaranta anys ningú no ha considerat necessari de reeditar els versos de Teodor Llorente. […] Durant les últimes quatre dècades, doncs, Llorente ha quedat fora de l'abast dels lectors valencians: decatalogat [*sic*] i, d'alguna manera, *castigat*. De fet Llorente, sovint citat, no ha estat més que una pura referència negativa: un nom, un tòpic de la nostra història moderna. ¿Quants, però, l'han llegit o han pogut llegir-lo? (Iborra 1983: 31)

A continuació, assajava algunes de les claus i dels motius de la maledicció que pesava sobre l'autor del *Llibret de versos*: «Aquest oblit, o aquest desinterés, té, naturalment, la seua explicació. Per als joves poetes que varen entrar en escena pels anys quaranta, Llorente era un escriptor "passat"». I, en conseqüència, el patriarca havia quedat sense continuadors, sense enaltidors de la seua obra. Ja que, tal com continuava Iborra,

> els nous poetes que han vingut després han arrencat ja des d'una situació més normalitzada per a la nostra cultura i han estat moguts per exigències i formes poètiques que no toquen per cap costat la nostra tradició renaixentista. Han «passat» de Llorente: l'han ignorat. […] El llorentinisme, durant tant de temps dominant, s'ha es-

> troncat. A mesura que creixia la posició normalitzadora, ha aparegut, com a reacció, una dreta nova, que ha perdut l'interés per la cultura o la literatura «ratpenatesca». Com que només té la preocupació d'oposar el «valencià» al català, no ha pogut reivindicar Llorente: no li serveix. (Iborra 1983: 31)

La ressenya d'Iborra finalitzava d'una manera ben expressiva:

> Calia fer aquest esforç: ara tenim ja a l'abast tot l'*opus* llorentí. És un primer pas, important, que hauria d'estimular algú a estudiar Llorente com a poeta i, també, com a «patriarca» de la Renaixença. Si un dia es fa com Déu mana, potser entendríem moltes coses que ara no entenem, o molt per damunt, ¿qui era, realment, Llorente? (Iborra 1983: 32)

Finalment, el 8 de gener de 1984, i sota l'expressiu títol de «Teodor Llorente, una triste tradición de olvidos», l'escriptor Josep Piera recordava que,

> tenido por un escritor de ideas conservadoras, Llorente no gozó de las simpatías del valencianismo cultural y de izquierdas, que originó la obra de Joan Fuster a mediados de los sesenta; sin embargo, tampoco la derecha valenciana ha sabido recuperar al poeta, quizá debido al catalanismo lingüístico de la poesía llorentina, o simplemente por menosprecio hacia cuanto significa la tradición literaria autóctona; (Piera 1984)

i qualificava de «magnífica» i de «cuidada» l'edició de *Poesia valenciana completa*, «que podemos considerar definitiva, pues recoge, además de los versos recopilados en los *llibrets*, aquellos que se encontraban esparcidos por revistas o periódicos de la época, así como unas pocas traducciones valencianas» (Piera 1984).

Composicions no recollides en el volum *Poesia valenciana completa* (1983)

Amb la ingent tasca compiladora que varen realitzar, primer, Teodor Llorente i Falcó i, després, Lluís Guarner, Francesc Pérez i Moragón i Joan Teodor Corbín Llorente, era ben poc probable que quedara cap composició llorentina que no haguera estat recollida en el volum *Poesia valenciana completa* (1983). Però, ni que només siga per a demostrar que sempre hi ha lloc per a la sorpresa, en els darrers anys he pogut localitzar onze poesies valencianes –inèdites o esparses; en qualsevol cas, pràcticament desconegudes– que no varen ser integrades en l'edició de 1983.

Cap d'aquestes composicions no és excessivament llarga ni significativa, la qual cosa, sens dubte, ha contribuït a fer que hagen passat desapercebudes. N'hi ha dues que no és possible datar, i les altres nou són d'època tardana (1897-1909). Ni que siguen menors, però, les composicions són producte d'una circumstància en la vida de Llorente; i, com a tals, aporten informació tant de l'autor com del moment d'escriptura. I és en aquest sentit que podem dir que ens trobem davant d'onze «troballes».

La primera, d'únicament quatre versos, clou la semblança biogràfica que, dins de la col·lecció Valencianos Sobresalientes i amb motiu d'haver obtingut la flor natural en els Jocs Florals de València, Llorente dedicà al poeta Josep Maria Puig i Torralva i publicà en *Las Provincias* el 17 d'agost de 1897. Ben mirat, és lògic que haja passat inadvertida, no sols per la seua brevetat, sinó perquè, tipogràficament, fou disposada de manera lineal, tot separant els versos mitjançant guions. Per tal d'acabar de copsar el missatge, en bona part humorístic, que la poesia transmet resulta molt recomanable llegir prèviament les línies finals de la

semblança, que parlen de la intensa activitat que Puig i Torralva desenvolupava al si del Centre Excursionista de Lo Rat Penat, i que fan d'introducció al poema.

La segona, substancialment més extensa, porta per títol «Salutació» i fou novament publicada en el diari *Las Provincias* el 3 de maig de 1899. Llorente l'escrigué com a resposta a la petició que l'escriptor alemany Johannes Fastenrath adreçà als representants de Lo Rat Penat per convidar-los a fer present la veu dels poetes valencians en la primera edició dels Jocs Florals de Colònia que se celebrarien pròximament. Així, en aquell mateix núm. de *Las Provincias*, i sota el títol «"Lo Rat Penat" y los Juegos Florales de Colonia», podia llegir-se:

> El Sr. Fastenrath ha dirigido una carta afectuosísima al presidente de Lo Rat Penat, participándole la celebración de estos Juegos Florales, y manifestándole el deseo de que en ellos sea oída la voz de los poetas valencianos. La sociedad valencianista ha contestado, remitiendo al celoso y constante hispanófilo de Colonia y a los poetas que asistirán a la fiesta del próximo domingo la siguiente [poesía].

La tercera composició fou reproduïda, sense títol, el 10 de maig de 1900 en el núm. 7 de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Balears y Rosselló*, i és molt probable que, igualment, es tracte d'un poema escrit expressament per a l'ocasió. De fet, la peça lírica –de record i agraïment– està adreçada als poetes catalans, al·ludeix al moment en què Llorente participà com a president del consistori de mantenidors en els Jocs Florals de Barcelona de 1880 i fou inclosa en l'apartat «Recorts y floretas» del reportatge que la revista dedicà als «Jochs Florals de Barcelona de 1900, any XLII de sa restauració».

La quarta poesia no fou impresa, sinó que ens ha pervingut manuscrita de dues maneres: d'una banda, dins d'un volum titulat genèricament «Biografías, retratos, semblanzas y dedicatorias de Teodoro Llorente» (pp. 215-216), en format quartilla i amb il·lustracions, conservat a l'Arxiu-Biblioteca Llorente. Precedida del rètol «Autógrafo de Llorente», la composició –de cinc versos– està dedicada «A José Segarra y Joaquin Juliá», i datada a València el 20 de novembre de 1903; i, de l'altra, en la pàgina 175 del volum *Amigos y conocidos*, de José Segarra –a qui sens dubte degué regalar-la Llorente–, que fou editat a París en 1908.

La següent composició, també de cinc versos, aparegué en *Las Provincias* el 27 de juny de 1904, i porta un llarg títol en castellà: «Tarjeta postal para la tómbola del Asilo del Buen Pastor, en Barcelona». De manera que és molt probable que fóra escrita per a acompanyar alguna papereta o il·lustració religiosa confeccionada amb finalitat benèfica.

La sisena és tres anys posterior, de 1907, i aparegué publicada –sense títol– en el número 1 d'*El Altar del Mercat*, «Programa de les festes que la nova asociació de l'Altar del Mercat, canònicament fundada en la real parròquia dels Sants Juans, ha de celebrar a son patró san Vicent Ferrer durant els dies del 3 al 8 de abril del present any». Es tracta d'una breu composició destinada a lloar el fervor i la *valencianitat* de les festes en honor de sant Vicent Ferrer. Datada a «Valencia, 27 marzo de 1907», hem decidit prendre'n com a títol factici l'últim vers: «El dia de Sant Vicent».

La setena fou redactada en 1909, un any molt significatiu en la biografia llorentina, i porta per títol «València a la Exposició». Emmarcada en els actes de l'Exposició Regional que aquell any

celebrà la ciutat de València, fou publicada durant el mes de març en dos dels diaris de la ciutat. Primer, en *El Mercantil Valenciano*, on aparegué el dia 21 sota l'epígraf «Himno a la Exposición»; i l'endemà, en *Las Provincias*, aquesta vegada sota el rètol «Poesía de Teodoro Llorente para el Certamen Internacional de Música».

La huitena poesia no recollida en el volum *Poesia valenciana completa* fou publicada sense títol. Enmig d'un ambient festiu i humorístic, Llorente la improvisà durant el banquet –consistent en un perol d'arròs amb fesols i naps– que, a propòsit de la seua coronació com a Poeta de València, li dedicaren els treballadors de la impremta Doménech –on s'imprimia *Las Provincias*– el 5 de desembre de 1909. L'endemà, dia 6, fou integrada en l'article «Fiesta íntima», de *Las Provincias*, que es feia ressò d'aquells actes. En consonància amb la tornada i el contingut, hem decidit posar-li el títol factici de «Perol».

La novena porta per títol «A "El Sueco"», està dedicada al famós dramaturg suecà Josep Bernat i Baldoví i fou publicada en el volum col·lectiu *Homenache lliterari en honor de don Chusep Bernat Baldoví y en recort de la colocasió de una làpida en sa casa natalísia*, que veié la llum en 1912, quan Llorente ja era mort. El llibre fou promogut per Joan Baptista Granell, cronista de Sueca, segurament a propòsit del centenari del naixement de Bernat i Baldoví.

La desena composició també ha pervingut manuscrita, i es titula «Plany amorós». Escrita en un full solt i sense data de redacció, tant l'estructura com la temàtica amatòria remeten a l'època de joventut de l'autor. D'altra banda, el fet que el full en què està escrita porte, en el marge superior esquerre, la indicació d'un u, condueix a pensar que la poesia primigènia era més llarga, i que

en realitat ens trobem davant d'un fragment, de les primeres tres estrofes, concretament.

L'onzena i última de les poesies que ens ocupen fou publicada –sense cap comentari, data de redacció ni explicació– en el núm. 42 de *Valencia. Revista Mensual Ilustrada*, díhuit anys després de mort Llorente, en setembre de 1929. Titulada «Lo reliquiari», podem dir que es troba en la línia de les composicions amatòries llorentines.

Prosa valenciana de Llorente (1879-1911)

Llorente no sols utilitzà el valencià per a escriure lírica, sinó també per a redactar escrits en prosa; pocs, si és vol, des d'un punt de vista quantitatiu, però ben representatius. Així, el repertori de prosa valenciana llorentina que hui coneixem està integrat per díhuit documents de caire periodístic i/o literari que podríem adscriure al gènere de l'assaig, que varen ser publicats entre 1879 i 1911 i que resulten ben eloqüents des de dos punts de vista, si més no:

a) d'una banda, perquè, formalment, mostren el model lingüístic per al valencià pel qual, en una època prenormativa, apostà Llorente;

b) i, d'una altra, perquè, conceptualment, informen sobre la ideologia, els interessos i el pensament de l'autor al voltant de temes tan diversos com ara el moment cultural en què li va tocar viure, la recuperació de la llengua escrita, la tradició literària valenciana i les relacions que els protagonistes de la Renaixença valenciana mantingueren amb els seus homòlegs catalans i balears.

Així mateix, cal apuntar que, a l'hora de delimitar el corpus textual que integra la prosa valenciana de Llorente, no s'han tingut en compte ni les cartes personals –tant les que formen els tres

volums de l'*Epistolari Llorente* com d'altres d'inèdites– ni aquells escrits que l'autor redactà originàriament en castellà, com ara les tres ressenyes que aparegueren en *La Veu del Montserrat* durant els mesos de maig i juny de 1882, que varen ser traduïdes per Jaume Collell. Finalment, també s'ha deixat fora d'aquest repertori l'apartat «Notes de l'autor» amb què Llorente acompanyà les tres edicions del *Llibret de versos* (1885, 1902 i 1909), perquè es tracta d'uns texts ja recollits en el corpus líric que, a més, prenen sentit en relació amb les diferents poesies a què fan referència. D'aquesta manera, tots els escrits inclosos en l'apartat de prosa varen ser publicats en vida del poeta i per indicació seua o, si més no, amb el seu vistiplau, amb la possibilitat d'esmenar o corregir allò que no haguera sigut del seu grat.

Atenent la forma, la funció i el lloc de publicació dels escrits, podem classificar la prosa valenciana de Llorente en quatre grups:

- El primer està integrat per tres discursos: el d'obertura del curs 1879-1880 de la societat Lo Rat Penat; el que, en qualitat de president del consistori, pronuncià durant els Jocs Florals de Barcelona que tingueren lloc en maig de 1880; i el que redactà arran de l'homenatge que la societat valencianista L'Antigor tributà a Josep Bernat i Baldoví el 19 de març de 1909, a propòsit del centenari del seu naixement.
- El segon grup el formen tres pròlegs de llibres publicats a València: l'«Endressa. Al senyor don Marian Aguiló» que encapçala el *Llibret de versos* (1885), el «Prefaci» al *Llibre d'or dels Jochs Florals* (1895) i el pròleg al volum *Poesies* de Víctor Iranzo i Simon (1900).
- El tercer consta de nou articles periodístics de temàtica cultural que varen aparéixer en dues publicacions periòdiques

catalanes: els cinc que, de març a novembre de 1900, veieren la llum –sota el títol «Notes valencianes»– en *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Balears y Rosselló*, i els quatre que, entre maig de 1904 i juny de 1906, varen ser publicats en la revista *Ilustració Catalana*.

- El quart i últim grup està integrat per dues cartes-articles de temàtica lingüística i cultural: les publicades en *El Cuento del Dumenche*, corresponent a setembre de 1908, i en *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*, de gener de 1911; i per un breu text al qual hem donat el títol factici de «Missatge d'adhesió a l'homenatge a Josep Bodria», i que veié la llum en *Las Provincias* el 5 de juny de 1911, és a dir, menys d'un mes abans de la defunció de Llorente.

Consideracions a la prosa valenciana de Llorente

La primera de les consideracions que cal fer al voltant dels escrits que componen el repertori de prosa valenciana de Llorente es refereix a les seues dimensions, ja que es tracta d'un repertori quantitativament reduït, sobretot si tenim en compte el nombre de textos de prosa que l'autor redactà en castellà. Però, tenint en compte que durant la segona meitat del segle XIX varen ser ben pocs els autors que escrigueren en valencià culte, s'ha de concloure que es tracta d'un repertori notablement significatiu.

La segona consideració és cronològica, ja que, excepte els dos primers, la major part dels texts pertanyen als darrers setze anys de vida de l'autor, és a dir, al període 1895-1911. De fet, el ritme progressiu amb què Llorente s'incorporà a la redacció de prosa valenciana està en consonància amb el que experimentaren la resta d'escriptors de la Renaixença.

Així mateix, cal dir que, a banda de l'«Endressa» i la carta publicada a *El Cuento del Dumenche*, es tracta d'escrits d'encàrrec. Això resulta evident en el cas del discurs ratpenatista, dels articles de *La Ilustració Llevantina* i de la presentació de *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*; i sembla més que probable en el cas del «Prefaci» al *Llibre d'or* i del pròleg a les *Poesies* d'Iranzo, que degueren ser comandes sorgides al si de Lo Rat Penat.

D'altra banda, també resulta eloqüent comprovar que més de la meitat dels textos –deu, concretament– varen ser publicats a Catalunya, on Llorente tenia molts amics; i que, com hem apuntat al principi, les ocasions en què Llorente optà pel valencià a l'hora d'escriure en prosa s'emmarquen sempre en contexts culturals i literaris. Mai, però, en contexts polítics, per als quals es reservava el castellà. Com varen fer la immensa majoria dels escriptors valencians coetanis, des de Constantí Llombart fins a Blasco Ibáñez, siga dit de passada.

Llorente i la dignificació del valencià

Una de les informacions més interessants que, tant des del punt de vista de la forma com del contingut, reporta l'obra valenciana de Llorente –en vers i en prosa– és que, dins de les possibilitats i les limitacions que imposava l'època, l'escriptor sempre apostà per la recuperació i dignificació de la llengua dels valencians. D'una banda, afirmant la unitat de la llengua compartida amb catalans i balears, que, per raons estratègiques, ell preferí designar majoritàriament amb denominacions com ara «llemosí» i «valencià», i amb circumloquis com ara «la nostra llengua», «la llengua d'Ausiàs March», «la llengua que es parla a Catalunya, Mallorca i València» i «la llengua comuna que es parla des dels Pirineus

fins a Elx, i les Illes Balears» (Roca 2010); i, d'una altra, promovent entitats normalitzadores que permeteren l'acostament dels escriptors valencians envers l'ús correcte de la pròpia llengua.

En aquest sentit, els seus escrits en prosa permeten comprovar que durant els darrers anys de vida Llorente tingué en ment la creació d'una Acadèmia de la Llengua que s'encarregara de netejar, fixar i determinar quina havia de ser l'ortografia del valencià culte, habitualment anomenat com a literari. No era, però, un pensament que li vinguera de nou. De fet, anys enrere, en 1881 i durant un debat de la Secció de Literatura de Lo Rat Penat, ja havia manifestat la conveniència de crear

> una Acadèmia de la lengua, u otra institución análoga, para dictar reglas encaminadas a depurar el idioma valenciano, huyendo de dos vicios igualmente peligrosos: la vulgaridad y falta de carácter del habla usual, y el arcaismo exagerado.[30]

En 1908, vint-i-set anys després, reprenia la idea d'una Acadèmia «per a reglamentar y unificar nostra gramàtica, y *especialment la ortografia*». Lluís Bernat li proposà que la fundara i la presidira. Llorente adduí que més d'una vegada ho havia pensat, però que la «falta d'un acort previ» entre els escriptors valencians, dividits entre els qui pretenien «prescindir de la ortografia valenciana, per a adoptar la castellana», i els qui s'esforçaven a recuperar-la a partir de l'ús que n'havien fet els autors clàssics –«y que sense escepció seguixen usant catalans y mallorquins en son esplèndit y gloriós renaiximent», i entre els quals s'incloïa–, la feia, si més no momentàniament, inviable.

30. «Lo Rat Penat. Sección de Literatura», *Las Provincias* (18-11-1881).

El projecte, però, no fou oblidat, i al cap de tres anys, en gener de 1911, en la carta adreçada al «Senyor Don Vicent Dualde» Llorente parlava novament de «la formació d'una *Acadèmia de la Llengua Valenciana*, que estudie y resolga lo que deu ser nostre idioma literari, aclarint els nombrosos ductes que detenen y confonen als que avuy l'escriuen». Recordava que havien sigut moltes les vegades que els escriptors i poetes li l'havien proposada; però que, vell i malalt com estava, ja no li corresponia encapçalar-la. Assegurava que aquella era tasca dels joves, i que, mentrestant, s'havien de «mantindre, com provisionals, les regles gramaticals y, sobretot, la ortografia que des de son naiximent ha usat en ses publicacions Lo Rat Penat». De quina ortografia es tracta? Repassem els documents que entre 1878 i 1911 publicà la Societat d'amadors de les glòries valencianes i n'obtindrem la resposta.

Llorente sempre apostà per un model lingüístic culte fonamentat en la llengua dels clàssics. Davant l'absència d'una normativa clara i definida, pensava que calia polir i alliberar la llengua dels barbarismes i els castellanismes que sovint, amb l'excusa de fer-se entendre, hi incorporaven els escriptors més populistes. Per això es manifestà contrari a la castellanització ortogràfica de l'idioma, i partidari, en canvi, d'un major estudi lingüístic: «Saber bé la llengua és la primera obligació del qui la escriu, y això és lo que més nos manca als escriptors valencians», afirmava en la carta a Vicent Dualde.

I és que, juntament amb el ressorgiment literari, una de les grans preocupacions de Llorente com a escriptor valencià fou dignificar la llengua escrita. Un ideal que ja havia expressat en 1885 durant l'«Endressa» al *Llibret*, en afirmar que

> hi a un muntó de diccions que s'han perdut en uns punts, y en altres se conserven; que·ls ciutadans de València ja no empleen, y alguns no les coneixen, y que aixís que eixim a l'horta les trovem vives y significatives. Formar, ab eixos elements, una poesia literària y popular ensemps, que agrade en les acadèmies y atheneus, y siga compresa y sentida per la gent que té per llengua seva la valenciana, y que en ella s'ha criat y vol criar a sos fills, no és obra d'un dia, però tampoch tan dificultosa y llarga com «l'obra de la Seu»;

i que, dins de la màxima correcció lingüística, desitjava «qu·entenguen tots aquestes pobres poesies».

De la mateixa manera, i tornant a la carta que en setembre de 1908 envià a Lluís Bernat, director d'*El Cuento del Dumenche*, resulta oportú recordar com Llorente afirmava que:

> La llengua valenciana té una ortografia pròpia, ortografia usada, sense escepció, mentres ha sigut idioma literari, y que sense escepció seguixen usant catalans y mallorquins en son esplèndit y gloriós renaiximent. Eixa ortografia, no tots els escriptors la empleen del mateix modo, y això és un mal. ¿Se vol una Acadèmia per a resoldre estes diferències? Està molt bé. Però, ¿és que se vol prescindir de la ortografia valenciana, per a adoptar la castellana? Això no podem admitir-ho els que cinquanta anys estem trevallant per el nostre renaiximent, donant-los la mà als que enllà de l'Ebro parlen nostra mateixa llengua.

I també que, un mes abans de morir, en adherir-se a l'homenatge que Lo Rat Penat tributà a un dels seus més excel·lents poetes, Josep Bodria, Llorente asseverava: «Representeu una de ses [de Lo Rat Penat] més pròpies e importants orientacions: la dignificació de la musa popular, donant-li poesia sencilla y natural, però delicada y esquisida, lliure de tota chabacana groseria».

És tot això i més el que explica que Llorente optara per un model lingüístic que conjugava popularisme i correcció, que defugia alhora arcaismes i barbarismes. Una opció i un equilibri que continuen sent hui en dia una referència per a moltes de les persones que escriuen la llengua; i que, tanmateix, no sempre saberen mantenir els seus imitadors i sequaços.

La present edició

Al final de la segona part de la llarga entrevista que, en setembre de 1910, li realitzà el periodista Enrique González Fiol,[31] Llorente assegurà que «les tengo horror a los versos que salen sin dificultad, porque creo que la poesía, como toda composición literaria, debe ser bien pensada, madurada, limada y vuelta a corregir. Odio la facilidad de pluma»; i que, «por lo regular, mis poesías, si se publican doce veces, llevan otras tantas correcciones mías. Nunca me dejan satisfecho». Doncs bé, serà la present edició la que ens done l'abast i la mesura de fins a quin punt, a Llorente, li escau l'etiqueta de creador perennement insatisfet que s'atribuí pocs mesos abans de morir. Una edició que, si bé és la setena pel que fa a l'obra poètica, és la primera crítica i la més completa fins al moment; ja que, a més, incorpora tota la producció en prosa valenciana que coneixem de l'autor, que no havia sigut recollida mai.

Així, cal dir que de l'obra valenciana de Llorente tan sols es conserven tres poesies manuscrites. En conseqüència, la fixació

31. El Bachiller Corchuelo, «Nuestros grandes prestigios. Teodoro Llorente», *Por Esos Mundos*, núms. 191 i 192 (pp. 931-946 i pp. 18-34), corresponents als mesos de desembre de 1910 i gener de 1911, respectivament. Tal com desvelà el mateix Llorente, darrere d'aquell pseudònim s'amagava el periodista Enrique González Fiol (Llorente 1936: 297-298).

del text s'ha hagut de fer, necessàriament, a partir d'obra impresa: concretament, de totes les versions de les poesies i dels textos en prosa que publicà en vida i que ha sigut possible localitzar. D'aquesta manera, pel fet de ser l'últim poemari que donà a llum –*id est*, perquè es tracta de la darrera versió de la majoria dels seus poemes que donà com a bona–, per a l'obra poètica s'han pres com a text base les composicions publicades en el *Nou llibret de versos* de 1909.

D'altra banda, pel que fa a les poesies publicades però no incloses en aquell volum, hem pres –i per la mateixa raó– com a text base la darrera versió publicada per Llorente. I, pel que respecta a les que varen veure la llum després de mort, la primera versió que se'n publicà. Amb això pretenem de separar-nos el mínim possible de la darrera voluntat de l'autor. És a dir: d'evitar la interferència dels posteriors editors, com ara del seu fill, Teodor Llorente i Falcó, que en algun punt es manifesta com a notable.[32] És per això que s'ha pretés que l'edició dels escrits llorentins responguera a l'últim estadi d'elaboració conegut, entenent com a l'últim el considerat com a definitiu per l'autor. De composicions totalment inèdites, que no hagen sigut publicades mai, només se n'ha conservat una.

Com acabem de dir, en el cas de la poesia, i més enllà dels tres poemaris que publicà Llorente (el *Llibret de versos* de 1885, el *Nou llibret de versos* de 1902 i el *Nou llibret de versos* 1909), a l'hora d'elaborar l'aparat de variants s'han tingut en compte totes les edicions esparses que, de les diverses composicions, varen veure la llum en vida de l'autor i que hem pogut trobar. Els motius són

32. Per exemple, en la composició «Lo cant del lletí», on en la mateixa tornada –que obre i tanca la cançó– trobem divergències gràfiques: «Puix» i «Puig».

bàsicament dos: en primer lloc, dibuixar el mapa de les revistes i les publicacions periòdiques a què l'autor enviava els seus textos; és a dir, establir la seua xarxa de contactes i d'interessos –o de possibilitats– editorials. En aquest sentit, cal dir que una de les aportacions més significatives de la present edició és la de donar a conéixer la data i el lloc de publicació de moltes de les primeres versions de les poesies llorentines, i també d'altres que fins ara eren desconegudes. I, en segon lloc, abraçar amb la màxima precisió possible els canvis que l'autor introduïa cadascuna de les vegades que publicava una composició; ja que, per tarannà i per mètode de treball, resulta prou evident que Llorente tendia a supervisar i controlar personalment totes les versions que de les seues poesies s'imprimien, tant fa si era a València com a Barcelona, les dues ciutats on més lírica publicà.[33]

Pel que fa a l'ordenació dels escrits, en l'edició divulgativa de l'obra de Llorente que sota el títol de *Poesia valenciana completa* prepararen, fa trenta anys, Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón –l'última elaborada amb la pretensió de recollir-ne l'obra completa–, els seus responsables cregueren «més oportuna una ordenació temàtica que no aquella cronològica que primitivament va establir l'autor». En conseqüència, agruparen les composicions en set àrees temàtiques diferents: «Líriques», «Records i contarelles», «Endreces i homenatges», «Commemoracions patriòtiques», «Floralesques», «Poesia popular» i «Jovenívoles i oblidades»; i ho fonamentaren en el fet que «Llorente és ja un

33. En l'aparat crític s'ha prescindit d'indicar les errades, les distraccions tipogràfiques i determinades variants repetitives de caràcter ortogràfic que podrien carregar-lo en excés. També s'han obviat moltes de les variants ortogràfiques que presenta l'antologia *Poesies triades* (1906), en què la intervenció d'un corrector lingüístic sembla més que evident.

clàssic de la literatura del seu temps, i com a tal cal tractar-lo en les edicions crítiques, agrupant els seus textos conforme a una temàtica», i «convençuts dels avantatges científics d'aquesta ordenació» (Guarner 1983: 71-72).

Tanmateix, com que, si bé no d'una manera exhaustiva, el criteri d'ordenació de les composicions que predomina en els tres poemaris que controlà personalment Llorente –i també en els dos que preparà el seu fill, Llorente i Falcó: els *Llibrets de versos* de 1914 i les *Poesies valencianes* de 1936– és el cronològic; i com que moltes de les composicions líriques i dels textos en prosa que redactà estan lligats a diversos esdeveniments històrics i/o biogràfics –com ara la participació en un certamen literari, la commemoració d'una efemèride, la fundació d'una entitat, la realització d'un viatge, la defunció d'un amic o familiar…– que obeeixen a una successió cronològica, la present edició, seguint aquesta lògica i tradició, les enumera i les presenta segons l'ordre temporal en què varen ser redactades. Entre els guanys d'una tal ordenació figura el de copsar millor quina fou l'evolució lingüística, literària i ideològica que experimentà Llorente.

Estretament lligat amb això, un altre dels objectius de la present edició ha sigut el d'intentar datar el màxim nombre possible de composicions. Llorente tingué per costum indicar l'any de redacció de moltes de les seues poesies –com hem vist, Lluís Guarner (1983: 57) opinà que la seua tendència fou datar les que tenien una «transcendència nacional»–, però no de totes; i, ben mirat, resulta convenient i eloqüent conéixer-ne l'any exacte d'escriptura –o si més no de publicació, sovint ignorada– per tal de, posem per cas, poder-les contextualitzar correctament. Així, s'ha aconseguit datar la pràctica totalitat dels poemes, i fins i tot corregir-ne

alguns que havien sigut datats de manera errònia, com ara «Als felibres de Provensa» i la «Cançó dels excursionistes de Lo Rat Penat». Pel que fa a les poesies de les quals no ha sigut possible assenyalar l'any exacte de publicació, s'ha optat per datar-les per aproximació, utilitzant les abreviatures *a.* ('*ante*'), *p.* ('*post*') i *c.* ('*circa*'), segons el cas.

Una altra de les contribucions de l'edició és la d'ampliar el cabal d'obra valenciana de Llorente coneguda fins al moment. Així, en el camp de la lírica, s'hi inclouen onze composicions originals i una traducció que no havien sigut mai incorporades en cap de les sis edicions anteriors de la lírica llorentina, i que, en conseqüència, eren desconegudes de la generalitat (malgrat que es va donar notícia de l'existència d'algunes l'any 2007 en el núm. 43 de la revista *Caplletra*, pp. 9-38). A més, s'esmenen diverses errades comeses en les edicions de 1936 i 1983. Per exemple: es descobreix una falsa atribució (la dels «Goigs a Nostra Senyora dels Desemparats», que li varen ser atribuïts en 1973 i 1983);[34] s'elimina una duplicació (la que afecta les poesies «Versos per a un àlbum» i «A la senyoreta donya Pepeta Anglasell», que en realitat són idèntiques –només canvien el títol i el primer vers–); i es completa el text d'una traducció llorentina (la composició «Lo sant Graal») que, tant en 1936 com en 1983, havia aparegut amb una estrofa mutilada.[35] Així mateix, es recupera l'estrofa final de la composició «A Escalante» (1895), que Llorente va suprimir en incloure-la en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i

34. *Mater Desertorum*, núm. 443, maig de 1973, p. XI; i *Poesia valenciana completa*, Eliseu Climent editor, València, 1983, pp. 404-405.
35. *Poesies valencianes*, València, 1936, p. 405; i *Poesia valenciana completa*, Eliseu Climent editor, València, 1983, p. 486.

1909). Pel que fa a la prosa, s'incorporen mitja dotzena de textos dels quals ningú no havia donat mai notícia: quatre articles publicats en la revista *Ilustració Catalana* entre 1904 i 1906, un discurs de lloança dedicat al dramaturg Josep Bernat i Baldoví i un escrit d'adhesió a l'homenatge al poeta Josep Bodria que tingué lloc en juny de 1911, i que, molt probablement, siga el darrer escrit de prosa valenciana que redactà –dictà– Llorente.

Pel que fa als criteris d'edició, s'ha mantingut sempre la fidelitat al text pres com a base, i majoritàriament supervisat per l'autor. Així, s'han respectat les grafies originals, i únicament s'ha regularitzat la puntuació, l'accentuació –s'hi ha fet prevaldre en tots els casos el sistema occidental– i l'ús de majúscules i minúscules. Quant a l'accentuació, en l'apartat de poesia s'han respectat els hàbits prosòdics de l'autor revelats per la rima o la mètrica dels seus versos: així, per exemple, *Àusias* (i no *Ausiàs* o *Ausias*) o *estúdia* (i no *estudia*). També s'hi ha reflectit l'alteració circumstancial de l'accentuació forçada per la rima (*almogavers*, i no *almogàvers*; *Franchfort*, i no *Fànchfort*, etc.) o la mètrica (*conduit*, i no *conduït*; *traicioners*, i no *traïcioners*, etc.). En canvi, en l'apartat de prosa s'ha regularitzat l'accentuació seguint la normativa actual (*Ausiàs*, *estudia*, etc.). D'altra banda, s'han separat o agrupat els mots (*pera > per a; desde > des de; no més > només*) i s'ha emprat l'apòstrof (*se'm omplin > se m'omplin; que'l esment > que l'esment*) i el guionet (*adonarme > adonar-me*) d'acord amb la normativa actual. Així mateix, s'ha utilitzat el punt volat per a indicar la ela geminada (*l·l*) i l'elisió d'una vocal quan no té representació en la llengua actual mitjançant l'apòstrof (*qu'estava > qu·estava*). Finalment, s'han usat les cometes baixes («») per al primer nivell de la narració, i les altes ("") per al segon. Pel que

fa als textos procedents de l'*Epistolari Llorente* i d'altres autors o volums prenormatius, s'hi han aplicat els mateixos criteris que per als de Llorente.

S'han adoptat aquests criteris en atenció al fet que, la present, és la primera edició crítica de Llorente, i perquè és així com el volum pot resultar vertaderament útil per als estudiosos de la llengua de l'època. D'aquesta manera, no sols podrem saber com escrivia el nostre autor en un moment de forta desorientació gràfica i gramatical, com és la segona meitat del segle XIX i principis del XX, sinó que també podrem escatir quins eren els models ortogràfics i gramaticals en què s'inspirà.

Finalment, només resta assenyalar que tant les composicions líriques com els textos en prosa van precedits d'un davantal que identifica les diverses edicions que Llorente realitzà del text en qüestió, indica els llocs on varen ser publicades i aporta informació al voltant de la gènesi i de les diverses vicissituds per les quals travessaren les diverses composicions o escrits. Perquè aquesta edició, a més de mostrar com escrivia Llorente, també té la voluntat d'evidenciar on publicava. És a dir, pretén mostrar al lector el text i el seu context.

Agraïments

Una obra d'aquestes característiques no hauria sigut possible sense el suport i l'ajuda de diverses persones i institucions. Per això, voldria manifestar el meu agraïment a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que em va confiar el projecte i s'ha encarregat de l'edició; i, singularment, a la seua Unitat de Recursos Lingüisticotècnics, que ha portat a terme la ingent tasca de revisar i maquetar tot el treball. Només aquells que el lligen íntegrament podran fer-se una idea de l'esforç i la dedicació que això comporta. En aquest sentit, m'han resultat particularment útils els consells i les converses que he mantingut amb Emili Sáez.

Especialment agraït em trobe amb el professor Antoni Ferrando, que em proposà el treball, que l'ha dirigit i que en tot moment m'ha prestat el seu consell i col·laboració. De la mateixa manera, m'han resultat notablement útils els suggeriments i les recomanacions dels professors Vicent Josep Escartí, Eulàlia Miralles i Joan Ramon Veny, que tanta ciència i experiència acrediten en el camp de l'edició de textos. I les indicacions dels professors José F. Ballester-Olmos, Josep Enric Estrela i Laura Vilardell, que m'han ajudat en la localització d'algunes edicions de les poesies a les quals, tot sol, no m'hauria sigut possible arribar.

També em plau d'agrair l'ajut i els consells que m'han prestat els amics i companys Maria Bayarri, Josep Miquel Bausset, Vicent Cardona, Maria Dasca, Josep M. Domingo, Manuel Jorba, Gonçal López-Pampló, Josep Martines, Josep Massot i Muntaner, Francesc Pérez i Moragón, Vicent Simbor, Magí Sunyer, Margalida Tomàs i M. Àngels Verdaguer; i les facilitats que, per a la consulta de volums, documents i publicacions periòdiques, m'han brindat els responsables de l'Hemeroteca Municipal de

València, la Biblioteca Valenciana, la Biblioteca de Catalunya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Així mateix, he de donar les gràcies a Joan Teodor Corbín Llorente –recentment traspassat–, Ricardo Gutiérrez Bernal i Ana Gutiérrez Sígler, besnéts i rebesnéta de Llorente, que han posat a la meua disposició els seus arxius, hemeroteques i biblioteques familiars. A l'estimat Joan Teodor, em cal agrair-li, molt especialment, l'ajuda i la col·laboració que, d'una manera amable i generosa, em va prestar durant tants anys, i singularment durant la realització d'una edició el resultat final de la qual, dissortadament, no ha pogut veure. Una edició en què tantes il·lusions havia dipositat, que des del primer dia seguí amb atenció i joia, i per a la qual redactà les paraules que l'encapçalen i que constitueixen, sens dubte, la millor presentació que podia tenir l'*Obra valenciana completa* del seu besavi, la vida i miracles del qual tant admirava i estimava.

Finalment, no puc acabar sense manifestar el més profund agraïment a la meua família, i ben singularment a la meua muller Josefina i als meus fills Miquel i Núria, per la paciència i l'estima amb què han suportat les servituds i les incomoditats que els ha originat la realització d'un treball tan voluminós.

Abreviatures

Publicacions periòdiques

AC = *Anuari Català*
ALP = *Almanaque de Las Provincias*
BDLlC = *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*
BRA = *Boletín de la Revista del Ateneo*
C = *Catalònia*
CC = *Calendari Català*
CLl = *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*
EA = *El Archivo*
EP = *El Palleter*
ECD = *El Cuento del Dumenche*
ECB = *El Centenario de Balmes. Boletín Mensual Extraordinario*
EAM = *El Altar del Mercat*
EML = *El Museo Literario*
EMV = *El Mercantil Valenciano*
IC = *Ilustració Catalana*
LBA = *Las Bellas Artes*
LGS = *Lo Gay Saber*
LIEA = *La Ilustración Española y Americana*
LILl = *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló*
LO = *La Opinión*
LoR = *Lo Renaixement*
LP = *Las Provincias*
LR = *La Renaixensa*
LRPRM = *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*
LVM = *La Veu del Montserrat*
LVC = *La Veu de Catalunya*
MB = *Museo Balear*
RC = *Revista de Cataluña. Periódico Quincenal*
RV = *Revista de Valencia*

Volums

LldO 1878 = *Llibre d'or de la moderna poesia catalana*
ELlLl 1878 = *Excel·lències de la llengua llemosina*
HMLlF 1880 = *Homenaje a Maria Llorente y Falcó, primera reina dels Jocs Florals del Rat-Penat celebrats en València lo dia 29 de juliol de 1879*
JFB 1880 = *Jochs Florals de Barcelona. Any* XXII *de llur restauració.* MDCCCLXXX
LldP 1882 = *Llibre de la pàtria*
LldA 1882 = *Llibre de l'amor*
LldF 1883 = *Llibre de la fe*
1885 = *Llibret de versos*
CLRP 1885 = *Corona oferta per la societat Lo Rat-Penat a la Santísima Verge dels Desamparats ab motiu de haber segut nomenada canònicament Patrona de València (10 maig de 1885)*
ACC 1892 = *Almanaque de conferencias culinarias para el año bisiesto de 1892*
LldO 1895 = *Llibre d'or dels Jochs Florals*
BdLl 1896 = *Brots de llorer*
FdE 1897 = *Flors d'enguany*
CdS 1897 = *Cartes de soldat. 'Pro patria'*
CdR 1898 = *Capolls de rosa*
1902 = *Nou llibret de versos*
PLXIII 1903 = *Poesies de Lleó XIII*
PCILlC 1906 = *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*
HTLlO 1907 = *Homenaje al Exm. Sr. D. Teodor Llorente y Olivares ab motiu del 50 aniversari de la publicació de sa primera poesia valenciana*
PT 1906 = *Poesies triades*
CL 1907 = *Cuentos líricos*
SF 1908 = *Sis florades*
PVC 1908 = *Poetes valencians contemporanis*
AyC 1908 = *Amigos y conocidos*
1909 = *Nou llibret de versos*
MaV 1909 = *Mallorca a Valencia. Fiesta de la poesía*
ELl = *Epistolari Llorente*

1936 = *Poesies valencianes*
AHTLl 1936 = *Àlbum homenatge a Teodor Llorente*

D'altres

Calveras 1934 = Carta inèdita conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente que Josep Calveras adreçà a Teodor Llorente i Falcó el 6 d'abril de 1934.
ms. = Manuscrit
RFV 1904 = Record que alguns dels seus admiradors dediquen al celebrat tenor D. Francesch Viñas la nit del seu benefici.

Aparat crític

T = Títol
ST = Subtítol
C = Citació
N = Número d'estrofa
D = Data
NdT = Nota del traductor
NdA = Nota de l'autor
NdR = Nota de la redacció

Poesia valenciana

1.

És molt probable que la composició «L'amor del poeta», datada en 1855, quan Teodor Llorente tenia dènou anys, siga la primera de les que l'autor escrigué en valencià. Mai no la publicà, de manera que la versió més antiga a què hem tingut accés és la que reproduí, en 1936, el seu fill, Teodor Llorente i Falcó, en el volum *Poesies valencianes*, concretament en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». Tal com ha assenyalat Josep Piera (2012: 33), els versos centrals de la citació marquiana varen ser transcrits errònia ment, i en conseqüència «resulten incomprensibles». Per tant, caldria llegir-hi «que m'és dolor com no em poreu amar / sinó d'amor que solen practicar».

L'amor del poeta

Llir entre carts, tant vos am purament
que·m res dolor com no·m preu amar
sinó d'amors que soleu practicar
los amador[s] amant comunament.

Àusias March

¿Per què nostres dos ànimes juntar-se en una volen?
De diferent matèria formades elles són;
la meua és d'eixes ànimes que per lo cel s'emvolen,
y pareix que la terra raïls tinga en lo món.

5 Tu·m vols, tu·m vols de veres; mes, ¿què eixe amor m'importa
si el foc viu que a tu et crema no·m pot encendre a mi?
Yo visch d'un·altra vida, ton ànima està morta
als plaers y a les penes que·n ella yo busquí.

¡Ditjosa tu que almanco en eixes flors que·t dóna
el amor a mans plenes podràs trovar la mel!
Nosaltres, que com víctimes de flors el món corona,
vivim llunt de la terra, sense aplegar al cel.

El que una gota prova d'eixa dolça ambrosia
que de aliment als àngels allà en lo cel servix,
ya tot amarg hu encontra, per a ell és nit el dia,
y del cor fet a troços son ànima se n'ix.

Si aquell que·l sol mirava la vista a altra part gira
veu sempre resplandéixer davant dels ulls el sol,
també cega a mon ànima el sol brillant que mira;
la cega y sos mirades d'ell apartar no vol.

Tu pases per la vida cullint tan sols les roses,
com entre negres núbols del sol pasa la llum;
així per un camp pasa de plantes venenoses
el aire y sols s'enporta son inocent perfum.

No hi a en ton front més núbol que la senyal llaugera
del meu bes tantes voltes sobre ton front imprés!
¡Ditjós aquell que espera, si un bes és lo que espera!
¡Ditjós aquell que plora, si plora per un bes!

Si en amorós silenci tu·m mires carinyosa,
yo veig que la teua ànima en los teus ulls ardix;
si tremolant em dónes el teu bes vergonyosa,
yo sent que la teua ànima als teus llavis se n'ix.

Un àngel tots els dies fa obrir-se les f[l]ors blanques
de la corona tendra que adorna lo teu front
perquè, en ta sort contenta, tu de la vida tanques
en un llimitat círcul l'amplisin horizont.

¡Quines lleis tan diverses les lleis de la existència!
A tu la mar en calma, a mi la tempestat.
Tot encara ho ignora ta càbdida inocència;
40 els meus ardents desitjos tot ho han endivinat.

Per això quand em parles y enamorada·m mires,
el vent a una altra banda mon pensament s'endú;
suspire y no suspire per lo que tu suspires,
y estant en los teus braços estich molt llunt de tu.

45 Adiós, adiós! Mon ànima està a ton amor morta,
ses embotades fletjes es perden en vans tirs;
la llei de nostra vida per dos camins nos porta:
tu has naixcut per a els besos, y yo per a els suspirs.

1855

2.

«Ple de suspirs el pit», datada en 1856, és també una de les composicions valencianes més antigues de Llorente, escrita quan tenia vint anys. I tot indica que, com «L'amor del poeta», romangué inèdita fins que fou publicada pel seu fill en el volum *Poesies valencianes* (1936), en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses», que inclou la versió més antiga d'aquesta poesia que a hores d'ara coneixem.

Ple de suspirs el pit

Ella vixqué en lo món com una flor dels camps
que se la·mporta·l riu;
pasà com tot lo bo, com pasen els rellamps
en una nit d'estiu.

¿Per què per lo meu cor tan pronte no pasà
com pasà per lo món?
Yo la veig, yo la veig; allà en lo cel està
com ella en lo món fon.

Era tendra y hermosa com armeler en flor,
y tenia quince anys,
y lo seu cor llatia per mi, y en lo seu cor
no havia encara enganys.

Trista y plorosa estava sense saber per què,
tenia·l cor ferit;
els ulls blaus plens de foc, el cap d'ensomnis ple,
ple de suspirs el pit.

Y aquells suspirs volaven, volaven per los cels,
com si buscara allí
allò per què ploraba, y yo tenia cels
sense saber de què.

¡Ay!, era qu·ella vindre vea a lo llunt la mort,
y la vea avançar;
y com llaugera barca es replegà en lo port,
¡y en deixà a mi en la mar!

En la mar de lo món, a soles y de nit,
cercat dels meus dolors;
el cap ple de deliris, y ple de fel el pit,
y plens els ulls de plors!

1856

17 per] pers (*1936*).

3.

Datada en 1857, «Aparició» fou publicada per primera vegada en *El Conciliador*, el periòdic que dirigia Pasqual Pérez i Rodríguez (València, 1804-1868) –versió a la qual, però, no hem tingut accés directe. Vint-i-huit anys després, en integrar-la en el *Llibret de versos* (1885), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Esta poesia, y algunes altres paregudes, són les primeres que escriguí en llengua valenciana. El docte humanista D. Pasqual Pérez, pare escolapi exclaustrat, company de Arolas y de Boix, les publicà en un periòdich polítich que dirigia, anomenat *El Conciliador*, presentant aquelles composicions y altres de D. Benet Altet y Ruate com una esperansa per al renaiximent de les lletres llemosines. La idea de versificar en valencià me la inspirà la lectura del *Gayter de Llobregat*, del Sr. Rubió y Orts. Estos foren els primers versos catalans moderns que coneguí, y quedí tan engisat d'aquella nova parla poètica que no poguí ya traure-me-la del cap. Les meves primeres composicions valencianes sols perteneixien al renaiximent per la llengua (y esta encullida encara), no per lo pensament, que responia al platonismo [*sic*] amorós y sentimental que·m féu escriure molts versos en ma joventut. La influència de Petrarca y Lamartine, els meus autors predilectes en aquells temps, se veu en la poesia a què se referix la present nota, poesia que he posat en aquest llibre rònegament per a memòria de aquella restauració literària, y perquè han parlat ya d'aquells primers ensaigs los historiadors del renaiximent».

En consonància amb això, Llorente decidí excloure-la del *Nou llibret de versos* (1902), i tan sols tornà a publicar-la, de manera esparsa, en 1907, amb motiu del cinquantenari de les seues primeres poesies valencianes, en el transcurs d'un article anònim titulat «Teodoro Llorente y sus bodas de oro con la poesía valenciana», que veié la llum en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1908 (València, 1907, pp. 321-323) –i que, per ser l'última versió d'aquesta poesia que publicà en vida, donem com a text base–, encapçalada del següent comentari: «El año 1857 se publicó en Valencia, durante algunos meses, un periódico cotidiano que se titulaba *El*

Conciliador. Era su director D. Pascual Pérez y Rodríguez, literato entonces reputadísimo. Un día insertó tres poesías escritas en lengua valenciana castiza y culta, firmadas por Teodoro Llorente, que entonces tenía veintiún años, y era ya conocido por otras en idioma castellano, que había dado a conocer, y por un drama escrito a los diez y siete años y representado en el Teatro Principal. El reputado maestro D. Pascual presentaba al público aquellos versos como una novedad muy satisfactoria: veía apuntar en ellos el renacimiento de la "lengua materna", que ya resplandecía en Cataluña. De aquellas tres poesías solamente publicaremos una, por no alargar demasiado este artículo».

Aparició

I

Oh, tu, la que callada, de la boyrosa nit
allà en les altes hores,
sortint de l'ombra negra, t'acostes a mon llit.
Digues-me, ¿per què plores?

Falaguera mitj riure yo en altres temps t'he vist,
t'he vist mitj riure alegre;
y tu véns plorant ara, y ara·l teu semblant trist
cubrix un núbol negre!

Y borrant va eixe núbol el teu confús contorn,
y·t veig fosca y lluntana;
y apareixes més tart, y te'n vas més enjorn…
¿No eres més que ombra vana?

5 altres] altre (*1885*). | 7 ara·l] ara el (*1885*).

II

–¿Ya no sents, oh poeta, que en lo teu front brussent
la meva mà que·s posa?
¿No escoltes lo que·t parle, o creus que és joch del vent
esta veu misteriosa?

Yo sóch la poesia, sóch l'amor, l'esperit,
yo sóch la teua dama;
yo sóch aquella espurna que va encendre en ton pit
pura y eterna flama.

Yo·t vaig obrir dels somnis l'encantat horizont
ab mes mans carinyoses;
yo·t vaig donar les ales dels àngels, y el teu front
vaig coronar de roses.

Yo en los ulls d'una verge mon resplandor plassent
per a tu vaig encendre,
y com flor matinera, yo a ton amor naixent
vaig obrir son cor tendre.

¡Y perquè a ton deliri son cor ya no respon,
ductes y et desesperes!
En lo món me buscares; home, damunt del món
roden altres esferes.

Ductes perquè la veu que·n ton ouït vibrà
tan dolsa ya no escoltes;
ductes perquè no pot acariciar ta mà
les seues trenes soltes…

14 mà que·s] mà se (*1885*). | 18 teua] teva (*1885*). | 36 seues] seves (*1885*).

Y·t queixes de no vore'm: ¡ah, vore'm tu no vols!
¡Els ulls a la llum tanques!
Yo vinch, y a ton front tèrbol lleven del món la pols
les meves ales blanques.

Yo a tos llabis, que amarga la vida, pose mel;
yo de flor te corone;
y quant te desesperes, alse els teus ulls al cel,
y llàgrimes els done.

Tu per lo món me busques, y yo del món no sóch;
ningú a hon me'n vaig m'alcansa.
Yo vinch d'allà a hon s'envolen los teus suspirs de foch,
d'allà a hon viu la esperansa.

Yo no sóch més que una ombra, que ve y torna y se'n va;
mes tu en lo cor m'escoltes;
¿què·t cal que enjamay puga acariciar ta mà
les meves trenes soltes?

Yo sols me deixe vore, com un ensomni d'or,
de l'amant y el poeta;
mes, ¡ay!, que per a vore'm ha de ser pur el cor,
l'ànima ha de estar neta!

Del fanch negre del cor neteja l'esperit,
y es romprà·l núbol negre
que·m roba ara a ta vista, y al costat de ton llit
riure·m voràs alegre.

[1857]

41 a] en (*1885*). | 42 flor] flors (*1885*). | 43 quant te] cuant et (*1885*). | alse] alce (*1885*). | 46 m'alcansa] me alcansa (*1885*). | 47 los] els (*1885*). | 57 cor] món (*1885*).

4·

«Mon trist caminar» és una de les tres composicions –entre les quals també cal incloure «Aparició»– que varen veure la llum en 1857 en les pàgines del periòdic *El Conciliador* que editava Pasqual Pérez i Rodríguez, i que foren les primeres poesies valencianes que publicà Llorente. Encara que no ha sigut possible trobar cap exemplar de l'esmentada publicació, sí que hem tingut accés a la reproducció facsímil –«pel procediment del gravat», en varen dir els responsables– apareguda en la pàgina 83 de l'*Àlbum homenatge a Teodor Llorente* que en 1936, a propòsit del centenari del seu naixement, publicaren Lo Rat Penat, el Consell de Cultura i Relacions Valencianes «Proa», l'Associació de l'Ensenyança Valenciana, la revista *La República de les Lletres* i el Comité del Centenari de Llorente i Querol. Així, i sota el títol de «La primera poesia de Llorente, en llengua valenciana», s'hi afirmava que el retall del periòdic havia sigut trobat pel fill de Llorente; que aquell poema, «sense títol, aparegué en el número de "El Conciliador" corresponent al 30 de juny de 1857»; i que, «amb lletra petita i de la mà del seu autor, hi ha una nota que diu: "Estos son los primeros versos valencianos que he escrito"», com, efectivament, així s'hi pot llegir.

A propòsit de «Mon trist caminar» –que és el títol que li posà Llorente i Falcó, ja que en la còpia facsímil de la versió que fou publicada en *El Conciliador* apareix sense encapçalament–, en 1936, en el volum *Poesies valencianes*, Teodor Llorente i Falcó afirmà: «Esta és la primera poesia que escrigué el seu autor en valencià, segon[s] declaració pròpia de la seua lletra en un retall de diari, a hon se va publicar. En este mateix dia li se fea el següent comentari: "Tenemos la satisfacción de dar a conocer la siguiente poesía valenciana de un joven paisano nuestro, cuya reputación literaria no es de un día, y que en este género en que se ensaya no camina más abajo que en los otros que cultiva con tanto ingenio como felicidad. Creemos que nuestros lectores nos agradecerán la inserción de esta linda composición, la cual acogemos con tanto mayor placer, cuanto que responde a los votos que emitíamos en uno de nuestros números de mayo, al hablar de las poesías

del benemérito joven D. Benito Altet y Ruate". Esta poesía se publicó en *El Conciliador* el año 1857. Era director de este diario D. Pascual Pérez y Rodríguez, uno de los maestros que habían sido de Llorente». Malgrat que també hi copià la composició llorentina, nosaltres la reproduïm a partir de la versió facsímil que, com hem dit, aquell mateix any aparegué en l'*Àlbum homenatge a Teodor Llorente*.

D'altra banda, cal apuntar que en 1957, en un article titulat «Un centenari poètic: 1857-1957. La primera poesia que escrigué en Teodor Llorente», publicat en el núm. 46 de la revista *Pensat i Fet*, Enric Soler i Godes afirmà: «Ara fa cent anys, en 1857, el periòdic polític *El Conciliador*, que dirigia llavors en Pasqual Pérez, surt amb lletres de mole a la llum de la pàtria el primer vers de Llorente escrit amb la nostra llengua i titolat "Mon trist caminar". Són uns versos que, com un espill, reflexen la seua joventut, l'època romàntica en què vivia, el seu lirisme majestuós». I que, pel que fa a les paraules del mateix Llorente –«Estos son los primeros versos valencianos que he escrito»–, sempre ens quedarà el dubte de saber si fou aquesta la primera poesia que escrigué en valencià –en coneixem de datades amb anterioritat– o si el que realment volia dir és que fou la primera que publicà.

[Mon trist caminar]

Busco y no encuentro
un corazón que pueda
llevarme dentro.

Zorrilla

Com l'ambició va en busca dels triunfos en la guerra,
com busca l'avarícia per tot lo món el or,
yo, trist y solitari, buscant vaig per la terra
un cor per al meu cor.

Per un moment sixquera no hi a flor que no tinga,
cuant el seu capoll obri, una mirà del sol;

les flors de la meua ànima esperen que·l sol vinga,
¡y el sol eixir no vol!

Diuen que agermanaes les ànimes Déu cria,
yo al món li preguntaba: «Ma germana, a hon està?»
Y una veu misteriosa dins del meu pit em dia:
«Camina més allà».

Mon cor era una flama que tot cuant alcanzara
en cendra ho convertia servint-li d'aliment:
s'ha consumit com palla cuant he volgut, y encara
està este foc ardent!

Ay!, despós d'anar tant, quina esperanza·m queda?
Anar darrere una ombra que fuig serà ma sort!
Apagar esta flama podrà sols la mà freda
de l'àngel de la mort!

Tal volta allà en lo cel a hon els suspirs s'envolen
un misteriós plaer del cor òmpliga·l vuit;
¿per què al vore la mort els hòmens tots tremolen?
El dia ix de la nit.

Déu a les fonts amostra a baixar de la serra,
a l'abella a que busque dins de les flors la mel,
y al pensament de l'home, que res ompli en la terra,
a que se'n puje al cel.

O cor, dins de tu·s perden del món totes les ditjes,
com un gota d'aigua que·s perd dins de la mar;
aquell que una altra cosa et fa a tu que desitjes
et té que contentar.

May lluïx sense núbols el cel de l'alegria,
sempre una serp s'amaga en un camp ple de flors,
35 y en este món seguixen sempre la nit al dia,
sempre a la risa els plors.

Que curt fon el meu dia! La meua nit, que llarga!
Cuant els plors y les rises… oh, no sé lo que són.
Mes del món res m'importa tota la fel amarga;
40 mon reine no és del món.

Yo sols en el desterro busquí una companyera
que a mon costat anara per lo mateix camí,
y que la mà·m donara sempre que yo caiguera,
y que plorara en mi.

45 El mariner cuant bramen els vents y es fan la guerra,
busca en lo cel l'estrela que al port el conduirà;
y yo també una estrela buscaba per la terra,
y ella en lo cel està!

[1857]

5.

És molt probable que «La poesia», que en 1936 Teodor Llorente i Falcó assenyalà com a apareguda en 1857 en *El Consultorio*, «diario de Valencia», siga la tercera de les que Llorente publicà, aquell mateix any, en el periòdic *El Conciliador* –recordem que les altres dues són «Mon trist caminar» i «Aparició». Tanmateix, la versió més antiga a què hem tingut accés és la que el mateix Llorente i Falcó reproduí en el volum *Poesies valencianes* (1936), en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses».

La poesia

Et toi, prétesse de la terre,
Vierge du Piude ou du Sion!
Tu fuis ce glove de matiére,
Privé de ton dernier rayon.
LAMARTINE

Musa del temps antich que ya lo món no escolta,
puja de nou al cel, a hon vixqueres avans.
Mes, ¡ay!, si ya a la terra no has de vindre altra volta,
no deixes esta cítara entre les meues mans.

Res de tot cuant la escolta respon a s·armonia;
sons suspirs misteriosos acreixen mon dolor.
Avans era la reina del món la poesia;
¡ay!, ara vergonyosa s'amaga dins del cor.

Coronada d'estreles en les montanyes santes
la he vist rodà de núbols; omplia el cel sa veu;
y he vist a tot un poble que humillat a ses plantes
de sa boca escoltaba els manaments de Déu.

3 no] nos (*1936*). | 8 vergonyosa] vergonoysa (*1936*).

Entr·un cor de doncelles yo la he vist en la Grècia
en els atris dels temples, la cítara en la mà;
15 sobre les amples lloses d'una gòtica iglésia,
en la mà l'incensari, la he vist agenollà.

Y la he vist en una pàtria en casco y en corasa
una bandera blanca en una creu en sang,
en el camp de batalla desenvainar l'espasa
20 de sen Jaume o sen Jordi montà en el caball blanch.

Allà en els jochs de Flora he vist com recibia
de les mans d'una dama la violeta d'or:
avans era la reina del món la poesia;
¡ay!, ara vergonyosa s'amaga dins del cor.

25 ¡Ay!, y també dels cors del món hui la desterra;
sobre ells el egoisme posà sa freda mà:
la llum del cel a penes aplega ya a la terra,
y més fosca, y més fosca la nit del món se fa.

¡Si en eixa nit almanco ta llum puguera vore
30 en lo cel, entre núbols, com una estrela d'or!
¡Ay!, les llàgrimes dolces que davant de tu plore
son la rosà q·apaga la febra del meu cor.

Tu has omplit, omplit d'aire, la meua ànima vuida;
ta flama misteriosa formà mon pensament.
35 Y hui, que tu t'envoles, s'apagarà ma vida,
com un foc que s'apaga per falta d'aliment.

[1857]

D [1857]] *El Consultorio* 1857 (*1936*).

6.

Aquesta composició, datada a «València, 7 de jiner de 1858» –és a dir, el dia que Llorente feia vint-i-dos anys–, fou publicada en el diari *La Opinión* al cap de quatre anys, l'11 de gener de 1862 (LO 1862), que n'és l'única versió que Llorente edità en vida. Tres mesos després, per indicació de Marià Aguiló i amb el títol «Vint-y-cinch anys», Llorente l'envià als Jocs Florals de Barcelona de 1862. Ho sabem gràcies a la carta que, amb data 13 d'abril de 1862, el jove valencià escrigué a Aguiló, i en què es pot llegir: «Habíame propuesto corresponder a su invitación, escribiendo algo para sus juegos florales; mas venció la pereza. Sobre mi mesa tenía el cartel de los mantenedores (en el cual paréceme que V. ha metido su pulcra lima) para recordar el término, cuando hoy he visto que pasado mañana finaliza, y por no desairar a V. copio y remito, sin saber si llegará a tiempo, lo primero que en mi cajón de sastre encuentro, con la única idea de rendir tributo a los constantes y celosos literatos catalanes» (*Epistolari Llorente*, vol. III, pp. 78-79). El 8 de maig, quatre dies després de la celebració dels Jocs, Llorente tornava a adreçar-se a Aguiló en els següents termes: «Querido amigo: con grata sorpresa he visto que los catalanes me conceden una para mí muy honrosa distinción. Pienso que es cosa de V. y esto me explica cómo han podido fijarse en una poesía en la cual no fundaba ninguna esperanza, y que sólo porque V. no atribuyese a desdén nuestro retraimiento, he desenterrado de antiguos legajos para mandarla al certamen. Me ha jugado V. mala partida, pues ha sacado a la luz del día una cosa que no tenía pretensiones de ser premiada, y me obligará a escribir otro año alguna cosa más meditada y hecha exprofeso para el objeto. De todos modos, doyle las gracias, pues ya sé que de su parte sólo puede haber para conmigo buena voluntad» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 79). Aquella participació en el certamen català no només valgué a Llorente un accèssit a la Flor Natural, sinó també les lloances dels prohoms de la Renaixença catalana, entre els quals Manuel Milà i Fontanals, que, segons narrarien posteriorment Francesc Bartrina (*Almanaque de Las Provincias* per a 1904, p. 342) i Miquel Duran de Va-

lència (*Teodor Llorente*, 1936, p. 48), llegia els versos de Llorente als seus alumnes i proclamava que el jove valencià que els havia escrit seria una glòria de la poesia catalana renaixent.

¡Vent-i-dos anys!

¿Per què aneu tan de presa, anys volguts de la vida?
Any que te'n vas, no escoltes la mehua veu que·t crida?
Detín, detín el pas.
¡Si en lo teu minut últim etern fer-te volgueres…!
¡Ya pasà…! Una memòria ya sols per a mi eres:
¡Adiós, any que te'n vas!

Tu que véns, ¿com te diuen? Del temps que may es cansa
altre fill hermós eres; de flors de la esperansa
el front coronat tens.
Déu vullga que no·s caiguen les flors que hui·t coronen;
les flors de la esperansa frut poques voltes donen:
¡venvengut any que véns!

De desfullades roses la porta de ma casa
enrame per a que entres: pasa per mi com pasa
blanc núbol pel cel blau;
com l'aigua clara corre per un canal de marbre;
com l'au enamorada volant va d'arbre en arbre
en busca del seu cau.

Prou anys perduts ya porte buscant la falsa ditja
que no consebix l'ànima y sempre la desitja
y mai pot vore prop.

De nit, en altres sigles, així el pasager vea
una llum encantada que·l seu caball li fea
portar sempre a galop.

Rodant en círculs ràpids imàgens mil hermoses
ab ses pintades ales de fràgils mariposes
volaben sobre mi:
cuand la mel les abelles van en les flors a pendre,
axí, deixant els mústios, busquen el capoll tendre,
que fa poc que s'obrí.

Vèrgens d'ulls carinyosos, ab soltes cabelleres,
de les mans agafant-se, en mil voltes llaugeres
pasaben revolant;
y al pasar s'acostaben, y en veu molt dolsa em dien
una paraula dolsa, y fugien, fugien
de mi sempre davant.

Volent abrasar sombres els brasos yo estenia;
perquè féu que probara la dolsa poesia
sa venenosa mel;
y sense que pensara que may caure poguera,
buscant els meus ensomis, volguí en ales de cera
volar sobervi al cel.

Y Déu a gran distància posà el cel de la terra,
y en un camp de batalla nos condenà a una guerra
a hon ix del cor la sang;
y vol que en lo desterro, per uns pocs dies hoste,
poc a poc y en fatiga l'home a lo cel s'acoste
anant per mitj del fanch.

Mes enmitj del fanch naixen tendres y fresques roses,
50 com broten les espigues entre silvestres broses,
els lliris entre carts.
Lo bé y lo mal de l'home són la mesclada herència;
Déu de sucre y fel ompli el got de la existència:
begam-se les dos parts.

55 Si l'agre al dols es mescla en este món de proba,
begam sense queixar-nos; perquè tot agre ho trova
qui ho vol trovar tot dols.
Qui·l camí de la vida anar vol masa apresa,
per més que volar vullga, en lo camí tropesa
60 y cau entre la pols.

Olvidant dels ensomis el mentirós oràcul,
sort a les veus que·m criden al cel, he pres el bàcul,
del pobre peregrí:
al fi de la carrera yo aplegaré a mon hora;
65 y agafant les flors tendres qu·esclaten a la vora
aniré el meu camí.

No vullg qu·hermosos àngels vinguen mon cor a encendre
en una eterna flama; àngels d'ulls d'un blau tendre,
de cabellera d'or;
70 no vullg anar darrere de una enganyosa sombra,
en este món dels hòmens, mescla de llum y d'ombra,
manco li basta al cor.

Tu, c·una lley qu·ignores també a este món desterra,
que pobra criatura anant vas per la terra,
75 com yo, pel mitj del fanch;

que de la flama eterna el foc en lo cor tanques;
que pases per la vida coronà de flors blanques,
vestida en vestit blanch;

tu, que·t rius y suspires, tu que cantes y plores;
que·l mal del món sufrixes, y qui fa·l mal ignores,
el mal que tens davant;
qu·encontres de la vida la càrrega llaugera,
perquè tens esperansa y fe: ¡ma companyera!
¡Oh tu, la que·m vols tant!

Mentres junt a tu estiga, y veja que s'encenen
los teus ulls amorosos en lo foc viu que prenen
dels meus ulls en lo foc,
sense por he de vore que·ls anys volant s'enporten
de ma corona d'àngel les flors seques; m'importen
eixes flors hui tan poc!

Si la ilusió s'envola, sols perc una mentira.
El llaurador no plora si caure les flors mira;
la flor cau, naix el frut.
¿Què importa músties vore les flors de la esperansa?
Si el frut d'or de la vida la mehua mà ya alcansa,
digau-me, què he perdut?

[1858]

D [1858]] València, 7 de jiner de 1858 (*LO 1862*).

7.

Aquest poema, dedicat al jurisconsult, periodista i polític valencià Antoni Aparisi i Guijarro (1815-1872), amic i mentor de Llorente –que, segons afirmà Teodor Llorente i Falcó, «morí acabant de perorar en el Parlament espanyol» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, p. 11)–, aparegué publicat en la pàgina 118 del número de la revista *Las Bellas Artes* corresponent al 15 de juliol de 1858. Quaranta-dos anys després, en l'entrevista que amb el títol «Nuestros grandes prestigios. Teodoro Llorente. Confesiones de su vida y obra» fou publicada en el núm. 191 de la revista *Por Esos Mundos* (setembre de 1910, pp. 941-942), l'ancià poeta afirmà que «la literatura francesa la conocí gracias a Aparici [*sic*] Guijarro, que debía ser tan famoso literato como célebre orador fue, pues desde que murió Arolas hasta que nació Wenceslao Querol, Aparisi fue el mejor poeta valenciano. Yo le conocí con motivo del estreno de mi drama *Delirios de amor* [30 de març de 1854], que se representó solamente dos o tres veces, pues la entrada en Semana Santa obligó a suspender las funciones teatrales. Salía yo de oír el *Miserere* de la catedral, cuando encontré a Aparisi y Guijarro, el cual hablándome en valenciano, como solía, me dijo: "chiquet, ¿con que has fet una comèdia? Vine en mi…". Y yo, cogido de su brazo eché andar lleno de orgullo; aquel paseo, en compañía de tan famoso ingenio, me satisfizo mucho más que el éxito del teatro. Desde entonces Aparisi me mostró grande estimación. Cuando yo iba a su bufete, le advertía al pasante que no le molestase nadie; que dijese que estaba atareadísimo en una consulta importantísima… "¡És tan pesà eixa chent!", decía refiriéndose a los litigantes, y se encerraba conmigo y empezaba a leerme versos». Després de fer-ho en *Las Bellas Artes*, Llorente mai no tornà a publicar aquest poema, que sols veié novament la llum quan Llorente i Falcó l'inclogué en *Poesies valencianes* (1936).

A mon amich el poeta
D. Antonio Aparisi y Guijarro

¿Y què? ¿La citra deixes per a embraçar la llança?
¿Sobre ser cordes blanes ta mà valenta·s cansa
y vore vol com vibra la corda del teu arc?
¿El llorer de les muses ple de flors abandones,
y en un camp de batalla vas a guanyar corones
de un llorer més amarg?

¿En la nit ya dels àngels no veus pasar les sombres?
¿No·t queda llum ninguna del món entre les ombres?
¿Ya no ous en el silensi de l'ànima la veu?
¿Un cor tu no trovares que al teu cor responguera?
¿No vol ya la teua ànima? ¿El teu cor ya no espera?
¿Ton espirit no creu?

¡Oh, no! En ta front altiva yo veig ensés encara
el foc que·n altres sigles milagrós inflamara
dels inspirats profetes el entusiasta cor;
y eixe foc diví seca la frívola corona
que a ton front de poeta la glòria del món dóna
y que·s cau flor a flor.

Hunflar-se tu mirabes, segur des de la bora,
la mar que alborotada creixia d'hora en hora,
y el món, nau sense lastre, rodar solt y perdut.
Veres el timó a troços y desgarraes les veles,
y volgueres mostrar-li allà dalt les estreles
que sempre al port l'han dut.

Allà en los dies llòbregos d'otony, cuant la corona
cau de la front dels abres, si l'huracà resona,
de les aus no s'escolten els armoniosos cants.
En son otony la terra així també hui calla
y el fi espera en silensi d'eixa nova batalla
dels déus y dels jagants.

¡No més himnes de glòria! ¡No més cants d'alegria!
¿En quin jardí trovara l'alegre poesia
eixes flors delicades que adornen el seu front?
¡Ay!, ¡hui per a envolar-se estén ales divines,
que sols té fret en l'ànima, sobre la terra espines,
núbols en l'horizont!

¿Per sempre ya perduda…? Vingau, vingau apresa
vosaltres que portàreu sobre lo front ensesa
la flama que s'apaga al gel del nostre ivern.
Busqueu entre la cendra el foc que un temps baixara
del cel. ¿Què vos importa qu·estiga apagat ara?
Eixe foc és etern.

Ya no és ara el poeta un·au qu·entre flors canta:
hui un Déu al món l'envia, y sa paraula santa
per sons camps pedregosos sembrant en treball va.
Del cel és una sombra que pasa per la terra;
y en una mà la citra, cantant vola a la guerra;
la espasa en l'altra mà.

Tu, que al dintell del temple, guardià del tabernàcul,
alses la veu solemne, com un antich oràcul
que·n este món resona com eco d'altre món;

pren l'arpa, y que·t servixca d'escut en les batalles.
Canta, canta, de Tebes s'alçaben les muralles
als dolços cants d'Anfion.

El déu que per los aires el carro del sol guia
també per a combatre la serp, son arc prenia,
y ab ses agudes fletjes li traspasaba·l cor;
y alçant demprés serena la front radiant de glòria,
inspirat entonaba l'himne de la victòria
ab son cítara d'or.

[1858]

8.

Amb «La nova era» Llorente obtingué un dels premis dels primers Jocs Florals de València de l'època contemporània que, organitzats per l'Acadèmia Literària i Artística, tingueren lloc el 23 d'octubre de 1859 al Paranimf de la Universitat de València. Segons que ressenyà el *Diario Mercantil de València*, els sis poetes llorejats durant la vetlada varen ser: Miquel Amat, que fou guardonat amb una flor d'argent per una oda a la conquesta de València; Lleó Galindo de Vera, que fou obsequiat amb diversos volums de la Biblioteca d'Autores Españoles –gentilesa de Josep Campo– per una oda a la pau; Vicent W. Querol, company d'estudis universitaris de Llorente, que guanyà una Ploma d'Or per una altra oda a la pau; Benet Altet i Ruate, distingit amb un guardó sense concretar per una nova oda dedicada al mateix tema; el català Víctor Balaguer, que obtingué la Flor d'Or per una poesia dedicada a Ausiàs March, en el quatre-cents aniversari de la seua defunció; i Teodor Llorente, que s'emportà la Flor d'Argent i Or –i no l'Alhelí d'Or, com en 1885 assenyalà l'autor– per aquesta composició, de títol ben emblemàtic. De les sis poesies premiades, només les dues darreres consten com a escrites en la nostra llengua. I pel que fa a la de Llorente, cal dir que fou publicada en 1862, segurament a instàncies de Marià Aguiló, en la pàgina 43 del volum II de la *Revista de Cataluña. Periódico Quincenal* (RC 1862). Així ho anunciava la carta que, amb data 8 de maig de 1862, Llorente adreçà a Aguiló, i en què es pot llegir: «He visto también en la *Revista de Cataluña* la *Nova Era*. Estoy afortunado en Barcelona y le doy sinceramente las gracias. ¡Lástima que V. haya marchado, haciéndonos perder la naciente afición a las cosas lemosinas, o catalanas, como VV. las llaman!» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 79).

Vint-i-sis anys després, en incorporar-la al *Llibret de versos* (1885) –la versió que prenem com a text base– Llorente l'acompanyà del següent comentari: «La idea de restablir els Jochs Florals naixqué ensemps en València y en Barcelona; mes se deu dir que fon un català, l'entusiasta

D. Marian Aguiló, qui primer la soltà en la pàtria d'Ausiàs March. Ab aquest nom, de Jochs Florals, y promoguda per la societat Liceo Valencià, se celebrà en lo Paraninfo de la Universitat, l'any 1859, un certamen lliterari, en el qual, per primera vegada en nostra ciutat, s'oferiren premis a la poesia llemosina, juntament ab la castellana. Aquells premis eren dos, guanyà l'un D. Víctor Balaguer, per una composició dedicada a Ausiàs March, y l'altre fon adjudicat a esta poesia de *La nova era*. Aquell mateix any comensaren los Jochs Florals en Barcelona, seguint totes les primaveres sens interrupció; en València no·s repetiren fins que·ls restablí la societat del Rat Penat, pasats vint anys, en 1879».

Com també succeí amb d'altres poemes, Llorente no desitjà que «La nova era» apareguera en cap de les dues edicions del *Nou llibret de versos*.

La nova era

Poesia premiada ab un Alhelí d'Or en los Jochs Florals
que se feren en València en 1859

¿Per què als cants de la guerra los himnes de victòria
seguixen, y mut calla lo món? ¿Per què la glòria
un home a sos peus lliga junt ab l'orgull romà?
¿Per què, soldat que·l mires, del ferro no·t despulles?
¿De la olivera santa no són les verdes fulles
lo que ell porta en la mà?

Per a tancar del temple de Jano ab ses mans fortes
les ventalles de ferro de les ubertes portes,
la clau de les victòries li va donar la sort.

6 lo que ell porta] això qu·ell du (*RC 1862*). | 7 de Jano] sagrat (*RC 1862*). | 9 de les victòries] d'or de la glòria (*RC 1862*).

10 No guerrejant la terra ya en contra d'ell s'esforsa;
ceptre s'ha fet la espassa y home s'ha fet la forsa.
¡Vítor y llau al fort!

Gents de la terra tota, pobles de antigues races,
de la ciutat senyora vingau a omplir les places:
15 la filla de la lloba vos crida ab dolsa veu.
Vingau y una paraula porteu nova a sos llabis,
y a sos jochs una fera, y una idea a sos sabis,
y a sos temples un déu!

Als cadafals de marbre, a hon tot un món se apinya
20 pujeu, pobles, a vore los gladiadors en rinya
ab lo tigre de l'Índia, de Scítia ab l'orso blanch.
Allí de tots los ànguls del món los esclaus vénen,
y per primera volta germans a dir-se aprenen
en comunió de sanch.

25 Vingau també vosaltres, les de les rulles trenes,
que·n falagueres dances rodeu en les arenes
de les líbiques platges ab vos descalsos peus;
vosaltres també, oh vèrgens de sonrosades galtes,
com les montanyes vostres quant de les serres altes
30 colora·l sol les neus;

vosaltres, que en los atris dels temples Grècia mira,
coronat de violetes lo front, de dolsa llira
puntejant les daurades cordes ab trèmols dits;

13 Gens] Gents (*RC 1862*). | 14 sinyora] senyora (*RC 1862*). | 19 carafals] cadafals (*RC 1862*). | 22 ànguls] angles (*RC 1862*). | 23 germans] jermans (*RC 1862*). | 24 sanch] sang (*RC 1862*). | 25 rulles] soltes (*RC 1862*). | 27 de … platges] de lo brusent mitjdia (*RC 1862*). | 30 corola·l sol] lo sol colra (*RC 1862*).

vosaltres, qu·entre·ls arbres, cullint sagrades herbes,
35 canteu llaus a la lluna y aneu pels boschs, superbes,
en les gelades nits.

Ya soltes les correjes de la triunfal espassa,
lo fill aspre de Ròmul, que·n foch de amor se abrassa,
vos estén los seus brassos, que no pot omplir res.
40 En son llit la estranjera los peus cansats espolsa,
y sa boca és als llabis de l'estranjer tan dolsa
que·ls fa germans un bes.

Lo món se sent conmoure, com la inocent doncella,
quant son tendre cor omplin suspirs nous per a ella
45 y baixa, ple d'ensomnis, sobre son pit lo cap;
y quant que lo mal diga que tan li aflig, li preguen,
ella sent en sa gola paraules que s'ofeguen,
y lo que té no sap.

Com la infantina verge, trem y es condol la terra;
50 a l'orient la mà dreta y a ponent la mà esquerra
vol estendre foll l'home cercant lo nou consol.
Aixís quant en nit fosca lo jorn volgut aplega,
entre los rogenchs núbols, avans de que aparega
ya s'endevina el sol!

34 qu·entre·ls] que so els (*RC 1862*). | sagrades] les sagraes (*RC 1862*). | 37 la triunfal] robellada (*RC 1862*). | 38 aspre] aspire (*RC 1862*). | 41 és als] a los (*RC 1862*). | tan] és (*RC 1862*). | 42 que·ls] y els (*RC 1862*). | 43 se] es (*RC 1862*). | 45 ensomnis] ensomis (*RC 1862*). | 46 quant] en va (*RC 1862*). | tan] tant (*RC 1862*). | 49 infantina] enfantina (*RC 1862*). | 50 ponent … esquerra] lo ponent la esquerra (*RC 1862*). | 52 Aixís quant] Així cuant (*RC 1862*). | 53 rogenchs] regenchs (*1885*).

De tots los déus son temple fa l'home tabernacle;
se vist ab blanca túnica y a pregar va l'oracle
de les antigues faules, a son desitj vuy mut.
¿Per què remou les cendres de flama un temps encesa?
Altars alsa ya el sabi, ductant de sa sabiessa,
al déu desconegut.

Lo vat que cantà tendres, acongoixades troves,
los ulls, plens de llum, gira vers esperances noves,
com si l'alba ya vera d'un altre segle d'or.
Mes, ¡ay!, la nova vida que·l món pensava rebre
no aplega, y revolcant-se en lo llit de la febre,
ell desfallix y mor!

Ell mor, y los ulls, cego, del cel a la llum tanca!
Ell mor, y de la terra lo pensament no arranca;
y al món un cel demana y al fanch demana un déu!
Y en les montanyes santes a l'Home-Crist no mira,
que al món estén los brasos y a Déu los esguarts gira
en l'arbre de la creu!

No mira que·l sol, ombra de Déu, trist s'anubola,
y que les tombes se obrin, y que lo món tremola,
y que de l'antich temple s'ha desgarrat lo vel!
La veritat cercava, cansat ya de ses faules;
y sense trobar eco así baix, les paraules
del cel tornen al cel…

56 se] es (*RC 1862*). | túnica] roba (*RC 1862*). | 57 vuy] hui (*RC 1862*). | 66 y] y es (*RC 1862*). | 67 Ell] Es (*RC 1862*). | 68 Ell] Es (*RC 1862*). | 71 esguarts] seus guarts (*RC 1862*).

A la llum, d'a hon baixara, ya l'esperit se'n puja.
80 ¿Com en camps pedregosos a perdre's cau la pluja,
cau, oh Déu, ta paraula dins lo cor dels humans?
No; la fe, quan l'apòstol feneix, reb nova vida:
–Què s'ha fet?, a hon s'amaga? –¿No ouïu la pleb que crida:
«Als tigres los cristians»?

85 ¡Als tigres! –Perquè l'home del cor li fassa un temple,
y a la pols lo front baixe, y agenollat contemple
la image que un jorn, cego, tirà en lo mitj del fanch,
portar deu, com la porten los reys, una corona;
y eixa és la que el martiri, feta de palmes, dóna
90 y es compra ab preu de sanch!

¡La sanch del sacrifici! ¡La sanch que santifica
al món, que la veu córrer a rius, y al fi li esplica
per la mort la existència, la fe per lo dolor;
y agermanant als hòmens, els diu lo sentit tendre
95 de eixa paraula santa, que·l món no pogué entendre
fins aquell jorn: l'amor!

[1859]

81 cau … humans?] els mots de Déu caigueren en l'obra de ses mans? (*RC 1862*). | 87 image] imatge (*RC 1862*). | mitj] mitg (*RC 1862*). | 90 sanch] sang (*RC 1862*). | 91 sanch] sang (*RC 1862*). | sanch] sang (*RC 1862*). | 94 lo] el (*RC 1862*).

9.

La composició «Ensòmit», que Teodor Llorente i Falcó assenyalà com a redactada en 1859 –*Poesies valencianes* (1936), p. 368–, fou publicada en el *Calendari Català* per a 1875 (Barcelona, 1874, pp. 18-20; CC 1875). Es tracta de l'única versió publicada per Llorente d'aquesta poesia que a hores d'ara coneixem.

Ensòmit

LA MUSA AL POETA

–Poeta, ¿vols un carro tirat per serps ab ales
que per los espays vaja volant a tes espales
deixant-ne llòbrechs núvols, plens de rellamps y trons?
Y mentres que tremolen la mar, lo cel, la terra,
¿dels elements vols vore, segur y en pau, la guerra?
¡Oh!, ¿per què no respons?

¿Vols millor, oh poeta, un hort a hon te recolses
entre les flors, ahont pugues ouir eixes veus dolces
qu·un bufit de vent porta y altre bufit s'endú?
¿Vols en l'ombra amagar-te de tota inquietut lliure
y la vida dels arbres, tan tranquil com ells, viure?
¿Tampoch vols això tu?

¿Vols, poeta, al son aspre de música guerrera,
en una mà la espasa, en l'altra una bandera,
en ta front combatuda florir vore·l llorer?

¿Vols qu·eixa veu solemne que sona en les batalles
de grans images òmpliga ton gran cor? ¿També calles?
¿No és eixe·l teu plaher?

A la llum de cent llànties, que fan de la nit dia,
¿bollir en ampla taula vols vore l'alegria,
de les ampolles vuydes y·ls gots trencats al sol?
¿Sentir vols que entre núvols ton esperit s'envole
y qu·a tos peus lo sostre s'undix y tot tremole?
¿Dius ab lo cap que no?

¿Vols pereós dormir-te sobre coixins y alfombres
y entre perfums y glasses vore passar com ombres
de malvestides verges un cèrcol que va y ve?
¿Vols que deixant sorpendre los seus ocults etxiços
rodejen ta front mústia fregant ab los seus riços
ton llit? ¿Calles també?

¿Vols vore, dalt d'un trono, de tes inmòvils guardes
estendre's en dos files les rectes alabardes,
y al poble que s'apinya y en ton palau no cap?
¿Naus en la mar vols tindre, castells en les montanyes,
jardins a flor de terra, mines en ses estranyes?
¿També rodes lo cap?

¿Dos ulls blaus vols tu vore, clavats en tos ulls negres,
que trists quan tu medites y quan mig rius alegres
penetren en ton ànima com un ensomni dolç?

16 les batalles] las batallas (*CC 1875*).

40 ¿Vols vore que·n tu·s miren los ulls en los que·t mires?
Alçes lo cap, y·l deixes després caure y sospires…
¡Això és lo que tu vols!

LO POETA A LA MUSA

–¿Què impòrtan al poeta les glòries de la terra?
Àngel és que, lley dura, del cel al món desterra,
45 y may los ulls aparta del paradís vedat.
Y per això sols broten les flors de sa corona
quan enmig de les ombres troba·ls ulls de la dona,
altre àngel desterrat.

[1859]

10.

«La meua amada», de la qual no consta data de redacció, fou publicada per Llorente i Falcó en el volum *Poesies valencianes* (1936), concretament en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses», i amb la indicació que havia aparegut anteriorment en *El Consultorio*, una publicació a hores d'ara d'impossible localització. Tant per estil com per temàtica, s'ha de situar entre les composicions llorentines inicials, i és així que ens atrevim a datar-la com a escrita entre els anys 1855-1860.

La meua amada

Una nit d'estiu clara mirabes a la lluna,
la blanca front que trista s'alsaba en l'horizont;
y yo mentres miraba les sombres que, una a una,
tons pensaments deixaben pasant per lo teu front.

Ta boca s'entreobria com si parlar volguera,
de plors que no corrien tons ulls estaben plens,
de suspirs ple tenies el pit, y ni u sixquera
del pit eixir podia, y yo·t vaig dir: «¿Què tens?

La calma y el silenci, tot pareix que·t prepara
a que·ls secrets em digues que ofeguen el teu pit;
pareix que·ls cors sensibles millor s'òbriguen ara;
hi a unes flors misterioses qu·esclaten sols de nit.

6 plens] plenes (*1936*).

Entre dos cors les penes millor portar-se poden;
yo portaré les teues si tu me les vols dir:
mira que les estreles vers l'occident ya roden».
Resposta yo esperaba, ¡y va ser un suspir!

Suspir involuntari d'amor naixent y tendre,
¡y aquell suspir dolcísim que amarg el cor em féu!
¡Ay!, era un suspir d'eixos que fan un cor encendre,
¡y allí per a respondre-li no habia un suspir meu!

¿Per què en estrets abrazos, florida y tendra parra
te'n puges per les rames d'un arbre sec y vell?
¿Per què ton tronc flexible al tronc podrit s'agarra?
Apoy en ell buscabes y tu·t cauràs en ell.

.....
.....
.....
.....

Hui a les sonrises dolces s'obri la teua boca,
als plaers de la vida el teu cor s'obri hui;
y entre les flors espines la teua mà ya toca,
y ya oscureixen núbols el cel del teu matí.

Cuan tot et riu alegre sense motiu tu plores;
¡Pronte·l cor adivina que sa sort és plorar!
Tu del mar de les llàgrimes estàs ara a les bores,
¡ya voràs, filla meua, cuan gran és eixe mar!

22 puges] pugues (*1936*).

En la primera llàgrima ton ànima s'ofega,
¡y els desenganys encara no saps tu lo que són!
Per a posar la vista a hon nostra mà no aplega,
per a això, filla meua, vinguérem a este món.

Tu vols ara envolar-te al cel que tu ensomies
y un·altra ànima busques que vaja a hon te'n vas tu.
De tes ales de cera que·l sol fundix no·t fies…
¿Mes, què dich? ¿Pot parar-se la fulla que·l vent du?

Vola, vola, al cel vola; si yo volar poguera
la por no·m detindria de caure altra vegà;
yo·t veig com veu un·àguila volar sa companyera
picant furiosa els ferros a hon ella està tancà.

Un temps també eixa forza, que tu sens, yo sentia,
instint involuntari c·a tots els cors atrau;
y d'ell deixí portar-me, y al cel apleguí un dia,
yo sé com a ell es puja, yo sé com d'ell es cau.

¿Per què les ales d'àngel c·al nàixer Déu nos dóna
es trenquen y nos deixen del cel caure en el fanch?
¿Per què en la front es mústia la verginal corona?
¿Per què s'embruta aixina del cor el vestit blanch?

¡Oh!, yo ho sé. Són misteris, misteris que tu ignores;
¡que sempre els ignores volguera almanco·l cel!
Almanco sols probares el sucre de les bores
d'eixa copa a hon s'amaga del món l'amarga fel!

48 com] con (*1936*).

Mes, ¡ay!, si caus un dia del cel a hon hui t'envoles,
si·l cor que de aire s'ompli el troves después vuit,
si sents fret en el ànima, y et veus trista y a soles,
60 y al dia c·ara aparta seguix fosca la nit;

vine a mi, y entre llàgrimes farem els dos memòria
d'aquells dolzos ensomis que s'han evaporat:
pot ser qu·enrecordant-nos de la pasada glòria
per un moment s'avive un foc mal apagat.

[1855-1860]

II.

«Salutació a en Belenguer», de la qual no consta data de redacció, degué romandre inèdita fins a 1936, quan Teodor Llorente i Falcó la reproduí en el volum *Poesies valencianes*, en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». De la mateixa manera que «La meua amada», tant per l'estil com per la temàtica, s'ha de situar entre les composicions inicials de Llorente, i per això ens atrevim a datar-la com a escrita entre els anys 1855-1860.

Salutació a en Belenguer

Guerrejant trovador, solta la llansa,
lleva't l'elm colpejat, penja l'escut;
vine ab lo cor obert, les mans estesses:
así germans som tots, y tots som uns.

En lo blau cim de sa gegant montanya
l'art té un altar hon li rendixen cult
tots abraçats los que en la baixa terra,
lluiten altius per ses contraris furs.

Ab valent vol la inspiració nos porta
llunt d'eixa guerra y de ses odis llunt;
est humil lloch és la montanya santa,
y el cel obert eixe trespol escur.

Guarda, guarda allà dalt, y avuy no·t cures
si ha de fer Castelar algun discurs,
si està en Burdeos o en Londres en Cabrera,
si vindrà o no vindrà lo petit duc.

Des aquest gran pinacle reys y pobles
veus allà baix en atropoll confús,
y el[s] segles redolant nos fan descobre
nous horizonts banyats en nova llum.

En eixe camp llunyós yo sé, poeta,
hon són les flors que·t donen son perfum
hon són los grats records que te falaguen
les esperances que nudrixes tu.

Junts evoquem tan dolces esperances,
tan gloriosos records, remembrem-los junts;
digues un mot, y les antigues glòries
s'obriran pas pel mitj d'aquestos murs;

y Jaumes y Borrells, Àusies y Llúries
a ta divina veu rendint tribut
hostes seran sagrats y carinyosos
en este festí de l'espirit comú.

Inspirat trovador, entona l'himne,
y els fills de March y Roig, tots plens d'orgull,
respondran a ta esparça victoriosa:
«Trovador, inspirat, glòria y salut!».

[1855-1860]

25 evoquem] evoquen (*1936*).

12.

«El jardí de la reina mora», de la qual no consta data de redacció, degué romandre inèdita fins a 1936, quan Teodor Llorente i Falcó la reproduí en el volum *Poesies valencianes* (1936), en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». Igual que les anteriors, tant per estil com per temàtica, s'ha de situar entre les poesies inicials de Llorente, i és així que gosem datar-la com a escrita entre els anys 1855-1860.

El jardí de la reina mora

I

Un rey que en Xàtiva havia,
en temps de la moreria,
era gran engisador;
una filla que tenia
5 era son engís major.

No hagué més polida y bella
ni més amada donzella
entre moros y cristians;
renegarien per ella
10 los caballers més galans.

Son vell pare la estimava
com son més preuat tresor.
Les perles de la mar blava
per a collars li donava,
15 y arracades y anells d'or.

A Xàtiva, ciutat forta
que en lo front un castell porta
lo rey d'Aragó ringué;
y, de cap a cap, en l'horta
la host cristiana acampa bé.

Conquerir no els mou ni encanta
ciutat de riquesa tanta
als capdills de més renom;
sols la sarrahina infanta
pendre y guanyar vol tothom.

Son pare un llibre tenia
ont un mago escrigué un dia
tot lo seu té que pasar.
Quan trovà lo que volia,
oh, que modo de plorar!

A sa filla crida y tanca
la porta, y li parla així:
«¡Dolsa colometa blanca!
¡Viva font que may se estanca!
¡Clara estela del matí!».

II

Una nit de primavera,
com història verdadera,
esta rondalla oriental
me referí una hortelana
quan sopava en son hostal.

23 capdills] capdilles (*1936*).

Mentres jo, ple d'alegria
a sa filla, que·m servia
contemplava ab dols engís,
y ella, callada, m'omplia
el got de vi de Turís.

Era moreneta, ayrosa,
fresca com capoll de rosa,
de cabells negres y rulls,
de mirada lluminosa;
portava el sol en los ulls.

Jo vaig dir: «No, no morí
la princesa del jardí,
com ho canta aqueisa faula,
la tinc ara prop de mi,
y m'està servint a taula».

La mare, vella, endormida,
mos dictats no entengué bé;
la moreneta polida,
enrojant-se avergonyida,
me mirà y se sonrigué.

Quand me gití, ni un instant
poguí dormir. Cavilant
la pasí de mala gana.
No sé si estava pensant
en la mora o en la cristiana.

Han passat molts anys de aquella
nit que recorde gustós;
y encara, com visió bella,
m'encante y me maravella
la memòria de les dos.

Mon somniadora ànima,
mitant-les ab goig igual,
no sap quina la enamora,
si la trista infanta mora
o la filla de l'hostal.

[1855-1860]

13.

Aquesta composició, de la qual no consta data de redacció, degué romandre inèdita fins a 1936, quan Teodor Llorente i Falcó la reproduí, sense títol, en el volum *Poesies valencianes* (1936), en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». I, tant per estil com per temàtica, s'ha de situar entre les poesies inicials de Llorente; per això gosem datar-la entre els anys 1855-1860. Li assignem com a títol la primera part del vers inicial.

[Yo estava a son costat]

Las horas que se van,
paloma, sin volver,
nos dejan el afán,
se llevan el placer.

F. Camprodon

Yo estava a son costat, a soles, silenciós;
sense dir-nos paraula nos miràvem els dos
y pasaven les hores:
al fi ella carinyosa, veent los meus ulls humits,
5 sobre ells llaugerament va pasar els seus dits
y em digué: ¿Per què plores?

Tu plores y el meu cor palpita junt al teu!
Y em dius que·m vols de veres! Vosaltres no sabeu
lo que és voler de veres.
10 Sempre estàs tu més trist quant estem junts els dos.
¿Vols que de tu m'allunye? ¡Oh! Fores tu ditxós
mes que mai em volgueres.

2 miràvem] miraven (*1936*).

–¿Y no vols tu que plore? ¿Entre aquells núbols d'or
no veus tu com amaga lo front el sol que·s mor
la front descolorida?
¿Y vols tu que no plore, que no plore al sentir
que mentres suspirem se'n va en cada suspir
l'amor, se'n va la vida?

Molt gran és nostra ditja, mes ditja és que se'n va.
¿No penses en ahir? ¿No penses en demà?
¿Com té que ser completa?
Sempre està dels plaers envenenà la mel.
Llavors, dels meus ulls alçant la vista al cel,
ella me digué: ¡Oh, poeta!

¿Per què la inspiració va encendre en ton cap Déu?
Profeta sense fe, ¿per què en la teua veu
la seua veu resona?
¿Per què obri a los teus ulls del cel l'ample horiçont?
Per a que tu les tires enmij del fanch lo front,
¿de flors creus que·t corona?

Mira a la teua pàtria, fill d'altre món millor.
¡Ay!, allí a hon tu naixqueres naixqué també l'amor,
allí viu la esperança,
allí els sospirs s'envolen que no saben a hon van
allí nostres dos ànimes aquell bé alcançaran
que así baix ningun alcança.

L'amor és fill de l'ànima, com l'ànima, és etern;
son cel no té horiçont; son estiu no té ivern,
no té nit lo seu dia.

40 Sense tornar la vista, sempre mire davant:
quand entre besos trova un goig dolç, inconstant
un goig nou ensomia.

Y eixa esperança y eixe desitj, may satisfet,
eixa és la lley de l'home; eixe és lo gran secret;
45 eixe és lo sant oracle.
Veu que al dintell del temple resona de lo cel
per a dir als amants que la mort romp lo vel
sagrat del tabernacle.

Y callà; mes encara parlaven els seus ulls
50 y em paregué que dien: vine a mi, tu que culls
del meu roser les roses.
De l'arbre de la vida estan los pàmpols verts.
¿Per què no a la seua ombra t'adorms? ¿Per què el temps perds
pensant en altres coses?

[1855-1860]

14.

Aquesta composició, de la qual no consta data de redacció, degué romandre inèdita fins a 1936, quan Teodor Llorente i Falcó la reproduí, sense títol, en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses» del volum *Poesies valencianes*. I, tant per estil com per temàtica, es pot situar entre les primeres composicions llorentines; per això la datem com a escrita entre 1855 i 1860. Li assignem com a títol la primera part del vers inicial.

[He vist brotar dels arbres]

He vist brotar dels arbres les fulles una a una;
he vist el capoll tendre cuand esclatar ya vol;
he vist el cel sens núbols; he vist eixir la lluna,
ha vist eixir el sol.

Dolç és amar so els arbres de tots los dolors lliure:
lo món es pinta en l'ànima, com en la mar lo cel.
Després he vist els àngels mirar-me, ¡ay!, y sonriure
ab sos llavis de mel.

Y ya no veig com broten les fulles una a una;
ni veig el capoll tendre cuand esclatar ya vol.
Què importa, si no·ls mire, qu·ixca en lo cel la lluna,
qu·ixca en lo cel el sol.

[1855-1860]

15.

Amb el títol «Barcelona y València», aquesta composició –dedicada «al distingit escritor català D. Joan Mañé y Flaquer» (Torredembarra, 1823 – Barcelona, 1901), director del *Diario de Barcelona*, amb qui Llorente mantingué una gran relació d'amistat i d'admiració, ja que se sentia molt pròxim a ell tant des d'un punt de vista professional com ideològic– fou publicada per primera vegada en les pàgines 230-231 del núm. 29 del periòdic valencià *El Museo Literario*, corresponent al 12 de juny de 1864 (EML 1864), i, sis mesos després, en el *Calendari Català* per a 1865 (Barcelona, 1864, pp. 50-52; CC 1865), on, entre el títol i la dedicatòria, apareixia la indicació «(Valencià)». Respecte d'això, cal dir que, amb data 10 de març de 1865, Llorente s'adreçava per carta a Francesc Pelai Briz (Barcelona, 1839-1889), director del *Calendari Català*, per agrair-li «los inmerecidos elogios que V. tributa a la pobre composición que le envié para *El Almanaque*», és a dir, per al *Calendari*. I encara hi deia: «Puesto que V. la ha considerado digna de figurar en este precioso librito, me comprometo a ser su colaborador para los años sucesivos» (*Epistolari Llorente*, vol. III, Barcelona, 1936, p. 128). Cosa que permet afirmar que, d'alguna manera, el poema propicià –o impulsà– les relacions d'amistat que a partir d'aquell moment s'establiren entre Teodor Llorente i Francesc Pelai Briz, i també les col·laboracions de Llorente en el *Calendari Català*, «escrit pels més coneguts escriptors i poetas catalans, mallorquins y valencians», com deia el subtítol d'aquella publicació, que s'edità a Barcelona entre els anys 1864 i 1881.

La composició llorentina degué gaudir d'una certa repercussió, com acredita el fet que el 15 de gener de 1878 la publicació catalana *Lo Gay Saber* es referira a Teodor Llorente com l'«autor de la bellíssima oda "València y Barcelona"». Siga com siga, vint anys després d'haver sigut publicada per primera vegada com a «Barcelona y València», Llorente reescrigué la composició i la reproduí en el seu *Llibret de versos* (1885), ara, però, amb el títol de «València y Barcelona», amb què també la inclogué en les dues

edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i amb què ha arribat als nostres dies. En incloure-la en el *Llibret de versos*, l'acompanyà de la següent nota explicativa: «Fon esta poesia escrita en ma primera anada a Barcelona, y havent-la publicat lo senyor Manyé y Flaquer en lo *Diari* de aquella ciutat, ajudà a establir llassos de germandat entre los nous trovadors de Catalunya y de València»; la qual cosa dóna a entendre que el periòdic dirigit per Joan Manyé i Flaquer fou el primer lloc on aparegué publicada la composició.

Tanmateix, i malgrat que la primera part d'aquella afirmació llorentina deu ser ben certa –així es desprén del comentari que Teodor Llorente inclogué en la carta que adreçà a Marià Aguiló el 10 de maig de 1864, poc després de tornar de Barcelona: «Este [Querol] habrá leído a V. una oda valenciana que escribí para Mañé» (*Epistolari Llorente*, vol. III, Barcelona, 1936, p. 81)–, és quasi segur que no així la segona –«havent-la publicat lo senyor Manyé y Flaquer en lo *Diari* de aquella ciutat»–, ja que la consulta de la col·lecció del *Diario de Barcelona* corresponent a l'any 1864 no sols permet comprovar que la poesia llorentina no hi aparegué, sinó també que aquell periòdic no tenia per costum publicar cap peça lírica. Per tant, és molt probable que, en 1885, vint anys després d'escrita la composició per primera vegada –quan redactà la nota que hem reproduït–, Llorente fóra víctima de la seua memòria i confonguera el *Diario de Barcelona* amb el *Calendari Català*. Així sembla indicar-ho el fet que en 1936 Teodor Llorente i Falcó identificara l'«oda valenciana» que son pare anunciava el 10 de maig de 1864 a Aguiló com la poesia «*Barcelona y Valencia* [...] publicà en lo *Calendari Català* de 1865, pàg. 50» (*Epistolari Llorente*, vol. III, Barcelona, 1936, p. 81).

València y Barcelona

¡Salut, ciutats volgudes! ¡València! ¡Barcelona!
Com llabi humil, vos besa los peus la mateix·ona
portant-vos les memòries de temps bells y llunyans.
Jo, a vostres fronts gloriosos, done també iguals paumes:
los fills anyoradisos dels Berenguers y els Jaumes
serem sempre germans.

Un mateix cau tinguérem en la materna soca;
els uns, al separar-nos, buscàreu l'aspra roca,
y els altres acampàrem en lo flayrós jardí;
mes, sempre que·ls cors junta de nostres mans la estreta,
los pensaments s'envolen, com au que al niu va dreta,
al vell tronch llemosí.

Los pensaments s'envolen als temps en què la glòria,
en les daurades fulles de la inmortal història,
donava per eixemples al món nostres recors;
quant verts llorers brotaven lo Llobregat y el Túria,
y amostrà nostra llengua a tots los pobles Llúria
y March a tots los cors.

T València y Barcelona] Barcelona y València (*EML 1864; CC 1865*). | 2 Com] Ab (*1885*). | 3 de … llunyans] d'uns altres temps més grans (*1885*). | 4 Jo] Yo (*1885*). | 5 anyoradisos] anyoradissos (*1885*). | 1-6 *La primera estrofa fou refeta per a l'edició de 1885, ja que en les dues anteriors deia així*: ¡València!, ¡Barcelona!, ciutats qu·ab amargs llabis / besa eixa mar que veren donar los nostres avis / a llur senyera totes les ones per espills! / A vostres fronts besones cenyir vull iguals paumes: / en sanch y en glòries foren germans Borrells y Jaumes, / y germans som llurs fills (*EML 1864; CC 1865*). | 7-10 En un niu va criar-nos la llemosina soca; / volàrem, y en la platja la combatuda roca / buscàreu, y nosaltres lo lluminós jardí; / per ço quant nos cors junta de nostres mans la estreta (*EML 1864; CC 1865*). | 12 tronch] tronc (*EML 1864; CC 1865*). | 15 nostres] vostres (*EML 1864; CC 1865*). | 17 tots los pobles] totes les mars (*EML 1864*); totes las mars (*CC 1865*).

¡Roger, nostre hom de ferro! ¡Àusias, nostre poeta!
Glòria que l'una a l'altra s'unix, y que completa
lo nostre distint geni; perquè, sent tots germans,
rius brolla, per nosaltres, de llet y mel la terra,
y en ses dures mamelles vos va nodrir la serra
dels antichs laletans.

Forts, com los faigs y els roures naixcuts en ta montanya,
de la mar, Barcelona, que tes muralles banya,
tos fills en amples veles als vents feren captius;
y ocupats nostres pares en més tranquiles lluytes,
culliren, a mans plenes, les ensucrades fruytes
en los vergers ombrius.

Mes, aixís que les hores de batallar venien,
valerós l'un com l'altre, y ab igual pas, surtien
de l'hort y la montanya dos guerrejants estols;
y ab lo mateix corage, les hosts agermanades,
del cavall de sant Jordi seguien les petjades
entre núbols de pols.

19 nostre] vostre (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | 20 l'una] la una (*EML 1864; CC 1865*). | 21 sent tots] encà que (*EML 1864; CC 1865*). | 22 per] pa (*EML 1864; CC 1865*). | 23 en] ab (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | nodrir] nutrir (*EML 1864; CC 1865*).| 24 antichs] valents (*EML 1864; CC 1865*). | 25 y els … montanya] que creixen ferrenys en ta montanya (*1885*); que creixen robusts en la montanya (*EML 1864; CC 1865*). | 27 als] los (*1885*). | 27-30 tos … ombrius] tos avis en llurs veles cautius feren los vents / y deixant nostres pares a Déu regir les ones / en los horts delitosos varen fer-se corones / de murta y de sarments (*EML 1864; CC 1865*). | 35 corage] coratge (*1885*). | 31-35 Mes … agermanades] Mes tantost aplegava lo moment de combatre, / ab igual pas surtien coratjós l'un com l'altre, / de l'hort y la montanya dos forts y grans estols; / y la una y l'altra tropa miraves tan llaugera / de ton cavall, sent Jordi, enrogir la carrera (*EML 1864; CC 1865*).

Y quant les que·ls havien dictat los antichs segles
per a bé dels reyalmes prudents y sàbies regles
menysprear maquinaven reys mal aconsellats,
40 coberts ab la gramalla, valents, lleals y dignes,
«Contrafur», els cridaven tos concellers insignes
y nostres grans jurats.

Y aixís units romanen, d'una y altra germana,
de la ciutat comptesa y la ciutat sultana,
45 los noms, per a memòria de lo esdevenidor;
y avui jo vinch a dir-les, en profètiques troves,
que gojaran unides també les glòries noves
de un pervindre millor.

Dels vells palaus caigueren per terra els murs de marbre,
50 y en los durs blochs s'estenen les arrahils de l'arbre
a qui en les branques penjen càndits fruyts de la pau;
culliu-los d'eixe glavi trencat, que·l temps robella,
fent, oh ciutats glorioses, tu, del forcat la rella,
tu, ·l timó de la nau.

55 Fills dels boschs y les ones, hòmens de pit de ferro,
los que·n llunyanes plages no us mireu en desterro,
perquè viva la pàtria porteu sempre en lo pit;

38 prudents … regles] en vells furs prudents regles (*EML 1864; CC 1865*). | 42 y nostres] y els nostres (*1885*). | 40-42 coberts … jurats] lo mateix no sabien ab mà valenta escriure / en la roja senyera que al poble lo fa lliure, / consellers y jurats (*EML 1864; CC 1865*). | 46 jo … profètiques] yo vinch a dir-los, en inspirades (*1885*). | 47 gojaran] gotjaran (*1885*). | 46-47 y … noves] y avuy yo vinch a dir-vos, llurs fills, ab humils troves / que gojarem unides també les ditjes noves (*EML 1864; CC 1865*). | 48 de un] d'un (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | 50 blochs] blocs (*EML 1864; CC 1865*). | 51 fruyts] fruits (*CC 1865*). | 52 d'eixe glavi trencat] d'eixa espasa trencà (*EML 1864; CC 1865*). | 55 hòmens] homes (*EML 1864; CC 1865*). | 56 llunyanes plages] les llunyes platjes (*EML 1864; CC 1865*); les llunyes platges (1885). | 57 sempre en] dins de (*EML 1864; CC 1865*).

poble que a totes hores, cants entonant alegres,
del sant trevall aixeques l'incens en núbols negres
60 fins al cel, dia y nit;

y vosaltres, vosaltres, als que lo front vos crema
en les brusentes planes lo sol de la verema;
los que feu de la terra brotar les garbes d'or;
los que, puntejant destres la cítara moresca,
65 feu l'eixam de fadrines ballar a l'ombra fresca
dels tarongers en flor.

Vingau los uns y els altres, y oixcau lo que vos diga
de les comunes glòries y la grandor antiga
lo trovador que encara guarda l'antich parlar;
70 y després, junts armant-vos en la més santa guerra,
desgarreu les fecondes entranyes de la terra,
solqueu la inmensa mar.

Enjamay disputeu-vos, germans, vostra corona:
les dos podeu ser reynes, València y Barcelona;
75 la corbella és un ceptre lo mateix que·l trident.
Déu, per a que al port tornen les vostres naus lleugeres
y per a que net caiga lo gra en les nostres eres,
envia·l mateix vent.

59 trevall] treball (*EML 1864; CC 1865*); travall (*1885; 1902; i 1909, on fou corregida en l'apartat «Erros de imprenta principals»*). | 61 lo] la (*EML 1864; CC 1865*). | 62 brusentes] brussentes (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | 64-65 los … fresca] vosaltres los que, dolça, mireu córrer la vida / y encontreu la fortuna sentada a l'ombra humida (*EML 1864; CC 1865*). | 69 guarda l'antich] guarda·l patern (*EML 1864; CC 1865*). | 70-72 y … mar] junts per sempre en una innocent guerra / desgarreu les entranyes: los uns, les de la terra; / altres, les de la mar (*EML 1864; CC 1865*). | 76 vostres naus lleugeres] teves naus llaugeres (*EML 1864; CC 1865*).

Sigau, puis, sempre unides, de cent pobles enveja;
80 cascun sigle que passe més dijoses vos veja,
y creixcau en fortuna y en glòria sense fi;
les mans fraternes juntes, com convé a les besones,
y sentades a l'ombra que tu a les dos els dónes,
gloriós tronch llemosí!

1864

79 puis] puix (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | enveja] envetja (*EML 1864*). | 80 sigle] segle (*EML 1864; CC 1865*). | dijoses] ditjoses (*EML 1864; CC 1865; 1885*). | veja] vetja (*EML 1864; CC 1865*). | 84 tronch] tronc (*EML 1864; CC 1865*). | D 1864] València, 1864 (*CC 1865*).

16.

«Als poetes de Catalunya» fou datada el 30 de setembre de 1865 i publicada en el *Calendari Català* per a 1866 (Barcelona, 1865, pp. 33-37; CC 1866) i, a continuació, en el número de *Las Provincias* corresponent al 25 de febrer de 1866 (LP 1866), sota el títol «Poesía lemosina», precedida d'una composició de Fèlix Pizcueta titulada «En la mort d'una mare» i amb la següent nota al peu: «Estas dos poesías y otra del Sr. Ferrer y Bigné, que otro día publicaremos, van insertas en el *Calendari Català* de este año». Pel que fa a la de Rafael Ferrer i Bigné, cal dir que es titulava «Les tres germanes (fragments)», i fou publicada en *Las Provincias* el 22 d'abril de 1866. Vint anys després, en incloure-la en el *Llibret de versos* (1885), Llorente l'acompanyà de la següent nota: «Esta composició, escrita per al *Calendari Català*, y llargament comentada en lo llibre que publicà D. Víctor Balaguer en 1866, nomenat *Esperances y recorts*, comensà a marcar la diferènsia de criteri entre los trovadors valencians, que al llohar les glòries de nostre antich Reyne no aspiren a restablir-lo, en dany de la unitat espanyola, y els trovadors catalans –molts d'ells, si no tots– que trevallen per l'autonomia de Catalunya, diferència senyalada per lo senyor Tubino en sa *Historia del Renacimiento en Cataluña, Valencia y Mallorca*». Efectivament, el poema meresqué resposta per part de Balaguer, que en el volum *Esperansas y recorts* (1866), i sota l'epígraf «La poesia d'en Llorente», asseverà: «Sia la que·s vulla la Roma del poetas catalans, pus que de patriotisme y de progrés se tracta sols, deixe·l Sr. Llorente que prosegueixen son camí, y ajude'ls a seguir-lo lo poeta valencià que tant asentiment té entre·ls seus, que tant val, y que ab tant viril fortalesa y ab tanta robustesa de ingeni empunya la èpica trompa. Si hi ha alguna aspiració política en ells, com tem lo Sr. Llorente, mentras sia aspiració de progrés, noble, entusiasta, generosa, gloriosa, patriòtica, fraternal, bona ha d'ésser per forsa. No condemni sa tendència ni la moteixe de política ab desdenyosa frase. Polítich és també, al cap y al fi, lo mateix Sr. Llorente».

Posteriorment, «Als poetes de Catalunya» fou també reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Als poetes de Catalunya

¡Oh catalans poetes, los que dels nostres avis
parleu la dolsa llengua volguda del meu cor,
y en los cantars que brollen dels vostres brusents llavis
renàixer feu la viola y la englantina d'or!

¿Per què, fills de les muses, per què aveu menyspreada
la llum alegre y nova que·ns dóna el sol naixent,
y esperant la vinguda de una imposible albada
claveu ulls melancònichs en lo boyrós ponent?

¿Per què greus y plorosos, germans, jo vos contemple,
cenyit lo front de mústich ciprer, y agenollats
en los ombrívols pòrtichs del solitari temple
hon oblidats quedaren los déus dels temps passats?

Gran és, gran és la història que ab noble sanch va escriure
en los dijosos segles de sos magnànims reys,
aquell, de nostres pares, poble valent y lliure,
que a les nacions en terra y en mar dictava lleys.

Atenes y Palermo y Nàpols y Cerdanya
y la imperial Bizàncio, regina de dos mars,
encara vui remembren la tremolor estranya
ab què los crits sentiren dels fers almogavars.

1 catalans] laletans (*CC 1866; LP 1866*). | dels] de los (*CC 1866; LP 1866*). | 2 dolsa] dolça (*CC 1866; LP 1866*). | 3 en] ab (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 4 englantina d'or] eglantina de or (*CC 1866*). | 5 aveu] haveu (*CC 1866*). | 6 la … dóna] la que a lo vell món dóna llum nova (*CC 1866; LP 1866*). | 10 cenyit … ciprer] de sech siprer cenyida la front (*CC 1866; LP 1866*). | 11 pòrtichs] porges (*CC 1866; LP 1866*). | 12 quedaren] romanen (*CC 1866; LP 1866*). | 14 dijosos] gloriosos (*CC 1866; LP 1866*); ditjosos (*1885*). | 16 dictava] va dictar (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 17 Atenes] Atenas (*CC 1866; LP 1866*). | 18 Bizàncio] Biçàncio (*CC 1866; LP 1866*). | 19 vui] hui (*CC 1866; LP 1866*); vuy (*1885*).

Bé feu quant, delitant-nos ab falagueres cobles,
les glòries llemosines canteu, nous trovadors;
viu esperó fon sempre dels generosos pobles
les que als seus grans hòmens donem justes llahors.

Mes no vullgau que tornen de nou los antichs segles,
puis morts estan per sempre los Jaumes y els Borrells;
en los seus fets gloriosos busquem llisons y regles,
y en conte de plorar-los tornem-se dignes d'ells.

Dels venerats sepulcres no remogam les cendres,
deixem dins d'ells la espasa que·l temps ja robellà;
y oixcam, perquè tal volta més clars deixen entendre's
allí los sants oracles del dia de demà.

Plasents y vers oracles de pau, de glòria y dija
que a l'home que·ls escolta més prop que enjamay vui
li fan la dolsa oferta del grat jorn que desija,
y del que ja despunta lo lluminós matí.

¿No haveu sentit un himne de amor y de alegria?
¡Pujeu a les montanyes més altes, oh germans;
mireu vers eixa banda del cel hon naix lo dia,
mireu rompre la albada, poetes catalans!

21 quant] cuant (*LP 1866*). | delitant-nos] delitant-mos (*CC 1866; LP 1866*). | 23 viu esperó] car esperon (*CC 1866; LP 1866*). | 24 als seus] a lurs (*CC 1866; LP 1866*). | grans hòmens] prohòmens (*CC 1866; LP 1866; 1885; 1902*). | 25 vullgau] vullau (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 26 puis] puix (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 27 en los seus] en tots lurs (*CC 1866; LP 1866*). | busquem llisons] cerquem lliçons (*CC 1866; LP 1866*). | 29 Dels venerats sepulcres] De lur sacrat sepulcre (*CC 1866; LP 1866*). | 30 ja] ya (*1885*). | deixem … robellà] deixem que dins d'ell dorga la espasa robellà (*CC 1866; LP 1866*). | 33 Plasents] Plaents (*CC 1866; LP 1866*). | dija] ditja (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 34 vui] hui (*CC 1866; LP 1866*); vuy (*1885*). | 35 dolsa oferta] dolça offerta (*CC 1866; LP 1866*). | desija] desitja (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 38 Pujeu] Munteu (*CC 1866; LP 1866*). 39 mireu] guardeu (*CC 1866; LP 1866*). | 40 mireu] guardeu (*CC 1866; LP 1866*). | catalans] laletans (*CC 1866; LP 1866*).

Penides ja les rasses que enemistà la guerra
s'acosten y agermanen, y pronte podrà ser
pàtria de tots los pobles tota la inmensa terra,
y comunal domini de l'home el món sancer.

Aneu de vila en vila contant la bona nova;
lloheu les noves glòries: *trevall*, *progrés* y *pau*;
y to de profecia donant a vostra trova,
a la ciutat seguda sota·l Monjuí, digau:

«Lo ceptre y la diadema pergueres, Barcelona;
mes no plores, ¡oh pàtria!, l'inmerexcut afront.
Deixa que·l riu dels segles s'emporte una corona
que estreta vui seria per a ton noble front.

Puis que cantant joyosa derroques tes muralles,
que pedra a pedra cauen a perdre's en la mar,
¿de què·t servix la insígnia que al foch de les batalles
del ferro que empunyaves vares un temps forjar?

Altra corona·t donen millor, viuda comptesa,
los núbols de fum negre que aixeca fins al sol
el que l'ara sagrada, per Prometheo encesa,
de noble suhor banya, trevallador estol.

41 ja] ya (*1885*). | rasses] races (*CC 1866; LP 1866*). | 42 pronte] ben tost (*CC 1866; 1885*); ben tots (*LP 1866*). | 44 y comunal] procomunal (*CC 1866; LP 1866*). | 46 trevall] travall (*1885*). | 48 digau] diau (*CC 1866; LP 1866*). | 50 inmerexcut afront] inmerescut affront (*CC 1866; LP 1866*). | 52 vui] vuy (*1885*). | vui … front] hui vindria a ta superba front (*CC 1866; LP 1866*). | 53 Puis … joyosa] Puix que ab cantars gotjosos (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 54 cauen] cahuen (*1885*). | 55 què·t] què et (*CC 1866*). | 56 que empunyaves] qu·empunyaves (*1885*). | del … forjar] de dur ferro, empapant-lo en sanch, vares forjar (*CC 1866; LP 1866*). | 57 Altra … viuda] Digna corona et donen, oh destronà (*CC 1866; LP 1866*). | 59 el] lo (*CC 1866; LP 1866*). | 60 trevallador] treballador (*CC 1866; LP 1866*); travallador (*1885*).

La mar que du ses ones de argent a tes riberes
falaga tes orelles ab lo soroll festiu,
y tots los dies mires tornar cent naus lleugeres
com blaves oronetes que vénen feels al niu.

Tens plages delitoses, fructíferes campinyes,
y plans que al sol s'estenen cuberts de oliverals;
tens puigs hon entre roques florixen verdes vinyes,
y serres que coronen de roures los tosals.

Y en eixos camps flayrosos y en eixes grans montanyes
als teus durs pits alletes rassa de nobles fills,
que porten l'amor patri clavat en les entranyes,
y el cor animós tenen dispost sempre als perills.

¡Oh reyna catalana, que Déu te benehixca!
¡Que tot temps humil siga ta mar y ton cel blau!
¡Que ab branques sempre verdes ton cap l'arbre cubrixca
hon culls ab mans gojoses los grats fruyts de la pau!

¡Que a totes les naus teues els òmpliga la vela,
quant de ta mar s'allunyen lo dols vent de la sort!
¡Que totes puguen vore, quant vinguen, eixa estrela
que encens per adresar-les al quiet y anyorat port!

62 lo] son (*CC 1866; LP 1866*). | 63 mires] guardes (*CC 1866; LP 1866*). | lleugeres] llaugeres (*CC 1866; LP 1866*). | 65 plages] platjes (*CC 1866; LP 1866*); platges (*1885*). | 68 tosals] tossals (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 70 rassa] raça (*CC 1866; LP 1866*). | 71 que … clavat] que porten de la pàtria l'amor (*CC 1866; LP 1866*). | 72 y el cor … perills] y tenen lo cor sempre dispost a los perills (*CC 1866; LP 1866*). | 73 ¡Oh reyna] ¡Regina (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | benehixca] beneixca (*LP 1866*). | 74 siga] sia (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 76 gojoses] gotjoses (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 77 teues] tues (*CC 1866; LP 1866*); teves (*1885*). | 78 dols] dolç (*CC 1866; LP 1866*). | 79 estrela] estela (*CC 1866; LP 1866*). | 80 adresar-les] adressar-les (*1885*). | per … port] per adressar-les vers lo pacífich port (*CC 1866; LP 1866*).

¡Que sempre, com vui, sigues qui guanye la corona
en les renyides lluytes del profitós progrés;
y may al Déu oblides que al frèvol hom li dóna
lo seny, que viva espurna del celestial foch és!».

85 Canteu aixís vosaltres, oh catalans poetes;
puis mal los gemechs sonen en vostra citra d'or;
y ja que Déu vos dóna la gran veu dels profetes,
sigau, sigau apòstols de lo esdevenidor!

1865

81 vui] hui (*CC 1866; LP 1866*); vuy (*1885*). | sigues] sies (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | 82 lluytes] lluites (*CC 1866; LP 1866*). | 84 viva espurna] sacra purna (*CC 1866; LP 1866*); sacra espurna (*1885*). | 85 catalans] laletans (*CC 1866; LP 1866*). | 86 puis] car (*CC 1866; LP 1866*); puix (*1885*). | sonen en] diuen ab (*CC 1866; LP 1866*); diuhen ab (*1885*). | 87 y ja que] y puix que (*CC 1866; LP 1866; 1885*). | la … profetes] la veu de los prophetes (*CC 1866; LP 1866*). | 88 sigau, sigau] siau, siau (*CC 1866; 1885*). | D 1865] 30 de setembre de 1865 (*CC 1866*).

17.

L'inici de les relacions que al llarg de la seua vida Teodor Llorente mantingué amb els poetes occitans s'ha de situar a mitjan dècada dels anys seixanta. De fet, sabem que en febrer de 1865 tingué contactes amb un dels grans representants de la lírica provençal del moment, Guillem Carles Bonaparte Wyse, i que en 1867 els felibres el convidaren a participar en la festa literària que tingué lloc el dia 30 de maig d'aquell any a la ciutat d'Avinyó. Com que no pogué assistir-hi físicament, optà per fer-s'hi «present de cor y pensa», i escrigué, a manera de salutació, aquest poema. Així, «Als poetes de Provensa» fou publicat per primera vegada, sense títol, en el número de *Las Provincias* corresponent al 30 de maig de 1867 (LP 1867). En el text que el precedia s'explicava que havien sigut convidats «y asistirán a la fiesta gran número de poetas catalanes y mallorquines, entre otros los señores Aguiló, Roselló, Bofarull, Milà y Briz», i es reproduïa la invitació –escrita «en el dulce idioma provenzal»– per a consignar que «no ha sido olvidada la patria de Ausias March, pues el príncipe Bonaparte Wyse, que es el amfitrión del banquete poético, ha invitado al director de *Las Provincias*, atendiendo sin duda, no a sus méritos literarios, sino a su decidido amor a la poesía lemosina». Sens dubte, degué ser aquesta invitació el que motivà la composició –plantejada com una carta en vers–, que finalment hi fou publicada i encapçalada de les següents paraules: «El director de *Las Provincias*, no siéndole posible asistir personalmente a la *Felibrejado*, ha contestado a tan galante invitación con la siguiente carta».

El poema, datat a València el 27 de maig de 1867, fou posteriorment reproduït, amb el títol d'«Als felibres», en el *Calendari Català* per a 1868 (Barcelona, 1867, pp. 136-138; CC 1868) i, al cap de díhuit anys, en el *Llibret de versos* (1885), ja amb el títol d'«Als felibres de Provensa». Tanmateix, l'autor decidí no incloure'l en cap de les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909), i és per això que prenem la versió de l'any 1885, l'última que Llorente publicà en vida, com a text base.

Als felibres de Provensa

que havien convidat a l'autor a una de les seves festes

Fills de la noble Isaura, felibres de Provensa;
avuy entre vosaltres present de cor y pensa,
ab un suspir amarch,
yo vinch a saludar-vos, perquè oblidat no sia
aquell parlar dolcíssim que l'amor deprenia
dels llabis d'Àusias March.

Com los aussells que fugen de l'au que·ls dóna cassa,
tornen al tronch hon tenen lo niu, així que passa
l'enemich esparver,
los llemosins poetes, als qui la sort féu guerra,
ab goig filial tots corren vers eixa dolsa terra,
bressol del gay saber.

Corren buscant aquella gloriosa poesia
que de flors esclatades y de llorer cenyia
lo front del trovador,
quant en daurats ensomnis sentia, tremolosa,
posar una regina en ell, llabis de rosa,
ab ignorat amor!

1 noble] gran (*LP 1867; CC 1868*). | Provensa] Provença (*LP 1867; CC 1868*). | 4 yo] jo (*LP 1867; CC 1868*). | 5 aquell … deprenia] parlar que a l'amor feren dependre en gloriós dia (*LP 1867; CC 1868*). | 6 dels … March] Jaume Roig y Àusias March (*LP 1867; CC 1868*). | 7 aussells] ocells (*LP 1867; CC 1868*). | 8 tronch] tronc (*LP 1867*). | passa] pasa (*LP 1867*). | 11 goig] goitg (*LP 1867*). | dolsa] dolça (*LP 1867; CC 1868*). | 12 bressol] bresol (*LP 1867*). | 13 buscant] cercant (*LP 1867; CC 1868*). | 16 en daurats ensomnis] en dolços ensòmits (*LP 1867; CC 1868*). | 17 posar … rosa] en ella a una regina posar llavis de rosa (*LP 1867; CC 1868*). | 18 ignorat] innocent (*LP 1867; CC 1868*).

Mes, ¡ay!, eixa garlanda ya vuy mústia y desfeta,
20 com guerrejant apòstol, com menyspreat profeta,
ab veu dolenta va
lo vat, de poble en poble, membrant santes memòries,
y els esperits desperta cantant les noves glòries
del sigle que vindrà.

25 Vosaltres d'eixes glòries veu clarejar l'aubada,
y a sa llum ajuntant-vos, ab l'ànima inflamada
per lo mateix sant foch,
correu tots de Cerdanya, Provensa y Catalunya,
correu fins de les terres hon s'ou sonar més llunya
30 la grata llengua d'oc.

Correu als camps ombrívols hon noble veu vos crida
per a que, de flors noves l'arpa vella cenyida,
les mans entre les mans,
al món, que incrèdul ducta y que afanyós vos guarda,
35 canteu, pensius poetes, el que en sonar ya tarda,
sant himne dels germans.

¡Oh, trovadors ditjosos! Quant en los vostres llabis
esclate en eixa llengua dels nostres comuns avis
lo càntich llemosí,

19 ya vuy] avuy (*LP 1867; CC 1868*). | 20 profeta] propheta (*LP 1867; CC 1868*). | 24 sigle] segle (*LP 1867; CC 1868*). | 25 l'aubada] l'albada (*LP 1867; CC 1868*). | 26 inflamada] aflamada (*LP 1867; CC 1868*). | 27 foch] foc (*LP 1867*). | 28 Provensa] Provença (*LP 1867; CC 1868*). | 30 grata] dolça (*LP 1867; CC 1868*). | 32 l'arpa vella] la jove front (*LP 1867; CC 1868*). | 34 ducta] dupta (*CC 1868*). | 35 canteu] digau (*LP 1867; CC 1868*). | el] lo (*LP 1867; CC 1868*). | ya] ja (*CC 1868*). | 36 germans] jermans (*LP 1867*). | 37 ditjosos] ditxosos (*CC 1868*). | llabis] llavis (*LP 1867; CC 1868*).

40 membreu-vos que de l'humil riu Blanch en les riberes,
a l'ombra de les paumes d'orient y les llimeres
del valencià jardí;

lo pobre soldat últim de la valenta host nova
als vostres brussents himnes unix sa feble trova
45 ab un sospir amarch,
perquè mut no romane, perquè oblidat no sia
aquell parlar dolcíssim que l'amor deprenia
dels llabis d'Àusias March.

[1867]

47 aquell … deprenia] parlar que a l'amor feren dependre en gloriós dia (*LP 1867; CC 1868*). | 48 dels … March] Jaume Roig y Àusias March (*LP 1867; CC 1868*). | D [1867]]1866 (*1885*); València, 27 de maig de 1867 (*CC 1868*).

18.

«La morta-viva», que en 1885 l'autor assenyalà com a escrita el 1867, aparegué publicada per primera vegada –sense data de redacció i amb la indicació final «València»– en el *Calendari Català* per a 1869 (Barcelona, 1868, pp. 66-68; CC 1869). El títol fa referència a la llengua compartida per valencians i catalans, i és una metàfora que féu molta fortuna a l'època, com indica el fet que, en un primer moment, hi haguera la proposta d'anomenar la societat Lo Rat Penat com a «Los fills de la morta-viva», i que, finalment, Llombart la triara per al títol de la seua obra *Los fills de la morta-viva. Apunts biobibliogràfichs per a la història del renaiximent lliterari llemosí en València* (1879). Posteriorment, Llorente inclogué la poesia «La morta-viva» tant en el *Llibret de versos* (1885) com en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

La morta-viva

Morta diuen que és,
mes jo la crech viva.

V. Balaguer

Desperta, ·s mou, s'endresa triomfal la morta-viva;
los brassos, fet a trossos lo ferro que·ls captiva,
al cel alsa lleugers;
y l'envejós, a qui era sa mort grat espectacle,
5 les palmes del martiri veu en sa mà, oh miracle,
mudades en llorers.

C diuen] diuhen (*CC 1869*). | 1 triomfal] triumphal (*CC 1869*); triumfal (*1885*). | 3 alsa] alça (*CC 1869*). | 4 l'envejós] l'envetxós (*CC 1869*); l'envetjós (*1885*). | 5 palmes] paumes (*CC 1869; 1885*). | veu] guarda (*CC 1869*).

Lo vert ram en la dreta, la citra en la mà esquerra,
renova·l gloriós càntich que va engisar la terra;
y en son invicte front
lo foch que l'entusiasme lo goig y l'amor pinta
borra ab ardentes flames la vergonyosa tinta
del ja oblidat afront.

¡Jo·t conech, noble verge! Tos cabells d'or cenyia
corona d'englantines y roses, quant un dia,
ab mots de sucre y mel,
de amor y gentilesa dictaves al món regles,
y donaves a l'ombra d'aquells boyrosos segles
una albada del cel.

Tu, banda d'or y seda, del paladí creuaves
al pit valent, y símbols de fe y valor pintaves
en son ferreny escut;
tu, cuant la nit venia, d'ombra y de dol coberta,
en los castells tenies una finestra oberta
al gemecant llahut.

8 que va engisar] ab qui encisà (*CC 1869*); ab que engisà (*1885*). | 9 y … front] y en la superba front (*CC 1869*). | 10 y l'amor] y·l delit (*CC 1869*). | 11 ardentes] brusentes (*CC 1869*). | 12 ja] ya (*1885*). | afront] affront (*CC 1869; 1885*). | 13 Jo·t] Yo·t (*1885*). | noble verge] oh madona (*CC 1869*). | 14 quant] quan (*CC 1869*). | 16 de amor] d'amor (*CC 1869*). | gentilesa] gentilessa (*1885*). | dictaves] dictares (*CC 1869*). | 17 y … l'ombra] y l'ombra illumenaves (*CC 1869*); y la ombra illumenaves (*1885*). | 18 una albada] ab un auba (*CC 1869; 1885*). | 19 banda] ab banda (*CC 1869*). | creuaves] creuhaves (*1885*). | 20 al … símbols] ab pit valent, y ab símbols (*CC 1869*). | 21 en … escut] son colpejat escut (*CC 1869*). | 22 cuant] quant (*1885*). | tu … coberta] tu sempre, quan venia la nit de dol coberta (*CC 1869*). | 24 llahut] llaüt (*CC 1869*).

Sens por a rey ni a papa, garrida, solta y lliure,
corrent palaus y places, mesclaves lo foll riure
a l'armoniós cantar;
y als pobles com als príncips, les veritats dels sabis
ab grans rialles tu dies per los gojosos llabis
de l'aplaudit joglar.

¡Oh filla primogènita de la antigor llatina!
¡Dels trovadors alegres subirana regina!
¡Mestra del gay saber!
Si en tes mans falagueres gents d'una dura rassa
la citra, engalanada de flors, d'un cop d'espasa
a estelles varen fer;

si furients arrancaren a ton front de poeta
la corona de Isaura; si flagellada y nueta,
per escarny més amarch,
dels palaus y dels temples, com una esclava ignoble,
al carrer te tiraren per a envilir al poble,
¡oh musa d'Àusias March!

No, no·s gelà paurosa dintre tes nobles venes
la sanch de tos grans avis, ni en ton cor, ple de penes,
s'esglayà l'esperit;

26 places] plaçes (*CC 1869*). | 27 a l'armoniós] al delitós (*CC 1869; 1885*). | 28 y … príncips] y als pobles y a llurs prínceps (*CC 1869*). | 29 gojosos] gotxosos (*CC 1869*); gotjosos (*1885*). | 31 la antigor] l'antigor (*CC 1869*). | 32 Dels trovadors alegres] Dels benaymats trovaires (*CC 1869*). | 35 d'espasa] d'espassa (*CC 1869; 1885*). | 36 a estelles] a trossos (*CC 1869; 1885*). | 37 arrancaren a ton] arrencaren a ta (*CC 1869*). | 39 per escarny] per esser (*CC 1869*). | 42 d'Àusias] de Àusias (*CC 1869*). | 44 tos grans avis] los teus avis (*CC 1869*).

perquè en ciutats y en viles, en planes y en montanyes,
lo bon poble, donan-te lo foch de ses entranyes,
t'acaronà a son pit!

Allí, dormida a l'ombra d'humil trespol de palla,
50 als ecos carinyosos de popular rondalla,
a un altre temps millor,
entre daurats ensomnis de amor y jovenesa,
volava la teua ànima en triple foch encesa
de fe, pàtria y amor.

55 Y d'eixe jorn l'albada despunta ja, oh madona;
com al cavall de guerra clarí que lluny ressona,
avui te despertà
veu de sentit profètich que·t mou a nova vida,
y aguaytant a la fosa, hont jaus tants sigles, crida:
60 «Oh, Llàtzer, alsa't ja».

Veu santa que ensemps junta, per a ennoblir als pobles,
los himnes del pervindre ab les antigues cobles;
ubriacadora veu,

46 ciutats] cibdats (*CC 1869*). | 47 donan-te lo] escalfan-te al (*CC 1869*). | 51 temps] jorn (*CC 1869*). | 52 ensomnis de amor] ensòmits d'amor (*CC 1869*). | jovenesa] jovinessa (*1885*); jovenessa (*1902*). | 53 teua] teva (*1885*). | volava … ànima] ton ànima volava (*CC 1869*). | 54 de … amor] de pàtria, fe y amor (*CC 1869*). | 55 l'albada … ja] l'aubada punteja ya (*CC 1869; 1885*). | 56 ressona] resona (*1885*). | 57 avui] avuy (*1885*). | avui te despertà] avuy t'ha despertat (*CC 1869*). | 58 veu … vida] veu que ab accent prophètich apella nova vida (*CC 1869*); veu que ab acent profètich te mou a nova vida (*1885*). | 59 fosa] fossa (*1885*). | y … crida] y a l'art y a la saviesa, y al seny y al geni crida (*CC 1869*). | 60 «Oh … ja»] «Llibertat! Llibertat!» (*CC 1869*); «Oh, Llàtcer, alsa't ya» (*1885*). | 61 junta] pinta (*CC 1869*).

que al món li diu: «¡Germanes són sempre les victòries!
65 Vingau, vingau, poetes, y de totes les glòries
la glòria de l'hom feu».

¡Oh, musa dels trovaires! ¡Oh, verge llemosina!
Al grat apel responga vui ta cansó divina;
y al càntich dels germans
70 unix la veu dolcíssima que·l món recorda encara,
y que de nou a rebre, gojós, ja se prepara
ab picaments de mans.

1867

67 trovaires] trovayres (*CC 1869*). | 68 apel] appel (*CC 1869; 1885*). | vui] vuy (*CC 1869; 1885*). | cansó] cançó (*CC 1869*). | 71 gojós] gotxós (*CC 1869*); gotjós (*1885*). | ja] ya (*1885*).

19.

Els Jocs Florals de Barcelona de 1868, que tingueren un caire especial pel fet de tractar-se de la desena edició, comptaren amb la presència de quatre valencians: Teodor Llorente, Jacint Labaila –que hi actuà com a mantenidor–, Vicent W. Querol i Rafael Ferrer i Bigné. Hi resultà guardonat amb la Flor Natural el poeta Adolf Blanch i Cortada (1832-1887), un escriptor d'origen alacantí establert a Barcelona, que en aquella mateixa edició fou nomenat Mestre en Gai Saber. Llorente no sols assistí al certamen, sinó que en redactà set llargues cròniques que, entre el 5 i el 15 de maig de 1868, varen ser publicades en *Las Provincias*, i que hui permeten conéixer amb detall com s'esdevingueren aquelles jornades d'exaltació patriòtica i fraternitat cultural. Dues setmanes després, el 31 de maig, Llorente hi reproduí la composició de Blanch, guanyadora del màxim guardó líric i titulada «Lo castell feudal», i, a continuació, una mena de rèplica o «queixa» lírica adreçada «Al poeta Adolf Blanch» (LP 1868) que ell mateix signava. En integrar-la, dèsset anys després, en el *Llibret de versos* (1885), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «L'inspirat y valent poeta català, Adolf Blanch, guanyà·l premi de la *flor natural* en los Jochs Florals de 1868, uns dels més brillants que s'han celebrat, puix asistiren a ells Mistral, Roumieux y altres *felibres* de Provensa; Zorrilla y Núñez de Arce, representant als escriptors castellans; Querol, Ferrer Bigné y l'autor de este llibret, portant la veu de València. La poesia premiada se nomenava *Lo castell feudal*, y en ella, demprés de fer la pintura tètrica d'un castell tot esvinsat, y remembrar sos recorts "de amors y de prouesas –de malvestats insòlites– de alts fets y de vilesas", diu lo trovador que·l criden y l'atrahuen "aquells bastuers sangosos", perquè la pàtria sansera·s troba allí. Una protesta contra esta idea històrica, això és la composició poètica a què se referix la present anotació». Llorente, com ja havia fet evident pocs anys abans, tornava a diferir de la pàtina de reivindicació política que els poetes catalans començaven a atorgar a les seues obres, i se'n distanciava. A propòsit d'aquesta composició, Josep M. Quadrado escrigué: «[Llorente] protesta contra el aserto del que

cifra en el castillo feudal la consistencia de la patria lemosina, señalándole en la iglesia, en el trono, en el municipio y en otros fecundos manantiales de grandeza elementos más eficaces de aquella admirable reorganización. Aplaudo la protesta, mas no que al pie de las almenadas ruinas exclame: *ben derrocades foren ses muralles*, porque esto ni aun en los templos paganos lo ha dicho la Roma pontificia, ni lo diría de las mezquitas siquiera reemplazadas por catedrales el artista más cristiano» (*Museo Balear*, 15 d'octubre de 1885, p. 728). Prenem com a text base la versió que Llorente publicà en el *Llibret de versos* (1885), ja que s'estimà més no integrar aquesta composició en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Al poeta Adolf Blanch

que havia cantat los castells feudals com imatge
y representació de la pàtria catalana

¡Oh trovador, que ta dolenta queixa
al peu aixeques del feudal castell!
Deixa ses pedres rodolar, y deixa
que·l niu l'òvila trista fassa en ell.

¿No veus tu com paurós lo pas afreta
quant guaita son front negre·l caminant?
¿Per què, tot sol, malavirat poeta,
véns axís a cridar al mort gegant?

1 ta] la (*LP 1868*). | 3 Deixa] Deixa a (*LP 1868*). | rodolar] redolar (*LP 1868*). | 6 guaita] guayta (*LP 1868*).

No en grat recort de sa apagada glòria,
10 apòstol del pervindre, alces la veu;
deixa pasar, rellampegant, la història;
deixa pasar la voluntat de Déu!

Deixa córrer al riu les fonts vehines,
deixa perdre's lo riu dintre la mar,
15 deixa caure a la vall les negres ruïnes
que la rella en lo solch ha de trencar.

Si a buscar véns les arrahils de l'arbre
que lo florit brancatge estén al sol;
si calent creus trobar en lo dur marbre
20 lo dols escalf del maternal bressol;

fuig d'est castell, hon entre alegres rialles
encara greu gemech sorolla vuy:
ben derrocades foren ses muralles;
la pàtria, que tu cantes, no està assí.

25 No hi ha estat may. Si vore vols reviure
coronada de paumes y de llors,
garrida, noble, victoriosa y lliure
la regina inmortal dels teus amors,

10 pervindre] previndre (*1885*). | 11 rellampegant] rellampejant (LP 1868). | 12 voluntat] voluntad (*LP 1868*). | 14 lo] al (*LP 1868*). | 15 deixa … la] y caure al fons del (LP 1868). | 17 buscar] cercar (*LP 1868*). | 21 entre alegres] entre gran (*LP 1868*). | 24 assí] así (*LP 1868*). | 25 may] mai (*LP 1868*).

vine a buscar-la en lo portal del temple
que a tots, grans y petits, obri sos murs;
en lo palau, hon per gloriós eixemple
jura·l rey obehir tots los bons furs;

en la forta mainada, hon tot un poble
darrere l'ombra de sen Jordi va,
la alta senyera agermanant del noble
ab l'aymat gonfanó del ciutadà;

dalt de la trona, hon en la omplida escola
la sabiessa renaix de l'antigor;
enmitj dels jochs, hon la daurada viola
reb de mans de sa bella el trovador.

Busca, busca la pàtria llemosina
en los grans cors d'en Jaume y Fivaller,
en la ciència de Llull, en la divina
veu poderosa de Vicent Ferrer;

en les proveses de Roger de Llúria,
sempre en guerra y tempesta victoriós;
en les que encara repetix lo Túria
dolces esparces d'Àusias March gloriós;

29 vine … temple] vine a cercar-la a l'ombra del vell temple (*LP 1868*). | 31 eixemple] exemple (*LP 1868*). | 33 mainada] maynada (*LP 1868*). | 39 enmitj] enmitg (*LP 1868*). | 41 Busca, busca] Cerca, cerca (*LP 1868*). | 45 proveses] proueses (*LP 1868*).

en les lleys justes y les tendres cobles,
50 los vells reyalmes y els sagrats altars,
en los bons concellers y los reys nobles,
los gays cantors y els fers almogavars.

Allí, a la llum de l'astre de la glòria,
en lo combat etern dels pobles forts,
55 lo roig ferro brandint de la victòria,
brillar veuhen la pàtria els meus recorts.

Vine a trovar-la allí, y al fosch oratge
abandona eixa runa funeral,
perquè no cab sa gegantina imatge
60 en lo fons negre del castell feudal.

1868

53 a la llum] a lo raig (*LP 1868*). | 54 en … dels] a l'aire lliure de los (*LP 1868*). | 55 brandint] blandint (*LP 1868*). | 56 veuhen] veuen (*LP 1868*). | 57 fosch] fosc (*LP 1868*). | 58 runa] ruina (*LP 1868*).

20.

Amb el títol «Fragmento», Llorente publicà per primera vegada i de manera anònima aquests versos, datats en 1870, el 21 d'agost de 1872 en el diari *Las Provincias* (LP 1872). En aquell moment, volgué donar a entendre que eren d'un autor desconegut, i per això els inclogué dins d'un article titulat «Poesía lemosina» en què s'explicava que a la redacció del diari s'havia rebut la comunicació «de un poeta anónimo que, honrándonos demasiado, nos pide parecer y consejo acerca de una especie de poema o idilio valenciano, del que nos remite un lindo fragmento, en el cual parécenos descubrir una pluma algún tanto ejercitada en la rima lemosina. Nuestro voto es desde luego favorable a este ensayo poético; pero como declinamos la competencia que galantemente nos atribuye el autor, creemos lo más acertado dar a luz su carta y sus versos, para que el público, juez en definitiva de estos asuntos, falle si el tono y el estilo de este nuevo género de poesía valenciana guarda la debida relación con el objeto, si el lemosín se presta a esta poetización de los tipos y costumbres actuales». A continuació, es reproduïa la suposada carta que l'anònim autor, que signava com a «X.», adreçava al «Sr. director de *Las Provincias*», i en què, entre altres coses, s'explicava que «la gran obra de Mistral, la admirable *Mireio*, ha hecho nacer en mí esta idea»: «al leer aquellas poéticas y tiernas descripciones de la vida del campo en Provenza, tan parecida en muchas cosas a la de nuestro hermoso país, al ver tan magistralmente poetizados los nobles y sencillos tipos de los campesinos, me ha tentado la idea de contar algo de las costumbres, los sentimientos, tradiciones de nuestros labradores, y contarlo en la materna lengua lemosina, en el poético estilo que VV., amigos míos, han contribuido tanto a dignificar y ennoblecer».

Un any després, amb el títol de «Visenteta» i signada per Llorente, la composició fou reproduïda en el *Calendari Català* per a 1874 (Barcelona, 1873, pp. 40-42; CC 1874), amb una breu nota que deia: «Estos versos són un fragment de una espècie de poema o idili que lo autor té escomensat»–; i al cap de dotze anys i ja amb el títol de «Visanteta. Fragment», en el

Llibret de versos (1885), on Llorente amplià l'anterior nota: «Estos versos són un fragment de un poema escomensat y abandonat. Havia-lo inspirat la lectura de *Mireio*; y comprenint l'autor que les imitacions may són bones, no seguí avant». Finalment, també aparegué en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909); i amb el títol de «Viçanteta», en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 19-20; PT 1906). Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 60) va dir que «és una descripció de l'horta valenciana […] i la seua lectura avui ens fa pensar que podria ser un antecedent de la que havia de ser cèlebre "La barraca", poema escrit tretze anys després».

Visanteta

Fragment

En blanca barraqueta de sech pallús cuberta;
baix una gran figuera, que la porta entreoberta
guarda en l'ivern dels ayres y del sol en el estiu;
al costat de sa mare, que la defén y cuida,
la hermosa Visanteta, la filla més polida
de tota l'horta, viu.

T Visanteta. Fragment] Fragmento (*LP 1872*); Visenteta (*CC 1874*); Visanteta. Fragment (*1885; 1902; 1909*); Viçanteta. Fragment (*PT 1906*). | 1 sech] sec (*LP 1872; PT 1906*). | cuberta] coberta (*LP 1872; CC 1874; 1885; PT 1906*). | 3 l'ivern dels ayres] l'hibern dels aires (*LP 1872*); l'ivern dels aires (*CC 1874; 1885*); l'hivern dels aires (*PT 1906*). | el estiu] l'estiu (*CC 1874; PT 1906*). | 4 al … cuida] contenta y de sa mare sempre al costat cusida (*LP 1872; CC 1874*). | 5 la hermosa] l'airosa (*LP 1872; CC 1874*).

Té setze anys y és ayrosa, com un pi, dreta y alta;
blanch lo front y dorada per lo sol cada galta;
los ulls grans, vergonyosos, plens de llum, plens de foch;
y quant algú la guayta, y els baixa tota inquieta,
pareix que altius responguen: «És que encara la néta
dels fers alarbs jo sóch».

Tan lleugera com vola l'ausell de branca en branca,
creua els camps y al bras porta la cistelleta blanca,
al compàs dels seus pasos agrunsant l'altra mà;
y reyna subirana que camine ab més ayre,
no l'ha vist en ensomnis d'amor ningun trovaire,
no l'ha vist, ni vorà.

Quant saluden a l'alba los ausellets de l'horta,
en pobra cadireta sentada està a la porta,
ab les faldetes rojes y el mocador al pit;
y son cabell negríssim, llustrós més que la seda,
fins a la terra penja y allí en les flors s'enreda,
en dos trenes partit.

7 y és ayrosa] y és la gica (*LP 1872*); y és la xica (*CC 1874*). | 8 blanch] blanc (*LP 1872*). | dorada] daurada (*LP 1872; CC 1874; 1885*). | 9 los] els (*PT 1906*). | foch] foc (*LP 1872; PT 1906*). | 10 guayta] guaita (*1885*). | y … inquieta] y quant algú te guaita y els baixes, Visanteta (*LP 1872; CC 1874*). | 11 pareix … responguen] pareix que ab orgull digues (*LP 1872; CC 1874*); pareix que ab orgull diguen (*1885*). | 12 jo] yo (*1885*). | sóch] sóc (*LP 1872; PT 1906*). | 13 lleugera] llaugera (*LP 1872; CC 1874*). | l'ausell] l'aucell (*LP 1872; CC 1874; 1885; PT 1906*). | 14 creua] creuha (*1885*). | bras] braç (*PT 1906*). | 15 pasos] passos (*CC 1874*); braços (*PT 1906*). | 16 reyna] reina (*LP 1872; CC 1874; 1885; PT 1906*). | camine … ayre] acamine en més aire (*LP 1872; CC 1874*); camine ab més aire (*1885; PT 1906*). | 17 en ensomnis] en sons somnis (*LP 1872; CC 1874*). | 19 alba] auba (*1885*). | aussellets] aucellets (*1885*). | Quan l'auba matinera desperta als nius de l'horta (*LP 1872; CC 1874*). | 20 en pobra cadireta] en petita cadira (*LP 1872; CC 1874*). | sentada] seguda (*PT 1906*). | 22 negríssim] negrísim (*LP 1872*). | 24 en … partit] en trenes repartit (*LP 1872*).

25 Demprés los brassos alsa, blanchs com neu, y la rulla
cabellera en mil voltes enrolla y ab l'agulla
clava, que té de perles coronat lo cap d'or;
y el front baixa, y sa image contempla esbalahida
en los espills de l'aygua, que s'atura adormida
30 entre·ls lliris en flor.

Agenollada en terra, doblat lo coll, caiguda
la mà, està allí mirant-se, mirant-se complaguda.
Filla d'Eva, ¿en què penses? ¡En què pensa! ¿Qui ho sap?
Sense que ella mateixa s'adone ni repare,
35 se contempla, y encesa se posa si sa mare
trau per la porta·l cap!

Quant l'altre jorn anàveu unes quantes vehines,
la cistella ben plena de tendres clavellines,
a vendre allà en la plasa les primerenques flors,
40 los fadrins que·t miraven botar l'aygua lleugera
de marge en marge, alsant-ne la falda bufanera,
¿què·t digueren llavors?

29 en … l'aygua] en lo mirall de l'aigua (*LP 1872; CC 1874*). | 34 ni repare] ni ho repare (*PT 1906*). | 35 se … encesa] ho fa, y tota vermella (*LP 1872; CC 1874*). | 37 Quant] Cuan (*LP 1872*); Quan (*CC 1874; PT 1906*). | anàveu … quantes] anaves en dos o tres (*LP 1872; CC 1874*); anaves ab dos o tres (*1885*). | 38 la … clavellines] ab la blanca cistella plena de clavellines (*LP 1872; CC 1874*); la cistelleta plena de tendres clavellines (*1885*). | 39 plasa] plassa (*LP 1872; 1885*); plaça (*PT 1906*). | 40 miraven … lleugera] miraben botar l'aigua llaugera (*LP 1872*); miraven botar l'aigua lleugera (*CC 1874; PT 1906*). | 41 alsant-ne] alçan-te (*LP 1872*); alsan-te (*CC 1874*); alçant-ne (*PT 1906*). | bufanera] bufunera (*CC 1874*).

¿Què·t digueren llavores, que den de l'hora aquella,
si te mira ta mare, te fas tota vermella;
45 y ella, la pobra dona, que te coneix tan bé,
sense poder l'orige de ton anyor compendre,
pregunta a totes hores, ab so queixós y tendre:
«Esta gica, ¿què té?»

¿Què és lo que té? Digau-li, pregunteu-li a la rosa
50 què té, quant esclatant-se l'estret capoll destrosa;
digau-li què té a l'àliga al mampendre son vol;
digau-li què té a l'arbre que·s vestix –¡oh alegria!–
de brots y fulles noves; digau-li què té al dia
quant surt triomfant lo sol!

1870

43 den de] des de (*LP 1872; CC 1874; 1885; PT 1906*). | 44 si te mira] si te guaita (*LP 1872; CC 1874*); quan veus vindre a (*PT 1906*). | 46 de ton anyor] de ta maror (*LP 1872; CC 1874*). | 48 gica] xica (*CC 1874; 1885; PT 1906*). | 50 quant] cuan (*LP 1872*); quan (*CC 1874; PT 1906*). | l'estret capoll destrosa] lo sec capoll destroça (*PT 1906*). | 53 de … noves] de nous brots y de pàmpols (*LP 1872; CC 1874; 1885*). | 54 quant] cuan (*LP 1872*); quan (*CC 1874; PT 1906*). | triomfant] trionfant (*LP 1872; CC 1874*).

21.

Datada en 1872, la primera edició coneguda d'aquesta composició aparegué en el *Calendari Català* per a 1879 (Barcelona, 1878, pp. 16-19; CC 1878). Posteriorment, Llorente la inclogué en el *Llibret de versos* (1885), però no així en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Li posà el mateix títol que, deu anys abans, havia fet servir Víctor Balaguer per a una de les seues poesies més conegudes, cosa que assenyala la voluntat de Llorente d'enllaçar i dialogar amb els versos de Balaguer, a qui, malgrat algunes discussions ideològiques, admirava i tenia en molt alta consideració. De fet, tant en la poesia com en la breu nota amb què, en incloure-la en el *Llibret de versos* (1885), l'acompanyà –i que diu així: «*La dama del rat penat* és València, que al prompte desatengué la renaixensa de la poesia llemosina, y demprés prengué gust a ella, llohant y llorejant als trovadors nous»–, és possible trobar-hi referències implícites a la composició de Balaguer.

D'altra banda, cal assenyalar que, a propòsit del poema de Balaguer que porta el mateix títol, en 1866 el valencià Rafael Ferrer i Bigné assegurà que «la oculta intención lleva a este político poeta hasta el terreno del misterio, cuando refiriéndose tal vez a nuestra Valencia, bajo el nombre de *La dama del rat penat,* dice con voz sibilítica: "–No n'és morta, no, / sols està dormida. / Ya·s despertarà / cuant vinga lo dia, / cuant l'hora n'arribe, cuant l'hora ne sone, / cuant l'hora ne sia!», en el transcurs d'un article que, primer, veié la llum en la pàgina 62 d'*El Museo Literario* corresponent al 25 de febrer de 1866 i, pocs dies després, en el diari *Las Provincias* (8-III-1866).

La dama del rat penat

I

És un antich trovador,
y està·l pobre enamorat:
la dama de son amor,
dama és d'estima y honor,
la dama del rat penat.

De pórpora és son mantell,
y els pals du brodats en ell;
llampeguen sos negres ulls;
y baix l'argentat capell
s'escapen sos cabells rulls.

Ceptre d'or porta en la mà;
la falda, plena de flors;
ombra una palma li fa,
y sos peus a besar va
la mar ab cants y remors.

¡Que imatge tan diferent
la del trovador dolent,
que li canta dia y nit!
¿És un difunt o un vivent?
¿És un cos o un esperit?

2 enamorat] namorat (*CC 1878*). | 8 llampeguen] llampejan (*CC 1878*). | 11 en] a (*CC 1878*). | 13 palma] pauma (*CC 1878*). | 16 imatge] image (*CC 1878*).

Trist y flach, feixuch y groch,
caminant va poch a poch,
com un mort que torna a viure.
Manca a son llabi·l sonriure
y als seus ulls el vital foch.

Marcit y blanch lo cabell,
diu los anys del pobre vell;
la roba, de estranya mena,
de taranyines du plena,
y la espassa de robell.

Y la citra empolsegada
ab llastimosa tonada
sona sempre, acompanyant
sa veu, que surt ofegada
de son pit, sanglotejant.

«Yo sóch, diu, lo poeta que avuy surt de la tomba;
no fuxques, bella dama, no fuxques tu de mi;
yo sóch lo darrer eco, que encara trist rimbomba
del parlar llemosí.

Yo sóch la falaguera, dolcíssima rondalla
que als jochs de ta infantessa donà vida y calor;
yo sóch veu de aleluya; yo sóch crit de batalla;
yo sóch cansó d'amor.

21 flach … groch] flac, fexuch y groc (*CC 1878*). | 25 foch] foc (*CC 1878*). | 26 lo] el (*CC 1878*). | 36 sóch] sóc (*CC 1878*). | 38 yo … trist] yo sóc lo darrer y últim ressò que encà (*CC 1878*). | 40 sóch] sóc (*CC 1878*). | 42 yo sóch veu] yo sóc cant (*CC 1878*). | sóch] sóc (*CC 1878*). | 43 yo … d'amor] yo sóc tensó de amor (*CC 1878*).

Yo de Febrer, lo noble, y del devot Corella
45 sóch l'ombra que retorna de son esglay amarch;
yo·t porte la rialla de Jaume Roig, y ab ella
los suspirs d'Àusias March.

Sóch la paraula dolsa que ixqué un jorn de tos llabis
com de la bresca nova surt la flayrosa mel;
50 ab la que tu escribies les gestes dels teus avis,
y pregaves al cel.

¿No entens ya, bella dama, la meva llengua morta?
¿No serves remembransa de ton amor per mi?
Yo sóch lo darrer eco perdut, que·l vent s'enporta
55 del parlar llemosí».

II

Com aquell que escolta grat
cansó que oixqué en lo bressol,
la dama del rat penat
al trovador ha girat
60 los ulls, plens de raigs de sol.

Y lo trovador, bebent
aquell divinal engís,
reviscolat y content,
seguix, ab to més valent,
65 son cantar, y diu aixís:

45 sóch] sóc (*CC 1878*). | 47 los … d'Àusias] lo sospir de Àusies (*CC 1878*). | 48 sóch] sóc (*CC 1878*). | de tos] dels teus (*CC 1878*). | 49 Yo … perdut] Yo sóc lo darrer y últim ressò (*CC 1878*). | 62 engís] encís (*CC 1878*).

«Yo al malferit en Jofre l'escut li vaig sostindre
quant la dextra en sa nafra posant l'emperador,
pintà les quatre barres, que al passat y al pervindre
son ton sagell de honor.

Yo, quant lo gran en Jaume, la creu en la senyera,
per ton amor lluytava, les ales plegar fiu
a la oroneta blava, que astruga mensagera,
féu en sa tenda·l niu.

Yo posí lo puríssim blanch llir en les mans santes
de ta divina Mare dels trists Desamparats,
y baix son mantell ample, dos hòrfens a ses plantes
nuets y agenollats.

Yo, com a rey, la roja gramalla a lo teu poble
donar vaig, y justícia y llibertat per furs;
y a ton penó de guerra fiu, perquè may se doble,
passar per dalt dels murs.

Yo per fills vaig donar-te, la fama bé ho pregona,
sants, guerrejants y sabis, poetes y pintors,
agermanant per sempre, regina, en ta corona
les palmes y les flors».

67 dextra] destra (*CC 1878*). | 72 mensagera] missatgera (*CC 1878*). | 74 blanch] blanc (*CC 1878*). | 76 hòrfens a ses] òrfens a tes (*CC 1878*). | 77 nuets] tots nus (*CC 1878*). | 85 palmes] paumes (*CC 1878*).

III

Tal lo fil daurat capdella
de sa rondalla el cantor;
y al so de la història aquella,
¡com se va ablanint la bella!,
¡com reviu lo trovador!

Sos ulls, fixos en la dama,
espurnejen una flama
de tan estranya virtut,
que encén pertot y derrama
vida, amor y joventut.

Lo front, que sort malastruga
emboyrava, alsa valent
sens ombra, núbol ni arruga.
No hi a mot que espresar puga
com riu son llabi plassent.

Jove, agradós, aixerit,
empunya la citra d'or;
y mirant-se fit a fit,
abdós senten en lo pit
lo bategar de un sol cor.

92 espurnejen] espurnejan (*CC 1878*). | 98 núbol] núvol (*CC 1878*). | 99 a] ha (*CC 1878*). | espresar] espressar (CC 1878). | 100 plassent] plasent (*CC 1878*). | 104 lo] llur (*CC 1878*).

Ya la parella amorosa
van cubrint y encercolant
núbols de color de rosa,
y ab tonada més joyosa,
110 aixís ell reprén lo cant.

«Al foch ardent, aymia, que en ton esguart m'abrusa,
ab voladores ales mon esperit reviu;
yo sóch ton propi geni, yo sóch la eterna musa
de ton parlar natiu.

115 Ya munta a lo seu trono la llengua menyspreada,
contempla com avansa, cenyida de nous llors,
y la que ve darrere, llarguísima maynada
de valents trovadors.

D'enllà les grans montanyes, d'enllà les blaves ones,
120 les veus dels passats segles ya formen novells cants.
Guaita com altra volta follejen tes besones
ab los primers amants!

Y tu, la més polida de totes tes germanes,
la més enamorada dels vats d'un altre temps,
125 la que la llum dels àngels y el foch de les sultanes
dus en los ulls ensemps.

111 foch] foc (*CC 1878*). | 113 sóch] sóc (*CC 1878*). | sóch] sóc (*CC 1878*). | 115 trono] throno (*CC 1878*). | 116 contempla] guarda tu (*CC 1878*). | 117 darrere, llarguísima] darrera llarguíssima (*CC 1878*). | 119 D'enllà] Ultra (*CC 1878*). | d'enllà] ultra (*CC 1878*). | 121 Guaita] Guayta (*CC 1878*). | 122 los] llurs (*CC 1878*). | 124 d'un] de un (*CC 1878*). | 125 la] ja (*CC 1878*). | foch] foc (*CC 1878*).

¿Per què en obrir-me tardes los amorosos brassos?
¿Per què en renovar ductes los oblidats amors?
Vine, y de nou nos vegen units en eterns llassos
los segles venidors».

IV

La veu calla altra vegada:
¡canteu ara, himnes del cel!
Neula de la matinada,
per la llum del sol brodada,
estén ya lo nupcial vel!

¡Obri tu les ales d'or,
poesia, que has triomfat;
y caiga, ubriaca d'amor,
en brassos del trovador
la dama del rat penat!

1872

127 tardes] tardas (*CC 1878*). | 129 vegen] vejen (*CC 1878*). | 131 La] Sa (*CC 1878*). | 132 canteu] soneu (*CC 1878*). | 136 Obri] Obre (*CC 1878*). | 137 triomfat] trionfat (*CC 1878*). | 138 caiga] cayga (*CC 1878*). | d'amor] de amor (*CC 1878*).

22.

Aquesta composició, dedicada al poeta clàssic Ausiàs March (1400/1401 – 1459), gran referent de la poesia llorentina, fou publicada per primera vegada en l'anuari *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1875 (València, 1874, pp. 21-22; CLl 1875); i, un any després, en el *Calendari Català* per a 1876 (Barcelona, 1875, pp. 117-118), que és la versió que prenem com a text base. Posteriorment, no tornà a veure la llum fins a 1983, quan Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la recuperaren i la inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa*.

A Àusias March

I

Quan d'esclatades roses y murta sempre verda
corona sens espines al vat li fa la sort,
plaher se diu la vida, y quan un jorn se perda
glòria·s dirà la mort.

En ton front no·s clavaren les aspres rames seques
que·l geni sols arrenca de lo llorer amarch;
les flors que·ls amants cullen cenyiren-la, ¿y gemegues
encara, oh Àusias March?

1 Quan] Quant (*CLl 1875*). | 2 sens] sense (*CLl 1875*). | 3-4 *plaher* … mort] *plaer* es diu la vida, y quant un jorn es perda / *glòria* es dirà la mort (*CLl 1875*). | 6 arrenca] arranca (*CLl 1875*). | 7 gemegues] gemeches (*CLl 1875*).

Quan l'alba glòria canta qu·al triunfador corona
lo grech cego ab sa dolça llira de cordas d'or,
y·l pa que a la misèria la compassió li dóna
reb y banya ab son plor;

quan va de poble en poble lo Dant en lo desterro,
escales d'altre, trèmol, ab pas incert pujant,
y dura sort de bronzo sa voluntat de ferro
troba sempre davant;

quan lo dolç Tasso, martre d'un somni de poeta,
de vergonyós escarni veu son amor cobert,
y sent que·l cor li falta y que·n la presó estreta
se mor y lo seny pert;

quan sentint com se claven en son front les espines
al cel gira y als homes en va lo geni·ls guarts;
y lo cap sent encendre's, y ses plantes divines
sols xafen aspres carts;

llavors enternit l'home perdona-li sa queixa
y que sols sospirs sien la veu de lo seu cor,
y acongoixat escolta los seus gemechs, y deixa
que corra lo seu plor.

9 Quan l'alba] Quant l'alta (*CLl 1875*). | 10 cordas] cordes (*CLl 1875*). | 11 y·l] y el (*CLl 1875*). | compassió] compasió (*CLl 1875*). | 15 bronzo] bronce (*CLl 1875*). | 17 quan] quant (*CLl 1875*). | d'un] de un (*CLl 1875*). | 18 cobert] cubert (*CLl 1875*). | 19 que·n] que en (*CLl 1875*). | 20 se] es (*CLl 1875*). | 21 quan] quant (*CLl 1875*). | se] es (*CLl 1875*). | 22 homes] hòmens (*CLl 1875*). | geni·ls] geni els (*CLl 1875*). | 24 xafen] jafen (*CLl 1875*). | 28 que corra lo] que córrega el (*CLl 1875*).

Mes quan per a portar-vos de lo festí a la taula
de la mà, carinyosa, la vida vos ha pres;
quan prèmia de sos llavis cada dolsa paraula
l'amor ab més dolç bes,

¿vindreu ab cants plorosos mentint a nostra orella
y a sos raigs escalfant-vos, renegareu del sol?
¡Plore ab trèmoles queixes la viuda tortolella,
mes cante·l rossinyol!

II

–Calla, profà: ¿Tu penses que·l bé que foll desitja
al servent d'amor dóna la verge ab lo seu bes?
De les roses que viuhen un jorn, ¿creus en la ditja?
¡D'amor tu no sabs res!

¿Què importa que una hermosa, la blanca roba solta,
agrunse en los seus brassos l'hom nat a soferir?
La mel de los seus llabis serà·l plaher tal volta.
¡L'amor és un sospir!

Si ab les soltades trenes de cabellera rulla
jues com la mà jua de l'avarient ab l'or,
y·l plaher te falaga y obrir sabs fulla a fulla
la delitosa flor,

29 quan] quant (*CLl 1875*). | 31 quan] quant (*CLl 1875*). | sos llavis] vos labis (*CLl 1875*). | dolsa] dolça (*CLl 1875*). | 34 y a sos raigs] y a son raig (*CLl 1875*). | 36 cante·l] cante el (*CLl 1875*). | 37 que·l] que el (*CLl 1875*). | 39 viuhen] viuen (*CLl 1875*). | 42 brassos] braços (*CLl 1875*). | 43 serà·l plaher] serà el plaer (*CLl 1875*). | 47 y·l plaher te] y el plaer et (*CLl 1875*). | 48 la] sa (*CLl 1875*).

¡ditjós tu que·t contenten les flors que a tos peus trobes,
50 flors sense puntxes aspres, mes sens olor també!
¡Mes no aguardes entendre'm quan jo vull en mes trobes
cantar mon darrer bé!

¡L'amor és un misteri! Nostra ànima és que·s cansa
de tot, y tot volent-ho, tot lo que té l'aflig;
55 l'amor és impossible, perqu·ell és la esperança,
perquè ell és lo desig.

Escriguí mes esparces ab sanch de ma ferida,
per ço en mi l'home plora quan canta·l trovador.
De mon amor huy GLÒRIA és lo nom, perquè en ma vida
60 son nom va ser *dolor*.

[1874]

49 trobes] troves (*CLl 1875*). | 50 puntxes] punjes (*CLl 1875*). | sens] sense (*CLl 1875*). | 51 quan] quant (*CLl 1875*). | trobes] troves (*CLl 1875*). | 53 que·s] que es (*CLl 1875*). | 55 impossible, perqu·ell] imposible, perquè ell (*CLl 1875*). | 58 quan canta·l] quant canta el (*CLl 1875*). | 59 huy GLÒRIA és] hui és GLÒRIA (*CLl 1875*).

23.

Amb «A Maria Santíssima» Llorente obtingué un dels dos premis –l'altre fou per a Josep Maria Torres, bibliotecari de la Universitat, per una memòria sobre la introducció de la impremta a València– que s'atorgaren en el certamen poètic que organitzà la nit del 20 de desembre de 1874 l'Ateneu Científic, Literari i Artístic al Paranimf de la Universitat de València per tal de commemorar el quart centenari de la publicació de les *Trobes en llaors de la Verge Maria*, i fou publicada tan sols dos dies després, el 22, en el diari *Las Provincias* (LP 1874), juntament amb la crònica de l'acte.

Aquell mateix any, aparegué també en el tom IX del *Boletín de la Revista del Ateneo* (València, 1874, pp. 372-377; BRA 1874), amb la següent nota a peu de pàgina: «Premiada con la Flor de Plata en el certamen celebrado por el Ateneo de Valencia con motivo de la celebración del 4º centenario de la introducció de la imprenta en España». Quatre anys després, Llorente la reproduí en el *Llibre d'or de la moderna poesia catalana* (Barcelona, 1878, pp. 132-138; LldO 1878), amb la següent «Nota de l'autor»: «Lo primer llibre imprés en Espanya de que hi ha notícia són les *Troues en llahor de Maria Santíssima*, estampat en València en 1474, lo cual conté la relació de un certamen poètich que es féu en la dita ciutat. En 1874 se celebrà en la mateixa lo IV centenari de aquesta memorable publicació, reproduhint lo mateix concurs poètich, y en ell fou premiada la composició precedent». Al cap de sis anys, en incorporar-la en el *Llibret de versos* (1885), modificà i amplià el comentari que l'acompanyava: «València fon la primera ciutat d'Espanya en la que consta que s'introduí l'art de la imprempta. No se coneix llibre espanyol imprés anterior a les *Cobles en llahor de Maria Santíssima*, estampades en 1474 en nostra ciutat. Per iniciativa de l'Ateneu Científich y Lliterari, se celebrà en 1874 el quart centenar d'aquest fet memorable, fent-se en lo Paraninfo de la Universitat un magnífich certamen en presència de les primeres autoritats y tot lo més lluït de València. Aquell llibre de les *Cobles* era resultat d'una justa poètica, feta en lo sigle XV, en honor de la Verge, y hagué·l bon pensament de repetir-la, oferint premis

al mateix asunte, y sent preferida la poesia que forma part d'este llibret». Finalment, cal dir que la composició també fou inclosa en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A Maria Santíssima

Poesia premiada en lo certamen fet en València per a celebrar lo quart centenar de l'establiment de la imprenta

I

Santa Mare de Déu, Verge Maria,
conhort dels afligits,
dóna a mos rims la dolsa poesia
que té en los camps, a l'esclatar el dia,
la tendra veu dels ausellets petits.

Posa en mon seny, dels astres que·t coronen,
les plasentes clarors;
y perquè bé ta puritat pregonen,
en mos dictats aquell perfum que donen
en ton altar les desfullades flors.

T Santíssima] Santísima (*LP 1874; BRA 1874*). | ST Poesia … imprenta] Versos premiats ab una flor de argent en el solemne concurs celebrat en València per conmemorar la introducció de la imprenta en Espanya (*LldO 1878*); Poesia premiada ab una flor d'argent en lo certamen fet en València lo dia 20 de desembre de 1874, per a celebrar lo quart centenar de l'establiment de la imprempta (*1885*). | 1 Santa … Maria] Verge del cel, purísima Maria (*LP 1874; BRA 1874*); Verge del cel, puríssima Maria (*LldO 1878*). | 2 conhort] conort (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 3 dolsa] santa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 5 tendra] dolça (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | ausellets] aucellets (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); aussellets (*1885*). | 7 plasentes] placentes (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); plassentes (*1885*). | 8 y … puritat] y perquè mills ta puretat (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); y perquè bé ta puretat (*1885*). | 10 en] dins (*LP* 1874; BRA 1874; LldO 1878).

Y si és que·t plau, Senyora benehida,
més que·ls himnes lo plant,
perquè ma veu ressone adolorida,
dóna-li els plors ab què a la mare crida
quant se desperta l'innocent infant.

Y axís, al so de aquesta citra, que ara
lo vent s'endú y se pert,
la gent, que ouint al trovador se para,
creurà escoltar –¡dijós jo si ho lograra!–
ecos llunyans del celestial concert.

II

Jo·t viu sobre núbols que·ls àngels sostenen,
ton fill en los brassos, blanch llir en la mà;
dels ulls, que les flames de amor diví encenen,
baixant les polpebres que·l plor escalfà.

Jo viu com encorves ton front entristida,
jo viu com tremola ton llabi vermell,
si escoltes que·t criden ab veu afeblida
los hòrfens que ampara ton ample mantell.

12 himnes] hymnes (*LP 1874; BRA 1874; 1885*). | lo] el (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 13 ressone] resone (*LP 1874; BRA 1874; 1885*). | 15 l'innocent] l'ignocent (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 17 se] es (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 18 se] es (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 19 dijós jo si] ditxós si jo (*LP 1874; BRA 1874*); ditxós jo si (*LldO 1878*); ditjós yo si (*1885*). | 21 Jo·t] Yo·t (*1885*). | sobre] dins los (*LP 1874; BRA 1874*). | 23 blanch] blanc (*LP 1874; BRA 1874*). | 26 Jo] Yo (*1885*). | com encorves ton] com s'encorva ta (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); com encorbes ton (*1885*). | 27 Jo] Yo (*1885*). | llabi] labi (*LP 1874; BRA 1874*); llavi (*LldO 1878*). | 28 que·t] que et (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 29 hòrfens] òrfens (*LldO 1878*).

30 Entorn del teu trono los cels espurnejen;
sumís a tes plantes, parat brilla·l sol;
y mentres los humils querubs te festejen
tu mires la terra vestida de dol.

Y és que·n la divina mansió delitosa
35 remembres que·ls hòmens de fembra són nats,
y més que la Reyna dels Àngels gloriosa,
vols ser tu la Mare dels Desamparats.

III

¿Qui no és desamparat en esta terra?
¿Qui no és, Mare, ton fill?
40 ¿Qui podrà dir en la mondana guerra:
«Por no tinch ni perill»?

¿Qui podrà dir, enorgullint la testa:
«A mi no·m cal conhort»?
¿Qui podrà dir, burlant de la tempesta:
45 «La nau tinch en lo port»?

La humanitat, ab lo mitj riure d'Eva,
creua·l verger florit;

30 trono] throno (*LP 1874; BRA 1874*). | 31 sumís] somís (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885; 1902*). | brilla·l] brilla el (*LP 1874; BRA 1874*). | 32 querubs te] cherubs et (*LP 1874; BRA 1874*); cherubs te (*LldO 1878*). | 36 que la Reyna] que Regina (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 37 ser tu] tu esser (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 40 podrà] porrà (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 42 podrà] porrà (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 43 conhort] conort (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 44 podrà] porrà (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 45 tinch] tinc (*LP 1874; BRA 1874*). | 46 ab … riure] ab la sonrisa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 47 creua·l] crehua·l (*1885*). | creua·l … florit] cull la flor del delit (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*).

Mes, ¡ay!, tu saps, tu saps, ¡oh Mare meva!,
lo que hi a dins lo pit.

Tu, per lo front que llors triomfals coronen,
veus los núbols passar;
tu als ulls, potser, que enveja a l'amor donen,
los veus llagrimejar.

Tu saps hon van gemecs, suspirs y queixes,
que·l vent del món s'endú;
puis per afanys filials els reconeixes,
y els arreplegues tu.

Y per so és natural que a tu s'ampare
lo pobre cor humà,
com baix les dolces ales de la mare,
per secret seny s'apinya la niuà.

IV

A tu clama ab veu dolenta
tots els jorns lo pelegrí,
quant, al caure el sol, s'asenta
a la vora del camí;
a tu t'invoca y te crida

48 tu … saps] tu sabs, tu sabs (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 49 hi a] hi ha (*LldO 1878*). | 50 lo] la (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | triomfals] triomphals (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 51 núbols passar] núbols pasar (*LP 1874; 1885*); núvols pasar (*BRA 1874*). | 52 que enveja] qu·envetxa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); qu·envetja (*1885*). | 53 llagrimejar] llagrimetxar (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); llagrimetjar (*1885*). | 54 gemecs] gemechs (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885; 1902*). | suspirs] sospirs (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 56 puis] car (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); puix (*1885*). | 58 Y per so] Emperçò (*LP 1874; BRA 1874*); Y per ço (*LldO 1878*). | 59 lo] el (*LP 1874; LldO 1878*). | 61 niuà] niuhà (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 64 quant] quan (*LldO 1878*). | s'asenta] se asenta (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 66 te] et (*LP 1874; BRA 1874*).

aquell que, al caure la vida,
sent nafrat y mort lo cor;
y el dijós, quant entorn guarda,
70 y de son bé s'acobarda
y de sa dija té por.

A tu·l nauger, si en nit trista
ja no veu més llumenar,
torna el seny y alsa la vista,
75 ¡blanca estrela de la mar!
A tu la humana sabiesa,
quant en los ductes tropesa,
gira els ulls, en pijor nit,
y a tos raigs veu desgarrades
80 les boyres y nubolades,
¡sol etern de l'esperit!

A tu, pensiva, ·s reclama
la verge, cuant lo donzell,
tot ardent en casta flama
85 li posa en lo dit l'anell;
y demprés quant a tot·hora
l'infant, que riu o que plora,
acarona bé al seu pit;

69 dijós] ditxós (LP 1874; BRA 1874; LldO 1878); ditjós (*1885*). | 70 s'acobarda] se acobarda (*LP 1874; BRA 1874*). | 71 dija] ditxa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); ditja (*1885*). | 72 nauger] nautxer (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 73 ja] ya (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 74 torna el] torna·l (*LldO 1878*). | alsa] alça (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 76 sabiesa] saviesa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); sabiessa (*1885*). | 77 en] dins (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 78 pijor] pitxor (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); pitjor (*1885*). | 83 cuant] quant (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 88 acarona … pit] acarona a lo seu pit (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*).

y quant ab tendra smania,
en los genolls, nit y dia,
agrunsa el bresol, ja vuit.

A tu el pare s'encomana,
si els fills li demanen pa;
y el llaurador que en la plana
lo solch obri y tira·l gra;
y el presoner que a la reixa
aguayta y canta sa queixa;
y el desterrat que va y ve,
y allà en terres llunyadanes
creu escoltar les campanes
de aquella vila hon naixqué.

A tu·t nomena tot llabi,
a tu t'aclama tot pit;
a tu·l nici y a tu·l sabi,
a tu·l gran y a tu·l petit;
a tu qui a lo mal fa guerra,
y qui s'agarra a la terra,
y qui busca un món millor;
y qui, enmitj de angúnia tanta,
tot dol plora y tot goig canta,
entusiaste trovador.

91 bresol] bressol (*LldO 1878; 1885*). | 95 solch] solc (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 97 aguayta] se aguaita (*LP 1874; BRA 1874*); aguaita (*1885*). | 101 de aquella] de cella (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 102 llabi] llavi (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 108 busca] cerca (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 109 enmitj de angúnia] enmitx de angoixa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); enmitj de angoixa (*1885*). | 111 entusiaste] entusiasta (*LP 1874; BRA 1874*); entussiasta (*LldO 1878*).

V

¡Lo trovador! ¡Oh grates memòries! Dins ton temple
penjada l'arpa santa de l'antigor contemple;
y encara lluny escolte, com cor de serafins,
en lo mitj d'un placèvol aplech de reys y pobles,
ressonar falagueres les inspirades cobles
dels grans vats llemosins.

Com Salomó llohava la Sulamita bella,
aixís a tu·t cantaven, mare y pulcra donzella,
ab cor net y pur llabi, doblat y nu lo front;
teixint en sa garlanda tos noms: rosa divina,
hort clus, casa daurada, y estrela matutina,
y eterna y clara font!

Jo vullch humil violeta donar a eixa corona;
jo vullch a eixe gran himne, que sense fi ressona,
pauruch y tremolant-me, juntar ma pobra veu;
Aparta't de ma pensa, malavirada musa,
que encens les negres flames en què l'orgull s'abrusa
quant vol esser com Déu!

114 cor] chor (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 115 mitj d'un] mitx de un (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 120 y pur … front] y pur llavi, baixa y nua la front (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 121 garlanda] garnalda (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 123 y eterna y font] y eterna clara (*LldO 1878*). | 124 Jo vullch] Jo vull (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); Yo vull (*1885*). | humil] pobra (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 125 jo vullch] jo vull (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); yo vull (*1885*). | 126 ma pobra veu] mon humil veu (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | 127 de ma pensa] de mon arma (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 128 s'abrusa] s'abrussa (*1885*).

De càntichs de sirena pertot omplint los ayres,
y a les flors de la terra donant celestials flayres,
també mon cor nodrires de falsos afalachs;
també, per la quimera conduit, en aspra via,
de la esperansa al ducte, de la fe a la follia,
vaig caminar a bachs.

¿Què s'han fet los ensomnis d'amor, tendresa y dija?
Fugiren quantes glòries lo cor brusent desija,
com fuig en la nit fosca la boscatana llum.
La meva mà, tocant-les, cambià totes les coses;
l'or s'ha fet plom y coure; carts s'han tornat les roses;
la flama, cendra y fum.

A tu vinch, oh Regina, vensut, a trossos feta
la citra; seca y morta ma palma de poeta;
y entre·ls petits y els pobres, petit y pobre jo,
vullch a l'estol juntar-me, que vui tos llaus escolta,
perquè mon darrer càntich repetixca altra volta
ma primera oració.

130 ayres] aires (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 131 flayres] flaires (*LP 1874; BRA 1874*). | 132 afalachs] affalacs (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); affalachs (*1885*). | 133 quimera] chimera (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 134 esperansa] esperança (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 135 bachs] bacs (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 136 ensomnis d'amor] ensòmits de amor (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | tendresa y dija] tendresa y ditxa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); tendressa y ditja (*1885*). | 137 brusent desija] brussent desitxa (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*); brussent desitja (*1885*). | 142 vensut] vençut (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 143 palma] pauma (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 144 y els pobres] petits y pobres (*LP 1874; LldO 1878*). | 145 vullch] vull (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | vui] vuy (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*).

La oració que ma mare de sa mare aprenguera;
l'oració que·ls amostra ma dolsa companyera
150 als nostres fills doblant-los los genolls en son llit;
la que ompli d'esperansa y llum l'ànima pura;
la que obri, oh Mare, a tota humanal criatura
tos brassos y ton pit.

¡Ave, Maria, plena de gràcia! ¡Benehida
155 eres tu y entre totes les fembres escullida!
¡Benehit de ton gremi lo fruyt és, sant y fort!
¡Santa Maria, Mare de Déu! Prega, Senyora,
per nosaltres, los pobres pecadors, en esta hora,
y en l'hora de la mort.

1874

149 l'oració] la oració (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878; 1885*). | dolsa] dolça (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 150 los] els (*LP 1874; LldO 1878*). | 151 d'esperansa … pura] d'esperança y de llum la arma pura (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*). | 159 l'hora] la hora (*LP 1874; BRA 1874; LldO 1878*).

24.

Amb el títol de «Mensatje», aquesta composició fou publicada per primera vegada en el *Calendari Català* per a 1876 (Barcelona, 1875, p. 41; CC 1876). Deu anys després, Llorente la inclogué en el *Llibret de versos* (1885), però no així en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Mensage

Xiqueta, dolsa xiqueta,
mon ànima, mitj desfeta,
endressar-te un recort vol.
¿Qui te'l durà? ¿La oroneta,
la merla o·l rossinyol?

Lo rossinyol, trist amant,
és, com yo, tendre y constant;
mes no me aprofita a mi,
perquè, del vespre al matí,
se li'n pasa el temps cantant.

És la merla pronta y viva;
mes donar crèdit no·s pot
a un aucell que va a la briva,
y ab sa riseta joliva
se burla sempre de tot.

T Mensage] Mensatje (*CC 1876*). | 1 Xiqueta, dolsa xiqueta] Nineta, dolça nineta (*CC 1876*). | 4 ¿Qui … oroneta] ¿Te'l trametré ab l'oroneta (*CC 1876*). | 7 yo] jo (*CC 1876*). | 10 pasa el] pasa·l (*CC 1876*). | 11 pronta] llesta (*CC 1876*).

Vol seguit y ala lleugera
té l'oronell, llest y viu;
mes oblidar-se poguera
de l'encàrrech que li fera,
20 buscant brins per a son niu.

¡Xiqueta dels cabells d'or!
Pense que serà millor,
per a que no·s perda el viatge,
encomanar-li el mensage
25 a un gran suspir del meu cor.

A un suspir ardent y tendre
que son propi foch s'endú;
y al que no li cal dependre
lo camí que ha de mampendre:
30 ¡el sab millor que ningú!

Molt millor que la oroneta,
la merla y el rossinyol;
y anirà sempre via dreta,
y sols pararà, xiqueta,
35 en la teva ànima el vol.

[1875]

17 l'oronell, llest] l'oronel, promte (*CC 1876*). | 20 buscant] cercant (*CC 1876*). | 21 ¡Xiqueta] ¡Nineta (*CC 1876*). | 23 per … no·s] perquè no se (*CC 1876*). | 24 mensage] mensatje (*CC 1876*). | 25 a … cor] a un suspir de lo meu cor (*CC 1876*). | 26 ardent] dolent (*CC 1876*). | 28 y al que] y que (*CC 1876*). | 30 ¡el sab millor] perquè·l sab mills (*CC 1876*). | 31 Molt millor que la] Mills que la blava (*CC 1876*). | 32 y el] y·l (*CC 1876*). | 34 xiqueta] nineta (*CC 1876*).

25.

Llorente publicà per primera vegada la composició «Aubada» en l'anuari *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1876 (València, 1875, pp. 58-60; CLl 1876), i huit anys després en el núm. 84 de la *Ilustració Catalana,* corresponent al 15 d'abril de 1883 (p. 103), que és la versió que prenem com a text base. De fet, amb posterioritat, no la inclogué en cap dels reculls de poesia valenciana que prepararà. I és així que la poesia no tornà a veure la llum fins a 1936, en què el seu fill la recollí en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses» del volum *Poesies valencianes* (1936).

Aubada

Volguera ser l'aubada,
l'auba volguera ser,
quan tota enjoyellada
de perles y diamants de la rosada,
obre la porta al dia matiner.

La aubada ser volguera,
volguera ser la llum,
quan clara y joganera
la fosca de la nit borra lleujera,
com lo vent passatjer escombra el fum.

3 quan] quant (*CLl 1876*). | 4 rosada] rossada (*CLl 1876*). | 5 obre] obri (*CLl 1876*). | 8 quan] quant (*CLl 1876*).

Jo tots los jorns vindria,
vindria poch a poch,
y enmitx la nit, aymia,
de pronte en la foscor esclataria,
15 com esclata un castell de llums y foch.

Poruch se despertara
dintre lo niu l'aucell;
y fent molt mala cara
diria: «No pot ser lo jorn encara».
20 Lo capoll de la rosa tot vermell.

Les boyres, ben sorpreses,
fugint-ne, riu avall,
fugint-ne, ab moltes presses,
plegant les ales per ma llum enceses,
25 cercarien algun amagatall.

Les ones que a la vora
del mar tenen el llit,
ab veu que canta y plora,
«Germanes, cridarien, ja és la hora:
30 alceu-se pronte, que·ns havem dormit».

12 poch a poch] poc a poc (*CLl 1876*). | 13 enmitx] enmitj (*CLl 1876*). | 15 foch] foc (*CLl 1876*). | 16 Poruch] Pauruc (*CLl 1876*). | 23 preses] preses (*CLl 1876*). | 27 el] lur (*CLl 1876*). | 30 que·ns havem] que s'havem (*CLl 1876*).

Y enmitj de l'alegria,
més de un festejador,
sempre enemich del dia,
parlant ab sa promesa·s quedaria
ab la mel en la boca a lo millor.

Y omplint cel, mar y terra
de llums espurnejants,
pels plans y per la serra
aniria, aniria, fent-los guerra
a ones, boyres, aucells, roses y amants.

¿Sabs tu per què volguera,
si l'auba fóra jo,
vindre tan matinera?
Per més que penses tu, dolça encisera,
no podràs may adivinar-ho, no.

No fóra per sorpendre
dintre lo niu l'aucell,
ni al jovent viu y tendre;
no fóra, no, per malcorar y ofendre
al capoll de la rosa tot vermell.

33 enemich] enemic (*CLl 1876*). | 34 promesa·s] promesa es (*CLl 1876*). | 42 jo] yo (*CLl 1876*). | 44 encisera] hetjicera (*CLl 1876*).

Ni perquè desgarrades
les boyres de la nit,
fugissen a bandades;
ni per fer que·s desperten les onades
en la platja de arena, qu·és son llit.

M'angoixa només fóra
per a poder entrar
de pronte y a deshora,
per ta finestra, aymia encisadora,
quan encara no penses despertar.

Y sens causar-te agravi,
y sens donar-te afront,
besant, com amant sabi,
primer lo fresch capoll de lo teu llabi,
clavaria mon ratx en ton blanch front.

Y tes palpebres closes
la llum transparentant,
veuries perles, roses,
estrelles, sols y totes eixes coses
que omplen los somnis de ton cor d'infant.

[1875]

53 fugissen] fugiren (*CLl 1876*). | 55 son] lur (*CLl 1876*). | 60 quan] quant (*CLl 1876*). | 61 Y sens] Y ens (*CLl 1876*). | 62 y sens] y ens (*CLl 1876*). | 64 fresch] fresc (*CLl 1876*). | llabi] llavi (*CLl 1876*). | 65 ratx] ratj (*CLl 1876*). | blanch] blanc (*CLl 1876*). | 66 palpebres] polpebres (*CLl 1876*). | 67 transparentant] transparejant (*CLl 1876*). | 68 veuries] vories (*CLl 1876*). | 69 estrelles] estreles (*CLl 1876*). | 70 omplen] omplin (*CLl 1876*). | d'infant] de infant (*CLl 1876*).

26.

Llorente escrigué aquesta poesia com a salutació de benvinguda als escriptors catalans, balears i provençals que varen assistir a les festes de commemoració del sisé centenari de la mort de Jaume I, que tingueren lloc a València els dies 26, 27 i 28 de juliol de 1876.

Amb el títol «A los poetas de Provenza, Cataluña y Mallorca. Versos leídos en la velada del Ateneo el 29 de julio. Salutació», fou publicada per primera vegada en *Las Provincias* el 2 d'agost de 1876 (LP 1876). En opinió de Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 61), es tracta d'una composició «en la qual es referma el poeta en el seu concepte de la germandat entre els poetes del País Valencià, Catalunya, Mallorca i Provença, que amb aquest motiu històric treballaven per la renaixença de la seua cultura». Posteriorment, en reproduir-la primer en la revista *Museo Balear* (tom III, núm. 4, 31 d'agost de 1876, pp. 132-135; MB 1876) i després en el *Calendari Català* per a 1877 (Barcelona, 1876, pp. 15-18; CC 1877), hom li donà el títol de «Salutació als poetes que han vengut a les festes centenàries en lahor del rey en Jaume lo Conqueridor» i l'acompanyà de la següent nota de la redacció: «Esta composició fou llegida per son distingit autor en la vetlada de l'Ateneo de València, als XXIX de juliol proppassat». Anys després, en integrar-la en la primera edició del *Llibret de versos* (1885), Llorente en modificà novament el títol, que passà a ser «Salutació als poetes de Catalunya, Mallorca y Provensa que vingueren a les festes del centenar del rey en Jaume», amb què també aparegué en les dues versions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Salutació

als poetes de Catalunya, Mallorca y Provensa que vingueren a les festes del centenar del rey en Jaume

¡Fills de la noble terra que may del cor s'allunya!
¡Trovadors de Mallorca! ¡Cantors de Catalunya!
¡Felibres de Provensa! ¡Companys, amichs, germans!
València a vostre encontre tota joyosa avansa,
en lo front la vergonya, y en los ulls la esperansa,
y lo cor en les mans.

Darrer infant de aquella casa pairal, que un dia
omplí tota la terra de glòria y poesia
ab ses famoses gestes y sos brillants amors,
ma pàtria en los flayrosos vergers de les sultanes
dormia, doser fent-li les palmes africanes
y els tarongers en flors.

Dormia y ensomiava. De la passada glòria
images falagueres buscava en sa memòria,
perdudes remembrances de amor y pàtria y Déu;

T A los poetas de Provenza, Cataluña y Mallorca. Versos leídos en la velada del Ateneo el 29 de julio. Salutació (*LP 1876*); Salutació als poetes que han vengut a les festes centenàries en lahor del rey en Jaume lo Conqueridor (*MB 1876; CC 1877*). | 1 s'allunya] se allunya (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 3 Provensa] Provença (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | amichs] amics (*LP 1876*). | 4 avansa] avança (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 5 lo] la (*LP 1876; CC 1877*). | esperansa] esperança (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 7 pairal] payral (*MB 1876; CC 1877*). | 8 omplí] va omplir (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 10 vergers] verjers (*MB 1876; CC 1877; 1885*). | 11 doser] dosser (*MB 1876; CC 1877*). | palmes] paumes (*LP 1876*). | 13 tarongers] taronjers (*MB 1876; CC 1877*). | 13 ensomiava] ensomiaba (*LP 1876*). | passada] pasada (*LP 1876*). | 14 images] imatjes (*LP 1876*); imatges (*MB 1876; CC 1877; 1885*). | buscava] cercava (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*).

y mentres les plorava borrades y desfetes,
com cant que devallara del paradís, poetes,
escoltà vostra veu.

Escoltà la veu vostra venint de llunyes terres,
d'enllà les aygües blaves, d'enllà les aspres serres,
clamant: «¡Oh llemosina rassa reyal, salut!
Lo vel esqueixa, oh viuda; los ferros romp, captiva;
regina, torna al trono; desperta, morta-viva;
lo teu jorn és vingut».

Y en aquelles contrades hon a la gaya ciència
dictaren lleys los llabis sonrisents de Clemència,
alegres responien als cants dels trovadors,
Avinyó la papesa, y Nimes la romana,
y Marsella la grega, y Beziers, que romana
mullada encara en plors.

Y al ressò de eixes troves sentien-se conmoure's
les montanyes poblades de centenaris roures,
hon guarda Catalunya sos recorts y sa llar;
y la plaja hon asenta son trono Barcelona,
y hon l'antiga Tarraco, banyant los peus en l'ona,
mira els sigles passar.

18 escoltà] ascoltà (*MB 1876; CC 1877*). | 19 Escoltà] Ascoltà (*MB 1876; CC 1877*). | 20 aygües] aigües (*LP 1876; 1885*). | d'enllà] de enllà (*LP 1876*). | 21 rassa] raça (*MB 1876; CC 1877*). | 22 esqueixa] esquexa (*MB 1876; LP 1876*). | 26 sonrisents] sonrissents (*1885*). | 31 eixes] exes (*LP 1876*). | 33 hon guarda] hon serva (*LP 1876; MB 1876; 1885*); hont serva (*CC 1877*). | sa] son (*LP 1876*). | 34 plaja] platja (*LP 1876; MB 1876; CC 1877; 1885*). | hon … Barcelona] hon seguda guarda el mar Barcelona (*LP 1876; MB 1876*); hont seguda guarda el mar Barcelona (*CC 1877*). | 36 sigles] segles (*LP 1876; MB 1876; CC 1877; 1885*). | passar] pasar (*LP 1876*).

Y al portar ses esparces la fresca marinada
a les daurades illes, que·n l'aygua enjogasada
esbart semblen de cisnes que fugen mar a dins,
40 s'esbategaven totes del goig que les omplia,
com, quant lo nauger canta, boten plens de alegria
los joganers delfins.

Llavors, com la donzella que espahorida guarda
pendre vida el seu somni, y tem y s'acobarda,
45 València, tremolosa, sense saber per què,
deixant caure, poruga, de ses mans amoroses
les garlandes trenades de primerenques roses,
parlà, y axís digué:

«Vostres cansons, poetes, no són per a mi noves:
50 recorts de l'infantesa me porten eixes troves,
entre els boyrosos núbols de un son pesat y llarch.
És vostra amada llengua la llengua dels meus abis;
la que engisà la terra quant brollava dels llabis
del meu dols Àusias March.

37 esparces] esparses (*MB 1876; CC 1877*). | 38 que·n l'aygua] que en l'aigua (*LP 1876; 1885*). | 41 nauger] nautxer (*LP 1876; 1885*); nauxer (*MB 1876*); nauixer (*CC 1877*). | 42 delfins] daufins (*LP 1876; MB 1876; CC 1877; 1885*). | 44 somni] sòmit (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 45 sense] sinse (*LP 1876; MB 1876*). | 46 deixant caure, poruga] leixant càurer, pauruga (*LP 1876*); lexant caure, pauruga (*MB 1876*); leixant caure, pauruga (*CC 1877*). | 49 cansons] cançons (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 50 infantesa] infantessa (*LP 1876; 1885*). | eixes] exes (*LP 1876; MB 1876*). | 52 amada] aymada (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | dels meus abis] de mos avis (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*); dels meus avis (1885). | 53 engisà] encisà (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | brollava] brollaban (*LP 1876*); brollavan (*MB 1876; CC 1877*). | 54 dols] dolç (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*).

55 En est noble llenguage mos reys, en altres segles,
donaren a son poble bons furs y sàbies regles;
en est noble llenguage, pel Senyor benehit,
senyalant a la terra la salvadora via,
per la boca brusenta del meu Vicent un dia
60 parlà el Sant Esperit.

Y avui que aquesta llengua, oh trovadors, oh mestres,
dels Pirineus als Alpes, juntant les fortes destres,
aixecau com la santa senyera ab nou amor,
menyspreada en ma boca ja fa temps la contemple,
65 y no tinch, per parlar-la, més lley, regla ni eixemple
que·ls batechs de mon cor.

En ma florida plaja, mes valls y mes montanyes,
en los ramats dels pobres pastors, en les cabanyes,
en la vila hon la seda teix y tiny mon infant,
70 rebordonit, bé ho pense, de son orige noble,
lo vostre parlar sempre li serveix al meu poble
per lo riure y lo plant.

55 llenguage] llenguatge (*LP 1876; 1885*); llenguatje (*MB 1876; CC 1877*). | 57 llenguage] llenguatge (*LP 1876; 1885*); llenguatje (*MB 1876; CC 1877*). | benehit] beneït (*LP 1876*). | 59 brusenta] brussenta (*1885*). | 60 el] al (*CC 1877*). | 61 avui] avuy (*LP 1876; MB 1876; CC 1877; 1885*). | 62 juntant] unint (*LP 1876*). | 63 aixecau] axecau (*MB 1876*). | 64 temps] tems (*LP 1876; 1885*). | 65 lley] lleys (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | eixemple] exemple (*LP 1876; CC 1877*). | 66 batechs] bategs (*LP 1876; 1885*). | 67 plaja] platja (*LP 1876; MB 1876; CC 1877; 1885*). | mes valls] mes plans (*LP 1876*); mos plans (*MB 1876; CC 1877*). | 69 teix] tex (*LP 1876*); tix (*MB 1876; CC 1877*). | 70 rebordonit] robordonit (*CC 1877*). | orige] origen (*MB 1876; CC 1877*). | 71 sempre … poble] sempre servex a lo meu poble (*LP 1876*); sempre serveix a lo meu poble (*CC 1877*).

Si en sos dictats encara troveu alguna espurna
del foch sagrat que guarda l'antigor en son urna,
vingau a mi, poetes, y com en altre temps,
el pa y la sal partint-ne, juntant les mans amigues,
parlem de nostres abis, y les cansons antigues
entonem tots ensemps».

Axís digué ma pàtria, y ab la millor volensa
venguts sou de Mallorques, Catalunya y Provensa
responent generosos a son apel joyós;
y ella tem y batega, com la novella esposa,
quant, sens vel, en sa cambra, de sa belltat ductosa,
se veu davant l'espòs.

¿Voleu trovar-la plena de gràcia y poesia,
per més que vergonyosa y humil y pobra sia?
Mireu-la ab cor de mare y ab ulls de enamorat;
puis obrint bé los brassos, com a l'amant l'amada,
vos oferix, ab tota son ànima inflamada,
amor y germandat.

1876

74 guarda] serva (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 75 altre] altres (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 77 parlem … abis] parlarem de nos avis (*LP 1876; CC 1877*). | 78 entonem] cantarem (*LP 1876; MB 1876*); cantaran (*CC 1877*). | 79 Axís] Aixís (*CC 1877*). | volensa] volença (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 80 sou] són (*MB 1876; CC 1877*). | Provensa] Provença (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 83 ductosa] duptosa (*MB 1876; CC 1877*). | 84 davant] devant (*MB 1876*). | 85 trovar-la] trobar-la (*LP 1876; CC 1877*). | 86 pobra] pobre (*MB 1876; CC 1877*). | 87 Mireu-la] Guardeu-la (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 88 puis] puix (*LP 1876; MB 1876; 1885*); puig (*CC 1877*). | brassos] braços (*MB 1876; CC 1877*). | l'amant l'amada] l'aymant l'aymada (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | 89 oferix] oferex (*LP 1876; 1885*); ofereix (*MB 1876; CC 1877*). | inflamada] aflamada (*LP 1876; MB 1876; CC 1877*). | D 1876] Joliol de 1876 (*1885*).

27.

Amb la composició «Romans dels quatre trovadors» Teodor Llorente guanyà el premi –consistent en «una copa d'argent»– patrocinat pels periodistes de Barcelona que s'atorgà en el certamen històric i literari que tingué lloc a València el 28 de juliol de 1876, en el context de la ja esmentada commemoració del sisé centenari de la mort de Jaume I. Fou publicada, juntament amb una crònica del certamen i d'altres poesies premiades, en el diari *Las Provincias* el 29 de juliol de 1876 (LP 1876), i posteriorment en el *Calendari Llemosí* per a 1877 (València, 1876, pp. 17-23; CLl 1877). En integrar-lo en el *Llibret de versos* (1885), i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909), l'autor l'acompanyà del següent comentari: «El certamen en què se premià este romans fon un dels actes més dignes de les festes del centenar de la mort del rey Conqueridor. Se celebrà ab gran magnificència en lo claustre del colegi del Patriarca. La procesó funeral de què·s parla en ell fon ordenada per a portar de la Casa de la Ciutat a la Seu la espassa y el casco d'aquell rey, que foren posats sobre un sumptuós cadafal enmitj del temple, mentres se cantava una solemníssima misa de rèquiem y se dia·l panegírich del pietós y gloriós monarca».

Romans dels quatre trovadors

Premiat en lo certamen que·s féu en València per a el sext centenar de la mort del rey en Jaume el Conqueridor

Et praeterea si suum populum dilexerint, Deus diliget eos amplius, et ipsi melius facient facta sua.

Consells del rey en Jaume a sos fills, en son codicili

I

La gent veu esbalahida
la funeral procesó;
¿a hon van los macers tots negres,
y les senyeres de dol?
¿A hon porten en aquest carro,
vestit de vellut y d'or,
eixa flamejant espasa
entre palmes y crespons?
L'infant al si de sa mare
s'acarona mitj plorós,
y espahordit li demana:
«Mare meva, ¿qui s'ha mort?».

T Romans … trovadors] Romanç dels cuatre trovadors (*LP 1876*); Romans dels quatre trovadors (*CLl 1877; 1885; 1902; 1909*). | ST Premiat … Conqueridor] Premiat ab la copa d'or y argent oferida pels periodistes catalans per a lo concurs de lo centenari de la mort d'en Jaume lo Conqueridor (*CLl 1877*). | C praeterea] preterea (*LP 1876; CLl 1877*). | 1 veu esbalahida] guarda esbalaïda (*LP 1876; CLl 1877*). | 3 ¿a hon] ¿hon (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 5 ¿A hon] ¿Hon (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 7 espasa] espassa (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 8 palmes] paumes (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 10 mitj] mitg (*LP 1876; CLl 1877*). | 12 meva] meua (*CLl 1877*).

De sopte veig aparéixer
tres fantàstichs trovadors,
y en mantinent un gran rogle
fa lo popular estol.
¿De hon vénen? Ningú ho sabia:
¿Qui són? No hu saben tampoch.
En los amples mantells negres
van embolicats del tot.
Les robes són de altres sigles;
los visages d'altre món.
Si van, no deixen petjada,
ni ombra fan, estant al sol.
Baix lo mantell, de la destra
penjada, ·s veu y no molt
una citra coronada
de rams de ciprer y flors.

II

Un dels trovadors avansa,
altiu, gentil y joyós;
sonant van, com acamina,
sonant van sos esperons.
Lo mantell li cau del muscle,
y resplandeixen d'un colp

18 tampoch] tampoc (*CLl 1877*). | 19 En los] Ab llurs (*LP 1876; CLl 1877*). | 21 sigles] segles (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 22 visages] visatges (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | d'altre] de altre (*LP 1876; CLl 1877*). | 23 deixen] lexen (*LP 1876; CLl 1877*). | 25 destra] dextra (*1885*). | 28 de] ab (*LP 1876; CLl 1877*). | 29 avansa] avança (*LP 1876; CLl 1877*). | 34 resplandeixen] resplandexen (*LP 1876; CLl 1877*).

35 en son pit cota de malles,
capell de ferro en son front.
Al costat lo brant li penja;
sos guarts són de llum y foch,
y estenent lo bras al poble
40 axís diu: «Escolteu tots».

«De allà de les altes, asproses montanyes,
hon l'àliga niua y el vent pren lo vol,
creuats de l'Altisme, soldats de la pàtria
devallen, les barres portant als penons.
45 Ni els rius, ni les serres, ni el mar els aturen:
¡Mallorca, en ton illa captiva entre flors!
Desperta y ovira les naus que allà vénen
lluytant ab les ones, lluytant ab la mort.
L'alarb en la torre donà el crit de guerra;
50 contra ell van los nostres, punyant com a bons.
¡Oh sanch de Moncada, la terra consagres!
¡Mallorca, eres lliure! ¡A Déu glòria y pro!
¡Cristiana València! ¡Marrida y plorosa,
lligada ab cadenes enmitj dels teus horts!
55 Al Puig de la Verge los ulls humits gira;
la creu hi contempla que tens en lo cor.
¿Què val la morisma que tanca tes portes?
¡Maria! ¡Sant Jordi! ¡Vengut és lo jorn!

41 «De … montanyes] Dels pichs y dels singles de la aspra montanya (*LP 1876; 1885*); Dels pics y dels singles de la aspra montanya (*CLl 1877*). | 42 niua] nia (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 43 creuats] creuhats (*1885*). | 44 devallen] deballen (*LP 1876; CLl 1877*). | 46 captiva] cativa (*LP 1876; CLl 1877*). | 51 sanch] sang (*LP 1876; CLl 1877*). | 54 lligada] seguda (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | enmitj] enmitg (*LP 1876; CLl 1877*). | 55 los ulls humits] los negres ulls (*LP 1876; CLl 1877*). | 58 Sant] Sent (*LP 1876; CLl 1877*).

¡Oh torre del temple, la creu santa aixeca!
¡Al cel llau, València, y a terra els genolls!
¡Garlandes y vítors a l'host generosa!
En cap, ¿qui cabalca brandant lo Tisó?
¡La glòria d'Espanya! ¡L'amor de València!
¡Lo gran rey en Jaume! ¡Lo Conqueridor!»

III

Altre trovador avansa
pas a pas y poch a poch;
seny y ciència a son visage
donen tranquil resplendor.
Tira arrere el mantell negre,
y ab respecte veu tothom
sa gramalla, més vermella
que les barres d'Aragó.
La citra porta y un llibre
tot empolsegat y groch;
y ab veu ferma y compasada
va parlant estes rahons:

«Penjada en lo temple l'espasa beneyta,
capell y celada llevats ja del front,
lo rey en son trono, lo ceptre empunyant-ne,
als grans fa justícia, y al poble, millor.

62 Tisó] Tiçó (*LP 1876; CLl 1877*). | 63 Espanya] Españnya (*LP 1876*); España (*1885*). | 65 avansa] avança (*LP 1876; CLl 1877*). | 66 poch a poch] poc a poc (*LP 1876; CLl 1877*). | 67 visage] visatge (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 77 espasa] espassa (*CLl 1877; 1885*). | 79 lo ceptre] lo ·sceptre (*LP 1876; CLl 1877*).

L'encerclen, donant-li consells de sabiesa,
guerrers y llegistes, abats y doctors;
lo rey els escolta; sos furs adés dicta;
los furs que·l rey dicta ben grats a tots són.
85 Obrint ja les portes castells y abadies,
igual lley respecten prelats y barons,
y en viles y en pobles la gent més menuda:
«Ja som lliures», crida, «ja som germans tots».
De pau y justícia fortuna és la filla.
90 ¡La santa olivera, com s'ompli de flor!
Lo ferro de tantes glorioses batalles
dels camps infructífers obrint va ja·ls solchs.
Y fins los paurosos juheus sense pàtria,
y els alarbs mateixos, lo cap baix del jou,
95 als peus tots postrant-se del noble rey diuen:
«En Jaume, bon pare, tos fills humils som».

IV

Lo ters trovador avansa:
¡venerable y sant varó!
Dijunis y penitències,
100 ¡com li han trencat la color!

81 sabiesa] sabiessa (*1885*). | 82 abats] abads (*LP 1876; CLl 1877*). | 83 els] los (*CLl 1877*). | 88 Ja som] Ya són (*LP 1876*); Ya som (*1885*). | ja som] ya són (*LP 1876*); ya som (*1885*). | 92 infructífers] delitosos (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | ja·ls] ya·ls (*1885*). | solchs] solcs (*LP 1876; CLl 1877*). | 94 mateixos] matexos (*LP 1876; CLl 1877*). | baix del jou] sota·l jou (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 95 postrant-se] gitant-se (*LP 1876; CLl 1877*). | diuen] dihuen (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 96 Jaume] Jacme (*LP 1876*). | N IV] IIII (*LP 1876*). | 97 ters] terç (*LP 1876; CLl 1877*). | avansa] avança (*LP* 1876; *CLl* 1877). | 100 ¡com li han] ¡con l'han (*LP 1876; CLl 1877*).

Cau a terra el mantell negre
y brillant flameja al sol
sayal més blanch que la escuma
y roja creu sobre·l cor.
L'esperit que en sos ulls brilla
ert manté son feble cos;
y diu ab la valentia
dels profetes d'altres jorns:

«¿Per què hi a sobre eixe pujol set estreles?
¿Què música és esta que sona en lo fons?»
Lo rey diu: «En somnis he vist a Maria;
caveu la montanya, caveu sens repòs».
Los pichs y les masses obrint van les roques:
la música sona més dolsa y més prop.
«Rey, hi a una campana –Alseu-la de presa».
¡Gran Déu, que armonia! ¡Gran Déu, que claror!
¡Mireu-la! ¡És la Verge! ¡La Santa Maria!
¡Del cel sobirana! ¡Regina del món!
Lo rey s'agenolla y diu: «Escolteu-me,
fra Pere Nolasco, Ramon Penyafort.
Aquesta, patrona serà de mon regne:
sa image divina portar vullch pertot.

103 blanch] blanc (*LP 1876; CLl 1877*). | 104 sobre·l] sobre el (*LP 1876; CLl 1877*). | 105 L'esperit … brilla] L'esprit que als ulls li espurneja (*LP 1876; CLl 1877*). | 108 profetes] prophetes (*LP 1876; CLl 1877*). | 109 eixe] exe (*LP 1876; CLl 1877*). | 113 Los … masses] Los pics y les maces (*LP 1876; CLl 1877*). | 114 dolsa] dolça (*CLl 1877*). | 115 Alseu-la] Alceu-la (*LP 1876; CLl 1877*). | 122 image] imatje (*LP 1876; CLl 1877*); imatge (*1885*). | vullch] vull (*LP 1876; CLl 1877; 1885*).

Esglésies bastiu-li, convents y capelles;
obriu bé mes arques; prengau mes tresors».
125 Axís lo rey deya, y glòria cantaven
los bisbes y els monjos, y els clercs y els devots;
y tots, per lo príncip tan grat a Maria,
al cel demanaven la benedicció.

V

Aytal, l'un després de l'altre,
130 parlen los tres trovadors.
Mut lo poble romania
tot atent a eixes rahons.
¿Per què, de sopte, en la plasa
naix y creix estrany soroll,
135 y surt de totes les boques
un crit d'espasme o de goig?
¡Mireu, mireu! Hon estaven
los tres trovadors hi a un nou:
¿és ensomni de la febre,
140 o esperit miraculós?
Un donzell ab blanques ales
pareix que mamprenga·l vol;

124 obriu bé] obriu-ne (*LP 1876*). | tresors] tesors (*LP 1876; CLl 1877*). | 125 Axís] Aixís (*CLl 1877*). | cantaven] cantaben (*LP 1876*). | 126 los … devots] els bisbes y els monjes, los clercs y els devots (*LP 1876*); els bisbes y els monjos, los clercs y els devots (*CLl 1877*). | 127 príncip] príncep (*LP 1876; CLl 1877*). | 129 després] despux (*LP 1876*); despuix (*CLl 1877*). | 130 parlen] parleu (*LP 1876*). | 132 a eixes] a llurs (*LP 1876; CLl 1877*). | 133 plasa] plaça (*LP 1876; CLl 1877*). | 134 creix] crex (*LP 1876; CLl 1877*). | 137 estaven] estaben (*LP 1876*). | 139 ensomni] ensòmit (*LP 1876; CLl 1877*). | 141 donzell] doncell (*LP 1876; CLl 1877*). | 142 pareix] parex (*LP 1876; CLl 1877*). | mamprenga·l] mamprenga el (*LP 1876; CLl 1877*).

sa corona és de llum pura,
y la citra, un·arpa d'or.
145 Y a la divinal esfera
remuntant-se poch a poch,
axís canta, acompanyant-lo
querubins y àngels en cor:

«¡Mortals, que en la terra sou hostes d'un dia,
150 de vida gloriosa corona és la mort!
¡Mireu en sa lluyta darrera al rey Jaume!
¡La creu y·l cilici son brant y escut són!
En dura tarima, vestit d'estamenya,
ell jau, y el contemplen lo poble y la cort;
155 y axís diu a en Pere: «Pren, fill, esta espasa:
per Déu sols la empunya, pel dret y l'honor.
Serveix a la pàtria, serveix a la església:
petits y grans sien iguals per tu tots;
y aquesta sentència jamay tu la oblides:
160 Lo rey que ama al poble, ja és grat al Senyor.
¿Per què ploreu, filles? Si em dóna·l cel vida,
Poblet, que m'aguarda, serà lo meu port;
si ja Déu me crida, deixant ceptre y llansa,
a l'últim judici me'n vaig sens pahor».

144 d'or] de or (*LP 1876*). | 145 esfera] esphera (*LP 1876; CLl 1877*). | 146 poch a poch] poc a poc (*LP 1876; CLl 1877*). | 147 axís] aixís (*CLl 1877*). | acompanyant-lo] acompañant-lo (*1885*). | 148 cor] chor (*LP 1876*). | 149 sou] són (*LP 1876*). | 151 Mireu] Guardeu (*LP 1876; CLl 1877*). | lluyta] lluita (*LP 1876*). | 155 axís] aixís (*LP 1876; CLl 1877*). | 156 la empunya] l'empuñya (*LP 1876*); l'empunya (*CLl 1877*). | 157 serveix] servex (*LP 1876; CLl 1877*). | serveix] servex (*LP 1876; CLl 1877*). | 161 ploreu] plorau (*LP 1876; CLl 1877*). | 163 deixant] lexant (*LP 1876; CLl 1877*). | llansa] llança (*LP 1876; CLl 1877*).

165 Y ab santa alegresa los ulls al cel gira;
entorn seu esclaten gemechs, crits y plors:
y allà dalt un àngel de bat en bat obri
les portes daurades del cel lluminós.

VI

La gent veu esbalahida
170 desparéixer la visió;
les campanes, que·s planyien,
ja van joyoses al vol.
En la Seu va entrant en triunfo
la funeral procesó;
175 a la santa veu de l'orgue
la canonada respon.
Aleluya sembla el *rèquiem*
dels prelats y capiscols;
mantell real els draps negres,
180 vestits de festa els de dol.
Y grans y petits tots criden:
«En Jaume, en Jaume, no has mort;
eterna serà ta glòria:
¡vítor al Conqueridor!».

1876

165 alegresa los ulls] alegressa los guarts (*LP 1876; CLl 1877; 1885*). | 167 un … obri] un àngel a sa ànima obria (*LP 1876; CLl 1877*). | 169 La … esbalahida] La gent guarda esbalaïda (*LP 1876; CLl 1877*). | 170 desparéixer] desparéxer (*LP 1876; CLl 1877*). | 173 triunfo] triumfo (*1885*). | 177 *Aleluya*] *Aleluja* (*LP 1876; CLl 1877*). | 179 real] de glòria (*LP 1876; CLl 1877*).

28.

Llorente escrigué «Als periodistes de Barcelona», una composició que veié la llum per primera vegada en el *Calendari Català* per a 1877 (Barcelona, 1876, pp. 73-75; CC 1877), com a agraïment al col·legues de professió que varen patrocinar la joia amb què fou obsequiat, en el certamen literari que tingué lloc a València en juliol de 1876, per la composició «Romans dels quatre trovadors», i que, dies després, li enviaren un telegrama de felicitació. Més o menys al mateix temps, el 29 de novembre de 1876 la reproduí també en *Las Provincias* (LP 1876), sota l'epígraf «Espresión de gratitud a los periodistas de Barcelona» i precedida del següent comentari: «El *Calendari Català*, que es órgano autorizado de los cultivadores de las letras lemosinas en España, ha publicado la composición poética con que el director de *Las Provincias* contestó al telegrama de felicitación que le dirigieron los escritores catalanes, por haber obtenido la copa de honor ofrecida por la prensa de Barcelona para el certamen del centenario del rey D. Jaime el Conquistador. El autor de esta poesía se complace en reproducirla aquí, para dar nueva prueba de su agradecimiento a sus queridos colegas los periodistas de Barcelona». Fou inclosa tant en el *Llibret de versos* (1885) com en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Als periodistes de Barcelona

Havent rebut l'autor en premi la copa d'or y argent que dits periodistes oferiren per al concurs literari del centenar del rey en Jaume lo Conqueridor

De mans de la poesia
he rebut, en joyós dia,

ST Havent … Conqueridor] Habent obtingut en premi l'autor la copa de or y argent que dits periodistes oferiren per lo concurs literari del centenari del rey en Jaume lo Conqueridor (*CC 1877; LP 1876*).

vostra copa d'or y argent:
penyora de germania
5 serà per mi eternament.
Obrint la terra son pit,
donà lo preciós metal;
l'art l'ha forjat y polit,
y la musa·l vas ha omplit
10 de son licor celestial.
Axí, si a la copa bella
acoste·l llabi ab amor,
trove, ubriacat, en ella
tot quant plau y meravella
15 al sentit, l'esment y el cor.

Los camps de la nostra terra,
los rius que corren per ells,
les viles y la aspra serra,
que ompliren la fe y la guerra
20 de monestirs y castells;
los recorts de antigues gestes;
les quatre barres de sanch;
lluytes triomfals o funestes,
y enmitj de aquelles tempestes
25 sant Jordi en lo cavall blanch.

3 d'or] de or (*CC 1877; LP 1876*). | 5 per] per a (*1885*). | 9 musa·l] musa el (*CC 1877; LP 1876*). | 10 de] ab (*CC 1877; LP 1876*). | 11 Axí] Per ço (*CC 1877; LP 1876*). | 13 trove] trobe (*CC 1877; LP 1876*). | 14 meravella] maravella (*CC 1877; LP 1876*). | 18 la aspra] l'aspra (*CC 1877; LP 1876*). | 22 sanch] sang (*CC 1877; LP 1876*). | 24 enmitj] enmitg (*CC 1877; LP 1876*). | 25 cavall blanch] caball blanc (*CC 1877; LP 1876*).

Los grans reys, los altius nobles,
los sabis prelats, los pobles
mantenedors dels bons furs;
lo trobador y ses cobles
plenes de dictats obscurs;
la miraclosa capella
hon la Verge està entre espills,
y de genolls als peus d'ella
la enamorada donzella
que és vui mare de mos fills.
Tot quant fon o pot ser grat
al sentir, l'esment y·l cor,
tot, confondit y plegat,
ho trove en lo fons sagrat
de la bella copa d'or.

Y és que brolla la joyosa
inspiració d'allí dins,
destilant la mel flayrosa
trovada, rosa per rosa,
en sos fantàstichs jardins.

29 trobador] trovador (*CC 1877; LP 1876*). | 30 obscurs] oscurs (*CC 1877; LP 1876*). | 31 miraclosa] milacrosa (*CC 1877; LP 1876*). | 32 *Els editors del* Calendari Català, *hi consignaren la següent nota, que també aparegué en la versió de* Las Provincias *–amb la indicació «Nota del* Calendari*»–, però no en les posteriors:* «Se refereix sens dubte l'autor a la capella de Nostra Donna dels Desamparats, puig esta santa imatge està tancada entre vidres dins son altar» (*CC 1877*). | 35 que és vui] qu·és vuy (*CC 1877; LP 1876*); que és vuy (*1885*). | 36 fon] fou (*CC 1877*). | 37 sentir] sentit (*CC 1877; LP 1876; 1885*). | y·l] y el (*CC 1877; LP 1876*). | 38 confondit] cenfondit (*CC 1877; LP 1876*). | 40 d'or] de or (*CC 1877; LP 1876*). | 42 d'allí] de allí (*CC 1877; LP 1876*).

¡Dijós jo que en esta vida,
sempre abeurada de fel,
una gota benehida,
ab vosaltres compartida,
50 poguí obtindre d'eixa mel!
Ella endolsarà mos dies,
ella embellirà ma mort,
y a totes mes alegries,
com llunyanes armonies,
55 mesclarà vostre recort.

1876

46 Dijós] Ditjós (*CC 1877; LP 1876; 1885*). | 48-49 una … compartida] ab vosaltres compartida / una gota benehida (*CC 1877; LP 1876*). | 50 poguí] puch (*CC 1877; LP 1876*). | d'eixa] d'exa (*CC 1877; LP 1876*). | 51 endolsarà] endolçarà (*CC 1877; LP 1876*). | mos] els meus (*LP 1876*).

29.

L'admiració que Teodor Llorente sentia per Frederic Mistral (1830-1914) està suficientment acreditada per les dues visites (1903 i 1905) que el valencià realitzà a casa de l'occità i pels tres poemes i la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909) que li dedicà. Així, aquesta és la primera de les composicions que li adreçà, i que estigué motivada pel casament del provençal, que tingué lloc el 27 de setembre de 1876. El poema fou publicat per primera vegada en el número de la revista *La Renaixensa* corresponent al 18 d'octubre de 1876 (núm. 5-6, vol. II, p. 199; LR 1876), i l'endemà, dia 19, en el diari *Las Provincias* (LP 1876), dins d'un article titulat «Las bodas de un poeta», que servia tant per a felicitar el *capoulié* per la seua recent boda com per a donar-ne notícia als lectors valencians, i que descrivia les noces de Mistral com una festa «magnífica, más interesante para las letras que una sesión académica». D'aquesta manera, *Las Provincias* inseria la poesia de Llorente precedida del següent comentari: «De Valencia, donde tiene el gran poeta provenzal admiradores y amigos, no podían faltarle felicitaciones. Uno de los mayorales de la Academia de los felibres le ha dirigido los siguientes versos». Cinc dies després, el 24 d'octubre, el valencià s'adreçava per carta a Mistral per a preguntar-li si havia rebut «el número de *Las Provincias* correspondiente al 19 de este mes, en el cual, al dar cuenta de las bodas de V., me he permitido dirigirle una felicitación en verso valenciano» (*Caplletra*, núm. 9, p. 205) i comunicar-li que la totalitat dels poetes valencians s'unien a aquella pública manifestació d'estima. El mateix dia en què Llorente li escrivia, Mistral, a qui havia arribat l'exemplar del diari, redactà una llarga carta d'agraïment en què li comunicava que havia «lu avec une vive émotion le charmant article et le vers délicieux que vous venez de me consacrer dans *Las Provincias* à l'occasion de mon mariage». D'altra banda, el provençal, que no estalviava en elogis, hi assegurava: «Vous êtes toujours le plus delicat et le plus sympathique des poètes valenciens et vous maniez avec une égale élévation le deux grandes lyres espagnoles» (*Epistolari Llorente*, vol. I, pp. 36-37). Finalment, cal dir

que Llorente inclogué aquest poema en el *Llibret de versos* (1885), que és la versió que prenem com a text base, però no així en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A Federich Mistral

Lletra epitalàmica

M'han dit que enguany, al caure de l'estiu,
felibre rey, en ton llorer altiu
parà lo vol una coloma blanca.
¡Trove l'aussell del cel regalat niu
en la gloriosa branca!

¡Y el trovarà! Puix és ton noble cor
font viva y cútia d'eternal amor,
que surt a doll en tes cansons divines,
com lo riu desparrama son tesor
en corrents cristalines.

Ton ànima y tos versos inspirats
per los horts, los guarets y los sembrats
seguiren feels a la inocent Mirella,
y en los tossals y singles empinats
a la fada Esterella.

T Federich] Frederich (*LR 1876*). | ST *El subtítol, «Lletra epitalàmica», no figura ni en LR 1876 ni en LP 1876.* | 4 l'aussell] l'aucell (*LR 1876; LP 1876*). | 6 trovarà! Puix] trobarà! Puig (*LR 1876*); trobarà! Puix (*LP 1876*). | 8 cansons] cançons (*LR 1876; LP 1876*). | 11 tos] tons (*LR 1876; LP 1876*). | 13 feels a la inocent] folls a la innocent (*LR 1876; LP 1876*). | 15 *En l'edició de* La Renaixensa *aparegué la següent nota a peu de pàgina:* «Mireyo y Esterello són las dos ideals creacions d'amor y de bellesa, que se destacan ab poètich resplandor en los celebrats poemas de Mistral» (*LR 1876*); *i també en* Las Provincias*, però en castellà:* «Mireyo y Esterello son las dos ideales creaciones de amor y de belleza, que se destacan con poético resplandor en los celebrados poemas de Mistral» (*LP 1876*).

¡Falaguera visió, que·l pensament
infanta al foch de son desitj brussent
quant de la realitat trenca los llassos!
¡Y exa visió la tens avuy present,
obrín-te els amants brassos!

¡Triunfa, nou Calendau! L'himne nupcial
en ta llahor ressona sens igual,
y alcatifen les muses amoroses
lo camí de ta cambra marital
de desfullades roses.

La porta, que has buscat, del paradís
s'obri als teus passos, trovador felís;
y totes les somniades meravelles
a tos ulls apareixen d'improvís,
més que·n tos somnis belles.

De quanta poesia tu has creat,
cull en est dols moment lo fruyt daurat,
y discret gotja quant lo cor desitja,
que al dintell d'eixe cel està sentat
l'àngel mut de la ditja.

[1876]

17 desitj brussent] desitg brusent (*LR 1876; LP 1876*). | 18 quant] quan (*LR 1876*). | 19 exa] eixa (*LR 1876*). | 21 *Nova nota explicativa:* «Calendau és lo protagonista del segon poema de Mistral. És un hèroe romancesch coronat per l'amor y per la glòria després de grans esforsos de passió y de heroisme» (*LR 1876*); «Calendau es el protagonista del segundo poema de Mistral; es un héroe romancesco coronado por el amor y por la gloria después de grandes esfuerzos de pasión y de heroísmo» (*LP 1876*). | 26 buscat] cercat (*LR 1876; LP 1876*). | 28 somniades meravelles] somiades maravelles (*LR 1876; LP 1876*). | 29 apareixen] aparexen (*LP 1876*). | 30 somnis] sòmits (*LR 1876*); somis (*LP 1876*). | 34 d'eixe] d'exe (*LP 1876*). | D [1876]] 1877 (*1885*).

30.

Datada a les «Montanyes del Maestrat, joliol de 1877», «Les dos montanyes» aparegué publicada en el *Calendari Català* per a 1878 (Barcelona, 1877, pp. 76-78; CC 1878) i en *Las Provincias* del 25 de novembre de 1877 (LP 1877), on s'acompanyava de la següent nota: «A ruegos de algunos suscritores, insertamos esta poesía, que se ha publicado en el *Calendari Català*». Posteriorment, fou inclosa en el *Llibret de versos* (1885) i en les dues versions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

No ha d'estranyar que Llorente redactara aquesta composició i la següent, «En la montanya», a les muntanyes del Maestrat. De fet, sabem que part de la família de la seua dona, els membres de la branca Falcó, era originària de Vilafranca (consta que avantpassats seus es varen casar a Benassal i Portell), i hi ha documents que acrediten diverses visites del poeta al Maestrat. Per exemple, en el vol. I de l'obra *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia* (pp. 272-273, nota 2), Llorente afirma: «He podido conocer bien a la gente del Maestrazgo en algunas temporadas que he pasado en aquel país. En una de ellas estuve tres meses en Villafranca del Cid». Més endavant, en la p. 318 de la mateixa obra, parla d'una d'aquestes visites, i afirma que en 1877 inspeccionà un antic assentament romà anomenat la Moleta del Mas dels Frares, situat en el terme municipal del Forcall. D'altra banda, el seu fill, Teodor Llorente i Falcó, relatà en el vol. II de l'obra *Memorias de un setentón* (p. 15) el viatge en diligència que féu des de Castelló de la Plana a Morella quan era xiquet, cal pensar que en companyia dels seus pares. Més endavant, en el vol. V de la mateixa obra (p. 163) torna a parlar d'aquest viatge a Morella i assegura que «fue en el año 1877. Era entonces un niño de cortos años». Finalment, en el vol. VI de la mateixa obra (p. 147) explica una anècdota familiar que contemplà probablement en aquell mateix viatge, quan «hallábase de veraneo en Cinctorres, pueblecito escondido entre las breñas del Maestrazgo, con sus padres y su abuelo. Contaba entonces muy pocos años».

Les dos montanyes

I

Enmitj de costeres y timbes que banya,
per mil fonts filtrada, la neu perlejant,
vestida de boyres, hi a un·alta montanya,
y en ella un gegant.

Pareix a qui mira llunyana sa testa
voltat de muralles fantàstich castell;
y el gegant, lo geni de l'aspra tempesta,
que trona sobre ell.

Son ceptre és un roure que als singles arranca;
sa corona, els núbols que aturen lo vol;
mantell de sa esquena, la neu pura y blanca
dorada pel sol.

Sa veu, vents que xiulen, penyals que rodolen
quant negra tronada trantolla els singlers,
quant fuig de la cova lo llop y s'envolen
falcons y esparvers.

¿Per què, així emboyrada, la Penyacolosa
enmitj de vint serres aixeca el seu cap?
¿Per què retruny trista sa veu espantosa?
¡Ningú al món ho sab!

3 hi a] hi ha (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 4 gegant] jegant (*CC 1878; LP 1877*). | 5 mira] ovira (*CC 1878; LP 1877*). | 7 gegant] ciclop (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 10 sa … núbols] corona los núbols (*CC 1878; LP 1877*). | 12 dorada] daurada (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 15 quant … llop] quant lo llop udola fugint-ne (*CC 1878*).

II

Allà, en los encesos rostolls de mitjdia,
a la vora-vora del mar adormit,
hi a una altra montanya que mostra la via
al nauger ardit.

Sos peus encatifen flayroses campinyes;
de murta y baladres vestix sos barranchs;
y veus a tot·hora garlandes de vinyes
muntant pels seus flanchs.

L'oreig dols que agrunsa les líbiques palmes
li du ab ses besades lo foch de l'estiu;
colomes silvestres a dins de ses balmes
amaguen lo niu.

Lo sol tot lo dia son cim emporpora;
la gent conta d'ella prodigis estranys;
allà, entre ses roques, gentil reyna mora
s'adorm fa mil anys.

En dur llit de marbre s'adorm satisfeta,
ab los ulls mitj closos mirant com se pert
damunt la mar blava la tendra oroneta
que vola al desert!

22 vora-vora] dolsa vora (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 23 hi a] hi ha (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | altra] alta (*CC 1878; LP 1877*). | 24 nauger] nauxer (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 25 flayroses] flairoses (*1885*). | 26 murta] murtra (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 28 pels] pel (*CC 1878; LP 1877; 1885; 1902; 1909*). | 34 la gent … estranys] la gent serva d'ella records ben estranys (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 35 entre ses roques] en sa boscúria (*CC 1878; LP 1877*). | 36 s'adorm] s'endorm (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 37 marbre] roques (*CC 1878; LP 1877*). | s'adorm] s'endorm (*CC 1878; LP 1877; 1885*).

III

Enmitj de les roques y timbes que banya
per mil fons filtrada la neu perlejant,
contempla a la bella, que en la altra montanya
s'adorm, lo gegant.

Com pot ell enlayra son cap, y ja toca
al cel, que entre núbols flameja a l'entorn;
y encén ses glassades entranyes de roca
lo foch del mitjorn.

Contempla a la verge, ses flors, ses garlandes,
lo sol que bronzeja son pur front de neu;
la mar, que li canta cansons y corrandes,
besant-li el blanch peu!

Y tot quant ovira son cor asedega;
retors mans y brassos, y ab ràbia infernal,
per segles de segles retruny y llampega
clavat al penyal.

Y no sab la Verge, que allà baix reposa,
per què ab ulls de flama, per què ab veu de tro,
retruny y llampega la Penyacolosa
guaytant al Montgó.

[1877]

42 fons] fonts (*CC 1878; LP 1877*). | 43 la altra] l'altra (*CC 1878; LP 1877*). | 44 s'adorm] s'endorm (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | gegant] jegant (*CC 1878; LP 1877*). | 45 y ja] que ya (*CC 1878; LP 1877; 1885*). | 47 glassades] gelades (*CC 1878; LP 1877*). | D [1877]] Montanyes del Maestrat, joliol de 1877 (*CC 1878; LP 1877*).

31.

D'«En la montanya», signada a les «Montanyes del Maestrat» i datada en «joliol de 1877», Llorente realitzà set edicions diferents, si més no. La primera fou publicada en l'anuari *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1878 (València, 1877, pp. 74-80; CLl 1878). Posteriorment, i encapçalada d'una nota entre parèntesis que deia «Poesia publicada en *Lo Rat-Penat* de enguany», aparegué en el número de *Las Provincias* corresponent al 17 d'abril de 1878 (LP 1878); dues setmanes després, en el núm. 9 de la revista *Lo Gay Saber* (Barcelona, 1 de maig de 1878, pp. 131-133; LGS 1878). Al cap de cinc anys fou reproduïda en el *Llibre de la fe* (Barcelona, 1883, pp. 110-116; LldF 1883); i, finalment, en el *Llibret de versos* (1885) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). En opinió de Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 61), «recorda els romanços tradicionals populars que tant abundaren en temps antics a Catalunya i València».

En la montanya

¡Montanyes, montanyes blaves,
que miraba jo de lluny,
quant brillant vos coronava
lo sol, al finar son curs,
o el front vos encapujaven
los borrellets dels niguls!
¡Montanyes, montanyes blaves,
que semblàveu als meus ulls
glorioses y eternes fites

2 miraba] mirava (*CLl 1878; LldF 1883*). | 3 quant] quan (*CLl 1878; LldF 1883*). | 5 encapujaven] encaputjaven (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 6 borrellets] borrallets (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*).

10 de un món més alt y més pur!
Ja vostres aspres costeres
trepijen mos peus feixuchs,
y estenent les mans y els brassos
y els pensaments cap amunt,
15 busque en vosaltres, montanyes,
la pau que trovar no puch.
¡Quantes vegades ma pensa
(¡somnis d'amor benastruchs!),
com al niu va la oroneta,
20 als vostres cims ha vingut!
Tots enmarletats de roques,
eren per mi aqueixos murs
castells de fades hermoses
y de gegants rabasuts.
25 Escoltava, a dins, als ciclops,
que batent lo ferro fus,
per ses lluytes soterrànies
forjaven llances y escuts;
y en la balma de blanch marbre
30 guaytava, allà al fons obscur,
la ondina que en la font freda
el bell cos banyava nu.

11 Ja] Ya (*1885*). | 12 trepijen] trapijen (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*); trepitjen (*1885*). | 15 busque] cerque (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 16 trove] trobar (*LldF 1883*). | 17 Quantes] Cuantes (*CLl 1878; LP 1878*). | 18 d'amor] de amor (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 24 gegants] jagants (*CLl 1878; LP 1878*); jegants (*LldF 1883*). | rabasuts] rabassuts (*LldF 1883*). | 27 lluytes] lluites (*CLl 1878; LP 1878*). | 29 balma] bauma (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | blanch] blanc (*CLl 1878; LP 1878*).

De nit, sonava en la fosca
lladrar y udolar confús,
35 y fugint, per colls y combes,
passava lo cerf pauruch,
y darrere, sonant nacres,
cassadors desconeguts.
Llavors, la lluna sortia
40 entre núbols, y al vesllum,
ninfes, de flors coronades,
en lo vert tosal d'un puig,
donant-se les mans, rodaven,
sense aturar-se un minut,
45 al so de llunyana música
que no tocava ningú.
Altres vegades, prenien
mos pensaments divers curs,
y antigues gestes, al vore-vos,
50 remembrava punt per punt.
En vostres penyals la pàtria
brandà el ferro, may vensut;
la llibertat estenia
en vol triomfal y segur
55 ses valentes ales de àliga
(¡ben enfangades avuy!);

40 núbols] núvols (*LldF 1883*). | 41 ninfes] nimfes (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 42 tosal] tossal (*LldF 1883; 1885*). | d'un] de un (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 44 sense] sens (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 46 tocava] tocaba (*CLl 1878; LP 1878*). | 53 llibertat] llibertad (*LP 1878*). | 54 triomfal] valent (*CLl 1878; LP 1878*); gloriós (*LldF 1883*).

y la fe, la dels ulls closos,
allà dalt donava llum.
El castell y el monasteri,
60 com germans, s'alsaven junts;
la vila, a llurs peus seguda,
ab ells pactava sos furs,
y quant lo tro de la guerra
rodava per valls y munts,
65 castell, monasteri y vila
eren el casal comú,
y fe, llibertat y pàtria
un sol llas de triple nuch.
¡Quants enderrochs hont la gralla
70 niua y lo teixó s'ajup,
de meravelloses gestes
foren testimoni mut!
Encara, en la nit callada,
veig jo, com apareguts,
75 devallar per eixes roques
nostres abis, un per un.
Baixa el feréstech celtíver
de dur cor y ferreny puny,
que l'alzina, al gorch penjada,

58 donava] donaba (*CLl 1878; LP 1878*). | 60 s'alsaven] s'alçaven (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 61 a llurs] a sos (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 63 quant] quan (*CLl 1878; LP 1878*). | 66 casal] cassal (*CLl 1878; LP 1878*). | 67 llibertat] llibertad (*CLl 1878; LP 1878*). | 68 nuch] nuc (*CLl 1878; LP 1878*). | 69 enderrochs hont] enderrocs hon (*CLl 1878; LP 1878*). | 70 niua] nia (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*); niha (*1885*). | teixó] feixó (*CLl 1878*). | 71 meravelloses] maravelloses (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 74 jo] yo (*1885*). | 76 nostres abis] tots nos avis (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*).

80 nodrix ab selvàtich fruyt.
Baixa la maynada heroica
que en l'alta senyera du
les quatre barres, espasme
del sarrahí descregut.
85 Baixen los que ahir encara
ab l'empolsegat trabuch
de l'invasor de la terra
capbusaren tot l'orgull;
y eixa llarga colla de hèroes,
90 que entre·ls negres penyals surt,
sembla que diga: «La pàtria
posà lo niu assí amunt».
  També, a vegades (¡uns altres
llampechs de la joventut!),
95 llegint de la antiga Arcàdia
amors y dolces costums:
–¡Montanyes blaves, jo dia,
cau de oblidades virtuts,
dijós qui en les vostres serres
100 flors de la inocència cull!
¡Dijós qui, al casal dels pares,
seguix en pau l'antich ús,
y, com vent per la montanya,
passa pel món sens fer bruyt!

| 80 nodrix] notrix (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 83 quatre] cuatre (*CLl 1878; LP 1878*). | 88 capbusaren] capbussaren (*LldF 1883*). | 93 assí] así (*CLl 1878; LP 1878*). | 94 joventut] joventud (*LP 1878*). | 99 dijós] ditjós (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 101 Dijós] Ditjós (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | casal] cassal (*CLl 1878; LP 1878*). | 102 en pau] allí (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*).

105 ¡Balls de les eres, hon brilla
lo gra en daurat curumull!
¡Oh cansons de la verema!
¡Oh foll trepijar dels trulls!
¡Ramats que a la vila tornen!
110 ¡Blanchs anyells! ¡Cabritets rulls!
¡Ovella que, agenollada,
pobra pastoreta muny!
¡Fresca font, hont la donzella
va, lo cor y el cànter buit,
115 y plens los torna a sa casa
d'aygua neta y d'amor pur!
¡Llar, hon lo tronch espetega
y hon la roja flama llu,
mentres xiula·l vent de fora
120 y la tempesta retruny!
¡Llegendes meravelloses
que l'abi conta als menuts,
tots arrupidets en cercle,
obrint la boca y els ulls!
125 ¡Faules! ¡Recordances! ¡Somnis!
¡Resplendors despareguts!

105 hon] hont (*LldF 1883; 1885*). | 108 trepijar] trapitjar (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*); trepitjar (*1885*). | 110 Blanchs] Blanc (*CLl 1878; LP 1878*). | 113 hont la donzella] hon la doncella (*CLl 1878; LP 1878*). | 114 buit] buyt (*LldF 1883*). | 117 hon] hont (*LldF 1883*). | tronch] tronc (*CLl 1878; LP 1878*). | 118 hon] hont (*LldF 1883*). | la roja flama] la flama alegra (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 121 meravelloses] maravelloses (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 122 l'abi] l'avi (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 124 obrint] badant (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 126 Resplendors] Resplandors (*LldF 1883*).

Ja de l'ànima esglayada
no podeu matar l'enuig.
¡Oh mare naturalesa!
Abeurar-me en ton si vullch:
may al malhaurat li negues
l'aspra llet de ton pit dur.
Done avuy ta eterna sava,
¡font darrera de salut!,
a mon pit nova alenada,
a la meua sanch nou bull.
¡Flayrors de la primavera!
¡Vent que en la tardor rebulls,
arrabasant de la arbreda
despullada el sech rebuig!
¡Viaranys entre clapises
anguilejants y perduts,
hon lo fullaram del roure
y dels pins sota·ls peus cruix!
¡Font d'argent viu, que una roca
mana y altra roca engul,
o borbollejant alegra
llisca entre·ls penyals y fuig!
¡Singles, que bat la tempesta,
com la mar bat los esculls!

127 Ja] Ya (*1885*). | 130 vullch] vull (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 132 ton] tont (*LP 1878*). | 135 mon] mont (*LP 1878*). | alenada] halenada (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 136 meua] meva (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 139 arrabasant] arrabassant (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 140 sech] sec (*CLl 1878; LP 1878*). | 141 clapises] clapisses (*LldF 1883*). | 143 hon] hont (*LldF 1883*). | 144 cruix] crux (*CLl 1878*).

¡Turons, que·l raig esportella!
¡Nigulats, que·l vent s'endú!
¡Lluminoses matinades!
¡Cel blau! ¡Ventijols! ¡Perfums!
¡Oh pau del cor delitosa!
¡Oh soletat! ¡Oh quietut!
Del món dels hòmens, darrere
quedà·l formiguer impur:
com soroll de mar llunyana,
s'ou son flux y son reflux.
Vistes d'aquestes montanyes,
port de la vida segur,
¡quan petita és sa grandesa!,
¡quan curta sa multitut!
Ses dijes, ¡que flors marcides!
Ses glòries, ¡que tèrbol fum!
Esperit, obri les ales:
¡amunt, sempre per amunt!
Vola del pla a la montanya,
vola de la vall al puig,
vola a la roca més alta,
y allí, prenint nou impuls,
als núbols, que d'or y flames
pinta·l sol quant és vingut.

158 quedà·l] quedà el (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 163 quan] cuan (*CLl 1878; LP 1878*). | 164 quan] cuan (*CLl 1878; LP 1878*). | 165 dijes] ditjes (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | 170 de la vall] del tosal (*CLl 1878; LP 1878*); del tossal (*LldF 1883; 1885*). | 171 a … alta] del puig a la serra (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 172 y … impuls] vola de la serra als nius (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 173-174 *Aquests versos no figuren en CLl 1878, LP 1878 i 1885.*

175 Res hi a que ton vol detinga,
ni qui te pose·l *Non plus*.
Sobre els núbols, les estreles
alcen son palau de llum;
y sobre núbols y estreles,
180 està el Gran, el Fort, el Just,
està la eterna Bellesa,
el Bé infinit y absolut!
Si d'eixa mística escala
arrivar al fi no puch,
185 muntat en esta almenara,
hont lo veig de menos lluny,
y hont lo vent del cel aviva
lo foch diví que·m consum,
passaré, aixecant los brassos,
190 los jorns que·m resten, ja curts;
y quant m'endorga per sempre,
les mans juntes y els ulls cluchs,
estarà més prop mon ànima,
¡oh Déu, per volar a tu!

[1877]

175 a] ha (*LldF 1883*). | 176 ni … *plus*] res hi a que ton vol atur (*CLl 1878; LP 1878; 1885*); res hi ha que ton vol atur (*LldF 1883*). | 177 estreles] estrelles (*LldF 1883*). | 179 estreles] estrelles (*LldF 1883*). | 181 eterna Bellesa] eternal Bellessa (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883; 1885*). | 184 arrivar] arribar (*LldF 1883*). | 186 hont] hon (*CLl 1878; LP 1878*). | 187 hont] hon (*CLl 1878; LP 1878*). | 188 foch] foc (*CLl 1878*). | 189 passaré] pasaré (*CLl 1878; LP 1878*). | 190 ja] ya (*1885*). | 191 quant] quan (*CLl 1878; LP 1878; LldF 1883*). | D [1877]] Joliol de 1877 (*CLl 1878*); Montanyes del Maestrat, joliol de 1877 (*LP 1878; 1885*).

32.

«Lo cant del lletí» fou publicada per primera vegada per Teodor Llorente i Falcó en el volum *Poesies valencianes* (1936), en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». I encara que no hi consta l'any de redacció, és molt probable que Llorente l'escriguera en 1878, a propòsit del certamen anomenat del «Cant del llatí» que tingué lloc el 25 de maig d'aquell any durant les Festes Llatines que els felibres organitzaren a la ciutat de Montpeller, i a les quals assistí Llorente. Tal com explicà ell mateix en una de les cròniques periodístiques que redactà sobre aquell certamen, la idea havia sigut llançada anys abans per Albert Quintana, qui «pensó que sería muy bello consagrar la fraternidad de los pueblos que hablan lenguas románicas por medio de un canto de raza, de un himno común, que espresando su origen, sus glorias y sus aspiraciones, pudieran cantar, en sus reuniones, los poetas de todos esos países». I, a l'efecte, proposà i oferí un premi –consistent en una gran copa d'honor– al millor «Cant del llatí» que poguera ser musicat. Així, sabem que s'hi presentaren a concurs un total de cinquanta-dues poesies, de les quals n'arribaren un parell a la final: les titulades «Cantul cintei latine», original del romanés Basili Alecsandri, i «Lo cant del llatí», obra del català Francesc Matheu i Fornells. Per tant, i encara que Llorente no ho féu constar en la crònica periodística que redactà sobre l'acte, és quasi segur que també degué optar al premi que s'hi oferia amb aquest «Lo cant del lletí», que, òbviament, no hi fou guardonat, i és per això que romangué inèdit.

Lo cant del lletí

Puig la mare guarda pura
del Falerno·l nostre vi,
junts vegam, sens por ni cura,
y cantem lo cant lletí!

Som los néts del gran Homero
los alegres trovadors,
que la citra y lo pandero
coronem d'eternes flors.
Per nosaltres, de bellesa
sols vestida, va brollar
la més amorosa deessa
de lo negre fons del mar.

Dels vergers hon ix lo dia
fins la mar hon sa llum mor,
ham sembrat la poesia
de la glòria i de l'amor.
Esgueixant en viva guerra
dels altars els antichs vels,
sempre havent poblat la terra
ab les imàgens dels cels.

Y enjamai la dolça trova
nos afluixa l'esperit,
car la llet de l'aspra lloba
bull encara en nostre pit.
Y quant l'ira de Déu pasa
y lo món s'alça furient,
flamejant va nostra espasa
ab lo foc del pensament.

10 sols] sol (*1936*).

Eixe foc que nos inflama
per donar eixemple al món,
fa volar la nau de Gama
y les barques de Colon;
y per fer una amorosa
família del gremi humà,
la creu del Gòlgota posa
en lo cim del Vaticà.

Remembrant velles històries
i juntant les mans y el cor,
¡oh germans!, cantem les glòries
del comú esdevinor.
Perquè no falten un dia
per consol del trist mortal,
gayes flors de poesia
a la front de l'ideal.

Puix la mare guarda pura
del Falerno·l nostre vi,
junts vegam, sens por ni cura,
i cantem lo cant lletí.

[1878]

46 Falerno] Falermo (*1936*).

33.

De la composició «Lo Rat Penat», redactada *ex professo* per a l'acte d'inauguració de la societat cultural Lo Rat Penat (que tingué lloc el 31 de juliol de 1878), Llorente en publicà nou edicions, si més no. La primera aparegué el 2 d'agost de 1878 en el diari *Las Provincias*, que ell mateix dirigia, sota el rètol «Poesies dedicades a l'establiment de la societat del "Rat-Penat"», juntament amb sengles composicions de Rafael Ferrer i Bigné (València, 1836-1892) i Joaquim Balader (València, 1828-1893) (LP 1878); la segona, en el llibret *Excel·lències de la llengua llemosina* (València, 1878, pp. 35-41; ELlLl 1878), que recollia els discursos i les «Poesies dedicades a l'establiment de la "Societat d'amadors de les glòries de València y son antich Realme"» que es llegiren durant la sessió inaugural de Lo Rat Penat, entre altres; la tercera, en el número 23 de la revista *Lo Gay Saber*, corresponent a l'1 de desembre de 1879 (pp. 299-300; LGS 1879); la quarta, en el *Llibre de la pàtria* (Barcelona, 1882, pp. 90-96; LldP 1882); la cinquena, en el *Llibret de versos* (1885), on l'acompanyà de la següent nota: «La idea de establir la societat del Rat Penat, formada pels amadors de les glòries valencianes, naixqué en la primavera de 1878, y poch després, en les festes de la Fira de Joliol, féu la nova corporació son primer acte públich, reunint-se baix la presidència de l'Ajuntament, son protector, en lo pavelló que este posa en l'Alameda durant dita fira. La poesia titulada *Lo Rat Penat*, que explica l'objecte de la societat d'aquest nom, fon llegida en aquell solemne acte»; la sisena aparegué en el volum miscel·lani que Lo Rat Penat publicà sota el títol *Llibre d'or dels Jochs Florals* (València, 1895, pp. 17-24; LldO 1895); també s'inclogué en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i, finalment, amb notables canvis, en l'antologia *Poesies triades* que l'any 1906 publicà a Barcelona la Biblioteca Popular de «L'Avenç» (PT 1906), on aparegué acompanyada de la següent nota a peu de pàgina: «Poesia llegida en la festa celebrada per a l'establiment de la societat d'aquest nom».

Lo Rat Penat

Poesia llegida en la festa celebrada per a l'establiment
de la societat d'aquest nom

I

Entre totes les vàries criatures
que crià el Pare Etern, pures e impures,
hi a un pobre animalet
tant lleig, tan malastruch, tan miserable,
5 que ducta·l món si és Déu o si és el diable
qui l'ha infantat y fet.

De rata té lo pèl, d'ausell les ales;
mes, despullat de plomes y de gales,
volant en la foscor,
10 pareix una fantasma o mala cosa,
un confús *no sé què* que·ns causa nosa,
un *no res* que·ns fa por.

En tenebrós forat o cova humida,
passa, tot sol y mut, la trista vida
15 mentre·l sol resplendeix;

ST Poesia … nom] Poesia llegida en la sesió inaugural de la societat (*LldO 1895*). | 1-2 Entre … impures] Entre l'estol immens de criatures / que Déu crià en el món, pures e impures (*PT 1906*). | 3 hi a] hi ha (*LldP 1882; PT 1906*). | 4 tant] tan (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885; LldO 1895*). | 5 que … diable] que ducta el món si és Ell o és el diable (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*); que creuen molts que és lo maligne diable (*LldO 1895*); que·ns fa dubtar si és el Senyor o el diable (*PT 1906*). | 6 qui … fet] qui per burla l'ha fet (*LldO 1895*); qui tant roín l'ha fet (*PT 1906*). | 7 De … d'ausell] Té com de rata·l pèl, d'aucell (*PT 1906*). | 8 mes] i (*PT 1906*). | 14 passa] pasa (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 13-14 En … vida] En cova humida té la negra casa, / on cego i mut i trist la vida passa (*PT 1906*). | 15 mentre·l] mentre el (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | resplendeix] resplandeix (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885; LldO 1895*).

a la nit vola incert, y torna y gira,
tremolejant-se tot, com si fugira
de algú, o de si mateix.

A vegades los gichs, gent sense entranyes,
l'acassen, ben armats de llargues canyes;
y quant l'han capbusat,
ab joya gran y xillerisa rara,
el claven a una porta, viu encara,
al pobre rat penat!

¿Per què eixe animalet, que·l món menysprea,
ennoblit, agrandat en nostra idea,
¡oh amichs, oh germans meus!,
lluminós l'admirem y ple de glòria,
com l'àliga triomfal de la victòria,
de Júpiter als peus?

¿Per què·l veig, ab ses ales eixamplades,
senyorejar los vents y nubolades,
estendre el valent vol
sobre el passat llunyà, sobre·l pervindre,
muntar al cel, y fit a fit sostindre
tota la llum del sol?

19 gichs] jichs (*LP 1878; ELlLl 1878*); xichs (*LldP 1882; 1885; LldO 1895*); xics (*PT 1906*). | sense] sinse (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 20 l'acassen, ben armats] l'acacen, van armats (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*); l'acacen, ben armats (*PT 1906*). | 21 quant] quan (*LldP 1882; LldO 1895; PT 1906*). | capbusat] capbussat (*LldP 1882*); capbuçat (*PT 1906*). | 22 xillerisa] xillerissa (*LldP 1882*); xilleriça (*PT 1906*). | 23 el] me'l (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 25 eixe] eix (*ELlLl 1878*). | 27 amichs] amics (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 29 triomfal] triunfal (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; LldO 1895*). | 32 los vents y nubolades] els vents, les nuvolades (*PT 1906*). | 36 tota la llum] l'esguard brusent (*PT 1906*).

Eixe misteri, per a gents estranyes,
l'explica el crit que surt de les entranyes
de tot bon valencià.
¡Sant amor de la pàtria llemosina,
inspira tu la història peregrina
que brota als llabis ja!

II

Era un rey. Los nostres abis
el veren: los cabells rulls;
la mel d'amor en los llabis;
la llum divina en los ulls.
La creu en lo pit portava;
en los combats li donava
sant Jordi son cavall blanch;
y sa espasa, raig de guerra,
féu fructificar la terra
regant-la ab heroica sanch.

Sempre baix les dures malles
sentimens guardava purs;
com guanyava les batalles,
aixís dictava els bons furs;

38 l'explica] l'esplica (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 42 llabis] llavis (*LldO 1895; PT 1906*). | 43 abis] avis (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885; LldO 1895; PT 1906*). | 44 los] els (*PT 1906*). | 45 d'amor] de amor (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | llabis] llavis (*LldO 1895; PT 1906*). | 46 divina] del cel (*LldO 1895; PT 1906*). | 49 sant] sent (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | cavall blanch] caball blanc (*LP 1878; ELlLl 1878*); caball blanch (*LldP 1882*); cavall blanc (*PT 1906*). | 52 sanch] sanc (*LP 1878; ELlLl 1878*); sang (*PT 1906*). | 54 sentimens guardava] sentiments servava (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885*); sentiments guardava (*LldO 1895; PT 1906*).

era, en pau y en guerra, eixemple
dels grans; humil en lo temple;
ministre armat del Senyor.
60 Tal, admiració dels pobles,
veig en llegendes y cobles,
a Jaume, el Conqueridor.

Tot joyós, gentil y alegre,
tot falaguer era en ell;
65 sols paurós, sinistre, negre,
sobre lo daurat capell,
en lo lloch del real signe,
ab ulls d'esperit maligne,
obrint la gola afamat,
70 les verdoses ales ertes
estenia, sempre obertes,
l'espantable rat penat.

Era senyal y figura
del combat penós y etern
75 que en la vida sempre dura,
nit y dia, estiu e ivern;
de la vigilant sabiesa
que té sempre el ala estesa;
de l'indomable valor,
80 que en guerra traïdora o franca,

57 eixemple] exemple (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; PT 1906*). | 66 sobre lo daurat] sobre·l fort i dur (*PT 1906*). | 68 d'esperit] de esperit (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 69 obrint] badant (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885; LldO 1895*). | 70 ertes] hertes (*LP 1878; ELlLl 1878; 1885*). | 72 l'espantable] l'espantador (*PT 1906*). | 80 traïdora] traydora (*LldP 1882*).

may los ulls matiners tanca
per descuyt, cansanci o por.

Al vore·l signe terrible
sobre·l front de aquell bon rey,
85 com si una forsa invisible
els sujectara a sa lley,
tombaven tots a ses plantes,
y descregudes o santes,
les gents, ab crit general,
90 clamaven: «Benehit sia
lo rey que defensa y guia
poder sobrenatural».

En València, ple de glòria,
morí el gran Conqueridor.
95 Mancava-li una victòria,
y la buscà en món millor.
Al vore que els ulls tancava
lo rat penat, que·l vetllava,
tancà les ales també;
100 mes lo rey de esta manera
(fon sa voluntat darrera),
al rat penat li digué:

«¡Oh bon servidor!, escolta,
escolta ma voluntat:

83 vore·l] vore el (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 84 sobre … rey] sobre la front del bon rey (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*); rei (*PT 1906*). | 90 Benehit] Beneït (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 94 morí … Conqueridor] morí·l rei Conqueridor (*PT 1906*). | 97 vore] notar (*LP 1878; LldP 1882*).

105 les ales obri altra volta;
vetlla sobre esta ciutat.
Tot mon amor posí en ella:
valenta, pietosa, bella,
mes barres per blasó du:
110 sobre eixes glorioses barres
clava bé les fortes garres
y eixampla les ales tu!».

Y allí està clavat encara;
y ha estat sempre, y ha de estar,
115 image gloriosa y clara,
eixemple etern que imitar:
emblema de vigilància,
de fermesa y de constància,
noble y contínua llissó,
120 que per los segles dels segles
dictarà les millors regles
a la pàtria inspiració.

Ell du sempre per les sendes
de la glòria a nostra gent;
125 ell va fer niu en les tendes
de l'almogàver valent;
ell, en les barques de Llúria,
de la mar burlà la fúria;
ell, en jorns anubolats,

115 image] imatge (*1885; LldO 1895; PT 1906*). | 116 eixemple] exemple (*PT 1906*). | 119 lissó] llisó (*LP 1878; ELlLl 1878*); lliçó (*PT 1906*). | 125 va fer niu] féu son niu (*LldO 1895*). | 128 de … fúria] provocà del mar la fúria (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 129 anubolats] annubolats (*1885; LldO 1895*); anuvolats (*PT 1906*).

130 quant lluytaven reys y pobles,
amostrà a morir com nobles
als vensuts agermanats.

Ell estengué son imperi
sobre tots, grans y petits,
135 ciutat, vila o monasteri,
llochs vedats o benehits.
Ell ab ses ales rosava
la citra que puntejava
Àusias, lo bon cavaller;
140 y com visió santa y bona,
volava sobre la trona
del pare Vicent Ferrer.

III

Després, a lo teu vol donaren guerra
ratjes de un vent contrari a nostra terra,
145 ¡oh gloriós rat penat!
Y ab nostres pròpies mans, no ab mans estranyes,
com los malignes gichs a colps de canyes,
¡te ham ferit y nafrat!

Te ham ferit y nafrat quant la memòria
150 ham apartat de nostra pàtria història,

130 quant] quan (*LldP 1882; LldO 1895; PT 1906*). | 136 llochs] llocs (*LP 1878; ELlLl 1878*). | benehits] beneyts (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 139 cavaller] caballer (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | 143 Després, a lo teu vol] Després, al teu volar (*PT 1906*). | 144 ratjes] rajes (*LP 1878; ELlLl 1878*); ratges (*PT 1906*). | 147 gichs] jics (*LP 1878; ELlLl 1878*); xichs (*LldP 1882; 1885; LldO 1895*); xics (*PT 1906).* | 148 ham] hem (*LldP 1882*); *en tots els casos*. | 149 quant] quan (*LldP 1882; LldO 1895; PT 1906*); *en tots els casos*.

del nostre parlar dols;
te ham ferit y nafrat quant, neguitosos,
ham deixat caure, ingrats, nostres gloriosos
monuments en la pols.

Te ham ferit y nafrat quant nostra pensa
buscava, fent als pares greu ofensa,
frèvolles novetats;
quant uns ab altres, en la llar dels abis,
fills de un mateix bressol, per folls agravis
guerrejàvem irats.

Mes en lo fons del pit bullia encara
aquell amor antich, que renaix ara,
com menuda llabor
que soterra en los camps la neu primera,
y brotant, al tornar la primavera,
dóna al món nova flor!

¡Amichs, germans: la pàtria llemosina
renaix pertot! Rebrota la englantina
del nostre saber gay;
juntem-se a la host, de llors ja coronada,
formant, oh valencians, una maynada
que no·s desfassa may.

151 dols] dolç (*PT 1906*). | 156 buscava] cercava (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882*). | gran (*LldP 1882*). | 159 bressol] bresol (*LP 1878; ELlLl 1878*); breçol (*PT 1906*). | agravis] agrabis (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 160 guerrejàvem] guerrejaven (*LldO 1895*). | 161 pit] cor (*PT 1906*). | 162 antich] antic (*LP 1878; ELlLl 1878; PT 1906*). | 163 llabor] llevor (*LldP 1882*); llavor (*PT 1906*). | 167 ¡Amichs] Amics (*LP 1878; ELlLl 1878; PT 1906*). | 168 pertot] per tol (*LP 1878; ELlLl 1878; 1885, 1902 i 1909*). | 172 may] mai (*LP 1878; PT 1906*).

Formem una maynada hon sempre encesa
brille la llum de l'art, de la sabiesa,
175 del seny, de l'esperit;
hon parlen tots los llabis una llengua,
hon tots los cors, sense temor ni mengua,
bateguen a un sol crit.

Y en membransa dels abis, en penyora
180 de la glòria passada y venidora,
en fe de germandat,
com penó, com estrela que nos guia,
entre llaus de victòria y de alegria,
alcem lo rat penat!

1878

178 sol] sols (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 179 abis] avis (*LP 1878; ELlLl 1878; LldP 1882; 1885; LldO 1895; PT 1906*). | 180 passada] pasada (*LP 1878; ELlLl 1878*). | 183 llaus] llums (*PT 1906*). | D 1878] Joliol de 1878 (*1885*).

34·

Tal com assenyala el número de *Las Provincias* del 8 de novembre de 1878, on «La musa valenciana» fou reproduïda per primera vegada, el 6 de novembre d'aquell any foren inaugurades, al teatre Princesa de València, «las funciones esclusivamente valencianas con que se trata de fomentar el renacimiento del teatro, cuyos orígenes se remontan a la formación de la lengua que nos trajo la reconquista». S'hi representaren les peces *Hostes vindran…*, de Joaquim Balader, i *Les criaes*, d'Eduard Escalante, i, «con motivo de esta solemnidad literaria, la señora Mondéjar, el Sr. Llorens, la Sra. Bru y los Sres. Colom y Ferrando leyeron poesías valencianas de los Sres. Llorente, Balader, Lluch, Fita y Llombart, que fueron aplaudidas del público, entre el cual se repartieron las que habían sido impresas». Quant a «La musa valenciana», *Las Provincias* explicava que, «no habiendo podido repartirse impresa la poesía del Sr. Llorente, porque se recibió tarde en el teatro, la insertamos más abajo, a petición de los amigos, y porque su autor se complace en rendir público testimonio de aprecio y simpatía a los autores dramáticos valencianos». Posteriorment, Llorente no la recollí en cap poemari. Així, hagué de passar mig segle perquè el seu fill la incloguera en el volum *Poesies valencianes* (1936), on l'acompanyà de la següent nota explicativa: «Esta poesia fon llegida en la funció inaugural de una temporada de teatro valencià que·s celebrà en el teatro de la Princesa el dia 6 de novembre de 1878».

La musa valenciana

Versos llegits en la funció inaugural del teatro valencià

Vuy la musa valenciana,
públic, te besa la mà.
Ve més roja que una grana;
no estranyes si se amilana
una musa *al sa y al pla*.

Altres, *de altivo copete*,
cinyen lo front de llorers;
yo en lo cap, pete o no pete,
no porte més que el rodete
10 y els caragols bufaners.

Y per a gala completa,
la escotada sabateta,
el blanc mocador al pit,
y esta falda tan curteta,
15 y este jipó tan cenyit.

Pobra sóc… ¡com ha de ser!
Mes pase alegra la vida…
¡Com que·m paseja el carrer
gent honrada y divertida…
20 *De lacayo a femater*!

May se me acaba el humor,
puix encontre a lo millor,
per la ciutat o per l'horta,
un fandanguet en Paiporta
25 o *en lo porge un trovador*.

Quan ve el Corpus, sempre pasa
la procesó per ma casa;
y en l'estiu, no·s viu tan mal,
tenint, si el calor abrasa,
30 *barraca en lo Cabanyal*.

Mai falta en la meua tropa
algun *torero de estopa*;
y avans de que vinga el fret,
gire al Cabanyal la popa,
y a *divertir-se a un poblet*.

Una nit en la Glorieta
m'ompli, com a quansevol;
y com a tot estic feta,
hasta·m divertixc soleta
a la vora de un cequiol.

Prou sé que algun literato
me juzgarà insustancial;
yo *de ofenderle no trato*;
però, divertint-se un rato,
senyores, ¿a qui·s fa mal?

¿Per què han de estar divorciades
la alegria y la virtud?
¡Al revés…! ¡Cuantes vegades
perseguixc a carcallades
al vici y al *gafaüt*!

Com costum viciosa y mala,
ridiculise *la chala*,
y entre estufits y rahons
fas anar en hora mala
a un *cacique a redolons*.

Yo, *si remontan el vuelo*
les chiques de l'entresuelo,
les deixe sense marit,
y sé donar un camelo
60 als *forasters de Madrid*.

Si hi a un *agüelo pollastre*,
per castigar-lo, l'arrastre
a la escena; y per remat,
pinte com grotesc desastre
65 *la censerrà del Mercat*.

Això fas, y vull fer més:
un dotor, formal y entés,
m'ha dit, y mai se me olvida,
que *eixarop de llarga vida*
70 són provitat y honradés.

Y perquè eixa verdadera
moral entre en tots els cors,
yo conmoure-los volguera,
de profitosa manera
75 juntant les rises y els plors.

¡Qui de penes es veu lliure!
¡Qui no ha sufrit un pesar!
Yo sé lo que costa viure,
y lo mateix que sé riure,
80 sé sentir, y sé plorar.

Sé –parlant de un·altra cosa–
que encara que pobra vui
vinc de gent molt alta y grosa,
y que eixirà de la fosa,
85 si la cride, y vindrà así.

Y voràs, si et sembla grat,
tota m'ascendència noble,
Àusias March, l'enamorat,
y Sorolla, el fill del poble,
90 y hasta el rey del rat penat.

Però asò serà tan sols
si animar, oh públic, vols
esta ilusió que en mi brota,
si no… *rey, caball y sota*,
95 *pataques y caragols*.

[1878]

35.

«La cansó del teuladí» –escrita, ben probablement, en 1878– fou publicada en *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1879 (València, 1878, pp. 143-144; CLl 1879) i en la revista barcelonina *Lo Gay Saber* (núm. 5, corresponent a l'1 de març de 1879, pp. 62-63; LGS 1879). Posteriorment, Llorente la inclogué en el *Llibret de versos* (1885), en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 25-27; PT 1906) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Segons l'estudiós Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 59), es tracta d'una «poesia de forma polimètrica i regust popular, que podríem titular, seguint el costum clàssic, com "Poesia venatòria", esport que Llorente, en els seus anys jovenívols, va practicar, i que pot tenir un interés folklòric per tal com dóna referència de diferents ocells de la terra valenciana».

La cansó del teuladí

I

Joyós cassador, passa;
busca més brava cassa
y deixa'm quiet a mi;
jo sóch l'amich de casa:
5 jo sóch lo teuladí.

II

Jo no tinch la ploma de la cadarnera,
que d'or y de grana tiny la primavera;

1 Joyós cassador] Joiós caçador (*PT 1906*); *en tots els casos*. | passa] pasa (*CLl 1879*); *en tots els casos*. | 2 més brava cassa] altra millor caça (*PT 1906*); *en tots els casos*. | 4 jo] yo (*1885*); *en tots els casos*. | sóch] sóc (*CLl 1879; LGS 1879*); *en tots els casos*. | 6 cadarnera] cadernera (*PT 1906*).

no tinch la veu dolsa que té·l rossinyol;
ni de la oroneta joliva y lleugera
10 les ales, que creuen la mar d'un sol vol.

De parda estamenya, sens flors, sense llistes,
vestit pobre duch;
mes penes y glòries, alegres o tristes,
les cante com puch.

15 Joyós cassador, passa;
busca més brava cassa
y deixa'm quiet a mi;
jo sóch l'amich de casa:
jo sóch lo teuladí.

III

20 Les àligues niuen damunt de la roca
del gorch que entre timbes eixampla la boca;
en branca fullosa lo viu paxarell;
la tórtora en l'arbre que ja obri la soca;
la gralla en les runes d'enfonzat castell.

25 Jo a l'home confie la meua niuada;
y pobre y pauruch,
entre la família, baix de la teulada,
m'ampare com puch.

8 que té·l rossinyol] del trist rosinyol (*CLl 1879*); del trist rossinyol (*LGS 1879; 1885*). | 11 estamenya] estremenya (*LGS 1879*). | sens … listes] sens randes ni llistes (*PT 1906*). | 12 duch] duc (*CLl 1879; PT 1906*). | 14 puch] puc (*CLl 1879; PT 1906*). | 20 niuen] nien (*CLl 1879; LGS 1879*); niuhen (*1885*). | 21 gorch] gorc (*PT 1906*). | que entre] qu·entre (*1885*). | eixampla] eixempla (*CLl 1879*). | 22 paxarell] passarell (*PT 1906*). | 23 tórtora] tórtola (*CLl 1879; LGS 1879*). | 24 d'enfonzat] d'enfonsat (*PT 1906*). | 25 meua] meva (*CLl 1879; LGS 1879; 1885*). | niuada] niuhada (*1885*). | 26 pauruch] pauruc (*CLl 1879; PT 1906*).

Joyós cassador, passa;
30 busca més brava cassa
y deixa'm quiet a mi;
jo sóch l'amich de casa:
jo sóch lo teuladí.

IV

Los fruyts del bosch busca lo turcàs; la griva,
35 janglots entre·ls pàmpols; l'estornell, la oliva;
aserps verinoses, lo vistós flamench;
la llàntia del temple, la òvila furtiva,
y anyels, l'aborrívol còndor famolench.

Jo vixch de l'almoina, que a l'humil may falla,
40 ¡y em sent benastruch!
Lo gra que·n les eres se pert entre palla
replegue com puch.

Joyós cassador, passa;
busca més brava cassa
45 y deixa'm quiet a mi;
jo sóch l'amich de casa:
jo sóch lo teuladí.

[1878]

34 fruyts] fruits (*CLl 1879; LGS 1879; 1885*). | busca] cerca (*CLl 1879; LGS 1879; 1885*). | 36 aserps] asserps (*1885*). | flamench] flamenc (*CLl 1879; PT 1906*). | 37 la llàntia] les llànties (*PT 1906*). | òvila] òliva (*CLl 1879; LGS 1879*); òliba (*PT 1906*). | 38 aborrívol] aborríbol (*CLl 1879; LGS 1879*). | famolench] famolenc (*CLl 1879*; *PT 1906*). | 39 vixch] vixc (*CLl 1879; LGS 1879; PT 1906*). | l'almoina] l'almoyna (*CLl 1879*). | 40 sent] crech (*CLl 1879; LGS 1879; 1885*). | 41 que·n] que en (*CLl 1879; LGS 1879; PT 1906*). | se pert entre] se perd en la (*PT 1906*). | 42 puch] puc (*CLl 1879; PT 1906*).

36.

«Lliris campestres», que Llorente situà entre les seues composicions inicials, fou publicada per primera vegada amb el títol «A Maria (En un àlbum)» en el núm. 1 de la revista *Lo Renaixement*, corresponent al 31 de gener de 1879 (pp. 39-40; LoR 1879). Posteriorment, i ja amb el títol de «Lliris campestres. En el àlbum de la senyoreta D.ª M. S.», aparegué en dues publicacions més: *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1881 (València, 1880, pp. 157-159; CLl 1881) i *Lo Gay Saber* (núm. 5, de l'1 de març de 1881, p. 48; LGS 1881). Vint anys després, en incloure-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Esta composició és del temps en què escriguí mes primeres poesies valencianes, al comensar este renaiximent lliterari. Com altres de aquella època, no la estampí en lo *Llibret de versos*. Alguns que la recorden me han demanat ara que li done cabuda en la present publicació, y accedint a estos prechs la pose en esta *Segona part*, encara que resulta fora de lloch». Finalment, cal dir que la composició també fou reproduïda en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909), que és la versió que prenem com a text base, i que no ha sigut possible esbrinar la identitat de la dama, originària de Madrid i de nom Maria, segons que explica el mateix poema, a qui va adreçat.

Lliris campestres

En el àlbum de la senyoreta D.ª M. S.

La musa valenciana sóch jo, que, vergonyosa,
a tu vinch, coronada de boscatanes flors.

T Lliris campestres] A Maria (*LoR 1879*). | ST En … S.] (En un àlbum) (*LoR 1879*). | 1 jo] yo (*CLl 1881*). | sóch jo, que, vergonyosa] pauruga, vergonyosa (*LoR 1879*). | 2 a tu vinch] a tu ve (*LoR 1879*).

Potser que bé no entengues ma llengua carinyosa;
mes quant agrunsa y canta lo zèfir a la rosa
enjamay li pregunta si entén los seus llahors.

Jo sóch filla de l'ayre, del sol, de la montanya;
tu, espill de gentilesa y orgull de la ciutat.
Jo, mísera orfaneta, fas niu en la cabanya;
tu, de la Cort vingueres, y allí ninguna·t guanya
en falaguera gràcia ni en noble dignitat.

Per endolcir tos somnis, per divertir ta orella,
Euterpe, ella mateixa, punteja l'arpa de or;
y jo tinguí per mestres, pobres deixebles d'ella,
als segadors quan penjen al muscle la corbella,
y en l'hivern, quan flameja la llar, al vell pastor.

Jo vaig, errant y solta, per solitàries sendes;
y com campestres lliris cullits entre aspres carts,
busque pertot rondalles, busque pertot llegendes,
que, a tos peus derramades, foren pobres ofrendes
a qui cenyix corona trenada per les arts.

En la ciutat, a voltes, enjogasada, lliure,
entre cantant, y al vore'm allí els badochs entre ells,

4-5 mes … llahors] ¡millor! Aixís vermella no·s tornarà la rosa / de ta belltat, Maria, quan cante·ls teus llaors (*LoR 1879; CLl 1881; LGS 1881*). | 6 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | sóch] sóc (*LoR 1879*). | l'ayre] l'aire (*LoR 1879; CLl 1881*). | 8 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | orfaneta] horfaneta (*LoR 1879; CLl 1881*). | 11 endolcir] agrunsar (*LoR 1879; CLl 1881; LGS 1881*). | 12 l'arpa de or] l'harpa d'or (*LoR 1879*). | 13 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | 15 l'hivern] l'ivern (*LoR 1879; CLl 1881*). | quan] quant (*CLl 1881*). | vell] bell (*LoR 1879; LGS 1881*). | 16 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | 19 foren] fosen (*LoR 1879*). | 20 a qui] per qui (*LoR 1879; CLl 1881; LGS 1881*). | 21 enjogasada] enjogassada (*LoR 1879; LGS 1881*). | 22 allí·ls badocs] allí els badochs (*LoR 1879*).

sense pensar que puga mon esperit reviure,
a carcallades criden: «¡Oh musa, fes-nos riure!»,
25 y per escarni·m donen un ceptre ab cascabells.

Y populars coloquis arranquen als meus llabis,
y·m fan muntar, joyosos, a l'entaulat festiu;
y follejant me aclamen, y els meus gloriosos abis,
avergonyits contemplen ab son mirar de agravis
30 a la pedestra musa, de la que·l poble·s riu!

Tu no, que no són propis de ta gentil noblesa
la riallera burla ni·l vilipendi amarch.
Tu·m crides, perquè encara recordes quant encesa
en llum divina l'ànima, y als peus de na Teresa,
35 sospirava mos versos dolcíssims Àusias March.

Tu, com la benvolguda del trovador insigne,
plena de seny, com ella, y amant de l'esperit,
un cant vols que·t consagre, que siga de tu digne;
y jo que a ma pobresa me avinch y me resigne,
40 avui mon poder plore perdut y destruït.

Volguera jo donar-te, cantant en dolces cobles,
del cavaller poeta lo divinal amor;

25 escarni·m] escarni em (*LoR 1879*). | donen] dónan (*LGS 1881; 1902; 1909*). | 26 llabis] llavis (*LoR 1879*). | 27 y·m] y em (*LoR 1879*). | 28 abis] avis (*LoR 1879; LGS 1881*). | 29 contemplen] oviren (*CLl 1881; LGS 1881*). | agravis] agrabis (*CLl 1881*). | 30 pedestra] pestra (*LGS 1881*). | 33 quant] quan (*LoR 1879; CLl 1881; LGS 1881*). | 35 dolcíssims] dolcísims (*CLl 1881*). | 39 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | 40 avui] avuy (*LoR 1879; CLl 1881; LGS 1881*). | 41 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | cantant] cantat (*CLl 1881; LGS 1881*). | 42 cavaller] caballer (*CLl 1881*).

volguera jo donar-te les llaus dignes y nobles
que a la bellesa pura són homenajes dobles
que agermanats rendixen l'enteniment y el cor.

Mes ja que, flor preada de docta poesia,
a ta triunfal corona trenada per les arts,
no puch, com la mereixes, donar, y jo voldria,
deixa que, tremolosa, pose a tos peus, Maria,
estos campestres lliris cullits entre aspres carts.

[1879]

43 jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*). | 44 homenajes] homenatges (*LoR 1879; LGS 1881*); homenages (*CLl 1881*). | 45 y el] y·l (*LoR 1879*). | 46 ja] ya (*CLl 1881; LGS 1881*). | 48 puch] puc (*LoR 1879*). | jo] yo (*CLl 1881; LGS 1881*).

37.

Amb «La reyna de la festa», Teodor Llorente guanyà la Flor Natural, el màxim guardó líric, dels primers Jocs Florals de València que organitzà la societat Lo Rat Penat la nit del 24 de juliol de 1879 al teatre Principal de la ciutat del Túria. Com era preceptiu, això li permetia designar reina de la festa, càrrec per al qual va escollir la seua filla major, Maria Llorente i Falcó, que aleshores comptava catorze anys. Així, la composició vencedora fou publicada per primera vegada l'endemà, dia 25, en el periòdic *Las Provincias* (LP 1879), inserida dins de la crònica que el diari publicà de l'acte. Pocs dies després, Llorente la reproduí en les revistes catalanes *La Renaixensa* (núm. 2, corresponent al 31 de juliol de 1879, pp. 78-80; LR 1879) i *Lo Gay Saber* (núm. 15, corresponent a l'1 d'agost de 1879, p. 196; LGS 1879), i al cap d'uns mesos en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1880 (València, 1879, pp. 59-61; ALP 1880) i en el llibret titulat *Homenaje a Maria Llorente y Falcó, primera reina dels Jocs Florals del Rat-Penat celebrats en València lo dia 29 de juliol de 1879* (València, 1880, pp. 7-10; HMLlF 1880).

Amb posterioritat, aquesta composició fou publicada també en el *Llibre de l'amor*, editat a Barcelona l'any 1882 (pp. 91-94; LldA 1882), en el *Llibret de versos* (1885), en el *Llibre d'or dels Jochs Florals* (València, 1895, pp. 29-32; LldO 1895), en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 30-32; PT 1906) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). En incloure-la en el *Llibret de versos* (1885), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Lo primer que féu la societat del Rat Penat fon establir los Jochs Florals. A l'any següent se celebraren ya, y havent tingut yo la sort de que fóra premiada ab la Flor Natural esta poesia, elegí per reyna de la festa a ma benvolguda filla Maria, que aleshores contava catorse anys».

Finalment, i pel que fa al títol, cal dir que al llarg del temps i de les onze edicions experimentà tres lleus canvis: «A la reina de la festa», «A la reyna de la festa» i «La reyna de la festa».

La reyna de la festa

Poesia que guanyà la Flor Natural en los Jochs Florals del Rat Penat celebrats per primera vegada el 29 de joliol de 1879

Oh reyna de la festa, jo no·t conech encara;
mes sols a tu llohar-te mon cant fantasiós vol.
Aixís l'au matinera, quant l'alba el cel aclara,
com si les glòries totes del jorn adivinara,
avans de que·l sol ixca, ja està cantant al sol.

Alegra y vergonyosa, poruga y satisfeta,
com verge desposada que arriba al sacre altar,
ja, per la mà conduïda del llorejat poeta,
y per ceptre una rosa dels verts jardins d'Edeta,
te veig al trono insigne del gay saber muntar.

Y escolte com recorre ton nom, de boca en boca,
les apretades files en falaguers mormulls;
y mire com proclamen lo goig que te sofoca,

T La … festa] A la reina de la festa (*LP 1879; LGS 1879; HMLlF 1880; ALP 1880; PT 1906*); A la reyna de la festa (*LR 1879; LldA 1882; 1885; LldO 1895*). | ST Poesia … 1879] Poesia premiada ab la Flor Natural en los Jochs Florals del Rat Penat celebrats per primera volta el 29 de joliol de 1879 (*ALP 1880*); Poesia premiada ab la Flor Natural (*HMLlF 1880*); Per als primers Jocs Florals de Lo Rat Penat (*PT 1906*). | 1 reyna] reina (*LP 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; PT 1906*). | jo] yo (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 2 llohar-te] lloar-te (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895; PT 1906*). | fantasiós] caprijós (*LP 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldO 1895*); capritxós (*LR 1879*). | 5 ja] ya (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 8 ja] ya (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; 1885*). | per] de (*LldA 1882*). | del] pel (*LldA 1882*). | 9 d'Edeta] de Edeta (*ALP 1880*). | 11 com recorre] ya com corre (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880*); ja com corre (*LldA 1882; LldO 1895*). | 12 mormulls] murmulls (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; LldA 1882; LldO 1895; PT 1906*).

quant ja ton peu les grades de l'alt cadafal toca,
la flama de tes galtes y el raig de los teus ulls.

Y sent, per fi, dels vítors la popular tempesta,
que esclata quant t'asentes en la cadira d'or,
y enmitj de tots, gojosos, te veig triomfar modesta:
jo no·t conech encara, oh reyna de la festa,
mes ja, ple d'esperances, és teu tot lo meu cor.

¿Seràs infantil verge, que en l'ànima amorosa
encara amagat guarda lo seu desitj incert?
¿Seràs amant donzella? ¿Seràs honrada esposa?
¿Seràs lo capoll tendre o la esclatada rosa
que les enceses fulles al sol d'estiu ha obert?

No ho sé, reyna somniada; mes jo de tu m'ampare,
com de la image santa lo pelegrí cansat.
Nina, verge o matrona; esposa, filla o mare,
fores y seràs sempre, si ho veig bé y ho repare,
àngel guardià que adora la pobra humanitat.

14 quant] quan (*HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | ja] ya (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLIF 1880; 1885*). | cadafal] carafal (*LP 1879; LR 1879*). | quant … toca] quan ja·ls graons ta planta de l'alt cadafalc toca (*PT 1906*). | 17 esclata] esclaten (*PT 1906*). | quant t'asentes] quant te asentes (*LP 1879; ALP 1880*); quan te asentes (*HMLlF 1880; LldO 1895*); quant te assentes (*LR 1879; LldA 1882*); quan t'assentes (*PT 1906*). | 18 enmitj] enmig (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; PT 1906*); enmitg (*LldO 1895*). | gojosos] gotjosos (*1885; LldO 1895; PT 1906*). | triomfar] triunfar (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | 19 jo] yo (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | oh reyna] regina (*HMLlF 1880*). | 20 ja] ya (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 22 desitj] desig (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; PT 1906); desitg (LldO 1895*). | 23 donzella] doncella (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldO 1895*). | 26 somniada] somiada (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldO 1895*). | jo] yo (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | m'ampare] me ampare (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | 27 image] imatge (*1885; LldO 1895; PT 1906*). | pelegrí] peregrí (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; LldA 1882*). | 28 Nina] Infant (*LP 1879; LR 1879; LldO 1895*); Nena (*PT 1906*).

Eres aquella Dafne que ab ardorosa flama
per les tesàlies selves Apolo perseguí,
y que, en llorer trocant-se, li va donar la rama
que eternament florida, sa magestat proclama,
35 y en lo front dels poetes reverdirà sens fi.

Eres la misteriosa Rebeca, santa y bella,
que a l'ombra de les palmes, vora el camí polsós,
ompli en lo pou simbòlich la blanca canterella,
y els amorosos brassos alsant, tota vermella,
40 l'acosta al brusent llabi del misatger dijós.

Eres la vergonyosa princesa enamorada
que al trovador, al vore dins son palau dormit,
lo front viril li besa, fugint apresurada,
y el fa somniar que alguna tendra y sensible fada
45 per ell baixà dels astres en la callada nit.

Eres divina image que·ls nobles cors abrusa
en flama inextinguible d'un desijar etern;
la que en ensomnis veren, casta y serena musa,
Petrarca en les arbredes florides de Valclusa,
50 y Dante entre les rojes fogueres de l'infern.

31 Dafne] Daphne (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | ab ardorosa] ardent en viva (*PT 1906*). | 34 magestat] magestad (*HMLlF 1880; 1885*); majestat (*PT 1906*). | 39 brassos] brasos (*LP 1879; ALP 1880*); braços (*PT 1906*). | 40 del misatger dijós] de l'esperat espòs (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | 43 fugint] y fuig (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | 44 y el fa … fada] fent-li somiar tal volta que una impalpable fada (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; LldA 1882; LldO 1895*); y el fa somiar tal volta que una impalpable fada (*HMLlF 1880*). | 46 image] imatge (*1885; LldO 1895; PT 1906*). | 47 desijar] desitjar (*LldA 1882; 1885; LldO 1895; PT 1906*). | 48 en ensomnis] en lurs somis (*LP 1879; LR 1879*); en lurs somnis (*ALP 1880*); en llurs somis (*LldO 1895*); en llurs somnis (*HMLlF 1880; LldA 1882*). | 49 Valclusa] Vauclusa (*LldA 1882*). | 50 Dante] Dant (*PT 1906*). | rojes] roges (*PT 1906*).

Eres gentil bellesa que l'esperit falaga;
ninfa en lo bosch ombrívol, y nàyade en lo riu;
la encantada donzella que en fort castell s'amaga;
la sonrisent sirena, la enjisadora maga,
que sempre, a totes hores, nos fuig y nos sonriu.

Eres fe y esperansa, amor y poesia;
font, en la baixa terra, de subirans plahers;
bàcul que nos sustenta, brússola que nos guia;
eres la mà que, estesa sempre en la nostra via,
nos mostra les dreseres dels horizonts darrers.

Jo, que també entre núbols y estreles te contemple;
jo, que també·t consagre cult reverent y sant,
com lo devot que porta son gra d'incens al temple,
en segura penyora, com profitós eixemple,
vullch dedicar-te, oh reyna, mon humildíssim cant.

L'honor, la gentilesa, la fe, la pàtria glòria,
cantaran tot a l'hora famosos trovadors;

51 que] que a (*PT 1906*). | 52 ninfa] nimfa (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; 1885; PT 1906*). | 53 donzella] doncella (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885; LldO 1895*). | s'amaga] se amaga (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldO 1895*). | 54 la sonrisent sirena] la sirena amorosa (*PT 1906*). | enjisadora] hejisadora (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880*); encisadora (*LldA 1882; PT 1906*); engisadora (*LldO 1895*). | 55 sonriu] somriu (*PT 1906*). | 56 esperansa, amor] esperanza, y amor (*LP 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*); esperansa, y amor (*LR 1879; LldA 1882; LldO 1895*). | 57 de subirans plahers] de superiors plaers (*LP 1879; LR 1879*); de subirans plaers (*ALP 1880; HMLlF 1880*); de superiors plahers (*LldO 1895*); de sobirans plaers (*PT 1906*). | 60 dreseres] dresseres (*LldA 1882; 1885*); dreceres (PT 1906). | horizonts] horisonts (*LldA 1882; LldO 1895*); horitzons (*PT 1906*). | 61 Jo] Yo (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 62 jo] yo (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 64 en] com (*LldO 1895*). | eixemple] exemple (*LR 1879; LldA 1882; PT 1906*). | 65 vullch] vull (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; 1885; LldO 1895; PT 1906*). | humildíssim] humildísim (*LP 1879; ALP 1880; HMLlF 1880*); humilíssim (*PT 1906*).

de l'art les meravelles, dels hèroes la memòria,
la passada grandesa, la certa o ilusòria
dijosa benhauransa dels sigles venidors.

Y sobre aqueixes palmes y llors, ceptres y glavis,
entre eixes visions santes, que brillaran sens vel,
enmitj de reys y artistes, conqueridors y sabis,
aixecaré ta image, lo mitj riure en los llabis,
y en tos ulls reflectant-se totes les llums del cel.

No ab terrenal bellesa, ab altra molt més pura,
resplendiràs gloriosa com sol de l'esperit;
y te vorà el poeta com símbol y figura
de la belltat aquella que sempre viu y dura,
y ab sa claror eterna llumena l'infinit.

[1879]

68 meravelles] maravelles (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; LldO 1895*). | 70 dijosa] ditxosa (*LR 1879*); ditjosa (*LldA 1882; 1885; LldO 1895; PT 1906*). | 71 palmes] paumes (*PT 1906*). | 73 enmitj] enmig (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; PT 1906*); enmitg (*LldO 1895*). | 74 lo mitj riure] la sonrisa (*LP 1879; LR 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; LldA 1882; 1885; LldO 1895*); lo mig riure (*PT 1906*). | 75 tos] tons (*LP 1879; ALP 1880*); tots (*LldA 1882*). | totes les llums] tota la llum (*PT 1906*). | 76 bellesa] bellessa (*LP 1879; ALP 1880; HMLlF 1880; 1885*). | 78 vorà] veurà (*LR 1879*). | y … símbol] y en tu vorà el poeta lo símbol (*HMLlF 1880*).

38.

Llorente publicà «A ma filla Maria», datada en «juliol de 1879» i també dedicada a la seua filla major, en sis llocs diferents, si més no: en el llibret titulat *Homenaje a Maria Llorente y Falcó, primera reina dels Jocs Florals del Rat-Penat celebrats en València lo dia 29 de juliol de 1879*, que veié la llum a València en 1880 (pp. 27-30; HMLlF 1880); en el núm. 10 de la revista *Lo Gay Saber*, de Barcelona, corresponent al 15 de maig de 1880 (pp. 119-120; LGS 1880); en el *Calendari Català* per a 1881 (Barcelona, 1880, pp. 81-83; CC 1881); en el *Llibret de versos* (1885); en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 33-35; PT 1906), amb la següent nota a peu de pàgina: «En els primers Jocs Florals de Lo Rat Penat guanyí la Flor Natural i la doní a ma filla major, que tenia llavors catorze anys, i fou proclamada reina de la festa»; i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A ma filla Maria

Al donar-li la rosa del premi

¿Saber vols, filla meua, quina és aqueixa rosa
que tremolant de dija posí sobre·l teu cor,
y que tu, esparverada, guaytes tota ductosa,
plena ensemps de alegria e indefinible por?

¿Saber vols y compendre com entre joya tanta
que ab los llampechs flameja de l'or y de l'argent,
al trovador pensívol només atrau y encanta
aqueixa flor que sopte desfullarà lo vent?

ST Al … premi] Al donar-li la rosa del premi en los Jochs Florals de València (*LGS 1880*); Al donar-li la Flor Natural dels Jochs Florals de València (*CC 1881*); Reina dels Jocs Florals de Lo Rat Penat de l'any 1879 (*PT 1906*). | 1 meua] meva (*CC 1881; 1885*). | 2 dija] ditja (*1885; PT 1906*). | 3 guaytes] guaites (*HMLlF 1880; LGS 1880; 1885*); mires (*PT 1906*). | ductosa] duptosa (*CC 1881*); dubtosa (*PT 1906*). | 5 compendre] comprendre (*1885; 1902*).

¿Saber vols, oh Maria, per quin estrany misteri
avuy és ceptre màgich en ta inocenta mà,
y te dóna, entre vítors, lo fantasiós imperi
que solament un·hora, com ella, durarà?

Aqueixa flor vermella, d'espines rodejada,
que al vent que la mustiga li dóna sa flairor,
en la mística rosa, simbòlica y sagrada,
és de la poesia la subirana flor.

És la que en lo desvari de febrosench deliri
la humanitat inquieta busca per totes parts;
és lo càlzer puríssim e inmaculat del lliri
que al raig de alba divina floreix entre aspres carts.

És la que tu, en los brassos materns acaronada,
has vist obrir-se en somnis de celestials jardins,
de besos y joguines, de llum y de rossada,
de resplendors d'estreles, de vols de serafins.

En ton pit, urna intacta de amor y de inocència,
la pose com si fora lo més sagrat joyell
perquè, en distintes formes guardant sa pura esència,
duren eixos ensomnis eternament en ell.

10 avuy és] és avui (*PT 1906*). | inocenta] ignocenta (*CC 1881*). | 13 Aqueixa] Aquesta (*PT 1906*). | 15 en] és (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; 1885; PT 1906*). | 16 subirana] sobirana (*CC 1881; PT 1906*). | 17 de febrosench] del frebrosenc (*PT 1906*). | 18 humanitat] humanitad (*HMLlF 1880; 1885; 1902*). | busca] cerca (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881*). | 20 de alba] de auba (*HMLlF 1880*); d'aura (*LGS 1880*); d'auba (*CC 1881; 1885*); d'alba (*1902; PT 1906*). | 23 rossada] rosada (*LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | 24 resplendors] resplandors (*LGS 1880; CC 1881*); resplendor (*1902; PT 1906; 1909*). | 25 de inocència] d'ignocència (*CC 1881*); d'innocència (*PT 1906*). | 27 en] ab (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; 1885*). | esència] essència (*LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | 28 ensomnis] ensomis (*HMLlF 1880; LGS 1880*).

Floréixer veig aquesta desfulladisa rosa
30 en les joyoses festes de la paterna llar;
en la uberta finestra de la fadrina hermosa;
en los ciris encesos del lluminós altar;

en les cansons que entonen, al so de la corbella,
los segadors alegres quant resplandeix lo sol;
35 en les nits no dormides de la mare novella,
que clava els ulls ductosos en l'agrunsat bressol;

en la llum resplendenta que en lo pervindre brilla
quant la esperansa crèdula esqueixa el vel obscur;
en les paraules tendres de la oració sencilla,
40 en la pau delitosa del cor honrat y pur.

Ella en palau magnífich o en barraqueta pobra,
allí hon cau la rossada del cel, germina y creix;
y quant assí en la terra l'home acabà son obra,
encara entre les lloses del cementir floreix.

45 ¡Ay, filla, filla meua! Que sempre ab dolsa flama
brille en la teva vida la porporina flor!
que·t diga a totes hores: «¡Confia, prega y ama!»,
¡que òmpliga de alegries puríssimes ton cor!

31 uberta] oberta (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; 1885; PT 1906*). | 33 al … corbella] afilant la corbella (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881*). | 34 quant] quan (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881*). | resplandeix] més ardix (*PT 1906*). | 36 ductosos] duptosos (*CC 1881; PT 1906*). | 37 resplendenta] resplandenta (*LGS 1880; CC 1881*). | 38 quant] quan (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | obscur] oscur (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881*). | 39 sencilla] senzilla (*LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | 42 hon] hont (*CC 1881*); on (*PT 1906*). | rossada] rosada (*LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | 43 quant] quan (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; PT 1906*). | assí] ací (*PT 1906*). | 45 meua] meva (*1885*). | 46 teva] teua (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881; PT 1906*).

¡Que en tos ensomis dolsos de verginal donzella,
50 en tes delícies castes d'esposa feel y amant,
en tes grates angúnies de mare, eixa flor bella,
com l'incenser del temple, te arome ab perfum sant!

Y com image d'eixa divina floreixensa
de tot lo que en nosaltres és pur y bell y bo,
55 sobre ton pit, hon sia sa glòria y sa defensa,
guarda, esfullada y seca, la flor de ma ilusió.

Si en les mundanes lluytes ton seny ductós se cansa,
si tos peus se detenen incerts en lo camí,
mirant ses fulles mortes, renaix a la esperansa,
60 mirant ses fulles mortes, recorda-te'n de mi.

Recorda-te'n d'aquestes aclamacions joyoses
que són a ta inocència y a mon amor tribut;
recorda-te'n de aquestes celísties lluminoses
hon més que ta bellesa flameja ta virtut.

65 Recorda-te'n, recorda't dels teus, que avuy te admiren;
de tos germans, sorpresos d'estos honors reyals;
de ta mare y la meua, que una vers altra giren
los ulls humits y esclaten les dos en plors iguals.

49 ensomis] ensomnis (*LGS 1880; CC 1881; 1885; PT 1906*). | verginal] virginal (*HMLlF 1880; LGS 1880; CC 1881*). | donzella] doncella (*HMLlF 1880; 1885*). | 50 feel] fael (*LGS 1880*); fiel (*PT 1906*). | 53 image] imatge (*LGS 1880; CC 1881; 1885*). | 55 hon] hont (*CC 1881*); on (*PT 1906*). | sa … defensa] ta glòria i ta defensa (*PT 1906*). | 57 ductós] duptós (*CC 1881; PT 1906*). | 62 inocència] ignocència (*CC 1881*); innocència (*PT 1906*). | 64 hon] hont (*CC 1881*); on (*PT 1906*). | 65 recorda't dels teus] Maria, dels teus (*PT 1906*). | 67 meua] meva (*1885*). | altra] l'altra (*CC 1881; PT 1906*).

Y encara que foschs sien tos jorns, y aspra ta via,
70 encara que no puga portar son feix ton cor,
obrirà altra vegada dins d'ell la poesia
sa renadiva rosa, plena de fruyts de amor.

1879

D 1879] Juliol de 1879 (*CC 1881*).

39·

Amb el títol de «Lo caminant» i una diferent disposició dels versos, aquesta composició fou publicada per primera vegada en el *Calendari Català* per a 1880 (Barcelona, 1879, pp. 14-16; CC 1880). Posteriorment, i ja amb el títol de «Més enllà», Llorente féu de cada dos versos un i la reproduí en el *Llibret de versos* (1885) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Pel que fa al contingut del poema, cal dir que en 1996 el professor Vicent Simbor («Introducció», *Poesia*, 1996, p. 28) el qualificà com «una declaració de principis vital i poètica similar a la continguda en l'"Excelsior" maragallià».

Més enllà

I

És una nit fosca y és un caminant.
Son front, ¡quan pensívol!; sos ulls, ¡que brillants!
Poltro que ell cavalca no s'atura may.
Buscant va sens treva castell engizat.
5 La via que hi mena ningú al món la sap.
Regina donzella ben closa allí està.
Ab eixa regina voldria·s casar.
¡Camina, camina que caminaràs!

T Més enllà] Lo caminant (*CC 1880*). | 2 que] quan (*CC 1880*). | 4 Buscant] Cercant (*CC 1880*). | engizat] hetgizat (*CC 1880*). | 5 sap] sab (*CC 1880*).

II

Una llumeneta se veu allà baix.
Cavalca y cavalca lo trist caminant.
La plana s'eixampla, s'allunya lo flam.
Al poltro esperona; ¡ja arriba, ja està!
Al foch s'escalfaven quatre rabadans.
¡Com lladren los gosos voltant lo ramat!
Llops semblen que udolen al vore'l passar.
¡Camina, camina que caminaràs!

III

Vesllum sanguinosa llumena el boscam.
«¡A dins!», y entre branques va el poltro escapat.
Aqueixa rogenca boyrada, ¿d'hon naix?
Pareix que no siga cosa natural.
De sopte una flama s'aixeca xiulant;
alzines y roures fogueres són ja.
Fuig un llenyataire, causador del dany.
¡Camina, camina que caminaràs!

IV

Blavoses espurnes que vénen y van,
fan córrer y córrer al trist caminant.
¿Per què volatejen d'ensà per a enllà?
Al poltro esperona: «¡Avant, sempre avant!».

12 arriba] arriva (*CC 1880*). | 14 gosos] gossos (*CC 1880; 1885*). | 15 passar] pasar (*CC 1880*). | 17 Vesllum] Visllum (*CC 1880*). | 19 d'hon] d'hont (*CC 1880*). | 20 siga] sia (*CC 1880*). | 22 fogueres] foqueres (*CC 1880*).

S'afonen en terra los peus del cavall,
30 y brilla en la fosca reflet d'un estany.
Les blaves espurnes encén lo seu baf.
¡Camina, camina que caminaràs!

V

Asproses montanyes contempla davant.
¿Què flama espurneja sobre el cim més alt?
35 Orient té de perla; llums té de diamant.
Si hi a en lo món fades, allí aniuaran.
«¡Amunt!», foch arranca lo poltro als penyals.
¡Ja munten als singles, ja arriven, ja estan!
Lo jove pensívol ja estén les dos mans…
40 ¡La llum és estrela al fons del cel blau!

VI

¡Ànima que busques ton somni daurat,
camina, camina que caminaràs!

[1879]

29 S'afonen … cavall] La terra se afona / als peus del cavall (*CC 1880*). | 30 reflet] reflect (*CC 1880*). | 33 Asproses … davant] Y veu gegantines / montanyes devant (*CC 1880*). | 34 ¿Què flama espurneja] ¿Què és lo que llampega (*CC 1880*). | 36 hi a en lo] són al (*CC 1880*). | aniuaran] dalt seran (*CC 1880*); anihuaran (*1885*).

40.

Vicent Boix i Ricarte (1813-1880), cronista de València, president honorari de Lo Rat Penat i mestre de la primera generació literària de la Renaixença, va morir a València el 7 de març de 1880; i al cap de quinze dies, el diumenge 22 de març, la Societat d'amadors de les glòries valencianes li dedicà una sessió apologètica en què es llegiren diverses poesies, entre les quals «A la memòria de Vicent Boix», que fou publicada dos dies després, el 24 de març, en *Las Provincias* (LP 1880), juntament amb dues de Cristòfol Pascual i Genís i Jacint Labaila, sota el rètol «Poesías leídas en "Lo Rat-Penat" con motivo de la muerte de D. Vicente Boix, cronista de Valencia». Així mateix, fou reproduïda en la revista *Lo Gay Saber* (núm. 7, corresponent a l'1 d'abril de 1880, pp. 85-86; LGS 1880). En 1885, en incloure-la en el *Llibret de versos*, Llorente l'acompanyà de la següent nota: «La mort del cronista de València, Vicent Boix, mestre de tots los que se dediquem en esta ciutat al conreu de les lletres, y esforsat campeó del valencianisme, causà gran impresió quan se féu pública la infausta nova, lo dia 7 de mars de 1880. Son soterrar fon una gran manifestació popular, en la que prengueren part totes les clases, grans, mitjans y menuts. Lo Rat Penat consagrà a qui era son president honorari una sesió apologètica, y en ella se llixqué esta poesia». Posteriorment, fou també reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A la memòria de Vicent Boix

Era jo infant petit y t'escoltava,
brussent l'esguart, tremolejant lo llavi,
com en la nit de ivern escolta a l'avi
lo nét pauruch vora la encesa llar.

2 brussent l'esguart] brusent lo sguart (*LP 1880; LGS 1880*). | llavi] llabi (*LP 1880; LGS 1880; 1885; 1902*). | 3 avi] abi (*1902*).

Mon esperit un món imaginava
de santes y glorioses fantasies,
y ses daurades portes tu li obries,
donant-li espay inmens per a volar.

Los pobles morts, los sigles que passaren,
revivien al foch de ta paraula,
crònica y tradició, símbol y faula,
ceptres y glavis, y ciprers y llors.
La musa de la història, a l'escoltar-te,
carinyosa y benèvola·t sonria,
y posava en ton front la poesia
fresca garlanda de vistoses flors.

En atropoll confús, en guerra eterna
de ambicions santes o pasions ignobles,
passaven davant mi races y pobles,
egipcis y juheus, grechs y romans;
Y entre ells, guerrers y sabis y poetes:
l'amant Orfeu, a qui l'infern no espanta;
Moisés, pujant a la montanya santa,
Alcides y Nemrot, déus y titans.

A ta veu les piràmides alsaven
la tomba eterna, en pahorós eixemple;
son artístich frontó l'helènich temple,
y sa mole gegant lo coloseu;

17 atropoll] atropell (*LGS 1880*). | 19 passaven] passàveu (*LGS 1880*). | mi] mil (*1902*). | 24 Nemrot] Nemrods (*LP 1880; LGS 1880*). | 26 eixemple] exemple (*LP 1880; LGS 1880*). | 28 gegant] jagant (*LP 1880*); jegant (*LGS 1880*).

Y panteons y circos y teatres
de ídols omplies, y de histrions y feres;
y alsant després pertot santes banderes,
sobre ells clavaves la cristiana creu.

Y el furient terratrèmol nos contaves
d'un món que naix y un altre que se asola;
y en presència d'un vell, ab blanca estola,
Atila reculava esbalahit.
Poch a poch en la fosca resplendia
del saber y de l'art la dolsa albada;
y obrint Colon la mar alborotada,
buscava un món, que duya en l'esperit.

Jo t'escoltava, en flama generosa
l'ànima encesa, y tu –«Fill meu», me dies,
«d'eixes sagrades glòries d'altres dies,
València, nostre amor, rica és també».
Y com aquell que parla de sa mare,
mesclant los plors a l'alegria santa,
ta veu, del trovador que inmortal canta,
ardia en foch de amor y pàtria y fe.

Y plasent nos contaves com va nàixer
entre palmes y flors la noble Edeta,
com grat ensomni d'oriental poeta,

29 teatres] teatros (*LP 1880; LGS 1880*). | 31 després] demprés (*LP 1880; LGS 1880; 1885; 1902*). | 36 esbalahit] esbalaït (*LP 1880; LGS 1880*). | 37 resplendia] resplandia (*LGS 1880*). | 28 alvada] alvada (*LP 1880; 1885; 1902*); aubada (*LGS 1880*). | 40 buscava] cercava (*LP 1880; LGS 1880*). | 41 en] ab (*LP 1880; LGS 1880*). | 46 a] ab (*LP 1880; LGS 1880; 1885*). | 49 plasent] plascent (*LGS 1880*); plassent (*1885; 1902*). | 51 ensomni d'oriental] ensomi de oriental (*LP 1880; LGS 1880*).

com trasunte dijós del paradís;
hon lo soldat romà penjà la espasa
en les florides branques; hon en vida
trovà·l muslim aquell que li convida
a divinals plahers estol de hurís.

Y enamorats de la sultana hermosa,
de lluny venien a lluytar per ella
lo Cit Vivar, la glòria de Castella,
Jaume·l Conqueridor, sol d'Aragó;
y per l'un y per l'altre batejada,
y per Ferrer, l'apòstol, benehida,
lliure alsava, valenta y aixerida,
del rat penat lo flamejant penó.

¡Ab quina joya les sagrades ombres
evocaves llavors dels nostres pares,
nobles y ciutadans, bisbes y frares,
jurats y reys, doctors y almogavars!
¡Y quan grans als meus ulls apareixien,
la pàtria redimint en dura guerra,
solcant la mar inmensa, obrint la terra,
pactant bons furs y consagrant altars!

Allí lo gran Ferrer, dalt de la trona,
en lo temor de Déu l'ànima encesa;
allí Àusias March, als peus de na Teresa,
dictant de amor la subirana lley;

52 paradís] paraís (*LP 1880; LGS 1880*). | 59 Cit] Cid (*LP 1880; LGS 1880*). | 69 apareixien] aparexien (*LGS 1880*).

allí, als desamparats obrint los brassos,
Jofré, a qui·l pobre benehix encara;
y Vinatea, que si·l dret l'ampara,
alsa tranquil lo cap davant lo rey.

Allí Sorolla, per la gent menuda
lluytant sens treva, cavaller del poble;
allí·l bon Joan Llorens, a qui son noble
pensament malograt li ofegà el cor;
allí Polo, guaytant com neguitosa
corre, vora la mar, sa Galatea;
y Joanes, que la image en somnis vea
de la Mare de Déu y el Salvador.

Quant d'eixos temps gloriosos nos parlaves,
jo en ta veu escoltava les festives
cudolades de Roig, les de Lluís Vives
sàbies llisons, les troves de Febrer;
y l'alarmant repich de la campana
que a les armes cridà la foral tropa;
y el crit de guerra que al colós d'Europa
li llansà al front un pobre palleter!

¡Amor de pàtria! En mi tu l'infundires,
mestre, company, amich, germà, poeta,
sobre un poble que t'ama y que·t respeta
derramares a doll ton esperit.

80 davant] devant (*LGS 1880*). | 82 cavaller] caballer (*LP 1880*). | 83 allí·l bon Joan Llorens] allí lo Juan Llorens (*LP 1880*); allí lo Joan Llorens (*LGS 1880*). | 87 somnis] somis (*LP 1880; LGS 1880*). | 89 nos parlaves] tu parlaves (*LP 1880; LGS 1880*). | 91 cudolades] codolades (*LGS 1880*). | 96 llansà] llensà (*LGS 1880*). | 98 amich] amic (*LP 1880*). | 100 derramares a doll] se derramà a doll ple (*LP 1880; LGS 1880*).

¡No has mort! ¡Ni moriràs!… Pobres despulles
solament tanca l'avarienta fosa…
¡Ton ànima inflamada y generosa
la sentim bategar dins nostre pit!

Y assi quedem, plens tots de ta memòria,
de ton nom, ton amor y ton eixemple,
com ple romana eternament lo temple
del Déu pietós que un jorn l'ha visitat.
Mentres que tu contemples en la glòria,
a nostra ardent aspiració promesa,
la que buscares, inmortal bellessa,
la que servires, santa veritat.

1880

101 Ni] No (*LGS 1880*). | 103 inflamada] aflamada (*LP 1880; LGS 1880*). | 106 eixemple] exemple (*LP 1880; LGS 1880*). | 108 pietós] gloriós (*LP 1880; LGS 1880*). | D 1880] Mars de 1880 (*1885*).

41.

Amb el títol «A la Verge de Montserrat», aquesta composició fou premiada amb la Ploma d'Or i Argent oferta pel bisbe de Lleida en el certamen que tingué lloc al monestir de Montserrat el 25 d'abril de 1880, a propòsit del suposat mil·lenari del trobament de la imatge de la Mare de Déu. Pocs dies després, el 2 de maig, Llorente la publicà en *Las Provincias* amb el subtítol «Poesia premiada en lo certamen del milenari» (LP 1880), i, posteriorment, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1881 (València, 1880, pp. 175-178; ALP 1881). En incloure-la en el *Llibret de versos* (1885), l'acompanyà del següent comentari: «Estos versos són un coral tribut rendit per l'autor a la santa patrona de Cataluña. Havent obtengut lo premi de la Ploma d'Or, ofert per lo senyor bisbe de Lleyda, foren llegits, ensemps que les altres composicions premiades, en la justa poètica verificada durant les festes del milenari, en lo claustre gran del monestir, baix la presidència del nunci de Sa Santitat, asistit per los prelats de Barcelona, Girona, Lleyda, Tortosa, Menorca y Urgell». Finalment, fou també reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A la Verge de Monserrat

Poesia premiada en lo certamen del milenari
de la invenció de la santa image

I

«¡Avant! ¡Amunt! Deixeu la hermosa plana,
deixeu la vila enrere, ¡oh trovadors!,
deixeu la vora de la mar llunyana
y els vergers plens de flors.

T Monserrat] Montserrat (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | ST Poesia … image] Poesia premiada en lo certamen del milenari (*LP 1880; ALP 1881*).

¡Avant! ¡Amunt! Lo cim vos crida, y dóna
l'aspre rocam grahons al vostre peu;
s'eixampla·l cel, la fe vos esperona;
¡vingau, seguiu, pujeu!

Assí el soroll s'apaga de la terra;
assí amaguen les àligues lo niu;
assí el raig en los singles de la serra
dictats de Déu escriu.

Lo cel ja prop; lo món a vostres plantes;
entorn lo cap los núbols tronadors…
vos donen los querubs les arpes santes:
¡canteu, oh trovadors!

Vestida ab blau mantell, que tiny l'albada
d'enceses llums y porporins esmalts,
vos aguarde, d'estreles coronada,
en los penyals més alts.

Jo vos aguarde, esteses nit y dia
les ales, per volar a un món millor:
jo sóch la subirana poesia
de fe, pàtria y amor!».

II

Eixa veu escoltí, Reyna y Senyora,
y despenjant l'empolsegat llahut
com l'infant que en sa mare pensa, y plora,
plorant de goig tot lo camí he vingut.

12 arpes] harpes (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 14 albada] aubada (*LP 1880; ALP 1881; 1885*).

Y assí·m tens ja, que estàtich te contemple;
los ulls al cel, en mística ilusió;
los genolls en les lloses de ton temple;
y en los llavis, no un cant, una oració.

Les glòries de la terra, Verge santa,
ja no afalaguen l'esglayat cor meu;
a l'humil poble que te adora y canta,
vinch a unir jo mon ànima y ma veu.

III

Tot canta en ta llahor, Mare amorosa,
dia y nit, alba y vespre, lluna y sol;
al trench del jorn la vigilant alosa;
en la nocturna fosca·l rosinyol.

Te canta·l dols ventijolet alegre
quant agrunsa joliu la flor dels camps;
te canta ab veu terrible el núbol negre
quant esclata a tos peus en trons y llamps.

Te canta lo baylet que al ramat guia
lo ros anyell en lo boscam perdut;
te canta·l llaurador que al solch confia
de la dorada espiga·l gra menut.

27 en] ab (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 29 llavis] llabis (*LP 1880; ALP 1881; 1885; 1902*). | 36 alba] auba (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 37 vigilant] vijilant (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 38 en … rosinyol] en la fosca lo tendre rosinyol (*LP 1880; ALP 1881*). | 40 quant] quan (*LP 1880; ALP 1881*). | 42 quant] quan (*LP 1880; ALP 1881*). | 44 anyell] anyel (*LP 1880; ALP 1881*). | 45 solch] solc (*LP 1880; ALP 1881*). | 46 dorada] daurada (*LP 1880; ALP 1881; 1885*).

Te canta lo nauger quant se abrahona
a l'arbre mestre per guaytar lo port;
te canta lo soldat quant la corona
50 busca de la victòria o de la mort.

Te canta la novella desposada
quant la cambra nupcial obri al promés,
y la mare, quan clava malhaurada
en lo front del fill mort lo darrer bes.

55 Te canten los dos junts, lo nét y l'abi,
y aquell que del mal fuig, y els que·l bé fan;
te canta·l sabi, oh Reyna, y és més sabi;
te canta·l gran, oh Mare, y és més gran.

Te canten tots, Maria, tots te admiren;
60 tots te consagren llàgrimes o flors;
te cantaren los sigles que moriren;
te cantaran los sigles naixedors.

IV

Jo escolte·l terratrèmol que rimbomba
quant mor ton fill en la gloriosa creu,
65 y veig obrir-se, com inmensa tomba,
la serra que ha de ser lo temple teu.

Jo veig ta image, que la roca dura
com lo nacre a la perla, guarda dins;

47 nauger] nautxer (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 49 quant] quan (*LP 1880; ALP 1881*). | 52 quant] quan (*LP 1880; ALP 1881*). | 53 quan] que (*LP 1880; ALP 1881*); quant (*1885*). | 55 l'abi] l'avi (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 57 Reyna] Reina (*LP 1880; ALP 1881*). | 64 quant] quan (*LP 1880; ALP 1881*).

y m'engisen los himnes que en nit pura
70 canta allà dalt un vol de serafins.

Jo veig per la montanya tot un poble
vindre a ton temple en atropoll confús,
ab sayal negre lo capdill més noble,
la infanta més polida ab los peus nus.

75 Jo veig encendre's, celestial Regina,
pensívols contemplant ton front seré,
Pere Nolasch en caritat divina,
Vicent Ferrer en subirana fe.

Jo veig, jo veig en ta daurada cambra
80 de genolls y a tos peus depositant
Isabel y Ferrant llors de l'Alhambra,
lo jove de Àustria palmes de Lepant.

Jo veig com, confiats en ta clemència,
los somatens, ab robellat trabuch,
85 fort castell de la pàtria independència
fan a tes plantes dels penyals del Bruch.

Y en ta montanya, resplendent de glòria,
mire la llar de l'abior sagrat,
lo monument etern de nostra història,
90 lo mur de nostra invicta llibertat.

69 m'engisen] m'enjisen (*LP 1880; ALP 1881; 1885*). | 74 infanta] reyna (*LP 1880; ALP 1881*). | 77 Nolasch] Nolasc (*LP 1880; ALP 1881*). | 83 confiats] confiant (*LP 1880; ALP 1881*). | 84 trabuch] trabuc (*LP 1880; ALP 1881*). | 86 Bruch] Bruc (*LP 1880; ALP 1881*). | 88 l'abior] l'avior (*LP 1880; ALP 1881*); l'avihor (*1885*).

Y veig ta image sobre·ls cims blavosos,
la terra als peus y per corona el sol,
estendre oberts los brassos amorosos
al que·t venera humil, poble espanyol.

V

Mentres aixeque al cel la dura testa
cenyida de turons lo Montserrat;
mentres brame en ses roques la tempesta;
mentres rode a la mar lo Llobregat;

mentres l'infant, acaronant-se, trove
en los brassos materns grata calor;
mentres recorde·l vell y espere·l jove,
viuràs, divina Verge, en nostre cor.

Viuràs en ell com remembransa pia
del somni del bressol, dols e inocent;
viuràs en ell com llum de poesia,
en esta y l'altra vida resplendent.

Viuràs en ell com falaguera y pura,
filial aspiració del cor nafrat;
viuràs en ell com símbol y figura
de la bellesa, el bé y la veritat.

91 image] imatge (*1885*). | 104 bressol] bresol (*LP 1880; ALP 1881*). | 110 bellesa] bellessa (*LP 1880; ALP 1881; 1885*).

Y si el ducte, ab ses negres nubolades,
emboyra el cel hon resplandeixes tu,
com ton temple les neules, infantades
per la nit, que·l vent porta y ell s'endú;

115 acudint de tos fills a la defensa
ab un esguart de celestial consol,
los núbols desfaràs de nostra pensa,
com les boyres desfà lo raig del sol.

[1880]

112 resplandeixes] resplendeixes (*LP 1880; ALP 1881*). | D [1880]] Maig de 1880 (*1885; 1902; 1909*).

42.

La poesia «Versos per a un àlbum», publicada per primera vegada en el *Llibret de versos* (1885), i la composició titulada «A la senyoreta donya Pepeta Anglasell», inclosa per Teodor Llorente i Falcó en la pàgina 379 del volum *Poesies valencianes* (1936) –sota l'epígraf «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses»–, són, en realitat, el mateix poema amb diferent títol i molt poques variants; una circumstància que en 1983 passà desapercebuda a Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón, que les reproduïren en el volum *Poesia valenciana completa* com si es tractara de dues composicions diferents. Llorente degué redactar en primer lloc la versió titulada «A la senyoreta donya Pepeta Anglasell», que fou datada el «2 de maig de 1880, jorn dels Jochs Florals» de Barcelona, que ell presidí. Tanmateix, cinc anys després, en incloure-la en el *Llibret de versos* (1885), segurament s'estimà més canviar-li el títol –és a dir, ocultar el nom de la dama a la qual anava dirigida–, donar-li el de «Versos per a un àlbum» i introduir-hi alguns lleus canvis. Així, l'original –o un dels originals– d'«A la senyoreta donya Pepeta Anglasell» es degué quedar a Barcelona, ja que sabem que arribà a mans de Llorente i Falcó a través de la carta –conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente i a hores d'ara inèdita– que amb data 6 d'abril de 1934 li adreçà el jesuïta Josep Calveras (Calveras 1934). Així, en el transcurs d'una lletra en què li comentava quines eren les possibilitats d'edició dels volums de l'*Epistolari Llorente* encara inèdits, Calveras hi afegia la següent postdata: «Em digué el Sr. canonge [Sanchis Sivera] que feien una nova edició del *Llibret de versos* afegint-hi altres composicions no publicades encara. Potser serviria aquesta que tinc recollida». I tot seguit la reproduïa. Encara que coneixem el dia en què fou redactada –i on es trobava Llorente i per quin motiu–, no ha sigut possible localitzar cap dada biogràfica al voltant de la dama al·ludida, que, ben probablement, devia formar part del públic assistent a aquell certamen. Finalment, cal dir que Llorente no inclogué aquesta composició en cap de les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Versos per a un àlbum

Oh dama benvolguda, que canten los poetes,
¿vols que una flor te done dels valencians jardins?
Allí hi a roses fines, jesmil y violetes;
mes yo cullir sols logre pobríssimes floretes
entre ma fullaraca de versos llemosins.

Indignes elles foren de la reyal corona
que per a tu trenaren insignes trovadors;
mes si la oferta és curta, la voluntat és bona,
y puix ma pobra musa de bon grat te les dóna,
acepta bondadosa mes campesines flors.

Assi les tens, ben fresques, cullides d'aquest dia;
assí tens dels meus versos un xicotet pomell.
Acosta-lo als teus llabis, d'hon mana l'ambrosia,
y allí pendrà la dolsa flairor de poesia
que és, dama benvolguda, lo que faltava en ell.

[1880]

T Versos … àlbum] A la senyoreta donya Pepeta Anglasell (*Calveras 1934; 1936*). | 1 Oh dama] Doncella (*Calveras 1934; 1936*). | 5 ma] una (*1936*). | 6 elles foren] foren elles (*Calveras 1934*). | 9 ma pobra] mon humil (*Calveras 1934; 1936*). | 10 acepta … campesines] acepta generosa mes vuscatanes (*1936*); acepta generosa mes boscatanes (*Calveras 1934*). | 11 Assi] Aquí (*Calveras 1934; 1936*). | 12 assi] aquí (*Calveras 1934; 1936*). | xicotet] petit (*1936*); petitet (*Calveras 1934*). | 13 Acosta-lo] Acosta-lho (*1885; Calveras 1934; 1936*). | llabis] llavis (*Calveras 1934; 1936*). | d'hon] a hon (*Calveras 1934; 1936*). | 14 y allí pendrà] y en ells pendran (*Calveras 1934; 1936*). | 15 que … ell] que és, ma gentil doncella, lo que mancava en ells (*Calveras 1934; 1936*). | D [1880]] 2 de maig de 1880, jorn dels Jochs Florals (*Calveras 1934; 1936*).

43.

Aquesta composició estigué motivada per la proclamació d'Anna Maria Paulín i de la Penya, més coneguda com la baronessa de Cortes, com a reina de la segona edició dels Jocs Florals de València, que tingueren lloc en juliol de 1880. La designació anà a càrrec de Fèlix Pizcueta, expresident de Lo Rat Penat, que obtingué la Flor Natural del certamen amb la composició «La llegenda del roser». Tant Anna Maria Paulín, poetessa, que era coneguda en el món de les lletres castellanes amb el pseudònim de María de la Peña, com el seu marit i baró de Cortes, Pasqual Frígola i Ahís (1822-1893), tenien aspiracions literàries. De fet, Pasqual Frígola ocupà la presidència de Lo Rat Penat en dues ocasions, durant els anys 1887-1889 i 1892-1893, i és recordat per haver sigut l'iniciador de la Batalla de Flors que cada mes de juliol té lloc a la ciutat de València. Ben probablement, Llorente degué redactar aquesta composició –datada en 1880– en els dies posteriors a aquell certamen i com a obsequi a la baronessa, amb la qual, sens dubte, el devia vincular una relació d'amistat fruit, potser, de la confluència d'interessos polítics i culturals que l'unien al seu marit. La publicà dos anys després en el número de la *Revista de Valencia* corresponent a l'1 de juliol de 1882 (pp. 351-352; RV 1882); i, posteriorment, en el *Llibret de versos* (1885) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A la senyora baronesa de Cortes

quant fon proclamada reyna dels Jochs Florals del Rat Penat

Tots te aclamaven, ¡oh baronesa!,
plens de entusiasme, de amor, de fe;
tots esclaus eren de ta bellesa.
Quant eixa flama brillava encesa
5 u me digué:

ST quant] quan (*RV 1882*). | 4 Quant eixa] Quan esa (*RV 1882*).

«Reyna l'han feta, ¿reyna de què?»
–«De un hermós reyne: la poesia;
de un món riquíssim: lo ver amor».
Aixís li dia,
10 y en tant la boca y els ulls obria
aquell indocte preguntador.

«Sobre les altes, negres teulades
hon forsa perden altres reynats,
hon entre boyres y nubolades
15 busquen les ànimes enamorades
aquells ensomnis que·ls són més grats,
ple de misteri,
cobert de un vel,
s'estén sens fites son vast imperi,
20 mitj en la terra, mitj en lo cel.

A la llum dolsa de lluna trista,
al raig vivíssim del triomfant sol,
allí apareixen a nostra vista
ombres glorioses en llarch estol.
25 Sobre la roca, de llors cenyida,
morint li endresa sa despedida
a l'ingrat jove Safo inmortal;
bebent Falerno, desfullant roses,
Tíbul envia ses amoroses
30 queixes a Lèsbia, tendra a son mal.

16 ensomnis] ensòmits (*RV 1882*). | 20 mitj] mig (*RV 1882*). | mitj] mig (*RV 1882*). | 22 vivíssim del triomfant] purísim del triunfant (*RV 1882*).

A na Teresa Àusias March canta,
entre carts aspres puríssim llir;
y a sa Heloïsa, mística y santa,
veu Abelardo, que·l cor li encanta,
35 en la nit fosca del monestir.
En los ombrívols horts de Valclusa,
conduit Petrarca per casta musa,
corona a Laura d'eternes flors;
y allà entre núbols lluny se divisa
40 a l'Alighieri que emparadisa
a la donzella dels seus amors.

¡Ilusió sempre pura y novella!
¡Dija impalpable! ¡Goig no lograt!
¡Blanques fantasmes que veu sobre ella
45 volar eternes la humanitat!
¡Plors de agradosa melanconia!
¡Conhort dolcíssim que Déu envia!
¡Adivinances d'un món millor!
¡Quin hermós reyne, la poesia!
50 ¡Quin vast imperi, lo ver amor!».

Tots te aclamaven, oh baronesa,
y ja en sa pensa la llum encesa
aquell indocte «¡Vítor!» digué,
«eixa corona de ideal bellesa
55 a ninguna altra caurà tan bé!».

1880

40 l'Alighieri] l'Alhighieri (*RV 1882*). | emparadisa] emperadisa (*RV 1882*). | 41 donzella] doncella (*RV 1882*). | 43 Dija] Ditja (*1885*). | 47 Conhort dolcíssim] Conort dolcísim (*RV 1882*).

44·

El poema «Les tres cordes de l'arpa» al·ludeix a la tríada temàtica més famosa de la Renaixença, *Patria, Fides, Amor*, i fou publicat per primera vegada en el número de la *Revista de Valencia* corresponent a l'1 de febrer de 1881 (pp. 180-181; RV 1881). Posteriorment, Llorente l'inclogué tant en el *Llibret de versos* (1885) com en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Les tres cordes de l'arpa

Coronada de palmes,
de murta y de llorer,
tinch un·arpa daurada
de tres cordes només.
A una li diuen pàtria;
altra es nomena fe;
amor és la tercera,
y la més dolsa n'és,
perquè a tu la consagre,
¡oh reyna de mon seny!

Quant, aixecant la testa
y el cor de goig encés,
punteje ab la mà trèmola
les tres cordes ensemps,

2 murta] murtra (*1885*). | 4 de] ab (*RV 1881; 1885*). | 10 ¡oh reyna de mon seny!] ¡regina de mon seny! (*RV 1881; 1885*). | 11 Quant] Quan (*RV 1881; 1885*). | 12 goig] joya (*RV 1881*).

15 aspiracions diverses,
imàgens diferents,
se mesclen y confonen
en un sol sentiment,
com los colors de l'iris
20 en la claror del cel.

Veig divinal matrona,
cenyit lo front d'estels;
als dos costats arcàngels;
lluna y sol a sos peus.
25 En caritat santíssima
ardix son cor brusent;
estreny ab dolsos brassos
la salvadora creu;
y sos ulls, que espurnejen
30 a través lo blanch vel,
¡oh verge dels meus somnis!,
són tos ulls, de amor plens.

Veig senyorial matrona,
ab argentat capell,
35 sobre·l que negres ales
lo rat penat estén.
Son front, de llors coronen
artistes y guerrers;
a genolls li rendixen

16 imàgens] images (*RV 1881*). | 25 santíssima] divina (*RV 1881*). | 31 somnis] sómits (*RV 1881*). | 33 Veig senyorial matrona] Veig dama nobilísima (*RV 1881*).

40 tribut pobles y reys;
en son blasó flamejen
los quatre pals vermells,
y ta bellesa, aymia,
en son semblant celest.

45 Veig púdica donzella,
¡figura de amor ver!,
que ab candorós mitj riure
obri els llabis de mel.
De capollets de rosa
50 cenyix lo front seré;
sos ulls dicten les regles
del gloriós gay saber.
Àusias March a ses plantes
canta y sospira a un temps;
55 y eixa donzella púdica
eres tu, tu també!

Divinisada image
de un triple sentiment,
simbòlica figura
60 de amor y pàtria y fe:
¿és que mon cor altívol,
que·l propi foch encén,
allò que foll desija
pertot encontra y veu?

45 donzella] doncella (*RV 1881; 1885*). | 47 mitj] mig (*RV 1881*). | 48 els llabis] el llabi (*RV 1881; 1885*). | 55 donzella] doncella (*RV 1881; 1885*).

65 ¿O és que allà, en les altures
a hon vola el pensament,
en son primer orige
unificats mirem,
com los colors de l'iris
70 en la claror del cel,
tota ideal bellesa,
tot amor y tot bé?

¡Oh, cordes de mon arpa,
iguals y diferents!
75 Vos acordà el Gran Mestre,
¡soneu juntes, soneu!

[1881]

67-70 en … cel] com los colors de l'iris / en la claror del cel, / en son primer orige / unificats mirem (*RV 1881*).

45.

A l'Arxiu-Biblioteca Llorente es conserva una carta inèdita que l'escriptor i periodista castellà Ventura Ruiz Aguilera (Salamanca, 1820-1881) adreçà el 29 de març de 1881 des de Madrid a Llorente, i que diu així: «Muy Sr. mío y muy distinguido amigo: Encargado con D. Juan Álvarez Lorenzana de dirigir el número de la *Ilustración Española y Americana* que su empresa ha ofrecido publicar con motivo del Centenario de Calderón, y siendo uno de los acuerdos de la Comisión que entiende en este asunto que en cada uno de los idiomas y dialectos que se hablan en la península Ibérica se formule, en prosa o verso, un pensamiento dedicado al inmortal autor de *La vida es sueño*, o bien de libre elección, si esto no pudiera ser, ruego a V., puesto que por todos ha sido elegido, nos honre con su ilustrado concurso, que estimamos en lo mucho que vale, y que, con el fin de no molestarle demasiado, puede limitar a un soneto, una décima, una redondilla, etc…, pero en valenciano y por V. suscrito. Dando a V. anticipadas gracias por su bondad, en que confiadamente descansamos, le reitera el testimonio de su invariable afecto y consideración más distinguida su atto. amigo y s.s. q.s.m.b.». Petició a la qual, efectivament, Llorente correspongué, ja que en la pàgina 339 del suplement del núm. 19 de *La Ilustración Española y Americana* del 22 de maig de 1881, i amb el títol «A l'insigne poeta dramàtich Calderón de la Barca», fou reproduïda aquesta composició llorentina (LIEA 1881).

En maig de 1881 se celebraren les festes del segon centenari de la mort de Pedro Calderón de la Barca (1600-1681) i, a propòsit d'això, València organitzà diversos actes, entre els quals una sessió apologètica que tingué lloc el 25 de maig a la Universitat de València. Dos dies després, i sota el títol «A don Pedro Calderón de la Barca, en el segundo centenario de su muerte. Homenaje de los poetas valencianos», *Las Provincias* publicà cinc poesies castellanes corresponents a Teodor Llorente, Cristòfol Pascual i Genís, Jacint Labaila, Joan Rodríguez Guzman i Antoni Chocomeli; i l'endemà, dia 28, tres poesies més, una en castellà –de Fèlix Pizcueta– i dues en valencià: una de Rafael Ferrer i Bigné i, amb l'abreujat títol d'«A

Calderón», aquesta de Llorente (LP 1881), que, pel fet de ser l'última versió publicada per l'autor, prenem com a text base. La composició no tornà a ser publicada fins que en 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la recuperaren i la inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa*.

A Calderón

Rey de la pàtria escena, que al cim de la montanya
en lo cel de la glòria resplendiràs sens fi.
Puig que a ton front dedica nova corona Espanya,
neguitós no rebujes, per pobra o per estranya,
aquesta flor que·t porte del valencià jardí.

Aromada de glòria, de amor, de poesia,
ornà el capell de ferro del rey Conqueridor;
als peus de na Teresa, March la esfullava un dia,
y quan Vicent, l'apòstol, a Déu li la oferia,
no era el perfum del temple més pur que sa flairor.

Renaixcuda y brotada de l'arraïl aquella
avuy per a ta glòria lo càlzer obri ya;
tindràs altra més rica, tindràs altra més bella,
mes, si hi a en ta garlanda capolls més brillants que ella,
en perfums de amor patri ningú li guanyarà.

[1881]

T A Calderón] A l'insigne poeta dramàtich Calderón de la Barca (*LIEA 1881*). | 3 Puig] Puix (*LIEA 1881*). | 4 neguitós no] no neguitós (*LIEA 1881*). | 9 quan] quant (*LIEA 1881*). | 10 el perfum] l'incens (*LIEA 1881*). | 12 avuy … ya] per coronar, poeta, ton front, esclata ya (*LIEA 1881*). | 13 tindràs altra més rica … bella] altra haurà més bleduna, altra tindràs més bella (*LIEA 1881*). | 15 perfums] perfum (*LIEA 1881*).

46.

Tal com acabem de veure en parlar del poema «A Calderón», en maig de 1881 la ciutat de València organitzà diversos actes amb motiu del segon centenari de la mort de Pedro Calderón de la Barca, entre els quals l'enviament de la històrica Senyera a Madrid per a participar en les festivitats que allà se celebraren. Segons les cròniques periodístiques, però, «el alcalde y los concejales» prescindiren del «solemne ceremonial prescrito para sacar de las Casas Consistoriales ese antiguo estandarte», i «metiendo sin ceremonia en una caja aquella bandera, la empaquetaron en un wagon del ferrocarril». Diverses veus denunciaren públicament l'ofensa a què havia sigut sotmesa la insígnia, i fou així que Ciril Amorós proposà que, «como función de desagravio, se hiciese a la Señera solemnísimo recibimiento». L'emblema arribà a València el dijous 2 de juny, i com a acte de desgreuge l'Ajuntament organitzà una rebuda que inclogué recollida i entrada triomfal de la Senyera en mans de l'alcalde des de Catarroja fins a la Seu de València. Allí fou rebuda per l'arquebisbe i dipositada en l'altar major, al costat de l'evangeli, on romangué una setmana, fins al 12 de juny. Per la seua banda, el diumenge dia 5 de juny Lo Rat Penat organitzà una sessió literària en homenatge a la Senyera que inclogué la lectura de múltiples poesies, la majoria escrites *ad hoc*, i entre les quals n'hi havia dues de Llorente: «A la Senyera» i «La Senyera y Lo Rat Penat». El diumenge següent, dia 12 de juny, i després d'una enfervorida homilia d'exaltació de l'estendard pronunciada per l'arquebisbe, la Senyera fou traslladada, en processó cívica i amb l'assistència de les autoritats, fins a l'Ajuntament.

Pel que fa a la primera de les dues composicions llorentines, la titulada «A la Senyera», cal dir que fou publicada el mateix diumenge 5 de juny en la portada de *Las Provincias* (LP 1881), i posteriorment en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1882 (València, 1881, pp. 69-70; ALP 1882). Quan la reproduí en el *Llibret de versos* (1885), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Per a les festes del centenar de Calderón envià a Madrit nostre Ajuntament la antiga y gloriosa Senyera de la ciutat, oblidant, al traure-la

de València, lo ceremonial prescrit per nostres pares. Alguns se disgustaren; hagué reclamacions, y la societat del Rat Penat proposà, en desagravi, rebre la senyera solemnement quan la tornaren de Madrit. Aceptada la idea per l'Ajuntament, així se féu, entrant en triümfo en València lo dia 2 de juny lo famós penó, y depositant-lo en la Seu, en mans del senyor Arquebisbe, que·l guardà en lo presbiteri fins al següent dumenge, dia en què se celebrà una gran festa en honor de la Senyera. Després de pasejar-la per la ciutat, fon de nou depositada en l'Arxiu, ab totes les cerimònies de l'antigor». La composició fou també integrada en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A la Senyera

Versos escrits en ocasió de la solemne entrada de la Senyera en València, quant la portaren a Madrit per a les festes del centenar de Calderón

¡Oh Senyera valenciana!
¡Gonfanó de la ciutat!
¡Drap gloriós d'or y de grana
que corona el rat penat!
Vui, rejuvenint la història,
mamprens, al vent de la glòria,
altra volta l'antich vol;
y banyan-te en llum encesa,
per tu, de nostra grandesa
torna a eixir lo brillant sol.

ST Versos … Calderón] Versos escrits per a la solemne recepció de la Senyera, quan la tornaren de Madrit, a hon la dugueren a les festes centenàries de Calderón (*ALP 1882*). | 2 Gonfanó] Emblema (*LP 1881; ALP 1882*). | 5 Vui] Vuy (*LP 1881; ALP 1882; 1885*). | 10 lo] el (*LP 1881; ALP 1882*).

No arrives, no, coronada
de sanguinosos llorers,
ni entristixen ta tornada
gemechs de hòrfens llastimers.
Entre vítors y alegries,
tan gloriós com ans venies
véns, ¡oh penó may vensut!,
de donar, en lloch insigne,
al geni homenaje digne,
y a la pàtria honrós tribut.

Triomfalment la cort d'Espanya
te ha vist, en carro de honor;
y la gent pròpia y la estranya
se uniren en ta llahor.
Complaguts en ta victòria,
han abaixat de la glòria
y te han mirat sonrient
(públich digne de tal festa),
lo gran rey de la Conquesta,
Àusias March y sant Vicent.

Tu, tradicional bandera
de fe, pàtria y llibertat,
a Espanya, a Europa sancera,
nostra història has recordat.

12 de sanguinosos] ab ensangrentats (*LP 1881; ALP 1882*). | 13 ni entristixen] entristix en (*1885*). | 21 Triomfalment] Triunfalment (*LP 1881; ALP 1882*). | 24 se uniren] la veu uní (*LP 1881; ALP 1882; 1885*). | 30 sant] san (*LP 1881; ALP 1882*). | 33 sancera] sansera (*LP 1881; ALP 1882; 1885*).

De nostres insignes abis,
poetes, guerrers o sabis,
evocaves lo grat nom;
darrere de tu marjaven,
y al vore-los com passaven,
abaixava el cap tothom.

Passaven, vestits de malla,
reys, capdills y almogavers,
en perdurable batalla
contra els alarbs traicioners;
passaven pel pla y la serra
consagrant la nostra terra
ab gloriós bateig de sanch;
y sobre ells, capità y guia,
sant Jordi s'aparexia
en son famós caball blanch.

Passaven bisbes y frares,
predicadors y romeus;
y a la fe de nostres pares
vensuts, muslims y juheus.
Reynes que bastien temples
passaven, donant eixemples,

35 abis] avis (*1885*). | 38 marjaven] marxaven (*LP 1881; ALP 1882; 1885*). | 44 alarbs] alarbes (*LP 1881*). | 47 ab … sanch] ab lo bateig de llur sanc (*LP 1881*); ab lo bateig de llur sanch (*ALP 1882*). | 49 sant] san (*LP 1881; ALP 1882*). | 55-56 Reynes … eixemples] Pasaven, donant eixemples, / reynes que bastien temples (*LP 1881; ALP 1882; 1885*).

d'hon l'infern confundit fuig;
y passaven –¡oh alegria!–
les estreles de Maria
60 sobre el sant tosal del Puig.

Passaven, ab la gramalla,
los justícies y els jurats,
donant, per escut y valla,
la lley a les llibertats;
65 passaven pavordes, destres
en tot saber; y los mestres
en les arts del trovador;
y encenent honestes flames,
passaven hermoses dames
70 doctes en les lleys de amor.

Tota eixa despareguda
y anyorada majestat,
en tu València saluda,
¡Senyera del rat penat!
75 D'eixes perdudes grandeses
veu brotar noves promeses
plenes de dolsos conhorts;
y tant pots y tant alcances,
que·t fas nunci d'esperances
80 tu, la insígnia dels recorts!

65 pavordes] pabordes (*LP 1881; ALP 1882*). | 77 conhorts] conorts (*LP 1881; ALP 1882*).

Tenies tu, quant lo poble
duyes als combats guerrers,
per a defensar-te un noble
centenar de ballesters.
85 Vui, centenars de centenes,
ab lo calor de les venes,
ab la fe que no decau,
de ta custòdia responen;
y millor defensa·t donen,
90 bandera de amor y pau!

Ab la corbella o l'aixada,
ab llansadora o martell,
ab la ploma, may cansada,
ab lo creador pincell,
95 ab la mà curtida y forta,
ab la pensa, que un món porta,
ab lo cor, sagrat fornall,
serem per ta glòria, oh reyna,
lo centenar de la feyna,
100 y els ballesters del trevall.

Jurem per lo nom del pare,
que és nostre millor espill;
per lo bes que cada mare
li dóna a son tendre fill;

81 quant] quan (*LP 1881; ALP 1882*). | 85 Vui] Vuy (*LP 1881; ALP 1882; 1885*).

105 jurem per la llar sagrada,
jurem per la etat passada,
jurem per lo esvenidor,
jurem, ab fe en la victòria,
lluytar sempre per ta glòria,
110 Senyera del patri amor!

[1881]

106 etat passada] edat pasada (*LP 1881; ALP 1882*). | D [1881]] València, 5 de juny de 1881 (*ALP 1882*); Juny de 1881 (*1885; 1902; 1909*).

47·

Com ja hem comentat en parlar de la poesia «A la Senyera», en el viatge que l'estendard valencià realitzà a Madrid en maig de 1881 –per a participar en les festes centenàries de Calderón de la Barca– es prescindí del cerimonial tradicional de trasllat. Això fou interpretat per una part de la població valenciana com una ofensa, i a la tornada de la Senyera varen ser organitzats diversos actes de desgreuge, entre els quals una sessió literària a càrrec de Lo Rat Penat que, com sabem, tingué lloc el diumenge dia 5 de juny. Hi foren llegides dues composicions llorentines: «A la Senyera» i aquesta, que amb el títol «La Senyera y Lo Rat Penat» fou publicada, per primera vegada, en el número de *Las Provincias* corresponent al 9 de juny de 1881. Així, sota el títol d'«Homenaje a la Señera» i juntament amb dues poesies més d'Antoni Milego i Josep Bodria, hi aparegué precedida del següent text: «Poesías repartidas por los socios del Rat Penat en la manifestación pública del domingo y leídas en la sesión de esta sociedad».

A diferència d'«A la Senyera», però, Llorente s'estimà més no incloure-la en cap dels poemaris que publicà. I és així que la composició no tornà a veure la llum fins a 1936, quan Llorente i Falcó la reproduí en el volum *Poesies valencianes*, amb el títol reduït a «La Senyera» i acompanyada de la nota següent: «Escrita ab motiu de la entrada de la Senyera lo dia 5 de juny de 1881, de tornada de Madrit, a hon fon portada per a les festes centenàries de en Pere Calderon de la Barca. Es publicà en fulla solta imprentan-se en el establiment tipogràfich de E. Pascual». Una versió a la qual no hem tingut accés, i és per això que oferim la composició tal com aparegué en *Las Provincias*.

La Senyera y Lo Rat Penat

Un Centenar de Ballesters tenies,
a ta guàrdia y defensa consagrat;
un altre centenar en estos dies
dedica a ta custòdia el Rat Penat.

Una ploma en lo cap aquells portaven,
servint-los sols de insígnia y ornament;
tos nous guardians, para que tots te alaven,
en arma l'han trocat del pensament.

Càmbia lo temps, y tot ab lo temps muda;
menysprea·l món lo que enaltia avans;
mes, per a tu, Senyera benvolguda,
no càmbia, no, l'amor dels valencians.

[1881]

48.

El 24 de febrer de 1880, sent Teodor Llorente president de Lo Rat Penat, la societat d'amadors de les glòries valencianes constituí un Centre d'Excursions Cientificoliteràries i Artístiques que naixia com a filial de la Secció d'Arqueologia de l'entitat, i que prenia com a model l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada en 1876, i l'Associació d'Excursions Catalana, fundada en 1878. El Centre tenia com a objecte «recorrer nuestro antiguo reino y estudiar prácticamente las muchas bellezas que el mismo encierra, interesantes a los ojos del sabio, del poeta y del artista», tal com afirmà Josep Martínez Aloy, el seu primer cronista; i fou així que començà les seues activitats –«ab l'objecte de estudiar les antigüetats y monuments ignorats o poch coneguts de la generalitat», com asseverà Josep Maria Puig i Torralva– amb una visita al poble de Benissanó (Camp de Túria) que tingué lloc el dia 29 de febrer de 1880. Al capdavant d'aquesta iniciativa excursionista, que tenia com a objecte esdevindre centre d'estudis, sempre hi hagué Llorente, promotor i president del Centre durant els seus primers tretze anys (1880-1892), que només dotze mesos després, en 1881, compongué aquesta «Cansó dels escursionistes del Rat Penat», que fou musicada pel mestre Salvador Giner –la partitura es conserva a l'Arxiu de la Societat Coral El Micalet– i adoptada com a himne pels membres del Centre Excursionista de Lo Rat Penat. Aquell mateix any, Llorente publicà la composició tant en el *Calendari Català* per a 1882 (Barcelona, 1881, pp. 30-32; CC 1882) com en *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1882 (València, 1881, pp. 17-19; CLl 1882), on aparegué amb la següent indicació: «Música del mestre D. Salvador Giner». En aquest sentit, l'1 de gener de 1882 el ratpenatista Josep Bodria escrivia en la revista *Lo Gay Saber*, de Barcelona: «Lo senyor Llorente (D. Teodor) ha escrit una sentida composició titolada: *La cansó dels excursionistes*, posada en música per tots los socis del Rat Penat, ab general aplauso, de qual lletra té vosté coneixement, per haver-se publicat en lo *Calendari Català*». De fet, i segons que també escrivia Josep Maria Puig i Torralva en el *Calendari Llemosí* per a

1882, a finals de 1881 ja havia sigut interpretada: «La Secció de Música, que ab la de Lliteratura dóna los dumenjes velades en lo llocal de la societat, ha eixecutat […] la "Cansó dels escursionistes del Rat Penat", del[s] Srs. Teodor Llorente y Salvador Giner»; i un any després el *Calendari Llemosí* per a 1883 afirmava: «La [Secció] de Música nos donà a conéixer *La cansó dels escursionistes*, música del mestre Giner y lletra de en Teodor Llorente. Esta obra ha segut rebuda ab coral entusiasme per los socis». En 1885, en incloure-la en el *Llibret de versos*, Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Esta cansó, posada en música per lo mestre don Salvador Giner, fon escrita per a cantar-la los socis del Rat Penat en les escursions artístiques e històriques que fan a sovint». També fou reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Cansó dels escursionistes del Rat Penat

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memòries del temps passat.

Pels camps alegres hon sa rivera
lo Túria broda d'eternes flors,
per les montanyes hon la olivera
a pler nos dóna sos fruyts millors;
pels horts flayrosos hon entre paumes
tot l'any verdegen los tarongers,
dels nostres abis, Ferrers o Jaumes,
trovem gojosos vestigis vers.

5 hon sa rivera] hont sa ribera (*CC 1882*); hon sa ribera (*CLl 1882*). | 11 abis] avis (*CC 1882; CLl 1882; 1885*). | o] y (*CC 1882; CLl 1882*).

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memòries del temps passat.

Lo solitari castell que un dia
va ser espasme del sarrahí,
hon amoroses troves ouïa
gentil donzella tancada allí;
l'humil santuari de l'alta serra,
hon l'eremita cumplí·ls seus vots,
castell y església, cel, mar y terra,
de amor, fe y pàtria nos parlen tots.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memòries del temps passat.

Valencianetes, les dels ulls negres,
d'estampa ayrosa, de infantil peu;
quant per la porta passem alegres,
no poregoses vos amagueu;
vingau rialleres, porteu la bóta
que ab bàlsem omplin Quart o Turís,
y en tant que·n ella quede una gota,
cantem al nostre gloriós país.

19 troves] cansons (*CC 1882*). | 20 donzella] doncella (*CLl 1882*). | 21 de l'alta serra] del pla o la serra (*CC 1882*). | 31 quant] quan (*CC 1882; CLl 1882*).

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
40 busquem memòries del temps passat.

Jardí d'Espanya, València hermosa,
d'estranys y propis admiració;
tu, la que guarden Penyacolosa,
y els peus en l'aygua, l'altiu Mongó;
45 hurí cristiana, real princesa,
per a nosaltres, amants fidels,
les gales mostra de ta bellesa,
dels teus engisos desgarra els vels.

Som gent honrada, som gent tranquila,
50 escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memòries del temps passat.

Del Cit tu fores la desposada;
després del noble Jaume valent;
55 tu pel gran Àusias fores cantada,
y benehida per sant Vicent.
Per guardar eixes santes memòries
y los teus timbres sempre enaltir,
no volem altres profits ni glòries
60 que en los teus brassos viure y morir.

43 guarden] guarda (*CC 1882*). | 47 bellesa] riquesa (*CC 1882*); bellessa (*1885*). | 48 engisos] encisos (*CC 1882*). | 54 després] després (*CC 1882*). | Jaume] Jaume·l (*CLl 1882*). | 59 no … glòries] volem, per únichs profits y glòries, (*CC 1882*).

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat Penat;
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memòries del temps passat.

[1881]

D [1881]] 1882 (*1885; 1902; 1909*).

49·

Entre el 17 i el 21 de maig de 1882, i per iniciativa de Teodor Llorente, president del Centre Excursionista de Lo Rat Penat, una trentena de ratpenatistes i de catalanistes –redactors i simpatitzants de la revista *La Renaixensa*– realitzaren una excursió als monestirs de Poblet i Santes Creus i a les ciutats de Valls i Tarragona. La trobada, històrica en tots els sentits del terme, no sols marcà l'inici de la recuperació dels dos cenobis cistercencs, sinó que suposà tota una fita en les relacions de fraternitat que, durant aquells anys, mantingueren els intel·lectuals catalans, mallorquins i valencians. De fet, cal tindre present que comptà amb la participació dels millors literats i artistes catalans del moment (des de Jacint Verdaguer fins a Antoni Gaudí), i que no sols provocà múltiples cròniques periodístiques, sinó també diversos poemes, entre els quals cal destacar «Poblet», d'Àngel Guimerà, «Cant de germanor», de Francesc Matheu, i «Tempesta», de Llorente, una composició referent a la destrucció dels monestirs de Poblet i Santes Creus que presentà als Jocs Florals de València de 1882, i que meresqué el premi de la Diputació d'Alacant al millor romanç històric. Poques setmanes després, Llorente la publicà en l'exemplar de *Las Provincias* corresponent al 27 d'agost de 1882 (LP 1882), en la *Revista de Valencia* corresponent a agost de 1882 (pp. 395-399; RV 1882) i, al cap d'uns mesos, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1883 (València, 1882, pp. 170-174; ALP 1883). Finalment, fou també reproduïda en el *Llibret de versos* (1885), acompanyada del següent comentari: «De una de eixes escursions, als famosos monestirs de Poblet y Santes Creus, és fill este romans. Aquells dos magnífichs panteons dels reys d'Aragó foren bàrbarament profanats en la primera guerra carlista per los que, sectaris de la revolució, aclamaven la llibertat, desconeixent que aquells venerables monuments representaven les verdaderes llibertats de nostra pàtria, agermanades a ses tradicions més glorioses». Amb posterioritat, també l'estampà en el volum *Brots de llorer* (València, 1896, pp. 150-162; BdLl 1896) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana*

completa, 1983, pp. 62-63) la qualificà com a «fantasia sobre la història antiga de les terres catalanes, aragoneses i valencianes» i com a «narració fantasmagòrica».

Tempesta

Romans premiat en los Jochs Florals del Rat Penat de 1882

I

Negra és la nit, orajosa;
xiula·l vent, rodola·l tro,
brilla·l llamp per fer més negra,
més tètrica la foscor.
Serra y pla, camins y viles,
deserts y muts estan tots;
solament a la tempesta
lo terratrèmol respon.
Monestir de Santes Creus,
que alces gegant y paurós
ta corona enmarletada
enmitj de penyals y boschs.
¿Quina és eixa llum que·t dóna
reflets de sanch y de foch?
¿Quines les veus que tes voltes
omplin d'esglay y soroll?
No és la vesllum esgroguida
de la llàntia enmitj del cor,

ST Romans … 1882] Romans premiat en los Jochs Florals del Rat Penat (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*); Romans (*BdLl 1896*). | 1 orajosa] oratjosa (*1885*). | 12 enmitj] enmig (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*); enmitg (*BdLl 1896*).

no és dels monjos, de blanch hàbit,
la conhortant oració.
És l'incendi y l'estermini,
fum y flama, crits y colps,
juraments y carcallades,
blasfèmies y maldicions.
Los penitents y els ascetes
fugitius estan o morts;
volcats los altars, per terra
van los sants a tombollons.
La impietat, mitj ubriagada,
beu en los càlzers a doll;
munta l'escarni a la trona,
obri·l robo els panteons.
La enveja esportella els marbres;
cendres aventa el rencor:
corre, ab corona de flames,
d'assí enllà la destrucció.
¡Fosca nit, fes-te més fosca,
y encara no hu seràs prou!
Per a ofegar la cridòria,
xiuleu, vents; rodoleu, trons;
y si no podeu detindre
tal desori y tal afront,
cel burlat y escarnit, digues:
los teus raigs, ¿per a què·ls vols?

28 tombollons] tomballons (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885*). | 36 enllà] allà (*BdLl 1896*).

II

45 Dos ombres de la muralla
han sortit, juntes les dos;
per ella han passat com passa
per lo vidre o l'aygua el sol.
Acaminen y acaminen
50 ab ferm pas y altívol front.
Ni esguart ni paraula càmbien.
¿A hon van? ¿Què volen? ¿Qui són?
L'un cenyix capell de ferro,
l'altre du corona d'or;
55 els dos porten mantells negres
y ressonants esperons.
Groga com cera és la cara,
sech lo llabi, l'ull febrós:
ningú al vore-los diria
60 si són de este o l'altre món.
Y acaminen y acaminen
erts y muts, superbs y forts.
Rectes van com dos sagetes,
lleugers van com dos visions.

49 Acaminen y acaminen] Dos hòmens són que acaminen (*ALP 1883; BdLl 1896*). | 53 cenyix] porta (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*); cenyeix (*1885*). | 55 els dos porten] els dos van ab (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 56 y ressonants] ab resonants (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 59 ningú] nengú (*BdLl 1896*). | 62 superbs] altius (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 64 lleugers] llaugers (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*).

65 L'huracà passa y no·ls toca:
no·ls banya l'aygua que plou;
la roca al seu pas s'aplana,
s'aparten branques y tronchs.
Munten al cim de la serra,
70 baixen de la vall al fons;
noves serres y valls noves
munten y baixen de nou.
Y acaminen y acaminen
sense treva ni repòs,
75 mentres la terra trontollen
vents y pluja, llamps y trons.

III

¿Quin misteriós rebombori
en estranya confusió
80 quant ells en la fosca passen
a una banda y altra s'ou?
Dringar de armes, veus de alarma,
vítors, himnes y llahors,
trompetes, carros de guerra
85 rodolant, caballs al trot;
bramits de la mar, cantúries
dels naugers, esgarrifós
topetar de dos navilis,
crits d'abordage y de mort.

67 al seu pas s'aplana] a son pas se aplana (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 74 treva] treua (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 80 quant] quan (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 87 naugers] nauxers (*1885; BdLl 1896*).

90 Y quant lo llamp illumena
la nit fosca es veu pertot,
en les boyres blanquinoses,
algo que surt y que·s mou;
elms y llanses que espurnejen,
95 senyeres y gonfanons,
cavallers, infants, maynades,
exèrcits, castells y forts.
Van los arquers per les llomes;
per la vall en llarch estol
100 hòmens de peu, per la plana
los cavalcants esquadrons.
Més enllà, les aygües blaves
solquen baixells voladors;
més enllà, llunyanes terres
105 omplin daurats horisonts.
En la plaja mauritana
Tunes, doblegant lo coll;
Palermo, tocant a vespres;
l'Etna, vomitant més foch;
110 Messina, aclamant gojosa
al capdill llibertador;
Burdeus, admirant incrèdula
al rey més cavallerós!

90 quant] quan (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 94 elms] helms (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | espurnejen] espurnegen (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 96 cavallers] caballers (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*). | 101 cavalcants] cabalcants (*LP 1882; RV 1882*); cabalcans (*ALP 1883; BdLl 1896*). | 105 horisonts] horizonts (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 106 plaja] platja (*1885*). | 110 gojosa] gotjosa (*1885*). | 113 cavallerós] caballerós (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*).

Passa el llamp: altra vegada
silenci, quietut, negror;
y en la tètrica foscúria
solament se veu y s'ou
als dos caminants sinistres,
erts y muts, superbs y forts,
ab los amples mantells negres
y els ressonants esperons.

IV

Dos hores fa que acaminen
sense treva ni repòs;
aspra costera devallen
portats en ales del torb.
Allà baix gruny y blanqueja
lo Francolí, humflat y gros;
apleguen, y a la altra riva
passen sens barca ni pont.
Munten la oposta costera;
quant dobleguen lo pujol,
lo pas, per primera volta,
detenen de sopte·ls dos.
Ardix espurna de ira
en los ulls fondos y foschs;
la mà porten a la espasa,
los dits claven en lo pom.

115 quietut] quietud (*LP 1882; ALP 1883*). | 119 superbs] altius (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 123 treva] treua (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 127 humflat] umflat (*ALP 1883*); unflat (*BdLl 1896*). | 131 quant] quan (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*). | 135 en los ulls fondos] en sos ulls hundits (*LP 1882; RV 1882*); en sos ulls fixos (*ALP 1883; BdLl 1896*).

Inmensa, infernal foguera
veuen llampegar enfront:
lo flamareig al cel munta;
la fumaguera ompli·l bosch.
¡Poblet! ¡Tomba del gran Jaume!
¡Guardià dels patris honors!
¿Qui posà mantell de flames
en tos muscles de colós?
Guaytant la flama, els espectres
se fan més ombrius y grochs;
pareix que·ls creixquen los membres
y s'agegante·l seu cos.
Diu al del capell de ferro
lo de la corona d'or:
«Anem», y el camí seguixen
erts y muts, altius y forts.
Al seu rostre cadavèrich
dóna l'incendi un tint roig;
y darrere d'ells s'allarga
de l'ombra l'estrany contorn.
Al gòtich portal arriven
hon Sicília y Aragó
en les pedres ennegrides
escolpiren los blasons.

144 flames] flama (*ALP 1883; BdLl 1896*). | 148 pareix … membres] pareix que creixquen sos membres (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 151 lo … d'or] el de la corona de or (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 154 Al seu] A son (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 157 de … contorn] son ombra, d'estrany contorn (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*).

Avansa el de la corona;
truca ab la espasa dos colps,
y com vuida sepultura,
165 rimbomba tot l'interior.
Una veu fonda, fondíssima,
pregunta allà dins: «¿Qui sou?
–Obriu, sóch lo rey en Pere.
–Y Roger de Làuria jo».
170 Les dos ventalles de roure
rodaren sense remor,
y quedà oberta la gola
del colosal portaló.

V

175 Les gegantines pilastres
s'aixequen en la foscor;
amunt tot és fum y flama,
avall, tenebres y dol.
Fugiren els incendiaris
180 penedits o plens de por;
s'ouen sols, en lo silenci,
cruixits y espetechs del foch.
Allà, en la negra foscúria,
pinta·l rogench resplendor
185 una fantàstica image
que s'acosta poch a poch.

161 escolpiren los] esculpiren sos (*LP 1882; RV 1882*); escolpiren sos (*ALP 1883; BdLl 1896*). | 184 resplendor] resplandor (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*).

Triple corona y garlanda
condal cenyixen son front;
sobre garlanda y corones
190 les ales obri un dragó.
Per los muscles y la espala
cau lo cabell, blanch y ros;
és com neu la barbellera,
lo esguart, entre trist y dols.
195 De ferro, que·l temps robella,
cobert va, dels peus al coll;
sobre·l ferro un hàbit porta
d'estamenya blanquinós.
Mostra en lo pit la creu santa,
200 penja al costat lo Tissó;
y lluminosa celístia
flameja en tot lo seu cos.
Sant o rey, guerrer o frare,
ànima, espectre o visió,
205 a son pas l'ombra s'aclara,
la flama fumeja y mor.
Los dos caminans sinistres
endobleguen los genolls,
y ab veu llagrimosa criden:
210 –«¡Pare!», l'un; l'altre, –«¡Senyor!».

187 cenyixen] cenyxent (*LP 1882*); cenyixent (*RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 200 Tissó] Tiçó (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 207 caminans] caminants (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | 209 llagrimosa] lacrimosa (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*); llastimosa (*BdLl 1896*).

Y entre runes y fogueres,
enmitj del temple paurós,
al rey Jaume lo rey Pere
li parlava estes rahons.

VI

—«Pare, jo no sé quants sigles
dorguí·l somni de la mort,
escoltant dintre·l sepulcre
absoltes, planys y oracions.
Afadigat de la lluyta,
bé se assopegava'l cor,
aguardant de la trompeta
del judici·l suprem toch.
No la trompeta de l'àngel,
la de l'infern sentí jo,
y de gent malavirada
l'irreverent atropoll.
Òbrich els ulls; tot és negre:
—"Mon Roger", pregunte, —"¿dorms?"
—"Assí estich, maneu", baix terra
sa veu contesta allí prop.
¡Com s'extremexia·l temple!
¡Com bramava l'avalot!
De sopte, en l'urna de jaspi
sent los esclafits y els colps.

212 enmitj] enmig (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*); enmitg (*BdLl 1896*). | 215 quants] quans (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 230 sa] la (*BdLl 1896*). | 231 s'extremexia·l] s'estremexia·l (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*).

235 La sanch glassada, brusenta
torna al pit, fas un esfors,
m'alse, y en la fosca·m trove
viu y dret, sens saber com.
Com fulla que·l vent s'enporta,
240 forsa irresistible·m mou,
y assí vinch, ¡oh rey y pare!,
a plorar greuges majors.
¡Malestrugues flamerades,
sortides no sé d'a hon,
245 si aquestos murs respectàreu,
lo demés caldria poch!
Devoreu ma sepultura,
mon cos feu cendres y pols;
no toqueu, flames, la tomba,
250 del gran rey, grat al Senyor.
¡Bon Jesús, Verge Maria,
gran apòstol del meu nom,
del foch que en mon pit bullia
doneu-me una espurna sols.
255 Y als dels altars y sepulcres
indignes profanadors,
poseu-me-los cara a cara,
poseu-me-los front a front!».

240 irresistible·m] inresistible·m (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 241 vinch] vich (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883*). | 249 toqueu] toquen (*BdLl 1896*).

Aixís, irat, lo rey Pere
260 digué; lo Conqueridor,
mirant al cel, responia:
–«Perdonem-los: ¡Déu ho vol!»

VII

«¿Veus los llamps, infant en Pere?
¿Escoltes el vent y els trons?
265 ¡Qui sap si aqueixa borrasca
dóna als camps més fruyts y flors!
¡Oh terratrèmols dels pobles!
¡Llampegades! ¡Convulsions!
¡Qui sap si en eixes tempestes
270 s'afona o s'aixeca·l món!
Vents de angúnia y d'estermini
xiulen ab estranys udols;
tot s'estremeix y es derrumba;
potser se renova tot.
275 Vui sobre nosaltres cauen
del món vell los enderrochs;
demà les glòries antigues
brollaran sobre·l món nou.
No t'esglayes, rey en Pere,
280 passa·l núbol, lo sol no;
ab sageta lluminosa,
pronte o tart, les ombres romp.

259 lo] el (*BdLl 1896*). | 263 los] els (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 273 s'estremeix] s'estremix (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; BdLl 1896*). | 275 Vui] Vuy (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*).

Ja veig com vénen joyoses
novelles generacions;
285 ja·ls murs profanats alsar-se
veig novament, ple de goig.
Entre·ls altars y els sepulcres,
com veus profètiques, oixch
les falagueres lloanses
290 dels renadius trovadors.
Y agermanats abrassant-se,
passat y esdevenidor,
relliga la pàtria història
los diamantins esclavons».

VIII

295 Mentres en Jaume aixís dia,
brotava allà, en la foscor,
de lluminosos espectres
numerosíssim estol.
Dels esportellats sepulcres,
300 dels destruïts panteons,
surtien muts, misteriosos,
impalpables, voladors.
Los reys, ab ceptre y corona;
vestides de vellut y or,
305 les regines; ab espasa
flamejant, duchs y barons;

289 lloanses] llohanses (*1885; BdLl 1896*).

ab sa gramalla vermella,
los ciutadans y prohoms;
ab daurat bàcul, lo bisbe;
ab ploma y llibre, ·l doctor.
Soldats y capdills, pagesos
y prínceps, llechs y priors,
en apretades ringleres
encerclaven al rey tots.
Y altres espectres s'alsaven
darrere; y en tranquil vol
venien altres, y uns altres,
formant fantàstiques hosts.
Imàgens d'estranya mena,
de diferents temps y lloch,
esperits dels que ja foren,
dels que han de ser, dels que són.
Aixecaven-se joyosos
del sepulcre o del bressol,
animats per lo puríssim
sentiment del patri amor.
Callà·l rei: tots ells brandaven
en les mans palmes o llors,
y les ressonantes voltes
omplia un càntich gloriós.

308 ciutadans] ciudadans (*BdLl 1896*). | 309 bisbe] bisve (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885*). | 312 prínceps] príncips (*LP 1882; RV 1882; 1885*). | 319 Imàgens] Imàtgens (*1885*). | 320 lloch] llochs (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | 327 rei] rey (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | 328 palmes] paumes (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | o] y (*BdLl 1896*).

La tempesta s'allunyava;
brillant despuntaba el jorn;
ombres, neules y fantasmes
mudaven forma y color.
335 Per lo finestral sens vidres
entrà·l primer raig del sol,
y com esqueixada boyra
desparegué y fugí tot.

[1882]

332 brillant despuntaba] joliu despuntava (*LP 1882; RV 1882; ALP 1883; 1885; BdLl 1896*). | D [1882]] Any 1882 (*BdLl 1896*).

50.

De la composició «Cant a la pàtria», amb què aconseguí el premi de la Diputació d'Alacant en els Jocs Florals de València de 1883, Llorente en publicà huit edicions, si més no: la primera veié la llum en el diari *El Mercantil Valenciano* corresponent al 30 de juliol de 1883 (EMV 1883), l'endemà mateix del certamen i precedida d'una crònica de l'acte i de la poesia «Lo peixcador», de Josep Aguirre Matiol, que hi havia sigut guardonada amb la Flor Natural; la segona en la *Revista de Valencia* corresponent a l'1 d'agost de 1883 (pp. 364-368; RV 1883); la tercera en l'anuari *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí* per a 1884 (València, 1883, pp. 38-43; CLl 1884); la quarta en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1884 (València, 1883, pp. 119-122; ALP 1884); la cinquena en el *Llibret de versos* (1885); la sisena en el volum col·lectiu *Brots de llorer* (València, 1896, pp. 143-149; BdLl 1896); i, finalment, en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Cant a la pàtria

Premiat en los Jochs Florals del Rat Penat de 1883

La valenciana musa, coronada
de tendres flors y palmes inmortals,
portant darrere la brillant maynada
dels valents trovadors, munta aclamada
a la cadira d'or dels Jochs Florals.

ST Premiat … 1883] Premiat ab la Escribania d'Argent, regal de la Excma. Diputació d'Alacant, en los Jochs Florals de València, any 1883 (*CLl 1884*); Premiat en los Jochs Florals del Rat Penat (*RV 1883; ALP 1884*).

Filla ilustre de reys, hòrfana y trista,
dels palaus oblidada y dels dossers,
menyspreada del sabi y de l'artista,
nua testa y descalsa, jo la he vista
anar cantant pels camps y pels carrers.

Y al pastor, que en lo mas alegre balla,
dictar-li humil tradicionals cansons;
contar-li al mariner vella rondalla;
y, en barraqueta pobra, el bres de palla
agrunsar ab corrandes y oracions.

La hereua despullada y perseguida
recobra avui la pórpora real;
y de la mare el desamor oblida,
y la ofrena li fa, mal agrahida,
de son seny noble y de son cor lleal.

Alsant los ulls al cel, d'hon la llum mana,
puntejant l'arpa ab divinal dolsor,
silenci imposa y atenció demana:
calleu, oixcau: la musa valenciana
escomensa lo cant del patri amor.

6 hòrfana] òrfana (*CLl 1884*). | 7 oblidada] ovlidada (*EMV 1883; RV 1883*). | 11 mas] mes (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 12 cansons] cançons (*CLl 1884*). | 16 hereua] hereva (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 17 avui] avuy (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 21 d'hon] d'a hon (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*).

LA MUSA

Escolta, oh pàtria, oh mare, mos càntichs, que la glòria
entre entusiastes vítors a totes bandes du;
mon crit de renaixensa, mon himne de victòria,
ensomnis del pervindre, grandeses de la història,
¡tot és, ànima y vida, oh Espanya, per a tu!

Per a tu són les santes memòries dels meus abis,
los fruyts de ma campinya, les flors de mon jardí,
l'enginy dels meus poetes, la ciència dels meus sabis,
la mel del nou Himeto, que endolsa en los meus llabis
aquesta, que·t consagre, cansó de amor sens fi.

No la rebujes, mare, perquè la llengua oblides
que en los palaus y els temples tan dolsa sonà un temps:
si en eixa parla escoltes tes glòries repetides,
si canta tes grandeses, si plora tes ferides,
¿què és lo que tu receles?, ¿què és lo que d'ella tems?

¿No veus, blanques o grogues, morades o vermelles,
les roses resplandéixer ab diferent color?
Puis lo mateix aroma te donen totes elles:
les muses espanyoles som com eixes flors belles;
parlem distinta llengua, tenim lo mateix cor.

29 ensomnis] ensòmits (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884*); ensomis (*BdLl 1896*). | 31 abis] avis (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 34 endolsa] endolça (*CLl 1884*). | llabis] llavis (*BdLl 1896*). | 36 oblides] ovlides (*EMV 1883; RV 1883*); olblides (*CLl 1884*). | 37 dolsa] dolça (*CLl 1884*). | 43 Puis] Puix (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 44 les … com] les muses espanyoles semblen (*EMV 1883*); les muses espanyoles semblen a (*CLl 1884; BdLl 1896*); les muses espanyoles semblem a (*RV 1883; ALP 1884*).

* * *

¡Oh reyna subirana! Tu portes per corona
les crestes dentellades dels aspres Pirineus;
a tu lo sol, ponent-se, los últims besos dóna;
y confonent les aygües en una mateixa ona,
dos mars vuiden les urnes per a banyar tos peus.

Les aures llevantines te donen lo bon dia
ab llorers perfumades de Nàpols y Lepant;
y el ventijol del vespre, que lo ponent t'envia,
te repetix encara los càntichs de alegria
de Amèrica, en sa conja de perles despertant.

En una mà tu portes, antorja lluminosa,
l'incendi de Numància, y en l'altra el de Sagunt;
y ardint en tes entranyes sa flama generosa,
al cap de vint centúries, Girona y Zaragosa
ab noves foguerades els respondran de llunt.

Lo vol tu detingueres de l'àliga romana;
lo tigre mauritànich, ferit per tu, fugí;
Itàlia, l'amorosa, va ser ta cortesana;
y el ferro te rendiren, de bona o mala gana,
en Breda y Harlem Flandes, y Frància en Sant Quintí.

46 subirana] soberana (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 49 mateixa] mateix (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 53 el] lo (*BdLl 1896*). | 55 sa] su (*CLl 1884; BdLl 1896*). | conja] conxa (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 56 antorja] antorxa (*EMV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 57 Sagunt] Sagunto (*EMV 1883*). | 58 tes] ses (*BdLl 1896*). | sa] en (*CLl 1884*); la (*BdLl 1896*). | 59 Zaragosa] Zaragoza (*EMV 1883; RV 1883; ALP* 1884); Saragoça (*CLl 1884*); Saragosa (*BdLl 1896*). | 65 Frància] França (*CLl 1884*); Fransa (*BdLl 1896*). | Sant] San (*EMV 1883*).

Tallant tes naus veleres les ones cristalines,
glorioses agrandaven tos amples horisons;
y en mars desconegudes, creats per mans divines,
com tropa de sirenes y de tritons y ondines,
brollaven illes noves y continents y mons.

* * *

Jo tes virtuts admire quant tes victòries cante,
y més en tes desdijes ta glòria he de admirar.
Res pot la sort contrària ferín-te y destrossan-te;
si caus, cobres en terra més forsa, com Atlante,
y, gran en Bailén, eres més gran en Trafalgar.

Tos pobles, aixecant-se quant la tempesta trona,
sanch, vida, honra y fortuna te porten per tribut;
de rey, príncep o compte cenyiren tots corona,
y d'ella desprenint-se, quiscun grat te la dóna
per a aumentar los timbres de ton gloriós escut.

Castella, que la espasa del Cit encara empunya;
Aragó, l'invencible, cenyit d'inmortals llors;
la que al trident fa ceptre, gloriosa Catalunya;
Mallorca, s'afillada, que al mitj de la mar llunya
sos tres baixells corona de pàmpols y de flors;

66 cristalines] cristallines (*EMV 1883*). | 67 horisons] horiçons (*CLl 1884*). | 71 quant] quan (*RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | 72 desdijes] desditjes (*1885*). | 76 quant] quan (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; BdLl 1896*); quam (*ALP 1884*). | 77 sanch] sang (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | 78 príncep] príncip (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; 1885*). | compte] conte (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884*); comte (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 83 al] el (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 84 mitj] mig (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884*); mitg (*BdLl 1896*).

Navarra, la indomable, la forta montanyesa,
que·l gigantí cadavre trepija de Roldan;
Astúries, verge forta, jamay per ningú ofesa;
Galícia, que entre boyres, ab ses mans de princesa,
90 muny ses llustroses vaques a vora la mar gran;

la senyorial Vizcaya, que obrint la roca dura,
lo ferro busca, que arma sa destra varonil;
Lleó, que en son emblema son noble cor figura;
la dels ramats inmensos llunyana Estremadura,
95 que ple d'anyelets rossos veu sempre son ovil;

Còrdova, l'amasona, que airosa y satisfeta,
cabalca·l lleuger poltro dels orientals deserts;
Sevilla, l'adorable, per les tres gràcies feta;
Granada, la odalisca volguda del profeta,
100 que eternament anyora sos càrmens sempre verts;

la falaguera Múrcia, l'alegre campesina;
y entre belleses tantes, naixcudes d'un bressol,
la flor que és més flayrosa, la perla que és més fina;
València, m'adorada, la de belltat divina,
105 la que·n lo front du l'alba y en la mirada·l sol!

87 gigantí] gegantí (*RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | trepija] trepitja (*1885*). | 88 forta] pura (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | ningú] nengú (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 90 llustroses] illustroses (*CLl 1884*). | 94 llunyana] dijosa (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | Estremadura] Extremadura (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; 1885*). | 96 l'amasona] l'amaçona (*CLl 1884*). | 97 lleuger] llauger (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | 103 flayrosa] flairosa (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*). | 105 l'alba] l'alva (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; 1885; BdLl 1896*).

Tots eixos fills, y totes eixes hermoses filles,
les mans donant-se, ¡oh pàtria!, rodejen ton altar;
entre ells, mare amorosa, resplandexent tu brilles,
y totes ses grandeses, ab voluntats sencilles,
110 com mereixcuda ofrena, te volen consagrar.

* * *

Jo tinch, per a oferir-te, flors d'art y poesia,
que a tes sagrades plantes dijosa esfullaré;
les flors que a sa Teresa donà Àusias March un dia,
les que a la Verge santa Corella li oferia,
115 y avuy al sol renaixen de pàtria, amor y fe.

Jo tinch lo foch de vida que l'inmortal Vergara
ab lo cincell de flames donava al marbre dur;
y el resplendor que Joanes al paradís robara,
y com visió divina vem llampegar encara
120 en lo front dels seus Christos tan amorós y pur.

Tinch en lo cap, de Vives, la lluminosa idea;
l'amor, en les entranyes, de Juan Jofré gloriós;
lo drach del rey en Jaume, que ab pasme·l muslim vea;
y la gramalla augusta de l'ínclit Vinatea;
125 y la esgarrada faixa del Palleter famós.

108 resplandexent] resplandeixent (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | 112 dijosa] ditjosa (*1885*). | 115 y avuy al sol] y al sol avuy (*EMV 1883; CLl 1884; BdLl 1896*). | 118 resplendor] resplandor (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; CLl 1884; BdLl 1896*). | que] de (*EMV 1883; CLl 1884*). | 120 dels] del (*RV 1883; CLl 1884; 1885; BdLl 1896*). | 122 Juan] Joan (*BdLl 1896*).

A la vesllum daurada de eixes passades glòries,
joyoses esperances ja veig espurnejar;
y mon cantar profètich, llohant velles memòries,
l'himne triomfal entona de superiors victòries,
que en guerres benhaurades, oh pàtria, has de alcansar.

Als peus de la olivera, que els pobles agermana,
jo·t veig y et cante, deesa de un renovat Edén,
omplint la serra d'arbres, de espigues d'or la plana,
de monuments les viles, de naus la mar llunyana,
y el cel de fum blanquíssim que un vent de pau estén.

Jo·t veig y et cante, artista, que a la ideal bellesa
li dónes cos y vida, colors, formes y llums;
y poetisa ab la ala per a volar estesa;
y enmitj del temple auguste, vestal d'ànima encesa,
que en l'ara eterna cremes los consagrats perfums.

Aquest serà mon càntich de glòria y esperansa;
aquest serà mon himne de pau y germandat;
me servirà la citra de escut, espasa y llansa
en eixes dolces lluytes en les que·l triunfo alcansa
qui de fe y entusiasme y amor va sempre armat.

128 llohant] lloant (*RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl* 1896). | 129 triomfal] triunfal (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; BdLl 1896*). | 130 alcansar] alcançar (*CLl 1884*). | 136 bellesa] belleça (*CLl 1884*); bellessa (*1885*). | 138 poetisa] poètica (*EMV 1883*). | 139 enmitj] enmig (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884*); enmitg (*BdLl 1896*). | del temple auguste] de l'august temple (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 141 esperansa] esperança (*CLl 1884*). | 143 llansa] llança (*CLl 1884*). | 144 dolces] dolçes (*CLl 1884*); dolses (*BdLl 1896*). | alcansa] alcança (*CLl 1884*).

Y si de nou sonara lo crit de mort y guerra,
en una mà, febrosa, brandant lo vell Tissó,
y la senyera en l'altra, jo escalaré la serra,
jo muntaré a les trones majors de nostra terra,
al cap del fort Mondúver, al cim de l'alt Mongó.

Y allí, ab veu tronadora, –«¡València per Espanya!»,
diré, –«¡Fills de Viriato, feu mur dels vostres pits!».
Y entre els gloriosos vítors de gent pròpia y estranya,
voràs tu com rebroten, quant noble sanch les banya,
les palmes sempre verdes dels Jaumes y dels Cits.

[1883]

147 Tissó] Tisó (*EMV 1883; RV 1883; ALP 1884; 1885*); Tiçó (*CLl 1884; BdLl 1896*). | 153 pròpia] pròpria (*RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | 154 quant] quan (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | sanch] sang (*EMV 1883; RV 1883; CLl 1884; ALP 1884; BdLl 1896*). | D [1883]] Any 1883 (*BdLl 1896*).

51.

Escrita en octubre de 1883, Llorente donà a conéixer «La barraca» el 19 de novembre d'aquell any, concretament durant l'acte d'obertura de curs de Lo Rat Penat, en què fou declamada per Ferran Reig i Flores, i la publicà en *Las Provincias* cinc dies després, el 24 de novembre, sota el següent epígraf: «Versos leídos en la sesión de apertura del curso del Rat Penat» (LP 1883). Posteriorment, la reproduí en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1884 (València, 1885, pp. 53-56; ALP 1884) i en el *Llibret de versos* (1885). «La barraca» és una metàfora de la societat valenciana idíl·lica i ordenada amb què Llorente somiava, i per la qual treballà des de diversos i diferents fronts (polític, periodístic, literari…) durant tota la seua vida. I, de fet, es convertí en símbol evocador i reverencial del paisatge d'una societat patriarcal i jeràrquica lligada a una concepció cristiana de la vida i a una ideologia conservadora. Així, esdevingué el millor retrat literari de l'autor, com bé demostra el fet que, a banda de ser inclosa en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 36-40; PT 1906), fóra la composició escollida per a representar Llorente en el volum col·lectiu *Poetes valencians contemporanis* (Barcelona, 1908, pp. 8-12; PVC 1908) i per a il·lustrar la portada de *Las Provincias* corresponent al 14 de novembre de 1909 (LP 1909), que estava dedicada a l'homenatge-coronació de Llorente com a «Poeta de València».

«La barraca» rebé una excel·lent acollida des de l'endemà mateix de la seua presentació pública. De fet, amb data 30 de novembre de 1883, Vicent W. Querol s'adreçava per carta a Llorente per dir-li que «en medio de la balumba que me rodea quiero dedicar dos minutos a decirte que *La barraca* es una obra maestra: muchos palacios conozco que no valen lo que ella. Unas cuantas poesías como esa y la posteridad aprenderá el valenciano para conocerlas, como se aprende el latín para conocer las *Geórgicas*» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, p. 117). Llorente li responia tres setmanes després, la vespra de Nadal, i li explicava alguns detalls sobre la gènesi del poema: «Estuve

dos días en la heredad de Arcadio Tudela (valle de Albaida) por ver la caza de tordos; y allí, en la *paranza*, en unos momentos de serenidad de espíritu, hice los versos de *La barraca*. Han caído tan bien, que he recibido muchas felicitaciones de personas desconocidas. Yo creo que es por la buena elección del asunto, y es que en ese género hay una mina para la poesía valenciana» (carta inèdita conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente). I amb referència als elogis que li havia dedicat Querol, afirmava: «Por supuesto que, a pesar de lo que [te] quiero, no he hecho caso de las andaluzadas que me escribiste sobre aquellos versos. Lo que deseo es que este éxito obtenido por una composición sencilla y vulgar te anime a cumplir el compromiso que has contraído con el Rat Penat. No lo dejes para lo último» (carta inèdita conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente).

La resposta de Querol no es féu esperar. I així, en la carta que redactà quatre dies després, el 28 de desembre, afirmava que Jacint Verdaguer, de qui havia rebut la visita pocs dies abans, «está también entusiasmado con tu *Barraca*, que califica de poema. A este montañés de Vich no le tacharás de andaluz. Cree que es una composición afortunadísima que se perpetuará» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, p. 118). I encara, amb data 24 de març de 1885, en rebre el *Llibret de versos*, «que es un tesoro», Querol assegurava que «una sola de las composiciones, *La barraca*, basta para inmortalizar el libro y al autor» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, p. 141). Posteriorment, i en consonància amb aquests comentaris, la crítica literària del segle XX situà «La barraca» en un lloc destacadíssim dins de la lírica valenciana de Llorente. Així, Marcelino Menéndez Pelayo escrigué, al preàmbul a la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909), que «no es sólo la más popular de todas las composiciones de Llorente, sino que señala el punto culminante y supremo de su arte lírico», i que, «aunque en el naufragio de los siglos esta sola poesía le sobreviviese, en ella quedaría, como precioso relicario, lo mejor de su alma creyente y patriótica, enamorada con delirio del vergel en que nació, y penetrada y saturada de valencianismo». En 1956 Joan Fuster qualificà «La barraca» com la «peça-clau de la Renaixença valenciana», i en 1968 Manuel Sanchis Guarner assegurà que es tractava d'«el poema

cabdal» d'aquell moviment literari. En 1983 Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, p. 63) la descrigué com un composició «d'espontània creació i que assenyala el punt culminant de la lírica del poeta valencià»; i ben recentment, en un treball publicat en 2012, Vicent Simbor ha escrit que «Llorente va saber bastir un bon producte literari, un poema reeixit, d'una transcendència sense paral·lel. Tan gran com per a marcar la posterioritat literària valenciana».

En els darrers dies de la seua vida, Llorente afirmà que «La barraca» era la seua composició «predilecta», «y es también la que me ha dado más celebridad», i n'explicà alguns detalls del procés de creació. Ho féu en la segona part d'una llarga entrevista que El Bachiller Corchuelo li realitzà en setembre de 1910, i que, amb el títol de «Nuestros grandes prestigios. Teodoro Llorente. Confesiones de su vida y obra», fou publicada en dues parts en la revista *Por Esos Mundos* (núm. 191, desembre de 1910, pp. 931-946; i núm. 192, gener de 1911, pp. 18-34). Així, el vell poeta hi recordà que, en octubre de 1883, nou mesos després de la defunció de son pare, i afectat encara pel colp emocional, el diputat Arcadi Tudela Martínez (Benigànim, 1840-1887) el convidà a una cacera de tords a Albaida. Com que aquella era una activitat que no el plaïa, s'hi avorria enormement mentre els seus amics, ajupits i escopeta en mà, esperaven silenciosos que les cobejades aus alçaren el vol. El poeta es veié, d'aquesta manera, transportat a una situació nova i, en certa manera, idíl·lica per a ell, immers en un paratge de reminiscències literàries i amb un estat d'ànim especialment sensible: «De pronto sentí el deseo de escribir "La barraca", con tanta facilidad que hice enseguida los cinco o seis primeros versos». Amb tot, Llorente també hi assegurava que «les tengo horror a los versos que salen sin dificultad, porque creo que la poesía como toda composición literaria debe ser bien pensada, madurada, limada y vuelta a corregir. Odio la facilidad de pluma», i que, «a pesar de ello, confieso que "La barraca" la hice casi de un tirón… Quería suspender el trabajo, y una fuerza superior a mi voluntad me lo impedía, obligándome a seguir escribiendo…». Encara una darrera confessió llorentina expressada en aquella entrevista a propòsit de «La

barraca» resulta certament interessant: «Por lo regular, mis poesías, si se publican doce veces, llevan otras tantas correcciones mías. Nunca me dejan satisfecho. Pues bien, "La barraca" no ha tenido una corrección desde que la publiqué»; perquè es tracta d'una asseveració que no s'ajusta a la realitat, com a partir del segon vers podrà comprovar el lector.

La barraca

Com la gabina de la mar blavosa
que en la tranquila plaja fa son niu,
com lo nevat colom que·l vol reposa
de l'arbre vert en lo brancage ombriu;
5 blanca, polida, sonrisent, bledana,
casal de humils virtuts y honrats amors,
l'alegre barraqueta valenciana
s'amaga entre les flors.

Baix la figuera, hon los ausells de l'horta
10 canten festius l'albada matinal,
al primer raig del sol obri la porta
y als ayres purs del cel lo finestral;
y com la mare cova a la niuada,
les amoroses ales estenent,
15 pobre trespol de palla ben lligada
la guarda de un mal vent.

2 que … plaja] que entre·ls juncs de la plaja (*PVC 1908*); que entre·ls jonchs de la plaja (*LP 1909*). | 4 vert] verd (*PT 1906; PVC 1908*). | brancage] brancaje (*LP 1883; ALP 1884*); brancatge (*1885; PT 1906; PVC 1908*). | 5 sonrisent] sonrissent (*1885*); somrisent (*PT 1906; PVC 1908*). | 9 ausells] aussells (*1885*); aucells (*PT 1906; PVC 1908; LP 1909*). | 10 l'albada] l'aubada (*LP 1883; ALP 1884; 1885*). | 13 a la] la (*PVC 1908; LP 1909*).

Quatre pilars, més blanchs que la azutzena,
formen davant un pòrtich de verdor.
Corre sobre ells la parra, tota plena
de pàmpols d'esmeralda y rahims d'or;
a son ombra, lo pa de cada dia
repartix a sos fills lo trevall sant,
y en la taula la pau y l'alegria
les flors van desfullant.

A un costat obri·l pou la humida gola;
y perquè tinga perfumat dosser,
la garlanda de flors, que al vent tremola,
estén sobre·l brocal un gesmiler;
y per la franca porta may tancada
les flors despreses y el flayrós perfum
a dins penetren, en la dolsa onada
de l'ayre y de la llum.

Penjen del mur l'aixada y la corbella,
que a terra fan doblar lo suat front;
lo pulcre canteret, que la donzella,
encorbant lo bras nu, porta a la font;
y plena de armonies misterioses,
la guitarra, que ensemps gemega y riu
a la llum de la lluna, en les gustoses
velades de l'estiu.

17 la azutzena] l'azucena (*LP 1883; ALP 1884*); la azucena (*1885*); l'azutzena (*PT 1906; PVC 1908*); la azutcena (*LP 1909*). | 20 d'esmeralda] d'esmeragda (*PVC 1908; PT 1906*). | 24 les] ses (*LP 1883; ALP 1884*). | 30 flayrós] suau (*LP 1883; ALP 1884*); flairós (*1885; PT 1906; PVC 1908*). | 34 doblar lo] baixar el (*PT 1906; PVC 1908*). | 35 donzella] doncella (*LP 1883; ALP 1884*). | 36 encorbant] encorvant (*LP 1909*). | 38 ensemps] ensemp (*LP 1883*); ensems (*PT 1906; PVC 1908*); enseps (*LP 1909*). | 39 gustoses] flairoses (*LP 1883; ALP 1884*).

Allà dins, entre alfàbegues florides,
en lo corral, baix l'ample taronger,
mormorejant pregàries benehides,
la mare agrunsa a son infant darrer;
45 y al cim de la cabanya, fent-la un temple,
santificant sos gojos y dolors,
obri eterna la creu, per digne eixemple,
sos brassos protectors!

Tot riu entorn: va l'aygua cristalina
50 corrent entre pomells de lliris blaus;
sorolla dolsament la mar vehina;
mouen els arbres ventijols suaus;
y si el fillet dormit a la mamella
mira la esposa y calla, ou a lo lluny
55 llarga cansó de l'home que la rella
enfonsa ab valent puny.

¡Barraca valenciana! ¡Santa y noble
escola del trevall! ¡Modest bressol
del que nos dóna el pa, laboriós poble
60 curtit pel vent y bronzejat pel sol!
¡Més que·ls palaus de jaspis y de marbres,
més que los archs triomfals y els coliseus,
tu, pobre niu, perdut enmitj dels arbres,
valdràs sempre als ulls meus!

41 alfàbegues] alfébegues (*PT 1906*); alfàbregues (*PVC 1908*). | 42 baix] baig (*ALP 1884*). | 43 benehides] beneïdes (*LP 1883; ALP 1884; PVC 1908*). | 47 eixemple] exemple (*PT 1906; PVC 1908*). | 49 cristalina] cristallina (*PT 1906; PVC 1908*). | 58 trevall] treball (*PT 1906; PVC 1908; LP 1909*). | bressol] bresol (*LP 1883; ALP 1884*); breçol (*PT 1906; PVC 1908*). | 59 laboriós] llaboriós (*LP 1883; ALP 1884*). | 60 bronzejat] bronsejat (*LP 1883; ALP 1884*). | 62 triomfals] triunfals (*LP 1883; ALP 1884*). | 63 enmitj] enmig (*LP 1883; PT 1906; PVC 1908*).

65 En tu naixqué la hermosa campesina
que tot lo món contempla embelesat,
llauradora ab aspecte de regina,
plena ensemps de modèstia y majestat;
la d'ajustat gipó y ayroses faldes;
70 la que·l foch de l'Aràbia du en los ulls;
la que clava ab agulles d'esmeraldes
los negres cabells rulls.

La que la roja fraura, al rompre·l dia,
cull una a una; y en brillant pomell,
75 que la mateixa flora envejaria,
junta el gesmil, la rosa y el clavell;
la que desfulla la frondosa branca,
aliment de l'insecte filador;
la que als rossos capells, cantant, arranca
80 la sutil fibra d'or.

En tu naixqué company ben digne d'ella,
sobri, sufrit, lleuger, fort y lleal,
el que en l'aspre guaret clava la rella
y obri a l'aygua corrent fonda canal;
85 el que sembra el bon gra y el arbre talla,
y en l'almàcera estrau l'oli més fi,
y ab incansable peu follejant balla
en lo trull ple de vi;

65 naixqué la hermosa] nasqué l'hermosa (*PVC 1908*). | 68 majestat] magestat (*LP 1883; ALP 1884; LP 1909*). | 71 d'esmeraldes] d'esmeragdes (*PT 1906; PVC 1908*). | 80 sutil] subtil (*PT 1906; PVC 1908*). | 81 naixqué] nasqué (*PVC 1908*). | 82 sufrit] sofrit (*PT 1906; PVC 1908*). | lleuger] llauger (*LP 1883; ALP 1884*). | 84 l'aygua] l'aigua (*LP 1883; ALP 1884; PVC 1908*). | 85 el arbre] els arbres (*PT 1906; PVC 1908*).

el que, enflocant son aca voladora,
la joya guanya, que a la nóvia du;
el que fa refilar a la sonora
citra, en les nits d'albades, com ningú;
el que, per a defensa de la terra,
lo vell trabuch despenja del trespol,
quant per l'horta, donant lo crit de guerra,
retrona el caragol.

En tu naixqueren y dijosos viuen:
per a ells lo món que veuen no és més gran;
com los ausells que moren hon aniuen,
en tu bressol y tomba trovaran.
Ton lluminós fogar és sa alegria;
a sa dolsa calor són forts y richs.
¡Guarde-los bé ton ombra, nit y dia,
de tots los enemichs!

Guarda als infants, que baix de la porjada,
ab lo jònech valent juhen sens por;
guarda a la verge, que en la nit callada
escolta la cansó que li ompli·l cor;
guarda a la mare, ardida y jubilosa;
guarda al pare pensiu, que·s cansa ja;
guarda al pobre vellet, que al peu reposa
de l'arbre que plantà!

89 aca] haca (*PT 1906; PVC 1908*). | 95 quant] quan (*LP 1883; ALP 1884; PT 1906; PVC 1908*). | 97 dijosos viuen] ditjosos viuhen (*1885*); ditjosos viuen (*PT 1906*); ditxosos viuen (*PVC 1908*). | 100 trovaran] trobaran (*PT 1906; PVC 1908*). | 104 los] sos (*LP 1883; ALP 1884*); els (*PVC 1908*). | 105 porjada] porxada (*PVC 1908*). | 106 juhen] juen (*LP 1883; ALP 1884; PT 1906; PVC 1908*). | 108 li ompli·l] l'ompli·l (*LP 1883; ALP 1884*).

Guarda-los de la pluja y la tempesta
per a que dorguen sens ductós recel;
115 guarda-los de la fam y de la pesta,
del foch dels hòmens y del llamp del cel.
Guarda-los bé dels esperits malignes;
de les llengües de serp dels mals vehins;
guarda-los bé de tentacions indignes,
120 de pensaments rohins.

Y sobre ses victòries y fatigues,
sobre·l goig breu y el trevallar constant,
sobre·l camp pedregat o ple d'espigues,
sobre la taula vuida o abundant,
125 sobre el ball de la boda desijada,
sobre el fúnebre llit, banyat en plors,
estenga eternament ta creu sagrada
los brassos protectors!

1883

114 ductós] dubtós (*PT 1906; PVC 1908*). | 119 tentacions] temptacions (*PT 1906; PVC 1908*). | 120 rohins] roïns (*LP 1883; ALP 1884; PT 1906; PVC 1908*). | 121 ses] llurs (*PT 1906; PVC 1908*). | 122 sobre·l … constant] y el descans breu y el travallar constant (*LP 1883*); y el descans breu y el trevallar constant (*ALP 1884*). | 124 vuida] vuyda (*1885*); buida (*PT 1906; PVC 1908*). | 125 desijada] desitjada (*1885; PT 1906; PVC 1908*). | 127 ta] la (*PT 1906; PVC 1908; LP 1909*).

52.

La composició «Lo reliquiari» fou publicada –sense cap comentari ni data de redacció, i segurament per Teodor Llorente i Falcó–, en la pàgina 4 del núm. 42 de *Valencia. Revista Mensual Ilustrada*, en setembre de 1929, díhuit anys després de mort Llorente. Es tracta d'uns versos en què l'autor se serveix de diferents instruments sagrats propis de la devoció cristiana per a expressar els seus sentiments amorosos, entre els quals, curiosament, un «reliquiari d'or», el mateix objecte que també esmentarà en la primera estrofa del poema «A mon llibre», amb què s'inicia el *Llibret de versos* (1885). Per això gosem datar-la com a escrita entre els anys 1880-1884. Siga com siga, es tracta d'una poesia que Llorente no volgué donar a la impremta, probablement per considerar-la com poc més que una provatura lírica. Mai no ha sigut recollida en cap volum de lírica llorentina. Vaig donar-ne notícia en el núm. 43 de la revista *Caplletra* (2007).

Lo reliquiari

En un altaret de plata
tinch un reliquiari d'or.
Mon pit és l'altar, ingrata;
lo reliquiari, mon cor.
Lo guarden de tot ultrage
angelets y serafins,
y és ta benvolguda image
la relíquia que hi a dins.

[1880-1884]

53.

L'única còpia manuscrita que es coneix de «Plany amorós» va romandre inèdita –conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente– fins a l'any 2007, en què fou reproduïda en el núm. 43 de la revista *Caplletra*. Escrita en un full solt, amb lletra autògrafa de Llorente i sense data de redacció, aparegué entre els papers i documents que Joan Teodor Corbín Llorente conservava del seu besavi. Tant l'estructura com la temàtica amatòria remeten a una època relativament jove de l'autor, i és per això que gosem datar-la com a escrita en el període 1880-1884. D'altra banda, el fet que el full en què està escrita s'encapçale del títol i porte, en el marge superior esquerre, la indicació d'un u porta a pensar que la poesia era més llarga, i que en realitat ens trobem davant del fragment inicial (de les primeres tres estrofes, concretament) d'aquesta composició.

Plany amorós

Ma bella estimada
me té enmatzinada
la sang del meu cor.
Son esguart m'agrada,
son bes me fa por,
com enganyadora
avespa traidora
a dins d'una flor.
Jo la contemplava
com qui veu brillar
en la volta blava
la estrela polar;
com romeu que mira

al fi del romiage
15 la que amor li inspira
celestial image,
que·ls ulls ad ell gira
en el sacre altar.
¡Enjamai vinguera
20 la llum riallera
de la primavera
a emblavir el cel;
enjamai poguera
a eixa llum tan clara
25 mon desig encendre's;
enjamais tastara
en sos llavis tendres
la gustosa mel!

[1880-1884]

54·

Llorente publicà quatre versions d'aquesta composició, l'únic sonet que, segons consta, escrigué. Així, aparegué per primera vegada en el *Llibret de versos* (1885) i fou reeditat en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Finalment, fou reproduït també, juntament amb dues poesies castellanes del mateix autor, en el número del diari *El Mercantil Valenciano* corresponent al 14 de novembre de 1909 (EMV 1909), dedicat a l'acte de coronació de l'autor com a «Poeta de València» que tingué lloc aquell dia.

A la mar Mediterrànea

Oh blava mar, helènica y llatina,
que l'Argonauta etern solca triunfant,
en lo front els llorers de Salamina,
en la destra les palmes de Lepant!
¡Bresol de l'art y de la fe divina,
que unixes en ta plaja·l gloriós cant
de Homero a la llegenda peregrina
del dols Virgili y la visió del Dant!
¡Derroquen-se els imperis a tes vores!
Sempre seràs, oh mar, com sempre fores,
l'espill més clar y pur del millor cel.
Y de ta escuma, per lo sol dorada,
jove sempre, joyosa, enamorada,
la inmortal Venus sortirà sens vel.

[*c.* 1884]

1 blava] blanca (*EMV 1909*). | 12 dorada] daurada (*1885*). | 13 joyosa, enamorada] joyosa y namorada (*1885*).

55·

De «Lo rosari de la viuda», no se'n coneix cap edició esparsa, ja que fou publicada per primera vegada, sense cap nota o comentari, en el *Llibret de versos* (1885). Posteriorment, Llorente la reproduí en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 66-71; PT 1906). Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 62) la qualificà com a «descriptiva de tendència lírica i forma romàntica, sentimental. És una de les poesies de més fort lirisme que va escriure Llorente en aquesta època».

Lo rosari de la viuda

És la nit de difunts, freda y trista.
Dorm lo mas entre·ls roures del bosch.
Està tot quant alcansa la vista,
en la terra y el cel, negre y fosch.
Allà dins, a la llum tremolosa
del vell tronch, que flameja en la llar,
se congrega, callada y paurosa,
la família del mort a resar.
Acarona la mare endolada
en sos brassos l'infant més petit;
altres dos, completant la niuada,
de sos peus y sa falda fan llit.

T Lo] El (*PT 1906*).

La germana major a la mare
mira y besa, y esclata en un plor;
los germans creixcudets de son pare
se'n recorden, y al punt li fan cor.
Los pastors, los servents de la casa,
cors de ferro enjamay conmoguts,
contemplant dolorits lo que passa
s'agenollen pensívols y muts.
Alsa l'abi, vellet centenari,
per senyar-se la mà feta un gel;
y comensa la viuda el rosari:
«¡Pare nostre, que estàs en lo cel!».

«¡Pare nostre!», son llabi sospira,
y afanyós de son mal l'esperit
li presenta, hon los tèrbols ulls gira,
renovats los torments que ha sufrit.
Veu –y encara la image la espanta–
tota plena la cambra de llums;
y el vicari, en la mà la hòstia santa,
entre prechs y clarors y perfums;
y el malalt, que la fe transfigura,
rodejat d'esplendor celestial,
y ab la destra, que estén, aspra y dura,
benehint a la esposa lleyal.

29 image] imatge (*1885*).

Veu demprés que tots ploren y resen;
y el cadavre, en lo mitj, cego y sort;
y els fills crèduls que besen y besen
la mà freda del pare ja mort.
Veu la casa nupcial trista y muda;
lo pou, sech; lo celler y el trull, vuits;
veu la ovella, que corre perduda;
veu los bous, de l'aladre esjunyits.
Veu penjada del mur la corbella;
groguinós lo mallol, erm lo prat;
veu parents y vehins, que ab sa rella
van reduint la paterna heretat.
Veu trucar la misèria a la porta;
veu la fam, que a les mares fa por;
veu, rendida, esglayada, mitj morta,
que·l pa acapten los fills de son cor!
Les entranyes la febre li crema,
son pit omplin glopades de fel,
y prorromp en l'angúnia suprema:
«¡Pare nostre, que estàs en lo cel!»

Y de sopte, com llum que més negres
fa els horrors de la fosca y la nit,
de sa vida los dies alegres,
veu brillar en son seny afligit.

37 demprés] després (*PT 1906*). | 38 mitj] mig (*PT 1906*). | 40 ja] ya (*1885*). | 44 de l'aladre] del forcat (*PT 1906*). | 49 trucar] trucant (*PT 1906*). | 55 l'angúnia] l'engúnia (*PT 1906*). | 57 sopte] sobte (*PT 1906*).

¡Clara font a hon, ayrosa donzella,
ella anava corrent y cantant,
y allí, omplint la gentil canterella,
l'esperava, de goig tremolant!
¡Balls joyosos enmitj de la plasa!
¡Nits de alvades, de música y trons!
¡Llarch noviage a la porta de casa!
¡Boda plena de fe y de ilusions!
¡Alta pinta daurada! ¡Arracades
de esmeraldes! ¡Agulles de argent!
¡Sabatetes de seda escotades!
¡Gipó just! ¡Mocador transparent!
¡Mas alegre, que riu y blanqueja
per a rebre a la nóvia triomfal!
¡Blau esbart de coloms, que aleteja
jubilós sobre l'ample portal!
¡Valls cobertes de pàmpols y espigues!
¡Arbres verts a lo llarch dels camins!
¡Blanchs ramats de les aspres garrigues,
que sestejen a l'ombra dels pins!
¡Hort ombriu que maig ompli de roses!
¡Cambra oberta al primer raig del sol
hon, tot ple d'esperances dijoses,
junt al llit ja s'agrunsa el bressol!

61 a hon] on (*PT 1906*). | 63 la] sa (*PT 1906*). | 69 daurada] dorada (*PT 1906*). | 70 de esmeraldes!] d'esmeragdes! (*PT 1906*). | 82 del] de (*PT 1906*).

85 Sobre tota eixa dija passada
estén ara la mort negre vel;
y en plors tendres la viuda esplayada,
«Pare», crida, «que estàs en lo cel!»

«Tu donares, ¡oh Pare!, als meus dies
90 benhaurances que no mereixquí:
no vullch altres plahers ni alegries,
no·t demane ja res per a mi.
A ta santa clemència me ampare,
resignada a ma mísera sort.
95 No te crida la viuda: ¡és la mare!
Busca auxili, no oblit ni conhort.
¡Per lo plor d'estos hòrfens que escalda
nit y dia mon cor maternal!
¡Per aquest angelet que en ma falda
100 riu encara, ignorant de son mal!
¡Per aquell que en son llit de agonia
els besava la front, u per u!
¡Per aquell que sens pena moria
esperant y creent sempre en tu!
105 Dóna pau a mon ànima inqueta;
dóna'm forsa y vigor sempre viu,
lo vigor que a la pobra oroneta
dónes tu per defendre son niu.

100 riu] dorm (*PT 1906*). | 102 u per u] u per tu (*1885*); hu per hu (*PT 1906*).

Veja jo, sempre trista y plorosa,
mos fills créixer, alegres y forts,
com brancada florida y pomposa
que trau sava dels tronchs vells y morts.
Y quant mire mon obra cumplida,
quant la mare de res servirà,
pren, en pago de tot, pren ma vida;
no la vullch per a mi: pren-la ja».
Aixís, plena de fe y d'esperansa,
diu la mare, sens por ni recel;
y la santa oració del cor llansa:
«¡Pare nostre, que estàs en lo cel!».

«¡Pare nostre!», ab sa veu farfallosa,
clama l'abi que·s va ja del món.
«¡Pare nostre!», ab sos llabis de rosa,
la donzella infantil li respon.
«¡Pare nostre!», uns als altres mirant-se
repetixen en cor els germans;
«¡Pare nostre!», los ulls aixugant-se
diuen jóvens y vells, gichs y grans.
Y quant calla eixe crit de amargura
s'ou, llunyana, en aquell mateix punt
altra veu que, més dolsa y més pura,
«¡Pare nostre!» contesta allà amunt.

117 y d'esperansa] i esperança (*PT 1906*). | 127 los] sos (*PT 1906*). | 128 gichs] xichs (*1885*); xics (*PT 1906*). | 132 amunt] munt (*PT 1906*).

Alsa el cap l'afligida matrona;
ou atenta el dolcíssim concert:
¿és sa veu, que en lo cel ja ressona?,
¿sa oració, que en els ayres no·s pert?
¿Per què aixuguen els plors ses palpebres?
¿Per què brilla joyós son front trist?
¿Què contempla en les fondes tenebres?
Allà dalt, en la fosca, ¿què ha vist?
¿Veu que baixa un raig pur de la glòria?
¿Veu obrir-se lo cel lluminós?
¿Veu que goja la eterna victòria,
complagut aguardant-la, l'espòs?
Obri el llabi plassent lo mitj riure,
y al cel alsa plegades les mans.
Ja li és grat lo patir, dols lo viure;
ja els camins a sos peus són tots plans.
Resplandix en sos ulls brillant flama,
y ab paraules de amor y de mel,
al fillet apretant, crida y clama:
«¡Pare nostre, que estàs en lo cel!».

[*c.* 1884]

141 Veu que baixa] Veu baixar (*PT 1906*). | 145 Obri … riure] Obri·l llavi plasent al mig riure (*PT 1906*).

56.

Llorente degué escriure expressament aquesta composició, que obri el *Llibret de versos* (1885), per a encapçalar el seu primer poemari. De fet, «A mon llibre» guarda una relació evident amb «Cant darrer», el poema que clou el volum, i és així que sembla prou clar que tots dos varen ser escrits per a obrir i tancar, respectivament, la tria de composicions valencianes que en 1884 Llorente col·leccionà en format llibre. Reforça aquesta teoria el fet que ni d'«A mon llibre» ni de «Cant darrer» no és conega cap edició anterior a la de 1885; i també que, amb data 28 d'abril de 1885, i a propòsit de l'aparició del *Llibret de versos*, Vicent W. Querol comentara per carta a Llorente: «La nueva [poesía] con que encabezas tu libro es delicadísima y llena de hermosísimo sentimiento» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, p. 144). Amb posterioritat, «A mon llibre» fou reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A mon llibre

¡Pobre llibret, que guardes en tes fulles
los sentiments més fondos del meu cor,
com guarda d'un sant màrtir les despulles
lo relicari d'or!

¡Pobre llibret, hon cendres y paveses
ma ja apagada inspiració deixà,
com deixa en niu desert plomes despreses
l'ausell que s'envolà!

4 relicari] reliquiari (*1885*).

¡Pobre llibret, que vas a mans estranyes,
10 com la mústiga flor que·l vent s'endú!
¡Qui sab, fill de mon seny y mes entranyes,
lo que serà de tu!

De mon matern parlar, que·l món oblida,
¿seràs l'últim ressò, vuit y desfet,
15 o espurna que li done foch de vida?
¡Qui ho sab, pobre llibret!

¿Qui sab, qui sab si les passades glòries,
que afanyós cantes tu, renaixeran?
¿Qui sab si en negre doll eixes memòries
20 los temps engoliran?

Tu vols ser profecia y remembransa,
prech del sepulcre y despertar dels morts;
y el mitj riure has mesclat de la esperansa
als gemechs dels recorts.

25 Eixe Llàtzer que crides en la fosa,
¿està per sempre mort o està dormit?
¿És ton cantar, per a ell, veu miraclosa
o inútil, perdut crit?

Complix ta lley, y lo demés no importa.
30 Tot seguix en la terra sa corrent;
sigues viva llabor o fulla morta,
vola hon te porte·l vent.

23 mitj riure] sonriure (*1885*). | 25 Llàtzer] Llàtcer (*1885*).

Vola a la vila, al camp, a la montanya,
allà hon ressone nostre dols parlar;
al palau noble, y a la humil cabanya,
y al temple secular.

Vola com l'oronell d'ales lleugeres,
que busca sens recel lo niu de amor;
y si, ductós, algú pregunta qui eres,
contesta-li sens por:

«Fill sóch y hereu d'una reyal princesa,
y vaig buscant lo ceptre que pergué;
tinch en lo cor la triple flama encesa
de pàtria, amor y fe.

Cante cansons antigues y novelles;
y com públich pregó del meu sentit,
porte les quatre barres ben vermelles
y el rat penat al pit».

Després, pobre llibret, que això li digues,
calla, a Déu encomana't, y ell farà
que a parar vajes a les mans amigues
de algun bon valencià.

1884

43 en lo cor la triple] lo cor en la triple (*1885*). | 45-47 Cante … vermelles] Vinch a parlar-te de les teves coses; / y com pregó ben clar del meu sentit / porte les quatre barres sanguinoses (*1885*).

57·

Datada en 1884, l'any de finalització del *Llibret de versos* (1885) –com a cloenda del qual fou segurament escrita, tal com hem dit en parlar del poema «A mon llibre»–, les estrofes de «Cant darrer» conviden a pensar que Llorente concebé el *Llibret de versos* com el seu primer i darrer recull de lírica valenciana, ja que, tot adreçant-se a la seua arpa de tres cordes –la que li permetia compondre poesia–, se situava en el dia en què «plorant jo·t penjaré», és a dir, en què deixaria de fer versos. En conseqüència, és molt probable que, en editar-lo, Llorente o bé no contemplara la possibilitat de traure a la llum més volums de poesia valenciana, o bé desitjava que el *Llibret de versos* tinguera l'aspecte d'obra única, closa. Igual que «A mon llibre», de «Cant darrer», que fou reproduït en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909), no se'n coneix cap edició esparsa.

Cant darrer

I

Cau lo sol, ve la fosca, mor lo dia;
vent de neu los meus ossos traspassà.
Fugí el temps del plaher y l'alegria;
mon arpa, callem ja.

Callem, com calla en la joyosa festa,
quant la mort apareix, lo cant festiu;
com calla, quant esclata la tempesta,
l'ausell dintre·l seu niu.

De ciprer funerari coronada,
en l'altar de la pàtria y de la fe,
dels meus amors relíquia consagrada,
plorant jo·t penjaré.

Tal lo noble capdill la espasa penja,
lo timó el mariner, lliure d'esculls,
15 y la verge que fuig del món, la clenja
dels cabells fins y rulls.

Callada y muda, baix los archs del temple,
rendida al peu dels déus que has celebrat,
romandràs tu, com profitós eixemple
20 de amor y llealtat.

No sentiràs ja més mos dits febrosos
en tes cordes, banyades pels meus plors;
no sonaran a ton compàs gojosos
mos himnes voladors.

25 Quant l'entusiasme ardent omplí mes venes
a tots los vents mon ànima llansí;
vui sols tinch penes, y les meues penes
les guarde per a mi!

II

¡Senyor! ¡Senyor! En l'ombra y el misteri,
30 hon mos prechs y sospirs n·oixca ningú,
lo cor nafrat per arpa y per salteri,
mon cant alsaré a tu.

Mon cant alsaré a tu, com a tot·hora,
en trista soletat plorant son dol,
35 te canta igual la tórtora quant plora
que·l trionfant rosinyol.

27 meues] meves (*1885*). | 36 rosinyol] rosignol (*1885*).

Com te canten iguals lo núbol negre
y el que·l sol d'or y pórpora ha vestit;
com te canten iguals lo jorn alegre
y la paurosa nit.

III

¡Senyor! ¡Senyor! Mon ànima oprimida
de ta mà, que la prova, sentí el pes:
jo benehixch y bese ma ferida;
però, ¡ay!, ¡no puch ja més!

Vora el camí, ductós, alse els meus brassos,
y veig lo cel tot fosch y anubolat;
lo bàcul fort que sostingué mos pasos
canya és que s'ha trencat.

Com al vindre l'ivern les oronetes,
fugen mes esperances a altres móns;
com boyres matinals, volen desfetes
totes mes ilusions.

Jo sé que esta és ma sort, y la he aceptada:
has fet lo sol per a brillar y ardir,
per a tronar la tempestat prenyada;
l'home, per a sufrir!

Per a ofegar los mentidors deliris
del seny altiu en llàgrimes de fel;
per a comprar ab terrenals martiris
felicitats del cel!

47 pasos] passos (*1885*).

Al decret subirà baixe la testa,
y a hon ta destra m'envie somís vaig;
no fuixch, no, ni provoque la tempesta:
caiga quant vullga el raig.

IV

Com sagrat hoste que a ma casa envies,
obrint-li bé les portes del meu cor,
vullch rebre al que ompli ja tots los meus dies,
purificant dolor.

Son càlzer amargant deixa'm que apure,
no·l retires del llabi assedegat;
víctima predilecta me figure
vent-me tan castigat.

Lo patiment mon esperit exalta,
y una gràcia només demane, oh Déu:
¡dóna'm, dóna'm la forsa que ja·m falta
per a portar ma creu!

1884

62 destra m'envie] dextra me envie (*1885*). | 67 vullch] vull (*1885*).

58.

Els terratrèmols que en desembre de 1884 assolaren les províncies de Màlaga i Granada provocaren entre els escriptors i intel·lectuals catalans –al capdavant dels quals cal situar Jacint Verdaguer, gran amic de Llorente– una campanya de solidaritat amb Andalusia que tingué un cert reflex al territori valencià. Així, gràcies a la carta que Teodor Llorente adreçà al seu amic Vicent W. Querol el 12 de gener de 1885 sabem que, pocs dies abans, Francesc Matheu, director de la revista *Ilustració Catalana*, li havia demanat que ell i Querol escrigueren «quatre ralles en vers o en prosa» que serien destinades a «un periódico ilustrado para lo de Andalucía». Com a fruit d'aquella petició, els poetes valencians redactaren dues composicions: la de Querol, titulada «Els terratrèmols d'Andalusia», fou publicada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1886 (València, 1885, p. 151), mentre que la de Llorente, titulada «De València», veié la llum en el suplement del núm. 24 de *La Ilustración Española y Americana*, corresponent al 30 de juny de 1885 (p. 27; LIEA 1885). A més dels terratrèmols d'Andalusia, Llorente hi fa referència a les inundacions que provocà el riu Xúquer en novembre de 1884, i que assolaren diversos pobles de la comarca de la Ribera. Posteriorment, oblidat, potser, tant per l'autor com pel fill, Teodor Llorente i Falcó, aquest poema no tornà a veure la llum fins que en 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón el recuperaren i l'inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa*.

De València

¡Benvolguda Andalucia!
Tothom te dóna y t'envia
lo millor de lo que té;
yo, que perguí quant tenia,
digues-me, ¿què·t donaré?

Fruyts d'or y espigues granades
temporals y torrentades
s'endugueren a la mar;
mes terres veig anegades,
10 veig apagada ma llar.
Som, germana, dos eixemples
ben per igual llastimers;
per terra, plorant, contemples
palaus, cabanyes y temples;
15 perduts yo camps y vergers.
Mes, d'aquella que algun dia
fou gloriosa poesia,
una humil y tendra flor
encara amagada·s cria
20 en lo jardí del meu cor.
Ta germana te la dóna;
ella son amor te du.
Posa-la en eixa corona
que una musa noble y bona
25 teixint està per a tu.

[1885]

59.

Amb el títol de «Gotjos a la Santíssima Verge Maria, Mare dels Desamparats», aquests versos varen ser publicats –juntament amb moltes altres composicions marianes pertanyents als més destacats autors valencians del moment– en la *Corona oferta per la societat Lo Rat-Penat a la Santísima Verge dels Desamparats ab motiu de haber segut nomenada canònicament Patrona de València (10 maig de 1885)* (València, 1885, pp. 37-40; CLRP 1885) i, tal com afirmà Francesc Almarche en 1917, musicats pel mestre Salvador Giner, es cantaven en la basílica «tots los dissabtes de l'any i els demés dies del Novenari». Una informació que, cinc anys després, en 1923, corroborà Josep Navarro Cabanes, tot afegint-hi que «también son cantados en Barcelona por la Hermandad Valenciana establecida en la iglesia de Belén». En opinió de Navarro Cabanes, aquests goigs varen ser fruit de «la depuración del gusto literario y musical de los fieles», que «exigía unos gozos que fueran una obra de arte, y para ello se unieron dos valencianos ilustres: don Teodoro Llorente, poeta excelso, y don Salvador Giner, músico inspirado, que a sus dones artísticos unían una gran piedad y un gran amor a la Virgen de los Desamparados». Aquell mateix any Llorente reproduí els goigs en el *Llibret de versos* (1885), i posteriorment en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

D'altra banda, cal assenyalar que el volum *Poesia valenciana completa*, que en 1983 preparen Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón, atribueix, erròniament, a Llorente uns «Goigs a Nostra Senyora dels Desemparats» que, en realitat, deuen ser una obra anònima del segle XVI. Així, aquests estudiosos foren víctimes de l'equivocació que en maig de 1973 es cometé en les pàgines de la revista *Mater Desertorum*, ja que en la pàgina XI del núm. 443 s'assegurava que aquells goigs eren obra d'«en Teodor Llorente Olivares». Ben mirat, la solució a l'errada es troba en les mateixes pàgines de *Mater Desertorum*, que huit anys abans –en maig de 1965, núm. 271, p. 35– ja havia reproduït aquests goigs assenyalant que eren obra d'un «anònim del segle XVI», i també en la pàgina 104 del treball de Francesc Almarche

titulat *Goigs valencians. Sigles XV al XIX* (1917), on s'assegura: «Estos primers goigs que ací posem deuen ser del segle XVI, quan la Mare de Déu dels Desamparats se venerava en la estreta capella dels Arcs de la Seu, de a hon fon trasladada a l'actual, en el segle XVII». De la mateixa manera, en 1923, en la pàgina 4 de la *Colección de gozos en honor de la Santísima Virgen de los Desamparados, Patrona de Valencia*, Josep Navarro Cabanes asseverà que «estos gozos son tenidos por los más antiguos», que «su autor es desconocido» i que, com els de Llorente, «las estrofas 1, 5, 2 y 3 de estos gozos se cantan en Barcelona, en la iglesia de Belén, con música de Giner, por la Hermandad Valenciana». Finalment, en 1957, en el volum *Imatges venerables de la ciutat de València* (pp. 92-94), mossén Frederic Moscardó, seguint Francesc Almarche, també afirmà que «deuen ser del segle XVI».

Gojos a la Santíssima Verge Maria, Mare dels Desamparats

I

Reyna, pels àngels servida,
plena de gràcia de Déu,
que, entre totes escullida,
en la eternitat triomfeu.
¿Per què la vostra mirada,
que al sol guanya en esplendor,
la vem sempre anubolada
per fondíssima tristor?
Si vos causen pena dura
nostres greus calamitats,
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

5 ¿Per què la vostra] ¿Com és que vostra (*CLRP 1885; 1885*).

II

Vostres llaus entona y canta
tot lo cel en divins cors,
y en lo mitj de glòria tanta
plens los ulls teniu de plors.
És que en la vall lacrimosa,
entre penes y perills,
sempre veu, Mare amorosa,
los dolors dels vostres fills.
Puis la humana criatura
vos mereix tantes bondats,
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

III

Sempre l'home pena y plora,
plora el gran, plora el petit;
plora aquell que son bé anyora,
plora qui·l goja cumplit;
plora el saber sa impotència,
plora el pecat sa inquietut,
ses tentacions la inocència
y ses lluytes la virtut.
Eixos plors sols tenen cura
si per vós són aixugats:
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

21 Puis] Puix (*CLRP 1885; 1885*).

IV

Quants patixen en la terra
en vós busquen son conhort;
lo soldat, quan va a la guerra,
lo nauger, quant ix del port;
la donzella enamorada
que ha ductat del seu promés,
y la mare desdijada
que a son fill no vorà més.
Sols, en lo mal que·ls apura,
són per vós aconhortats:
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

V

Entre la misèria humana
y lo just rigor de Déu,
vós, patrona subirana,
vostres llàgrimes poseu;
y a ningú oblida o condena
vostre amparo y vostre amor:
quant més gran és nostra pena,
és més gran vostre favor.
Ell és l'ancla més segura
en les nostres tempestats:
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

37 Quants] Quans (*CLRP 1885; 1885*). | 38 son] sols (*CLRP 1885; 1885*). | 39 quan] quant (*CLRP 1885; 1885*). | 40 nauger] nautxer (*CLRP 1885; 1885*). | 56 quant] quan (*CLRP 1885*).

VI

Tots portem a vostres plantes,
com si foren mirra y flors,
les ofrenes, molt més santes,
de oracions, gemechs y plors.
Sols volem, a cambi d'elles,
esperansa, amor y fe
per gojar les maravelles
que Jesús nos prometé.
Per meréixer tal ventura,
porgant bé nostres pecats,
ampareu-nos, Verge pura,
Mare dels Desamparats.

[1885]

68 maravelles] meravelles (*CLRP 1885; 1885*).

60.

De la composició «Lo tabalet» es coneixen cinc edicions anteriors a la mort de Llorente. La primera aparegué publicada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1886 (València, 1885, pp. 329-331; ALP 1886); la segona en el núm. 6 del setmanari *La Veu del Monsterrat*, de Vic, corresponent al 6 de febrer de 1886 (p. 45: LVM 1886); la tercera en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902); la quarta en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 61-63; PT 1906), i la cinquena en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Lo tabalet

Febrós, ple de basques, un pobre agüelet,
del llit mitj alsant-se, li dia a son nét:
–«Se fa ja tot negre;
tinch por y tinch fret:
repica l'alegre
festiu tabalet.

Com tu, fill meu, era: vuit anys jo tenia;
mon pare –¡sant home!– me va dir un dia:
–"Avui vullch donar-te mon únich tesor".
Y al coll me penjava –¡quin goig y alegria!–
aqueixe que anyore tabal d'argent y or.

T Lo tabalet] El tabalet (*PT 1906*). | 2 mitj] mitg (*ALP 1886; LVM 1886*); mig (*PT 1906*). | dia] diu (*PT 1906*). | 9 vullch] vull (*ALP 1886; LVM 1886; PT 1906*). | tesor] tresor (*PT 1906*).

Prenguí les baquetes ab mans tremoloses;
així que feriren la caixa ductoses,
l'alegre redoble sonà, y llansí un crit:
¡Quan bé repicaven les notes joyoses!
Millor repicava mon cor dins del pit.

¡Repichs d'esperansa, de glòria y de festa,
ompliu, ompliu sempre mon cor y ma testa!
¡Soneu a la vora del meu trist capsal!
¡Sol bé que desije! ¡Sol goig que ja·m resta!
Siau de mon trànsit la marja trionfal.

Vestit tot de pana, y ab pas curt y noble,
davant de mi anava l'altiu donsainer:
quant prop, fent la via, ja estàvem del poble,
soltava jo als ayres l'alegre redoble,
y eixia a l'encontre l'estol bullanguer.

Les dones cridaven, lladraven els gosos;
al fi, la donsaina, de tons clamorosos,
les purnes llansava que inflamen los cors:
¡Quin goig quan creuàvem, trionfants y gloriosos,
la plasa enramada de murta y de flors!

La gent, ¡com omplia balcons y finestres!
¡Quants pasos ballaven, seguint als seus mestres,
de flochs plens y randes, los vius tornejants!

13 ductoses] dubtoses (*PT 1906*). | 20 desije] desitje (*ALP 1886; LVM 1886*); desitge (*PT 1906*). | goig] bé (*PT 1906*). | 21 marja] marxa (*ALP 1886; LVM 1886; PT 1906*). | trionfal] triomfal (*PT 1906*). | 24 quant] quan (*ALP 1886; LVM 1886; PT 1906*). | 29 llansava] llençava (*PT 1906*). | 30 trionfants] triunfants (*ALP 1886; LVM 1886*); triomfants (*PT 1906*). | 33 Quants pasos] Quins passos (*ALP 1886; LVM 1886*).

¡Y que moxigangues formaven tan destres,
als muscles dels jóvens muntant els infants!

Rumbosos clavaris –Déu paga estes obres–
bescuits repartien als richs com als pobres;
a vol les campanes sonaven arreu;
y enmitj aixecant-se de dos canelobres
sortia del temple, pausada, la creu.

Als nens en los brassos alsaven les mares:
en llargues ringleres formats los cofrares,
cuberts desfilaven de negres ringots;
darrere, els que porten la lley en les vares,
y els tendres acòlits, y els vells sacerdots.

Enmitj de garlandes, de lliris y roses,
¡quan bé resplendien, en andes llustroses,
la Verge divina o el sant titular!
¡Y com esclataven les traques rabioses,
y "¡Vítor!" cridava la gent al passar!

Al vespre, ¡que falles!, ¡quins balls!, ¡que alegria!
Mesclant llum y fosca, juntant nit y dia,
per l'ayre volava xiulant lo cohet;
lo món tremolava, lo cel s'encenia;
y ni un punt parava lo meu tabalet!

35 moxigangues] moixigangues (*PT 1906*). | 36 jóvens] joves (*PT 1906*). | 40 enmitj] enmitg (*ALP 1886; LVM 1886*); enmig (*PT 1906*). | canelobres] canalobres (*PT 1906*). | 47 Enmitj] Enmitg (*ALP 1886; LVM 1886*); Enmig (*PT 1906*). | 48 quan] quant (*LVM 1886*); que (*PT 1906*).

Repica, repica, repica sens treua
mon nét: és ma glòria la música teua;
morí mon bon pare; també·l teu morí!
60 Fill meu, en tes venes, renaix la sanch meua:
repica sens treua, repica sens fi.

Repica, y may paren los teus grats redobles;
encenguen alegres en tots los cors nobles
lo sant entusiasme que inflama·l cor meu;
65 y estenguen gojosos per viles y pobles
l'amor de la terra, la glòria de Déu».

Així el vell parlava,
mitj cego y mitj sort;
lo nét repicava
70 plorant sens conhort.
De pronte llansava
un crit agre y fort;
a l'abi abrassava,
¡y estava ja mort!

1885

57 treua] treva (*ALP 1886; LVM 1886*). | 58 mon … teua] és ma única glòria la música teva (*ALP 1886; LVM 1886*) | teua] seua (*PT 1906*). | 60 Fill meu] Mon fill (*ALP 1886; LVM 1886*). | meua] meva (*ALP 1886; LVM 1886*). | 61 treua] treva (*ALP 1886; LVM 1886*). | 63 encenguen] inflamen (*ALP 1886; LVM 1886*). | 64 que … meu] que encén lo cor meu (*ALP 1886; LVM 1886*). | 69 lo nét] l'infant (*PT 1906*). | 71 pronte llansava] prompte llençava (*PT 1906*). | 73 l'abi] l'avi (*ALP 1886; LVM 1886; PT 1906*).

61.

Amb motiu de la publicació del poemari verdaguerià *Canigó*, al qual Llorente dedicà sis extenses cròniques que varen ser publicades en *Las Provincias* entre el 31 de desembre de 1885 i el 17 de gener de 1886, l'escriptor Constantí Llombart proposà que Lo Rat Penat retera una vetlada d'homenatge a l'autor de la famosa llegenda pirenaica, un acte que finalment tingué lloc el dia 12 de febrer de 1886. L'homenatge, presidit pel governador provincial, Pere Antoni Torres, s'inicià amb un parlament de Fèlix Pizcueta, president de Lo Rat Penat, que féu l'elogi de Verdaguer. Posteriorment, varen ser llegits fragments del *Canigó* i un total de deu poesies d'autors valencians que havien sigut escrites expressament per a l'ocasió, i entre les quals es trobava aquesta de Llorente, la primera de les tres que, en prova d'admiració i amistat, li dedicaria al llarg de la seua vida. «A mossén Jacinto Verdaguer» fou publicada l'endemà, dia 13 de febrer, en el diari *Las Provincias* (LP 1886). Posteriorment, fou també reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1887 (València, 1886, p. 51; ALP 1887) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A mossén Jacinto Verdaguer

Li vaig dir: –«Oh tu, que cantes
visions tan belles y santes
com ningú pogué ensomiar;
tu, que lo món dels Atlantes
5 tragueres del fons del mar;
tu, que entre boscanes roses,
en jardins cuallats de neu,
ab tonades misterioses

fas ballar, gentils y ayroses,
10 les fades del Pirineu;
  y espantant y llansant fora
llur bandada enganyadora
ab la mística oració,
plantes la creu redentora
15 en lo cim del Canigó.
  Digues: ¿Quin geni te inspira?
¿Quina és la ardenta guspira
que encengué ton esperit?
Eixos cants que·l món admira,
20 ¿en quin lloch els has sentit?
  ¿Quin àngel tos pasos mena?
¿Quin sol tos jorns illumena?
¿Qui obri a tos ulls brilladors
la terra, de abismes plena,
25 y el cel, ple de resplendors?
  Aquesta cuestió confusa
aclara'm». Ell respongué:
–«La pàtria és la meua musa;
l'amor, lo foch que l'abrusa;
30 y son llumenar, la fe».

1886

9 ayroses] airoses (*LP 1886; ALP 1887*). | 24 abismes] avismes (*LP 1886*). | 25 y el cel, ple] y els cels, plens (*LP 1886*). | resplendors] resplandors (*LP 1886; ALP 1887*). | 26-30 Aquesta … fe] Este ducte que me abrusa / la imaginació confusa, / aclara'm». Ell respongué: / –«Pàtria·s diu la mehua musa / y el foch que la inflama, fe» (*LP 1886; ALP 1887*).

62.

Aquesta composició, dedicada novament a l'escriptor Jacint Verdaguer, fa referència a un episodi fàcilment datable. És per això que, encara que fou publicada per primera vegada en el *Nou llibret de versos* de 1909, considerem que degué ser redactada més de vint anys enrere, al voltant de 1886. Si més no, aquell degué ser el moment de la primera inspiració. De fet, durant els mesos d'abril i maig de 1886, després de traure a la llum el poema èpic *Canigó*, Verdaguer realitzà un viatge a Terra Santa que els seus biògrafs situen a l'inici de la crisi espiritual i vital que en els anys posteriors l'afectà. I, com a record d'aquell viatge, el català regalà a Llorente una xicoteta creu de fusta que, segons podem llegir en la composició, ell mateix havia elaborat a partir de la branca d'una olivera de Getsemaní. El valencià es degué sentir tan honrat i content amb el detall que, com a mostra d'agraïment, redactà aquest poema. Llorente hi explica que havia penjat aquella creu portada directament de Terra Santa al capçal del seu llit, on desitjava contemplar-la tota la vida, i que de mà en mà anaren heretant-la els seus descendents. De manera que, en opinió del poeta valencià, comprovem com la millor destinació per a aquell objecte sagrat és la llar familiar, esdevinguda així temple de culte particular. A més, podem afirmar que la creueta és real i que actualment està en mans dels besnéts de Llorente, que, tot atenent les indicacions del seu avantpassat, han anat heretant-la de generació en generació.

La creueta de mossén Jacinto

D'un branquilló d'aquelles oliveres
que encara florir veu Gethsemaní,
ab mans benignes y amoroses feres
una creu petiteta per a mi.

Al capsal de mon llit jo la he penjada
com penyora de fe, de pau y amor,
com clar recort de t·amistat preuada,
y de lo que patí nostre Senyor.
Contemple-la jo allí tota ma vida,
signe de pensaments nobles y sants,
y de mà en mà, com joya benehida,
passen-la mos infants als seus infants.
Guarde sempre ton nom y ta memòria,
com perfum sense fi d'eterna flor,
mesclant un raig de la mundana glòria
als cristians sentiments del teu gran cor.
Y en los temps que vindran llohada sia
la obra, oh mestre d'amor, que·ns has deixat:
¡Ta santitat fon sempre poesia,
ta poesia sempre santitat!

[*p.* 1886]

63.

Tal com assenyala el llarg subtítol d'aquesta composició, amb «Les glòries de València» Llorente guanyà dos dels premis de l'edició dels Jocs Florals de València de 1887, que tingueren lloc la nit del 27 de juliol d'aquell any. D'una banda, la Flor Natural, màxim guardó líric; i, d'una altra, el premi extraordinari al millor cant de les glòries valencianes, que estava patrocinat per la reina regent. Amb la qual cosa es produí una situació insòlita en la història d'aquells certàmens, i és que una mateixa poesia fóra guardonada dues vegades. Una vegada repartits els premis, es produí un fet novament inèdit que tingué també Llorente com a protagonista. I és que, havent sigut guanyador de tres premis ordinaris –una flor d'argent i or (1859) i dues flors naturals (1879 i 1887)–, procedia proclamar-lo com a Mestre en Gai Saber: el primer de la història dels Jocs Florals de València. Cosa que, en la seua qualitat de president del consistori, realitzà l'alcalde de València, Josep Maria Sales. Així, «Les glòries de València» fou publicada per primera vegada l'endemà, dia 28, en el diari *Las Provincias* (LP 1887) juntament amb la crònica del certamen i d'altres dues composicions premiades: les de Francesc Barber i Bas i Josep Maria Puig i Torralva. Posteriorment, també fou publicada en la revista *El Archivo* (vol. 11, Dénia, agost de 1887, pp. 43-46; EA 1887), en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1888 (València, 1887, pp. 73-76; ALP 1888) i en el *Llibre d'or dels Jochs Florals* (València, 1895, pp. 87-92; LldO 1895), amb la següent nota a peu de pàgina: «Aquesta poesia fon escrita optant a un premi extraordinari ofert per Sa Magestad la Reyna Regent d'Espanya, donya Maria Cristina, a qui millor cantara les glòries de València. Guanyà aquell premi, y també el de la Flor Natural». En incloure-la en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909), Llorente l'acompanyà de la següent nota: «La reyna regent donya Cristina, a l'otorgar un premi per als Jochs Florals de Lo Rat Penat, senyalà per si mateixa·l tema de la present composició». Nota que, en reproduir-la en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 43-48; PT 1906), reelaborà de la següent manera: «La reina regent, donya Cristina de Hapsburg, oferí

un premi per als Jochs Florals de Lo Rat Penat de l'any 1887 al poeta que millor cantés les glòries de València. La present poesia tingué la sort de guanyar aquell premi».

Les glòries de València

Poesia que guanyà la Flor Natural y lo premi de S. M. la Reina Regent en los Jochs Florals del Rat Penat de l'any 1887

Ductosa, conmoguda, capficada,
viuda afligida y mare esperansada,
està la reyna en sa cadira d'or;
canten los trovadors les pàtries glòries,
5 y ella, escoltant les èpiques històries,
estreny al rey infant sobre el seu cor.

Entre l'estol dels inspirats poetes,
busquen les nines de sos ulls inquietes,
hon la bondat entre·l dolor mitj riu,
10 als de cansons per a ella més gustoses,
y ab paraules sentides y amoroses,
«Canteu les glòries de València», els diu.

«Parleu-me dels seus horts, hon may s'acaba
l'esplet primaveral; de sa mar blava;
15 de son cel lluminós y transparent;
de sa història, brillant com jorn de festa;
dels prodigis del rey de la conquesta;
dels miracles del pare sant Vicent.

ST Poesia … 1887] Poesia que guanyà la Flor Natural y lo premi de S. M. la Reyna Regent en los Jochs Florals del Rat Penat (*ALP 1888*). | 9 mitj] mitg (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*); mig (*PT 1906*). | 15 transparent] trasparent (*LP 1887; EA 1887; LldO 1895*).

Parleu-me de les moltes obres bones
que donen a sos fills santes corones;
dels hòrfens y dels folls aconhortats;
parleu-me de la Verge, a qui m'ampare,
de la Mare de Déu, que és també mare
per a tots los que estem desamparats».

Digué la reyna, y de sos ulls despresa,
una llàgrima, en foch d'amor encesa,
rodava per ses galtes de blanch llir.
Un trovador, tot coronat de roses,
les cordes de la cítara armonioses
puntejant com Orfeu, comensà a dir:

–«Com la gentil sirena, que a la vora
de la mar, que l'aclama per senyora,
entre perles y flors s'ha recolsat,
dorm València en la plaja llevantina,
y son front hermosíssim il·lumina
lo raig primer del sol enamorat.

La guarden dos gigants: Penyacolosa,
que ab corona de boyra tenebrosa
ciny lo tosal rugós, cubert de neu;
y el gran Mongó, la resplendent montanya
que·n lo llumínich èther lo cap banya
y en l'ona clara de la mar los peus.

18 miracles] miracres (*EA 1887*). | 34 plaja] platja (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888*). | 37 gigants] jagants (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*); gegants (*PT 1906*). | 38 boyra] boyres (*LP 1887; EA 1887*); boira (*LldO 1895; PT 1906*). | 39 neu] neus (*LldO 1895*). | 40 resplendent] resplandent (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*).

Dos rius, amants de s·agrahida terra,
volquen per ella en la lluntana serra
45 entre alegres pinars les urnes d'or:
lo Xúquer brau que, ab amorosa fúria,
s'esparrama en sos camps; y el noble Túria
que, a ses plantes rendit, desangrat mor.

¡València meua! ¡Ramellet de Espanya!
50 Sols ta grandesa a ta hermosura guanya;
¿qui contarà tes glòries punt per punt?
Quant l'alba apunta de la pàtria història,
ja espanta al món, com la millor victòria,
la flamerada inmensa de Sagunt.

55 Per tu, lo glavi venjador trencaren
los guerrers lusitànichs, y penjaren
l'escut en ton verger anyoradís;
y l'alarb, ovlidant en tes riveres
los oasis d'acàcies y palmeres,
60 trovà en tu son fantàstich paradís.

Veén-te en sos brasos afligida y bella,
lo Cid Campeador, sol de Castella,
vingué a lliurar-te de l'injust afront.
Tu fores sa gloriosa desposada:
65 nostre Jaume, lliuran-te altra vegada,
la corona real cenyí a ton front.

43 s·agrahida] sa agrahida (*PT 1906*). | 44 lluntana] llunyana (*PT 1906*). | 46 Xúquer] Júquer (*ALP 1888; LldO 1895*). | 52 Quant l'alba] Quan l'auba (*LP 1887; EA 1887; LldO 1895*); Quant l'auba (*ALP 1888*); Quan l'alba (*PT 1906*). | 53 la] ta (*EA 1887*). | 54 flamerada inmensa] flamarada immensa (*PT 1906*). | 55 trencaren] trencàreu (*LldO 1895*). | 56 penjaren] penjàreu (*LldO 1895*). | 58 ovlidant … riveres] oblidant en tes riberes (*PT 1906*). | 63 afront] affront (*LP 1887; EA 1887*).

Posà en tos muscles, pórpora del poble,
la gramalla civil; en ta mà noble
la senyera triunfal del rat penat,
en ton gran cor la image de Maria,
y en tos bons furs un manament que dia:
"Virtut y lley, justícia y llibertat".

Ciutat dijosa y mare benhaurada,
Déu t'ha fet la mercé que més t'agrada;
te otorgà ilustres fills, dignes de tu;
y per a fer tes glòries més completes,
sabis y sants, artistes y poetes,
son or tots porten al capdal comú.

Sa inteligència te donà Lluís Vives;
sa inspiració Àusias March; Joanes les vives
llums de l'art ideal, que adora y creu;
son cívich heroisme Vinatea;
Jofré sa caritat, que fort el fea;
ton sant apòstol lo temor de Déu.

¡Quan gran en ton passat vui te contemple,
agenollada dintre·l gòtich temple,
pactant tes lleys en respectades corts,
donant joyels als trovadors gloriosos,
filant l'hebra sutil dels capells rossos,
cullint sucrenyes fruytes dels teus horts!

69 triunfal] triomfal (*PT 1906*). | 70 image] imatje (*ALP 1888*); imatge (*LldO 1895*). | 73 dijosa] ditjosa (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895; PT 1906*). | 77 sabis y sants] sants i savis (*PT 1906*). | 83 sa] la (*PT 1906*). | 85 Quan] Cuan (*EA 1887*). | vui] vuy (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*). | 89 l'hebra sutil] l'ebra subtil (*PT 1906*).

Gojosa, culta, artística, inspirada,
corries a la festa, enjoyellada,
repicant viva lo moresch tabal;
iglésies, llonges y palaus basties;
95 y, per nunciar al món tes alegries,
lo Micalet alsaves colosal.

Mes, quant sonava la clamor de guerra,
quant invadia ta volguda terra
y ta llar profanava l'estranjer,
100 per despertar-te, y en ta mà nerviosa
posar de nou la espasa victoriosa,
prou era·l crit d'un pobre palleter.

¡Guarda sempre, València, en tes entranyes
eixe foch ben encés! Per a que guanyes
105 igual victòria en guerrejar millor,
te presenta la pau ses armes noves.
Munta al carro encantat, que llest ja troves,
y corre a la batalla sens temor.

Derroca els murs, les serres aportella;
110 clava en l'erial perdut fonda la rella;
busca el riu dins les roques amagat;
llansa a totes les mars naus voladores;
fes rugir les triunfals locomotores
baix l'arch gloriós del túnel asombrat.

91 Gojosa] Gotjosa (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*). | 92 enjoyellada] engalanada (*PT 1906*). | 97 quant] quan (*LP 1887; EA 1887; PT 1906*). | la] al (*EA 1887*). | 98 quant] quan (*LP 1887; EA 1887; LldO 1895; PT 1906*). | ta] la (*PT 1906*). | 99 l'estranjer] l'estranger (*LP 1887; EA 1887*); l'extranger (*PT 1906*). | 100 nerviosa] nyerviosa (*LP 1887; EA 1887*). | 106 ses] les (*PT 1906*). | 107 troves] trobes (*EA 1887; PT 1906*). | 113 triunfals] triomfals (*PT 1906*).

115 Y quant los himnes de victòria cantes,
quant los quatre elements besen tes plantes,
esclaus somesos y titants vensuts,
deposita els llorers als peus de l'ara;
alsa ton rostre, il·luminat encara
120 per la fe antiga y les natals virtuts.

Y voràs, allà dalt, reyna y senyora
dels àngels, a la Verge, triunfadora
del ducte, y del pecat, y de l'infern,
que per tu baixa·l front adolorida,
125 y com mare amorosa te convida
ab la esperansa del repòs etern».

Callà el poeta, y en la volta blava
que son secret dijós li revelava
clavà la reyna son esguart sens por;
130 brillà en sos ulls la llum de l'alegria,
y al rey infant, que contemplant-la·s ria,
bresà, gojosa, acaronant-lo al cor.

[1887]

115 quant] quan (*LP 1887; EA 1887; PT 1906*). | 116 quant] quan (*LP 1887; EA 1887; PT 1906*). | 117 esclaus somesos y titants] exclaus somessos y titans (*LP 1887*); exclaus somesos y titants (*EA 1887*); exclaus somesos y titans (*ALP 1888*); esclaus somesos y titans (*LldO 1895*); esclaus sotmesos i titans (*PT 1906*). | 123 ducte] dubte (*PT 1906*). | 124 adolorida] amorosida (*PT 1906*). | 125 y com mare amorosa] i com mare·t falaga y (*PT 1906*). | 128 dijós] ditjós (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895; PT 1906*). | 130 de l'alegria] d'alegria (*LP 1887; EA 1887*). | 132 gojosa] gotjosa (*LP 1887; EA 1887; ALP 1888; LldO 1895*).

64.

L'amistat entre el tenor català Francesc Viñas i Dordal (Moià, 1863 – Barcelona, 1933) i Teodor Llorente s'inicià a finals de la dècada dels anys huitanta del segle XIX, durant el temps en què Viñas enlluernava els espectadors del teatre Principal de València amb la interpretació de l'òpera wagneriana *Lohengrin*, i Llorente, en senyal d'admiració i agraïment, li dedicà aquest poema, que aparegué publicat en *Las Provincias* el 27 de gener de 1889 (LP 1889), l'endemà d'una de les actuacions de Viñas al Principal, i en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1890 (València, 1889, p. 273; ALP 1890). Com a testimoni d'aquella relació d'amistat, ens ha arribat una fotografia –que el català dedicà i regalà al seu amic valencià en 1899– en què es veu Viñas vestit de Lohengrin espasa en mà, una bella imatge que actualment conserva un dels besnéts de Llorente. D'una altra banda, cal advertir que, amb el títol «A Francesch Viñas», el poema llorentí fou reproduït en el full de mà que anuncià la sessió titulada «Record que alguns dels seus admiradors dediquen al celebrat tenor D. Francesch Viñas la nit del seu benefici», que tingué lloc a «Barcelona y Gran Teatro del Liceo, janer 1904», i que qualificava Llorente com a «eminent poeta valencià» (RFV 1904).

El poema fou inclòs en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i, amb el títol «A Francesc Vinyas. Oint-li cantar l'òpera Lohengrin», fou incorporat també a l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 49-50; PT 1906). En 1996, en la pàgina 28 de la introducció de l'antologia de Teodor Llorente titulada *Poesia*, el professor Vicent Simbor afirmà que aquest poema «tracta la temàtica tan rusiñoliana de la identificació de l'Art amb la Religió».

A Francesch Vinyas

Després de cantar la òpera «Lohengrin»

Vestit ab armadura enlluernadora,
jove, galan, valent y triunfador,
solcant la mar, vingueres en bon·hora
portat pel cisne en sa barqueta d'or.

Ta veu, pel dret y la virtut alsada,
sonava com un cant del paradís,
y l'atenia muda, embelesada,
la gent somesa al divinal engís.

¡Cantor gentil!, de ta primer victòria
no apartes may lo pensador esguart:
en Lohengrin y sa somniada història
mira lo símbol fantasiós de l'art.

Té l'art un temple en la montanya santa
que aixeca els cims blavosos lluny del món;
la musa eterna allí sos himnes canta,
y el cel, rodant los astres, li respon.

Vénen d'allà, per repetir als pobles
los càntichs inmortals, sos misatgers,
perseguidors dels sentiments innobles,
paladins dels amors honrats y vers.

ST Després … «Lohengrin»] Oint-li cantar l'òpera Lohengrin (*PT 1906*). | 1 Vestit ab armadura] Tot cobert d'armadura (*PT 1906*). | 2 triunfador] triomfador (*RFV 1904; PT 1906*). | 3 bon·hora] bona hora (*PT 1906*). | 4 cisne] cigne (*RFV 1904; PT 1906*). | 5 virtut] virtud (*LP 1889*). | alsada] alçada (*RFV 1904; PT 1906*). | 8 somesa] sommesa (*LP 1889; ALP 1890*); sotmesa (*RFV 1904; PT 1906*). | engís] encís (*RFV 1904; PT 1906*). | 12 mira lo] contempla·l (*PT 1906*). | 18 inmortals] immortals (*RFV 1904; PT 1906*). | misatgers] missatgers (*RFV 1904; PT 1906*).

Ministres de la santa poesia,
inflamen ab sa veu los esperits,
sempre pensant que tornaran un dia
a aquell temple sagrat d'hon són eixits.

25 ¡Dijós artiste! Quant al món encantes,
recorda't de ta estirpe celestial;
y sigues, sempre que entusiasta cantes,
lo cavaller simbòlich del Sant Gral.

1888

25 Dijós] Ditjós (*LP 1889; ALP 1890; PT 1906*); Ditxós (*RFV 1904*). | 27 sigues] sies (*PT 1906*).

65.

En 1891, amb motiu del trasllat de les restes mortals de Rosalía de Castro (Santiago de Compostel·la, 1837 – Padrón, 1885) des d'Iria Flavia fins a Santiago, la Sociedad Regionalista de Galícia dedicà un número extraordinari de la revista *La Patria Gallega* a la famosa poetessa i novel·lista gallega i demanà a Llorente que, en representació de la poesia valenciana, hi col·laborara. El nostre poeta hi accedí i redactà aquesta composició, que, segons afirma el número de *Las Provincias* que la reproduí, corresponent al 23 de juny de 1891 (LP 1891), aparegué en *La Patria Gallega* juntament amb una altra «del insigne y veterano poeta catalán» Joaquim Rubió i Ors. Onze anys després, en incloure-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), Llorente l'acompanyà de la següent nota: «Esta poesia fon escrita per a formar part de l'homenage que·s tributà a la eminent poetisa gallega en ocasió de sa mort», una informació que, com sabem, no és exacta, ja que Rosalía morí en 1885. Finalment, tant la composició com la nota varen ser reproduïdes en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

A la bona memòria de la poetisa Rosalía Castro

Al cim de Penyacolosa,
al de Aytana y al Mongó
munte sovint al capvespre
ab l'aymia del meu cor.
Ella, obrint les blanques ales,
fa un dosser per a mon front,
y estenent lo bras de deesa
vers lo ponent lluminós,

1 Penyacolosa] Penyagolosa (*LP 1891; ALP 1892*). | 3 munte] puge (*LP 1891; ALP 1892*).

fit a fit, la flamerada
10 darrera guayta del sol.
«¿Què veus?» –me diu amorosa.
«Veig les serres –li responch–
que de la terra nadiva
són los aspres murallons,
15 y hon de nostra dolsa llengua
se apaga l'últim ressò».
«¿Y més enllà?» «Veig inmenses
planes sens arbres ni boschs,
veig viles desconegudes,
20 torres altes, castells forts,
y una ciutat coronada,
hon viu un poble orgullós,
que no entén la nostra parla,
ni escolta nostres rahons».
25 «¿Y més enllà?», me pregunta,
abrassadeta al meu coll,
y tots mos sentits aviva
donant-los forsa major.

* * *

«¿No escoltes, oh mon poeta,
30 trist y planyívol soroll
de ones, que en la plaja ploren,
del vent, que les fulles mou?
¿No veus estranys promontoris,
rius, que brassos de mar són,

34 brassos] brasos (*ALP 1892*).

35 y montanyes sempre verdes
baix un cel sempre boyrós?
¿No veus en elles un poble
sufrit y treballador,
ab lo cap ple de rondalles
40 y l'ànima de tristors?».
Diu la musa llemosina,
y entre·l rojench resplandor
se dibuixa de la terra
galaica l'estens contorn.
45 Veig a lo lluny aparéixer,
com fantàstica visió,
esglesietes bisantines,
poblets escampats entorn;
vaques, que muny la pastora;
50 baixells, que surten del port;
mares, que los ulls eixuguen
contemplant-los; segadors,
que a casa tornen; fadrines
y fadrins, ballant al so
55 de la gayta, y una fada,
de aspecte pensiu y dols,
que, volguda y respectada
y benehida per tots,
pels camps, com Ofèlia, passa,
60 cantant y desfullant flors.

38 treballador] trevallador (*LP 1891*).

Les flors que cull y desfulla
floretes boscanes són;
la rossada que les banya,
rossada pareix de plors.
65 Les cantúries que ella canta
més són gemechs que cansons,
totes plenes de anyorances,
totes plenes de recorts.

* * *

Embelesat jo la mire
70 y els ulls torne als meus amors:
¡Que belleses tan distintes,
y quant se semblen les dos!
La una té los cabells negres,
los guarts plens de llum y foch;
75 dels alarbs la sang ardenta
corre encara per son cos.
L'altra, de cèltica rassa,
té·ls ulls blaus y el cabell d'or;
somniadora la mirada,
80 lo mitj riure carinyós.
Y entre tantes diferències,
se trasparenta pertot
que són dos bones germanes
ab un·ànima y un cor.

78 té·ls] té els (*LP 1891*); té ells (*ALP 1892*). | 80 mitj] mig (*LP 1891; ALP 1892*).

85 La una, ab fraternal volensa,
asentada en mos genolls,
les castes mans me abandona,
posant son llabi en mon front.
L'altra, entre boyres y núbols,
90 com llunyana aparició,
passa capficada y trista,
cantant y desfullant flors.
Tanca la nit, tot se borra,
y en la espantable foscor
95 divise encara sa image,
en este o en l'altre món,
resplendent com una estrela,
flayrosa com una flor.

1891

88 llabi] llavi (*LP 1891*). | 97 resplendent] resplandent (*LP 1891; ALP 1892*).

66.

«Arròs en fesols y naps», una de les poesies més conegudes i populars de Llorente, aparegué en l'*Almanaque de conferencias culinarias para el año bisiesto de 1892* (Madrid, 1891, pp. 48-49; ACC 1892), amb l'aclariment, entre parèntesis i com a subtítol, d'haver estat escrita en «valenciano vulgar» i la datació «Valencia, 22 diciembre 1891». Fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1892 (València, 1891, p. 309; ALP 1892) i, el 12 de gener de 1892 –ara sense el subtítol–, en el diari *Las Provincias* (LP 1892), en un article titulat «Sobre cocina» i signat per «W.» que, segons s'hi feia constar, s'havia publicat prèviament en el *Diario de Barcelona*. L'article explicava que la poesia de Llorente havia aparegut en l'almanac que «D. Ángel Muro acaba de imprimir en Madrid, con buen gusto tipográfico, y con el natural título de *Almanaque de conferencias culinarias*». Deu anys després, en incloure-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), Llorente l'acompanyà de la següent nota: «El escriptor *De re culinaria*, Ángel Muro, me pregà que escriguera l'elogi de l'*arròs en fesols y naps*, menjada popularíssima en València, y recordant un *susohit*, que corre per la ciutat y l'horta com verídich, el posí en vers, conservant les incorreccions del llenguaje vulgar». Efectivament, Ángel Muro Gori (1839-1897) fou un gastrònom espanyol que escrigué diversos tractats culinaris que assoliren una gran reputació a principis del segle XX. La poesia també aparegué en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Arròs en fesols y naps

(En valencià vulgar)

Per l'horta, tocant mitjdia,
plens de infantil alegria,
dijosos y satisfets,

ST (En valencià vulgar)] (Valenciano vulgar) (*ACC 1892; ALP 1892*). | 1 mitjdia] migdia (*ACC 1892; ALP 1892; LP 1892*). | 3 dijosos] ditjosos (*LP 1892*).

tornaven a la alqueria
5 dos pobres fematerets.
L'un y l'altre, a l'escoltar
les dotse, que en so de queixa
els cridaven a la llar,
tingueren una mateixa
10 idea: la del dinar.
Lo més menut, que li guanya
a l'altre que l'acompanya
en vivor, li digué així:
–«Si fores el rey d'Espanya,
15 ¿què dinaries tu vui?».
Alsant lo front ple de arraps,
y soltant la llengua pronta,
li contestà: –«¿Pues, no hu saps?
¡Quina pregunta més tonta!…
20 Arròs en fesols y naps».
«¿Y tu?» –afegí lo major.
Lo menut llansà un suspir,
y torcant-se la suhor,
li replicà: –«¿Què he de dir,
25 si tu has dit ja lo millor?».

[1891]

14 el] lo (*ACC 1892; LP 1892*). | 15 vui] hui (*ACC 1892; ALP 1892; LP 1892*). | 25 ja] ya (*ACC 1892; ALP 1892; LP 1892*).

67.

L'any 1893 Llorente participà, com a mantenidor, en els Jocs Florals de Barcelona que festejaven el cinqué centenari de la seua institució pel rei Joan I d'Aragó. Com ja havia passat en la de 1868, pel fet de tractar-se d'una edició especial les festivitats literàries s'allargaren durant dies, i Llorente, en tant que representant valencià, hi gaudí d'un destacat protagonisme. Així, el 7 de maig, el mateix dia de la cerimònia jocfloralesca i durant el banquet posterior, els assistents llegiren diverses composicions, entre les quals aquesta. Fou reproduïda, per primera vegada i sense títol, en el diari *Las Provincias* el 14 de maig de 1893, dins de la segona part de la crònica d'aquella cerimònia literària que, sota el pseudònim de *Valentino*, redactà Llorente (LP 1893). Al cap de quinze dies, i novament sense títol, aparegué publicada en el número de *La Ilustració Catalana* corresponent al 31 de maig de 1893 (p. 146; IC 1893). També, i amb el títol de «Lo centenar dels Jochs Florals», en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1894 (València, 1893, pp. 299-300; ALP 1894). Finalment, i amb el títol definitiu de «Recort al rey don Joan I, fundador dels Jochs Florals», Llorente la inclogué en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Recort al rey don Joan I, fundador dels Jochs Florals

Versos llegits en la festa que·s féu en Barcelona per a celebrar
el quint centenar de la fundació dels Jochs Florals

Lo rey era aymador de gentilesa,
y digué aixís als doctes trovadors:
–«Oh doctes trovadors, d'ànima encesa,
vingau, y en corts de amor y de sabiesa
5 cullireu a plaher daurades flors».

T Recort … Florals] Lo centenar dels Jochs Florals (*ALP 1894*). | ST Versos … Florals] Versos llegits en la festa feta en Barcelona per a celebrar lo quint centenar de l'establiment dels Jochs Florals (*ALP 1894*). | 2 aixís] axís (*IC 1893*). | 5 cullireu] cullereu (*LP 1893; ALP 1894*).

Endressà complaguda la regina
als trovadors los ulls angelicals;
cantaren ells ab magestad divina,
y brotaren la viola y la englantina,
primers capolls de nostres Jochs Florals.

La fe ardenta, la pàtria benamada,
l'amor, flama vital de l'esperit,
foren llabor de l'abondant florada
que ab eterna flayror deixà embaumada
eixa història plasent que haveu sentit.

Passaren cinch-cents anys: ¿hon soterrades
estan aquelles glòries y grandors?
¡Estels despareguts! ¡Llums apagades!
No queden ni les cendres aventades
del rey gentil y els doctes trovadors.

Mes entre mitj de runes y de cendres,
de pobles morts y d'enderrochs trencats,
com en bosch secular brotar y estendre's
veem al sol de l'abril los ramells tendres
de primerenques flors engarlandats.

Aixís renaix y creix, y com un dia,
se obri la hermosa flor, que·l cel envia
al poble que·n son cor la rahil té;
y rebrota la santa poesia
de l'amor, de la pàtria y de la fe.

8 magestad] magestat (*LP 1893; IC 1893; ALP 1894; 1902*). | 9 y la englantina] y englantina (*ALP 1894*). | 11 benamada] benaymada (*LP 1893; IC 1893; ALP 1894*). | 13 llabor] llevor (*IC 1893*). | 15 eixa] exa (*IC 1893*). | 21 mitj] mitx (*LP 1893; IC 1893; ALP 1894*). | 24 veem] veu (*LP 1893; IC 1893; ALP 1894*).

Sens fi rebrotarà: quant los agravis
del temps traydor sagellen nostres llavis,
al cant uns altres llavis se obriran;
y les dolces cansons dels nostres avis
35 los fills de nostres fills repetiran.

1893

31 quant] quan (*LP 1893; IC 1893*). | 32 llavis] llabis (*1902; IC 1893*). | 33 llavis] llabis (*1902; IC 1893*). | 34 avis] abis (*1902*).

68.

La senyoreta Rafaela Andreu de la Cerda, filla de Balbino Andreu, president de la Diputació de València, i d'Isabel de la Cerda, regina dels Jocs Florals de València de 1881, fou escollida com a reina dels Jocs Florals de València de 1893, en què resultà guanyador de la Flor Natural el poeta Leopold Trénor i Palavicino. En absència del poeta guardonat, fou el president de Lo Rat Penat, Honorat Berga, l'encarregat de triar la reina de la festa. Any i mig després d'aquell esdeveniment, aquesta poesia fou publicada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1895 (València, 1894, p. 146; ALP 1895), juntament amb tres composicions –una en valencià i dos en castellà– originals del polític José Canalejas, membre del consistori de mantenidors de 1893 i autor de l'altra poesia en valencià, de Ciriaco Maria Sancha, arquebisbe de Valencia, i de Carlos Testor, ratpenatista, a més de polític i advocat. Totes tres hi aparegueren publicades sota el títol «En un àlbum. A la reyna dels Jochs Florals Rafeleta Andreu». Posteriorment, en incloure-la en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909), Llorente la datà, segurament per error, com a escrita en 1892.

A la reina dels Jochs Florals Rafeleta Andreu

Tens per ceptre y corona
sols una flor.
¿Què més vols, si ella·t dóna
les claus del cor?

Aqueixa rosa encesa
diu: ¡joventut!,
¡puritat!, ¡gentilesa!,
¡amor!, ¡virtut!

Ella·t diu: ¡alegria!,
10 ¡felicitat!
Tot quant l'home ensomia
de dols y grat.

Tot quant l'ànima espera
de gran y bo;
15 quant promet falaguera
nostra ilusió.

Lo que a pochs la sort dóna,
si ho dóna a algú,
¡lo que, per bella y bona,
20 mereixes tu!

[1893]

17 pochs] pocs (*ALP 1895*). | D [1893]] 1892 (*1902; 1909*).

69.

Gràcies a una carta –inèdita, a hores d'ara, i conservada a l'Arxiu-Biblioteca Llorente– que Alfredo Brañas Menéndez (Carballo, 1859 – Santiago de Compostel·la, 1900), catedràtic d'Economia de la Universitat de Santiago i entusiasta regionalista gallec, envià a Llorente el 8 de juny de 1894 sabem que tots dos es conegueren durant l'edició dels Jocs Florals de Barcelona de 1893, en què participaren com a mantenidors en representació de les seues respectives terres. Segons es desprén d'aquella epístola, en els dies posteriors al certamen, Brañas, que viatjava acompanyat de la muller, Ramona Casulleras, i de la neboda, Matilde Ojea, passà uns quants dies a València, on varen ser acompanyats i atesos per la família Llorente: «¡Cuántas veces a nuestros íntimos, a nuestros parientes y conocidos hemos referido aquellos deliciosos paseos por la huerta valenciana, aquella excursión al Grao, aquella ascensión al Miguelete, aquellas vistas a los templos y establecimientos de beneficencia!», hi afirmà Brañas. I encara continuava: «Matilde, la gallegueta, habla de su don Teodoro como de persona de antiguo conocida, querida y tratada; mi mujer, Ramona, ora recuerda lo simpática que le fue su señora de V., ora la amabilidad de Irene, ora las atenciones del inolvidable Monleón [Francesc Monleón Torres, espòs d'Irene Llorente i Falcó], hoy su hijo ya, por lo que todos los de esta casa enviamos a V. mil parabienes». La carta de Brañas també feia referència a aquesta composició: «Matilde me dio para copiar sus hermosos versos de V., que guarda ella como oro en paño. Ahí se los mando, pues, copiados y revisados, para que no lleven errata ni equivocación». D'on es dedueix que, un any abans, segurament durant la visita que els gallecs realitzaren a València, Llorente degué redactar i regalar aquests versos a la jove Matilde Ojea. I ara, en una carta anterior a l'esmentada (a la qual s'hi fa referència explícita: «Como no quiero demorar más días la contestación a su gratísima carta…»), havia demanat a Brañas que li n'enviara còpia; cosa que, com hem vist, el gallec feia de bon grat. Llorente –que, per cert, en les cròniques que redactà a propòsit dels Jocs Florals de Barcelona de 1893 qualificava Brañas com a representant del «regionalismo radical»– publicà

aquella composició més que probablement escrita en 1893 –tot i que, en incloure-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), la datara en 1894– en *Las Provincias* un mes després de la data de la carta, el 12 de juliol de 1894 (LP 1894), amb la indicació, entre parèntesis, «Del *Pro Patria*»; i, posteriorment, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1895 (València, 1894, pp. 241-242; ALP 1895). L'epístola de Brañas finalitzava amb una invitació perquè «venga a vernos a Galicia, donde tienen V. y su señora preparado un albergue humildísimo y a todos nosotros para servirles a Vs. como si de la familia fuéramos»; i una petició perquè «apoye en el Congreso la proposición presentada por D. Fernando Mellado relativa a la organización del Cuerpo de Profesores Auxiliares de Universidades e Institutos». Proposició que, segons hi assegurava, comptava «con el apoyo de muchos diputados y senadores» i el «mayor interés» de Francisco Silvela, cap polític de Llorente, aleshores diputat a Corts per València pel Partit Conservador.

Trova a Matilde Ojea

Neboda del valent escriptor regionalista Alfredo Branyas

Aquesta és la trova feta
per un vell y trist poeta,
de trovar mitj oblidat,
al vore a una gallegueta
que muntava a Montserrat.

* * *

«Oh *marusinya*, que·n los ulls negres
dus la llum tota del sol ponent,
¿véns assí a vore sortir alegres
les flamerades del sol naixent?

3 mitj oblidat] mitx ovlidat (*LP 1894*); mitg ovlidat (*ALP 1895*).

10 ¿És que ja·t cansa la boyra eterna
que a ton cel dóna dolsa tristor,
y altre cel busques, que sempre enlluerna
del jorn sens núbols triunfal claror?

¿És que te asusten lo bramit acre
15 y les tempestes de la mar gran,
y busques ones de argent y nacre
que sobre arenes de or se desfan?

¿Lo gran apòstol, glòria de Espanya,
potser t'envia, grat missatjer,
20 perquè a la Verge de la Montanya
homatje fasses de benvoler?

Embaixadora de antich y noble
país que anyora sos drets perduts,
¿los esguarts gires a un altre poble,
25 germà en desgràcies, germà en virtuts?

¡Oh *marusinya* volguda! Ignore
per què tu muntes a Montserrat;
no te ho pregunte; però em plau vore
en ton pit tendre lo boix sagrat.

30 Y si a la Verge de la Montanya
algo demanes –que jo no hu sé–
del cor fiant-me, que may m'enganya,
perquè t'escolte li pregaré.

19 missatjer] missatxer (*LP 1894; ALP 1895*). | 21 homatje fasses] homatxe fases (*LP 1894*); homatge fasses (*ALP 1895*). | 34 dijosa] ditxosa (*LP 1894*); ditjosa (*ALP 1895*).

Perquè dijosa, més que vingueres,
demà retornes a tes riveres,
y gloriós mires pondre's allí
lo sol que·n estes montanyes veres
sortir sens núbols del mar llatí».

* * *

Aquesta és la trova feta
per un vell y trist poeta,
de trovar mitj oblidat,
al vore a una gallegueta
que muntava a Montserrat.

[1893]

41 mitj oblidat] mitx ovlidat (*LP 1894*); mitg ovlidat (*ALP 1895*). | D [1893]] 1894 (*1902; 1909*).

70.

Eduard Escalante i Mateu (València, 1834-1895) és un dels poetes i, sobretot, autors teatrals valencians més reconeguts del segle XIX. Tot i que professionalment es dedicà a pintar ventalls, escrigué múltiples i cèlebres sainets que li reportaren un gran renom i l'acreditaren com a mestre del gènere. Era amic personal de Llorente, i un assidu de les tertúlies que, setmanalment, se celebraven a la redacció de *Las Provincias*, on, segons que afirmà Teodor Llorente i Falcó, «eren proverbials les discussions entre Escalante i Felicíssim Llorente, germà de Teodor, que tenia reputació de mal geni. Deu consignar-se que Escalante era home de geni curt, i que quan s'incomodava se li ocorrien els dicteris més graciosos, i açò feia que en la tertúlia moltes vegades procuraven inquietar-lo» (*Epistolari Llorente*, vol. I, p. 213).

Poc després de morir Escalante, l'autor dramàtic valencià Enric Gaspar, cònsol d'Espanya i resident aleshores a Cette, adreçà una carta a Llorente proposant que València erigira un monument en honor de l'il·lustre sainetista. La carta fou reproduïda en *Las Provincias,* i la idea recollida per Lo Rat Penat, que amb altres societats constituí una junta destinada a arbitrar recursos per a sufragar el sepulcre d'Escalante i un monument commemoratiu en un lloc públic de la ciutat. Amb aquesta intenció es realitzaren diverses funcions benèfiques, entre les quals destaca la que tingué lloc al teatre Español de Madrid el dijous 12 de desembre de 1895, presidida per la reina regent. Durant aquella vetlada es representaren tres obres teatrals: una comèdia de Manuel Bretón titulada «Marcela o ¿a cuál de los tres?»; l'apropòsit de Rafael Maria Liern «Sesión de honor», i la cèlebre peça escalantina «Bufar en caldo gelat». A més, mentre es representava l'apropòsit varen ser llegides dues composicions líriques: una, en castellà, original de José Echegaray, i aquesta de Llorente. Totes dues varen ser publicades l'endemà, 13 de desembre, sense títol i juntament amb la crònica de l'acte, en *Las Provincias* (LP 1895). Posteriorment, i ja amb el títol d'«A Escalante», la de Llorente fou reproduïda també en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1896 (València, 1895, pp. 283-284; ALP 1896) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A Escalante

Versos llegits en una funció que·s dedicà a sa memòria
en lo Teatro Espanyol de Madrid

Era un pintor de palmitos,
un jove sério y formal,
que may pergué son capdal
en cafetins ni en garitos.
May, per flautes o per pitos,
de son deure apartà·l cor;
may el treball li féu por;
y era tan hàbil en ell,
que allí a hon posava el pincell,
allí brotava una flor.

Tal prodigi no és estrany:
son ingeni brillant era,
roser o clavellinera,
dels que florixen tot l'any.
Al teatro viu afany
lo portà. Frares benitos
són menys esclaus de sos ritos
que ell fon del pla que·s va fer;
y altre Plauto aplegà a ser
aquell pintor de palmitos.

7 treball] trevall (*LP 1895*). | 18-19 que … ser] que ell fon de lo seu voler / y un altre Plauto va ser (*LP 1895; ALP 1896*).

Tot lo poble valencià,
llauger, alegre, bromista,
sentenciós, a nostra vista
complaguda presentà.
Ell sos vicis fustigà;
ell ses virtuts enaltí;
y al vore's tothom allí,
en son bé y son mal reviure,
esclatà primer a riure;
demprés, comprengué y sentí.

Trovà, darrere aquell vel
de la broma y l'alegria,
sermons sense Ave Maria
y sàtires sense fel.
Vui, al pedre la dolsa mel
de la qual tan llépol fon,
volguera –¡ilusions que són
probes d'un amor sens tasa!–
de este poeta de casa
fer el poeta del món.

35 Vui] Hui (*LP 1895; ALP 1896*). | pedre] perdre (*LP 1895*).

València, filla amorosa
de la augusta y noble Espanya,
València, que may estranya
serà a sa mare gloriosa,
a tu, Madrid, et proposa
acció recta com un fus,
que al valencià més pobrús
rich y gloriós el farà:
corona al digne germà
del teu Ramon de la Crus.

[1895]

41-50 *Aquests deu versos, presents en LP 1895 i ALP 1896, i escrits a manera d'endreça, varen ser suprimits de les dues edicions del* Nou llibret de versos *(1902 i 1909), en què la composició finalitza en el vers 40: «fer el poeta del món».*

71.

Josep Bodria i Roig (València, 1842 – Alcoi, 1912) exercí de poeta, periodista i prosista. Fundador de Lo Rat Penat i un dels seus membres més actius, fou també un gran admirador de Llorente, per a qui sovint tingué paraules d'estima i d'amistat. Daurador i restaurador d'imatges de professió, participà assíduament en les diverses edicions dels Jocs Florals de València i fou corresponsal de la publicació catalana *Lo Gay Saber*. La major part de la seua producció poètica, de caràcter popular i temàtica sentimental, fou recollida en els volums *Flors de l'Horta* (1883), *Roselles* (1895), *Fulles seques* (1900) i *Llibret de records* (1911). Així, en donar a la llum el poemari *Roselles* –prologat pel mallorquí Jeroni Forteza–, l'obrí amb una «Endressa» lírica –datada en la «Festa de S. Vicent Màrtir, 22 de giner de 1894»– encapçalada de la següent dedicatòria: «Al senyor don Teodor Llorente y Olivares, Majoral del Felibrige de Provença y Mestre en Gay Saber». Llorente, en senyal de gratitud i com a resposta, redactà aquesta breu composició i la publicà en el número de *Las Provincias* corresponent al 20 de gener de 1896, concretament en la secció «Algo de poesía» (LP 1896). Bodria se'n sentí tan agraït del gest, que aquell mateix dia redactà un nou i breu poema de resposta en què, novament, reconeixia Llorente com a mestre i model. I l'envià ràpidament a la redacció de *Las Provincias* perquè fóra publicat l'endemà, dia 21, en la mateixa secció. Porta per títol «A l'Ecxel·lentíssim Sr. D. Teodor Llorente, donant-li les gràcies per sa contestació de ahir», i diu així: «De l'ànima brotaren, ¡oh mestre!, les *Roselles* / de saba casi borda; vosté les empletà. / Del seu *Llibret* xuclant-ne la mel de les abelles, / creixqueren y floriren hermoses y vermelles; / y als rechs de sa volença vosté les esclatà». Quatre anys després, Bodria reproduí en el volum *Fulles seques* (1900) totes dues composicions: la seua, en la p. 69; i la de Llorente –amb la data de publicació en *Las Provincias* equivocada–, en l'apartat de notes (p. 169).

Per la seua banda, Llorente inclogué aquesta breu composició d'agraïment en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Al poeta Bodria

Contestant a la endresa de son llibret, anomenat *Roselles*

Rumbejen molt vistoses en los camps les roselles;
mes pronte·l sol mustiga ses fulles tan vermelles,
y el vent de la vesprada les mou y les desfà.
Aquestes que m'envies, de l'ànima poncelles,
5 rumbejaran per sempre, vives, triunfals y belles,
com l'amor que, ab ses rises y plors, les fecundà.

[1896]

6 fecundà] inspirà (*LP 1896*).

72.

«Floreta sens nom» és una de les composicions més conegudes i celebrades de Llorente. Aparegué publicada per primera vegada en *Las Provincias* el 18 de febrer de 1896 (LP 1896), en la secció «Algo de poesía», i causà tal sensació –potser a causa de l'estrofa final, redactada a la manera d'endreça als «poetes»–, que provocà una allau de rèpliques o respostes líriques: fins a un total de vint, que varen veure la llum en el mateix diari entre el 23 de febrer i el 24 d'agost de 1898, quinze de les quals foren publicades en el volum *Capolls de rosa* (València, 1898) sota el títol «Al Extim. Sr. D. Teodor Llorente, Mestre en Gay Saber», i precedides de la poesia llorentina (pp. 233-234; CdR 1898). Abans, però, «Floreta sens nom» havia sigut publicada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1897 (València, 1896, p. 169; ALP 1896). Finalment, també fou reproduïda en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 41-42; PT 1906) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Floreta sens nom

Quan paseje·l camp, m'agrada
(¡infantívola afició!)
cullir floretes silvestres,
quant més silvestres, millor.
Una troví amagadeta
entre·l fullaram del bosch,
tendra, fina, blavinosa,
com los ulls que·m fan dijós.

1 paseje·l] jo sóch (*LP 1896; CdR 1898*). | 4 quant] com (*PT 1906*). | 6 bosch] bosc (*PT 1906*). | 7 fina, blavinosa] petita, blavosa (*PT 1906*). | 8 dijós] ditjós (*LP 1896; ALP 1897; CdR 1898; PT 1906*).

«¿Quina és aquesta floreta?»,
li preguntí a un vell pastor.
Me contestà: «¿Eixa floreta?
Una floreta sens nom».
A l'escoltar la resposta,
quedí trist y cavilós,
y d'aquest modo pensava
esguardant la hermosa flor.
¡Quantes com ella, oblidades,
desconegudes de tots,
belles floretes de l'ànima,
se mustiguen en lo món!
¡Quantes virtuts trepijades!
¡Quants volers mal corresposts!
¡Quants martiris sense palma!
¡Quantes victòries sens llor!
¡Quantes glòries y belleses
que no obriren lo capoll;
y si, bledanes, l'obriren,
ningú gojà sa flayror!

* * *

Poetes, reys de la citra,
que aneu cullint brillants flors,
feu replega, feu replega
d'estes floretes sens nom.

[1896]

14 cavilós] concirós (*PT 1906*). | 16 hermosa] pobra (*PT 1906*). | 21 trepijades] trepitjades (*LP 1896; CdR 1898*). | 24 llor] llors (*PT 1906*). | 28 gojà] gotjà (*LP 1896; CdR 1898*). | flayror] flairor (*LP 1896; ALP 1897; CdR 1898; PT 1906*).

73.

El dia 6 de maig de 1896, en vespres de la festivitat de la Mare de Déu dels Desemparats, la novella societat valenciana La Senyera, de Madrid, organitzà un banquet de celebració «valenciana». La decoració de les sales on tingué lloc la festa, i que «transportaban al curioso *forastero* a la ciudad del Miguelete», segons que es pot llegir en la crònica de l'acte que l'endemà, el dia 7 de maig, va publicar el diari de Llorente, anà a càrrec de diversos artistes valencians, entre els quals destacava l'escultor Marià Benlliure Gil (València, 1862 – Madrid, 1947), que «contribuía al decorado con un busto de Escalante, al que hacía *pendant* otro del malogrado Querol». Encara que l'esmentat article periodístic no hi fa referència, és molt probable que aquesta composició de Teodor Llorente dedicada als fundadors de La Senyera –«que viene a ser en la corte un pedazo de nuestra patria», en paraules del diari–, i que veié la llum en el mateix número de *Las Provincias* (LP 1896), fóra llegida en el transcurs de l'acte que se celebrà aquella vetlada. Posteriorment, la composició fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1897 (València, 1896, pp. 261-262; ALP 1897) i, finalment, en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Als bons valencians

Fundadors de La Senyera,
societat valenciana en Madrid

Nos han dit que a la vora del noble Mansanares,
junt al Palau del Poble, junt al Palau dels Reys,
alceu, senyera santa, lo grat recort dels pares,
la nostra dolsa llengua, nostres costums y lleys.

Nos han dit –y la nova nos ompli y afalaga–
que, per bé de València, tots vos doneu les mans.
Si feu eixa obra bona, Déu, que tot lo bo paga,
vos ho pague, germans!

* * *

València vos saluda dient-vos: –«Vui rebrota
la flor de ma esperansa, ¡oh mos fills benvolguts!
Den del cim de Castella, parleu a Espanya tota
de belleses eternes y d'esplendors perduts.
De nostre cel puríssim, de nostra mar tan blava,
de nostres camps, que semblen cistelletes de flors,
de les nostres donzelles que·l món sanser alava,
missatjeres de dijes, robadores dels cors.
Parleu-li de les gestes brillants de nostra història,
del Tissó del rey Jaume, dels sarrahins triunfant,
dels furs que vos donaren pau, llibertat y glòria,
de la fe que aixecava lo Micalet jagant.
Recordeu orgullosos, per a que al món encante,
lo geni de Ribera, que·n Benlliure reviu;
reciteu les escenes festives d'Escalante;
les valentes estrofes de Querol aplaudiu.

15 donzelles] doncelles (*LP 1896; ALP 1897*). | 16 missatjeres de dijes] misatjeres de ditjes (*LP 1896; ALP 1897*). | 18 Tissó] Tisó (*LP 1896; ALP 1897*).

25 Entoneu les albades del poble, que entre agrestes
flayrors du a la fadrina l'ayre embaumat y fresch;
feu sonar la donsaina en totes vostres festes
y els repichs caprijosos de l'atabal moresch.
Y si enmitj de la joya y al ple de l'alegria,
30 per lo negre infortuni vos sentiu traspassats,
tornant los ulls a casa, reseu l'avemaria
a la Mare amorosa dels trists Desamparats.
Vostre valencianisme forsa, com l'arbre, prenga
en lo fons de la terra, y alce·ls ramells al sol.
35 Y que ningú recele, sospite, ni s'ofenga:
qui més valencià siga, serà més espanyol.
Espanya és mare meua, mare benigna y bona!
De la mare o de l'àbia, ¿a qui l'infant vol més?
De roses valencianes treneu una corona,
40 y a la pàtria comuna porteu-li-la demprés.
Cansó, quadro, comèdia, discurs, estàtua, llibre,
doneu-li-u per a fer-la gran, gloriosa y felís;
y si, perquè indignada son raig de guerra vibre,
la ofén lo moro indòmit o lo traïdor mambís.
45 Los nostres almogàvers, que la glòria acompanya,
deixant per lo nou Màuser lo coltell robellat,
y al vell "Desperta ferro" unint lo "Viva Espanya",
correran a defendre s·augusta integritat».

25 albades] aubades (*LP 1896; ALP 1897*). | 26 flayrors] flairors (*LP 1896; ALP 1897*). | 28 caprijosos] capritjosos (*LP 1896; ALP 1897*). | 29 enmitj] enmitg (*LP 1896; ALP 1897*). | 38 l'àbia] l'àvia (*LP 1896; ALP 1897*). | 39 De roses] Vuy de flors (*LP 1896; ALP 1897*). | 44 traïdor] traydor (*LP 1896; ALP 1897*).

* * *

Aixís diu, carinyosa, com són totes les mares,
50 València als que a la vora del noble Mansanares,
junt al Palau del Poble, junt al Palau dels Reys,
alceu, senyera santa, lo grat recort dels pares,
la nostra dolsa llengua, nostres costums y lleys.
Y son humil cronista, que son servey té a dija,
55 ¡oh benvolguts germans!,
vos trasmet ses paraules, bona sort vos desija,
y vos besa les mans.

[1896]

50 que] qui (*LP 1896*). | 54 *Llorente fou nomenat cronista oficial de la ciutat de València, en substitució de Fèlix Pizcueta, l'1 de setembre de 1890*. | dija] ditja (*LP 1896; ALP 1897*). | 56 ses] sos (*LP 1896*). | desija] desitja (*LP 1896; ALP 1897*).

74·

Amb «Cartes de soldat» Llorente guanyà en els Jocs Florals de València de 1896, que tingueren lloc al teatre Principal la nit del 28 de juliol, el premi patrocinat per Joan Navarro Reverter –aleshores ministre d'Hisenda– a la millor poesia que expressara l'enyorança del valencià que és lluny de la seua terra. Així, fou publicada per primera vegada l'endemà, dia 29 de juliol, en el diari *Las Provincias* (LP 1896), juntament amb la crònica del certamen; i, posteriorment, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1897 (València, 1896, pp. 119-122; ALP 1897), en l'opuscle que, amb el títol *Cartes de soldat. 'Pro patria'* (que incloïa una versió castellana en prosa de totes dues composicions), aparegué l'any següent (pp. 3-13; CdS 1897), en el volum miscel·lani *Flors d'enguany* (València, 1897, pp. 27-31; FdE 1897), en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 78-82; PT 1906). I és que, ben ràpidament, «Cartes de soldat», que explica els últims sospirs d'un soldat ferit en la guerra de Cuba, es convertí en una de les composicions llorentines més populars i celebrades, ja que aconseguí un gran ressò social. És a dir, fou capaç de connectar amb els sentiments de tristor i desassossec que entre la major part de la ciutadania –sobretot entre aquelles persones que hi havien perdut familiars, amics o coneguts– provocà la contesa bèl·lica. Així ho acrediten, si més no, dues epístoles. La primera fou tramesa, des del Cabanyal, l'endemà mateix del certamen –és a dir, immediatament després de llegir la poesia en el diari– pel pintor Joaquim Sorolla, que s'adreçava a Llorente per dir-li, entre altres coses: «No recuerdo haber recibido una impresión tan honda como la que me produjeron las sentidas *Cartas de un soldat* […]. He llorado mucho; si tuviera un hijo en Cuba, en vez de llorar no sé lo que haría, después de leer sus magníficas cartas. Cartas que guardaré toda mi vida, por ser lo que más me gusta de lo que he leído en mi vida. Eso es el arte y la realidad» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, Barcelona, 1928, p. 259). La segona fou escrita per l'autor mallorquí Joan Alcover. Datada a Palma el 8 d'agost de 1900, hi deia: «He recibido con sumo gusto las *Cartes de soldat* que ha tenido V. la

bondad de remitirme. Son poesías de las que encantan y conmueven a los doctos y a los que no lo son. Téngolas por modelo de sencillez y fuerza de expresión, y ya al leerlas por primera vez en la colección de Lo Rat Penat [*Flors d'enguany*] pareciéronme piezas magistrales, de lo mejor seguramente que se ha escrito en nuestra lengua. Ese es el arte sumo; llegar al corazón de las multitudes no por el remedo, sino por la íntima asimilación de la forma popular que se rebela al más refinado artificio y solo merced al sentimiento delicado y profundo puede lograrse» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, Barcelona, 1928, pp. 299-300).

Finalment, cal dir que tant «Cartes de soldat» com la seua continuació, «*Pro Patria*», varen meréixer, per part del professor Antoni Ferrando, un llarg estudi titulat «Llengua literària i actitud política en Teodor Llorente. A propòsit de *Cartes de soldat* i *Pro patria*», que fou publicat en el núm. 4 de la revista *Caplletra* (1988, pp. 91-112); un estudi que, a més, n'incorpora una edició crítica de totes dues composicions que hem tingut en compte a l'hora de preparar la nostra.

Cartes de soldat

Poesia premiada en los Jochs Florals de 1896

CARTA PRIMERA

Mare meua, aquesta carta
està escrita en l'hospital;
me la escriu una mongeta
segons se la vaig dictant.
Mare, vui a la matinada
ham tengut un foch molt gran;
caiguí en les primeres files,
lo bras dret atravesat.

5 vui] vuy (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897*).

Per poch me desangre. Al vore'm
me va dir lo capità:
«¡Bien, muchacho! No te abrazo
por temor de hacerte mal».
Mare, escrigau-me, perquè ara
les cartes me arrivaran.
Digau-me tot lo de casa,
lo de casa, y del veynat.
Digau-me si la batuda
del forment donà prou gra,
si ja veremen les vinyes,
si estan bons los olivars.
Digau-me si mes germanes
festejen, com l'any passat;
si se aplica o no se aplica
mon germanet l'estudiant.
Digau-me si Visanteta,
la cosina, ·s casà ja.
No tingau que dir-li, mare,
que per ella he preguntat.
Digau-me si està acabada
la obra del nou campanar;
si ha segut bona la plega
per a la festa d'enguany.
Digau-me quina és la música
que los fadrins han llogat,
y qui durà la bandera
que a mi·n tocava portar.

26 la cosina] ma cosina (*PT 1906*). | 36 mi·n] mi·m (*PT 1906*).

No puch seguir, mare meua,
de tant com me dol el bras;
esta nit dormir confie:
al vespre me'l tallaran.

CARTA SEGONA

Mare, el capellà de casa
és un valent, y és un sant…!
Té unes paraules tan dolces
que fan riure y fan plorar.
Tots los dies moltes hores
passa·l pobre a mon costat.
Me fa parlar de la terra,
¡jo no acabaria may!
Li explique com és lo poble:
lo riu y l'horta davant;
darrere, ·l secà y la lloma,
y el castellet allà dalt.
La església enmitj de la vila;
passat lo pont, l'arrabal,
allà hon viu la Visanteta,
si encara no s'ha casat.
Seguint son carrer, les eres;
la devesa més enllà,
hon buscàvem nius de merles
quant els dos érem infants.

38 com] que (*CdS 1897*). | 39 confie] espere (*PT 1906*). | 53 enmitj] enmitg (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897*); enmig (*PT 1906*). | 60 quant] quan (*FdE 1897; PT 1906*).

Lo bon pare me pregunta
per les festes que ahí se fan;
li conte alvades, coloquis,
procesons, castells y balls.
Els carros de la enramada,
els donsainers, tan templats,
els jochs de la moxiganga,
els pasos dels tornejants.
La fadrinalla, els cofrares,
ab los ringlots y fanals;
y entre llums y flors, darrere
la image del titular.
Les exides xiuladores,
que·n pluja d'or se desfan;
la traca, que ompli la plasa
d'esclafits y trons y llamps!

* * *

Al contar-li-u casi plore,
y ell, los ulls també eixugant,
me diu que tornaré a casa,
y que no hu pasaré mal.
Tindré una creu pensionada,
me donaran un estanch…
¡Ay, bandera dels fadrins!
¡No la podré portar ja!

62 ahí se] allí·s (*PT 1906*). | 66 donsainers] donsayners (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897*); donçainers (*PT 1906*). | 67 moxiganga] moixiganga (*PT 1906*). | 70 y fanals] i els fanals (*PT 1906*). | 73 exides] eixides (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897; PT 1906*). | 79 los] sos (*PT 1906*). | eixugant] aixugant (*PT 1906*). | 81 hu pasaré] ho passaré (*PT 1906*). | 85 la] te (*PT 1906*).

Mare, esta carta la dicte
combregat y pernoliat.
¡Morir tan llunt de ma casa!
Només tinch eixe pesar.
Vos torne l'escapulari
que·m donàreu mitj plorant:
mare meua, en vostra cambra
penjeu-lo vora·l capsal.
La creu vos enviaria
que, tots diuen, he guanyat.
Uns papers falten a vindre,
¡Déu sap quan arrivaran!
Mes germanes, si se casen
y me guarden voluntat,
al primer nebot que·m donen,
lo meu nom vullguen posar.
Si el germanet canta misa,
¡el Senyor el fassa un sant…!
La primer misa que cante
que siga per son germà.
A Visanteta, que rese
per mi, que això no és pecat.
Ja que·n vida no·m volia,
en la mort no·m pague mal.

87 combregat] confessat (*PT 1906*). | 88 tan llunt] tant lluny (*PT 1906*). | 89 tinch eixe] tinc este (*PT 1906*). | 91 mitj] mitg (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897*); mig (*PT 1906*). | 95 he] m'he (*PT 1906*). | 97 quan] quant (*ALP 1897; CdS 1897*).

Que per ella sentí plasa,
no ho nomeneu ni ho digau;
no vull que per mi patixca,
si ell, que és tan celós, ho sap.
Mare, a la Verge del Carme
encomaneu-me, si us plau;
dos ciris de mitja lliura
porteu per mi a son altar.
Y ja que·n terra llunyana
los meus ossos quedaran,
poseu una rajoleta
en la paret del fosar.
Y la rajoleta diga:
«Pregueu tots per un soldat,
que al morir llunt de la terra,
en ella estava pensant».

[1896]

113 sap] sab (*LP 1896; ALP 1897; CdS 1897; FdE 1897; PT 1906*). | 119 ossos] hossos (*LP 1896*). | 121 fosar] fossar (*LP 1896; ALP 1897; FdE 1897; PT 1906*). | 124 llunt] lluny (*PT 1906)*.

75.

El poema «*Pro patria*» és una segona part de «Cartes de soldat» que situa la història del soldat mort a Cuba al seu poble nadiu, Benicolet (la Vall d'Albaida). Amb aquesta composició Llorente aconseguí el premi ordinari «a la poesia que millor esprese la tristesa de la pàtria en aquets aflictius moments» que fou atorgat en els Jocs Florals de València de 1897, que tingueren lloc la nit del 29 de juliol. Segons la glossa que publicà el diari *Las Provincias*, que únicament en reproduí els vint darrers versos (LP 1897), «supone el poeta que, cumpliendo la última voluntad del soldado muerto en Cuba, se reune el vecindario en el cementerio de su pueblo, se coloca en él la inscripción conmemorativa de su muerte, y el párroco, después de rezar el responso, hace una plática explicando lo que es la patria, y el deber que tenemos de defenderla». Sens dubte, aquell any Llorente i la seua poesia aconseguiren eclipsar el guanyador del màxim premi líric i teòric protagonista del certamen, Josep Maria Puig i Torralva, que havia aconseguit la Flor Natural i que delegà la facultat d'elegir reina de la festa en el polític Francisco Silvela, portaveu del consistori de mantenidors i líder del Partit Conservador, que trià per al lloc d'honor Josefina Llorente i Falcó, filla menor de Llorente. «*Pro patria*» seria reproduïda de manera íntegra en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1898 (València, 1897, pp. 109-112; ALP 1898), en l'opuscle *Cartes de soldat. Pro patria* (València, 1897, pp. 15-26; CdS 1897), en el volum *Capolls de rosa* (València, 1898, pp. 41-46; CdR 1898) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Finalment, cal destacar que, en 1983 («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, p. 66), Lluís Guarner assenyalà que tant «Cartes de soldat» com «*Pro patria*» eren dues de les peces poètiques «de més rellevant interés líric, […] escrites a la manera popularista que va emprar Llorente per a demostrar que la llengua del poble no ha de ser necessàriament incorrecta».

Pro patria

Poesia premiada en los Jochs Florals de 1897

I

Hi a un poble, Benicolet,
del cual ix un camí estret,
que atravesa tota l'horta;
a hon s'acaba·l caminet,
lo fosar obri la porta.
Eixa porta, may tancada,
té damunt, per signe sant,
una creu mitj rovellada;
dos ciprers, que hi a a la entrada,
dominen tot lo voltant.
Y marquen les humils foses
altres creus de fusta dins,
sens més lletreros ni lloses
que floretes groguinoses,
rebuig dels camps y els jardins.

II

És una hermosa y tranquila
vesprada de la tardor.
¡Quanta gent ix de la vila!
Gichs y grans, tots van en fila;
davant, la creu y el retor.

ST Poesia … 1897] Poesia premiada en los Jochs Florals del Rat Penat (*ALP 1898*). | 2 cual] qual (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 3 atravesa] travesa (*ALP 1898; CdR 1898*). | 8 mitj] mitg (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 15 rebuig] rebuix (*CdR 1898*). | 19 Gichs] Xichs (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*).

Du·l retor el sarpaset,
el llibre y la capa negra.
¿Per què, anubolat e inquiet,
mostra·l rostre satisfet
25 que son bon cor sempre alegra?
¿Per què, mentres va resant
y en lo llatí tropesant,
una llàgrima als ulls brolla
de aquell bondadós y sant
30 capellà de misa y olla?
Tots, comares y compares,
porten el dol en les cares,
y fins los infants menuts,
ben agarrats a les mares,
35 van formals, pensius y muts.

III

Ja en lo cementeri estan:
se para enmitj lo retor
y ample rogle·ls demés fan.
Per tot, ¡que quietut tan gran!;
40 allà dalt, ¡quanta claror!
No s'obri ninguna fosa
en aquell camp curt y estret.
Un obrer de vila posa
una rajola llustrosa
45 en la negrenca paret.

37 enmitj] enmitg (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 38 y … fan] y un ample rogle tots fan (*ALP 1898; CdR 1898*).

La rajola este dictat
porta escrit: «Per un soldat
pregueu, que morí en la guerra;
pensava sempre en sa terra,
50 y a sa terra no ha tornat».
Resa·l retor una absolta,
que·l poble, callat, escolta
clavant en la terra·ls peus.
Després tus, tus altra volta,
55 y axís comensa: –«¡Fills meus!»

IV

«A tots vos és ben notòria
la modesta y breu història
del difunt que honreu assí.
¡Que Déu lo tinga en sa glòria,
60 puis per la pàtria morí!
¿Què és la pàtria? Prou y masa
que ho sent, mes ma ciència escasa
no vos ho pot explicar.
La pàtria és la pròpia casa,
65 nostre bresol, nostra llar.
Nostra mare, nostra dida;
la campana que vos crida
a misa, germans devots.
¡Esta terra benehida
70 hon serem soterrats tots!

55 axís] així (*ALP 1898; CdR 1898*). | 58 honreu] honrem (*ALP 1898; CdR 1898*). | 60 puis] puix (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 70 hon] a hon (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*).

Lo camp hon la vida·s guanya,
lo riu fecundant que·l banya,
lo sol, que·l calfa y encén;
és lo pinar, la montanya,
el pla que a lo lluny s'estén.
Les viles, que a la redona
mirem, a quina més bona;
la ciutat, hon té·l palau
lo bisbe, que ve y vos dóna
bendicions d'amor y pau.
Y altres mil ciutats, ufanes
perquè són totes germanes,
y altres montanyes y rius,
fins les plages llunyadanes
hon los baixells fan sos nius.
Y més enllà de la mar,
altres mons que va encontrar
Espanya, y en sa rivera
ensemps clavà sa bandera
y alsà a son Déu un altar.
Tot lo que a la terra·ns lliga
y que en ella ho trovem bo,
per llunt o per prop que estiga,
y que meu o vostre siga,
fills meus, ¡la pàtria és això!

74 lo] el (*ALP 1898; CdR 1898*). | 85 hon] on (*ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | baixells] vaixells (*ALP 1898; CdR 1898*).

Y tot nostre amor mereix,
perquè tot és lo mateix,
ones que eixamplant-se van,
lo poble que creix y creix,
¡Benicolet, que·s fa gran!
A sa defensa obligats
estem tots; tots som soldats
de la pàtria: qui a Déu prega
per ella; qui al rey entrega
imposts, llaugers o pesats.
Però ningú ha mereixcut
tanta glòria y gratitut,
ni ha guanyat millor corona,
que aquell que lluytant li dóna
sanch y vida per tribut.
Així morí el germà vostre:
paguem-li bé lo que féu,
y que cadascú ho demostre
resant ara un parenostre
per a encomanar-lo a Déu».

V

Callà·l retor. Per la blava
volta del cel devallava
com hòstia dorada·l sol;
un petit ausell cantava
parant en un arbre·l vol.

111 vostre] nostre (*ALP 1898; CdR 1898*). | 117 devallava] devallada (*ALP 1898*). | 118 dorada·l] daurada·l (*LP 1897; ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*).

Y allí, damunt de la fosa
comuna, hon la mort reposa,
seguint usos bons y antichs,
resaven la oració hermosa
vells y jóvens, grans y gichs.
De sopte, una dona crida:
–«¡Ay, fill de la meua vida!»–
Y cau, com cau el que·s mor.
Un gicot s'alsa en seguida,
y exclama: –«¡Senyor retor!
No m'aguarde per sa casa.
De *musa*, *musæ*, prou hi a.
Per a soldat ja sé masa.
¡Mare, ·m vaig a sentar plasa!
¡Jo te vengaré, germà!»

[1897]

125 gichs] xichs (*LP 1897; ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 129 gicot] xicot (*LP 1897; ALP 1898; CdS 1897; CdR 1898*). | 132 *musæ*] *muse* (*ALP 1898; CdR 1898*).

76.

Josep Maria Puig i Torralva (València, 1854-1911) fou un dels més destacats exponents –poeta i, en menor mesura, dramaturg– de la Renaixença valenciana. Deixeble de Constantí Llombart –qui, segons afirmà Teodor Llorente, «lo llevó a Lo Rat Penat»–, fou un assidu dels Jocs Florals de València, en què obtingué més de dues dotzenes de premis, acreditant-se així com un dels autors més distingits i prolífics. En desembre de 1899 reuní la seua poesia esparsa en un volum al qual posà un títol d'evidents reminiscències ausiasmarquianes, *Lliris y carts. Poesies valencianes*, i que meresqué una gran atenció per part de Llorente, que li dedicà una llarga ressenya laudatòria que veié la llum a principis de 1900 en les columnes de *Las Provincias*. Dos anys i mig abans, i a propòsit d'haver guanyat la Flor Natural dels Jocs Florals de València –era Mestre en Gai Saber per Lo Rat Penat des de 1888–, Llorente li dedicà una de les seixanta semblances biogràfiques que, sota el genèric títol de «Valencianos sobresalientes», redactà i publicà entre juliol de 1897 i desembre de 1898 en *Las Provincias*. La que tenia Puig i Torralva com a protagonista aparegué el 17 d'agost de 1897, i fou, precisament, al final d'aquell article on l'autor de «La barraca» inserí els quatre versets –que posteriorment mai no rescatà i que, de fet, han passat totalment desapercebuts– que, seguint l'esquema que l'autor aplicà a les endreces líriques que dedicà a poetes i amics com ara Adolf Blanch i Josep Bodria, hem encapçalat amb el títol factici d'«Al poeta Puig i Torralva».

Finalment, cal dir que les línies de la semblança que donaven pas als versets –i que, de fet, permeten contextualitzar-los i entendre'ls millor– diuen així: «Donde hay que ver a Puig Torralba es en las expediciones del Centro Excursionista [de Lo Rat Penat]. Antes de salir el tren, ya toma la palabra y forma corro. Aquel monólogo, interrumpido apenas por los aplausos, las risas, las observaciones, las réplicas, del complacidísimo auditorio, dura hasta el regreso y la despedida. Es un chorro continuo de dichos graciosísimos, historietas, anécdotas, noticias interesantes,

datos curiosos, reflexiones originales, un caudal de valencianismos y valencianadas, que, tomadas taquigráficamente, formarían tomos enteros de un curiosísimo *Folklore*. Cuando termina la excursión, aún queda nuestro *Mestre en Gay Saber* con la palabra en la boca».

[Al poeta Puig i Torralva]

Y a casa se'n va tothom
pensant, no sense motiu:
«Este Puig és lo que·s diu
un valencià de repom».

[1897]

77·

«La creu del poble» fou publicada per primera vegada en el número del diari *Las Provincias* corresponent al 31 d'agost de 1897 (LP 1897), i poc després en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1898 (València, 1897, pp. 185-187; ALP 1898). Posteriorment, fou també reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909). Segons que afirmà Sofia Salvador en l'article «El huerto de Llorente, de Museros», aparegut en *Las Provincias* el 5 de març de 1946, el «poblet» que s'esmenta en el poema és Museros, on Llorente tenia casa amb un espaiós hort, i on «en el mes de septiembre iba y volvía de la capital con su tartana negra».

La creu del poble

Damunt de tres o quatre
grahons vells y trencats,
s'alsa una creu de pedra
vora·l camí real.
Sa llum alegre y nova
li envia·l sol quant naix;
quant mor, a la vesprada,
li dóna l'últim raig;
y en la nocturna fosca
son tronch y brassos blanchs
fantàstich illumena
l'astre de amor y pau.

10 brassos] brasos (*LP 1897; ALP 1898*).

Quant ou l'avemaria
lo llaurador cansat,
per a tornar a casa
a ella encamina·l pas.
Lo carreter en ella
clava los ulls, pensant
que jubilós s'acosta
l'hospitalari hostal.
Y el pobre que la vida
guanya estenent la mà,
en ses trencades pedres
trova llit y capsal,
y potser ensomia
que Déu, d'ell apiadat,
baixa del cel aposta
per dur-li un tros de pa.
Junt a la creu de pedra
hi a un poblet amagat,
y prop, entre verdises
plenes d'aucells cantant,
jo un petit niu tenia
que l'amor fea gran.
Un hortet ple de roses,
de tarongers voltat,
una alqueria blanca
y un ayrós miramar.
Quant septembre calmava
los fochs caniculars,
de fruytes ensucrades

omplint vergers y camps,
hi anava tots los dies
fugint de la ciutat.
45 Ma tartaneta negra
tirava un poltro brau,
que alsant blanquíssim núbol
corria com un llamp;
y entre la polseguera,
50 com pórpora imperial,
les rojes cortinetes
volaven flamejant.
Passava·l pont magnífich,
lo populós rabal,
55 lo monestir, que un príncep
bastí com un palau,
los poblets que noms guarden
dels moros y els romans,
y, a l'acostar-me, l'ànima
60 ixia als ulls buscant
la creu, y en mon adintre
dient: «Allí estaran».
Baix de la creu de pedra
sobre·ls grahons trencats,
65 la santa companyera
dels meus béns y els meus mals,
dels fillets rodejada,
me aguardava constant.

50 pórpora] púrpura (*LP 1897; ALP 1898*). | 58 y els romans] y romans (*LP 1897; ALP 1898*).

Al vore'm, tots corrien:
lo majoret davant,
demprés les germanetes,
dos àngels casi iguals,
manolls de flors silvestres
portant sempre en les mans.
Lo gicotet de casa
sa mare alsava en alt,
y ell los brassets obria,
com si digués: «Ahí vaig».
¡Antiga creu del poble!
¡Oh creu dels recorts grats!
Per temps y temps que vixca,
no he de oblidar-te may.

[1897]

75 gicotet] xicotet (*LP 1897; ALP 1898*). | 77 brassets] brasets (*LP 1897; ALP 1898*).

78.

«En l'àlbum d'una mallorquina» aparegué publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1898 (València, 1897, p. 145; ALP 1898), sense cap nota ni comentari explicatiu. Posteriorment, Llorente la reproduí en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

En l'àlbum d'una mallorquina

Nom d'*Illa Daurada* du en la mar llatina
la terra volguda que anyora ton cor;
per so, en mos ensomnis, tota mallorquina
porta, per corona, una estrela d'or.

L'estrela que portes jo la veig encesa
en tres llums divines de igual claritat;
una és hermosura; l'altra, gentilesa;
y l'altra (més santa), virtut y bondat.

* * *

D'aquest vell poeta l'ofrena és ben pobra.
En mon hort, cullívola, no trobí altra flor.
No me la rebuges perquè·n tens de sobra,
dolsa mallorquina de l'estrela d'or!

[1897]

2 terra] pàtria (*ALP 1898*). | 3 so] ço (*ALP 1898*). | ensomnis] ensomis (*ALP 1898*). | 8 virtut] virtud (*ALP 1898*). | 11 rebuges] rebujes (*ALP 1898*).

79.

«Pasejet de maig» aparegué publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1898 (València, 1897, pp. 73-75; ALP 1898), sense cap nota ni comentari explicatiu. Posteriorment, fou reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Pasejet de maig

Los ulls esmortits se'm tanquen,
lo llibre·m cau de les mans,
y mon pensament s'envola,
com ausell desengaviat.
Entra a glops per la finestra
la flayror primaveral;
dolsa templa la hora baixa
les flames del sol de maig.
¡Oh naturalesa! ¡Oh mare!
¡Conhort de trists y cansats!
Mon seny boyrós en tu busca
ayre y llum, quietut y pau.
Ixch de casa: los meus pasos
–¡quant bé saben lo que·s fan!–
van fugint, sens adonar-me,
del soroll de la ciutat.

10 Conhort] Conort (*ALP 1898*). | 14 quant] quan (*ALP 1898*).

El cel s'eixampla; s'eixampla
mon cor oprés per igual;
estench a lo lluny la vista
sentint y filosofant.
El riu, en son llit amplíssim,
¡quan estret y pobre va!
¡Com ma vida, que·n estèril
arena pergué el capdal!
Sobre fons d'or y de grana
s'alcen les torres gegants,
que a València li donaren
castell, porta y arch trionfal.
Y el sol, que darrere de elles
llampega sos últims raigs,
pareix l'astre de la glòria
los vells temps illumenant.
A l'altra banda s'aixeca
l'antich monestir, y encar
crech vore allí agenollada
a la reyna que·l fundà.
Passe el pont de pedra, y entre
en lo populós rabal:
¡quanta gent desconeguda
creua per lo meu costat!

40 creua per] pasa por (*ALP 1898*).

Lo llaurador torna a casa,
ix del taller l'industrial;
corren los gichs; ab curts pasos
pasejen los ciutadans.
Junt a la fumosa fàbrica
obri son ample portal
un hort: ¡quin olor de roses
y jesmil sent al passar!
Acamine sens detindre'm
y alene quant ixch al camp;
¡que falagador silenci!,
¡que dolsa tranquilitat!
¡S'ou, només, l'ausell alegre
que torna a son niu cantant,
y una campaneta trista,
que al dia, al morir-se, plany.
La campaneta me crida
al convent tot nou y blanch,
que té a la Verge del Carme
esculpida en lo portal.
Baix d'ell se asenta una pobra;
me veu y es posa a resar:
parenostre que ella resa
ja sé jo per qui serà.

43 gichs] xichs (*ALP 1898*). | 48 jesmil] jesmils (*ALP 1898*). | 50 quant ixch] quan ix (*ALP 1898*). | 53 ausell] aucell (*ALP 1898*).

65 Alce la mà per senyar-me
demprés que almoyna li fas.
La esperansa sols me falta;
ja·n tinch, de fe y caritat.
Vuida y fosca està la iglésia;
70 dos llànties sols hi a en l'altar;
la ombra espesa les capelles
ompli, y s'estén per la nau.
Mentres, com vaga celístia,
fa resplendir allà dalt
75 la darrera llum del dia
los vidres dels finestrals.
Del cor, que tanca la reixa,
baixen oracions y cants;
si són vespres o completes,
80 no hu sabré determinar.
Gemechs de l'ànima·m semblen,
crits d'angúnia, plors amarchs,
prechs y sospirs que al cel munten,
veus que responen d'allà.
85 Pensiu y trist los escolte,
glatint lo cor, lo front baix,
sens saber –¡tant me conmouen!–
si me fan bé o me fan mal.

74 resplendir] resplandir (*ALP 1898*).

Els ulls se m'omplin de llàgrimes;
90 mire a l'un y altre costat…
¡Oh, mon Déu, gràcies vos done,
no·m veu ningú: puch plorar!

* * *

Ixch de la iglésia; tot calla;
tot s'enfosquix; la nit cau.
95 Al cel mire: les estreles,
flors de llum, s'han obert ja.
Torne a casa, torne als llibres,
a l'estudi y al trevall;
l'antiga forsa perduda
100 en mon esperit renaix.
Mon seny boyrós aserena
la santa conformitat,
y en mos ulls brilla una espurna
de esperansa celestial.

[1897]

D [1897]] 1899 (1909).

80.

De Josefina Llorente i Falcó, filla menuda de Teodor Llorente, desconeixem la data exacta de naixement, que cal situar pels voltants de 1880. De fet, el 31 de juliol de 1881 –de retorn a Barcelona després d'haver participat en els Jocs Florals de València–, Jacint Verdaguer enviava per carta a Llorente «mos afectes» als diferents membres de la seua família, entre els quals «la aixerida Josefina», la més xicoteta de la família. D'altra banda, en 1897, en ser elegida reina dels Jocs Florals de València, les cròniques periodístiques destacaven la «tierna y lozana juventud» de Josefina. Així mateix, sabem que es casà amb un pròcer de Lo Rat Penat, Honorat Berga i Garcias –president de l'entitat entre 1893 i 1902–, que era d'origen mallorquí (havia nascut a Palma en 1860 i morí a València en 1834), i amb qui tingué quatre filles: Irene, Josefina, Caterina i Maria Dolors. Finalment, també sabem que morí a València en 1936. Com hem vist, Josefina fou reina dels Jocs Florals de Lo Rat Penat de 1897 per designació del polític Francisco Silvela, membre del consistori de mantenidors, en qui havia designat la capacitat d'elecció el poeta valencià Josep Maria Puig i Torralva, guardonat aquell any amb la Flor Natural.

Pel que fa a aquesta composició, cal dir que el 8 de gener de 1898 Lo Rat Penat dedicà una vetlada en honor de la darrera reina dels Jocs Florals, Josefina Llorente i Falcó, en la qual, entre d'altres coses, es llegiren diverses composicions «dedicadas a la señorita de Llorente [por] los poetas de Lo Rat Penat, y se acordó que estas poesías fuesen publicadas», segons que afirmà *Las Provincias*. Finalment, aquell volumet, que recollia les composicions de dues dotzenes de poetes –entre els quals Josep Maria Puig i Torralva, Antoni Palanca, Francesc Badenes, Pere Bonet Alcantarilla, Ramon A. Cabrelles, Joan Baptista Pastor Aicart, Lluís Cebrian, Josep Aguirre i Teodor Llorente– i que portava per títol *Homenaje de Lo Rat Penat, societat d'amadors de les glòries valencianes, a la Srta. Dª Josefina Llorente y Falcó, XVII reyna dels Jochs Florals celebrats en València la nit del 29 de joliol de 1897* (València, 1898; HJLlF 1898), veié la llum pública en juliol de 1898, en

vespres de la celebració d'una nova edició dels Jocs Florals de València. *Las Provincias* donà notícia de la publicació i reproduí la composició llorentina el dia 24 de juliol de 1898 (LP 1898). Posteriorment, «A ma filla Josefina» també veié la llum en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1899 (València, 1898, p. 163; ALP 1899), en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909) i en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 83-85; PT 1906).

A ma filla Josefina

Reyna dels Jochs Florals

Josefina, flor darrera
del roser dels meus amors;
estel de la blava esfera
que·n mon vespre reverbera
entre vesllums y foscors.
Colometa hermosa y blanca
que, quan tota joya·m manca,
en l'arca trista reclús,
la petita y verda branca,
misatje de pau, me dus.
La engisadora alegria
que resplandeix aquest dia
en ton front pur, ha portat
l'últim raig de poesia
al vell trovador cansat.

ST Reyna … Florals] Reina dels Jocs Florals de Lo Rat Penat de l'any 1897 (*PT 1906*). | 7 quan] quant (*HJLlF 1898; LP 1898*). | 10 misatje] mensage (*HJLlF 1898; LP 1898*); mensaje (*ALP 1899*); missatge (*PT 1906*).

Més que per bella, per bona
lo vat vencedor te dóna
la tan cobejada flor,
y el Rat Penat te corona
sentan-te en cadira d'or.
¿Vols que dure sempre, oh filla,
eixe reyne del saber gay?
D'eixe trono, al qual humilla
lo cap tot lo que més brilla,
¿vols tu no descendre may?
El candor y la inocència,
blanchs lliris, guarda en ton pit;
en ta clara inteligència,
la fe, que és la millor ciència;
l'amor, en ton esperit.
Demana a totes les coses
lo que tinguen de més pur;
en les herbes més punjoses
busca floretes hermoses,
y en culliràs, de segur.
En lo mitj riure, tos llabis
troven les millors rahons;
per contestar als agravis,
deixa els arguments dels sabis,
pren la indulgència dels bons.

22 eixe] eix (*HJLlF 1898; LP 1898; ALP 1899; PT 1906*). | 26 inocència] innocència (*HJLlF 1898; LP 1898; ALP 1899*); ignocència (*PT 1906*).

Bàlsem de salut y vida
derrama en tota ferida,
y prega a Déu, sempre igual,
per los que·t fan bé, agrahida;
45 sens rencor, pels que·t fan mal.
Com ausell que·n lo niu canta,
guarda l'alegria santa,
pròpia del cor sense fel;
en ton esguart, que m'encanta,
50 vegen tots algo del cel.
Y reflectant la divina
llum en la fosca boyrina
d'esta pobra vall de plors,
seràs sempre, Josefina,
55 volguda reyna dels cors.

1897

41 salut] salud (*ALP 1899*). | 49 esguart] mirar (*PT 1906*). | 50 algo] quelcom (*PT 1906*).

81.

Maria Bernal i Llorente (1893-1898), primogènita del matrimoni format per Josep Maria Bernal i Peris (1864-1938) i Maria Dolors Llorente i Falcó (1865-1935), filla major de Llorente, faltà el 15 d'agost de 1898, als cinc anys d'edat i després d'una llarga malaltia. En la crònica periodística que aquell mateix dia publicà *Las Provincias* es pot llegir: «Los padres, los abuelos y toda la familia tenía su mejor complacencia en esta preciosa criatura, que era un ángel de bondad, y cuya precoz inteligencia admiraba a todos. Enfermó los días del Corpus de un catarro gástrico, tan tenaz y persistente, que la dejó completamente extenuada. Cuantos esfuerzos se han hecho para reponerla y nutrirla han sido inútiles. Por prescripción facultativa la llevaron sus padres al Cabañal el domingo anterior, con objeto de que respirase el aire del mar, tan beneficioso para los niños; pero tampoco esto fue eficaz. La inocente niña ha pasado a vida mejor. ¡Feliz ella que no conocerá los sinsabores de este valle de lágrimas! El duelo es para sus padres, para sus abuelos y para todos los suyos, que cifraban en ella consuelos e ilusiones tristamente desvanecidos».

Pel que fa a la composició, que Llorente escrigué en senyal de dol i de record, fou publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1899 (València, 1898, pp. 83-84; ALP 1899), i posteriorment fou incorporada en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A ma néta Maria Bernal y Llorente

Morta als cinch anys

I

Era, en la nostra casa, hon lo dol etern dura,
àngel de amor y pau.
Era càndida y tendra; era inocent y pura,
¡un colomí en lo cau!

Quant lo blanch front alsava, als dos costats caïa
la ona dels cabells rulls;
enterbolava una ombra subtil de melengia
la claror del seus ulls.

Esclatar en sos llabis alegres carcallades,
may les habia vist;
només els desplegava, y ben poques vegades,
mitj riure dols y trist.

Callava y escoltava, com si a dins atenguera
reveladores veus;
com si llunyana música de la celest esfera
omplira els oïts seus.

Quant parlava… Era cosa de menjar-se-la a besos.
¡Quin saber! ¡Que rahons!
«Pareix que no ixquen d'ella», exclamàvem, sorpresos
de ses contestacions.

12 mitj] mitg (*ALP 1899*). | 15 la celest] superior (*ALP 1899*). | 16 oïts] ouïts (*ALP 1899*).

Y dien tots: «Prodigi serà, quant siga dona,
de seny y de belltat».
Jo, al vore-la tan bella, tan sabuda, tan bona,
tremolava asustat.

II

Les flors més primerenques són les que·l vent arranca
millor a l'armeler;
lo fruyt dols, que més pronte s'asahona en la branca,
és lo que cau primer.

És la volva més blanca de la neu, y més neta,
la primera que·s fon.
Morí en sa matinada nostra gentil Marieta:
¡No era per a este món!

[1898]

82.

Amb el títol «Salutació» –que ací completem–, aquesta poesia fou publicada en el número de *Las Provincias* del 3 de maig de 1899, dins de l'article «"Lo Rat Penat" y los Juegos Florales de Colonia», i encapçalada del següent text: «El ilustre poeta y literato alemán Juan Fastenrath, bien conocido de los españoles por el amor entusiasta que profesa a nuestra patria, trata de introducir en la suya los Juegos Florales, tomando como modelo de esta poética fiesta los que se celebran en Barcelona y Valencia. Los Juegos Florales germánicos tendrán lugar el próximo domingo en Colonia, y la reina de la fiesta será una reina de veras, a la vez que una escritora insigne, la augusta dama que se sienta en el trono de Rumanía, y que es conocida en el mundo de las letras con el nombre de Carmen Silva. El Sr. Fastenrath ha dirigido una carta afectuosísima al presidente de Lo Rat Penat, participándole la celebración de estos Juegos Florales, y manifestándole el deseo de que en ellos sea oída la voz de los poetas valencianos. La sociedad valencianista ha contestado, remitiendo al celoso y constante hispanófilo de Colonia y a los poetas que asistirán a la fiesta del próximo domingo la siguiente», i a continuació es reproduïa aquesta «Salutació». El text duia la signatura de Llorente i la indicació, entre parèntesis, de «Per Lo Rat Penat de València». Es tracta d'una composició mai no reeditada ni inclosa en cap recull líric llorentí i que, per tant, es pot considerar desconeguda i pràcticament inèdita.

Salutació [als Jocs Florals de Colònia]

¡Oh trovadors del Rhin! Alceu les copes
plenes del vi dorat,
y junts begam entre himnes de alegria
per vostres Jochs Florals!

5 Som germans den de hui; distintes llengües
per a cantar tenim;

però parlem de les mateixes coses
en idiomes distints.

Nos separen planures y montanyes,
rius blaus, vergers en flor;
però tots junts y en la mateixa flama,
se abrusen nostres cors.

Fills de pobles diversos, nostra pàtria
és un mateix país,
hermós y gran, sens fites ni fronteres
que ofeguen l'esperit.

De una mateixa fe, nostres pits guarden
eternament lo foch,
y tots li rendim cult a la bellesa,
que és mare de l'amor.

Una mateixa idea, amor, fe, pàtria,
inspira nostres cants;
¿què més necesitem, fills de les muses,
per a dir-nos germans?

En lo nom dels poetes d'esta terra,
que és un rincó del cel,
vos envie l'abràs de germania…
Companys, no·l refuseu.

Y al muntar vostra reyna de la festa
a la cadira d'or,
plena de magestat y d'hermosura
siga símbol de pau, reyna de tots.

[1899]

83.

«En l'àlbum de una senyora» fou publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1900 (València, 1899, p. 167; ALP 1900) i, segurament per error, fou reproduïda dues vegades en el *Nou llibret de versos* (1902). Així, entre la primera versió de 1902 (p. 189; 1902*a*) i la segona (p. 249; 1902*b*), s'hi registren tres canvis o variants. D'altra banda, cal assenyalar que la versió que set anys després fou reproduïda en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909), i que prenem com a text base, és idèntica a la de 1902*b*.

En l'àlbum de una senyora

Versos escrits en una plana hon habia apegades flors y fulles seques

Entre estes fulles seques y esgroguides
mos versos fadigats faran el niu,
com aus en la tardor tot arrupides,
que anyoren tremolant el sol d'estiu.

Mos versos han perdut la poesia,
com eixes flors y fulles son perfum;
pergué la herva de abril sa bledania,
y lo foch de mon seny se torna fum.

Mes tu, gentil senyora, me aconhortes
pietosa replegant mústios recorts;
si fulles guardes tu seques y mortes,
guarda també mos versos sechs y morts.

[1899]

ST habia] havia (*1902*a). | 9 me aconhortes] m'aconortes (*ALP 1900*); m'aconhortes (*1902*a). | 10 pietosa] piadosa (*ALP 1900; 1902*a).

84.

Sense títol –en prenem, per tant, la primera part del vers inicial–, aquesta composició fou reproduïda en el núm. 7 de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Balears y Rosselló*, corresponent al 10 de maig de 1900, p. 160. Es tracta d'una poesia de record i agraïment adreçada als poetes catalans, i al·ludeix al moment en què Llorente participà com a president del consistori de mantenidors en els Jocs Florals de Barcelona de 1880, vint anys abans. Així, fou inserida en el reportatge que la revista *La Ilustració Llevantina* dedicà als «Jochs Florals de Barcelona de 1900, any XLII de sa restauració», concretament en l'apartat «Recorts y floretas», en què també participaren diversos expresidents i mestres en Gai Saber dels Jocs Florals de Barcelona, com ara Manuel Duran i Bas, Jaume Collell, Francesc de S. Maspons, Ramon Picó i Campanar, F. Romaní i Puigdengolas, Josep Balari i Jovany i Josep Franquesa i Gomis. D'altra banda, cal assenyalar que és molt probable que Llorente la redactara expressament per a l'ocasió. Fins a l'any 2007, en què vaig donar notícia de la seua existència en el núm. 43 de la revista *Caplletra*, mai no havia sigut reproduïda.

[La més alta cadira]

La més alta cadira, oh catalans poetes,
un dia me donàreu en vostres Jochs Florals;
mes il·lusions volgudes quedaren satisfetes,
y plens de vostra festa mos somnis ideals.
Per a tornar-hi sempre, viure mil anys volguera;
per a tornar-hi sempre per caminals de flors,
sense trovar obstacle, ni fita, ni barrera,
que nos detinga els passos y nos separe·ls cors.

[1900]

85.

Joaquim Sorolla Bastida (València, 1863 – Cercedilla, 1923), pintor i artista gràfic de renom internacional, mantingué, tot i pertànyer a una generació posterior, una certa relació personal i amistosa amb Teodor Llorente, de qui realitzà, si més no, dos retrats: un que conserven els descendents del poeta i un altre que fou vist per darrera vegada a la dècada dels anys huitanta del segle XX a la sucursal d'una entitat bancària de València, i del qual es conserva una fotografia. Instal·lat a Madrid des de 1889, Sorolla degué relacionar-se amb Llorente amb una certa assiduïtat, sobretot durant la dècada dels noranta del segle XIX, en què el director de *Las Provincias* fou elegit tres vegades diputat a Corts i una senador. Així es desprén del comentari que, en carta datada a Madrid el 5 d'abril de 1896, realitzà Llorente a Víctor Balaguer: «Querido amigo: Marcho sin poder despedirme de V. Cuando me vi libre de los asuntos que me trajeron, me atrapó Sorolla para pintar un retrato mío, que tiene empeño en llevar a la Exposición, y me ha tenido ocupado cuatro días» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 124).

Escrita des de l'amistat i l'admiració artística –i probablement també des de l'agraïment–, aquesta poesia fou publicada en *Las Provincias* el 14 de juny de 1900 (LP 1900) i, al cap de pocs mesos, reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1901 (València, 1900, p. 209; ALP 1901). Finalment, Llorente la inclogué en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Al pintor Sorolla

Pintor, ¿sentires cantar,
sent infant, la cansó aquella,
tan dolsa de recordar:
«A la vora de la mar
5 hi a brodant una donzella»?

5 donzella] doncella (*LP 1900; ALP 1901*).

Eixa peregrina història
a ma cansada memòria
la imaginació la du,
perquè pense –y no és falòria–
10 que·s pot aplicar a tu.
A València, que l'esment
posa en l'artística feyna,
en la donzella estich veent
que broda d'or y d'argent
15 lo mocador de la reyna.
Somnis afalagadors
de triunfos, palmes y llors,
són la barca que ella aguarda,
y que, ben plena de flors,
20 en aparéixer no tarda.
Eres tu lo mariner
coronat per la victòria,
que, complagut y rialler,
a la plaja ve llaujer
25 en lo baixell de la glòria.
Ve ilusionat y atrevit
a buscar a la donzella
que ensomià son esperit,
per a posar als peus d'ella
30 flors que son front han cenyit.

13 donzella] doncella (*LP 1900; ALP 1901*). | 19 y … flors] y tota plena de flors (*LP 1900; ALP 1901*). | 24 llaujer] llauger (*LP 1900; ALP 1901*). | 26-30 *Aquests cinc versos no figuren ni en LP 1900 ni en ALP 1901*.

Y a la gentil bordadora
li diu, ab llabi de foch:
«No sóch mariner, senyora;
lo fill major del rey sóch,
35 que vos estima y adora.
A ma barqueta vingau;
jo vos portaré a un palau,
que obert per a mi contemple,
y hon té, prop ja del cel blau,
40 la inmortalitat son temple.
Com vós sou ma enamorada,
allí, a mon costat sentada,
en la cadira d'or fi,
viureu, volguda y llohada,
45 sigles y sigles sens fi».

ENDRESA

Esta història peregrina
de la plaja llevantina,
acepta, insigne pintor,
com menudeta pegina
50 que per blanca, pulcra y fina
te porta un vell peixcador.

[1900]

31 gentil] bella (*LP 1900; ALP 1901*). | 32 llabi] llavi (*LP 1900; ALP 1901*). | 49 pegina] petgina (*LP 1900*).

86.

El destinatari d'aquesta composició no és, com alguna vegada s'ha pensat, l'escriptor i polític Gaspar Thous i Orts (Benidorm, 1836 – Isla de los Negros, Filipines, 1891), sinó el seu fill homònim, de qui no posseïm dades biogràfiques. *El Palleter* fou una publicació periòdica de gran èxit –arribà a tindre un tiratge de 50.000 exemplars– que entre 1882 i 1919 conegué sis èpoques diferents, i que enarborava el sobrenom amb què era conegut Vicent Doménech, un heroi de la resistència local antifrancesa –nascut a la localitat de Paiporta (l'Horta Sud) en 1783– que en 1808 declarà la guerra contra Napoleó, i esdevingué símbol d'insubmissió popular. Fundat pels germans Gaspar i Joaquim Josep Thous i Orts, *El Palleter* mantingué una línia d'oposició als governs monàrquics inspirada per la ideologia carlina dels seus directors (els esmentats i els seus respectius fills), cosa que sovint li comportà problemes amb les autoritats civils.

Datada l'any 1900, «A Gaspar Thous» veié la llum per primera vegada en el núm. 34 del periòdic *El Palleter*, corresponent al 22 de desembre de 1900 (p. 2; EP 1900), i, a continuació, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1901 (València, 1900, p. 313; ALP 1901). Així mateix, fou també inclosa en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

A Gaspar Thous

que·m demanà versos per al seu periòdich *Lo Palleter*

Me crides, y a tu vinch. ¡Com no vinguera
si has escrit, amich Thous, en ta bandera
lo nom humil y gran del Palleter!
Eixe nom diu València, diu Espanya;
y a mi en estos amors ningú me guanya,
ells ompliren mon cor y tot mon ser.

6 ells … ser] per sempre ompliren ells mon cor sancer (*EP 1900; ALP 1901*).

Regenerar-nos volen; ¡noble empresa!
Quedàrem resagats: ¡anem de presa!
Enaltim lo trevall y la instrucció;
10 al costat del taller alcem la escola;
fem ceptre de l'aixada y la picola;
fem del saber un·altra religió.

Junten carrils de ferro nostres viles;
atrone·l mall pessat les nits tranquiles;
15 regue·ls estèrils plans lo inútil riu.
Y per a conquistar tot lo que·ns falta,
posem la ciència en càtedra ben alta,
y escoltem afanyosos lo que·ns diu.

Espanya serà axís rica y dijosa;
20 mes no estan mal les punjes en la rosa,
y de poch nos valdran l'or y el saber
si, quant aplegue de la proba el dia,
la fe nos manca y la sublim follia
de l'ignorant y pobre Palleter.

1900

10 alcem] aliem (*EP 1900*); alsem (*ALP 1901*). | 14 pessat] pesat (*EP 1900*). | 15 regue·ls] regue·l (*EP 1900*); regue els (*ALP 1901*). | lo inútil] l'inútil (*EP 1900; ALP 1901*). | 17 ben] ven (*EP 1900*).

87.

Amb la composició «Les cansons de la viuda» –el títol de la qual remet a d'altres poemes llorentins com ara «Lo rosari de la viuda» i «Filla de viuda»– l'autor obtingué el premi extraordinari dels Jocs Florals de València de 1901 corresponent «a la millor poesia inspirada en lo sentiment de la pàtria». Segons que pot llegir-se en el cartell anunciador del certamen, el guardó consistia en «una figura de bronze del poeta Shakespeare, regal de l'Exctm. Sr. D. Francés Silvela, expresident del Consell de ministres», que com sabem hi havia actuat de mantenidor quatre anys abans. Així, la composició fou publicada l'endemà, dia 28 de juliol, juntament amb la crònica del diari *Las Provincias* (LP 1901). Posteriorment, fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1902 (València, 1901, pp. 137-139; ALP 1902), en el volum *Sis florades (1900-1905)* (València, 1908, pp. 41-45; SF 1908) i en les dues edicions del *Nou llibret de versos* (1902 i 1909).

Les cansons de la viuda

Poesia premiada en los Jochs Florals de Lo Rat Penat de 1901

Mireu-la: va endolada; és una viuda.
Son marit era valerós soldat;
morí en la guerra, y sens conhort ni ajuda
en la paterna casa l'ha deixat.

ST Poesia … 1901] Poesia que, en los Jochs Florals de Lo Rat Penat de 1901, guanyà lo premi de D. Francés Silvela (*ALP 1902*); Poesia que guanyà lo premi ofert per l'Excelentísim Sr. D. Francesch Silvela (*SF 1908*). | 3 conhort] conort (*LP 1901*).

5 Tot lo capdal que guerrejant guanyara,
ella·l pergué; però li queda encara
la heretada alqueria y el vell hort;
y aixís diu, al mal temps fent bona cara:
«Jo lluytaré contra la mala sort».

10 «¡No més collars de perles brilladores,
ni arracades d'argent, ni anells d'or fi!
¡May eixes gales tornaran a vore's!
¡Vui comensa el calvari per a mi!».
A sos plorosos fills besa y abrassa;
15 crida al cel: «¡Ampareu-me, bon Jesús!».
Y atenent, ara a l'hort, ara a la casa,
tot lo dia y la nit trevallant passa;
y llaura, y sembra, y sega, y fila, y cus.

Li diuen los vehins: «No te acongoixes:
20 tu suraràs, si tens enteniment».
Li diuen les vehines ab veus moixes:
«¿Vols dinés? Los tindràs… al vint per cent».
Ella respon ab dolorós mitj riure,
rojos los ulls encara de plorar.
25 No vol consell, ni ajuda. Per a viure
humil y pobra, però honrada y lliure,
prou té la que·s resigna a trevallar.

5 guerrejant] querrejant (*LP 1901*). | 14 abrassa] abrasa (*LP 1901; SF 1908*). | 27 trevallar] treballar (*SF 1908*).

Quant illumena l'alba l'alqueria,
llesta la trova, trafegant allí;
quant sa darrera llum apaga el dia,
dura encara sa tasca sense fi.
Per a ajudar-li un poch en la faena,
per a endolcir y consolar sa pena,
per a animar ses mortes ilusions,
té, com únich remey, la ànima plena
de romansos, rondalles y cansons.

Rondalles de l'avior, cansons estranyes,
que goig li donen y pesar ensemps;
llegendes de castells en les montanyes,
de guerres y victòries d'altre temps;
dels pobles que a sos peus esclavisava;
de un món que més enllà de la mar blava
sos vergers li oferia y sos jardins.
de un imperi tan gran que no·s posava
lo sol, astre de glòria, en sos confins.

Li diuen los vehins y les vehines:
«¿De a hon traus eixes cansons que estàs cantant?
¿No veus que als teus infants los amohines?,
¿que·n perdudes grandors ja estan somiant?
No els òmpligues lo cap de vanaglòria:
deixa't d'eixes cansons, faula o història,
y a l'amarch escarment paga tribut.

29 trova] troba (*SF 1908*). | 32 *Segurament per error, aquest vers no figura en LP 1901*. | 33 endolcir] endolsir (*LP 1901; ALP 1902; SF 1908*). | 37 estranyes] extranyes (*LP 1901*).

Recordar lo bon temps de la victòria
és lo castich major per a el vensut».

55 Calla la pobra mare combatuda,
ofegant en silenci lo seu mal.
Malcorada, oprimida, trista y muda,
¡com li pesen l'aixada y lo destral!
Quant se lleva del llit, quant para taula,
60 sent que aquelles cansons, història o faula,
volen al llabi exir, y les té por;
mira a sos fills y sense dir paraula,
plorant, plorant, los acarona al cor.

Un dia, quant tots dormen y somien,
65 y convida a vetllar la nit d'estiu;
quant més llum les estreles nos envien,
y millor canta·l rosinyol joliu,
la viuda, en lo lindar de la alqueria,
alsa los ulls y l'esperit al cel;
70 creu que ningú la escolta ni la espia,
y del pit, ple de inyor y melengia,
les cansons llansa sens ductós recel.

Canta com enjamay ella cantara,
com homèrica musa del passat;
75 y qual un inmens temple, la nit clara
ompli sa veu de augusta majestat.

53 bon] bell (*LP 1901*). | 58 pesen] pesa (*LP 1901*). | 61 exir] eixir (*LP 1901; SF 1908*). | 76 majestat] magestat (*LP 1901; ALP 1902*).

Canta el magnífich y grandiós poema
de un poble gegantí, que admirà al món;
canta a Sagunt y sa gloriosa crema,
80 y a Numància, que du per diadema
palmes, que insígnies del martiri són.

Canta als guerrers, que dels penyals de Astúries
devallen, y dels boschs del Pirineu,
y en batalla triunfal de set centúries,
85 van a la Alhambra per plantar la creu;
als que claven lo jou a la africana
Tunes, y la bellesa subirana
gojen de Nàpols, que els falaga y riu;
y encadenen a Flandes, la lluntana,
90 y a un gran rey en Pavia fan captiu.

¿Per què·ls cantars de sopte se detenen
y sona un crit d'angúnia desgarrat?
La viuda veu a sos infants que vénen,
lo esguart encés, lo front il·lumenat.
95 Lo majoret porta arrastrant la espasa
del pare mort; les joyes de la casa
los altres s'han posat, bandes y creus.
A la mare ductosa, ¿què li passa?
¿Per què està tremolant de cap a peus?

94 il·lumenat] il·luminat (*LP 1901; ALP 1902; SF 1908*).

¿Li sorprén, asustada y dolorida,
lo presagi fatal de nous perills?
¿Li complau que renaixca y prenga vida
l'ardiment de sos pares en sos fills?
Com la borrasca que per fi reventa,
esclata son silenci en un llarch plor.
¡Déu sap només si eixa explosió brusenta
és el temor, que encara l'atormenta,
o la esperansa que li eixampla·l cor!

[1901]

88.

Aquest poema fou publicat per primera vegada en el diari *Las Provincias* el 7 d'agost de 1901, dins de l'article «Asilo de Santo Domingo en Villanueva de Castellón», que havia sigut inaugurat el dia anterior (LP 1901). I, segons que afirmà l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1902 (València, 1901, pp. 411-412), on també fou reproduït (ALP 1902), es tracta d'una composició dedicada al fundador de l'establiment social, «D. Salvador Gil, labrador y comerciante de naranja, enriquecido por sus negocios, y que, no habiéndole dado Dios en su matrimonio fruto de bendición, ha querido consagrar, con el consentimiento de su esposa, la mayor parte de su fortuna al bien de los desgraciados, construyendo un establecimiento de caridad». Així, tot sembla indicar que Llorente improvisà aquests versos, que tenen per objecte lloar la iniciativa d'aquella «obra bona» i demanar «la bendició de Déu» per al seu promotor, a la sobretaula del dinar que tingué lloc durant la jornada d'inauguració de l'asil, el 6 d'agost de 1901, dia de l'onomàstica del promotor. Amb posterioritat, però, aquella composició no tornà a veure la llum fins al 1983, en què Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa*, li atorgaren el títol factici que mantenim i assenyalaren que l'edifici havia sigut obra de l'arquitecte Joaquim Arnau.

[A Salvador Gil]

[Fundador de l'Asil de Sant Doménec, de Castelló de la Ribera]

En la mateixa parla falaguera
en què ta mare, que·n lo cel te espera,
te va infundir la fe y la caritat,
y la que és vui ta dolsa companyera
respongué a ton amor apasionat;

en nom de tots, per a ton obra bona,
vullch demanar lo que lo món no dóna,
lo que més pot omplir lo desig teu;
vullch demanar, com la millor corona,
la bendició de Déu.

Mes ya eixa bendició la ha demanada,
en el temple sagrat y ab veu sagrada,
qui del Sant Esperit guarda·l tesor:
¡no li serà, no li serà negada!
Alsa·l cap, mira al cel y eixampla·l cor.

[1901]

89.

Igual que en el cas de la seua germana Josefina, desconeixem la data exacta de naixement d'Irene Llorente i Falcó, filla tercera de Teodor Llorente, que tanmateix cal situar pels voltants de 1867. El que sí que sabem del cert és que morí, de manera prematura i a causa de sobrepart, el 7 d'abril de 1895 a la una de la matinada, quan es trobava en l'esplendor de la vida i després d'haver donat a llum, durant el mes de març, un xiquet que tan sols visqué unes hores i que era fruit del seu matrimoni amb Francesc Monleón i Torres (València, 1865-1933), amb qui s'havia casat un any abans, el 28 d'abril de 1894. El mateix dia de la defunció, *Las Provincias* publicà una nota necrològica plena d'abatiment i tristesa que començava de la següent manera: «Una gran desgracia aflige en estos momentos al director de *Las Provincias* y a su distinguida familia. La ciencia ha sido impotente, a pesar de larga y titánica lucha, para evitar la muerte de doña Irene Llorente de Monleón. Esta madrugada ha fallecido, con resignación cristiana, rodeada de sus amantísimos padres, idolatrado esposo y hermanos. La enfermedad, que ha durado cuarenta y dos días, hizo últimamente rápidos progresos. Anteanoche le fueron administrados los santos sacramentos por el deán D. José Cirugeda y Ros. ¡Rara coincidencia! El mismo día que le administraban los sacramentos era, precisamente, el día del santo de la enferma, de su desconsolada madre doña Dolores Falcó, su hermana doña María de los Dolores Llorente de Bernal y el de Lolita Bernal y Llorente. El día, que había de ser de fiesta en la familia, fue de llanto y tristeza, que aumentó anoche con el fatal desenlace de la enfermedad».

Pel que fa a la composició «Ma filla Irene», d'estima, dol i record a parts iguals, cal dir que fou escrita i publicada sis anys després en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1902 (València, 1901, p. 81; ALP 1902) i que, en integrar-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), Llorente l'acompanyà de la següent nota: «Ma filla Irene morí·l dia 7 de abril de 1895, quant no havia cumplit encara l'any de matrimoni, omplint lo cor de sos pares d'un dol que durarà mentres vixquen». També fou reproduïda

en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 51-52; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Ma filla Irene

No sap ningú, ma filla benamada,
lo secret nostre, que·n lo cor guardí.
Morta te creuen tots y soterrada,
y encara vius y alenes per a mi.

Véns amorosa encara tots los dies,
com benèfica fada, a mon capsal;
véns amorosa encara, com solies,
y em desperta ton bes angelical.

Baixes a l'hort y culls les millors roses,
tremolosa de goig y de plaher;
y en la taula en què escrich lo ramell poses
que ma cambra perfuma y tot mon ser.

Te veig com fores, però més hermosa:
se han tornat raigs de sol tos cabells rulls,
brilla ton front com alba lluminosa,
y claritat major ompli tos ulls.

Te veig sempre pensívola y callada,
y sense dir-me res m'estàs parlant;
tot lo que vols, ho llixch en ta mirada,
y tot és dols y pur, tot és bo y sant.

1 sap] sab (*PT 1906*). | 8 ton bes] ta veu (*PT 1906*). | 12 ma] la (*PT 1906*).

¿Te torna al món divina providència?
¿Te dóna el ser mon seny ensomiador?
¿És ilusió enganyosa ta presència?
¿És verdader miracle de l'amor?

¿Vius encara la vida que ans vivies?
¿Vixch jo la vida nova que vius tu?
¡Només sé que·t contemple tots los dies,
y que el nostre secret no·l sap ningú!

1901

22 ensomiador] ensomniador (*PT 1906*). | 28 sap] sab (*PT 1906*).

90.

«Misa de alba» fou publicat per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1903 (València, 1902, pp. 97-100; ALP 1903). En incloure'l en el *Nou llibret de versos* (1902) Llorente l'acompanyà de la següent nota: «També la *Misa de alba* és una recordansa de ma joventut. En la partida que ara·s nomena *Plaja de la Malvarrosa*, per les plantacions d'esta odorífera planta, que féu un agricultor francés, tenien mos pares una alqueria y un hort, y allí solíem passar la temporada d'estiu. El molí y la ermiteta de Vera encara existixen; lo que no sé jo és si la memòria que guarde d'ells, poetisada per la imaginació y per lo transcurs del temps, serà prou exacta. En la *Plaja de la Malvarrosa* té ara casa el afamat escriptor y home polítich Vicent Blasco Ibáñez. En ella passa llargues temporades y allí escriu ses noveles tan anomenades». Així, i al marge de la referència a Blasco Ibáñez, amb qui mantenia una relació d'amistat molt peculiar, es tracta d'una composició que parla de la missa que, cada matí, abans d'iniciar la jornada, oïen els habitants de l'horta. De fet, algunes de les seues imatges més belles corresponen a la descripció del paisatge humà –en què no manquen el llaurador, el mariner, el vicari, l'escolà, les fadrines, la molinera, els vells i la jovenalla– i natural –amb els lliris blaus sortint del fang, el teuladins prenent el sol i el remoreig dels arbres que «agrunsa el ventijol»– que, bé en la realitat bé en la imaginació de l'autor, envoltava el molí i l'ermita de Vera, que en març de 1905 varen ser visitats per Llorente i els membres del Centre Excursionista de Lo Rat Penat. Finalment, cal dir que aquesta composició també fou inclosa en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 72-77; PT 1906) –amb el títol, però, «Missa d'alba»– i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Misa de alba

(Recorts del bon temps passat)

I

¡Oh m·adorada, mitg dormida!
Obri eixos ulls, hon bech la vida;
alsa ton cap del dols coixí.
Mostra a ma vista embadalida
ton rostre hermós de serafí.
Ja los ausells al jorn fan salva,
y estan tocant a misa de alba
en la ermiteta del molí.

Tot calla encara en l'alqueria;
però·n los camps, ¡quanta alegria!
¡Quanta claror brilla en lo cel!
Per tot arreu la llum del dia
de la foscor exqueixa·l vel.
Queda només de la estrelada,
perquè·t vol vore, ¡oh bella amada!,
el de l'amor gloriós estrel.

La pinta pren, y tu mateixa
trena, formant doble madeixa,
tos cabells rulls, com raigs de sol;
al nen petit dormidet deixa,
junt a ton llit, en son bresol.
Y alegre, airosa, enamorada,
ix de ton niu, com cogullada
que al trench de l'alba pren lo vol.

T Misa de alba] Missa d'alba (*PT 1906*). | ST Recorts] Records (*PT 1906*). | 6 ausells] aucellets (*PT 1906*).

25 Ja del portal lleví la balda.
Lo pa més dur porta en la falda;
per a els pobrets, bo està bullit.
Pensa en la viuda, a qui li escalda
los ulls el plor per son marit,
30 y en sa gicalla, sempre inquieta,
que al vore prop la «senyoreta»
corre y s'agarra a ton vestit.

Per completar obres tan bones,
ajunta al pa que als pobres dónes
35 les flors que·n l'hort troves primer.
Farem garlandes y corones
per a la Verge del Roser.
Ja estàs vestida: anem de presa,
y afrontaràs ab ta bellesa
40 del sol eixint lo raig primer.

Vine: anirem per les dreseres
hon los frutals y les moreres
trèmol dosser en l'estiu fan.
Los rosinyols, les cadarneres,
45 quan passes tu, refilaran.
Totes les flors encapollades
al resplandor de tes mirades
els tendres càlcers obriran.

26 porta] posa (*PT 1906*). | 27 bo] bé (*PT 1906*). | 30 gicalla] xicalla (*PT 1906*). | 33 tan] tant (*PT 1906*). | 44 cadarneres] caderneres (*PT 1906*). | 47 resplandor] resplendor (*PT 1906*). | 48 càlcers] càlzers (*PT 1906*).

II

Prop de la mar, que en la ribera
dibuixa randes de bromera,
brodant de blanch l'arena d'or,
l'anomenat molí de Vera
del moliner eixampla el cor.
Davant s'estén plana abundosa
hon camps tots verts de malvarrosa
tanquen baladres plens de flor.

En lo remans que fa la presa
naden, alsant coll de turquesa,
cap d'esmeralda y rogench pit,
ànets, que obrint son ala estesa,
colpejen l'aygua ab triunfal crit;
y per l'espill la image passa
dels blanchs coloms, que entorn la casa
volen així que·l sol ha eixit.

Junt al molí hi a una capella,
hon resplandix, bendita y bella,
la santa Verge del Roser.
Lo llaurador confia en ella
quant en lo camp fa el solch primer;
y quant s'allunta en la mar blava,
en los murs blanchs sospirant clava
l'últim esguart lo mariner.

60 ànets] ànecs (*PT 1906*). | 66 hon … bendita] on resplandeix, beneïta (*PT 1906*). | 69 quant] quan (*ALP 1903; PT 1906*). | 70 quant] quan (*ALP 1903; PT 1906*). | s'allunta] s'allunya (*PT 1906*).

Un arbre gran, om centenari,
se aixeca enfront d'aquell santuari,
75 y a l'ombra seua·s veu un banch.
Les *Hores* resa allí·l vicari,
bon sacerdot, de cabell blanch;
y benehix la Providència,
mirant que fa sa omnipotència
80 els lliris blaus sortir del fanch.

III

Ja l'escolà, que les claus porta,
de bat a bat obri la porta,
de la ermiteta del molí.
Rogles formant, la gent de l'horta
85 la misa de alba espera allí.
Ja entren, ulls baixos, les fadrines
de les barraques més vehines,
y omplin les llànties de oli fi.

Cadira·t du la molinera
90 y te la posa en la ringlera
que de l'altar més prop està.
Los vells, lluhint blanca polsera,
en los banchs durs se asenten ja;
y, com no cap, se queda fora
95 la jovenalla parladora
que com a un joch al temple va.

73 arbre] arbe (*1902*). | 80 fanch] fang (*PT 1906*). | 93 se asenten] s'asenten (*ALP 1903*); s'asseuen (*PT 1906*).

«¡Calleu, chavals! Ha eixit la misa».
Ja sona prou la xillerisa
dels teuladins prenint el sol;
100 y el remoreig tan dols que engisa
d'arbres que agrunsa·l ventijol,
mentres, batent les ales blanques,
del cel abaixen, y en les branques
els coloms paren lo seu vol.

105 Tota la gent lo cap inclina
perquè en l'altar ja se avehina
lo moment sant: «¡Chavals, calleu!».
La campaneta de veu fina
fa la senyal de alsar a Déu;
110 y en la foscor de la capella
la santa forma –¡oh maravella!–
brilla més blanca que la neu.

¡Oh, del Senyor gloriós imperi!
Pel finestró del presbiteri
115 un rajolí de sol entrà,
y el signe sant del dols misteri
més que lo sol resplandir fa;
com si vingués arreplegada
per llumenar l'hòstia sagrada
120 tota la llum que·n lo cel hi a.

100 engisa] encisa (*PT 1906*). | 104-105 els … inclina] tots els coloms paren el vol / La gent el cap a terra inclina (*PT 1906*). | 111 maravella] meravella (*PT 1906*). | 117 més … fa] com altre sol resplendir fa (*PT 1906*). | 119 llumenar] lluminar (*PT 1906*).

Totes les mans santificades
el pit colpejen tres vegades;
batega·l cor devot y humil;
veuen visions, del cel baixades,
125 lo tendre infant y el vell senil;
y per les galtes esgroguides
de aquella viuda, que tu cuides,
llàgrimes corren fil a fil.

IV

A tots donem-los lo «bon dia»,
130 y retornem a la alqueria,
de Déu portant la bendició.
Ell, que los astres del cel guia,
nos durà a port de salvació;
y ens donarà sa forta ajuda
135 per a que sempre, oh benvolguda,
dure com vui nostra ilusió.

Anem: el sol crema y te posa
lo rostre encés com una rosa.
¡Oh, mon amor, quan bella estàs!
140 Ara la casa ja és gustosa:
fresca a ton pler la trovaràs.
Y en lo camí de la tornada,
bé pots fingir que estàs cansada
per repenjar-te en lo meu bras.

[1902]

139 quan] que (*PT 1906*).

91.

«Plany de la teixidora» fou publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1903 (València, 1902, pp. 295; ALP 1903). Posteriorment, en integrar-la en la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902), Llorente l'acompanyà del següent comentari: «Este romanset està inspirat en un recort de les montanyes del Maestrat. Visití en aquells pobles algunes fàbriques de teixits de llana, y les fadrines, tancades en elles, que movien los telers, cantant sense parar, me feren l'efecte dels ausells del bosch engaviats y anyoradisos de la llibertat perduda. Han passat molts anys, y encara·m sembla que estich escoltant lo cant planyívol de aquelles teixidores». Cal recordar ací que, tal com hem vist en parlar dels poemes «Les dos montanyes» i «En la montanya», els Llorente tenien familiars al Maestrat, on passaren diverses temporades. Així, és molt probable que «Plany de la teixidora» evoque alguna experiència viscuda durant una d'aquelles estades realitzades, ben probablement, per a visitar els familiars de la seua dona, Dolors Falcó. La composició fou també inclosa en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 53-56; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Plany de la teixidora

La teixidora canta
al so de son teler,
guaytant per la finestra
la inmensitat del cel.
La teixidora canta,
y entre sos dits llaugers
la viva llansadora
sense parar va y ve.

6 llaugers] lleugers (*PT 1906*).

«¡Montanyes regalades,
10 que allà a lo lluny vos veig,
com núbol que se esborra
y en la blavor se pert!
¡Montanyes regalades,
que·n vostre si amagueu,
15 com amorosa mare,
mon anyorat poblet!
¡Montanyes regalades,
a hon vola·l pensament!
A vostres valls florides,
20 ¿qui sap quant tornaré?

¡Caseta de mos pares,
oberta al sol ixent,
hon lo pa dur y negre
era menjar del cel!
25 ¡Devesa, que la escola
de mos jochs vares ser,
hon cabrits y gicalla
follejàvem ensemps!
¡Nius penjats en les branques!
30 Papallones! ¡Pomells
de arborsos, que arrancàvem
al punjós arborser!

16 mon anyorat] a mon natiu (*ALP 1903*). | 20 quant] quan (*ALP 1903; PT 1906*). | 27 gicalla] xicalla (*PT 1906*). | 28 follejàvem ensemps] follejaven ensems (*PT 1906*). | 30 Papallones] Papellones (*PT 1906*).

¡Matinades alegres
de l'estiu! ¡Nits d'hivern,
que·l foch de la llar ompli
d'esclafits y llampechs!
¡Cansons de la verema!
¡Rahims d'or! ¡Pàmpols verts!
¡Festa major del poble
que·l cor de goig encén!
¡Balls enmitj de la plasa
tan ensomiats, y plens
de esperances ditjoses,
o desenganys crudels!

¡Fadrí que me miraves
sense dir-me may res,
y callant te n'anares
per a servir al rey!
¡Pare, que assí·m portàreu,
trist y mut, pobre y vell!
¡Mare, que allà quedàveu,
ofegant los gemechs!
¡Dolorosa, entre ciris,
en l'altar del convent,
que en lo cor, ben clavades,
set espases porteu!».

41 plasa] plassa (*ALP 1903*); plaça (*PT 1906*). | 42 ensomiats] esperats (*ALP 1903*); ensomniats (*PT 1906*). | 54 en … convent] cuberta ab negre vel (*ALP 1903*).

La teixidora canta,
y entre sos dits llaugers
la viva llansadora
60 sense parar va y ve.

«¡Montanyes regalades
a hon va mon pensament!
A vostres valls florides,
¿qui sap si tornaré?
65 ¡Caseta de mos pares,
oberta al sol ixent,
caseta de mos pares,
¿qui sap si·t voré més?
Ma vida presonera
70 està d'este teler;
a cada colp s'envola
una ilusió, y la perch.

¡Si fóra aquesta trama,
que·n les meues mans creix,
75 grosa manta que als pares
els guardara del fret!
¡Si fóra la rumbosa
faixa, que ciny content
lo soldat, quant al poble
80 cumplit y lliure ve!

58 llaugers] lleugers (*PT 1906*). | 59 llansadora] llençadora (*PT 1906*). | 72 perch] perg (*PT 1906*). | 76 fret] fred (*PT 1906*). | 79 quant] quan (*PT 1906*). | 79-80 lo … ve!] lo soldat –¡Verge santa!– / que de la guerra ve! (*ALP 1903*).

¡Si fóra la estamenya
–¡millor això pot ser!–
de l'hàbit que·n la caixa,
quant muiga, portaré!».

85 La teixidora calla;
baixa els ulls, y cau d'ells
una brusenta llàgrima
que entre els estams se pert.

[1902]

84 quant] quan (*PT 1906*). | 88 pert] perd (*PT 1906*).

92.

«En la mort de Verdaguer», datada en 1902, és la darrera de les tres composicions que Llorente dedicà al seu amic el poeta català Jacint Verdaguer, amb la qual pretengué sumar-se a la gran manifestació de dol que Barcelona en particular i tot Catalunya en general visqueren arran de la mort del poeta de Folgueroles, esdevinguda a Vallvidrera el 10 de juny de 1902. Fou publicada per primera vegada en el *Nou llibret de versos* de 1902, i posteriorment reproduïda en el de 1909.

En la mort de Verdaguer

¡Plora a ton gran poeta, Barcelona!
¡Junta en sa tomba llàgrimes y flors!
Hon se veja més alta, a la redona,
mostra sa image als sigles venidors.

Si vols ser digna de sa glòria inmensa,
apròpia't son magnànim esperit;
de son geni inmortal ompli ta pensa;
en sa flama de amor encén ton pit.

Per lo ideal camí seguix sos pasos,
y admira'l en los cims santificats,
obrint a tots los amorosos brassos
y en la claror del cel los ulls clavats.

1902

93·

La composició «Testament», que tanca l'edició del *Nou llibret de versos* de 1902, fou publicada per primera vegada en la pàgina 51 del número 4 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 28 de juny de 1903 (IC 1903). La poesia, il·lustrada amb una fotografia en què es veu Llorente assegut en l'escriptori de la seua casa de la plaça del Temple de València, s'acompanyava d'una breu nota que explicitava: «Del *Nou llibret de versos*, a punt de sortir». Pel que fa al ressò que tingué entre els lectors, cal assenyalar que en el transcurs de la carta que, en 1908, el literat rus Isaac Pavlovsky adreçà a Llorente per agrair-li la composició que el poeta valencià havia dedicat a la seua filla Natàlia, s'hi pot llegir: «C'est avec des larmes aux yeux que j'ai lu et relu votre *Testament*. C'est si simple et si grandiose en même temps!» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 216).

D'altra banda, cal assenyalar que, a partir de 1903 i fins als darrers dies de la seua vida, Llorente mantingué una intensa col·laboració amb la publicació *Ilustració Catalana*. A propòsit d'això, en la carta que li adreçà el 2 de març de 1909 Narcís Oller per agrair-li l'enviament de la segona sèrie de les *Leyendas de oro*, s'hi pot llegir: «Es V. un maestro insuperable en esta materia, como en tantas otras, y uno, al leer estas obras y más aún las originales que viene V. produciendo y dando en la *Ilustració Catalana*, tan frescas, tan espontáneas y sentidas, se siente orgulloso de la amistad de V.» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 274).

Després d'haver sigut publicada en *Ilustració Catalana* i en el *Nou llibret de versos* (1902), «Testament» fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1904 (València, 1903, pp. 105-107; ALP 1904), en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 94-97; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). El poema, que de fet es llig com una segona part de «Cant darrer» (1884), és una espècie de cant espiritual que Llorente escriví pensant en les hores posteriors a la seua defunció i prèvies a rebre sepultura, on assenyalà alguns dels gests amb què volia ser acomiadat d'aquest món; i que, d'alguna manera, indica quin tipus de religiositat devota, entre litúrgica i popular, il·luminà sempre la vida del poeta.

Testament

Quant jo muiga, amada esposa,
si tu vius, y no·t fa nosa,
tanca'm los ulls, ¡tos espills!
Si és morta ma companyera,
lo que ella amorosa fera,
feu-ho vosaltres, mos fills.

De fe y humiltat en proba
amortalleu-me ab la roba
del bon pare sant Francés;
de corones y garlandes,
de creus, insígnies y bandes;
¡vanitats!, no·m poseu res.

En les mans lo sant rosari
vull portar; l'escapulari
del Carme penjat al pit;
y com signe ben notori
de mon dijós desposori,
l'anell d'or ficat al dit.

Quant me porten a la fosa,
davant, ¡insígnia gloriosa!,
vaja ben alta la creu;
si acompanyar-me·s dignaren
los que·n vida m'estimaren,
tal favor els pague Déu.

1 Quant jo muiga] Quan jo muyra (*IC 1903*); Quan jo muiga (*ALP 1904*). | 17 dijós] ditxós (*IC 1903*); ditjós (*1902; ALP 1904; PT 1906*). | 19 Quant] Quan (*IC 1903; PT 1906*).

25 Paseu-me per la capella
de la Verge pura y bella,
patrona dels valencians;
y quant arrive a la porta,
canten en veu no molt forta
30 un *responso* els capellans.

Per a guardar mes despulles,
baixant a terra les fulles,
no planteu ningun ploró:
planteu un xiprer que apunte
35 dret al cel, y al cel se'n munte
com se'n munta la oració.

La oració que tota pena
conhorta, dolsa cadena
que unix els vius y els difunts;
40 això, mos fills, vos demane;
que pregueu, vos encomane,
sempre agermanats y junts.

¡Pregueu a Déu que·m perdone,
y la santa glòria·m done,
45 ja que, indigne pecador,
si molt faltí en esta vida,
mon ànima malferida
sempre ha estat plena de amor!

28 quant arrive] quan arribe (*IC 1903; PT 1906*). | 32 baixant] baxant (*IC 1903*). | 40 això] axò (*IC 1903*). | 44 glòria·m] gràcia·m (*PT 1906*).

L'amor sant, divina esència,
50 endolce vostra existència
donant-vos dijes sens fi;
y quant, tranquila y confiada,
alceu al cel la mirada
enrecordeu-vos de mi.

55 Y vosaltres, els insignes
trovadors, més que jo dignes
del que·m doneu, dols tribut,
per traure d'ell l'armonia
que trovar jo no sabia,
60 prengau mon pobre llaüt.

La musa volguda y santa
que les pàtries glòries canta,
mare amorosa, el posà
en les meues mans febroses
65 quant, coronada de roses,
del llarch somni despertà.

Més inspirats y més destres,
¡oh nobles amics!, ¡oh mestres
del gay saber triunfador!,
70 feu vibrar totes ses cordes,
cantant en triples acordes
la fe, la pàtria y l'amor.

50 endolce] endolse (*PT 1906*). | 51 dijes] ditxes (*IC 1903*); ditjes (*1902; ALP 1904; PT 1906*). | 52 quant] quan (*IC 1903; PT 1906*). | 58 traure] treure (*PT 1906*). | 59 trovar jo] jo encontrar (*PT 1906*). | 60 llaüt] llahut (*IC 1903; 1902; ALP 1904; PT 1906*). | 62 pàtries glòries] glòries pàtries (*PT 1906*). | 64 meues] meves (*PT 1906*). | 65 quant] quan (*IC 1903; PT 1906*). | 66 llarch] llarg (*PT 1906*). | 69 triunfador] triumfador (*IC 1903*); triomfador (*PT 1906*). | 71 en] ab (*IC 1903; 1902; ALP 1904; PT 1906*).

Canteu la fe, llum segura,
que a la pobra criatura,
si enfosquix son seny lo mal,
entre nubolades negres
mostra·ls resplandors alegres
de son reyne celestial.

Canteu la pàtria, y si a terra
baixa·l front, en mala guerra
ferit, digau a una veu
que aquell que la desampare,
fill bort de tan bona mare,
no tindrà perdó de Déu.

Canteu l'amor, que agermana
tota la família humana,
que entre tots partix el pa;
y en nostres vies asproses,
lliris entre carts, y roses
a pomells esclatar fa.

Y si la glòria vos dóna
la cobejada corona
de un reynat que no té fi,
penseu ab quanta alegria
jo en vostre front la voria,
y enrecordeu-vos de mi!

1902

74 la pobra] l'humana (*PT 1906*). | 75 enfosquix] enfosqueix (*IC 1903*); enfosquixs (*1909*). | 76 nubolades] nuvolades (*IC 1903; PT 1906*). | 77 resplandors] resplendors (*PT 1906*). | 78 reyne] regne (*IC 1903; PT 1906*). | 80 front] cap (*IC 1903*). | 81 ferit] ferida (*1902*). | 83 tan] tant (*PT 1906*). | 99 reynat] regnat (*IC 1903; PT 1906*). | 100 ab quanta alegria] quant ple d'alegria (*PT 1906*).

94·

Amb aquests versos, escrits a manera d'endreça o dedicatòria, Llorente encapçalà la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). Datats a «Maillane, 27 d'agost de 1903», són fruit en realitat de la reelaboració de la dedicatòria manuscrita amb què Llorente encapçalà l'exemplar de la primera edició del *Nou llibret de versos* (1902) que lliurà a Mistral durant la visita que, en agost de 1903, aprofitant un viatge per Europa amb alguns membres de la seua família, realitzà a casa seua. Sabem que, si més no des del moment en què decidí visitar Mistral, Llorente tenia en ment portar-li un exemplar d'aquella edició. Així li ho anunciava el 20 de juliol de 1903: «No vos envie mon *Nou llibret de versos* perquè tinc un projecte molt falaguer: fer-vos una visita». És a dir, volia lliurar-li'l en mà. I ho degué fer, ja que la dedicatòria autògrafa de l'exemplar d'aquella obra que restà a casa de Mistral està adreçada «A Frederí Mistral» i signada a Maiano el 26 d'agost de 1903 (la datació del 27 d'agost és més que probablement errònia, com ja vaig explicar en el meu treball *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, pp. 359-361). Diu així: «Gran poeta, que·ls pobles agermanes, / jo·t duch, juntant los meus cantars dispersos, / com pomell de taronjes valencianes, / lo *Nou llibret de versos*». Una dedicatòria poètica que, sis anys després, Llorente reformulà i situà –ara amb lletres d'impremta– al capdavant de l'edició del *Nou llibret de versos* de 1909.

Endressa a Federich Mistral

Poeta coronat d'eternals llors,
que en les potentes mans tens nostres cors,
jo·t duch, arreplegant cantars dispersos,
com un pomell de valencianes flors,
el meu *Llibret de versos*.

[1903]

D [1903]] Maillane, 27 d'agost de 1903 (*1909*).

95·

La composició titulada «A José Segarra y Joaquín Julià» ha pervingut manuscrita i col·leccionada dins de dos volums: el que, amb el títol d'*Amigos y conocidos*, publicà José Segarra a París en 1908 (p. 175; AyC 1908) i el titulat, genèricament, «Biografías, retratos, semblanzas y dedicatorias de Teodoro Llorente» (pp. 215-216), que, en quart i amb il·lustracions, es conserva a l'Arxiu-Biblioteca Llorente (ms. 1903). La lletra de la versió reproduïda en el volum *Amigos y conocidos* correspon a Llorente, que degué lliurar-la en mà a l'autor del llibre; però, segons Joan Teodor Corbín Llorente, besnét del poeta, la lletra amb què està escrita la versió conservada a l'arxiu familiar dels Llorente correspon a Pasqual Llorente i Falcó, fill major del fundador de *Las Provincias*, que degué copiar-la i inserir-la en l'esmentat volum. En tots dos casos va precedida del rètol «Autógrafo de Llorente», porta per títol «A José Segarra y Joaquín Julià», està signada per «T. Llorente» i datada a «València, 20 novembre 1903». Josep Segarra i Joaquim Julià varen ser dos periodistes i aventurers valencians inseparables, autors de diversos llibres de viatges, que, segons A. Delgado –*Anuario de Estudios Americanos*, 53 (2), pp. 285-309–, amb el suport de les autoritats espanyoles i mexicanes repetiren la ruta seguida per Hernán Cortés durant la conquesta de Mèxic. Tant en la versió publicada en *Amigos y conocidos* com en la conservada a l'arxiu familiar dels Llorente, la composició s'acompanya d'una traducció castellana que, segons sembla, fou realitzada pel mateix Segarra, col·laborador dels periòdics *El Radical* i *El Imparcial*, «a quien dio notoriedad su viaje a pie realizado por Francia e Inglaterra y que reseñó en una conferencia del Ateneo de Madrid en 1902» (M. Ossorio, *Ensayo de un catálogo de periodistas españoles del siglo XIX*, 1903, p. 426). La traducció en qüestió fa així: «¡Hermosa vuestra errática existencia, / pues conocer el mundo es la gran ciencia! / El águila caudal cruza el abismo, / pero vuelve a su roca. Haced lo mismo: / ¡No olvideis a Valencia!». D'altra banda, cal remarcar que vaig reproduir aquesta composició l'any 2007 en el núm. 43 de la revista *Caplletra* (p. 26), i que durant el banquet d'homenatge a Llo-

rente que tingué lloc en juliol de 1903, Segarra fou la persona a qui el poeta provençal Frederic Mistral encarregà llegir i lliurar la poesia d'adhesió que havia redactat expressament per a l'acte.

Finalment, cal assenyalar que en la col·lecció de *Las Provincias* hem trobat ressenyats un llibre de tots dos autors, «Lecturas. José Segarra y Joaquín Juliá. *Excursiones por América. Costa Rica*. San José de Costa Rica, 1907» (*Las Provincias*, 20 d'agost de 1907), i el de Josep Segarra «Lecturas. José Segarra. *Amigos y conocidos*. Edición ilustrada con retratos y autógrafos. México» (*Las Provincias*, 29 de juny de 1908), un volum que no sols incorpora el poema i la seua versió castellana, sinó que dedica una vintena de pàgines (pp. 167-185) a parlar de la relació de l'autor amb Llorente.

A José Segarra y Joaquín Julià

Me plau vostra existència peregrina,
pues conéixer bé·l món és la gran ciència.
L'àguila voladora·l cel domina;
però torna a son niu. Feu també aixina:
5 no olvideu a València.

[1903]

D [1903]] València, 20 novembre 1903 (*ms. 1903; AyC 1908*).

96.

«Vora·l barranch dels Algadins» està inspirada en el paisatge que envoltava l'antic barranc –hui esdevingut séquia– situat entre els termes municipals d'Alginet i Algemesí, on s'ubica el mas de Sant Vicent dels Algadins, una edificació a la vora del barranc que era propietat de Llorente i que encara continua dempeus, i que a Algemesí és coneguda com a Casa Regal. Es tracta d'una poesia dotada d'una extraordinària bellesa d'imatges, lirisme i musicalitat que fou publicada per primera vegada en el núm. 33 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 17 de gener de 1904 (p. 39; IC 1904). Posteriorment, aparegué en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1904 (València, 1903, p. 161; ALP 1904), en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 64-65; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). Des d'aleshores i fins a l'actualitat, no ha faltat en pràcticament cap de les edicions i antologies que s'han dut a terme de l'obra llorentina i, de fet, és probable que siga una de les composicions més aplaudides i conegudes de Llorente, com ho confirma el fet que en 1990 fóra musicada pel cantautor Paco Muñoz. Així mateix, resulta remarcable que en l'any 1944 l'escriptor i periodista algemesinenc Martí Domínguez afirmara que es tractava d'«una de las cimas más altas de la obra llorentina. Sólo son cuatro estrofas, cuatro octavas con versos de una rara y bella cadencia a nueve sílabas […]. Pero en esos treinta y dos versos se encierra el cuadrito más delicioso que ha salido de la mano de Llorente», i concloïa que «siento el orgullo de que mi tierra natal haya inspirado ese poemita maravilloso que puede ir a cualquier antología universal». En aquest sentit, cal també assenyalar que en 1959 el poeta Vicent Andrés Estellés n'elaborà un *remake* líric que, sota el títol de «Llorente» i escrit a manera d'homenatge al patriarca de la Renaixença valenciana, fou publicat al cap de set anys en el diari *Las Provincias* corresponent al 30 de gener de 1966. El lector interessat el trobarà reproduït en l'estudi introductori d'aquest volum (pp. 58-60).

Vora·l barranch dels Algadins

Vora·l barranch dels Algadins
hi a uns tarongers de tan dols flayre
que per a omplir de aroma l'ayre,
no té lo món millors jardins.
Allí hi a un mas, y el mas té dins
volguts recorts de ma infantesa;
per ells jo tinch l'ànima presa
vora·l barranch dels Algadins.

Vora·l barranch dels Algadins,
s'alcen al cel quatre palmeres;
lo vent, batent ales llaugeres,
mou son plomall y els seus tronchs fins.
En ells, millars de teuladins
fan un soroll que·l cor engisa.
¡Qui ouir pogués sa xillerisa
vora·l barranch dels Algadins!

2 a] ha (*IC 1904; PT 1906*). | dols flayre] dolça flaire (*PT 1906*). | 5 a] ha (*IC 1904; PT 1906*). | 6 volguts recorts] dolços records (*PT 1906*). | 10 s'alcen] s'alsan (*IC 1904*). | 11 llaugeres] lleugeres (*IC 1904; PT 1906*). | 12 y els seus] y sos (*IC 1904; ALP 1904; PT 1906*). | 13 millars] milers (*IC 1904*); millers (*ALP 1904; PT 1906*). | 14 engisa] encisa (*IC 1904; PT 1906*). | 15 ouir] ohir (*IC 1904*).

Vora·l barranch dels Algadins
l'aygua corrent los camps anega;
en sos espills lo sol llampega,
y trau l'arròs verdosos brins.
Sona el tich-tach en los molins;
y al caure·l sol, cassadors destres,
a joca van d'ànets silvestres
vora·l barranch dels Algadins.

Vora·l barranch dels Algadins
mourà demà les palmes l'ayre,
li donaran los horts son flayre,
y sa cantúria·ls teuladins.
Lo mas demà guardarà dins
dolsos recorts e imàgens belles;
¡jo no podré gojar ja d'elles
vora·l barranch dels Algadins!

[1903]

23 d'ànets] d'ànechs (*IC 1904*); d'ànecs (*PT 1906*). | 30 e imàgens] y imatges (*IC 1904*).

97·

La «Cansó de les empaperadores de taronges», signada en abril de 1904 al mas de Sant Vicent dels Algadins –la casa i propietats que Llorente tenia al terme municipal d'Algemesí, el paisatge que, com acabem de veure, li serví d'inspiració per a escriure «Vora·l barranch dels Algadins»–, fou publicada per primera vegada dos mesos després, el 12 de juny, en el núm. 54 d'*Ilustració Catalana* (p. 384; IC 1904) i està dedicada a mossén Vicent Ribera i Tarragó (1847-1912), natural de Carcaixent (la Ribera Alta), germà de l'arabista Julià Ribera i Tarragó (1858-1934) i del comerciant de taronges Josep Ribera i Tarragó (1848-1914), d'on sense dubte li venia, a Vicent, la vinculació cítricola. Doctor en teologia i dret canònic, en 1877 fou nomenat professor d'història eclesiàstica del Seminari Conciliar de València, i en 1891 catedràtic de disciplina eclesiàstica i art cristià. Fou prefecte del Seminari, secretari d'estudis i jutge de graus. Prior d'òrfenes de la Reial Confraria de la Mare de Déu dels Desemparats i director de diverses congregacions religioses, es distingí per la seua cultura i gran capacitat per a l'oratòria.

Mig any després, la composició fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1905 (València, 1904, pp. 223-224; ALP 1905) i, posteriorment, en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Cansó de les empaperadores de taronges

(Al Dr. D. Vicent Ribera, prevere, fill de Carcaxent)

I

Ja l'arbre hermós, que dóna ses flors blanques
a la nóvia quant verge va a l'altar,
al vent de la tardor que mou ses branques,
lo fruyt groguench comensa a envermellar.

ST Al … Carcaxent] Dedicada al Dr. D. Vicent Ribera, prevere, fill de Carcaxent (*IC 1904; ALP 1905*). | 2 quant] que (*IC 1904*); quan (*ALP 1905*).

5 Ple de dorades pomes engiseres,
cascun tarongeral sembla un jardí;
y són del fèrtil Xúquer les riberes
un hort de les Hespèrides sens fi.

Fadrines no naixcudes per a monges,
10 si voleu de la boda guanyar l'or,
vingau, vingau a empaperar taronges,
y tot empaperant canteu en cor.

II

L'estol dels cullidors, a llaugers passos
pel bosch ombriu dels tarongers s'estén;
15 ben armats de tisores y cabasos,
al trench de l'alba lo treball mamprén.

Molt pronte acurumulla la quadrilla
muntons d'or pur enmitj dels caminals,
y al sol d'hivern, que sense flames brilla,
20 s'ompli l'hort de flayrors primaverals.

Fadrines, les sis toquen los rellonges:
deixeu el llit; al fret no tingau por.
Vingau, vingau a empaperar taronges,
y tot empaperant canteu en cor.

5 Ple de] Ab les (*IC 1904*). | 13 a llaugers] ab lleugers (*IC 1904*); ab llaugers (*ALP 1905*). | 15 armats] armat (*IC 1904*). | 17 enmitj] enmitx (*IC 1904*); enmitg (*ALP 1905*). | 21 toquen] tocan (*IC 1904*). | 22 deixeu el] dexeu lo (*IC 1904*); deixeu lo (*ALP 1905*).

III

25 Baix la porjada, sobre palla seca,
assentades en rogle vos veig ja;
y enmitj, rossa piràmide, s'axeca
lo fruyt vermell que·l cullidor portà.

Les medidores, ab ses mans de fades,
30 en muntons separats l'han repartit;
y juntant-se cansons y carcallades,
fan de esta feyna·l joch més divertit.

Nardes, Vicentes, y Assuncions y Conges,
donzelles de vint anys, pomells de flor;
35 vingau, vingau a empaperar taronges,
y tot empaperant canteu en cor.

IV

És la taronja, embolicada y presa
en lo paper subtil, blanch com la neu,
com lo pit verginal d'una princesa
40 que baix la holanda trasparent se veu.

Guarda la fusta, a fulles asserrada,
del nèctar agredols lo rich capdal;
no té flor lo jardí més perfumada;
no té·l rebost del rey refresch igual.

25 porjada] porxada (*IC 1904*). | 27 enmitj] enmitx (*IC 1904*); enmitg (*ALP 1905*). | 39 verginal] virginal (*IC 1904*). | princesa] primpcesa (*IC 1904*). | 42 capdal] caudal (*IC 1904*).

Ni monarques, ni bisbes, ni canonges,
en sa taula han vist may fruyta millor.
Vingau, vingau a empaperar taronges,
y tot empaperant canteu en cor.

V

Les caixes aromàtiques espera,
llansant fum negre, la estrangera nau,
y s'ompli, al dols tenor de la caldera,
son fondo ventre de perfum suau.

A la terra plujosa y emboyrada
hont engarlanda·l bosch randa de gel,
porta un glop d'ambrosia, abrillantada
per la gojosa llum de nostre cel!

Corre, per ell, en les ingleses llonges,
riu, que·s desborda, d'esterlines d'or…
Vingau, vingau a empaperar taronges,
vingau, donzelles, y canteu en cor.

[1904]

47 Vingau, vingau] Giques, vingau (*IC 1904*). | 49 caixes] caxes (*IC 1904*). | 50 llansant] llensant (*IC 1904; ALP 1905*). | 57 ell] ella (*IC 1904*). | D [1904]] Mas de Sant Vicent (Algemesí), abril de 1904 (*IC 1904; ALP 1905*); Mas de Sant Vicent dels Algadins (Algemesí), abril de 1904 (*1909*).

98.

Amb el títol castellà «Tarjeta postal para la tómbola del Asilo del Buen Pastor, en Barcelona» –el que hi posem ara és factici–, aquesta composició fou publicada en la secció «Algo de poesía» del número de *Las Provincias* corresponent al 27 de juny de 1904 (LP 1904), i és molt probable que fóra escrita per a acompanyar alguna papereta o il·lustració religiosa impresa amb finalitat benèfica. De fet, s'hi expressa l'afectuosa salutació que la ciutat de València –representada en la «Verge divina dels Desamparats»– enviava a la de Barcelona a propòsit de l'obra de caritat que hom portà a terme amb l'Asil del Bon Pastor. Fins a l'any 2007, en què vaig donar notícia de la seua existència en el núm. 43 de la revista *Caplletra*, havia passat desapercebuda.

[Targeta postal per a la tómbola de l'Asil del Bon Pastor, a Barcelona]

¡Oh pares dels hòrfens, molt nobles y honrats!
Una bona nova vos tinch vuy d'escriure.
Al saber les vostres fervents caritats,
ha overt los sants llabis ab un dols mitg riure
la Verge divina dels Desamparats.

[1904]

1 hòrfens] hòrfnes (*LP 1904*).

99.

De la composició «Cansoneta amorosa», únicament se'n coneix una edició esparsa: la que aparegué en el núm. 64 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 21 d'agost de 1904 (p. 560; IC 1904). Llorente degué fer-la arribar un mes abans a Francesc Matheu, director de la publicació, juntament amb la carta que li envià el 27 de juliol de 1904, en què es pot llegir: «Ahí va també una curteta poesia, per si li fa al cas» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 261). Posteriorment, fou reproduïda en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 28-29; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909), on, curiosament, va ser l'única composició escrita amb posterioritat a 1902 que fou inclosa en la «segona part» del volum, i no en la tercera.

D'altra banda, cal assenyalar que «Cansoneta amorosa» forma part de les dues dotzenes de poesies que, com ja hem comentat, entre els anys 1903 i 1911 Llorente publicà en *Ilustració Catalana*, segurament gràcies a l'amistat que mantenia de dècades enrere amb el director. De fet, en carta adreçada a Matheu i datada en desembre de 1908, el valencià arribà a dir-li: «Tot lo que fas de nou és per a vostés» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 263). I és que Llorente manifestà molt d'interés per la revista *Ilustració Catalana*, i sovint s'adreçava o bé a Matheu o bé a Josep Alemany i Borràs, administrador i redactor de la publicació, per a demanar-los exemplars dels números que s'havien extraviat o que no li havien arribat. I no només per la publicació periòdica, sinó també per la tasca editorial que *Ilustració Catalana* portava a terme. Així, el 6 d'abril de 1907, i a propòsit d'una tramesa de llibres que Matheu i Alemany li havien fet arribar, Llorente els adreçava una carta d'agraïment en què afirmava: «És una gran obra patriòtica la que fa la *Ilustració Catalana*, publicant tots eixos llibres. A mi me interesen molt» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 107). En aquest sentit, en el de l'admiració que l'escriptor valencià sentia per la tasca d'*Ilustració Catalana*, resulten també ben significatives les paraules que el seu fill, Teodor Llorente i Falcó, adreçà a Francesc Matheu els primers dies de juliol de 1911 amb motiu de

la defunció de Llorente: «Par mi padre la *Ilustració* de VV. era su revista favorita, la única que conservaba, y la única que no ha dejado de leer hasta sus últimos momentos. Hace unos días, porque no recibió a su tiempo el último número, creyéndolo perdido en el fardo de periódico[s] y revistas que se reciben en la redacción de *Las Provincias*, me dijo que iba a decir a VV. que se la enviasen a mi hermano Pascual para que no la entregasen al apartado del periódico y recibirla con más seguridad» (*Epistolari Llorente*, vol. III, pp. 271-272).

Cansoneta amorosa

¿Per què·m miren tos ulls blaus,
si no·m vols, dolsa giqueta?
Si·m negues del cor les claus,
¿per què·m miren tos ulls blaus?
Ja que·n mon amor no·t plaus,
deixa'm tu l'ànima quieta.
¿Per què·m miren tos ulls blaus,
si no·m vols, dolsa giqueta?

Quant te mire envadalit,
¿què·m diu ton joyós mitj riure?
¿Per què batega mon pit
quant te mire envadalit?

1 miren] miran (*IC 1904*). | 2 giqueta] xiqueta (*IC 1904; PT 1906*). | 3 negues] negas (*IC 1904*). | 4 miren] miran (*IC 1904*). | 6 deixa'm] dexa'm (*IC 1904*). | 7 miren] miran (*IC 1904*). | 8 giqueta] xiqueta (*IC 1904; PT 1906*). | 9 Quant] Quan (*PT 1906*). | envaladit] embadalit (*IC 1904; PT 1906*). | 10 joyós mitj] graciós mitx (*IC 1904*); joiós mig (*PT 1906*). | 12 quant] quan (*IC 1904; PT 1906*). | envaladit] embadalit (*IC 1904; PT 1906*).

Si amor per mi no has sentit,
no m'enganyes, deixa'm viure.
Quant te mire envadalit,
¿què·m diu ton joyós mitj riure?

Quant de ton amor tinch set,
canteret sens aygua·m portes…
Res val eixe canteret
quant de ton amor tinch set.
Més lo vull a trossos fet,
com mes esperances mortes.
Quant de ton amor tinch set,
cànter sense aygua no·m portes.

Mes, ¡ay!, no; no me atengau,
ulls de cel, llavis de rosa.
Ja que he de ser vostre esclau,
llavis y ulls, no m'atengau.
Vostre dols mentir me plau,
si no·m doneu altra cosa.
Mentiu, y no m'atengau,
ulls de cel, llavis de rosa.

[1904]

14 deixa'm] dexa'm (*IC 1904*). | 15 Quant] Quan (*IC 1904; PT 1906*). | envaladit] embadalit (*IC 1904; PT 1906*). | 16 joyós mitj] graciós mitx (*IC 1904*); joiós mig (*PT 1906*). | 17 Quant] Quan (*IC 1904; PT 1906*). | 18 portes] portas (*IC 1904*). | 19 eixe] exe (*IC 1904*). | 20 quant] quan (*IC 1904; PT 1906*). | 23 Quant] Quan (*IC 1904; PT 1906*). | 24 sense] sens (*IC 1904*).

100.

L'extensa composició «La barca nova», datada a la «Plaja de Nazaret, joliol de 1904», fou publicada per primera vegada en el núm. 83 d'*Ilustració Catalana*, corresponent a l'1 de gener de 1905 (pp. 10-11; IC 1905). Llorente en degué quedar molt satisfet, tant de l'edició de la poesia com del número de la publicació periòdica en què aparegué, i per això, amb data 2 de gener d'aquell any, es dirigia per carta al director, Francesc Matheu, per desitjar-li «¡Molt bon any! per a vosté, per a sa família, y també per a aquesta simpatiquísima publicació», i per donar-li «un miller de gràcies per la inserció de *La barca nova* en la seua *Ilustració*. Este n.º de primer d'any és, per lo demés, una preciositat. Felicito a vostés» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 261). Posteriorment, la poesia fou també reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1905 (València, 1904, pp. 127-133; ALP 1905), en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 86-93; PT 1906) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

A propòsit de «La barca nova», Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 68) escrigué: «Es tracta d'una llarga narració de la benedicció d'una barca, que forma un quadre de costums mariners valencians. Aquest caràcter narratiu, assossegat, que adopta el poeta en les peces dels darrers anys de la seua vida, donen un caire a la seua obra poètica diferent a les anteriors. El poeta, ja jubilat del periodisme i dels afers polítics, es retira en les primaveres i estius a unes finques que tenia a la Malva-rosa o a Natzaret, i on es complaïa escrivint poesia costumista, narrativa sobre costums valencians hortolans o mariners, ja allunyat d'aquella poesia floralesca que tant havia usat en els anys jovenívols».

La barca nova

En l'arenosa plaja a hon un jorn Galatea
a l'ona provocava, que a sos peus se desfea,
una clara y serena vesprada de l'estiu,
quant la mar y la terra y el cel, tot brilla y riu,
5 asentat jo a la porta d'una blanca alqueria,
bresant-me y mitj dormint-me, ab ulls distrets llegia
sense ilusió ni ganes un llibre quansevol.
Un jesmiler servia'm de trasparent trespol,
y si el vent agrunsava ses tremoloses branques,
10 sobre·l llibre caïa la pluja de flors blanques.
¡Que quietut! ¡Quin silenci! Lo port, prou allunyat,
el vea, sens sentir-ne lo soroll, a un costat,
bosch misteriós y negre d'arbres sens flor ni fulla,
com una selva morta quant l'hivern la despulla;
15 enfront, l'arena solta d'or, hon s'afona·l peu,
que la mar blava enfloca de randes com la neu,
y hon les naus peixcadores, sense veles ni cordes,
dormien, de les aygües als coneguts acordes;
a l'altra mà, la plaja, corvant-se mar a dins,
20 y sos contorns perdent-se en la verdor dels pins;
y allà, en lo cel, més blanques que les marines bromes,
com un esbart fantàstich de selvages colomes,

4 quant] quan (*IC 1905; PT 1906*). | 5 asentat] assentat (*IC 1905*); assegut (*PT 1906*). | 6 bresant-e y mitj] bressant-me y mitx (*IC 1905*); bresant-me y mitg (*ALP 1905*); breçant-me i mig (*PT 1906*). | 7 quansevol] qualsevol (*PT 1906*). | 8 trasparent] transparent (*PT 1906*). | 14 quant] quan (*IC 1905*). | 16 que … enfloca] que enfloca la mar blava (*PT 1906*). | 18 dormien] dormian (*IC 1905*).

les llaugeres gabines, que·n son intranquil vol
les grans ales esteses fan resplandir al sol.
¡Palpitacions inquietes de ubriacadora vida!
¡Hermosa, eterna Venus, de les ones sortida!
¡Inmensitat sens terme dels horitzons llunyans!
¡Ensomnis que ells inspiren, y encara són més grans!

* * *

¡Lo jesmiler movia ses tremoloses branques,
y en mon oblidat llibre plovien ses flors blanques!
Passà·l vicari, jove sacerdot alt y gros;
duya sotana nova y el casquet negre al tos;
l'escolà, que·l seguia, portava una gran bossa
de domàs roig de grana, ben unflada y ben grossa;
darrere, pipa en boca, y ab los rostres riallers,
anaven tres o quatre morenots mariners.
–«¿A hon va·l senyor vicari? –A hon mon deure me marca.
Vinga-se'n, si vol vore batejar una barca».
Vaig anar. Ja baixava lo sol. De purpra y or
a ponent encenia's el cel. Grata frescor
per la plaja, en les ales del viu lleveig, corria;
millor la mar cantava sa eterna melodia.
–«¡Mireu! –digué un dels hòmens–: allà la barca està;
estesa té ja l'ala; sembla que a volar va».

23 llaugeres] lleugeres (*PT 1906*). | 24 resplandir] resplendir (*PT 1906*). | 27 Inmensitat] Immensitat (*IC 1905; PT 1906*). | 28 inspiren] inspiran (*IC 1905*). | 30 plovien] plovian (*IC 1905*). | 32 duya] ab la (*IC 1905; ALP 1905; PT 1906*). | 34 unflada] inflada (*PT 1906*). | 35 darrere] darrera (*IC 1905*). | 36 anaven] anavan (*IC 1905*). | 39 baixava] baxava (*IC 1905*). | purpra] porpra (*IC 1905*).

45 Era d'aquella barca lo nom «Un bot de peixca»,
y encara este humil títol pareix que no mereixca.
Enmitj de la borrasca, ¿què és eixa nau? No res;
corfa d'anou hon caben dos tripulants o tres.
Calafatada estava molt bé: clevill ni junta
50 no·s notava en son ventre, tot lluhent de pegunta;
per dintre, la cuverta, les costelles, los banchs,
més nets que una patena d'argent, eren tots blanchs.
Omplia·l vent la vela, y la estirada lona
semblava, arredonint-se, lo pit d'una matrona;
55 tenia, a dalt de l'arbre, un gran ramell de flors,
y damunt la bandera dels nacionals colors.
A l'entorn, en la arena, mullada per les ones,
una trentena d'hòmens, molts gichs, algunes dones;
y, en la mà la trompeta, ben tou de son paper,
60 com un gran personage, enmitj, el pregoner.

* * *

–«Tòfol –digué·l vicari–: ja veus, aplegà·l dia».
Al punt respongué Tòfol: –«¡Que Déu benehit sia!»
Era un home molt magre, menudet, aixerit;
del color d'una estàtua de coure ben brunyit;
65 al cap y baix la barba, lo cabell blanquinegre;
els ulls molt vius: se vea que fon joyós y alegre.

47 Enmitj] Enmitx (*IC 1905*); Enmitg (*ALP 1905*); Enmig (*PT 1906*). | eixa] exa (*IC 1905*). | 48 hont (*IC 1905*). | 51 cuverta] coberta (*PT 1906*). | 52 eren] eran (*IC 1905*). | 45 ramell] pomell (*PT 1906*). | 58 gichs] xichs (*IC 1905*); xics (*PT 1906*). | 60 personage, enmitj] personatge, enmitx (*IC 1905*); personage, enmitg (*ALP 1905*); personage, enmig (*PT 1906*). | 62 Al] I al (*PT 1906*). | 63 aixerit] axerit (*IC 1905*). | 65 al … barba] negra la sotabarba (*PT 1906*).

Son front anuvolava potser ocult pesar.
Havia segut sempre un valent llop de mar.
Duya camisa groga de bayeta; la testa
70 nua, com si esperara los vents de la tempesta.
La faixa d'estam negra li cenyia bé·ls lloms.
–«¿Qui són –digué·l vicari– padrins? Digau-me·ls noms.
–Jo mateix, si puch ser-ho –contestà Tòfol. –¿Llesta
està ja la madrina? –Sí, senyor. –¿Y qui és? –Esta.
75 –¿Ta filla? Està bé, Tòfol. –¡No tinch qui·m vullga més!».
Avansà la madrina, lo rostre ben encés,
baixos els ulls hermosos, y tota avergonyida.
¡Oh Venus, de les ones altra volta surtida!
¡Oh renaixent bellesa! ¡Oh joventut! ¡Oh amor!
80 La filla benvolguda del pobre peixcador
era molt jove encara: setze anys només tenia.
En sos ulls brillants duya la llum de l'alegria;
era ayrosa y llaugera com volador baixell;
dreta com una palma; viva com un ausell.
85 Son front avermellaven lo sol y l'ayre lliure;
sa boca, gran, estava disposta sempre a riure;
el cabell, llustrós y aspre, més negre que la nit,
sobre·l tos cargolava's en dos trenes partit.
L'escolà de la bossa tragué lo sant breviari,
90 tragué·l roquet blanquíssim, que se posà·l vicari;
al cel alsà la vista lo jove sacerdot;
després preguntà: –«Tòfol, ¿quin nom durà aquest bot?…».

71 cenyia] ceñia (*ALP 1905; 1909*). | 77 baixos] baxos (*IC 1905*). | 78 surtida] sortida (*IC 1905; PT 1906*). | 79 renaixent] renaxent (*IC 1905*). | 83 llaugera] lleugera (*IC 1905; PT 1906*). | baixell] baxell (*IC 1905*); vaixell (*PT 1906*). | 85 avermellaven] avermellavan (*IC 1905*). | 88 cargolava's] cargolaba's (*ALP 1905*).

Li costà rompre a Tòfol; en veu trèmola y grossa,
com qui gemega y parla, digué: –«¡Maria Rosa!»,
95 y ab la groguenca mànega els ulls se refregà.
El pregoner als llabis son instrument portà;
unflà les rojes galtes; sonora, clara, neta,
tragué una sostinguda nota de la trompeta,
y de nort a mitjdia, de llevant a ponent,
100 en sonores onades se la va endur el vent.

* * *

Quant ja només s'ouïa la mar en la ribera
el vicari en son llibre llixqué d'esta manera:
«Escolta, oh Déu, propici nostra humil oració,
y a la nau ta mà santa done la bendició.
105 També a tots los que vajen, fills teus, en esta barca,
com un jorn benehires a tots aquells que·n l'arca,
del diluvi lliurant-los, arreplegà Noé.
Que ta destra els sostinga, Jesús, com sostingué
a sant Pere, l'apòstol, damunt de la mar blava,
110 quant, sens temor ni ductes, a pas ferm caminava.
Envia-los un àngel, missatger celestial,
per a que al port els duga salvant-los de tot mal.
Fes que bona, en sos tractes, la sort per a d'ells sia;
y que tots a sa casa tornen plens d'alegria,
115 Senyor, que vius y reynes per lo temps infinit,
acompanyat del Pare y del Sant Esperit».

| 96 llabis] llavis (*IC 1905; PT 1906*). | 97 unflà] inflà (*PT 1906*). | 99 mitjdia] mitxdia (*IC 1905*); mitgdia (*ALP 1905*); migdia (*PT 1906*). | 100 en sonores] en ses amples (*PT 1906*). | 101 Quant] Quan (*IC 1905; ALP 1905; PT 1906*). | 105 vajen] vajan (*IC 1905*). | 110 quant] quan (*IC 1905; PT 1906*). | ductes] dubtes (*IC 1905; PT 1906*). | 113 sos] els (*PT 1906*). | 114 y … casa] i tots a casa seua (*PT 1906*). | 115 reynes] reynas (*IC 1905*); regnes (*PT 1906*).

Prengué·l senyor vicari, mullant-lo en l'aygua santa,
lo sarpaset benèfich, que a l'enemich espanta;
féu, ben pausat, la volta del modestíssim bot;
per l'una y l'altra banda, l'arruixà molt bé tot;
el pregoner altívol embocà altra vegada
la bèlica trompeta, que tant tocar li agrada,
y lenta, magestosa, magnífica, triunfal,
com himne de victòria, sonà la marja real!
En aquella humil festa, senzilla y relligiosa,
¡quan solemne vibrava la música gloriosa,
que amaven nostres pares, y doblegar els féu
devant del rey la testa, y el genolls devant Déu!
Mentrestant la madrina, de goig infantil plena,
confits tirava a l'ayre; y, rodant per l'arena,
la revolta gicalla llansava alegres crits,
y es disputava a espentes y colps aquells confits.

* * *

Tots se n'anaren pronte. La nit era vinguda.
Quedà la extensa plaja deserta, fosca y muda.
Recolsat en sa barca nova el bon peixcador,
aixís a mes preguntes va contestar: –«Senyor,
voleu saber ma vida: ben curta és eixa història.

117 en l'aygua] en aigua (*PT 1906*). | 118 que a] que (*IC 1905*). | 120 l'arruixà] l'arruxà (*IC 1905*). | 123 magestosa] majestuosa (*PT 1906*). | triunfal] triomfal (*IC 1905; PT 1906*). | 124 marja] marxa (*IC 1905; PT 1906*). | 125 relligiosa] religiosa (*PT 1906*). | 127 amaven] amavan (*IC 1905*). | 128 devant] davant (*PT 1906*). | devant] davant (*PT 1906*). | 131 gicalla] xicalla (*IC 1905; PT 1906*). | llansava] llençava (*PT 1906*). | 132 espentes] empentes (*PT 1906*). | 135 Recolsat] Recolzat (*IC 1905; PT 1906*). | 136 aixís] axís (*IC 1905*). | 137 eixa] exa (*IC 1905*).

Perguí al pare y la mare –¡Déu els tinga en sa glòria!–
del còlera. Contava jo nou anys. Un parent
140 tenia una balandra, ¡un hermós bastiment!
Al vore'm horfe y pobre, corrent solt per la plaja,
me donà un poch d'amparo. ¡Déu que pagat li hu haja!
M'embarquí en la balandra… per a servir a tots;
de la prora a la popa, me duyen a calvots.
145 Senyor, a qui la vida guanya en tan dures tasques,
¡quan poch, quan poch li asusten els vents y les borrasques!
De bon grat, quan fon l'hora per a cumplir la lley,
entrí en una fragata, y aní a servir al rey.
Vaig vore extranyes terres, de bona o mala gana;
150 estiguí, de les febres, pernoliat en l'Havana.
Quan torní del servici, creguí entrar en lo port;
me duya de bolina la ratja de la sort.
¡Si vosté l'hagués vista! ¡Pobra Maria Rosa!
¡Alta, ben pareguda, bledana, no molt grosa,
155 faenera, incansable, plena de habilitats!
Les veles recusia, texia els enfilats,
cantant a totes hores, gojosa y sonrisenta;
quant més y més bregava, sentia's més contenta.
Jo entrí en una parella per a peixcar al bou;
160 molt dur lo trevall era, però deixava prou.
Ella una sort somniava major y més completa…
tindre pròpia una barca, mes que fóra giqueta.

141 horfe] orfe (*IC 1905; PT 1906*). | solt] sol (*IC 1905*). | 142 hu] ho (*IC 1905*); u (*PT 1906*). | 144 duyen] duyan (*IC 1905*); duien (*PT 1906*). | 145 tan] tant (*PT 1906*). | 152 ratja] ratxa (*IC 1905; PT 1906*). | 157 quant] quan (*IC 1905; ALP 1905*). | 160 deixava] dexava (*IC 1905*). | 162 giqueta] xiqueta (*IC 1905; PT 1906*).

–«Tòfol, me dia rient-se; ja voràs, ja voràs;
tindrem una barqueta; tu·l capità seràs.
165 Aniràs a la peixca, sense eixir masa a fora;
jo, sens perdre't de vista, t'aguardaré a la vora.
¡Quin goig, quan, bellugant-se, botant tots y caent,
ompliran les cistelles peixos d'or y d'argent!».
D'aquelles esperances parlàvem nit y dia.
170 Ma muller, de ses feynes, la casa mantenia,
y gojosos ficàvem, al cobrar jo·l trevall,
billetets de cinch duros en un amagatall.
¡Vint anys durà eixe aforro! ¡Vint anys trevallant masa,
sens tastar la beguda, y al pa posant-li tasa!
175 ¡Y ara, que aquella santa fóra dijosa al fi,
ara, dia per dia, fa mitj any que morí!».
Sospirà y seguí aixina: –«Perquè, al ser vell, m'ampare,
Déu me donà una filla, que és igual a sa mare;
y per a que m'ajude en lo gobern del bot,
180 ja que fills me faltaven, m'ha afillat un nebot.
Senyor, a dormir toquen. Aquesta matinada,
ben enjorn, la barqueta serà a la mar llansada.
Li duré, puix benigne s'ha interesat per mi,
los primers molls de roca que peixque al volantí».

165 eixir masa] exir massa (*IC 1905*); eixir massa (*PT 1906*). | 169 parlàvem] parlàvam (*IC 1905*). | 171 ficàvem] ficàvam (*IC 1905*). | 172 billetets de cinch] dobletes de cinc (*PT 1906*). | 173 eixe] exe (*IC 1905*). | 175 dijosa] ditxosa (*IC 1905*). | 176 mitj] mitx (*IC 1905*); mitg (*ALP 1905*); mig (*PT 1906*). | 177 aixina] axina (*IC 1905*). | 180 me faltaven] me faltavan (*IC 1905*); no tenia (*PT 1906*). | m'ha] m'he (*PT 1906*). | 181 toquen] tocan (*IC 1905*). | 184 peixque] peixqui (*IC 1905*).

185 S'allunyà aquell bon home: sobre la mar serena,
vermellosa, agrandada, sortí la lluna plena;
damunt l'aygua adormida corregué un riu de llum;
fugí del cel la fosca, com fuig al vent el fum;
y devant d'aquell quadro de magestat inmensa,
190 mirant la barca nova, ficsa en ella la pensa,
repassava jo aquella trista història vulgar,
y ganes me venien, molt dolces, de plorar.

* * *

Asentat a la porta de la blanca alqueria,
veig les naus que a la vora tornen, al caure·l dia,
195 pensant, d'aquella llàstima·l cor encara pres,
que la *Maria Rosa* alguna d'elles és.
Y quant, seguint la plaja, paseje a la ventura,
busque y gojós contemple la idílica figura
que, clavada en la arena, erta, sens moviment,
200 sobre les aygües clares llumena·l sol ponent,
de la gentil donzella, ensemps llaugera y forta,
que·n los ulls la llum pura de l'alegria porta,
la que acamina ayrosa, com volador baixell,
y és dreta com la palma, y és viva com l'ausell;
205 la que té·ls rojos llabis sempre disposts a riure,
y avermellat el rostre, del sol y l'ayre lliure;
la dels cabells més negres que negres són les nits,
que al tos se caragolen en dos trenes partits.

189 devant] davant (*PT 1906*). | inmensa] immensa (*IC 1905; PT 1906*). | 190 ficsa] fixa (*IC 1905; PT 1906*). | 192 venien] venian (*IC 1905*). | 193 Asentat] Assentat (*IC 1905*); assegut (*PT 1906*). | 194 tornen] tornan (*IC 1905*). | 197 quant] quan (*IC 1905; PT 1906*). | paseje] passege (*IC 1905; PT 1906*). | 201 llaugera] lleugera (*IC 1905; PT 1906*). | 203 baixell] baxell (*IC 1905*); vaixell (*PT 1906*).

La mà dreta, per vore millor, oberta posa
210 devant del front, y guayta si ve *Maria Rosa*;
al lluny lo bot que aguarda coneix entre altres mil;
perquè té, qui bé estima, telègrafos sens fil.
Un jorn de mal oraje la vaig trovar inquieta,
y li diguí en veu dolsa: –«¿Què és lo que tens, Roseta?
215 –Tarda a tornar mon pare; ja s'ha amagat el sol.
Ve forta llevantada, y creix el marejol.
–«¿Només tems per ton pare?». Se li encengué la cara,
y la girà a altra banda per a que no hu notara.
Soptadament, portada per lo furor del vent,
220 aparegué la barca, volant més que corrent,
la vela unflada tota, lluytant ab la mar brava;
¡y com un llamp venia, y allí molt prop ja estava!
Ja Tòfol amaynava la lona; a son costat,
en peu, junt a la prora, un gicot molt templat,
225 alsava al cel los brassos, perquè Roseta·l vera,
la descenyida faixa servint-li de bandera.
Ella a crits responia, y entendre no poguí
si son cor bategava pel pare o pel cosí.

* * *

Si ma veu escoltara qui arregla nostres dies,
230 ¡oh pobra gent honrada, quan dijosa series!

208 cargolen] caragolan (*IC 1905*). | 210 devant del front] davant dels ulls (*PT 1906*). | 217 tems] temps (*IC 1905*). | 218 hu] ho (*IC 1905; PT 1906*). | 219 Soptadament] Sobtadament (*IC 1905; PT 1906*). | 221 unflada] inflada (*PT 1906*). | 223 lona] vela (*PT 1906*). | 224 gicot] xicot (*IC 1905; PT 1906*). | 226 faixa] faxa (*IC 1905*). | 230 dijosa series] ditxosa serias (*IC 1905*); ditjosa series (*PT 1906*).

Casaria·l bon Tòfol la filla y el nebot
per manar un falujo, deixaria este·l bot;
valent damunt el barco, y aplicat a la ploma,
de pilot guanyaria lo cobejat diploma;
y navegant sens treua, y aumentant son saber,
capità de marina mercant podria ser;
el gobern obtindria d'un buch de bona marca,
una hermosa goleta o algun veler brick-barca;
y quant al port tornara, havent-lo carregat
d'armeles en Mallorca, o en Marsella de blat,
Tòfol, vell, però alegre, donant-li la mà dreta
a un Tofolet y l'altra a una nova Roseta,
y carregant la mare lo menudet al coll,
a esperar-lo anirien a la punta del moll.

[1904]

232 falujo, deixaria] falutxo, dexaria (*IC 1905*). | 239 quant] quan (*IC 1905; ALP 1905; PT 1906*). | 244 anirien] anirian (*IC 1905*). | D [1904]] Plaja de Nazaret, joliol de 1904 (*IC 1905; ALP 1905; 1909*).

101.

«Primaveral» fou publicada per primera vegada en el núm. 112 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 23 de juliol de 1905 (pp. 468-469; IC 1905). Mesos després, fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1906 (València, 1905, pp. 225-227; ALP 1906) i en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906; PT 1906); i, al cap d'uns anys, en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Primaveral

La giqueta rossa, un dia
me va cridar al seu hort.
¡Primavera, primavera!
¿Per què·m dus eixos recorts?
Catorze anys ella contava,
jo li guanyava de dos.
De amor, res ella sabia;
jo, si sabia, era poch.
Aquell jardí, ¡quina escola
per a eixa ciència del cor!
¡Abril! ¡Que bona ensenyansa!
¡Quins mestres, ausells y flors!

1 giqueta] xiqueta (*IC 1905; PT 1906*). | 4 eixos] exos (*IC 1905*). | 10 eixa] exa (*IC 1905*).

En los arbres refilaven
paxarells y verderols;
sobre les ubertes roses
volaven els papallons.
Ella estava més gojosa
que·ls ausells refiladors,
més polida que les roses,
més resplandenta que·l sol.
Per los caminals corria
llansant crits provocadors,
y girava·l cap per vore
si darrere anava jo.
Entre·ls rosers s'ajupia
baix una pomera en flor;
y quan jo distret passava,
movia·l flexible tronch.
Pluja blanca y olorosa
plovia sobre·l meu front;
y ella, sortint entre roses,
ria ab son riure més dols.
Després se posava séria,
com si fóra ja major,
y en lo meu bras repenjant-se,
me ho comunicava tot.

13 refilaven] refilavan (*IC 1905*). | 14 paxarells] passarells (*IC 1905; PT 1906*); paixarells (*ALP 1906*). | 15 ubertes] obertes (*PT 1906*). | 16 volaven] volavan (*IC 1905*). | papallons] papellons (*PT 1906*). | 17 gojosa] joyosa (*IC 1905*); gotjosa (*PT 1906*). | 20 resplandenta] resplendenta (*PT 1906*). | 22 llansant] llensant (*IC 1905*); llençant (*PT 1906*). | 23 girava·l cap] girava·ls ulls (*IC 1905; PT 1906*). | 24 darrere] darrera (*IC 1905*). | 34 fóra ja] ja fóra (*IC 1905*).

Me mostrava les flors noves,
els peixos de vius colors,
que omplien de or y de grana
el safareig de la font.
Y l'arbre aquell, hont un dia,
¡no tingué un altre millor!,
amagadet entre fulles,
trovà un niu de rosinyols.
Me contava l'alegria
que sentí, cambiada en plors
quant, a l'endemà, va vore-los
en la estreta gàbia morts.
Y com gotes de rossada
de un lliri blau en les flors,
li enterboliren dos llàgrimes
els ulls plens de resplandors.
En aquell verger havia
un bosquet vert y pompós;
remorejava en ses fulles
dolsament el ventijol.
De dos arbres, una corda
penjava, ornada de flochs;
era aquella agrunsadora
son més agradable joch.

38 peixos] pexos (*IC 1905*). | 39 omplien] omplian (*IC 1905*). | 46 cambiada] trocada (*IC 1905; PT 1906*). | 47 quant] quan (*IC 1905; ALP 1906; PT 1906*). | 48 gàbia] gàvia (*IC 1905*). | 52 resplandors] resplandor (*IC 1905; ALP 1906*); resplendor (*PT 1906*).

Dels dos ramals agarrant-se,
acomodà el llauger cos,
y a l'ayre·s llansà joyosa
com un ausell que alsa·l vol.
65 Muntava al cel sonrisenta
com munten les ilusions;
y del cel, també com elles,
baixava a terra d'un colp.
Embelesat jo la vea
70 ple de alegria y de por;
quant al passar, la espentava,
me dia: «¡Més fort! ¡Més fort!».
Present tinch y tindré sempre
aquella hermosa visió;
75 els ulls blaus li espurnejaven;
les galtes eren de foch.
El vent sos cabells movia
y donava a son blanch front,
com celístia lluminosa,
80 voladúries de fils d'or.
A l'alenar, dibuixaven
sos pits los naixents contorns,
com les onades primeres
que en la mar l'oraje mou.

62 el llauger cos] en ella·l cos (*IC 1905; PT 1906*). | 63 llansà joyosa] llensà lleugera (*IC 1905*); llençà lleugera (*PT 1906*). | 65 sonrisenta] somrisenta (*IC 1905; PT 1906*). | 66 munten] muntan (*IC 1905*). | 68 baixava] baxava (*IC 1905*). | 69-70 La mirava, tremolant-ne / ensemps d'alegria y por (*IC 1905; PT 1906*). | 71 quant] quan (*IC 1905; ALP 1906; PT 1906*). | 75 espurnejaven] espurnejavan (*IC 1905*). | 76 les galtes eren] ses galtes eran (*IC 1905*); ses galtes eren (*PT 1906*). | 81 dibuixaven] dibuixavan (*IC 1905*). | 82 los naixents] los naxents (*IC 1905*); llurs naixents (*PT 1906*).

85 Y les faldes, bellugant-se
en remolins voladors,
descubrien y amagaven
los seus peuets juhetons.
D'exàmetros y pentàmetros
90 jo estava tot ple llavors;
y en tu pensava, Virgili,
mon primer mestre d'amor.
Me preguntava: Amarilis,
¿haurà tornat a este món?
95 ¿Ompliran ninfes les selves?
¿Sonarà Pan lo flaviol?
Y la ensomiada Amarilis,
mentres tal pensava jo,
soltà les mans de les cordes,
100 marejada ja del tot.
Estengué·ls brasos a l'ayre,
y per a baixar millor,
quant llansà lo cos a terra,
se agarrà bé del meu coll.
105 Sentí el dolcíssim contacte
de sos cabells rulls y solts,
el tevi alé de sos llavis,
el bategar de son cor.

87 descubrien y amagaven] descubrian y amagavan (*IC 1905*); descobrien i amagaven (*PT 1906*). | 88 juhetons] juguetons (*PT 1906*). | 90 tot ple] ben ple (*IC 1905; PT 1906*). | 102 baixar] baxar (*IC 1905*). | 103 quant llansà] quan llensà (*IC 1905*). | 107 de sos] dels seus (*IC 1905*; *PT 1906*).

Ella, no sabent què dir-me,
110 ni sabent què fer tampoch,
fugí com fuig un ensomni
pels caminals plens de flors.
Jo quedí clavat en terra,
mut, espantat… y dijós.
115 ¡Primavera, primavera!
¿Per què·m dus estos recorts?

[1905]

114 dijós] ditxós (*IC 1905*); ditjós (*ALP 1906; PT 1906*). | D [1905]] València - 1905 (*IC 1905*).

102.

«Primavera» fou publicada per primera vegada per Teodor Llorente i Falcó en el volum *Poesies valencianes* (1936), concretament en l'apartat «Poesies no incloses en anteriors edicions per considerar-les son autor de poca importància o defectuoses». No porta data d'escriptura, però sembla prou evident que és una variació formal del poema «Primaveral» (1905) i que, si fa no fa, degué ser escrita en un mateix moment.

Primavera

Un jorn la jiqueta rosa
me va portar al seu hort.
¡Primavera, primavera!
¿Per què·m dus eixos records?
Era l'hort un paradís
per alts murs voltat y clos;
tots los arbres plens de nius,
tots los rosers plens de flor.
De la mà, corrent, me duya
per dreseres y andadors.
¡Quantes blanques papallones
voltejaven pel seu front!
Volant y caragolant-se
sos finísims cabells d'or,
deixaven darrere d'ella
un solc viu de raigs de sol.

8 rosers] roses (*1936*).

Y si a mi los ulls girava
espurnejant estrany foc,
lo cel les portes obria
y muntaven a ell d'un vol.
–«Guaita», ·m deya, «en aquest marge
florexen los lliris grochs,
y allí, enredrant-se als arbres,
blanchs gesmils de bona olor».
Y demprés: –«Dos colometes
han fet cau en aquell tronch;
y allà, en les branques altes,
dos boscatans rosignols».
¡Rosignols y colometes!
¡Gesmils, lliris, nius y flors!
¿Per què·m dus, oh primavera,
per què·m dus estos records?

[*c. 1905*]

103.

El 27 de juliol de 1905 els Jocs Florals de València arribaren a la 25a edició, és a dir, celebraren les seues noces d'argent –recordem que ni en 1884 ni en 1890 no hi hagué Jocs a causa de les sengles epidèmies de còlera que assolaren la ciutat–, i, amb aquest motiu, fou convidat a formar part del consistori de mantenidors Teodor Llorente, un dels seus impulsors més veterans. Ho féu juntament amb Josep Bodria, Eduard Gómez Mazparrota, Francesc Martí Grajales, Josep Bellver, Josep Aixa, el canonge Rigobert Doménech i el baró d'Alcahalí, aleshores president de la societat organitzadora. A més, en la seua condició de membre més veterà, li fou encomanat el discurs dels mantenidors, que redactà en vers, que llegí, en nom seu, l'advocat Carles Testor, i que fou publicat –sense títol– l'endemà, dia 28, en el diari *Las Provincias* juntament amb la crònica del certamen (LP 1905). Posteriorment, i amb el títol de «Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat de l'any passat», fou reproduït en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1906 (València, 1905, pp. 97-100; ALP 1906); amb el títol de «Discurs escrit per lo mantenedor Excm. Sr. D. Teodoro Llorente y Olivares, y llegit per l'Excm. Sr. D. Carlos Testor Pascual», en el volum *Sis florades (1900-1905)* (València, 1908, pp. 351-356; SF 1908), i amb el definitiu de «Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat», en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). La versió publicada en SF 1908 es tancava amb el següent comentari: «Aquest discurs produí escel·lent efecte. El il·lustre patriarca de les lletres valencianes fon ovacionat durant gran rato a l'acabar-se la llectura. Lo senyor Testor va rebre molts aplausos per la inmillorable manera de llegir-lo».

D'altra banda, cal assenyalar que en la carta que el 17 d'agost de 1905 adreçà a Llorente el poeta català Josep Alemany i Borràs, administrador i redactor de la publicació *Ilustració Catalana*, que aquell mateix any havia resultat guardonat amb un dels premis extraordinaris dels Jocs Florals de València, s'hi pot llegir: «Permeti'm que li fassa un elogi entusiàstic de la seva poesia-discurs com a mantenedor, la que he llegit ja quatre voltes. ¡Tan bé que V.·ls ho diu als seus compatricis!» (*Epistolari Llorente*, vol. 11, p. 101).

Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat

Veniu, amichs; callats feu vostra via
y a ma porta truqueu molt dolsament.
Pensàveu que tal volta dormiria,
o que aspre y capficat fuig de la gent.
5 Vingau: està ma porta ben uberta.
Abaixa a mon capsal fosca la nit;
mes encara tinch l'ànima desperta,
y ple de dorats somnis l'esperit.

Entreu, prengau cadira: sou de casa,
10 pues que veniu en nom del Rat Penat.
¿Voleu que·n vostra festa escoltar fassa
ma ja afeblida veu, vell y cansat?
Per desijar-vos dolces benhaurances,
jo no sabria dir tot lo que sent.
15 Més que de plors y clams, ple d'esperances,
ja vos doní mon pobre testament.

En la etat d'or, quant entre els hòmens era
lo respecte als majors santa costum,
als vells de blanquinosa cabellera
20 humils els pobles demanaven llum.

T Rahonament … Penat] Rahonament per als Jochs Florals de Lo Rat Penat de l'any passat (*ALP 1906*); Discurs escrit per lo mantenedor Excm. Sr. D. Teodoro Llorente y Olivares, y llegit per l'Excm. Sr. D. Carlos Testor Pascual (*SF 1908*). | 13 desijar-vos] desitjar-vos (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 16 *Llorente al·ludeix al seu poema «Testament» (1902).*

¿Voleu que parle·l vostre patriarca?
¡Una sola paraula té·n lo cor!
Com «¡Pau, y pau y pau!» cridà·l Petrarca,
vos dirà sempre: «¡Amor, amor, amor!».

Amor a nostra terra benhaurada,
a sa mar adormida, a son cel clar;
a la lloma, de pàmpols coronada,
al suau puig que ombreja l'olivar;
al pla tot ple de les espigues rosses
que han cullit nostres pares satisfets,
y que brotant sens fi, sempre abundoses,
seran el pa gustós dels nostres néts.

Amor als murs trencats, que encara exemple
a tots nos mostren de l'antich valor;
als vells palaus, que encara són com temple,
que ompli la majestad de l'antigor;
amor al dols parlar de vostres abis
que los nous trovadors renàixer fan,
y a la llengua que endolsa també·ls llavis
y havem deprés de nostra pàtria gran.

Amor a les rondalles y llegendes
que l'àbia canta quant adorm al nen,
y a les cansons que sonen per les sendes
quant son trevall lo llaurador suspén;

26 a] o (*LP 1905; SF 1908*). | 27 lloma] coma (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 33 exemple] eixemples (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 35 temple] temples (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 36 majestad] majestat (*LP 1905; SF 1908*). | 37 vostres abis] nostres avis (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 42 l'àbia] l'àvia (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*).

45 amor a nostres festes jubiloses,
que sempre l'alegria han escampat;
l'alegria, pomell diví de roses
quant té per jerro fresch lo cor honrat.

Amor als altars sants hon nostres pares
50 doblegaren, devot, el front altiu,
a hon veren totes, totes nostres mares,
ubert el cel a son esguart pensiu;
a la creu subirana y benehida
que·n tots nostres camins trovat havem;
55 al bresol, hont naixquérem a la vida;
al sepulcre, hont en pau descansarem.

Amor a nostra mare, a nostres filles,
amor de amant, que és lo més dols amor,
del que eres símbol pur, oh tu, que brilles,
60 gentil donzella, en la cadira d'or;
amor de n'Àusias March a na Teresa,
flors d'encantat jardí, que vui tu culls,
tribut dels cors, que·n casta flama encesa,
modesta aceptes, abaixant els ulls.

65 Amor que du·l pintor en la paleta,
y el que esculpix la estàtua, en lo cisell;
amor a l'ideal, que fa al poeta,
y li dóna lo món per escambell;
amor que ve del cel, com la divina
70 claror dels astres y la llum del sol,
y nostre pensament allà encamina,
quant, les ales obrint, enlayra·l vol.

No cregau, no, que vui el saber desterra
la santa inspiració. Sempre tindrà
si se apaguen ses flames en la terra,
un raconet dintre del cor humà;
lo raconet d'hon freturós s'envola,
quant patim o gojem, nostre suspir;
lo raconet hon mut calla y tremola
tot lo que, dols o amarch, no sabem dir.

Allí, poetes que l'amor inspira,
ressò teniu que vos responga bé:
mor l'èpich cant en l'afluixada lira,
però altra musa somrisenta ve.
Pels camps inexplorats aneu gojosos
arreplegant floretes sense nom,
y abaixant dels cimals esplendorosos,
feu poesia y art per a tothom.

Per al bon sembrador que al solch confia
la llabor, y en la sega està pensant;
per a la pobra mare que ensomia
mentres agrunsa al dormidet infant;
per a el nauger que afronta la tempesta,
y el malalt que may trova bla son llit,
per a aquell que en la joya y en la festa
sent l'ànima caiguda y el cor vuit.

83 lira] llira (*SF 1908*). | 84 altra] alta (*LP 1905*). | 86 *Llorente al·ludeix al seu poema «Floreta sens nom» (1896)*. | 93 nauger] nautger (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*).

Per al que·s mor, y la benigna flama
busca·n son pit de l'apagada fe;
y el que, sens tindre mal, remey reclama,
100 y aquell que està esperant sens saber què;
per a la verge que, mirant la lluna,
sent, sense causa, ganes de plorar;
per al que no tingué dija ninguna,
y el que ja no té res que desijar.

105 Canteu per a ells un himne d'esperansa;
canteu per a ells una cansó de amor;
sigau com l'arch del cel, que la bonansa
promet quant és més negra la foscor.
Feu almoyna d'un poch de poesia
110 al que amaga en la prosa·l front obscur;
feu que la nit més negra·s torne dia;
feu que suspire dols el cor més dur.

Y quant al vent, que se les du llunyanes,
les inspirades troves li doneu,
115 amadors de les glòries valencianes,
nostra terra volguda no olvideu.
Els cants en què eixes glòries feu reviure,
València escoltarà, batent-li·l cor,
com vui·ls escolta ab amorós mitj riure
120 la reyna que per ceptre té una flor.

103 dija] ditja (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 104 desijar] desitjar (*LP 1905; ALP 1906; SF 1908*). | 119 mitj] mitg (*LP 1905; ALP 1906*); mig (*SF 1908*).

Corones de llorer, roses y paumes
vos oferix sa generosa mà;
al vell poble dels Peres y dels Jaumes
vostra veu en la tomba conmourà;
des de a hon enarca·l llom Penyacolosa
hasta a hon alsa Mongó lo cap ardit,
com un·aura de vida sanitosa,
alenarà pertot vostre esperit.

Y abaixarà des de la blava esfera
un missatge, qual may l'haveu rebut,
y el missatge dirà d'esta manera:
«¡Oh nobles fills del Rat Penat, salut!
Els llors triunfals que·n vostres mans florixen,
donen al món flayrors de l'amor ver.
Mirant-vos des del cel vos benehixen
Lluís Vives, Àusias March, Vicent Ferrer».

1905

104.

Com «Missa d'alba», aquesta composició llorentina deu ser, en bona part, autobiogràfica. Escrita en 1906, fou publicada amb el títol d'«Al llibre de missa de la mare meva» en el núm. 148 d'*Ilustració Catalana*, corresponent a l'1 d'abril de 1906 (p. 200; IC 1906), i, posteriorment, ja amb el d'«El llibre de missa de la meua mare», en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1907 (València, 1906, pp. 79-81; ALP 1907) i en el *Nou llibret de versos* de 1909. Així, es tracta d'una composició religiosa i d'exaltació de la fe heretada, en aquest cas representada en un objecte familiar «sagrat» d'ús quotidià: el devocionari amb què la mare de l'autor, Maria Olivares i Lucas (1804-1884), devia assistir diàriament a missa. A banda d'oferir-hi una imatge d'autèntica veneració cap a la seua progenitora, en el transcurs de la composició Llorente s'encara a la dicotomia ciència-fe, raó-sentiment, logos-mitos, amb una inclinació envers el sentiment que, lluny de ser interpretat com un menyspreu al coneixement científic, pretén subratllar que la fe transmet el que no pot ensenyar la ciència: l'amor, la bondat, la pietat i l'estima humanes; i que la intel·ligència necessita ser complementada pel cor. La conclusió és que cap llibre no admet comparació amb el llibre de missa de la seua mare; perquè, de fet, cap coneixement no es pot parangonar a la tendresa materna, ni pot substituir-la.

El llibre de missa de la meua mare

I

¡Llibre de missa de ma santa mare!
¡Entre mes llibres tots el més volgut!
Quant, regirant papers, en tu repare,
te òbrich plorant, y tremolós y mut.

T El … mare] Al llibre de missa de la mare meva (*IC 1906*). | 2 mes] mos (*IC 1906*). | el] lo (*IC 1906*). | 3 Quant] Quan (*IC 1906; ALP 1907*).

Y trove entre tes fulles esgroguides,
allí posades per sa pròpia mà,
les pobres estampetes benehides
dels sants als que al morir s'encomanà.

De la Verge, que plega les mans pures,
del Christ, que estén els brasos en la creu;
y pense que, en les místiques figures,
el bes que ella clavava, encara·s veu!

¡Oh mare, mare meua! El cor tremola
a ton recort felís; y adelerat
mon pensament, com au que a son niu vola,
torna dijós a ma primera edat.

II

Era jo infant; en mon llitet dormia,
y al despertar, com santa aparició,
te vea a mon capsal, ple d'alegria,
a tu, plena de dija y de ilusió.

¡Dolces memòries! Mantellina honesta
cubria tos cabells, negres y rulls,
y una mirada, per a mi de festa,
rellampegava en tos hermosos ulls.

5 tes] les (*IC 1906*). | 10 del … brasos] del Fill, qu·extén els brassos (*IC 1906*). | 13 ¡Oh … meua!] ¡Ay, mare, mare meva! (*IC 1906*). | 14 adelerat] adalerat (*IC 1906*). | 15 mon] lo (*IC 1906*). | 16 dijós a ma] ditxós a la (*IC 1906*); ditjós a ma (*ALP 1907*). | 20 a … dija] y plena tu d'amor (*IC 1906*); a tu, plena de ditja (*ALP 1907*).

25 Este llibre portaves y el rosari
en tes mans blanques com capolls de llirs,
y a l'abrasar-me ab amorós desvari,
brollaven junts els besos y els suspirs.

Y al beure jo en tos llavis l'ambrosia,
30 y al rebre ton abràs de amor inmens,
no sé si imaginava o si sentia
clarors de ciris y flayror de incens.

Y era que, dant-nos profitós exemple
sumisa y cumplidora com ningú,
35 de bon matí tornaves ja del temple
a la casa, ¡altre temple per a tu!

Y en santa fe ton ànima encenies
als peus agenollada de l'altar,
per a avivar gojosa tots els dies
40 la flama de l'amor en nostra llar.

Tu, per a que prenguera en mon cor tendre
aquell que t'abrassava sagrat foch,
ton llibre, avans de que·l pogués compendre,
en mes mans el posaves, com un joch.

25 Este] Exe (*IC 1906*). | 30 inmens] immens (*IC 1906*). | 32 clarors] claror (*IC 1906; ALP 1907*). | 33 Y … dant-nos] És que, donant-nos (*IC 1906*). | 34 sumisa y cumplidora] religiosa y somesa (*IC 1906*). | 37-40 *Aquests quatre versos no figuren en IC 1906*. | 41 Tu … que] Y per a que (*IC 1906*). | 42 t'abrussava] t'abrusava (*IC 1906*). | 43 avans … pogués] ans que·l poguera jo (*IC 1906*).

45 Jo girava ses fulles una a una,
lo front pensívol y el esguart encés;
quant encontrava un sant, ¡quina fortuna!
–«Mare», te demanava, «¿quin sant és?».

Y em contaves històries, que escoltava
50 glatint-me·l pit ensemps de joya y por,
d'un cavaller que a horrible drach li clava
la forta llansa, traspassant-li·l cor;

d'un penitent, que·n cova d'horrors plena
aguarda al corb amic, que li du·l pa;
55 d'una donzella, que mitj riu serena
al tigre fer que a devorar-la va;

d'un frare humil, que ab veu de tro proclama
per tot lo món lo sant temor de Déu;
d'una reyna, que amor al pobre inflama,
60 y fa dols hospital del palau seu.

Per completar després aquella història
de màrtirs, vèrgens, penitents devots,
me mostraves, tot ple d'amor y glòria,
a Déu, allà en lo cel, pare de tots.

65 Y quant les negres lletres ja entenia,
seguint mos ulls en els renglons ton dit,
la pregària en ton llibre deprenia
que·s grabava per sempre en lo meu pit.

45 Jo … una] Ses fulles jo girava una per una (*IC 1906*). | 47 quant] quan (*IC 1906; ALP 1907*). | 49 Y … escoltava] Me contaves històries, qu·escoltava (*IC 1906*). | 55 mitj] mitx (*IC 1906*). | 58 lo] el (*IC 1906*). | 65 quant] quan (*IC 1906; ALP 1907*).

III

De aquell temps en avant, fins aleshores,
¡quants llibres han ubert les meues mans!
¡Quantes llums, de mon seny enlluernadores,
brollaren d'ells… y que foscors tan grans!

L'arrogància·m donaren que vui plore,
y esgarrant temerari l'obscur vel,
creguí sens ombres ni misteris vore
l'home, la humanitat, el món, el cel.

Y me mancava l'alenada forta
quant més alt s'enlayrà mon esperit,
àliga ufana que, ferida y morta,
caigué a terra de colp llansant un crit.

Ma pobra mare son llibret de missa
ja no·m mostrava com quant era infant;
–«¿Per a què·l vol, pensava anyoradisa,
ell que té tants de llibres y sap tant?».

¡Mon saber! ¡Ciència inútil o enganyosa!
Ton saber, mare meua, era major;
sabies viure alegre y amorosa,
y en pau morir sens ductes ni temor.

70 ubert] obert (*IC 1906*). | meues] meves (*IC 1906*). | 78 quant] quan (*IC 1906; ALP 1907*). | s'enlayrà mon esperit] s'enlayrava l'esperit (*IC 1906*). | 80 caigué … crit] cau a terra d'un colp, llensant un crit (*IC 1906*). | 82 quant] quan (*IC 1906; ALP 1907*). | 86 meua] meva (*IC 1906*). | 87 sabies] sabias (*IC 1906*). | 88 sens … temor] sens dubte y sens temor (*IC 1906*).

Sabies lo que no saben els sabis;
lo que bona, y volguda, y dolsa·t féu;
al prech consolador obrir tos llavis;
y tancar los teus ulls per vore a Déu.

IV

¡Llibre de missa de ma santa mare!
¡Entre mos llibres tots el més volgut!
A tu, llibret humil, a tu m'ampare,
y te demane la eternal salut.

Tot lo que en altres llibres deprenguera,
tot hu donara per lo goig sentit
quant repassava ma oració primera
seguint en tos renglons el matern dit.

Y pregue a Déu que·n mon esment penetres,
que repetixques la infantil llisó,
y que jo trove en les mateixes lletres
de la primera, la última oració.

[1906]

89 Sabies … sabis] Sabias lo que ignoren els més sabis (*IC 1906*). | 91 tos] els (*IC 1906*). | 92 y … Déu] tancar els ulls per contemplar a Déu (*IC 1906*). | 98 hu] ho (*IC 1906*). | lo] el (*IC 1906*). | 99 quant] quan (*IC 1906; ALP 1907*). | 102 llisó] llissó (*IC 1906*). | 103 mateixes] matexes (*IC 1906*).

105.

La primavera de 1906 Lo Rat Penat traslladà el seu domicili social, situat fins a aquell moment al núm. 3 del carrer del Poeta Querol, al palau dels marquesos de la Scala, a la plaça de Manises (actual seu de la Diputació de València). Per a la inauguració de la nova seu, organitzà una festa literària, que tingué lloc la nit del 30 de juny d'aquell any, dedicada a les vint-i-cinc reines que, des de 1879 fins a 1905 –recordem que ni en 1884 ni en 1890 no hi hagué certamen a causa del còlera–, havien presidit les diferents edicions dels Jocs Florals de València, cosa que, en la pràctica, significava celebrar les noces d'argent de Lo Rat Penat. La sessió s'inicià amb la lectura d'aquesta composició llorentina, escrita expressament per a l'ocasió, i a continuació es recitaren sis poesies missatge de diversa procedència geogràfica (tres castellanes, dues catalanes i una provençal), que, excepte la de Mistral, també havien sigut redactades *ex professo*. Així, hi enviaren poesies, des de Múrcia, Vicente Medina; des d'Aragó, Marcos Zapata; des de Castella, se n'esperava una de José Echegaray, però, a última hora, el poeta envià un telegrama a Llorente en què li comunicava que, a causa d'una malaltia, li havia sigut impossible complir l'encàrrec, i li demanava que ho fera ell en el seu nom, com així fou; des de Provença, Frederic Mistral hi envià la poesia que en 1880 havia dedicat a Maria Llorente, reina dels Jocs Florals de València de 1879; des de Catalunya, Àngel Guimerà hi envià una composició que fou llegida per Ramon Andrés Cabrelles; i des de Mallorca, n'hi envià una altra Miquel Costa i Llobera, que fou llegida per Joan Baptista Pont. La de Llorente fou publicada, amb el títol de «Mensaje», l'endemà, dia 1 de juliol, en el diari *Las Provincias* juntament amb la crònica de l'acte i la resta de poesies i textos d'adhesió que hi foren llegits (LP 1906); i, novament al cap de pocs mesos, sota el títol d'«Una fiesta de Lo Rat Penat» i també amb la resta de composicions, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1907 (València, 1906, pp. 227-228; ALP 1907). Posteriorment, fou integrada en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Versos llegits en una festa de Lo Rat Penat en obsequi de les reynes dels Jochs Florals

Vint-i-cinch reynes –¡oh maravella!–
té nostre amor.
¿Quina és més bona? ¿Quina és més bella?
¿Quina és millor?

Totes són belles, totes són bones,
totes mereixen iguals corones,
tronos iguals.
Són les volgudes reynes besones
dels Jochs Florals.
Són les més fines roses que cria
nostre jardí;
la llum més clara del nostre dia,
la florexensa de poesia
que·n nostra terra no tindrà fi.
Són les que·ls versos millors inspiren
als trovadors,
y quant pensívols d'amor sospiren,
els ulls pietosos cap a d'ells giren
y a son front donen palmes y llors.

T Versos … Florals] Mensaje (*LP 1906*). | 1 maravella] meravella (*LP 1906; ALP 1907*). | 17 quant] quan (*LP 1906; ALP 1907*).

20 ¡Oh soberanes engisadores!
No vos apene lo reynat breu.
Si el trono honràreu per curtes hores,
en lo cor nostre sempre reyneu.
Y vui·s cumplira nostra ventura
25 si us fóra grat,
este homenaje que vos procura
Lo Rat Penat.

[1906]

D [1906]] Juny, 1906 (*1909*).

106.

Teodor Llorente assistí al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que se celebrà a Barcelona en octubre de 1906, en qualitat de representant de Lo Rat Penat, i hi tingué una participació ben activa. Així, la seua contribució consistí a assumir una de les presidències honoràries, a deixar diversos volums de la seua biblioteca particular per a l'exposició bibliogràfica que tingué lloc durant el Congrés, a pronunciar un discurs a l'Ateneu barcelonés i a compondre, per a l'acte de clausura del Congrés –que tingué lloc el dia 18 d'octubre–, aquesta emotiva poesia que posava l'accent en la germanor i la joia de la llengua compartida. «Escrita exprofeso para aquel acto por el insigne poeta valenciano D. Teodoro Llorente», assenyalava dos dies després *Las Provincias*, fou llegida pel vicepresident de l'Associació de Lectura Catalana i publicada –en l'article «Congreso Internacional de la Lengua Catalana»– en el número de *Las Provincias* corresponent al 20 d'octubre de 1906 (LP 1906). L'endemà, dia 21 d'octubre, i amb el títol de «Comiat», fou reproduïda en el núm. 177 d'*Ilustració Catalana* (p. 668; IC 1906); amb el de «Versos llegits per son autor el poeta valencià D. Teodor Llorente», en el volum *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Barcelona, 1906, p. 674; PCILlC 1906); i, sense títol, en «Sessió de clausura», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (tom III, Estampa de n'Amengual y Muntaner, Ciutat de Mallorca, 1907, pp. 206-207; BDLlC 1907). Posteriorment, però, no tornà a veure la llum fins que en 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa* i li posaren el títol factici amb què també l'encapçalem nosaltres.

[Al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana]

Germans de la gloriosa Catalunya,
els de l'Illa Daurada y Roselló,
els d'Alguer, que separa·l mar y allunya,
però l'oblit de vostre orige, no;
per a recort d'aquest venturós dia,
per la partida solament amarch,
València una abrassada vos envia
arborant com penó de germania
la llengua d'Àusias March.

[1906]

T Al … Catalana] Comiat (*IC 1906*); Versos llegits per son autor el poeta valencià D. Teodor Llorente (*PCILlC 1906*). | 2 y Roselló] y·l Rosselló (*IC 1906; BDLlC 1907*); y Rosselló (*PCILlC 1906*). | 3 els d'Alguer] els de l'Alguer (*IC 1906*). | 4 orige] origen (*IC 1906; PCILlC 1906; BDLlC 1907*). | 5 recort] record (*BDLlC 1907*). | 7 abrassada] abraçada (*PCILlC 1906*). | 9 d'Àusias] d'Àusies (*PCILlC 1906*).

107.

Amb el títol d'«Inscripció antiga de una rajoleta», aquest poema fou publicat per primera vegada en el núm. 180 d'*Ilustració Catalana*, corresponent a l'11 de novembre de 1906 (p. 708; IC 1906). En publicar-la, però, els responsables de la publicació varen cometre una errada en el darrer vers del poema –«la llig tothom, però sens fer-ne cas»– que portà cua: hi ometeren la conjunció adversativa «però» –«la llig tothom, sense fer-ne cas». Aquest error, que encara es pot veure esmenat per la mà de Llorente en l'exemplar del núm. 180 d'*Ilustració Catalana* que li pertanyé i que conserva un dels seus besnéts, disgustà molt l'autor, que, ràpidament, amb data 13 de novembre de 1906, s'adreçà per carta a Josep Alemany i Borràs per dir-li: «Li done les gràcies per la promta inserçió de mos versos de la rajoleta; però me ha disgustat una errata grave que descompon lo darrer vers y lleva forsa a la espresió. […] Ja comprén vosté que m'ha de saber greu que quede en la *Ilustració* eixe final tan imperfecte. Per assò li pregue que en lo número proper intercale a hon li parega, però en puesto que se veja bé, la nota que li done en l'altra fulla, o altra consemblant» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 104). La rectificació, però, no sols no aparegué en el número següent d'*Ilustració Catalana*, sinó que, a més, Alemany li escrigué una epístola –que no ens ha pervingut– que no féu sinó ofendre encara més un ja afligit Llorente, que amb data 17 de novembre tornava a adreçar-se al català: «Amich Alemany: m'ha disgustat sa carta. Després d'haver fet malbé la poesia de *La Rajoleta*, no devien vostés desatendre ma petició d'una rectificació visible en lo número inmediato. Diga-li a Matheu que no hu esperava d'ell. Enviar-li altra poesia, no sé si podrà ser. Ne tinch algunes inèdites, però haurian de revisar-se y corregir-se. Si puch, enviaré una per lo correu de demà, per no tindre altre mitj de fer constar la errata» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 105). Malgrat el disgust, però, Llorente degué enviar-li la composició «A una joveneta que per distraure a son pare, cego, li llegia mon *Llibret de versos*», que aparegué publicada en el número

següent, el 182, corresponent al 25 de novembre de 1906 (p. 746), i que, ara sí, després de la composició incorporava aquesta nota de rectificació: «Nos és una alegria poder donar de tant en tant en nostres planes, com ho fem avuy, les poesies sempre fresques, sempre joves, de l'inagotable patriarca de les lletres valencianes. Per això mateix vegérem ab pena qu·una errada d'imprenta hagués desfigurat el final de la que publicàrem en el núm. 180, titolada "Inscripció antiga de una rejoleta", qual última estrofa s'ha de llegir axís: "Aquella rejoleta tan petita / vore-la a tots los que·m visitan, fas; / y la màxima breu en ella escrita, / la llig tothom, però sens fer-ne cas"». Llorente, ja més complagut i relaxat, agraí a Alemany la inserció de la nota en la carta que li adreçà el 16 de desembre d'aquell mateix any: «Agrahixch a vostés les ratlles benèvoles que han afegit a la poesia *A una joveneta*» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 105). Es tracta d'una anècdota que assenyala com d'exigent era Llorente a l'hora de publicar els seus versos, i fins a quin punt n'estava al corrent i supervisava les versions que se n'editaven. Posteriorment a la inserció en *Ilustració Catalana*, i amb el títol «Inscripció antiga de una rajoleta», la composició també fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1907 (València, 1906, p. 167; ALP 1907) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Finalment, cal dir que l'ús d'una rajoleta com a vehicle d'un aforisme d'altres segles, com a missatge o recordatori de fe i de saviesa que envia la història, és un recurs líric que, com ja hem pogut comprovar, Llorente havia emprat anteriorment almenys en dues ocasions: en els poemes «Cartes de soldat» i «*Pro patria*», que com sabem varen ser premiats en els Jocs Florals de 1896 i 1897, respectivament. De fet, l'ús reiteratiu que, durant aquells anys, Llorente realitzà de la *rajoleta* com a signe de religiositat popular, i els dos guardons que aconseguí, provocaren les burles –no exemptes d'enveja– de l'exratpenatista i acreditat anticlerical Vicent Blasco Ibáñez, que en un article especialment àcid i enginyós publicat en el diari *El Pueblo* el 28 de juliol de 1898 i titulat «El murciélago alevoso o la fiesta de los Maestros Cantores» –amb referència als Jocs Florals de Lo Rat Penat, que havien tingut lloc la nit anterior–, acusava els seus antics companys literaris de

mediocres i de materialistes, i hi afirmava haver-se quedat decebut esperant «la tercera *racholeta*» llorentina: «Si este año no ha podido ser porque todos los premios consistían en bisutería barata, suéltenos –¡por su vida!– el año próximo la tercera *racholeta* para bien de la literatura lemosina». Tanmateix, ja hem vist com la mofa blasquista no evità que, huit anys després, en 1906, Llorente tornara a fer ús metafòric de la rajoleta, un recurs que tan lligat a la fe es manifestava en la seua imatgeria lírica.

Inscripció antiga de una rajoleta

Troví una rajoleta, que un lletrero
tenia mitj borrat, molt antich, blau.
Fon en les runes, si voleu saber-ho,
d'un castell, mitj castell y mitj palau.

Com una llum eixida de la fosca,
volguí aquella inscripció compendre bé.
Vaig netejar la rajoleta tosca,
y llegí: *Lo primer de tot, la fe*.

Era la afirmació ben clara y neta.
Pensí jo, concirós y capficat,
que tenia rahó la rajoleta,
veu solemne y augusta del passat.

És la fe la palanca forta y dura
que les majors montanyes moure féu;
a l'home, pobra y feble criatura,
algo li dóna del poder de Déu.

T Inscripció … rajoleta] Inscripció antiga d'una rajoleta (*IC 1906*). | 2 mitj] mitx (*IC 1906*). | 3 Fon] Fou (*IC 1906*). | 4 mitj] mitx (*IC 1906*). | mitj] mitx (*IC 1906*). | 5 eixida] exida (*IC 1906*). | 10 Pensí jo] y pensí (*IC 1906*). | 15 febre] trista (*IC 1906*).

En aquell aforisme d'altres segles
creguí vore llisó providencial,
la més sàbia y divina de les regles
per a viure dijós, lliure de mal.

La inscripció, per a mi tan santa y bella,
en casa la guardí, com gran tresor;
en la sala millor que tinch en ella,
la posí ab guarnició de vellut y or.

Aquella rajoleta, tan petita,
vore-la a tots els que·m visiten fas;
y la màxima breu en ella escrita
la llig tothom, però sens fer-ne cas.

[1906]

17 En … segles] En l'aforisme aquell dels antichs segles (*IC 1906*). | 19 la … divina] la millor creguí vore (*IC 1906*). | 20 dijós] ditxós (*IC 1906*); ditjós (*ALP 1907*). | 21 La … mi] L'inscripció, que·m semblà (*IC 1906*). | 23 en] y en (*IC 1906*). | 26 els] los (*IC 1906*). | visiten] visitan (*IC 1906*). | 28 la … cas] la llig tothom, sense fer-ne cas (*IC 1906*).

108.

Com ja ha sigut comentat, aquesta composició fou publicada, per primera vegada, en el núm. 182 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 25 de novembre de 1906 (p. 746; IC 1906). Recordem també que, en aquella mateixa pàgina, i després de la poesia, fou incorporada la fe d'errates referent a la composició «Inscripció antiga de una rajoleta» que, amb tanta fermesa i insistència, havia demanat Llorente que s'hi incloguera (respecte d'això, vegeu les pàgines 104 i 105 de l'*Epistolari Llorente*, vol. III). Posteriorment, «A una joveneta que per distraure a son pare, cego, li llegia mon *Llibret de versos*» fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1907 (València, 1906, pp. 217-219; ALP 1907) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

A una joveneta que per distraure a son pare, cego, li llegia mon *Llibret de versos*

I

Me han dit que eres polida, que eres bona;
que en ton cor pur y candi no hi a enganys;
que dus, sense envanir-te, la corona
divina dels quince anys.

5 Me han dit que, amant les valencianes cobles,
ton pare, y d'eixe gust molt satisfet,
en tes mans, com breviari de amors nobles,
va posar mon *Llibret*.

2 a] ha (*IC 1906*). | 4 quince anys] quinz·anys (*IC 1906*). | 6 y d'eixe gust] y de son gust (*IC 1906*).

Me han dit que ell ha perdut la llum del dia;
10 que tu, que eres sa dija y son encant,
li lliges, per calmar sa melengia,
mos versos mitj plorant.

Y que dóna ta veu, guardant encara
lo celestial ressò del paradís,
15 a eixos versos, que l'ànima·m dictara,
corprenedor engís.

II

¡Oh, ma bella y sensible llegidora!
¡Per tu pregue al Senyor!
Sigues sempre de un pare que t'adora
20 àngel conhortador.

Done ta veu a sa ennegrida pensa,
que en la nit se consum,
com raig de sol trencant la boyra densa,
benefactora llum.

25 Parla, gemega, riu, recita, canta:
dijós així·l faràs;
com si·l tocara Déu ab sa mà santa,
renàixer tu·l voràs.

10 dija] ditxa (*IC 1906*); ditja (*ALP 1907*). | 12 mitj] mitx (*IC 1906*). | 14 lo] el (*IC 1906*). | 16 engís] encís (*IC 1906*). | 17 sensible] amable (*IC 1906*). | 26 dijós així·l] ditxós axí·l (*IC 1906*); ditjós així·l (*ALP 1907*). | 28 renàixer] renàxer (*IC 1906*).

Si per a obrar aqueixes meravelles
30 mos humils versos vols,
pren totes mes cansons, noves y velles:
¿quin niu tindran més dols?

Pren totes mes cansons; y axís com tries
roses en los rosers,
35 per a ell busca en mes pobres poesies
ensomnis falaguers.

Mostra-li la barraca benhaurada
que s'amaga entre flors,
y sobre ella estenent la creu sagrada
40 sos brasos protectors;

mostra-li l'aixerida llauradora
que enrolla·ls cabells rulls,
y la flama d'Aràbia enlluernadora
mostra encara en los ulls;

45 y al fadrí que en el camp la forta rella
enfonsa ab puny valent,
cantant llarga cansó, que als ouïts d'ella
porta amorós el vent;

mostra-li la barqueta peixcadora
50 que solca·l mar brillant,
y la gentil Roseta, que a la vora
la espera suspirant;

29 Si … meravelles] Si per obrar aquexes maravelles (*IC 1906*). | 33 axís] aixís (*ALP 1907*). | 41 l'aixerida] l'axerida (*IC 1906*). | 45 y al] y el (*IC 1906*). | 46 enfonsa] enfonza (*IC 1906*). | 49 peixcadora] pescadora (*IC 1906*). | 52 la espera suspirant] l'espera sospirant (*IC 1906*).

y la viuda, que·n plors banyat el rostre
y el cor tot ple de fel,
55 exclama, alsant els brasos: «¡Pare nostre,
tu que estàs en lo cel!».

Y si plau a sa noble fantasia,
mostra-li en trono d'or
la reyna de la dolsa poesia,
60 que al pit porta una flor;

y als trovadors, lluytant per les victòries
del nostre saber gay,
y tots cantant les valencianes glòries,
que no finaran may.

III

65 Jo volgués que en mos versos res haguera
de dolent ni d'amarch;
donar-te, ¡oh llegidora!, jo volguera
esparces d'Àusias March.

Mes ells pendran dolsor, si·n tenen poca,
70 de tos llabis de mel;
y ton pare, escoltant-los de ta boca,
creurà que a sos ouïts baixen del cel.

[1906]

64 finaran] finiran (*IC 1906; ALP 1907*). | 72 baixen] baxen (*IC 1906*).

109.

«Ferits al cor» fou publicat, per primera vegada, en l'antologia *Poesies triades* (Barcelona, 1906, pp. 57-60; PT 1906) –de fet, és l'únic poema inèdit que incorporava aquell recull– i, tres anys després, en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). Segons Lluís Guarner («Pròleg» a *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 494), «adopta una forma narrativa popular en la qual es desenvolupa un assumpte sentimental de poble, explicat amb sentiment de malenconia», i «es pot assegurar que pertany a l'última època del poeta». Així, la composició explica dues històries protagonitzades per religiosos que avancen en paral·lel i que, finalment, s'entrecreuen: la de l'ordenació d'un prevere, i la d'una jove que professa com a novícia en un convent. Es tracta d'una poesia de temàtica entre sentimental, popular i religiosa relacionable amb d'altres que escrigué Llorente durant aquesta mateixa època –com ara «Ovelleta mansa»– que parlen de les persones que consagren la seua vida a Déu i els altres com una fugida cap endavant, és a dir, buscant la manera de guarir les ferides del cor: les que produeix el desamor.

Ferits al cor

I

Vui, festa de Sant Joan, cantarà missa.
En lo poble, ¡quin goig!, ¡quanta alegria!
El tabalet, joyós, pertot repica;
les campanes, a vol van tot el dia.
5 En l'iglésia se sent flayror que engisa,
enramada ab romer y sarjolida.
Ple de llums y de flors l'altar, ¡com brilla!,
tot apanyat de draps de seda fina.

La missa és la major, de tres en ringla:
bon colp de capiscols y escolania.
Sona l'orgue sagrat ab veu dolcíssima;
forma allà dalt l'encens blanca boyrina.
Quant alsaven a Déu, ¡quina delícia!
Com si als ulls enlayrats el cel s'obrira.
A fora, en lo carrer, ¡la gent com crida!
¡Quin tronar de masclets! Dos-cents n'hi havia.
El nou capellanet ja ha dit la missa:
ja illumena son front gràcia divina.
Per besar-li la mà, que·l Senyor guia,
la gentada entorn d'ell s'arremolina.
Bona sort tot lo món li pronostica:
–«¡Gran canonge farà!». –«¡Portarà mitra!».
El jove sacerdot calla y sospira;
en son rostre groguench la mort se pinta.

II

Al convent de Jesús hi ha una gran festa:
de corona està vui la Visanteta.
Si en el poble hi ha goig, també hi ha pena:
fadrina com un sol, ¿per què·l món deixa?
Un hort tot ple de flors el convent sembla,
de roses enramat y de ginesta.
Ben arreglat de llums l'altar rumbeja,
cobert pertot de draps d'or y de seda.
Parents y benvolents omplin la iglésia;
entremitj dels padrins ve la mongeta.
Du corona de flors, ¡un àngel sembla!

Un vel blanch com la neu del front li penja.
Porta anells y collars com una reyna;
la falda és de setí, blanca y lluhenta.
Trencat mostra·l color, y està més bella:
40 rosa fina era ahir, vui és azutzena.
Li va dir el retor si·ls tres vots fea:
ella féu los tres vots ab veu molt ferma.
–«Esposa del Senyor –diu l'abadessa–,
s'acaba per tu·l món: vine, al cel entra».
45 L'acompanya plorant la parentela;
fadrina com un sol, ¿per què·l món deixa?
–«Adéu!», li diuen tots, y a tots contesta;
llàgrimes en els ulls ningú li vea.
Vindre a sa mare veu; s'abrasa a d'ella;
50 romp a plorar y diu: –«¡Ay, mare meua!».

III

L'abadia té un hort guardat de l'ayre;
enmitj de l'hort hi ha un banch entre dos arbres.
El retor, malaltís, ja mitj cadavre,
pren allí·l sol d'hivern tot tremolant-se.
55 Pensiu y capficat llig el breviari,
sense apartar dels ulls les grogues planes.
Corrent, saltironant, com fan les cabres,
jua son nebodet, sense aturar-se.

38 blanca y lluhenta] color de perla (*PT 1906*). | 49 s'abrasa a d'ella] s'abraça an ella (*PT 1906*).

¡Alegries d'infant! ¡Penes amargues!
60 ¡Primavera y tardor, allí juntant-se!
Quant a pondre's va·l sol, cambia l'orage:
ve un remolí de vent, les fulles cauen;
nuvolots ennegrits per ponent passen.
Un toch, que ou el retor, li dóna espasme.
65 –«¿Escoltes, nebodet, eixes campanes?
Toquen en el convent: ¡algun mort planyen!»
Respon el nebodet sense aturar-se:
–«¿No ho sabeu? A mitj jorn ha mort sor Carme».
De les mans del retor cau lo breviari,
70 y ell diu: –«Mare de Déu, ¡no·m desampares!»

IV

Les monges, ¡quin plorar per sa germana!
Diu el poble a una veu: –«¡Era una santa!».
Com la Verge d'Agost hermosa estava,
entre les flors y entre llums amortallada.
75 La missa de difunts el retor canta:
la escomensa febrós, febrós l'acaba.
Al doctor han cridat; quant ve, s'esglaya;
quant ja li ha pres el pols, els muscles alsa.
El malalt, tot encés, ¡com delirava!
80 Estigué pernoliat; li feren caixa.
Déu misericordiós el cura y salva.

61 Quant] Quan (*PT 1906*). | 76 escomensa] escomença (*PT 1906*). | 77 quant ve, s'esglaya] quan ve, s'esglaia (*PT 1906*). | 78 quant] quan (*PT 1906*).

Dotze anys vixqué després, ¡vixquera encara!
Tot pobre tingué pa sempre en sa casa;
els dolents y afligits, fe y esperansa.
Oracle per a tots fon sa paraula;
més dolsa que la mel, fon sa ensenyansa.
Li parlava a l'infant com l'infant parla;
penjaven-se·ls menuts de sa sotana.
Y els dia als grans y als gichs: –«¿Sermó vos falta?
Ameu-vos. Ahí teniu la lley cristiana».
Morí·l pobre retor sobre una màrfega;
matalaps ni coixins, res li quedava.
Però, al rebre en el llit l'hòstia sagrada,
tota la llum del cel duia en la cara.

No oblideu este cas, malalts de l'ànima:
les ferides del cor sols Déu les tanca.

[1906]

89 gichs] xics (*PT 1906*).

110.

«¡Valencianeta!», publicada per primera vegada en el núm. 196 d'*Ilustració Catalana* (3 de març de 1907, p. 136; IC 1907), és, com la majoria de les composicions d'aquella època, fruit de la intensa col·laboració que durant els seus darrers huit anys de vida Llorente matingué amb aquella publicació de Barcelona. De fet, en la carta que l'11 de gener de 1907, el poeta valencià adreçà a Josep Alemany, administrador d'*Ilustració Catalana*, Llorente li anunciava: «Pronte remitiré a vostés altra poesia» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 106). Crec que no cal dubtar que es tractava de «¡Valencianeta!». La composició fou també reproduïda en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

¡Valencianeta!

¡Valencianeta que·n somnis viu!
¡Valencianeta que·m tens captiu!
¡Image bella que·l cel m'envia
y fa més dolsa ma poesia!

Per a que guarde grat ton recort,
te veig jo sempre dintre d'un hort,
cullint alegra les flors hermoses
que al punt esclaten hon els dits poses.

Són un bosch negre tos cabells rulls,
són foch y flama tos ardents ulls;
quant ells m'esguarden no·m deixen viure.
Són fets tos llavis per al mitj riure.

9 Són … negre] Són fosca selva (*IC 1907*). | 10 són … ulls] sol de mitxdia tos triumfals ulls (*IC 1907*). | 11 quant] quan (*IC 1907*). | deixen] dexen (*IC 1907*). | 12 mitj] mitx (*IC 1907*).

No eres tu blanca com lo blanch llir;
tampoch morena te se pot dir;
la color mostres plasenta y bona
de les espigues que juny sahona.

Per diadema de gran tresor,
portes, com reyna, la pinta d'or;
el sol, ponent-se, pareix que·t done
son brillant cercle perquè·t corone.

Dels cabells negres, caragolats,
dos flochs te penjen als dos costats;
ta llarga trena, que no·s destria,
claven agulles de argenteria.

Com aygües clares corrent a doll,
un riu de perles portes al coll;
a janglots cauen de cada orella
les esmeraldes, y et fan més bella.

Jipó de seda, cenyit y just,
ton pit dibuixa per al meu gust;
mocador portes, que·l desitj tenta
de sutil randa ben trasparenta.

Ta falda tova, d'hermós setí
de flors brodades, sembla un jardí;
mostra escotada la sabateta,
com la neu blanca, ta calsa neta.

15 plasenta] plascenta (*IC 1907*). | 22 penjen] penjan (*IC 1907*). | 24 claven] clavan (*IC 1907*). | 30 dibuixa] dibuxa (*IC 1907*). | 31 desitj tenta] desitx tempta (*IC 1907*). | 32 trasparenta] transparenta (*IC 1907*). | 33 setí] satí (*IC 1907*). | 34 brodades] brodada (*IC 1907*). | 36 ta] la (*IC 1907*).

Com tronch flexible de datiler
que ayrós agrunsa lo vent llauger,
ab ritme armònich se mou y es bresa
lo teu cos gràcil de jove deesa.

¡Dels vergers nostres suprema flor!
¡La rosa tu eres que enjamay mor!
Les valencianes totes són belles;
tu l'encant juntes de totes elles.

¡Valencianeta que·n somnis viu!
¡Valencianeta que·m tens captiu!
¡Valencianeta sense parella,
per amorosa, polida y bella!

May en la terra trovar-te puch;
però en la pensa ta image duch,
image pura que·l cel m'envia
per a que endolce ma poesia.

No sé si somnis mos somnis són;
si vius y alenes, no sé·n quin món.
Te veu y estima sols ton poeta:
¡Vine als seus brasos, valencianeta!

[1907]

38 llauger] lleuger (*IC 1907*). | 52 endolce] endolci (*IC 1907*).

III.

Aquesta breu composició aparegué publicada en el número 1, corresponent a l'1 d'abril de 1907, d'*El Altar del Mercat*, «Programa de les festes que la Nova Asociació de l'Altar del Mercat, canònicament fundada en la real parròquia dels Sants Juans, ha de celebrar a son patró san Vicent Ferrer durant els dies del 3 al 8 de abril del present any» (EAM 1907). Així, fou publicada en la part superior dreta de la portada, precedida d'una breu composició en castellà –cinc versos– titulada «A S. Vicente Ferrer» i signada per «José Cirugeda Ros, deán», que diu així: «Le elevó su virtud a los altares; / el pueblo fiel le invoca y reverencia; / y honor y gloria de los *patrios lares* / es patrón, por sus dotes singulares, / de la Ciudad y Reino de Valencia». Sense títol –el que hi posem, manllevat del darrer vers, és, per tant, factici–, la de Llorente únicament s'encapçalava del lloc i data de redacció: «Valencia, 22 marzo de 1907». Aquest poema mai no ha sigut inclòs en cap recull líric llorentí. Per tant, pot ser qualificat com a pràcticament inèdit.

[El dia de Sant Vicent]

¿Voleu conéixer si hi a
cuansevol signe oportú
per a averiguar si algú
és o no bon valencià?
Observeu rònegament
(y d'engany no tingau por)
si se li eixampla o no·l cor
el dia de Sant Vicent.

[1907]

D [1907]] Valencia, 22 marzo de 1907 (*EAM 1907*).

112.

L'any 1907 es compliren cinquanta anys de la publicació de les tres primeres poesies valencianes de Llorente en el periòdic *El Conciliador*, que dirigia Pasqual Pérez i Rodríguez. Amb aquest motiu, la junta directiva de Lo Rat Penat, aleshores presidida pel baró d'Alcahalí, dedicí aprofitar els Jocs Florals de València d'aquell any, que tingueren lloc el dia 30 de juliol, per a celebrar les noces d'or de Llorente amb la poesia valenciana. Així, durant el certamen, que comptà amb la presència de la infanta Isabel de Borbó, germana del rei Alfons XII, fou guardonada amb la Flor Natural la composició «Visanteta. Cansó nova de un poeta vell». Llorente, fent ús del privilegi que li conferia aquell premi, demanà a la infanta que es dignara acceptar la presidència de la festa. La infanta ho agraí, però indicà al poeta llorejat que, en el seu lloc, nomenara com a reina de la festa la Srta. Margarida Ruiz de Lihory, filla del baró d'Alcahalí. L'homenatge a Llorente continuà amb la lectura d'un missatge col·lectiu en valencià que, tal com ell mateix reconegué en 1911, fou redactat per Josep Sanchis Sivera, i on, entre altres coses, s'afirmava que «de tots los que primer vos seguiren en la feyna de restablir la puritat de nostra llengua y aplicar-la de nou al conreu de la literatura, no·n queda ningú. Solament tenim encara l'il·lustre autor del *Llibret de versos*, com patriarca de nostre renaiximent, com mestre, y més que mestre com pare de tots los que avuy trevallem y lluytem a l'ombra de la senyera, fa cincuanta anys gloriosament alsada». I, a continuació, la reina de la festa li lliurà una corona de llorer com a signe de reconeixement i immortalitat.

Amb el títol de «Visanteta. Cansó nova de un poeta vell», la composició premiada fou publicada l'endemà de la festa, el 31 de juliol de 1907, en el diari *Las Provincias*, juntament amb la crònica del certamen (LP 1907). Posteriorment, aparegué en l'opuscle *Homenaje al Exm. Sr. D. Teodor Llorente y Olivares ab motiu del 50 aniversari de la publicació de sa primera poesia valenciana* (València, 1907; HTLlO 1907), en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1908 (València, 1907, pp. 97-98; ALP 1908) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). Així mateix, cal assenyalar que es tracta

d'una composició que remet a d'altres d'anteriors –«Visanteta» (1870)– i de posteriors –com ara «Romans de Visanteta quant anà a Saragosa» (1908) i «Visanteta en los Jocs Florals» (1909)– i també que, amb el títol «Visanteta. Canción nueva de un viejo poeta», el 2 d'agost de 1907 *Las Provincias* en publicà la traducció castellana feta pel ratpenatista Carles Testor.

En opinió de Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 68), «es tracta d'una peça d'art menor, deliberadament escrita en versos curts i llenguatge popular, que denota la vigoria del poeta i el seu desig ensems de renovellar les formes tradicionals ja rebutjades de la poesia floralesca».

Visanteta

Cansó nova de un poeta vell, que guanyà la Flor Natural
en los Jochs Florals de Lo Rat Penat de 1907, als que asistí
la infanta donya Isabel de Borbón

El sol de estiu se ponia;
sa llum brillava mitj morta;
jo passí per l'alqueria,
y la vaig vore a la porta.
L'antiga pinta portava,
agulles y caragols.
¡Oh quan engisera estava
la giqueta del cor dols!

Per la via del món dura,
mirant ja pròxim son terme,
anava jo a la ventura
y sense saber què fer-me.

ST Cansó … Borbón] Cansó nova de un poeta vell (*LP 1907; HTLlO 1907*); Cansó nova de un poeta vell, que guanyà la Flor Natural en los Jochs Florals de Lo Rat Penat, als que asistí S. A. R. la Infanta Dª Isabel de Borbón (*ALP 1908*).

Perdudes les esperances
que alcen palaus y castells,
¿què·m quedaven? Anyorances
y recorts: ¡coses de vells!

A ella, la viu tan polida
com sempre, y tan amorosa;
de ma terra benehida
la flor més fresca y flayrosa;
de mos pensaments més nobles
símbol afalagador;
musa de les meues cobles,
amada del meu amor.

Y li vaig dir: –«Visanteta,
un·altra vegada·t trove,
¡visió ideal del poeta,
sempre hermosa y sempre jove!
Per si vore't altra volta
no puch avans de morir,
com mon testament escolta
les paraules que·t vull dir.

No eres, ma dolsa estimada,
una o altra, esta o aquella;
València veig encarnada
en tu, volguda donzella;
de totes les seues filles
gràcia y hermosura has pres;
en totes elles tu brilles,
y elles brillen en tu més.

Quant hi a festa valenciana,
y en carro triunfal tu portes
la bandera soberana
de nostres glòries may mortes,
jo te contemple y t'admire
embelesat com ningú,
y de nostra pàtria mire
la image més bella en tu.

Quant devota clavariesa,
que el mirar a terra inclina,
sobre·l cap airós estesa
dus la negra mantenilla,
y en veu baixa als parenostres
del vicari respons bé,
als meus ulls encantats mostres
la figura de la fe.

Quant punteja una mà destra
la citra en la nit callada,
y poch a poch la finestra
obris per a ouir l'albada,
y a l'apuntar el nou dia,
aguaytes ja sens temor,
en tu, ¡flor de poesia!,
veig l'emblema de l'amor.

Volguera jo que guardares
sempre eixa triple corona;
volguera que·t conservares
sempre bella y sempre bona,

sempre amorosa y cristiana
70 segons el sant ús antich,
sempre y sempre valenciana,
que tot en assò te ho dich.

Y si una ventada forta
ve del temps, que tot ho acaba,
75 y algo te arranca y s'enporta
de lo que·n tu s'admirava,
si·t fa desprendre't d'agulles,
de perles y pinta d'or,
filla meua, no·t despulles
80 dels sentiments del teu cor.

Assò·t demane, y que poses,
quant la mort per a mi vinga,
un pomell de fresques roses
en la tomba que jo tinga.
85 De la que·m fon tan amada
altre homenaje no vull;
bé termina la jornada
qui flors, al morir, recull.

Tu, esperant altre poeta,
90 que cante millor tes glòries,
viu felís, valencianeta,
per a guanyar més victòries,
tan galana com vui·n dia,
tan bona, que és lo més gran,
95 viu per a goig y alegria
dels nous sigles que vindran.

* * *

Esta història falaguera,
tan senzillament contada,
no sé si fon cosa vera
o si fon cosa somniada.

Veritat o ensomni sia,
olvidar-la jo no puch,
y omplint-me de poesia,
dins de la ànima la duch.

ENDRESA

Augusta infanta d'Espanya,
la que més el poble vol,
la que vui llumena y banya
lo raig pur de nostre sol;
la que fores benvinguda
a nostra noble ciutat,
dijós y alegre·t saluda
lo vell trovador cansat;
y ple d'orgull, te presenta
la giqueta del cor dols,
la de la pinta lluhenta
y els bufaners caragols;
la que és de València hermosa
representació gentil;
la que, per a tu, amorosa
cull les roses y el gesmil;

la que·t mostra y significa
son amor en eixes flors,
y perquè a tu les dedica
volgués tindre-les millors;
la que per tu, bona infanta,
cap al cel los ulls alsats,
prega humil a nostra santa
Mare dels Desamparats.

[1907]

113.

Amb el títol de «Viatge nuvial», aquesta composició fou publicada per primera vegada en el núm. 218 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 4 d'agost de 1907 (p. 499; IC 1907), i dos anys després, i amb el ja definitiu de «Viaje nupcial», fou reproduïda en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Uns mesos abans de veure la llum per primera vegada, concretament el 6 d'abril de 1907 i en carta personal adreçada a Josep Alemany i Borràs, administrador d'*Ilustració Catalana*, Llorente havia escrit: «Estich esperant que millore·l temps, que encara està aquí prou fresch, per a anar al camp, y allí, tranquil, repasaré y acabaré dues o tres composicions valencianes, que destine per a la simpàtica *Ilustració*» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 107). És molt probable que una d'aquelles composicions fóra «Viaje nupcial».

Viaje nupcial

Barca de vela llatina
com l'ala d'una gabina,
que·n nostra mar llevantina
obris un solch d'argent y or,
per a fer el nupcial viaje,
¿vols donar-me a mi pasaje
y a la dama del meu cor?

T Viaje nupcial] Viatge nuvial (*IC 1907*). | 2 gabina] gavina (*IC 1907*). | 4 obris] obres (*IC 1907*). | 5 nupcial viaje] nuvial viatge (*IC 1907*). | 6 pasaje] passatge (*IC 1907*).

–Vine, si la nau t'agrada.
Anem a l'Illa Daurada,
la que dos germanes té.
Les tres són com tres sirenes;
y si endolcen nostres penes,
qui allí arriva ho sab molt bé.
Són a quina més galana;
però és la major germana
la robadora del cors;
y encanta a aquell que la mira,
com si enmitj la mar sortira
un cistellet ple de flors.

–¡Oh bon mariner!, no·t canses,
tes falagueres lloanses
són veritat punt per punt.
De bona gana faria
l'agradosa travesia;
però vull anar més llunt.

* * *

–Tu, que al vent de la mar dónes
les veles que ompli redones,
fent vibrar les blanques lones,
capità del bergantí,
un amador y una amada
volen pendre la volada;
¿nos vols dur a ella y a mi?

12 y … penes] y si aconhorten les penes (*IC 1907*). | 18 enmitj] enmitx (*IC 1907*). | 28 vibrar] cruxir (*IC 1907*).

–Si deixar vols esta terra,
vine; anirem a Inglaterra,
hon s'anubola·l cel blau,
hon baix de blanques boyrines
les onades nacarines
fa rodolar vent suau.
De la mar del Nort llunyana
creuarem la inmensa plana,
y estendrem més nostre vol,
buscant les darreres fites
en les plajes moscovites,
hon brilla en la neu el sol.
–Capità, molt me plaguera
vore en ta barca velera
altres terres y altra mar.
Bona sort ton baxell haja;
mes deixa-nos en la plaja:
molt més llunt volem anar.

33 deixar] dexar (*IC 1907*). | 38 fa rodolar] fa rodar un (*IC 1907*). | 42 darreres] derreres (*IC 1907*). | 46-47 vore … mar] vore en la terrestre esfera / tot lo que·s veu allà amunt (*IC 1907*). | 48 baxell] vaxell (*IC 1907*). | 49 deixa-nos] dexa-nos (*IC 1907*). | 50 molt … anar] volem anar molt més llunt (*IC 1907*). | 45-50 *A propòsit d'aquesta estrofa, el 7 d'agost de 1907 i des de la «Plaja de Nazaret», Llorente escriu a l'administrador d'*Ilustració Catalana *per dir-li*: «Amich Alemany: si esta carta arriva a temps, fassa vosté cambiar una estrofeta de ma poesia *Viaje nupcial*. La que diu: "Capità, molt me plaguera / vore en la terrestre esfera / tot lo que·s veu allà amunt. / Bona sort ton baixell haja; / mes, deixa-nos en la plaja: / volem anar molt més llunt". Cambie's d'esta manera: "Capità, molt me plaguera / vore en ta barca velera / altres terres y altre mar. / Bona sort ton baixell haja; / mes, deixa-nos en la plaja: / volem anar molt més llunt"» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 108). *Alemany degué respondre que, com resulta evident, la revista ja estava impresa i que no s'hi podia fer res. El 20 d'agost Llorente tornava a escriure-li per dir-li*: «Amich Allemany [*sic*]: Importa poch que no arrivara a temps el cambi d'una de les estrofes del *Viaje nupcial*. Volia evitar la repetició pròxima de uns asonants en *u*. Ja ho corregiré en la nova edició que estich preparant del *Nou llibret de versos*» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 108).

* * *

Barcot de formes estranyes,
que portes en les entranyes
un fornal, y el cel empanyes
ab son fumareig obscur.
Un amador y una amada
volen pendre la volada;
digues-me, ¿te'ls vols endur?

–Arrivareu a bon·hora;
solcarem de vora a vora
tota la Atlàntica mar;
voràs, a l'altra ribera,
verge del món engisera,
l'Amèrica rumbejar.
Voràs boschs, voràs florestes,
que són com eternes festes,
que a l'home li dóna Déu;
y ciutats que·l món admira
brollar-hi, com si la lira
sonara encara d'Orfeu.

–Nauger valerós, perdona.
Tot lo bo que·l món nos dóna
allí ho trovaríem junt.

52 les] tes (*IC 1907*). | 54 ab son fumareig] ab ton fumereig (*IC 1907*). | 55-57 Un … endur?] un·amorosa parella / volgués creuar la mar bella / digues: ¿te la vols endur? (*IC 1907*). | 58 Arrivareu] Has arribat (*IC 1907*). | 62 engisera] encisera (*IC 1907*). | 69 sonara encara] sonara en les mans (*IC 1907*). | 70 Nauger] Nauxer (*IC 1907*). | 72 trovaríem] trobaria (*IC 1907*).

Però arranca, y no m'esperes;
m'han tentat altres quimeres:
vull anar més llunt, més llunt!

* * *

Anar volador volguera,
ab ma dolsa companyera,
a un món tot nou, que estiguera
a mil llegües d'aquest món;
món que·l meu amor creara,
y al meu amor contestara,
com el temple a Déu respon.
Món sense frau ni mentira,
que nostra ànima l'omplira,
món que fora món y cel;
tot dolsor, tot llum y aromes;
y hon la dija, a les colomes
semblant, no tinguera fel.

–¡Molt lo teu desij abarca!
Pilot no busques ni barca;
ja·ls tens, felís somniador.
Pren ta ilusió per a guia,
y ella·t marcarà la via
per a solcar, nit y dia,
la mar de la poesia
en lo baxell de l'amor.

[1907]

77 ab ma dolsa] portant a ma (*IC 1907*). | 82 el] lo (*IC 1907*). | 87-88 y … fel] y hont, semblant a les colomes, / la ditxa fóra sens fel (*IC 1907*). | 89 desij] desitx (*IC 1907*).

114.

«Matinal» fou publicat per primera vegada en el núm. 228 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 13 d'octubre de 1907 (p. 660; IC 1907). És molt probable que Llorente el redactara durant els mesos d'estiu i l'enviara a Josep Alemany, administrador de la publicació, a finals d'agost. De fet, en la carta que amb data 20 d'agost de 1907 envià al català per comentar-li un detall del poema «Viaje nupcial», aparegut el 4 d'agost, Llorente li anunciava: «Ara li envie uns altres versos: no s'acaba encara el capdalt» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 108). És molt probable que s'hi referira a «Matinal», que fou la següent composició llorentina a estampar-se en *Ilustració Catalana*; i que, mesos després, aparegué també publicada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1908 (pp. 307-308; ALP 1908) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Matinal

Encén el dia nou ses llums primeres
y l'himne del matí cantà ja·l gall.
Òbrich los ulls y veig les tres palmeres
qu·enmitj dels tarongers alcen llaugeres
al cel pur de l'estiu l'ayrós plomall.

Mamprén cantant el vol la cogullada;
movent pertot refrescadora onada,
aleteja en l'arbreda·l ventijol;
y entremitj de boyrina emporporada,
com un rey baix el pali, naix el sol.

3 los] els (*IC 1907; ALP 1908*). | 4 qu·enmitj] qu·enmitx (*IC 1907*). | alcen llaugeres] alsen lleugeres (*IC 1907; ALP 1908*). | 9 entremitj] entremitx (*IC 1907*).

Naix el sol, y en l'espay, ple de alegria,
se desfà l'ombra, com volàtil fum;
y a tota nova flor que s'obri al dia,
una trèmola perla·l cel envia,
y dóna a cada perla un raig de llum.

Obri·l pastor la porta a les obelles,
que apretant-se entre si, com solen elles,
de lluny aspiren la flayror dels prats;
els jornalers, les argentines relles
prenen y les acoplen als forcats.

Seguix la empolsegada carretera
encara mitj dormint el carreter;
y a l'hora que li marca sa carrera,
rastre deixant de blanca fumaguera,
creua·l pla, tot xiulant, el tren primer.

En l'hort, entre rosers y clavellines,
llavant-se y pentinant-se, les fadrines
riuen y parlen al costat del pou;
y junt ab lo soroll de les veus fines,
l'agre rodar de la corriola s'ou.

En l'ermitori que llunyà·s divisa,
la campaneta repicant avisa
que ja està revestint-se·l capellà;
una vella, molt vella, se'n va a missa
y la néta major du de la mà.

16 obelles] ovelles (*IC 1907; ALP 1908*). | 20 acoplan] acoplan (*IC 1907*). | 22 mitj] mitx (*IC 1907*). | dormint] dormit (*IC 1907; ALP 1908*). | 24 deixant] dexant (*IC 1907; ALP 1908*). | 27 llavant-se] llevant-se (*IC 1907*).

Al front de la quadrilla ben armada
ix al camp el patriarca llaurador;
al cel alsa la vista esperansada,
y diu: «Avui tindrem bona jornada,
40 gràcies sien donades al Senyor!».

Y al meu esguart de somniador poeta
en son trono de llum apareix Déu,
que estén ceremoniosa la mà dreta,
y benehint la terra, per ell feta,
45 marca, allà dalt, el signe de la creu.

[1907]

115.

«Ovelleta mansa» fou publicat per primera vegada en el núm. 237 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 15 de desembre de 1907 (p. 812; IC 1907), i, al cap de poques setmanes, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1908 (València, 1907, pp. 199-200; ALP 1908). Posteriorment, fou integrat en el *Nou llibret de versos* de 1909. Com «Lo rosari de la viuda», «Ferits al cor», «La creueta de mossén Jacint», «A un poeta sacerdot» i «L'escolanet de santa Anna», «Ovelleta mansa» és una composició protagonitzada per persones pertanyents a l'univers religiós –rectors, vicaris, monges, escolanets…– que, o bé havien consagrat la seua vida a Déu i als altres, o bé hi tenien una gran vinculació; i de les quals, d'alguna manera, visqué sempre envoltat Llorente, especialment durant els seus darrers anys.

Ovelleta mansa

Era humil, y tendra, y bona,
com una ovelleta mansa.
Son pare, ¡quant la volia!
Sa mare, ¡la idolatrava!
Fora del llit, tots els dies,
la encontrava al nàixer l'alba;
a tot, gojosa, atenia;
per tots portava la càrrega.
Era, en lletra, molt entesa:
quant l'hivern les nits allarga,
llibres que·l retor li duya,
llegia a tots els de casa.

6 nàixer] néxer (*IC 1907*). | 10 quant] quan (*IC 1907*). | 11 retor] rector (*IC 1907*).

Tenia una germaneta
més jove, y d'ella cuidava;
15 era son orgull, sa glòria:
li dia «la meua infanta».
La petita, més hermosa
era que l'altra germana;
el fadrí més rich del poble
20 escomensà a festejar-la.
La major, avans gojosa,
¿què·s lo que té?, ¿què li passa?
¿Per què·l sol de l'alegria
no resplandeix en sa cara?
25 Un dia li diu sa mare:
–«Ta germaneta se casa;
¿la roba li cusiries?
–Mare, sí, de bona gana».
Pren el didal y l'agulla:
30 ¡quin muntó de roba blanca!
Estigué cusint dos mesos,
tranquila, séria y callada.
Per queixar-se de la feyna,
no tingué ni una paraula.
35 Una nit, quan no la oïen,
digué: –«¡Verge meua, ampara'm!».
Vingué·l dia de la boda;
brillà en sos ulls llum estranya;
rigué molt, y tots cregueren
40 que contentíssima estava.

16 dia] deya (*IC 1907*). | 21 avans] abans (*IC 1907*). | 27 cusiries] cusirias (*IC 1907*).

A l'endemà, quant el dia
encara no apunta, s'alsa;
y a sa mare, quant desperta,
d'esta manera li parla:
45 –«¡Mare de la meua vida!
Mare, Déu m'ha tocat l'ànima.
¿Ouïu eixa campaneta?
Ella al convent me reclama».
–«¡Filla de la meua vida!
50 Filla, ¿què·m dius que me mata?
Jo sense tu no puch viure:
si·t vas, ma vida s'acaba».
–«No ploreu, ¡oh mare meua!
Sóch vostra filla y esclaba;
55 mentres no·m doneu llicència,
seré mongeta en ma cambra».
Un altaret ple de ciris
posa damunt d'una taula;
enmitj de l'altar la Verge
60 dels Dolors en una estampa.
–«Quant acabe la faena
vindré», li diu contemplant-la;
«tinch, Mare meua, altra mare,
y servir-la Déu me mana».

41 quant] quan (*IC 1907*). | 43 quant] quan (*IC 1907*). | 47 ¿Ouïu eixa] ¿Ohiu exa (*IC 1907*). | 53 meua] meva (*ALP 1908*). | 54 esclaba] esclava (*IC 1907; ALP 1908*). | 58 damunt] demunt (*IC 1907*). | 59 enmitj] enmitx (*IC 1907*). | 61 Quant] Quan (*IC 1907*).

65 Passaren cinch anys; els pares
no volen més contrariar-la.
En el convent, ¡quina festa!
Tan bona no s'ha vist altra.
A una veu diuen les monges:
70 –«El Senyor nos l'ha enviada;
per a la escola dels pàrvuls
és la mestra que nos falta».
Al vore als menuts deixebles,
la novícia ¡com s'encanta!
75 Pareix que·n son pit de verge
un cor de mare li naixca.
Allí als nevodets encontra,
y es commou y es sobresalta;
els ulls se li omplin de llàgrimes
80 de tant que·ls besa y abrasa.
A son pit els acarona,
de acaronar-los no·s cansa,
y quant d'ella se desprenen
un suspir molt fondo exhala.
85 Tots los dies a la escola
contenta y alegre baixa;
y és, quant entra per la porta,
com si el sol per ella entrara.

77 nevodets] nebodets (*IC 1907*). | 79 omplin] omplen (*IC 1907*). | 83 quant] quan (*IC 1907; ALP 1908*). | 84 suspir] sospir (*IC 1907*). | 86 alegre baixa] alegra baxa (*IC 1907*). | 87 quant] quan (*IC 1907*).

Al ser les llisons finides,
90 munta, y en la celda·s tanca;
diuen que allí plora y resa;
no hi a qui de cert ho sàpia.
Quan entra la mare priora,
la veu sempre asosegada;
95 si les penes l'atormenten,
du molt fonda la borrasca.
Té l'esperit viu y pronte,
però la forsa li manca;
desfallí sense esglayar-se:
100 dos anys estigué malalta.
A tots donà bon exemple;
sofrí tot son mal en calma;
per una estreta finestra
el cel hermós contemplava.
105 Los seus ulls espills semblaven
de divinal esperansa:
al tancar-los per a sempre,
mitj ria son llavi encara.
Al convent tots la volien,
110 tots la tenien per santa…
Vixqué y morí la mongeta
com una ovelleta mansa.

[1907]

92 a] ha (*IC 1907*). | 97 pronte] prompte (*IC 1907*). | 102 en] ab (*IC 1907*). | 108 mitj] mitx (*IC 1907*). | D [1907]] València, 1907 (*IC 1907*).

116.

Amb el subtítol de «Romans anacreòntich», «Roses de dacsa» fou publicada per primera vegada en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1908 (València, 1907, pp. 257-259; ALP 1908), i posteriorment, en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909). Segons el *Diccionari català-valencià-balear*, un «anacreòntic» és un poema «que canta la vida alegrement, descriu amb ingenuïtat la naturalesa i l'amor i canta els plaers del menjar».

Roses de dacsa

Romans anacreòntich

I

—«Tanqueu, tanqueu la porta,
y asegureu la tranca;
la nit ve fosca y freda,
y al llunt l'òvila canta.
La gent, gran y menuda,
del mas està ja en casa;
les dones, en la cuina;
els hòmens, en la entrada;
en lo corral, els gosos;
les bèsties, en la cuadra;
y el ramadet d'ovelles,
plegat baix la porjada.
Pep, corre a la llenyera,
porta un brasat de branca;

1 Tanqueu] Vingau (*ALP 1908*). | 3 ve] be (*ALP 1908*).

15 aviva en la llar pronte
brusenta foguerada;
salten pertot espurnes,
munte xiulant la falla,
y el fumeral regolfe
20 de tant de fum y flama.
Y tu, Maria Rosa,
vine, el sopar prepara;
tots han fet bona feyna,
y el que menys, ja badalla;
25 y si és que voleu gorja,
després la tindreu llarga».
Aixís diu el casero,
home ja de cincuanta,
d'un cigarrot xuplant-ne
30 la nicotina amarga,
y les dos mans negrenques
ficades en la faixa.
La casera, matrona
aixerida y bledana,
35 en la tauleta posa
la toballola blanca,
les culleres de fusta,
pulcres com l'or y l'àmbar,
y el pa, que Déu els dóna,
40 y ella mateixa pasta.
Y l'olorós caldero
que en la llar el bull alsa,
llaugera a un plat aboca

d'aquells de major marca,
45 hon flors blaves Manises
pintà en gentil garlanda,
y enmitj, obrint el pico,
un·au, igualment blava.
Tots los hòmens s'asenten
50 en cadireta baixa,
y formen, apretant-se,
estret rogle a la taula;
entre genolls y cames
trau el cap la gicalla;
55 les dones, més modestes,
fan un corrillo a banda;
y tots, muts y solemnes,
sopen de bona gana.
Ja·l pastor, mitj salvatje,
60 llejot, espés de barba,
en los atlètichs brasos
pren gojós la guitarra;
ja·ls dits peluts y negres
sobre les cordes passa;
65 ja dolcíssimes notes
poch a poch els arranca;
y el cap tira en arrere,
y el fosch trespol esguarda,
y riu en sos ulls d'ogro
70 una dolsor d'Arcàdia.
Toca un vell, tremolant-se,
la octavilla galana,

y un fadrinet la citra,
que a la d'Orfeu iguala.
75 Ja han eixit les parelles,
ja estan a punt de dansa:
elles, baixant la vista,
ells, sense dir paraula,
y cadascú en son puesto
80 com inmòvil estàtua;
y el cantador, de sopte,
sa veu ardenta llansa,
y la sentida copla,
ales batent, s'enlayra,
85 y més puja, y més puja,
conmoguda y vibranta;
y després la cadència
cau, y cau, y s'allarga
com un gemech tendríssim
90 y dols, que may s'acava.
Balladores parelles,
vostra hora és arrivada:
alceu el front, els brasos
obriu, mogau la planta
95 al ritme de la música
que·ls moviments vos marca.
Al ballador y a d'ella,
l'ayrosa acompanyanta,
invisible cadena

87 després] demprés (*ALP 1908*).

100 els ajunta y separa;
ella fuig vergonyosa,
ell atrevit l'alcansa,
ella s'esmuny, y torna,
y fuig altra vegada.
105 ¡Amorós simulacre
que al jovent sempre encanta,
y que com joch comensa
y el fi no hi a qui·l sàpia!
La Nardeta pot dir-ho,
110 la filla de la casa,
de tantes balladores
la que s'endú la palma,
la que·n los ulls encesa
porta la llum de l'alba,
115 y pareix una hermosa
ninfa del bosch somniada,
que vist faldetes rojes
y espardenyetes calsa.
Ho pot dir la Nardeta,
120 que de ballar no·s cansa
quant és Blay sa parella,
un fadrí que li agrada,
perquè empunyant l'aladre
en el camp a tots guanya;
125 o serà (jo me ho pense)
per sa gentil estampa.
Així a Maria Rosa
el casero li parla:

–«Als balladors y als músichs,
130 com correspon, regala.
Torra cacau: no tardes,
que·l caliu ja se'n passa;
el vi de Turís porta,
el resoli d'Aldaya,
135 el cofí de les figues,
el caixonet de pansa».
Afegix la Nardeta:
–«Y fem roses de dacsa».
Ja els grans menudets porta,
140 y semblen en sa falda
grapat de rubins rojos
sense pulir encara;
en petita paella
els tira; en ella escampa
145 un rajolí de l'oli
més fi que ix de l'almàcera;
en la llar, a la vora
del foch agenollada,
sobre·ls tihons encesos
150 la meneja y la sacsa;
un plat damunt li posa
que la cubrix y tapa,
y a poch, tan majestosa
com una reina, s'alsa,
155 en les mans morenetes

149 tihons] tions (*ALP 1908*).

per el mànech portant-la.
Els fadrins la rodejen,
y quant el plat aparta,
com Etna que·s desperta
160 y rimbomba y esclata,
fan les roses blanquíssimes
altra explosió volcànica,
y a Blay, que més s'acosta,
li peguen en la cara.
165 ¡Quin goig! ¡Quina cridòria!
¡Que xiulits! ¡Quanta rialla!
Riu que riu la Nardeta,
ell riu que riu, y exclama
les mans als ulls portant-se:
170 –«¡Si tort almenys quedara!
Glòria meua seria
la pena que·t tocava».
Retrona del casero
la veu altra vegada:
175 –«Pastor, per fi de festa,
toca a la moda d'ara,
y balleu agarrant-vos
com ballen allà en Xàtiva».
Blayet, ¡quina alegria!
180 ¡Quina vergonya, Narda!
Estén ell viu els brasos,
ella s'acosta y calla,

169 portant-se] portant-ne (*ALP 1908*).

y du un pomell de roses
pintat en cada galta.
185 ¡Quan llaugers giravolten!
Res els deté ni els para:
ell la porta per l'ayre
com si fóra una palla;
ella·s sent desvanir-se,
190 s'ofega, el peu li falta,
y cau en la cadira
dijosa y esglayada.

II

De fora, ¡quin silenci!
195 ¡Que quietut! ¡Quina calma!
Sense moure una fulla
el vent de la nit passa;
y allà amunt, les estreles,
en multitut fantàstica,
200 són ulls que palpebrejen,
y en sa divina parla
alguna cosa ens diuen
que nos endolsa l'ànima.
Si és veritat que·ls hòmens,
205 allà en la volta blava,
un astre tenen, signe
de la sort que·ls aguarda,
els de Blay y Nardeta,

192 dijosa] ditjosa (*ALP 1908*).

en esta nit tan clara,
210 seran les dos estreles
de més pompa y més gala;
y en lletres cabalístiques,
nos diran que·s prepara,
per als dies hermosos
215 de la florida Pascua,
en el mas nova festa
com no se n'ha vist altra.
El retor reverendo
al bell cap de la taula;
220 a son costat els nóvios,
en lo front la esperansa:
ell, tot vestit de negre,
du relonge de plata;
ella porta l'ayrosa
225 mantellina de randa,
el mocador de seda,
de merino la falda,
arracades de perles
y agulles d'esmeralda;
230 els padrins, solemniosos;
els pares, als qui·ls salta
per los ulls l'alegria,
la parentela llarga…
El dinar ja termina,
235 mes lo millor li falta:
el vi dols a doll corre,
riu tothom, crida y canta.

Fruytes y llepolies
tantes hi a, que hi a massa:
240 el rahim com un sucre,
que del trespol penjava;
les pomes que asahona
la tardor; la magrana;
les toves coques d'ayre,
245 que a Alberich donen fama;
l'arrop de Benigànim;
el codonyat de casa…
Y entre aquell rebombori
sonen, com una traca,
250 grat recort del noviaje
y amorosa metralla,
els esclafits idílichs
de les roses de dacsa!

[1907]

117.

Aquests quatre versos encapçalen el volum *Cuentos líricos* (València, 1907, p. 7; CL 1907) del periodista, narrador i musicòleg Eduard López-Chavarri Marco (València, 1875-1970), col·laborador de *Las Provincias* i amic personal del fundador i director del diari. Llorente hi publicà una ressenya de *Cuentos líricos* el 19 d'agost de 1907, en què afirmava, entre altres moltes coses, que «el nuevo libro ha causado una impresión de sorpresa, y todos han comprendido que marca una orientación nueva en el cultivo literario de nuestra lengua materna».

A Eduart L. Chavarri

Mon bon amic, tos cuentos y rondalles
tenen del sucre candi la dolsor;
resplandir veig entre ses fresques rialles
los més hermosos sentiments del cor.

[1907]

118.

Del «Romans de Visanteta quant anà a Saragosa», datat el 23 de maig de 1908 i publicat per primera vegada en el *Nou llibret de versos* (1909), no se'n coneix cap edició esparsa. Com és evident, però, guarda una molt estreta relació amb d'altres poemes llorentins anteriors i posteriors, com ara «Visanteta» (1870), «Visanteta. Cansó nova de un poeta vell» (1907) i «Visanteta en los Jocs Florals» (1909). Pel que fa a la data de redacció, el 23 de maig de 1908, cal dir que fou un dia assenyalat a València, ja que es complia el centenari de la declaració, per part de Vicent Doménech, *el Palleter*, de la guerra contra Napoleó.

A propòsit de la commemoració d'aquella efemèride, el diari *Las Provincias* publicà un suplement especial que incorporava escrits al·lusius d'alguns dels millors historiadors del moment, com ara Rafael Altamira, Eduard López Chavarri, Josep Sanchis Sivera, Bernat Morales Sanmartín, Lluís Tramoyeres Blasco, Vicent Vives Liern, Roc Chabàs i Teodor Llorente Olivares; és a dir, molts dels escriptors valencians que havien protagonitzat el moviment de la Renaixença. A més, s'hi reproduïen gravats del rei Ferran VII, del Palleter, del comte de Cervelló, del guerriller Josep Romeu i d'altres. A propòsit d'aquella celebració, un mes després, concretament el dia 28 de juny, Lo Rat Penat inaugurà dues làpides commemoratives: una, de marbre blanc, estava dedicada a «Lo poble de València», i fou ubicada a la plaça de la Companyia –l'antiga placeta de les Panses, el lloc on, el 23 de maig de 1808, «alsant lo crit un palleter li declarà la guerra a Napoleó»–, mentre que l'altra estava adreçada «Als héroes de la Guerra de la Independència, defensors de la ciutat y de estes torres en XXVIII de juny de MDCCCVIII», i fou situada al frontal de les Torres de Quart, símbol de la resistència antifrancesa. Segons que afirmà Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 69), és un «romanç popular en el qual es narra el viatge d'aquesta ideal Vicenteta, que representa la dona valenciana i que acudeix a un romiatge a què havia estat invitat el poeta i al qual no va poder assistir».

Romans de Visanteta quant anà a Saragosa

Visanteta, reina hermosa,
del paradís valencià,
clava ab agulles de perles
tos cabells caragolats;
posa't la pinta dorada
que és ta corona real,
y arracades d'esmeraldes
com les portaves avans;
dóna·l mitj riure a ton llavi,
que·n dolsor guanya al panal,
y als teus ulls la viva flama
que al sol vens en claritat,
perquè·t vull dur a la festa
més solemne que has vist may.
Ix ben alegre a la porta
de la alqueria, y voràs
que per dur-te jo a la grupa
te aguarda mon poltro blanch.
No t'asustes perquè estenga
dos ales fortes y grans,
colpeje la dura terra
y alse·l front cap al cel blau,
que sent tu la engisadora
que tants de prodigis fas,
el Pegaso dels poetes
és ton més propi caball.
¿A hon anem? Munta y agarra't,
te ho contaré camí anant.

* * *

Entrí ahir en la capella
hont entre arcàngels està
la nostra santa patrona
Mare dels Desamparats,
y a sos peus agenollant-me
aixina li vaig pregar:
—«Mare meua, mare santa,
vui fa justament cent anys
que València, al temerari
crit del Palleter, s'armà
en defensa de la terra,
de sos drets y llibertats.
Y acullint-se a vostre amparo
contra tota tempestat,
generala os nomenava
dels exèrcits valencians.
En memòria de aquells hèroes
que ara obliden fills ingrats,
¿què voleu que fassa, oh mare?,
digau-me-u, si axís vos plau».
Baixí·l cap, y una veu dolsa,
molt dolsa, me contestà:
—«Fill meu, pren el bàcul, marja,
y creua, peregrinant,
de les terres valencianes
les fites septentrionals;
munta a la rústega serra
hon Terol està enlayrat;

no·t detingues en Daroca,
ni en Calatayud; avant,
sempre avant, y així que vejes
60 fèrtils y espayosos camps
que·l riu més famós d'Espanya
rega a doll, encontraràs
una ciutat tota en festes,
un temple monumental,
65 y dins del temple ma image
damunt d'un antich pilar.
Jo sóch una, jo sóch única;
estich al cel, allà dalt,
entre voladúries d'àngels,
70 junt a mon fill celestial;
mos fills en la terra·m donen
diferents noms y dictats,
símbols y atributs diversos,
invocacions, prechs y llaus,
75 que a mon tendre cor de mare
tots són placèvols y grats.
La guerra de majors glòries
remembra la Espanya enguany,
y veu la santa patrona
80 del patriotisme triunfant
en aquella image meua
que·ls nobles cors inflamà,
dels que·ls murs de Saragosa
feren del martiri altar.
85 Aneu-hi, fills de València,

l'amor de la pàtria és sant.
Mentres els hòmens no sien
com Déu ho vol, tots germans;
mentres l'ambició enarbore
lo gonfanó dels combats,
defendre la vostra terra
és, ¡oh, fills!, deure sagrat».

* * *

Aquella veu dolsa, dolsa,
aixís dolsament parlà.
Tu, que eres la poesia
que inspira mes millors cants,
polida valencianeta,
fes un bell y flayrós ram
de les roses y dels lliris
que en tos jardins sempre hi ha;
fes un altre ram de totes
tes virtuts, flors més brillants,
y a la Verge aragonesa
dus-los resant y cantant.
Jo, cansat y vell poeta,
li duré este humil romans,
expresió franca y sencilla
de la musa popular.

[1908]

D [1908]] 23 de maig de 1908 (*1909*)

119.

L'edició dels Jocs Florals de Barcelona de 1908 fou especial, ja que el certamen arribava a la cinquantena convocatòria. Llorente, que n'havia sigut nomenat un dels presidents d'honor en representació de València, no pogué assistir a la cerimònia de lliurament dels premis, que tingué lloc el diumenge 3 de maig, a causa, segons que explicà, de la malaltia de la seua esposa. Però es féu present –acompanyat del seu fill homònim, Teodor Llorente i Falcó– en els homenatges a Manuel Milà i Fontanals –president de la primera edició dels Jocs Florals de Barcelona (1859)–, Emili Vilanova i Jacint Verdaguer, que se celebraren en els dies posteriors. Així, durant l'àpat que tingué lloc el 8 de maig a l'hotel Ristol, de Vic, el Poeta de València improvisà uns versets en honor de la jove Maria Ricart, reina dels Jocs Florals del cinquantenari, que varen ser reproduïts –sense títol– en la crònica periodística de *Las Provincias* publicada pràcticament un mes després, el 4 de juny de 1908 (LP 1908), i en què Llorente parlà d'ella com d'«una hermosa catalana; pero no completamente catalana; en su hermosura hay algo de valenciano. […] Por eso, en el banquete que aquel día tuvimos en Vich, un valenciano, muy amigo mío, la saludó de este modo». I a continuació es reproduïen els versets.

Amb algunes variants, i sota el títol «A Maria Ricard, reyna dels Jochs Florals de Barcelona en 1908», l'any 1914 aquesta poesia fou integrada per Teodor Llorente i Falcó en el segon volum dels *Llibrets de versos*, i acompanyada de la següent nota: «Improvisació feta per el autor als postres d'un dinar en homenatge a la reyna dels Jochs Florals de Barcelona de l'any 1908, y que l'ham recullida gràcies a la admiració que sempre sentí per el poeta valencià son company català el llaurejat escriptor en Francesch Matheu, qui mos la donà al fer-se la present stampa». És a dir, que Llorente Falcó l'edità a partir de la versió que li passà Matheu –i que diu així: «Reyna que presidiu les nostres taules, / vull dir-vos lo que sent a ma manera: / vull dir-vos, en cortíssimes paraules, / que per a valenciana vos volguera»–, que degué copiar-la mentre l'escoltava, i no a partir de

la versió que el seu pare publicà en *Las Provincias*, cosa que explica les diferències existents entre totes dues versions, ja que és molt probable que, en reproduir-la en la crònica periodística, Llorente Olivares, o no la recordara exactament, o s'estimara més fer-hi alguns retocs.

D'altra banda, resulta curiós comprovar com Llorente parlà de l'autor d'aquells versets en tercera persona: com d'«un valenciano, muy amigo mío». Circumstància que obeeix al fet que l'article que els reporta està signat per «Valentino», el seu *alter ego* literari. El que no hem pogut aclarir és fins a quin punt aquella xica, que en 1959 Rafael Tasis identificà com a «Maria Ricart i Roger, filla del marquès de Santa Isabel» (*Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya*, 1997, p. 297), tenia o no ascendència valenciana; ja que el seu primer llinatge, *Ricart*, (que, o bé Matheu, o bé Llorente i Falcó, canviaren en *Ricard*), és molt usual a diversos pobles del País Valencià. Potser el joc líric i retòric de Llorente s'haja d'entendre, també, des d'aquest punt de vista.

[A Maria Ricart]

Reina, que presidiu les nostres taules,
vos diré lo que sent a ma manera;
yo vos diré, en poquísimes paraules,
que per a valenciana vos volguera.

[1908]

120.

D'aquesta composició, dedicada a Natàlia Pavlovsky, filla de l'hispanòfil i literat rus domiciliat a París Isaac Pavlovsky, Llorente en publicà si més no tres edicions. La primera veié la llum en el núm. 268 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 22 de juliol de 1908 (p. 508; IC 1908). Així, cal assenyalar que, tres mesos després, en el núm. 281 d'*Ilustració*, corresponent al 18 d'octubre (p. 693), el poeta reusenc Francesc Bartrina publicà una composició titulada també «A Natàlia Pavlovsky» en què assegurava que, el dia en què la conegué, la moscovita estava acompanyada, entre altres, de Llorente, a qui es referia com un amic «de l'ànima»: «Lo dia que·t vaig conèxer / ¡quin bon dia fou per mi / de renovà amistats velles, / de reveure als bons amichs, / y entr·ells al qu·ho és de l'ànima, / que sentat prop teu vegí!».

Gràcies a una carta del pare de la protagonista –escrita des de «St. Jean de Luz, B. Pyrénées», però sense datar–, sabem que Llorente conegué Natàlia Pavlovsky durant els Jocs Florals de Barcelona de 1908, els del cinquantenari, els mateixos en què també conegué Maria Ricart. De fet, amb posterioritat a aquella data, i potser també a la de la publicació del poema en *Ilustració Catalana*, el rus s'adreçà al valencià per comunicar-li que «nous venons de recevoir votre belle poésie, dont vous avez bien voulu honorer ma fille Nathalie. Nous sommes tous ravis, et Nathalie est toute fière et heureuse de l'honneur que vous lui avez fait. Ce sera un de plus beaux souvenirs de son voyage à Barcelone, où elle a eu le bonheur de rencontrer un homme tel que vous et qu'elle n'a connu jusqu'alors qu'à travers le livre de son père, qui vous a consacré des pages, faibles en soi-même, mais pleines de profonde sympathie et de reconnaissance» (*Epistolari Llorente*, vol. II, pp. 215-216). Així, sabem que, ben probablement, l'amistat –o la coneixença– entre Teodor Llorente i Isaac Pavlovsky devia vindre de dues dècades enrere. Siga com siga, el que sabem del cert és que el rus dedicà un exemplar del seu llibre *Souvenirs sur Tourguéneff* (París, 1887), actualment conservat a l'Arxiu-Biblioteca Llorente, «A mon trés estimé conpère M. Théodor Llorente, hommage simpathique. A de reconnaisance de l'auteur».

Mesos després d'aparéixer en *Ilustració Catalana*, Llorente reproduí la seua composició en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1909 (València, 1908, p. 293; ALP 1909) i en el *Nou llibret de versos* (1909).

A Natàlia Paulowsky

Moscovita gentil, flor de les neus,
que per a reina·l septentrió reclama;
filla hermosa del Neva, en los ulls teus
¿com és que resplandix tan viva flama?

¿Com és que lo teu llabi, quant mitj riu,
té tota la dolsor de la mel fresca?
¿Els aixams de l'Himeto aqueixe niu
buscaren per a fer sa millor bresca?

¿Com és tan blanch y pur ton front triunfal,
cenyit per la foscor del cabell negre,
que a mi·m pareix l'albada matinal
quant del fons de la nit renaix alegre?

Havia jo cregut que·n ton país
tot eren gels, y núbols, y tempestes,
que la belltat perdia son encís,
tota esglayada en ses negrors ferestes.

4 resplandix] resplandeix (*IC 1908*). | 5 llabi, quant mitj] llavi, quan mitx (*IC 1908*); llavi, quan mitj (*ALP 1909*). | 7 ¿Els … niu] ¿Els axams de l'Himet aquexe niu (*IC 1908; ALP 1909*). | 8 buscaren per a fer] buscan per fabricar (*IC 1908; ALP 1909*). | 9 triunfal] triomfal (*IC 1908; ALP 1909*). | 12 quant] quan (*IC 1908; ALP 1909*). | 13 Havia … país] Jo·m figurava que·n lo teu país (*IC 1908; ALP 1909*). | 14 tot … núbols] tot eran gels, y núvols (*IC 1908*); tot eren gels, y núvols (*ALP 1909*). | 15 encís] engís (*ALP 1909*).

Tu de mon erro m'has desenganyat;
en sos altars la Grècia no tenia
una deesa que hagués, com tu, juntat
a hermosura tan gran, tanta alegria.

Semblen fets per a tu lo nostre sol,
y les nostres estreles lluminoses,
y el cant joliu del nostre rosinyol,
y dels nostres jardins lliris y roses.

D'eixes flors, y aquest sol, y aquest cel blau,
guarda sempre en ton cor dolsa memòria;
y si és que mon recort també te plau,
si puch obtindre tan brillant victòria,

llig alguna vegada els versos meus
quant allà sies, a la casa teva,
moscovita gentil, flor de les neus,
filla hermosa del Neva.

[1908]

19 una … juntat] una deesa com tu, que hagués juntat (*IC 1908; ALP 1909*). | 21 Semblen … sol] Per a tu semblan fets el nostre sol (*IC 1908*); semblen (*ALP 1909*). | 22 estreles] estrelles (*IC 1908*). | 23 rosinyol] rossinyol (*IC 1908; ALP 1909*). | 24 lliris y roses] totes les roses (*IC 1908*); clavells y roses (*ALP 1909*). | 25 D'eixes] D'exes (*IC 1908*). | 26 dolsa] bona (*IC 1908; ALP 1909*). | 28 si puch obtindre tan brillant] si guanye exa dolcíssima (*IC 1908; ALP 1909*). | 30 quant] quan (*IC 1908; ALP 1909*). | sies] sias (*IC 1908*).

121.

La composició «Mal ensomni», que clou la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909), fou publicada per primera vegada en el núm. 273 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 23 d'agost de 1908 (p. 579; IC 1908). Cinc dies després, el 28 d'agost, fou reproduïda en el diari *Las Provincias* (LP 1908), i al cap d'uns mesos, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1909 (València, 1908, pp. 155-156; ALP 1909). Des d'un primer moment, Llorente tingué clar que «Mal ensomni» havia de tancar la segona edició del *Nou llibret de versos*. Així li ho expressà per carta, només cinc dies després de veure la llum en *Las Provincias*, al santanderí Menéndez Pelayo: «Esta poesía la he llevado en la cabeza muchos años, pero no la había escrito hasta ahora. Servirá para cerrar la nueva edición del *Llibret de versos*» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 292). El poema, que alertava sobre la desaparició del valencià en un termini relativament breu, provocà diverses reaccions entre els lectors. I potser una de les primeres i més simptomàtiques siga la que manifestà, cinc dies abans de publicar-la, el mateix director d'*Ilustració Catalana*, Francesc Matheu, que el 18 d'agost de 1908 s'adreçava per carta a Llorente per dir-li: «He rebut sa poesia, y ab els ulls humits d'haver-la llegida li envie una abrassada ben forta, ben forta. […] Un·altra abrassada per aquest *mal ensomni* que l'ha fet patir a V. y a mi m'ha fet plorar. Si l'Aguiló fos viu, li donaria una abrassada més forta que la meva» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 222). Així mateix, igualment significatives resulten les línies que, durant el mes de setembre, li adreçà el poeta valencià Francesc Badenes i Dalmau: «Con delectación he leído el hermoso romance *Mal ensomni* que publicó *Las Provincias* del 28. Mi más cumplida enhorabuena por la nueva y sentida poesía» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 227).

Amb tot, les conseqüències potser més eloqüents que tingué la publicació de «Mal ensomni» foren «produir escàndol i controvèrsies entre els valencianistes, ja que el poeta hi planteja una idea sobre el futur de la llengua de València que no era gens afalagador» (Lluís Guarner,

«Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, pp. 69-70) i provocar una de les primeres polèmiques lingüístiques del segle XX, tal com posaren de manifest, l'endemà mateix de ser publicada a València, els articles «¿A que no muere…?», de Maximilià Thous Orts (*El Correo*, 29 d'agost de 1908), i, poc després, «Per a alusions», de Lluís Bernat (*El Cuento del Dumenche*, 6 de setembre de 1908). Hi assegurava Bernat: «A mi no m'han estrañat, no poden estrañar-me, els hermosos versos publicats per el venerable mestre en *Las Provincias* del 28 de agost, y en els que prediu, amarga y sinserament, la mort [*sic*] no lluntana desaparisió de l'idioma rechional […]. La obra plausible y grandiosa de el Rat Penat tenia que parar aixina forsosament, perquè tota obra que intente créixer y desarrollar-se fora de l'ambient de son temps y sons costums, tota obra que no *encarne* en l'ànima popular, naix morta». Sobre aquest tema, consulteu el pròleg de Joan Fuster a *Caciquisme roig i altres narracions* (València, 1984) i el treball de Vicent Salvador «Una polèmica sobre la llengua literària», publicat en el núm. 1 de *Caplletra* (València, 1986), on afirmà: «A partir d'aquí comença una preciosa discussió teòrica sobre la importància dels diversos gèneres per a la normalització lingüística i literària i sobre el model de llengua (més o menys culte o vulgar, arcaic o modern, catalanitzat o dialectalitzant) que convé a l'escriptura literària». Més recentment (*Levante-EMV*, 13 de març de 2011), l'escriptor Josep Piera ha assegurat que es tractava d'uns versos «senzillament colpidors, per interrogants i per angoixosos», i que, «gràcies a la voluntat decidida de tants i tants valencians, el mal ensomni del poeta no s'ha fet real encara, tot i que els que fa cent anys ja menyspreaven el valencià l'hagen oblidat del tot».

Mal ensomni

No sé quant temps jo dormia,
dormia tan quiet y dols,
que aquell dormir me semblava
la dormida de la mort.
De sopte, en ma capsalera,
com un terratrèmol oixch,
y escolte una veu que·m crida:
–«Desperta't, ja has dormit prou».
M'alse, y les mans freturoses
porte als ulls, ferits del sol;
estich d'un riu a la vora;
veig una ciutat enfront.
¿Serà la meua? Me n'entre
per sos carrers tot febrós:
reconéixer-la voldria,
y no sé si és ella o no.
¡El Micalet…! ¡Oh, València!
¡Oh, ciutat dels meus amors!
¿Com és que·n tu, casa meua,
tot està cambiat y nou?
Palaus, pòrtichs, columnates,
arbredes, jardins pertot…
Els antichs monuments busque;
si ne queden, són molt pochs.

5 sopte] sobte (*IC 1908*). | 10 del] pel (*IC 1908*). | 12 veig una ciutat] una ciutat tinch (*IC 1908*). | 15 reconéixer-la] reconéxer-la (*IC 1908*). | 24 queden] quedan (*IC 1908*). | 30 tan] sa (*IC 1908*).

25 Tot me sorprén, tot ho estranye,
com si d'altre país fos.
Vestimentes la gent porta
que conegudes no·m són.
A un que passa, li pregunte
30 per tan gran transformació:
me contempla, y alsa els muscles,
y s'allunya, y no·m respon.
Passen los gichs de la escola,
estos m'entendran millor;
35 y els pregunte, y se me riuen
mirant-me com uns badochs.
¿És ja estranjer en la pàtria
el parlar que nostre fon?
Ja en mon temps el menyspreaven
40 alguns: ¿l'oblidaren tots?
—«Fadrineta valenciana
que encara en tos ulls de foch
dus la viva flamerada
que encengué mon pit un jorn.
45 ¿Una pregunta en la nostra
dolsa parla escoltar vols?».
La polida fadrineta
passa y res me diu tampoch.
Me'n vaig als rabals y parle
50 als humils trevalladors:

33 Passen los gichs] Passan els xichs (*IC 1908*). | 37 estranjer] estranger (*IC 1908*). | 38 fon] fou (*IC 1908*). | 39 mon] mos (*IC 1908*). | 50 trevalladors] treballadors (*IC 1908*).

però, per més que pregunte,
a ma veu estan tots sords.
  Ixch al camp: ¡que bledania!
May el troví tan hermós.
¡Ver paradís seràs sempre,
verger de les pomes d'or!
  Guiant una maquinària,
obri un gicot amples solchs.
De la llengua que li parle
no entén res eixe gicot.
  ¡Avant! Vaig de poble en poble,
malhaurat preguntador;
he aplegat a la montanya;
he preguntat als pastors.
  Sense resposta, me n'entre
per la soletat d'un bosch:
cau la nit, la òvila canta,
xiula·l vent, udola·l llop.
  Al lluny, una llumeneta
brilla ab rogench resplandor:
allà mon pas encamine
pel mitj d'ombres y negrors.
  La claror ix d'una cova;
penetre en ella paurós;

52 sords] sorts (*IC 1908*). | 54 el troví] lo trobí (*IC 1908*). | 58 gicot] xicot (*IC 1908*). | 60 eixe gicot] exe xicot (*IC 1908*). | 63 aplegat] arribat (*IC 1908*). | 70 brilla ab rogench] llansa rogench (*IC 1908*). | 71 encamine] acamine (*IC 1908*). | 72 mitj] mitx (*IC 1908*). | 74 paurós] pahorós (*IC 1908*).

75 una velleta, molt vella,
està allí calfant-se al foch.
Sembla un espectre: li queden
la pell solament y l'os;
sentada està en una pedra;
80 vestida tota de dol.
Acaronat en sa falda
sosté un infant blanch y ros;
canta, grunsant-lo y dormint-lo,
cants que escoltí en mon bresol.

* * *

85 —«Fill darrer de ma nisaga,
volgut besnét del meu cor:
tos avis, mos fills, moriren;
també tos pares han mort.
Les que m'amostrà la mare
90 jo·t cante, antigues cansons;
les cansons que jo te cante
ningú les canta en lo món.
De nostra llengua oblidada
són ja los últims resons;
95 eixa llengua dels meus pares
ningú la sap més que jo.
¡A la non-non!
¡A la non-non!

77 queden] quedan (*IC 1908*). | 83 grunsant-lo] gronxant-lo (*IC 1908*). | 84 bresol] bressol (*IC 1908*). | 85 darrer] derrer (*IC 1908*). | nisaga] nissaga (*IC 1908*). | 86 del meu] de mon (*IC 1908*). | 89 la] ma (*IC 1908*). | 94 resons] ressons (*IC 1908*). | 95 eixa] exa (*IC 1908*). | dels meus] de mos (*IC 1908; LP 1908*). | 96 sap] sab (*IC 1908*).

* * *

Amostrar-te-la volguera,
tu no m'entens, y t'adorms.
¡Pobre horfanet! Gents estranyes
t'ensenyaran parlars nous!
La meua vida s'acava.
¡Adéu, petit infantó!
Mon esperit, que s'envola,
replegar-lo tu no pots.
La nostra parla volguda
en mos fluixos llavis mor;
els aires de la montanya
s'enduran sos darrers mots.
¡A la non-non!
¡A la non-non!».

* * *

La velleta centenària
baixa sobre·l pit lo front;
tanca els ulls; ix de sa gola
un pantaix esgarrifós.
El nen mitj riu en sa falda;
ella encar parlar-li vol;
entre gemechs tremolosos
perdent-se van ses rahons.

101 horfanet] orfanet (*IC 1908*). | 103 s'acava] s'acaba (*IC 1908*). | 108 fluixos] fluxos (*IC 1908*). | 114 baixa] baxa (*IC 1908*). | 117 mitj] mitx (*IC 1908*).

Res queda ja d'una llengua
que augusta y gloriosa fon;
els ayres de la montanya
s'han endut los darrers mots.
Jo sent mon pit que s'ofega
baix una llosa de plom;
pense morir, vull alsar-me,
llanse un crit, fas un esfors.
Me he despertat; en ma cambra
entra ja la llum del sol.
¡Quina alegria! Ensomniava…
¡Gràcies, Déu! ¡Ja he patit prou!
¡Fuig de mon seny, mal ensomni,
mal ensomni enganyador!
¡Dolsa llengua dels meus avis,
jo no vull creure en ta mort!

[1908]

122 fon] fou (*IC 1908*). | 124 darrers] derrers (*IC 1908*).

122.

Del 13 al 16 de novembre de 1908, vint-i-tres membres de Lo Rat Penat –encapçalats per Llorente– i una dotzena de representants de la Diputació i l'Ajuntament de València realitzaren una visita a la ciutat d'Alacant per a inaugurar una làpida commemorativa del primer centenari de la mort de l'il·lustre historiògraf alacantí Antonio de Valcárcel y Pío de Saboya, comte de Lumiares. Des de l'inici, però, aquella visita adquirí una simbologia molt més àmplia que el simple homenatge a l'historiador, ja que del que es tractava era de propiciar una trobada «regional» que servira per a ratificar i eixamplar la germanor històrica i cultural que unia totes dues ciutats. El dia escollit per a la col·locació de la làpida fou el 14 de novembre, centenari de la defunció del comte de Lumiares. I una vegada realitzat el descobriment, tingué lloc un dinar de germanor. A continuació tothom es desplaçà fins al teatre Principal, on havia de celebrar-se una sessió literària en honor de l'homenatjat, en què, a més d'un parell d'estudis, es llegiren dues composicions escrites expressament per a l'ocasió: «Cap a Alacant. Als companys de Lo Rat Penat», de Leopold Trénor, i «València y Alacant», de Llorente, que segons les cròniques periodístiques va «electrisar al públic». Tant la poesia de Trénor com la de Llorente varen ser publicades quarantahuit hores després, el 16 de novembre de 1908, en *Las Provincias* (LP 1908). Amb tot, cal assenyalar que, al cap de dotze dies, el setmanari *El Cuento del Dumenche* corresponent al 28 de novembre (ECD 1908) reproduí la llorentina amb la següent nota a peu de pàgina: «Poesia escrita per el venerable mestre Llorente per a les festes selebraes en Alacant en honor del conde de Lumiares, y publicà per tota la prensa alicantina… y per ningun periòdic valensià» [*sic*]. Així mateix, «València y Alacant» també veié la llum en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1909 (València, 1908, pp. 201-203; ALP 1909), en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909) i en el núm. 1 de *Lo Rat-Penat. Revista Mensual* (gener de 1911, pp. 40-42; LRPRM 1911). En incloure-la en el *Nou llibret de versos*, Llorente l'acompanyà del següent comentari: «La societat de Lo Rat Penat, per a honrar el centenar de la

mort de l'insigne alicantí comte de Lumiares, príncep Pio de Saboya, regalà a aquella ciutat una làpida conmemorativa; l'Ajuntament y la Diputació Provincial d'Alacant disposaren solemnes ceremònies per a colocar-la, invitant a elles a les dos mateixes corporacions valencianes y a Lo Rat Penat. Anaren allà els valencians y foren rebuts y obsequiats ab molt entusiasme. Aquest fon lo motiu d'escriure's esta poesia».

És molt probable que l'origen del poema s'haja de situar en la carta que el 26 d'octubre de 1908 adreçà a Llorente el ratpenatista i diputat provincial d'Alacant Joan Esteve, en què li transmetia l'entusiasme alacantí per l'anunci de la seua presència en l'homenatge al comte de Lumiares. Esteve li demanava –«per l'amor de vosté a València, pel sant recort de nostre gran amich Querol, per l'amor de la seua volguda família»– que no deixara de realitzar el viatge a Alacant; li remarcava, amb molt d'èmfasi, la importància de subratllar la unitat de tot el territori valencià per damunt dels límits provincials –«és precís, és obligació de tot bon valencià borrar eixos límits convencionals que reduixen y fan a trosos chicotets l'antich, esplendent y gloriós regne de València»–; i, finalment, li suggeria la redacció d'un poema: «Me fas càrrech del fàstich que deu produir fer una poesia encomanada; però si vosté escriguera una poesia del siguient títul: *Alacant*, li havia de ser fàcil, perquè l'inspiració brollaria com l'aigua del manantial» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 236).

Finalment, i pel que fa a la composició resultant, cal dir que en el transcurs d'una carta datada el 17 de novembre de 1908 i adreçada a Llorente, a qui tractava de «sabi mestre», Miquel Duran de València afirmava: «Temps fa que volia endressar-vos algunes ratlles, fidel testimoni d'admiració y respecte, que un humil enamorat de la nostra literatura eleva al seu més alt y excels cultivador. Y may ab tanta oportunitat com ara, en què la vostra feconda musa canta un himne de germandat vora les daurades platjes alacantines» (*Epistolari Llorente*, vol. II, pp. 245-246). Mentre que, per la seua banda, el 23 de novembre el mallorquí Joan Alcover escrivia a Llorente: «He leído su bella salutación *València y Alacant*, tan galana y fresca como todas las poesías de V. Está visto que por V. no pasan años» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 248).

València y Alacant

Versos escrits per a la festa del centenar
del comte de Lumiares, celebrada en Alacant

¡Alacant! ¡Bella ondina de nostra mar serena!
El dols amor jo·t porte de ta germana gran.
Mira com obri els brasos, de goig fraternal plena,
y busca els teus, que estesos també per a ella estan.

Besones sou: naixquéreu les dos lo mateix dia;
en les mateixes plages haveu creixcut ensemps.
Lo primer raig que alegre lo sol al món envia,
per igual vos llumena y vos desperta a un temps.

Vénen a vostres plantes unes mateixes ones,
portant-vos l'homenaje d'un bes sempre amorós;
les mateixes gabines vos fan iguals corones,
les blanques voladúries alsant sobre les dos.

Corrent per canals fondes, l'aygua, que may reposa,
dels camps de l'una y l'altra vergers féu y jardins;
les faldes de les serres, la vinya pampolosa
engarlandà, donant-vos sos generosos vins.

Vostres suaus montanyes un bosch són d'oliveres;
porten, verts y pomposos, els pins en los penyals;
el taronger vos dóna ses flayres falagueres,
y vostres fronts orejen les palmes orientals.

ST Versos … Alacant] Versos llegits en la solemne sesió celebrada en Alacant per a rendir homenaje a la memòria del comte de Lumiares (*ALP 1909*). | 1 ondina] ordina (*LRPRM 1911*). | 10 l'homenaje] l'homenage (*LP 1908; ECD 1908; LRPRM 1911*). | 9-10 *Cal remarcar la similitud entre aquests dos versos i els també inicials de la composició «València y Barcelona», que diuen*: «Com llabi humil, vos besa los peus la mateix ona / portant-vos les memòries de temps bells y llunyans». | 20 orejen] oregen (*ECD 1908*).

* * *

¡Oh terres llevantines, d'Espanya engís y glòria!
Mon cant, per a lloar-vos, volguera alsar el vol.
Brillà en les vostres plages l'alba de nostra història,
y en vostre cel per sempre resplendirà eixe sol.

A la llum primerenca d'aquells allunyats dies,
solcant la mar llaugeres veig les fenícies naus,
y oixch al nauta de Tyro cantar ses alegries
plegant les blanques veles en vostres golfos blaus.

La helènica trirreme, de llors veig coronada,
ciutats noves y temples alsar en vostres ports;
de la púnica escuadra contemple l'arrivada,
y victoriosos vindre de Roma els vaixells forts.

¡Déus de l'Olimpo! ¡Apolo, rey de la poesia!
¡Venus, celest exemple de la humanal belltat!
Lo vostre cult simbòlich altars assí tenia,
y encara assí vos dura lo fantasiós reynat.

Els ideals ensomnis y les visions divines,
com la claror del dia, baixen de nostre cel;
de l'art y la hermosura, ¡oh terres llevantines!,
sou un etern santuari que may ha tingut vel.

Als meus ulls vostres pulcres donzelles són encara
les ninfes y les muses del Partenó gentil;
y de son rostre Fídias, embelesat, copiara
en marbre del Pentèlich l'engisador perfil.

22 alsar] alçar (*ECD 1908*).

45 Encara els fills d'Apolo, los somniadors poetes,
fan vui, per a vosaltres, sonar la citra d'or,
y tan grans, dels seus càntichs, són les virtuts secretes
que sempre, a l'escoltar-los, se vos eixampla·l cor.

* * *

D'eixe gloriós orige, d'eixa admirada història,
50 buscà en la pedra els signes un fill teu, ¡oh Alacant!
Son llibre és de noblesa preclara ejecutòria,
blasó que diu als pobles nostra antigor brillant.

Tu, mare carinyosa, son grat recort no olvides;
y placent vols rendir-li lo ben guanyat tribut;
55 a ta bona germana, per més honrar-lo, crides,
y ella, a sos fills: «Aneu-hi», nos diu, y havem vingut.

Y com joyós y alegre, cantant, de rama en rama,
vola l'ausell en l'arbre frondós, on lo niu té;
Lo Rat Penat, l'au nostra, la que València aclama,
60 guiant els nostres pasos, a tu vola també.

Ell és nostra senyera; sia també la vostra.
Alcem-la els uns y els altres, juntant iguals amors;
nostres glòries comunes dels sigles passats mostra;
mostre-nos iguals glòries dels sigles venidors.

65 ¡Anem tots a guanyar-les! És altra vui la guerra;
els que millor trevallen són els millors guerrers.
¡A trevallar! ¡A véncer! Y en honra de la terra,
juntem les palmes noves a sos antichs llorers.

51 ejecutòria] eixecutòria (*LRPRM 1911*). | 61 sia] siga (*LP 1908; ECD 1908; ALP 1909*).

Jo, humil y vell poeta, que ja lo món no escolta,
70 ple de fe y d'entusiasme lo cor encara tinch,
y alsant (potser que sia per la darrera volta)
la veu entre vosaltres, a dir-vos a tots vinch:

¡Fills del gloriós Lucèntum! ¡Fills de la hermosa Edeta!
Formem un estret rogle; donem-se bé les mans.
75 De la unió naix la forsa; y ella el valor completa;
jurem ser per a sempre tots uns, tots valencians.

[1908]

69 *Durant els seus darrers anys de vida, Llorente experimentà una progressiva pèrdua de l'oïda que l'any 1908 ja era notòriament aguda*. | 71 sia] siga (*LP 1908; ECD 1908; ALP 1909*). | D [1908]] Noviembre de 1908 (*1909*).

123.

La composició «Íntima», inspirada en l'hort de la casa que Llorente posseïa al municipi de Museros (l'Horta Nord) i que encara conserven els seus descendents, fou publicada per primera vegada en la revista *Ilustració Catalana* (núm. 294, corresponent al 17 de gener de 1909, p. 38; IC 1909) i fou il·lustrada amb una fotografia del pintor i fotògraf Vicent Gómez Novella (1871-1956), deixeble d'Ignasi Pinazo i director del Centre de Cultura Valenciana, que organitzava tertúlies artístiques en el seu estudi fotogràfic. En la imatge es veuen, asseguts en un banc enmig de l'hort, Llorente i la seua esposa, Dolors Falcó, que contemplen com juguen els seus set néts: Filomena, Matilde, Teodor, Irene, Josefina, Caterina i Maria Dolors. A propòsit d'aquesta fotografia, poc temps després de la mort del fotògraf Novella, el 4 de novembre de 1956 l'escriptor i periodista Martí Domínguez publicà un article en *Las Provincias* titulat «En un huerto de Museros» en què explicava que, per a realitzar-la, aquest «gran artista de la fotografía cuyo nombre llena toda una época de la vida valenciana» s'havia inspirat en els quatre versos del poema «Íntima» que diuen: «Mirant-los com corren, ton ànima endolsa; / al repòs t'inviten estos antics banchs; / el cap en mon muscle tranquila recolsa, / y junt al sol brillen nostres cabells blanchs»; i que, després de llegir-los i captivat per la lírica que desprenien, es plantà amb la seua màquina a Museros «para hacer realidad fotográfica permanente la fugaz poesía del momento captado por la estrofa del anciano vate». Referent a això, també cal assenyalar que, tractant-se de la mateixa fotografia, la reproduïda en el núm. 294 d'*Ilustració Catalana* i en el de *Las Provincias* corresponent al 4 de novembre de 1956, en una de les dues publicacions fou estampada «en espill».

Altrament, sabem que Llorente envià aquesta composició al català Francesc Matheu en desembre de 1908 perquè la incloguera en la publicació que dirigia, encapçalada de les següents lletres: «Amich Matheu: si li plau esta poesia, publique-la en la *Ilustració Catalana*. Tot lo que fas de nou és per a vostés. Son devotíssim Teodor Llorente; y el meu recort per a

l'Alemany». I és així que la poesia «Íntima» fou també reproduïda en el volum III de l'*Epistolari Llorente* (pp. 263-266; ELl 1908). Aquella missiva, sense indicació de dia concret, degué ser enviada a principis de mes, ja que el 26 de desembre de 1908 Llorente s'adreçava novament per carta a Matheu per indicar-li dues errades que, amb posterioritat a l'enviament dels versos, hi havia detectat: «Amich Matheu: Me plau que hajau retrasat (sens ducte per excés d'original) la publicació de ma poesia *Íntima*, perquè, repassant-la, he encontrat dues incorreccions, que vull corregir». Les correccions en qüestió es referien a dos usos indeguts dels possessius «son» i «ses». Hi deia Llorente: «És evident que les paraules subratllades deuen ser *llur* y *llurs*. Però jo fuig quant puch de usar este posesiu, perquè en València se ha perdut, y aquí sona a arcaisme. Procure, per a evitar-ho, donar-le altre giro a la dicció […]. Si li agrada este cambi, fassa'm el favor de introduir-lo en l'original que li envií» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 266). El canvi que demanava Llorente fou tingut en compte pels responsables d'*Ilustració Catalana*, i introduït en la versió que finalment hi publicaren. Tanmateix, i curiosament, en reproduir-la en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1909 (València, 1908, pp. 185-187; ALP 1909) i en la segona edició del *Nou llibret de versos* (1909) Llorente féu cas omís de les seues pròpies correccions i la publicà tal com havia sigut redactada en un principi. D'altra banda, en aquella epístola del 26 de desembre Llorente també assenyalava que feia arribar a Matheu dos exemplars de la segona sèrie de *Leyendas de oro*, que acabava d'eixir de les premses: «L'un és per a [Ramon] Picó [i Campamar], y li pregue que·l fassa aplegar a les seues mans; l'altre, per a vosté. Ya vorà que, entre estes traduccions, hi ha algunes de poetes catalans. Tinguen-les com un testimoni de ma gran y constant simpatia» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 266). Al seu torn, Matheu s'adreçava per carta a Llorente el 16 de gener de 1909 per comentar-li: «En el mateix n. [d'*Ilustració Catalana*] veurà la seva *Íntima*, y perdoni la manera de publicar-la. Ha sigut una conspiració ab el seu fill [Teodor Llorente i Falcó], al qui agrahesch molt la fotografia. Ara compendrà que haja trigat tant a publicar aquesta deliciosa poesia. Y anem per un·altra» (*Epistolari Llorente*, vol. II, p. 264). Finalment, quinze dies després de veure la llum «Íntima», el 31 de gener de

1909 Llorente s'adreçava novament –i gairebé telegràficament– a Matheu per dir-li: «Moltes y moltes gràcias per interés en complaure. He rebut les planes de la *Íntima*, ben adresades en paper gris y gruxut. Estan molt bé» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 267).

Íntima

(En el meu hort de Museros)

I

Com si d'ahir fóra, ho estich veent encara,
y era l'any setanta del sigle passat.
Este bosquet, que ombra nos dóna als dos ara,
per nostres mans pròpies fon llavors plantat.

5 Amor, ¿te'n recordes? Era temps de guerra;
allà, lluny, sonaven renills, clams y trons;
y sotraquejant-se cruixia la terra
al pas de tants d'hòmens, caballs y canons.

Tu·m dies, clavant-me tos ulls amorosos:
10 –«Enmitj d'estes murtes, plantem dos llorers».
Y jo, sens atendre't, ab ulls mitj febrosos,
llegia y llegia los públichs papers.

En foch encenent-se tes ninetes blaves,
y ab lo breu enfado que tan bé t'escau,
15 els fulls me prenies, y aixís me parlaves,
tornant a ton rostre la dija y la pau:

4 fon] fou (*IC 1909*). | 7 cruixia] cruxia (*IC 1909*). | 8 caballs] cavalls (*ELl 1908; IC 1909*). | 10 Enmitj] Enmitx (*ELl 1908; IC 1909*). | 11 mitj] mitx (*ELl 1908; IC 1909*). | 15 aixís] axís (*IC 1909*). | 16 dija] ditxa (*ELl 1908; IC 1909*).

—«Alsa·l cap, contempla la claror del dia
que de goig y glòria ompli·l món sancer;
escolta ab quin ritme de dolsa armonia
20 les palmes agrunsa lo vell datiler.

Este hort és un temple: són voltes les branques;
la aucellada, orquesta; incensers, les flors.
Mira volar juntes les colomes blanques,
exemples donant-nos de constants amors.

25 Si engulen imperis afraus espantoses,
¿què·ns cal a nosaltres, lluny d'eixos perills?
¿No sents quin bon flayre fan nardos y roses?
¿No veus quan gojosos corren nostres fills?

En este hort ombrívol, debaix d'aquest arbre
30 oixquí tes primeres paraules d'amor.
No té fonts superbes, ni estàtues de marbre;
mes, per a ta esposa, no hi a altre millor.

Quant més amagada, la dija és més dolsa.
Bell palau nos dóna nostre humil verger;
35 tenim a les plantes catifes de molsa;
garlandes florides tenim per doser.

De allà, de la serra, trosejant la roca,
per a una montanya pedres nos han dut;
alcem la montanya, y si al cel no toca,
40 és que fer un·altra Babel no ham volgut.

18 sancer] sencer (*IC 1909*). | 21 un] mon (*ELl 1908; IC 1909*). | 25 engulen] engolen (*IC 1909*). | 26 d'eixos] d'exos (*IC 1909*). | 28 gojosos] gotxosos (*ELl 1908; IC 1909*). | 32 a] ha (*ELl 1908; IC 1909*). | 33 Quant] Quan (*IC 1909*). | dija] ditxa (*IC 1909*). | 37 trosejant] trossejant (*IC 1909*). | 39 alcem] alsem (*IC 1909*). | 40 ham] hem (*IC 1909*).

Voràs tu com pugen ses aspres dreseres
los quatre fills nostres, llansant triunfals crits;
devant dels seus pasos serà, com si ho veres,
gegant Himalaya; ¡són ells tan petits!

45 També de la serra portem uns pins tendres;
com ells, quatre sien, y tinguen son temps;
aviat ham de vore ses branques estendre's,
y els infants y els arbres tots créixer ensemps».

Mentres dolsa, dolsa, tu aixís me parlaves,
50 allà, al lluny, sonaven renills, clams y trons;
y mirant jo estàtich tes ninetes blaves,
deixava sens ànsia tronar els canons.

II

Passà un ters de sigle: la claror del dia
de goig y de glòria ompli el món sancer,
55 y ab lo mateix ritme de alegre armonia
agrunsa les palmes el vell datiler.

41 dreseres] dresseres (*IC 1909*). | 42 triunfals] triomfals (*IC 1909*). | 43 pasos] passos (*IC 1909*). | 46-48 com ells, quatre, y tinguen per igual el temps / prompte, alsant les branques, els vorem estendre's / y·ls infants y·ls arbres tots créxer ensemps (*IC 1909*). | 45-48 *Amb referència als pins i als «quatre fills» de Llorente al·ludits en l'estrofa anterior, l'any 1946 Sofia Salvador publicà en* Las Provincias: «En otra poesía, "Íntima", [Llorente] describe bellamente sus recuerdos en su huerto, en el que él mismo plantó cuatro pinos que fueron cortados durante la guerra [civil de 1936], cuando ya eran enormes. El matrimonio decidió que los pinos fueran cuatro en representación de sus cuatro hijos: Pascual, María, Irene y Teodoro. Seguramente, en la fecha de la plantación de los pinos no había nacido aún su hija Josefina. […] Los laureles sembrados por su esposa, doña Dolores Falcó, aún se conservan; también las palmeras y la pequeña montaña, de todo lo cual hace referencia en su poesía "Íntima". Pero los cuatro pinos desaparecieron. En el tronco de uno de ellos, que tiene una altura de un metro y medio, el escultor V. Benedito labró en bajo relieve en 1942 el retrato del inolvidable poeta». | 49 aixís] axís (*IC 1909*). | 50 al lluny] lluny (*ELl 1908; ELl 1908; IC 1909*). | 52 deixava] dexava (*IC 1909*). | 54 sancer] sencer (*IC 1909*). | 55 alegre] dolsa (*ELl 1908; IC 1909*). | 56 agrunsa les palmes el] les palmes agrunsa lo (*ELl 1908; IC 1909*).

Jau baix una llosa Guillem l'emperaire,
com l'altre emperaire vensut en Sedan,
y la oberta rosa nos dóna igual flayre,
y els pins que plantàrem, mira quin goig fan.

No veem a son ombra fresca y regalada
com juguen los nostres infantons senzills;
avui baix les branques creix altra niuada,
flors de l'amor noves, fills dels nostres fills.

Mirant-los com corren, ton ànima endolsa;
al repòs t'inviten estos antics banchs;
el cap en mon muscle tranquila recolsa,
y junts al sol brillen nostres cabells blanchs.

La vida s'enporta lo temps, que may para,
mes per a qui a d'ella conformar-se vol,
els ayres del vespre són dolsos encara,
y té hermoses flames al pondre's el sol.

Gojem, resignant-nos, d'eixa llum darrera;
pels ulls que ja·s cansen, prou y massa hi a;
la tardor que avansa, fem-la primavera;
el cor, sempre jove, flors li donarà.

La jornada tota vorem bé cumplida;
poch és lo que basta per l'humana sort:
d'amor una espurna, que alegre la vida,
un raig de fe santa, que ensucre la mort.

[1908]

57 una] un (*ELl 1908; IC 1909*). | 58 com l'altre] y l'altre (*ELl 1908; IC 1909*). | 64 dels] de (*ELl 1908; IC 1909*). | 73 Gojem] Gotxem (*ELl 1908; IC 1909*). | d'eixa] d'exa (*IC 1909*). | darrera] derrera (*IC 1909*). | 74 cansen] tanquen (*ELl 1908; IC 1909*). | a] ha (*ELl 1908; IC 1909*). | 77 bé] ben (*ELl 1908; IC 1909; ALP 1909*).

124.

Aquesta composició és una peça inacabada que va veure la llum quatre anys després de mort Llorente, i que, sens dubte, deu ser obra dels seus darrers anys de vida. Fou trobada pel fill del poeta, que la donà a publicar en el núm. 653 d'*Ilustració Catalana* (12 de desembre de 1915, p. 740), sota l'epígraf «Una poesia inèdita de Llorente» i juntament amb una carta adreçada a Francesc Matheu, director de la publicació, que comença així: «Ningú té més dret que vostè y la seua *Ilustració Catalana* a la troballa qu·he tingut estos dies regirant papers de l'arxiu de mon difunt pare, que en glòria siga. Dins d'un sobre, en el qual se llegia "Poesies valencianes", estaven amagats cinch fragments de composicions poètiques, sense fetxa, ni altra indicació. D'exos cinch fragments de poesies, una d'elles, la que incluhix en esta carta, estava destinada, segurament, a dedicar-se a un capellà, ab el qual compartí·l poeta, en les llargues temporades qu·estiuava en Museros, les seues converses literàries». Així, i segons que continua Llorente i Falcó, es tracta d'una composició dedicada a mossén Josep Arroyo i Almela (1839-1910), capellà –beneficiat de la parròquia de Santa Caterina de València– i poeta ratpenatista –assidu dels Jocs Florals–, que fins i tot arribà a ocupar el càrrec de vicepresident primer de Lo Rat Penat. En jubilar-se, però, renuncià a la sinecura eclesiàstica i es refugià a Rafelbunyol (l'Horta Nord), on continuà exercint el ministeri sacerdotal i escrivint poesia. Com que Rafelbunyol i Museros, on l'autor del *Llibret de versos* estiuejava, disten pocs quilòmetres, Llorente i Falcó també explica que, «en l'estiu, durant les temporades que el poeta Llorente estava en la seua casa de camp, mossén Joseph Arroyo, després de dinar, arreplegava·l seu llibre d'oracions y un gayatet, y ab pas reposat, per les sendes que voregen els verdosos camps, resant unes vegades, i detenint-se altres a parlar en els llauradors, prenia·l camí de Museros, hont l'esperava·l seu company de lletres. […] Els dos poetes parlaven de poesia, baix un dosser de fulles y flors, entre les que·s sentien les delicades cantúries dels aucellets, aurolejant l'ancianitat d'aquells entusiastes cantors de la pàtria valenciana».

Encara que, posteriorment, tant la composició com la carta varen ser reproduïdes en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1916 (València, 1915, pp. 95-96), curiosament, Llorente i Falcó no la inclogué en *Poesies valencianes* (1936), de manera que no tornà a veure la llum fins que en 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la reproduïren en el volum *Poesia valenciana completa* i li posaren el títol factici amb què també l'encapçalem nosaltres.

[**A un poeta sacerdot**]

Somniador poeta del negre manteu,
que l'ànima plena de l'amor de Déu
en l'esprit porteu,
d'humans afanys lliure,
en lo front sens núbols la conformitat
y la flor divina de la caritat
en lo dolç mig riure;

sagrat solitari que·n petit poblet
a prop de la iglésia lo niu haveu fet,
ben ditxós y quiet
viviu entre·ls pobres;
y baix el cel nostre, ple de resplandors,
admireu estàtich, entre aucells y flors,
a Déu en ses obres;

d'exe Déu, apòstol humil y triomfal,
a qui·ls infants besen la mà paternal,
y·ls malalts que senten en la ànima·l mal
busquen per a metge;
somniador poeta del negre manteu,
que també al fer versos obra santa feu,
vostra vida envetge!

Quan els camps alegra lo sol de l'estiu,
en la mà·l breviari ben obert, seguiu
passejant pensiu
25 les sendes de l'horta,
y com un propici missatger sagrat,
per Déu enviat,
truqueu a ma porta.

… … … … … … … … … … … … …

Com nauxers que invàlits miren des del port
30 si ja·l vent amayna o encara ve fort,
s'assentem gotjosos a dintre·l meu hort
en un banch de pedra,
hont música·ns donen teuladins parlers
y ombrívols dossers
35 les garlandes d'edra.

[*c.* 1908]

125.

Entre els fragments de poesies valencianes a què al·ludia Teodor Llorente i Falcó en la carta que en 1915 adreçà a Francesc Matheu –i que acabem de reproduir parcialment–, també hi figurava el corresponent a l'anomenada «L'escolanet de Santa Ana». Tanmateix, aquest fragment, però, no degué ser enviat per Llorente i Falcó a *Ilustració Catalana*, sinó que fou publicat directament en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1916 (València, 1915, p. 141), juntament amb el següent comentari: «Este fragment de poesia fon trovat, ab cinch més, dins d'un sobre, entre els papers del poeta, cuan es creïa publicada tota la seua producció valenciana poètica». Com «A un poeta sacerdot», té novament com a protagonista un capellà –aquesta vegada no identificable, tot i que ben bé podria tractar-se també de mossén Arroyo– i el seu escolanet. La qual cosa reforça la gran propensió que sentí Llorente a poblar de persones vinculades al món de la religió la seua darrera obra lírica. De la mateixa manera que «A un poeta sacerdot», no tornà a veure la llum fins que en 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón la recuperaren del seu lloc de publicació primigeni i la inclogueren en el volum *Poesia valenciana completa*.

L'escolanet de Santa Ana

Està en lo rabal del poble
la ermiteta de Santa Ana;
la ermiteta és molt antiga:
sobre ella munta una parra.
Tots els dies, viu y alegre,
avans de que apunte l'alba,
l'escolanet de la ermita
tocant està la campana.

És molt rull, y té vermella
10 com rosa fresca la cara;
un roquet porta blanquísim;
roja, roja la sotana.
El vicari diu la missa;
l'escolanet l'acompanya;
15 vell, molt vell és el vicari:
l'escolanet nin encara.
Els núbols de llevant, negres,
se van fent d'or y de grana;
ix el sol, y la iglesieta
20 s'ompli de llum viva y clara.
Sobre l'altar, la parella
de la missa se destaca:
la ancianitat, ¡cuan solemne!
¡Quan joganera la infància!
25 Per al vicari és la missa
la cosa més gran y santa;
per a l'infant que l'ajuda,
és lo joig que més li agrada.
Quant toca la campaneta,
30 toch de glòria en ella esclata;
quant diu «amén», a tots sembla
que·n sa gola un ausell canta.
Y aquell menudet acòlit,
quant la missa és acabada,
35 com si el oficiant ell fóra,
plena sent de joya l'ànima.
A la sacristia torna

el vicari ab molta pausa;
ell va davant tan apresa,
40 que acamina, corre y salta.
El vicari se despulla
de la casulla y de l'alba;
llargues oracions llatines
sonen en son llabi encara.
45 Y ell, així que les ampolles
y el misal deixa en la taula,
obri un calais de l'armari
que les santes robes guarda.
Y trau d'ell, tot tremolant-se,
50 un niu d'herves y de palla,
… … … … … … … … … … … … …
… … … … … … … … … … … … …

[*c.* 1908]

126.

Sota el títol «Gloria a Llorente», i juntament amb d'altres escrits de diversa índole, «Aubades» fou publicada per primera vegada en *La Provincia. Diario de Castellón* el 13 de novembre de 1909 –és a dir, la jornada anterior a l'homenatge-coronació de Llorente com a Poeta de València–, concretament en l'apartat «Dos poesías de Llorente» i darrere de «Plany de la teixidora». Així, s'hi podia llegir: «Dos composiciones publicamos del ilustre poeta. Es la una *Plany de la teixidora*, que además de su mérito intrínseco, que la hace mencionar especialmente a Menéndez Pelayo por «el elegante y adecuado ritmo», tiene para nosotros una conexión con las cosas de nuestra comarca. […] La otra [poesia], *Aubades*, debémosla a la galantería de nuestro querido amigo D. Vicente Belliure, que posee el original; y tiene el mérito singularísimo de ser un trabajo del maestro Llorente que permanecía inédito». La qual cosa fa pensar que la composició fou escrita diversos anys abans de la seua publicació. En incloure-la en el volum *Poesies valencianes* (1936), Teodor Llorente i Falcó la rebatejà com a «Pàtria, fe, amor. Aubades», en atenció a la seua estructura i temàtica. Nosaltres, però, reprenem el text i el títol amb que fou publicada en 1909, no sense apuntar que és quasi segur que fou escrita per a ser cantada.

Aubades

I

Mentres al sol tu blanquejes,
barraqueta valenciana,
ardirà en nostres entranyes
lo sentiment de la pàtria.

II

Mentres enmitg de València
alce·l cap lo Micalet,
ardirà en nostres entranyes
lo foch sagrat de la fe.

III

Mentres tos ulls, valenciana,
tinguen divins resplendors,
ardirà en nostres entranyes
la dolsa flama de amor.

[*a.* 1909]

127.

Aquesta breu composició, dedicada a l'autor dramàtic, poeta i periodista Josep Bernat i Baldoví (Sueca, 1809 – València, 1864), també conegut pels sobrenoms literaris de «La Musa del Xúquer» i «El Sueco», fou publicada en la p. 108 del volum col·lectiu *Homenache lliterari en honor de don Chusep Bernat Baldoví y en recort de la colocasió de una làpida en sa casa natalísia*, que promogué Joan Baptista Granell, cronista de Sueca, i que veié la llum a Sueca en 1912, quan Llorente ja era mort. Cal no oblidar que Llorente participà en els actes d'homenatge dedicats a Bernat i Baldoví en març de 1909 amb motiu del centenari del seu naixement –entre els quals, la col·locació de l'esmentada làpida–, i que fins i tot redactà el discurs d'homenatge –que llegí Josep Belda–, que el lector trobarà reproduït entre els escrits de prosa valenciana de Teodor Llorente que també editem. Finalment, cal recordar que es tracta d'una composició que mai no ha sigut inclosa en cap recull líric llorentí, i que, per tant, pot ser qualificada com a pràcticament inèdita.

A «El Sueco»

Ton nom, Bernat Baldoví,
és de Sueca honor y glòria,
en la valenciana història
brillarà sempre com hui.
L'or més pur del Potosí
ton ingeni derramà.
Altre donar-nos podrà
més art, ciència y poesia.
Tu·ns donares la alegria,
lo millor que·n lo món hi a.

[*c.* 1909]

128.

Emmarcada en els actes de l'Exposició Regional que aquell any celebrà la ciutat de València, «València a la Exposició» aparegué publicada durant el mes de març de 1909 en dos dels principals diaris valencians. Primer, el dia 21, en *El Mercantil Valenciano,* amb el títol «València y la Exposició», sota l'epígraf «Himno a la Exposición» i precedida del següent comentari: «Dijimos días pasados que el Sr. Maura había ofrecido un premio al Conservatorio de Música para el certamen internacional que celebra este año dicho instituto de enseñanza para conmemorar el trigésimo aniversario de su fundación. Según indicó el mismo Sr. Maura, la composición poética en que se ha de inspirar el músico ha de tener carácter regionalista y la había de escribir el ilustre poeta Teodoro Llorente, quien ya ha cumplido el encargo, entregando al presidente del Conservatorio una inspirada poesía que dice así» (EMV 1909). I l'endemà, dia 22, en *Las Provincias*, aquesta vegada amb el títol «València a la Exposició» (LP 1909), sota l'epígraf «Poesía de Teodoro Llorente para el Certamen Internacional de Música» i encapçalada del següent text: «Saben nuestros lectores que el presidente del Consejo de Ministros ha ofrecido un premio al Conservatorio de Música para el certamen internacional que celebra este año dicho instituto de enseñanza para conmemorar el trigésimo aniversario de su fundación. El tema dado por el Sr. Maura es una composición musical inspirada en una poesía en valenciano de D. Teodoro Llorente, designada por nuestro poeta. Este, en vista de que sus composiciones publicadas no fueron escritas para ponerlas en música, y con objeto de facilitar más la obra de los concurrentes al certamen, ha escrito *ad hoc* la siguiente poesía». Fins a l'any 2007, en què vaig donar notícia de la seua existència en el núm. 43 de la revista *Caplletra*, mai no havia tornat a ser publicada.

València a la Exposició

A l'ombra delitosa
d'un taronger,
canta donzella hermosa
son amor ver.

«Sóch colometa blanca
–diu suspirant.
No està en la verda branca
lo dols amant».

«Per tot la primavera
brilla y sonriu,
y mon cor l'hora espera
de fer son niu».

«¿No escoltes ma complanta,
tendre amador?».
La donzella aixís canta
son ver amor.

La donzella és València enamorada,
colometa que anyora·l colom seu.
Aixuga·l plor; no estàs abandonada;
alsa els ulls, voràs vindre·l galan teu.

Té d'àguila les ales; per corona
en son cap du tota la lum del sol;
és l'Avenç, que la forta mà te dóna,
y reyna de son reyne fer-te vol.

[1909]

24 reyne] regne (*EMV 1909*).

129.

Sense signar i precedida dels encapçalaments, no deguts a la mà de l'autor, «Jochs Florals de 1909» i «N.º 108», l'original autògraf i a doble columna d'aquesta composició, que Llorente escrigué *ex professo* perquè fóra declamada durant els Jocs Florals de València de 1909, es conserva a la biblioteca de Lo Rat Penat (ms. 1909). Respecte d'això, cal dir que, de manera excepcional i atés el context festiu en què s'emmarcaren, aquells Jocs tingueren lloc el 6 de juny –i no a finals de juliol, com era tradicional– a la sala d'actes del recinte de l'Exposició Regional, i comptaren amb la presència de la infanta Maria Teresa de Borbó. Llorente féu constar tres indicacions al final de la composició: dues d'inicials, que es tractava d'un «Romanset pla» que se situava «Fora de concurs»; i una de final, molt més expressiva, que diu així: «*Nota*. L'autor ha escrit estos versos per a que·s llixquen (si·ls aprova·l jurat) en la festa dels Jochs Florals. La lectura deu fer-la una joveneta, vestida de valenciana, y millor seria que·ls deprenguera de memòria y els recitara». Com així fou, ja que, tal com indica la crònica del certamen que l'endemà publicà *Las Provincias*, la composició fou llegida per la senyoreta Joaquima Saavedra Fontés, una de les integrants de la Cort d'Amor, que vestia «el típico traje de la huerta». De fet, «Visanteta en los Jochs Florals» fou publicada per primera vegada en aquell mateix número de *Las Provincias*, corresponent al 7 de juny de 1909 (LP 1909), i posteriorment i amb la indicació «Versos llegits en los del Rat Penat», en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, pp. 123-124; ALP 1910), que és la versió prenem com a text base.

A propòsit d'aquell certamen i del poema llorentí, en la carta que, tres dies després, el 9 de juny de 1909, mossén Jaume Collell adreçà a Llorente des de Vic es pot llegir: «Me alegro del buen éxito que ha tenido la fiesta. Su *Visanteta* me ha entusiasmado como la del año anterior; pero todavía me ha gustado más la tiernísima endecha a la infanta» (*Epistolari Llorente*, vol. II, pp. 288-289). Finalment, cal dir que aquesta composició s'ha de relacionar amb tres d'anteriors –«Visanteta» (1870), «Visanteta.

Cansó nova de un poeta vell» (1907) i «Romans de Visanteta quant anà a Saragosa» (1908)– en què el territori valencià és simbolitzat per una jove i humil llauradora. I que, en 1914, en incloure-la en el segon volum de l'obra *Llibrets de versos*, Teodor Llorente i Falcó l'acompanyà de la següent nota: «Esta poesia fon composta per son autor, y llegida en els Jochs Florals de Lo Rat Penat de l'any 1909, sent reyna de la festa la serenísima infanta donya Maria Teresa de Borbón, germana de lo rey d'Espanya don Alfonso XIII».

Visanteta en los Jochs Florals

Versos llegits en los del Rat Penat

Torbada y avergonyida
enmitj d'esplendors tan grans,
no sé si podré parlar-vos,
¡oh Reyna dels Jochs Florals!
Sóch una llauradoreta
naixcuda, fa dihuit anys,
en l'alqueria més blanca
y pulcra que·n l'horta hi a.
Quan obriguí els ulls al nàixer
el cel estava tan clar,
que sa llum, fent-se alegria,
dins de l'ànima m'entrà.
Creixquí entre verdes alfàbegues
y rosers y lliris blaus,
cantúries de cadarneres
y calàndries escoltant.

6 fa dihuit] vui fa vint (*ms. 1909*).

Dins del niu elles cantaven,
jo les ouïa cantar
cullint flors de primavera,
respirant flayrors del camp.
Y pronte sentí gojosa
que·n mon pit embelesat
calàndries y cadarneres
estaven també cantant.
Jo no sé lo que tenia…
Una hermosa nit de maig
el gemech d'una guitarra
molt dolsa em va despertar.
¡Quines alvades més tendres
ompliren mon cor amant!
¡Quan pronte, a la veu aquella,
vaig rendir la voluntat!
Ma mare, ma bona mare,
–«¿Què tens, filla?», em preguntà.
Jo no sabia què dir-li;
callí; me posí a plorar.
–«No plores, filla, –va dir-me;
ell és faener y honrat;
els teus pares no s'oposen:
¡Déu vos fassa uns sants casats!»
¡Ara sí que sóch ditjosa!
¡Ara sí que està·l cel clar!

24 estaven] estaben (*ms. 1909*). | 25 tenia] sentia (*ms. 1909*).

¡Que arracades tan hermoses
de perles ell m'ha comprat!
45 ¡Calàndries y cadarneres,
canteu, canteu més que may!
¡Sigau sempre benehida
Mare dels Desamparats!

* * *

Quan més dolsa·l cor m'omplia
50 la meua felicitat,
vaig vore, com entre somnis,
un donzell, a un déu semblant.
El sonrís li obria els llavis,
resplendien sos esguarts
55 més que·l sol; una corona
de vert llorer duya al cap.
En la mà esquerra portava
una citra d'or brillant;
per pendre amorós la meua,
60 estenia l'altra mà.
Y em digué: «Valencianeta,
tu no entens tot lo que vals;
vine al temple de ta glòria;
vine a hon t'estan aguardant».
65 Poregosa·m resistia,
mes jo no sé lo que fas.

43 hermoses] boniques (*ms. 1909*). | 46 may] mai (*ms. 1909*).

Com encantada, acamine,
y assí vinch sense pensar.
  Tots, al vindre, me miraven
y dien, obrint-me pas:
–«¡És la Musa valenciana!».
¡Musa..! Musa, ¿què serà?
  No hu sé; però me figure
que mon ser s'ha transformat
com ma pobra vestimenta
en la que tan bé m'escau.
  Algo de reyna, estes gales
de l'antigor m'han donat;
la pinta y les cuatre agulles
són ma corona real.
  Crech que porte la volguda
senyera del rat penat,
que·n cadira d'or sentada
en trionfal carrosa vaig.
  Que m'aclama y vitoreja
tot un poble, chichs y grans…
¿Sóch emblema de València?
¿Sóch València en realitat?
  Jo ensomie que sóch ella;
gloriosa, com fon avans;
jo ensomie que sóch ella,
com la volem fer demà;

79 cuatre] quatre (*ms. 1909*). | 81-82 Crech … penat] Crech que porte la senyera / que·n lo cim du·l rat penat (*ms. 1909*). | 86 chichs] xichs (*ms. 1909; LP 1909*).

son antich y noble reyne
ben refet, de cap a cap;
95 ses ciutats, viles y pobles
tots units, com bons germans;
sos fills, per sigles de sigles,
de sa hermosa mare amants,
valencians per dintre y fora,
100 ¡sempre, sempre valencians!

* * *

No vos asuste, senyora,
amor que flameja tant;
també·l consagrem a Espanya,
¡a Espanya, la pàtria gran!
105 Bé ho significa y demostra
en este solemne instant
vostra aplaudida presència
en aqueix honrós sitial.
Una rosa vos donàrem;
110 ¿son flayrós perfum vos plau?
Puix l'ànima de València
és eixe aroma tan grat.
¡Respireu-lo complaguda,
y com incens d'un cult sant,
115 en lo cor, polida infanta,
conserveu-lo ben guardat.

106 este] aquest (*ms. 1909*). | 112 tan grat] suau (*ms. 1909*).

* * *

Jo no sé si desvarie,
si estich desperta o somniant,
si sóch la que fantasiava
y la que així em féu parlar.
O sóch la llauradoreta
naixcuda, fa dihuit anys,
en l'alqueria més blanca
y pulcra que·n l'horta n'i a.
De tots modos, perdoneu-me,
vós, que sou, ab goig igual,
infanta d'Espanya y reyna
de los nostres Jochs Florals.

[1909]

119 la] lo (*ms. 1909; LP 1909*). | 120 y … parlar] y me féu aixís parlar (*ms. 1909*). | 122 fa dihuit] vui fa vint (*ms. 1909*). | 124 n'i a] hi a (*ms. 1909*).

130.

El 10 de juliol de 1909 una expedició integrada per 333 mallorquins féu cap al port de València amb la doble intenció de visitar l'Exposició Regional i de retre un homenatge a la poesia valenciana en la persona de Llorente. L'expedició, que viatjava a bord del vapor correu «Miramar», estava encapçalada per l'alcalde de Palma, Sr. Enric Sureda, i d'altres autoritats polítiques i literàries, entre les quals destacava la presència dels poetes Miquel Costa i Llobera i Maria Antònia Salvà. Llorente els dedicà una rebuda molt especial: el mateix dia de l'arribada publicà en *Las Provincias* aquesta composició poètica (LP 1909), que posteriorment fou reproduïda en l'opuscle *Mallorca a Valencia. Fiesta de la poesía* (Palma de Mallorca, 1909, pp. 59-61; MaV 1909), i, finalment, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, pp. 193-194; ALP 1910), que és la versió que prenem com a text base.

En 1914, en integrar-la en el segon dels *Llibrets de versos*, Teodor Llorente i Falcó l'acompanyà del següent comentari: «El dia 10 de juliol de 1909 arrivà a València una expedició de mallorquins, de la que formaven part escriptors tan coneguts com Miquel Costa Llovera, Llorens Rives, Nicolau Dameto, Joseph Tous y Maria Antònia Salvà. Portaven els expedicionaris, de pas de vore nostra Exposició Regional, el encàrrech de rendir un homenatge al president del comité de dita Exposició D. Tomàs Trénor y altre a la poesia valenciana en la persona de Teodor Llorente. El dia de la arrivada, *Las Provincias* publicà la poesia d'esta nota. Dies després, en una festa que tingué lloch en el vapor Miramar [d']homenatge a la poesia valenciana, presidida per Teodor Llorente, se llixqué la sigüent poesia de Joan Alcover». I a continuació s'hi reproduïa la composició «A Teodor Llorente, patriarca dels poetes valencians».

Salutació als mallorquins que vénen a València

¡Oh fills de la Illa Daurada!
¡Oh placèvola embaixada
de amor, alegria y pau!
València, que vos espera,
crida en sa hermosa ribera:
–«¡Germans, benvinguts siau!»
L'adorable poesia,
empunyant el timó, guia
vostre llauger paquebot;
per a vindre a nostra plaja,
és imposible que hi aja
en la mar millor pilot.
El llorer que vos corona,
dret de ciutadans vos dóna
en la pàtria d'Àusias March,
y la musa valenciana
la mà vos estén ufana
per a el vostre desembarch.
Tu, cantor d'ànima encesa,
a qui ton illa embelesa,
y al polsar la citra d'or
notes divines li arranques,
veent que al cel les fortes branques
alsa el Pi de Formentor;

9 llauger] lleuger (*MaV 1909*). | 11 aja] haja (*MaV 1909*). | 15 Àusias] Àusies (*LP 1909*). | 19-24 *Versos al·lusius a Miquel Costa i Llobera*.

25 poetisa somniadora,
la que a tots nos enamora
perquè del cor ix sa veu;
trovadors d'esperit noble,
que davant de vostre poble
30 vives llums de sol porteu;
ciutadans de honrada vida;
mariners que la mar crida;
bons pagesos mallorquins,
que llaureu ab vells aladres
35 entre gorchs plens de baladres
y tosals cuberts de pins;
els que·ns recordeu memòries
de les nostres comuns glòries;
els que, com present d'honor,
40 sentint dolces anyorances,
nos dueu rústiques dances
y cantars de l'antigor;
València a tots vos saluda,
vos dóna la benvinguda
45 y als seus brassos vos atrau;
a tots nos honra y agrada
la placèvola embaixada
de amor, alegria y pau.
València, vostra germana,
50 és núvia que s'engalana

25-28 *Versos al·lusius a Maria Antònia Salvà*. | 36 tosals] tossals (*MaV 1909*). | 45 brassos] brasos (*LP 1909*).

perquè la espera l'espòs;
y a l'entrar en nova vida
a ses germanes convida
al desposori dijós.
55 Ajudeu-la tots, y un temple
alcem junts, que done exemple
de lo que Espanya ha de ser,
temple de grandesa y glòria,
en què obtinguen la victòria
60 el trevallar y el saber.
Y per a eixa obra inmensa
posant les mans y la pensa,
mirem sempre a l'ideal,
y farem que més gran sia,
65 si arborem la poesia
com nostre penó real.

[1909]

54 dijós] ditxós (*MaV 1909*). | 60 trevallar] treballar (*LP 1909*); traballar (*MaV 1909*).

131.

El 29 i 30 de maig de 1909, tot coincidint amb les celebracions del cinquantenari de l'edició de l'obra *Mireio*, el municipi d'Arles i tota la Provença homenatjaren Frederic Mistral mitjançant l'erecció d'un monument en honor seu i la inauguració de la nova seu del «Museon Arlaten». Quatre dies abans, el 25 de maig, Llorente havia escrit a «mon gloriós y volgudísim amich» per felicitar-lo i enviar-li la seua adhesió i una forta abraçada: «Jo volia y desitjava donar-vos-la de totes veres. Encara que mes forses decauen, esperava poder anar a Arles, asistir a vostre jubileu, vore vostra estàtua en aquella plassa dels Oms, hon se despedírem la darrera visita que vos fiu. Ha estat imposible perquè estos dies no podia ausentar-me de València. Estem de festa per la apertura de nostra Exposició Regional; tenim aquí al rey, que ha vingut a inaugurar-la. És una gran contrarietat per a mi esta coincidència» (*Caplletra*, núm. 9, p. 219). Com que no podia fer-s'hi present, Llorente desitjà contribuir a l'homenatge amb aquesta poesia, que fou publicada en la revista mensual de l'Ateneu de Madrid que dirigia Mariano Miguel de Val, i posteriorment en el número de *Las Provincias* corresponent 15 d'agost de 1909, dins d'un article titulat «Homenaje a Mistral» (LP 1909). Mesos després, Llorente reproduí «Mireya» en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, p. 117; ALP 1910), que és l'edició que prenem com a text base.

Mireya

Fa cincuanta anys, quan dolsa me sonreya
la joventut y me inspiraba amors,
a los meus ulls aparegué Mireya,
omplint-me l'esperit de resplendors.

Inocent, complaguda, jubilosa,
vaig vore, enmitj d'encantadors vergers,
a la que me semblà capoll de rosa,
filla gentil del Mas dels Llironers.

Vaig vore obrir a la infantil donzella
son tendre cor als sentiments més vius,
y de son amador felís parella,
en les florides branques buscar nius.

Aqueixa visió idílica, llavores,
¡com brillà hermosa en mos ensomnis d'or!
¡Com ses fascinacions engisadores
feren glatir mon jovenívol cor!

Vui·l foch de la il·lusió ja en mi s'apaga
y tristament ma vida se consum;
mes aquella visió sempre·m falaga,
flamejant sempre ab la mateixa llum.

2 inspiraba] inspirava (*LP 1909*). | 4 resplendors] resplandors (*LP 1909*). | 17 il·lusió] ilusió (*LP 1909*). | 18 consum] consumí (*LP 1909*). | 20 flamejant] flameja (*LP 1909*). |

Al nostre anhel de la ideal bellesa
la campesina de la Crau respon;
a tots nos enamora y embelesa,
¡no ja dins de la Crau, en tot el món!

25 Y aixís serà mentres llumene·l dia;
¡viurà sempre la verge provensal!
Y eix miracle de amor y poesia
tu, tu l'has fet, maravellós Mistral!

[1909]

24 el] lo (*LP 1909*). | 28 maravellós] meravellós (*LP 1909*).

132.

A l'Arxiu-Biblioteca Llorente es conserva una reproducció fotogràfica de l'original autògraf d'aquesta poesia, datada a «València, 19 de novembre de 1909» (ms. 1909). De fet, la composició fou publicada en *Las Provincias* l'endemà, 20 de novembre de 1909 (LP 1909), sota l'epígraf «Flores de Valencia para Alicante», i encapçalada del següent text: «Lo Rat Penat ha tenido una idea oportuna y delicada: enviar a Alicante flores de Valencia para agradecer la importante parte que aquella ciudad ha tomado en el homenaje al poeta Llorente. Ayer marchó a la vecina capital un socio de la corporación valencianista, llevando una hermosa corona de flores naturales, para entregarla al alcalde, y rogarle que la deposite en el mausoleo del gobernador Quijano, cuya memoria conserva Alicante como sagrado recuerdo. Han creído los "amadors de les glòries valencianes" que, colocando allí su ofrenda, será esta más grata a los alicantinos. Al poético presente acompaña un mensaje que, a ruegos de sus consocios, ha escrito nuestro director honorario, y dice así». Posteriorment, la composició fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, pp. 225-226; ALP 1910), sota el mateix epígraf i acompanyada de dos texts: un que feia d'encapçalament, i que era molt semblant al que ja havia aparegut en el diari; i un altre de cloenda, que diu així: «En Alicante fue muy agradecido este obsequio. El alcalde lo recibió con suma gratitud y dispuso que la corona fuese colocada con gran solemnidad en el citado monumento. El Ayuntamiento en pleno, con otras autoridades y representaciones, llevó la corona y la colocó en su sitio en medio de los aplausos del público. Se leyó en voz alta el mensaje del poeta valenciano, que fue también muy aplaudido. El representante de Lo Rat Penat fue obsequiado con un banquete en el Casino. Los brindis fueron una verdadera explosión de valencianismo y de loor al insigne vate que Valencia acababa de coronar. El Ayuntamiento acordó que su poesía se conservase en el Archivo Municipal». No hi ha dubte, per tant, que es tracta d'una composició plenament integrada en els esforços d'agermanament entre les ciutats de València i Alacant –i de

construcció i enfortiment del sentiment regional– que durant la primera dècada del segle XX portaren a terme els membres de Lo Rat Penat, i entre els quals cal destacar l'homenatge al comte de Lumiares que havia tingut lloc un any abans, del 13 al 16 de novembre de 1908, i del qual, com sabem, n'és exponent la composició llorentina «València y Alacant».

Finalment, cal assenyalar que el títol «Present de flors. Homenaje de germanor» és factici, ja que li'l posà en 1914, en integrar-la en el segon dels *Llibrets de versos*, Teodor Llorente i Falcó, que també hi afegí la següent nota: «Lo Rat Penat, per a correspondre a la part que prengué Alacant en la coronació del poeta Teodor Llorente, tingué la atenció d'enviar-li una corona de flors per a que la depositara al peu del sepulcre del que fon gobernador civil d'aquella província Sr. Quijano, molt volgut per son lloable comportament durant una de les últimes epidèmies colèriques. Acompanyava a la corona, com mensatge, la present poesia».

[Present de flors]

[Homenaje de germanor]

Ou, Alacant, València vui t'envia
un present de ses flors
en senyal de sa grata germania,
en fe dels seus amors.

5 Tu sempre fores noble, sempre bona,
y tens un sentiment
que a ton front ciny esplèndida corona,
lo sant agrahiment.

1 Ou, Alacant] Noble Alacant (*ms. 1909*). | 3 grata] estreta (*ms. 1909*). | 5 Tu … bona] Tu, sa germana, fores sempre bona (*ms. 1909*). | 7 que … coronaque ciny ton front ab la millor corona (*ms. 1909*). | 8 lo] el (*ms. 1909*).

Entre tos monuments vore m'agrada
(potser és el millor)
la tomba augusta, sempre venerada,
de un gran benefactor.

A eixa tomba, donant llisó y exemple
als propis y als estranys,
vas generosa, com si fóra un temple,
a pregar tots els anys.

València vol posar en eixa llosa
les flors que ara te du,
per si pot ser aixís més agradosa
la ofrena per a tu.

Entre eixes tendres flors, plens d'alegria,
mos pobres versos van;
y si no puch donar-los poesia,
ells, de son dols aroma la pendran.

[1909]

10 el] lo (*ms. 1909*). | 12 de un] d'un (*ms. 1909*). | 19 per … agradosa] perquè sia més dolsa y agradosa (*ms. 1909*). | 20 ofrena] ofrenda (*ms. 1909; LP 1909*). | 24 de son dols] de son grat (*ms. 1909*); de ton dols (*LP 1909*). | D [1909]] València, 19 de novembre de 1909 (*ms. 1909*).

133.

El 5 de desembre de 1909, i a propòsit de l'homenatge-coronació de Llorente com a «Poeta de València» que havia tingut lloc vint dies abans, els treballadors de la impremta Doménech, on s'imprimia *Las Provincias*, dedicaren al fundador i director honorari del diari un banquet d'homenatge el plat principal del qual va consistir en un perol d'arròs amb fesols i naps. Gràcies a la informació que reporta la «Tarcheta de Perolero» que fou impresa per a l'acte –un exemplar de la qual fou reproduït en la p. 373 del volum *Teodor Llorente, patriarca de la Renaixença* (AVL, 2011)–, sabem que el dinar tingué lloc al restaurant «Casa el Polit». A més del menú, la «Tarcheta» incloïa la poesia «Arròs en fesols y naps» de Llorente i un «Himne al Perol», anònim, la lletra del qual mantenia la mateixa estructura i ritme que l'himne de l'Exposició de Maximilià Thous i Josep Serrano, i que fou «Compost y cantat ab motiu del [perol] ofert per el personal de la casa Doménech al poeta D. Teodoro Llorente y Olivares». L'himne diu així: «Per a oferir / un dinar a Llorente, / vàrem pensar / casa el Polit. / Y en el taller / entre tots convinguérem / en sis quinsets / contribuir. / Mireu al nostre jefe / com també s'ha asosiat. / L'horta valenciana dóna / uns naps dolsos com la mel, / y uns fesols pastosos / de clase tan bona, / que aquell que ne mencha / se'n va dret al sel. / Té·l perol molts parroquians / que li rendixen tribut; / uns li donen ràbens, / atres taperetes, / y entre tots l'ofeguen / en gots de vi eixut. / Bones estan les foches / que s'arrepleguen / en l'Albufera. / Y en les taules de serdo / hi a grans rastreres / de botifarres, / botifarres… / Penchen trosos de morro / y unes rabaes / que donen l'òpio. / Sonen cansons alegres / dels peroleros / que van bufats. / Y al despertar l'atre dia / en la veu ronca, / tornar volgueren / a escomensar. / Per a oferir, etc. / ¡Vixca per sempre / nostr·alegria! / ¡Honor al poeta! / ¡¡Viva Llorente!! / ¡Viva!…».

A la sobretaula, enmig d'un ambient festiu i humorístic i davant la insistència dels organitzadors del dinar, Llorente improvisà aquests versos que, sense títol, varen ser publicats en *Las Provincias* l'endemà, dia 6 de desembre, dins de l'article «Fiesta íntima» i encapçalats d'un text en

què, entre d'altres coses, es podia llegir: «Fue un obsequio, el que ayer se tributó a D. Teodoro Llorente, de los que más simpatías pueden despertar y más grato recuerdo tener. Se trata del homenaje que al poeta tributaba el personal de los talleres de la casa Doménech, donde se imprimen *Las Provincias*: un centenar de obreros, porque obreros son también los redactores de este periódico y los empleados de la administración, que concurrieron igualmente a la fiesta. […] El Sr. Llorente, ante la reiterada petición de los laboriosos "ofrendadores" de aquel *perol* clásico, hubo de improvisar los siguientes versos, que fueron recibidos con el más delirante entusiasmo». Aquesta composició, de què vaig donar notícia en el núm. 43 (2007) de la revista *Caplletra*, mai no ha sigut inclosa en cap recull líric llorentí.

[**Perol**]

Yo ya no sóch més poeta,
però el cambi no me dol;
cante el gall, cante el canari,
cante el tendre rusiñol;
yo només sé una paraula:
¡Perol!
Per a donar-vos les gràsies
fera un discurs cuansevol;
yo vos les done dién-vos:
¡Perol!
No he·ncontrat atra paraula
més elocuent baix el sol:
¡Perol, perol y perol!

[1909]

134.

Llorente publicà dues versions de la composició «Cant d'aucelles». Una aparegué en el núm. 352 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 6 de març de 1910 (p. 141; IC 1910), i l'altra, en el volum de l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, pp. 217-218; ALP 1910), que és la que prenem com a text base.

Cant d'aucells

Al món sa llum primera lo sol naixent envia;
la hermosa Visanteta ha obert el finestró;
ompli sa estreta cambra la resplandor del dia,
y dels aucells en ella resona la cansó.

La hermosa Visanteta s'asenta embelesada
sobre son llit, y escolta los himnes del matí;
escolta amorosida les veus de l'aucellada,
que·n son llenguaje músich li va parlant així.

La cadarnera canta: –«¡Quan bo y alegre és viure!
Debem a Déu la vida; que la gojem Ell vol.
Perquè obrigam les ales, nos dóna l'ayre lliure;
perquè estengam la vista, nos dóna·l cel y el sol».

1 primera] derrera (*IC 1910*). | naixent] naxent (*IC 1910*). | 2 Visanteta] Vicenteta (*IC 1910*). | 5 Visanteta s'asenta] Vicenteta s'assenta (*IC 1910*). | 8 llenguaje] llenguage (*IC 1910*). | així] axí (*IC 1910*). | 9 Quan] Quant (*IC 1910*). | 10 gojem] gogem (*IC 1910*). | 12 estengam] extenguem (*IC 1910*).

—«Per a mon niu, me basta la branca més petita»,
canta joyós el humil menut gafarronet;
«y pense jo, molècula en la extensió infinita,
que·l món d'un cap a l'altre, per a mon goig és fet».

—«El palau de la ditja, jo·l tinch sota una teula»,
diu, aguaytant baix d'ella, lo cap el teuladí;
«si ma vida os agrada, igual la vostra feu-la;
qui ab lo que té·s contenta, serà semblant a mi».

Canta y vola tot d'una la viva cogullada,
y quant al sol s'enlayra —«¡Amunt!», diu, «¡sempre amunt!»
Deixar la baixa terra, li plau en sa volada,
y canta més alegre quant d'ella està més llunt.

Lo rosinyol, dolcíssim mestre de l'armonia,
diu al vore·l sol nàixer: —«¡Mon cant està acabat!
Mon himne epitalàmich, més que la llum del dia,
vol la vesllum nocturna del cel tot estrelat».

Prova la veu la merla; li surt una rialla,
que·n los camps soleyosos alegrarà l'estiu;
sona lluny, en la serra, l'aspre crit de la gralla,
y la boscúria tètrica a l'escoltar-lo·s riu.

—«¡Ja ve l'abril alegre!», proclama la oroneta,
creuant los cels, que·s tornen al pas d'ella més blaus;
«ja venim tes amigues, hermosa Visanteta,
y sempre en ta finestra farem els nostres caus».

13 Per a … basta] Prou és, per a que aniue (*IC 1910*). | 17 ditja] ditxa (*IC 1910*). | 19 os] us (*IC 1910*). | 23 Deixar la baixa] Dexar la baxa (*IC 1910*). | 25 rosinyol, dolcíssim] rossinyol, doctíssim (*IC 1910*). | 28 estrelat] estelat (*IC 1910*). | 29 Prova] Proba (*IC 1910*). | 31 lluny] llunt (*IC 1910*). | 35 Visanteta] Vicenteta (*IC 1910*).

Cucurrejant li diuen unes colomes tendres:
–«Contempla nostre exemple; no tens altre millor.
¿Què serà nostra vida, per molt que puga estendre's?
¿Què serà nostra vida, més que un constant amor?»

Axí, en divina llengua, quan naix gloriós el dia,
lo que son pit els ompli parlen totes les aus;
y son expresió ingènua de goig y de alegria
aquells vibrants arpegis y aquells suspirs suaus.

La hermosa Visanteta no entén lo que rahonen
(ni els més sabis comprenen l'idioma dels ausells);
però els seus cants gojosos dins de son pit resonen,
y encontra vida nova son cor senzill en ells.

El sol, el cel, els himnes aquells la fan reviure;
sent eixamplar-se l'ànima entre cantars y arrulls;
obri sos tendres llavis un delitós mitg riure,
y una llàgrima dolsa li enterbolix els ulls.

[1910]

37 Cucurrejant] Cucarrejant (*IC 1910*). | unes] dues (*IC 1910*). | 40 constant] mateix (*IC 1910*). | 41 divina] diversa (*IC 1910*). | 42 son] lo (*IC 1910*). | 43 expresió] expressió (*IC 1910*). | 45 Visanteta] Vicenteta (*IC 1910*). | 46 ausells] aucells (*IC 1910*). | 47 resonen] ressonen (*IC 1910*). | 50 eixamplar-se] axamplar-se (*IC 1910*). | cantars] cansons (*IC 1910*). | 51 mitg] mitx (*IC 1910*). | 52 enterbolix] enterboleix (*IC 1910*).

135.

Coneixem tres versions de la composició «Valencianisme d'un chiquet d'escola» –datada en «mars 1910»– publicades en vida de Llorente: la que fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1910 (València, 1909, p. 223; ALP 1910); la que fou estampada en el núm. 4 de la publicació vicentina *El Altar del Mercat*, corresponent al 28 de març de 1910 (EAM 1910), i que degué ser el motiu pel qual l'escrigué Llorente; i la que aparegué en el diari *Las Provincias* sis dies després, el 3 d'abril de 1910 (LP 1910), on es feia constar que havia sigut copiada «De *El Altar del Mercat*», que ben probablement fou la darrera versió a aparéixer, i que, en conseqüència, prenem com a text base.

Valencianisme d'un chiquet d'escola

Seguint els usos antichs,
un retor, home formal,
anà a una escola rural
per a examinar als chichs.

5 De doctrina els preguntaba,
segons li corresponia,
y com cadascú sabia
aixina li contestaba.

T d'un] de un (*ALP 1910*). | 5 dotrina] doctrina (*ALP 1910*). | preguntaba] preguntava (*ALP 1910*). | 8 aixina li contestaba] dret o tort li contestava (*ALP 1910*).

Un chiquet viu y resolt
10 sempre va respondre bé,
y el mestre al retor digué:
–«¡Este menudet val molt!»

A tot cuant se li pregunte
tindrà exacta la resposta,
15 encara que·s busque a posta
lo més difícil asunte.

–«¿Qui és el més gran y el primer
dels sants?», preguntà el retor;
ell, sens ducte y sens temor,
20 digué: «¡Sant Vicent Ferrer!».

A l'oir aquell menut
quedà el sant home indesís,
mes pronte brillà el sonrís
en son rostre complagut.

25 Y tot content exclamà
sense preàmbul ni pròlech:
–«No sé si eres bon teòlech,
però eres bon valencià».

[1910]

10 sempre] a tot (*ALP 1910*). | 13 cuant] quant (*ALP 1910*). | 14 tindrà exacta la] trobarà exacta (*ALP 1910*). | 16 lo] el (*ALP 1910*). | 19 ell] y ell (*ALP 1910*). | 20 digué] cridà (*ALP 1910*). | 21 A l'oir] A l'ouir a (*ALP 1910; EAM 1910*). | 22 el sant home indesís] el retor indecís (*ALP 1910*). | 23 brillà el] brillà·l (*ALP 1910*). | D [1910]] Mars 1910 (*ALP 1910*).

136.

Llorente publicà un total de quatre versions de la composició titulada «A Balmes. En lo centenari de son naiximent». La primera veié la llum en el núm. 8 d'*El Centenario de Balmes. Boletín Mensual Extraordinario*, que es publicà a Vic el 28 d'agost de 1910 (p. 113; ECB 1910); la segona en el número de *Las Provincias* corresponent al 9 de setembre de 1910 (LP 1910), on aparegué amb la indicació «Del *Boletín mensual El Centenario de Balmes*, de Vich»; la tercera en el núm. 380 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 18 de setembre de 1910 (p. 587; IC 1910); i la quarta i última, que prenem com a text base, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1911 (València, 1910, p. 105; ALP 1911).

A Balmes

En lo centenari de son naiximent

¡Si encara tu vixqueres! ¡Si en estos negres dies
te vérem de la tomba sortir per nostre bé!…
¡Com ta veu indignada pertot escamparies,
apòstol de la ciència y apòstol de la fe!

5 En nostre cel d'Espanya qu·espessa boyra entela,
a la nau que sens rumbo flota, perdut el nort,
ta mà li mostraria la lluminosa estrela
que a tots els pobles nàufregs els encamina al port!

ST naiximent] naxement (*IC 1910*). | 1 vixqueres] vixqueras (*ALP 1911*). | 8 nàufregs] nàufrechs (*IC 1910*).

Eixa divina estrela que tu nos senyalares,
no perquè tu morires s'apaga y se consum;
ella la santa via marcava als nostres pares,
y ha de ser dels fills nostres la salvadora llum.

¿Què·ns falta per a vore-la? A nostra inteligència
llum clara, y flames vives al nostre feble cor.
És lo que tu·ns donares, la sanitosa herència
que guardarà·l pervindre escrita en lletres d'or.

Per ço, l'image teva, com enlayrat exemple
la contemplam, oh mestre, sense foscor ni vel,
alçada per la història, dins lo claustre del temple,
al devant de la pàtria, y al resplandor del cel.

[1910]

9 Eixa] Exa (*IC 1910*). | 11 santa] sancta (*ECB 1910; LP 1910*). | 17 ço] so (*IC 1910*). | l'image] l'imatge (*ECB 1910; LP 1910; IC 1910*). | 18 contemplam] contemplem (*LP 1910; IC 1910*). | 19 alçada] alsada (*IC 1910*). | D València (*ECB 1910*).

137.

Teodor Llorente només publicà una vegada la composició «En l'àlbum d'una joveneta mallorquina»: ho féu en l'*Almanaque de Las Provincias* per a l'any 1911 (València, 1910, p. 121). Posteriorment, fou integrada pel seu fill, Teodor Llorente i Falcó, en el segon volum dels *Llibrets de versos* (1914). Es desconeix la identitat de la jove mallorquina, de nom Marguerida, a qui fou adreçada.

En l'àlbum d'una joveneta mallorquina

Desitjes arreplegar,
per a ton front coronar,
flors de poeta;
poques te puch jo donar,
Marguerideta!

Mon ivern és dur y fort;
la gelada del meu hort
és molt completa;
en ell tot està ja mort,
Marguerideta!

Mes en este ivern aspriu
que·n mon hort res deixa viu
quant ell apreta,
tu pots ser aura d'estiu
Marguerideta!

Y si a sa dolsa escalfor
brota en ell alguna flor,
gran o chiqueta,
jo·t seré lo donador,
20 Margueridеta!

[1910]

138.

«Filla de viuda» veié la llum, per primera vegada, en el núm. 396 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 8 de gener de 1911 (p. 24; IC 1911). Així mateix, també fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1911 (València, 1910, p. 189; ALP 1910) i, amb la indicació «De *La Ilustració Catalana*», en el núm. de *Las Provincias* corresponent al 4 de març de 1911 (LP 1911), que, per entendre que és la darrera versió que Llorente publicà en vida, és la que prenem com a text base.

Filla de viuda

La veig vindre dels camps, tornant a casa,
tots los capvespres quant s'amaga el sol.
Com somniada visió lleugera pasa;
té ara dotze anys; vestida va de dol.

Baix cada bras un feix enorme porta
de les herves silvestres que ha segat;
un rastre deixa de perfums de l'horta
per los camins y sendes que ha passat.

Si sent que algú s'acosta, el pas apreta:
tots la saluden agradosament;
alguns, més compasius, diuen: «¡Pobreta!»;
si ella ho escolta, fa con que no hu sent.

2 quant] quan (*IC 1911*). | 6 herves] herbes (*IC 1911*). | 7 deixa] dexa (*IC 1911*). | 11 compasius] compassius (*IC 1911*). | 12 hu] ho (*IC 1911*).

En sa caseta humil entra resolta
y alsant la veu exclama: «¡Bona nit!»;
15 els dos feixos pesats en terra solta,
y sent l'orgull del deure ja cumplit.

La pobra mare, viuda, sens ajuda,
mitj ple encara, li dóna lo seu plat;
ella·l pren sens ductar, y complaguda
20 menja sa part, pensant: «Me la he guanyat».

La mare diu: –«El tio Malacara
nos compra els dos borregos». –«Mare no
–respon la filla–, no els vengam encara;
ya vorà quan lluhits li'ls pose jo».

25 Dóna un bes a sa mare, después resa
la oració que·l senyor retor li ha dit;
y com en tàlem d'or una princesa,
dorm en son catre dur tota la nit.

[1910]

15 feixos] fexos (*IC 1911*). | 18 mitj] mitx (*IC 1911*). | 19 ductar] dubtar (*IC 1911*). | 22 nos] ens (*IC 1911*). | 24 ya] ja (*IC 1911*). | 25 después] després (*IC 1911*). | 26 la oració] l'oració (*IC 1911*). | retor] rector (*IC 1911*).

139.

«Conversa de Nadal» és una de les darreres composicions que publicà Llorente, ja que aparegué en el núm. 3 de *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*, corresponent al mes de març de 1911 (pp. 109-112; LRPRM 1911). Cal recordar que des de l'11 de febrer de 1911, en què patí un atac d'hemiplegia, fins a la matinada del dia 2 de juliol, en què morí, Llorente passà els darrers dies de la seua vida impedit i assegut en una butaca. D'altra banda, la poesia, que degué dictar a algun dels fills o dels amics que en aquella darrera etapa li feien companyia –i entre els quals cal destacar el canonge Josep Sanchis Sivera–, fou reproduïda pel seu fill mesos després, quan ja era mort l'autor, en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1912 (València, 1911, pp. 99-101). Al cap de tres anys, en incloure-la en el segon volum de l'obra *Llibrets de versos* (1914), Llorente i Falcó l'acompanyà de la següent nota: «Esta poesia fon composta y dictada per el trovaire durant sa darrera malaltia, lo mateix que les que seguixquen, "Conversa de Nadal", "Història de l'antigor" y "En casa d'un antiquari". Cinch mesos estigué malalt sens podre's gitar-se en lo llit y pres en una butaca. Les llargues nits d'insomni pasava-les en amorosa conversa ab la seua inspiradora musa, y fruit de aquelles converses són les mentades poesies, que dictava a algú dels amichs que durant el jorn li feen companya».

Conversa de Nadal

–¿Tu per assí, Batiste? Tu cumplit sempre estàs.
¡Si està plovent a cànters!…
–Senyor, vui és Sent Tomàs.
Fa sisanta anys, ¡sisanta!, que a esta casa vinguí;
mes pares me portaren; era jo un garrofí;
ningun any he fet falta. El llaurador, ¡quant erra
si el pensament aparta dels amos de la terra!

Senyor, assí li porte les dotze coques fines;
també, com és la regla, li duch les dos gallines,
y com he fet jo sempre, passant treballs y apuros,
la paga ben completa: ahí té vent-i-dos duros.
–¿És esta Visanteta? ¡S'ha fet guapa la chica!
–¡Si a l'agüelo creguera, seria més bonica!
Caragols ni rodete no ha portat may ma néta:
vol dur ben alt el topo, com una senyoreta.
En sa caixa l'agüela guarda, com gran tresor,
les casi ja olvidades joyes de l'antigor:
pinta com or lluenta, los barquillos ben grosos
y ben llarchs, d'esmeraldes o perles, ¡tan hermosos!
Agulles també fetes de perles o esmeraldes,
els jiponets de seda y les antigues faldes,
hon les roses y els lliris teixits de vius colors
fan, de la fina roba, jardí tot ple de flors.
Per a esta y altres moltes això són antigualles,
y pot ser que algun dia les cremen en les falles.
–¿És filla humil y bona? Lo demés, ¿què li fa?
–Senyor, ¡si ja té nóvio!… ¡Y és un republicà!

* * *

Està perduda l'horta; les antigues costums
se'n van, y la gent nova lo cap s'ompli de fums.
Hi a en lo poble un casino, un casino-café;
la gent allí s'atasca juant a no sé què,
y quan vénen les hores dolces de la dormida,
encara, molt desperta, charra, disputa y crida.
Vui l'ample refectori del convent suprimit,

en sala de teatro me'l tenen convertit;
chiques de bones cases, reparoses enantes,
ixen desvergonyides a fer de comediantes.
40 Ballen també, ¿què ballen?, lo que diuen *la polca*;
cada chich a una chica la abrasa y la remolca,
y axís apretats roden. ¡Jesús!… ¡Oh edat aquella,
en què·l ball se ballava de la jàquera vella,
quan devant de les dames els galans aixerits
45 dansaven sens tocar-les ni la punta dels dits!

* * *

Y ha vengut altra plaga, perquè més nos abisme,
és això que·ls diaris diuen el «caciquisme».
Casi tots els polítichs són uns llops morts de fam,
que van per totes bandes obrint boca de a pam.
50 ¡Que respecte inspiraven els antichs regidors!
Eren los de més esme, los més vells y millors;
Ara quatre munyacos formen un comité;
al front un chaval posen, el que més pico té;
armen un bon enderdro, que sol no eixir-los mal,
55 y a la primer votada ja és alcalde el chaval.

* * *

Tot és bambolla y farsa que soportar no puch;
en lo poblet hi a cases ben chapades d'estuch.
De vanitats com eixes la gent s'ompli y regala;
¡Y una emblanquinaora va ser avans sa gala!

51 los] les (*LRPRM 1911*).

60 Ben propet de ma casa, y en lo mateix carrer,
un esclafaterrosos, un pobre jornaler
(és un eixemple exacte, que ara·m ve a la memòria),
en la entrada té dotçe cadires de vitòria,
y sa segnora esposa, jo no sé com s'apanda,
65 que porta sempre a missa mantellina de randa.
Aixís tot se trastoca y es desfigura tot;
pronte durà el llaurísio patilles y bigot;
la caixa blanca y forta de l'eixaguar nubial
a nostres novensanes los va pareixent mal;
70 una còmoda enclenque y ben pulimentada,
per a seguir la moda de vui, més els agrada;
però la caixa anava a la filla y la néta,
y la polida còmoda està als pochs anys desfeta.

* * *

75 Enans les gents de l'horta, carn de carniceria
solament la tastàvem algun solemne dia.
Quan l'arròs preparaven, sabien nostres dones
que per a fer la mescla les bledes eren bones,
y que fon glòria sempre de tots els ruquerols
80 en la fonda escudella trovar naps y fesols.
Ara qui du en arriendo quatre jornals de terra
de magre y cansalada cada any ompli una jerra.
De lo que sos camps donen ja el rústich no·s contenta;
altra cosa li agrada y altra cosa li tenta;
85 busca les darreries de formage en Burriana
y les olives tendres en la serra llunytana;
si pasen peixcadores cridant: –«¡Peix del bolitj!»,

ama hi a de barraca que mitja lliura fritj.
El venedor d'horjata y d'aigua d[e] cibà
per entre les arbredes de l'horta corre ja,
y en ella, ¡quin escàndalo!, hi a qui pren chocolate,
inútil llepolia que no admitix ni acate.
En aquells temps ditjosos de què vullch parlar jo,
per a almorsar bastaba rostir un pimentó.
¡Com càmbia tot! ¡Com càmbia! Mentres vaig ser fadrí,
per al llit no tenia matalap ni coixí;
sobre un banch de la cuina, per repòs y sosiego,
tinguí sols una manta y una pell de borrego;
y a mitjanit, de pronte, me habia de llevar,
per a el rech de les músties taules del melonar.

* * *

Eren les nostres festes alegre guilindaina
sens altra musiqueta que tabal y donsaina.
Vui busquem una banda, que costa un dineral,
perquè fon llorejada en algun festival;
trosos d'òpera toca que no entenem ningú,
y tots, la boca uberta, nos quedem en dijú.

* * *

–¿Tu què dius, Visanteta?
–Senyor, tanquí la boca,
però tinch que dir algo de lo que més me toca:
Visantet, el meu nóvio, senyor, és un bon chich,
tots els del poble diuen qu·és el millor amich.

Pel treball de la terra los brasos no té fluixos;
és divertit y alegre, ¿ham de ser tots cartuixos?
Y és bon cristià; l'any últim fon obrer de Sent Roch;
115 féu una mascletada que ardia el poble en foch.
Parla d'ell el vicari: la causa està a la vista;
perquè el senyor vicari és un furiós carlista.
–Chiquilla, ¡no·t propases! –No vol? Pues ja no chiste.
–¡Tingam en pau la festa! Calma't, calma't, Batiste;
120 El món és una mescla de lo mal y lo bo,
y poch, per endresar-lo, podem ni tu ni jo.
Però cadascú fasa tot allò que fer deu,
y deixem que's cumplixca la voluntat de Déu.
Pren, Batiste, eixa casca y el torró de Xixona;
125 tu, Visanteta, sigues per sempre honrada y bona.
Jo volguera més vore't portant bons caragols,
però, ¿qu·anem a fer-li?, no els portes, si no vols.

[1911]

140.

La primera de les dues edicions que Llorente publicà de «Xich de barca» aparegué en el núm. 408 d'*Ilustració Catalana*, corresponent al 2 d'abril de 1911 (p. 181; IC 1911), i l'altra, amb la indicació «De *La Ilustració Catalana*», en el diari *Las Provincias* dues setmanes després, el 16 d'abril, que, per ser la darrera, és la versió que prenem com a text base (LP 1911). Així mateix, cal dir que també fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1912 (València, 1911, p. 207), quan l'autor ja era mort. Ho assenyala, ben eloqüentment, la creu que figura al davant del seu nom.

Xich de barca

¡Clar és el dia, la mar és bella!
Del port, a fora, surt lo baxell;
càrrega porta per a Marsella:
grans cistellotes de moscatell.
¡La mar és bella, y és clar el dia!
Ja·l llahut gira son rumbo al nort;
el xich del barco, ple d'alegria,
la despedida li dóna al port.
«¡Quant lluminosa brilla l'albada!
¡Quant blau el golfo y el cel quant pur!
Per més qu·estenga lluny la mirada,
res se m'alcansa boyrós ni obscur.
Escolta, ¡oh Verge!, les alabances,
els prechs de gràcies que·t done jo;

12 ni] y (*IC 1911*).

15 vui veig cumplides mes esperanses,
vui és ma primera navegació.
¡Oh barraqueta que·l cor m'alegres,
que allà en la platja te tinch devant!
¡Oh moreneta dels grans ulls negres
20 que·l llahut nostre mires plorant!
¡No plores, tonta!, fes tes pregàries
perquè a la volta vinga jo bé:
ja voràs, nena, les bonicàries
que de Marsella te portaré.
25 D'or y de rosa veig lo pervindre
quan la mar mire devant de mi;
quansevol dia me voràs vindre
portant el mando d'un bergantí.
Vindràs a rebre'm, vindràs ufana,
30 y jo, donan-te franca la mà,
diré: –¿Voldries ser capitana?
Resposta espera ton capità».
Axí sommia, ¡sommis hermosos
que·s desvanexen aquella nit!
35 ¡Ah, llahut míser! ¡Un buch dels grossos,
entre grans boyres, me l'ha enbestit!
La nau petita queda desfeta;
els homes d'ella, ¡ay!, tots han mort.
Plorant aguarda la moreneta;
40 el xich del barco no torna al port.

[1911]

32 ton] lo (*IC 1911*) | 33 sommia] somnia (*IC 1911*). | sommis] somnis (*IC 1911*).

141.

«Història de l'antigor», que fou publicada en *Las Provincias* el 3 de juny de 1911 (LP 1911) –és a dir, un mes abans de morir l'autor–, és l'última poesia valenciana que publicà Llorente. I forma part de les «tres poesías valencianas» que el poeta compongué durant la seua malaltia: «Todas de más de cien versos, una que publicaron VV. [amb referència als responsables d'*Ilustració Catalana*; ha de ser "Xich de barca", tot i que només té quaranta versos], otra que se insertó en la revista del "Rat-Penat" ["Conversa de Nadal"] y la tercera que vio la luz en *Las Provincias* ["Història de l'antigor"]», segons confessava Teodor Llorente i Falcó a Francesc Matheu dies després de la defunció de son pare (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 271). Fou reproduïda en el segon volum dels *Llibrets de versos* (1914).

Història de l'antigor

És un famós cavaller,
dels de la Taula Redona;
porta una àliga en l'escut,
de son valor au simbòlica.
D'una infanta com un sol
lo cavaller s'enamora;
la infanta és filla de rey,
filla del rey de Polònia.
Ell en son negre caball,
cabalga, la llansa forta
pren y es fa per conte d'ell
una crida, en esta forma:

6 s'enamora] s'anemora (*LP 1911*).

«Ma dama y el meu amor
són la infanta de Polònia,
la més hermosa del món,
la més discreta y més bona:
si me la disputa algú,
vinga pronte a fer la proba».

Ha vingut a mitj galop
el valent duch de Borgonya;
van davant tres trompeters
tocant la guerrera trompa.
Sobre lo ferreny pitral
el duch porta banda roja;
roig és lo vistós plomall
que·n son elm se caragola;
rogench son briós cavall,
y de roig vestix la escolta.
En gàvia de ferro du
engaviada una lleona;
los soldats li han posat nom:
tots li diuen la Victòria;
la Victòria que allí té
captiva el duch de Borgonya.
Escomensa ja el combat;
ample rogle la gent forma;
ataca el duch al rival
llansa en ristre y roig de còlera.
La llansada li va prop,
li va prop, però no·l toca;

a la embestida segon,
cau y entre la pols redola;
a son ducat borgonyó
vensut y ferit se'n torna.

Han vengut tres timbalers
de música estrepitosa;
darrere, el emperador
de Palmira y Babilònia.
La que lluhix sobre el pit,
és banda de seda groga;
son plomall és també groch,
com l'or brilla cada ploma;
groguenca és la gent que du;
groch l'estandart que enarbora.
Van també dotse elefants;
són lo millor de sa tropa:
los dotse van dos a dos
alsant y baixant la trompa.
Del cavall, l'emperador
al primer colp també tomba.
El tombolló li fa mal;
més mal li fa la derrota.

Vénen uns negres tots nuus
(rústica gent sens vergonya);
un gran caragol marí
cadasgún, bufant-li, sona;
y després de aquell bufit
fa enseguida una cabriola.

Seguix darrere un sultà
enmitj de africana pompa:
és un jagantot molt lleig,
de rostre com la nit fosca,
que tira flames pels ulls,
com si algun dimoni fóra.
Ve de llunt, d'un sultanat
que ningú sap hon s'encontra;
però molt prop de l'infern
deu estar, segons la mostra.
Negres són sos ornaments,
negra la gent que·l custòdia.
És jagantina també,
horripilant y espantosa,
y quan no esgarrifa els dents,
obri més de un pam la boca.
Les moxigangues que fa
més són de horror que de broma.
Si és negre el senyor sultà,
negra és la sort que li toca;
al primer colp ha caigut,
com torre que se desploma,
y el cap a trosos s'ha fet,
com un ou de sutil corfa.

Ara ve, ¡quant diferent!,
un donzell de estampa airosa;
son cavall és blanch de llet,
d'argent sa armadura tota;

blanch el pomell de les plomes
que·l capell d'argent li adorna.
Ningú l'acompanya; va
100 sens servey ni ceremònia;
del cel baixa un raig de llum,
que cau sobre ell y l'envolta.
D'hon ha vingut, ningú ho sap;
y son nom tothom l'ignora.
105 Gran rimbombori la gent
fa quan la justa·s renova;
l'un y l'altre justador
el seu cavall esperona;
tranquil està y satisfet
110 el de la Taula Redona;
vencedor en tres combats,
renyir un quart poch l'importa.
Al jovenelo embestix;
mes, quan prop ja se li acosta,
115 sent afluixar-se-li el bras
y que lo cap se li torba;
y sens ferida ni colp
a terra de sopte roda.
«Alsa't –li diu el donzell–,
120 y la caiguda no et dolga;
jo sóch un àngel del cel
que santa llisó te dóna.
Obri els ulls». Ha ubert els ulls
el caigut, y s'incorpora.
125 Veu la iglésia d'un convent;

divina música escolta;
la infanta, tota de blanch,
davant l'altar s'agenolla;
un vel porta com la neu,
130 blanques flors per a corona,
fa tranquila los tres vots,
y la veu no li tremola;
per a ella·l bisbe plorant
la celestial gràcia implora;
135 portant un ciri en la mà,
passa ja la fatal porta;
queda per a sempre allí,
del Senyor sagrada esposa.
El cavaller, asombrat,
140 cau de genolls y se postra;
dos rius corren per ses galtes
de les llàgrimes que plora;
estén els brasos en creu;
mira al cel, ple de congoixa,
145 y mirant, mirant al cel,
se trasmuda y se trasforma,
y son torbat esperit
la serenitat recobra.

Abadesa del convent
150 fon molts anys la infanta monja;
tres o quatre més fundà,

134 implora] imploro (*LP 1911*).

hon Déu tingué cult y glòria.
En olor de santitat,
penitent en una cova,
155 morí el famós cavaller,
el de l'àliga simbòlica.
Roses, lliris y violetes
naixqueren sobre sa fosa.

[1911]

142.

«Als poetes jóvens» aparegué publicada per primera vegada en el núm. 422 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 9 de juliol de 1911 (p. 398; IC 1911), set dies després de la defunció de Llorente, en el transcurs d'un número d'homenatge al poeta valencià, i il·lustrada amb l'«última firma del poeta». Així, i sota el títol de «La última poesia d'en Llorente», la composició s'encapçalava del següent text: «Aquest gran amich nostre que·ns tenia ofertes les primícies de sa producció poètica per *la nostra Ilustració*, que deya ell, nos escrivia·l 29 de juny passat anunciant-nos una nova composició que·ns enviaria tan bon punt tingués lleure de dictar-la a l'amanuense, com solia fer-ho des de l'atach que·l tenia mitx impedit. La mort ens el prenia·l dia 2 d'aquest mes, y creyem tots que ab el poeta havia desparegut la seva última poesia. Sortosament, son fill ens avisà telegràficament el divendres que l'havia trobada y ens la enviava. Y nosaltres hem retrassat la sortida d'aquest número per tenir temps d'incloure en ses planes aquests versos, qu·hem rebut devotament, com el més fort lligam de la nostra ànima ab l'ànima valenciana nusat en hores supremes pel gran poeta valentí. Qu·al cel sia!». Efectivament, el 18 de maig de 1911 Llorente havia adreçat una carta a Francesc Matheu, director d'*Ilustració Catalana*, en la qual es podia llegir: «Muy pronto le enviaré una poesia para *La Ilustració*. Creo que le gustará» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 269); poesia que el fill, Llorente i Falcó, identificà com «Als poetes jóvens». I cinc setmanes després, el 29 de juny (p. 270), una altra en què hi afirmava: «Tengo escrita la composición que ofrecí a Vd., que es larga, y la remitiré apenas me la pueda copiar el amanuense».

En els dies immediatament posteriors a la mort de Llorente, el fill s'adreçava per carta a Matheu per comunicar-li la notícia de la defunció i dir-li que «la poesía que ofreció a VV. con fecha del 29 del pasado [junio], dos días antes de su muerte, puedo asegurarles que se la llevó consigo. Era costumbre de mi padre la de no trasladar al papel sus composiciones poéticas hasta tenerlas completamente terminadas, por largas que fuesen.

Esto le permetía dictarlas, produciendo verdadera maravilla aquella seguridad con que por primera vez las escribía o las recitaba. Durante su enfermedad compuso tres poesías valencianas, todas de más de cien versos, una que publicaron VV., otra que se insertó en la *Revista del "Rat-Penat"* y la tercera que vio la luz en *Las Provincias*. Como desde el día en que cayó enfermo, el 11 de febrero, no pudo ya descansar en la cama, en sus largos insomnios, entreteníase haciendo versos. Doy, pues, como cosa segura, que esa composición, que le ofreció a VV., la tendría ya hecha, y esto me lo confirma el recuerdo de que la mañana del sábado, cuando ya su cabeza perdía el equilibrio, repetidas veces llamaba a mi hermano Pascual para dictarle una poesía, y hasta nos pareció adivinar, pues ya sus palabras eran confusas, que recitaba versos. […] Esto el lo único que puedo decirle de la composición de que me habla» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 271). Tanmateix, el dia 7 de juliol Llorente i Falcó tornava a adreçar-se a Matheu per a dir-li que, la poesia en qüestió, devia ser «Als poetes jóvens», que li adjuntava. Amb tot, aquesta no degué ser la darrera poesia valenciana que redactà Llorente, ja que, en aquella mateixa carta, també s'hi llegia: «Hemos encontrado otra, *El anticuari*, que está sin terminar, y que la parte hecha me la leyó no hace mucho» (p. 272). De fet, en publicar, el 12 de maig de 1912, el poema «En casa d'un antiquari», Llorente i Falcó afirmà que «aquella versada era la derrera qu·havia d'exir de la seva fantasia febrosa». Així doncs, hem de concloure que «Als poetes jóvens» és la penúltima composició valenciana que redactà llorente (l'última acabada).

Finalment, i una vegada publicada per *Ilustració Catalana*, Llorente i Falcó reproduí «Als poetes jóvens» –amb el subtítol d'«Última poesia valenciana de D. Teodoro Llorente», malgrat tot– en el número de *Las Provincias* corresponent al 17 de juliol de 1911 (LP 1911) –que és la versió considerada com a menys contaminada i que, per tant, prenem com a text base– i en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1912 (València, 1911, pp. 175-176).

Als poetes jóvens

¡Oh jovenils poetes, que heu de ser nostra glòria!,
¿quin verí los cors vostres omplí y emposonyà?
¿D'espantadors espectres, quina visió ilusòria
de vostres ulls plorosos la llum estinguir fa?

Batega en vostres venes la sanch nova y ardenta,
vos oferix la vida sos primerenchs amors;
y alsant trista cridòria, perquè tothom la senta,
risibles planyideres, ploreu fingits dolors.

Ombres, negrors, congoxes, axò no és poesia;
són llum y voladúries lo qu·este món mereix;
els grechs, nostres grans mestres, de Febo, déu del dia,
y Apolo, déu dels versos, feren un déu mateix.

Els fills d'un·altra rassa, nats entre boires denses,
exhalen llacrimosos la febre que·ls consum…
el cel de nostra pàtria té claritats inmenses;
és aquest país nostre l'imperi de la llum.

Tot diu assí: «¡Alegrem-nos!». La terra llevantina
nos mostra a totes hores el seu preuat tresor;
palmes de Mauritània, tarongers de la Xina,
y el rahim entre pàmpols, y les espigues d'or.

Per tot boschs d'oliveres en la serra y la plana,
en els horts, entre parres, d'Espanya gesmils blanchs,
de la Grècia, baladres, plans de roses de grana
en los penyascals aspres, al fons d'estrets barranchs.

4 estinguir] estingir (*IC 1911*). | 10 món] nom (*IC 1911*). | 13 boires] boyres (*IC 1911*). | 15 inmenses] immenses (*IC 1911*).

Y en exos paradisos ayroses valencianes,
les dels ulls qu·espurnegen quan sona el tabalet,
y a festa en tots els pobles voltetgen les campanes,
y rimbomba la traca, y el quadro fa complet.

Siau la veu gotjosa d'aquestes alegries,
de les que hi ha en la vida més perfumades flors;
digau a nostre poble les glòries de antichs dies,
la esperansa d'uns altres, que hauran de ser millors.

No és un signe del geni fosca posar la cara;
aquells que sovint riuen és qu·l cor tenen sa.
Per festiu, nostre poble qu·és bo y honrrat declara:
si algú hi ha que may riga, exe no és valencià.

No per assò el poeta se veu de tristor lliure;
gemega la elegia, banyada sempre en plors;
però sos plors són dolsos, y algo hi ha del mitx riure
en los que du en los llabis sospirs consoladors.

Les negrors de la vida feu-les axís menys negres;
vostres cansons falaguen als vells com a l'infant;
y si no totes poden ser festives y alegres,
qui a l'escoltar-les plore, senta's més bo plorant.

¡Oh valencians poetes, als que les muses guien!,
poseu foch en la idea y en vostres versos mel;
y a la llum de mitxdia vostres estrofes sien
colomes que aletegen en la blavor del cel.

[1911]

27 els] los (*IC 1911*). | 34 qu·l] que·l (*IC 1911*). | 35 honrrat] honrat (*IC 1911*). | 37 tristor] tristors (*IC 1911*). | 48 aletegen] aletgen (*LP 1911*).

143.

La primera vegada en què es parla de l'existència de la composició inacabada «En casa d'un antiquari» és, com acabem de veure, en la carta que el 7 de juliol de 1911, cinc dies després de la mort de Llorente, el seu fill adreçà a Francesc Matheu, director de la revista *Ilustració Catalana*, i en què Llorente i Falcó afirmava: «Hemos encontrado otra [poesia], *El anticuari*, que está sin terminar, y que la parte hecha me la leyó no hace mucho» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 272). Tanmateix, la composició no veié la llum pública fins deu mesos després, el 12 de maig de 1912, quan aparegué en el núm. 446 d'*Ilustració Catalana* (IC 1912) encapçalada d'un text introductori que, sota el títol «El poeta Llorente (Notes íntimes d'una poesia)», redactà Teodor Llorente i Falcó, i que feia així: «Era una vesprada del mes de juny. Tot somreya entorn: lo cel era blau, y en l'arbreda jugaven els aucellets, gojosos de la vida. El poeta, baldat en sa butaca, trencada la color de la cara, els ulls perduts en lo infinit, ab paraula reposada, desgranava una de les seves poesies, que son íntim amich el canonge Sanchis Sivera anava escrivint en quartilles. Aquella versada era la derrera qu·havia d'exir de la seva fantasia febrosa. Ocupat en esta nobilíssima faena·s trobava·l poeta, quan jo entrí en la cambra, y ab silenciós respecte prenguí cadira entorn. El poeta no dexà la llavor: atent a la seva inspiració, seguí la versada, ab la unció del capellà qu·envia les seves oracions al cel. ¿Voleu, lectors de la *Ilustració Catalana*, conèxer lo derrer pensament poètich del trobayre valencià? Vos el done com va sortir de la seva fantasia, sens polir, ni retocar. La mort el va sorprendre, emportant-se mitx d'ella a la eternitat. Assí el teniu». Afirmació que, com hem dit, desmunta la creença, alimentada pel mateix Llorente i Falcó, que «Als poetes jóvens» fou l'última poesia valenciana de Teodor Llorente.

Com a remat o colofó del comentari amb què havia introduït la composició de son pare, Llorente i Falcó també escrigué: «Al arribar assí, girant-se al canonge, ab aquella carinyosa paraula qu·endolsava tots los actes de la seva vida, digué: "Per huy ja hem fet prou faena. Esta nit, en

la forsosa vigília…", y llensà un sospir, pensant en les nits fosques de sa penosa malaltia, "li pegarem un·altra espenteta y quedarà acabada". "Esta poesia –afegí després– la tinch dins lo cap més de vint anys; me la va inspirar una visita al museu d'en Benito Fierros; però faltava vestir-la. La pobreta ha tingut poca sort: sent tan vella en mon seny, encara no ha naixcut. Ella sortirà, y fresca y gojosa, anirà en busca de les altres germanetes…". Y somrient-se tristament, va quedar el poeta altra volta dins dels seus pensaments, en un d'exos èxtasis espirituals tan assovints en els derrers anys de la seva vida, y per als quals tant li ajudava la sordera. ¡Y fou ben desgraciada aquella pobreta poesia! ¿No endolsaria la vida del trobayre, en el trànzit d'este a l'altre món, quan rodejant-lo tots els seus fills, febrosos els ulls, volien endevinar les enredoses paraules de sa ja torpe llengua? Si ella va ser el derrer perfum de la seva ànima, ¡benehida sia!». Pel que fa a l'esmentada visita a la casa-museu d'en Benet Fierros, sabem que els primers dies de desembre de 1898 Llorente, juntament amb els membres del Centre Excursionista de Lo Rat Penat, examinaren la col·lecció artística i arqueològica que el Sr. Fierros «ha llegado a reunir a fuerza de constancia, actividad y no escasa inteligencia». Entre els objectes més destacats hi figuraven taules dels segles XIV i XV, pintures, diverses peces de mobiliari, escultures, relleus, joies, dues marededéus (una romànica i una altra de l'escola italiana, amb influències bizantines), i el que més cridà l'atenció dels ratpenatistes: una col·lecció de 12.000 gravats «que dicho señor ha logrado reunir en bien acondicionadas carpetas, que constituyen todo un archivo del arte de la estampación». Roca (2011*a*: 685-686) ha reproduït la crònica que es féu d'aquesta visita, publicada en *Las Provincias* el 7 de desembre de 1898.

Anys després, en incloure «En casa d'un antiquari» en el volum *Poesies valencianes* (1936), Llorente i Falcó l'acompanyà de la següent nota: «Este artícul, a prechs d'en Francesch Matheu, director de la excelent revista la *Ilustració Catalana*, que veu la llum a Barcelona, se publicà en dita revista. El poeta tingué sempre especial carinyo a la mentada publicació, y la matjoria de les seues poesies foren imprentades per primera vegada en ella».

Finalment, cal dir també que en febrer de 1946 Carles Salvador realitzà, amb el grup d'escolars del qual era responsable el seu fill, una visita a la casa que Llorente posseïa al municipi de Museros; i que, segons relatà Sofia Salvador, que també els acompanyava, durant la visita «mi padre, gran admirador del poeta, […] leyó la composición no acabada y que se titula *En casa d'un antiquari*, y explicó que el poeta se puso enfermo de gravedad el mes de junio de 1911 en una de estas habitaciones, y que dicha poesía la iba dictando a su íntimo amigo el canónigo Sanchis Sivera, y que no pudo terminar por sobrevenirle la muerte».

En casa d'un antiquari

I

En casa d'un antiquari
per curiositat entrí;
havia obgectes allí
d'un mèrit extraordinari.

En la cambra principal
estava tot lo millor:
era un artístich tresor
que valia un gros capdal.

Axís que passí la porta
quedí admirat y content:
vaig vore un virí d'argent
que la firma d'Arfe porta;

un gran drap dels gobelins,
hont, a les pastores, flors
els donen galans pastors,
fent-les compliments molt fins;

una princesa alemana
de carns blanques com la neu,
tan bella qu·altra no féu
Rubens tan fresca y bledana;

un cavaller noble y rich,
del que ningú sab qui fon,
y a qui tot l'orgull del món
posà entre celles Van Dich;

un palmito, lo derrer
que Ninon dugué en la mà;
un breviari que anotà
el pare Vicent Ferrer;

tot pintat de blau y groch,
vengut de Nínive, un gerro;
un estrany capell de ferro
que portà un rey del Marroch;

una Venus tota nua,
y a sos peus l'amor infant,
que·n lo pit li està clavant
son arpó de mortal pua;

un ídol de bronze gros,
de front y galtes imflats,
qu·alsa·ls ulls mitx embobats
tirant cap arrera el tos;

y entre aquella multitut
de tanta diversa cosa,
entre la Venus hermosa
y el ídol lleig y panxut,

45 com article material
de comers y venduria,
¡oh santa Verge Maria!,
vostra imatge celestial.

II

Com si entrara en un sagrari,
50 sorprés y admirat quedí:
–«¿Com està exa imatge assí?»,
li preguntí a l'antiquari.

Me digué: –«La trobí un dia
en un poblet d'Aragó,
55 olvidada en un racó
de la pobra sacristia.

Per quinze duros només
el rector me la donà;
quatre-cents me'n donen ja,
60 però val molts més dinés.

Ella y el ídol de bronze
són mes dos pesses millors:
diuen els conexedors
qu·és del sigle deu o el onze».

65 Era una imatge mal feta,
com obra de l'antigor:
el cap de massa grossor,
y de muscle a muscle estreta;

portava al front un blanch vel,
70 estava en trono sentada,
molt erta y embolicada
en un mantell blau de cel.

L'infant en brassos tenia,
y, estant deformat lo cos,
75 era·l rostre tan hermós,
qu·obra d'àngels parexia.

Hi ha en ella algo, no sé què,
qu·explicar no pot ningú,
y en la mirada un sol du
80 despertador de la fe.

Jo, al mirar-la embelesat,
reconéxer-la creguí,
y fantasiós la busquí
entre·ls núvols del passat.

85 En altaret d'argent y or,
per les enemigues terres,
potser te portà en ses guerres
el gran rey Conqueridor;

o calmant del mar la fúria,
90 presidires la galera
en què alsava la senyera
lo gloriós Roger de Llúria;

o encenent celestial bull
en son místich esperit,
95 veres a ton peu rendit
a l'apòstol Ramon Lull…

Oh santa Verge Maria,
pels serafins venerada,
¡qui te veu ara cambiada
en comers y venduria!

III

Torní a la botiga aquella,
temple sagrat per a mi,
però contrariat quedí:
¡la Verge no estava en ella!

La comprà un marxant de sort,
dels conexedors més fins,
per deu mil cinch-cents florins,
per a un museu de Franchfort.

Y ahont estava l'adorable
Verge Santa, ara s'hi veu
colocat –¡odiós trofeu
y contrast abominable!–

el trabuch y la guitarra
d'un lladre mort en la forca,
perquè assessinà en Mallorca
a un opulent *botifarra*.

… … … … … … … … …

[1911]

Traduccions

144.

Amb el títol de «La fulla», Llorente traduí en dotze versos una composició que subtitulà «Imitació d'Arnault», i que és una versió del poema de quinze versos titulat «La feuille» que l'autor francés Antoine Vicent Arnault (París, 1766-1834) publicà en 1802 en el llibre *Fables*, i que diu així: «De ta tige détachée, / pauvre feuille desséchée, / où vas-tu ? –Je n'en sais rien. / L'orage a brisé le chêne / qui seul était mon soutien. / De son inconstante haleine / le zéphyr ou l'aquilon / depuis ce jour me promène / de la forêt à la plaine, / de la montagne au vallon. / Je vais ou le vent me mène, / sans me plaindre ou m'effrayer: / je vais où va toute chose, / où va la feuille de rose / et la feuille de laurier».

Segons que afirmà Llorente en el volum *Poetas franceses ilustres del siglo XIX* (1906, p. 388) –on també en publicà una versió castellana (p. 73), aquesta vegada de vint versos i diferent forma i ritme–, «la poesía *La feuille*, mencionada en tratados de retórica y poética, y reproducida en varias antologías, ha conservado el nombre de este escritor, hijo de París, autor de tragedias que en su tiempo lograron algún éxito y que hoy están olvidadas, y de un libro de fábulas, al que pertenece aquella afortunada composición». Pel que fa a la versió valenciana, Llorente i Falcó assenyalà en *Poesies valencianes*, (1936, p. 412) –el lloc d'on la reproduïm– que fou «publicada en *El Consultorio*, diario de Valencia», un periòdic desconegut que, en realitat, i tal com assenyalà en 1983 Lluís Guarner en *Poesia valenciana completa*, (p. 509), deu tractar-se del diari *El Conciliador*, ja que, tal com sabem, durant uns mesos de 1857 a València es publicà un periòdic que portava aquell títol, que estava dirigit per l'escriptor i exescolapi Pasqual Pérez i Rodríguez i que fou el lloc on consta que el jove Llorente estampà les seues primeres poesies valencianes. D'altra banda, s'ha de remarcar que «La feuille» també conegué una altra traducció castellana coetània de quinze versos –més fidel a l'original que la de Llorente–, aquesta vegada deguda al poeta Vicent Greus i Roig (1837-1907), amic personal de Llorente, que aparegué publicada en el periòdic *El Panorama*

(any 11, 1867, p. 22), primer, i en el diari *Las Provincias* (corresponent al 3 d'agost de 1895), després, i que diu així: «De tu rama desprendida, / hoja, ¿do vas? –¡Qué sé yo! / La tempestad arrancó / la encina que me dio vida, / y al espacio me arrojó. / Desde entonces, la carrera / sigo del aura ligera, / o bien del airado noto; / y vago del prado al soto, / del valle a la cordillera. / Ni alegre ni querellosa, / y del viento esclava fiel, / voy… do al fin todo reposa, / do van las hojas de rosa / y las hojas de laurel».

Finalment, cal assenyalar que, a principis dels anys quaranta del segle XX, la versió valenciana de «La fulla» realitzada per Llorente fou musicada i convertida en *lied* pel compositor Manuel Palau i Boix. L'original de la partitura, que fou reproduïda en l'*Almanaque de Las Provincias* per a 1947 (València, 1946, pp. 337-338), es conserva actualment a l'Arxiu-Biblioteca Llorente.

La fulla

Imitació d'Arnault

¿Solta de l'arbre, a hon vas tu?
¿A hon vas, pobra fulla morta?
–Yo no ho sé; vaig a hon em porta
el vent que volant em du.

Des de el dia c·arrancà
la rama en la que naixquí,
yo vaig del bosch al jardí,
de les montanyes al pla.

Y no·m queixe, ¿què he de fer?
Vaig a hon van totes les coses,
com les fulles de les roses,
com les fulles del llorer.

[*c.* 1857]

145.

És molt probable que la traducció que Llorente titulà «Imitació de Sannazaro» –i que, com «La fulla», Llorente i Falcó assenyalà com a «publicada en *El Consultorio*» i Lluís Guarner com a apareguda en *El Conciliador*– pertanya a la mateixa època que la «Imitació d'Arnault» que acabem de llegir. Així ho assenyalen tant l'estil poètic com el lloc on fou reproduïda. Pel que fa a l'autor de la composició primigènia, Sannazaro, de qui Llorente i Falcó no oferí cap dada biogràfica, deu tractar-se de Jacopo Sannazaro (Nàpols, 1456-1530), poeta humanista napolità recordat per haver introduït l'Arcàdia com a tema literari. Siga com siga, i com que la consulta d'*El Conciliador* no és possible, l'única versió de la «Imitació de Sannazaro» a la qual tenim accés és la que en 1936 publicà el fill del traductor en el volum *Poesies valencianes*.

Imitació de Sannazaro

¡Ay!, per què, ànima meua, banyà en plors
et tinch sempre que vore
si no donen fi els plors als teus dolors?
–Pues, per això yo plore;
que si a les meues llàgrimes sixquera
una esperanza de descans poguera
donar al meu dolor, tanta alegria
d'eixa sola esperanza yo tinguera
que plorar no podria.
Mes, ¡ay!, sense esperanza
de plorar la meua ànima no·s cansa.

[*c.* 1857]

7 alegria] aegria (*1936*).

146.

El poema «Els amants de Rímini» és una traducció del fragment final del cant cinqué de l'«Infern» de la *Divina commedia*, de Dante Alighieri, i és molt probable que la versió llorentina romanguera inèdita fins a 1936, en què fou editada per Teodor Llorente i Falcó en el volum *Poesies valencianes*; catorze anys abans, per cert, que Josep Maria de Sagarra publicara la seua versió catalana de *La divina comèdia* (1950).

Els amants de Rímini

Traducció de Dante (Infern, cant 5)

En el segon círcul de l'infern, a hon se castiguen els amors il·lícits, encontraren Dante y Virgili entre altres dos sombres que volen juntes, y havent preguntat qui són, respon una d'elles:

Allà en la platja està la meua terra,
a hon en la mar el Po cansat descén
per tindre pau de sa contínua guerra.
L'amor que·ls cors sensibles pronte encén,
5 a este prendà del cos que m'arrancà
la mort, y el modo encara hui m'ofén.
L'amor que a qui és volgut voler el fa
me va encendre per ell en foc tan fort
que, com tu veus, encara ardent està.
10 L'amor els dos també portà a una mort
Caina, el matador aguarda encara
escoltant yo parlar d'aquella sort

11 NdT: Caina era la banda de l'infern a hon es castigaven els homicides.

a aquelles pobres ànimes, la cara
vaig baixar pensatiu, i veent-me així
el poeta em digué: ¿Què penses ara?
Y yo li responguí dient: ¡Ay de mi!,
cuants desitjos, cuants dolços pensaments
portaren a estos dos a un amarg fi!
Y tornant-me cap a ells: els teus torments
m'arranquen, oh Francesca, li vaig dir,
estos plors que·ls meus ulls cremen ardents.
Mes digué: ¿com vos va fer sentir
els seus incerts desitjos el amor,
quand trovàreu la ditja en un suspir?
Y ella així·m contestà: res hi ha pitjor
que recordar el bon temps a deshora
en els trevalls; bé ho sap ton conductor.
Mes, si vols tu que·t diga a hon y en quina hora
naixqueren mes amors tan desgraciats,
te ho diré, com aquell que parla y plora,
com l'amor agafà en sos enfilats
a Lancelot; llegíem en plaer,
junts estàvem, a soles, descuidats.
Nos miràvem els dos sense voler
turbats y trèmuls, al llegir allò;
mes una cosa sols caure·m va fer:

15 NdT: [El poeta] Virgili, que li mostrava els inferns a Dante, y [per] això poc després li diu son conductor. | 18 portaren] portareu (*1936*). | 26 el] en (*1936*) | 32 NdT: Lancelot era un dels héroes de la caballeria de qui s'enamorà la reina Ginebra. | 33 estàvem] estaven (*1936*). | 34 miràvem] miraven (*1936*).

cuand llixquérem que, cego en sa pasió,
els llabis li besà el fogós amant,
este, que tindre prop sempre vullch yo,
40 en la boca em donà un bes tremolant:
Galeot fon el llibre y el que·l féu,
ya no llixquérem més d'allí en avant.
Mentres així parlava aquella veu,
l'altra ànima plorava tant que·l cor
45 la pena m'oprimia, em faltà el peu
y caiguí com es cau aquell que·s mor.

[*c.* 1857]

41 NdT: Galeot fon el intermediari de Lancelot y Ginebra, y es pren así en sentit general per tot el que arregla relacions amoroses il·lícites.

147.

«Contemplació» és una breu composició subtitulada «Versos traduïts de Victor Hugo» (Besançon, 1802 – París, 1885), un dels poetes francesos pels quals Teodor Llorente manifestà una major admiració, tal com acredita a bastament el volum *Poesías selectas*, de Victor Hugo, que traduí i publicà en 1860, quan tenia només vint-i-quatre anys d'edat. D'altra banda, en el seu volum *Poetas franceses ilustres del siglo XIX* (1906, pp. 389-390), Teodor Llorente escrigué que Victor Hugo «es el primero de los poetas franceses, a pesar de que en estos últimos tiempos algunos han querido regatearle esta gloria». I, després de fer-ne la repassada bibliogràfica, concloïa la seua ressenya dient: «En esta obra inmensa, tan múltiple y diversa, se unen por manera maravillosa el vigor, la grandiosidad y la delicadeza».

«Contemplació», de dotze versos, veié la llum en l'*Anuari Català 1875* (Barcelona, 1874, p. 204). Tanmateix, després d'aquella primera publicació, ja no fou reproduïda en cap volum de lírica llorentina, fins que l'any 1983 Lluís Guarner i Francesc Pérez Moragón la recuperaren i la integraren en *Poesia valenciana completa*.

Contemplació

(Versos traduïts de Victor Hugo)

Davant de mi la mar y damunt les estreles!
Y no hi ha en lo cel núbols! Y no hi ha en la mar veles!
Y los meus ulls traspassen lo món qu·estan mirant!
Y els arbres, les flors, l'aire, y en fi totes les coses,
pareix que algo demanen en lurs veus misterioses
a les marines ones y als fochs del cel brillant.

Y les estreles santes que·l blau cel illumenen,
doblant el cap, hont antes daurades llums s'encenen,
y en veu alta, en veu baixa, formant sols una veu;
10 y en la mar fosca y brava les remogudes ones,
baixant les fronts guarnides de lurs blanques corones
me diuen unes y altres: «¡És Déu, lo senyor Déu!».

[1874]

148.

«Màrius» és una traducció de la composició que l'escriptor provençal Víctor Lieutaud (1844-1926), bibliotecari de la ciutat de Marsella, presentà a la primera edició de les Festes Llatines, el certamen literari que organitzaren els felibres a Montpeller en maig de 1878. Segons la informació que reporta el volum 1 de l'*Epistolari Llorente* (p. 61), Lieutaud fou un «poeta francès que contribuí molt al ressorgiment literari de la Provença, i fon un dels membres del primer Consistori de felibres nomenat en la sala dels Templers d'Avinyó en 1876. Morí en 1926 als 82 anys». D'altra banda, cal dir que Llorente, que com sabem assistí a aquelles Festes Llatines, degué quedar meravellat amb el poema; i fou per això que, un mes després de finalitzat el certamen, el 27 de juny de 1878, l'oferí als lectors de *Las Provincias* juntament amb una traducció valenciana realitzada per ell mateix que introduïa de la següent manera: «El director de *Las Provincias*, deseoso de dar al autor de esta bella poesía una prueba de afectuosa consideración, y para que los lectores del periódico que desconozcan el provenzal comprendan mejor su sentido, ha hecho una versión poética en valenciano. Héla aquí» (LP 1878).

Lieutaud li agraí el gest mitjançant carta personal datada a Marsella el 10 de juliol de 1878, i publicada en el vol. 1 de l'*Epistolari Llorente* (pp. 60-61): «Je vous en remercie ainsi que de la belle traduction de mon *Marius* que vous avez rendu avec la fidélité et la poésie que l'on devait attendre de l'auteur de *Leyendas de oro* y de *Amorosas*». Posteriorment, l'any 1936, en integrar-la en el volum *Poesies valencianes* (1936), Llorente i Falcó assenyalà que «esta composició de V. Loetaud [*sic*], premiada en lo certamen de Montpeller de l'any 1878, va ser traduïda per Llorente per a que·ls lectors de *Las Provincias* pogueren apreciar les seues belleces, y publicà al mateix temps la original y la traduïda». Mentre que en 1983 Lluís Guarner apuntà, més lacònic: «Poema de Loetaud [*sic*] premiat al certamen de Montpeller en 1878 (i que aparegué a *Las Provincias* al costat de la traducció llorentina)». És probable, però, que Guarner desconeguera la data en què fou publicada per primera vegada la traducció, que ha passat desapercebuda per als estudiosos.

De fet, no fou detectada per María Ángeles Ciprés Palacín, de la Universitat Complutense de Madrid, en l'estudi «Las traducciones catalanas del provenzal en la prensa del siglo XIX» (2002).

Finalment, cal assenyalar que, amb data 15 de maig de 1882, el núm. 10 de la revista *Lo Gay Saber* (p. 104), assenyalà: «Hem rebut un exemplar de la poesia "Màrius", que meresqué anys endarrera ésser premiada en concurs ober[t] per la "Societé pour l'etude de langues romanes". Coneixíam ja dit travall; mes ara·s presenta enriquit ab un estudi sobre l'assonant, degut al mateix autor M. Víctor Lieutand [*sic*] y, ademés, l'acompanyan traduccions degudas a Constans Heunion, Guisepe Spera, Francesch Matheu y Teodor Llorente, lo que prova que tan a França com a Itàlia y a Catalunya ha merescut lo mateix concepte; y diem a Catalunya, no perquè no·ns meresca la mateixa estima València, sinó perquè ab lo nom de Catalunya entenem tot lo de rassa catalana, y catalana és València y català son fill il·lustre D. Teodor Llorente, per lo que catalana s'havia de dir sa bella traducció, y aixís no hauria donat lloch a que·l scient exbibliotecari de Marsella fes distinció entre duas cosas que en justícia són iguals».

Màrius

I

Vers les florides planes del mitjdia espantat
lo nort a millers llansa homes, fembres, infants;
A foc y flama vénen, malfent y arrabasant,
famolencs de or y terres, de sol, de llum estan!
5 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

II

Ab negres pells de fera vestits a mitjes van.
Rogenc lo caball porten, lo cos despitralat.
Quand menjen, és carn crua; quand beuen, beuen sang.

No parlen; xiulen, bramen: dóna son ombra esglay.
10 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

III

Lo ressò de sa martja recorda a l'huracà.
Los llatins, morts de espasme, no·ls gosen contemplar.
De ouir llur xillerissa lo món ha tremolat.
Huit jorns fa ja que pasen, furients y menasants.
15 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

IV

Lo primer jorn que pasen, Roma se ha esgarrifat;
lo segon jorn que pasen, les roques se obrin ja;
lo tercer jorn que pasen, trema el món al seu pas;
y lo quart jorn que pasen, lo sol se ha nubolat.
20 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

V

Y lo quint jorn que pasen, Marta ha profetisat;
y el sisé jorn que pasen, desperten los soldats;
y el seté jorn que pasen, demanen lo combat.
Y el huité jorn que pasen, ¡oh, Déu!, qui·ls detindrà?
25 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

VI

Ja corre la host romana per montanyes y valls;
ja cau sobre·ls contraris tan pronta com lo llamp;
ja estan allà, en Podriera, los teutons encerclats.
Brama l'estol feréstich: ¡quin terrible bramar!
30 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

VII

Sobre Podriera s'alsa lo sol, roig y sagnant.
Resona la trompeta; ataquen los romans.
Tres jorns y tres nits dura la batalla de Laz.
Y la espasa llatina ferix que feriràs!
35 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

VIII

Ja, Màrio, baix les roques desfets y destrosats,
com lo rahim de octubre dins lo trull, els tens ya.
¡Quines horribles moles de morts per totes parts!
La terra, ja ben farta, no vol beure més sang.
40 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

IX

Sortiu, oh corbs y feres, sortiu dels vostres caus.
Per tota vostra vida cadabres hi a en lo pla.
¡Oh, terra de Provenza, bé te'n recordaràs!
Lo món que tu ofegares, ho hagués tot ofegat.
45 És la barbàrie que pasa davant lo món dels romans.

[1878]

42 cadabres] cabadres (*LP 1878*).

149.

Aquesta composició, no inclosa mai en cap recull líric llorentí, forma part de l'antologia *Poesies*, de Lleó XIII, que amb motiu de la defunció del pontífex publicà en 1903 l'editorial Ilustració Catalana amb una selecció de trenta-set poesies en llatí i de la corresponent versió catalana (PLXIII 1903). De les traduccions, se n'encarregaren escriptors catalans i mallorquins com Francesc Matheu, Jaume Collell, Ramon Picó, Josep Franquesa, Miquel Costa i Llobera i Ramon Casadevall, entre d'altres, i un valencià: Teodor Llorente; mentre que el bisbe de Vic, Mons. Josep Torras i Bages, en redactà el pròleg. El títol complet de la composició que fou confiada a Llorente, i que ocupa les pàgines 93 i 94 del volum, diu així: «Lo cardenal Guillem Massaià, complerts felisment XXXV anys de legació apostòlica a Abissínia, per a que no·s perde la memòria de sos fets en aquell país, los escriu y publica a instàncies de Lleó XIII», i és per això que l'hem reduït. La petició perquè la traduïra degué fer-li-la Matheu, director d'*Ilustració Catalana*, ja que amb data 4 de setembre de 1903 Llorente li comentava per carta: «Demà repassaré el llibret de les poesies del difunt papa, y le escriuré dient-li si puch traduir alguna d'elles» (*Epistolari Llorente*, vol. III, Barcelona, 1936, pp. 260-261).

D'altra banda, el 25 de juliol de 1904, Llorente, sota el pseudònim de *Valentino*, publicà en *Las Provincias* una ressenya del volum *Poesies* de Lleó XIII editat per Ilustració Catalana que començava de la següent manera: «Digna es de celebrarse, y con mucho gusto la celebro, la empresa realizada por algunos poetas catalanes, que han traducido a su lengua, y en verso, las composiciones métricas latinas de Su Santidad el Papa León XIII»; i acabava d'aquesta altra: «Este volumen se ha dado a la estampa con el esmero y el exquisito gusto que pone en todas sus publicaciones la Ilustració Catalana. Al eximio poeta que acabo de citar [Francesc Matheu], y que es el director de esa Ilustración, no hay nadie en España que le aventaje en este punto. En él llegan a ser una verdadera obsesión los primores tipográficos y artísticos. Esta edición de las *Poesías de Lleó XIII* es severa; pero irreprochable, y la exorna el último retrato del inolvidable pontífice».

[Lo cardenal Guillem Massaià]

Ab paraules del cel lo cor tocares
dels indòmits ethiops;
a l'ovil de la iglésia els condugueres,
sant y prudent pastor.

¿Per què vols amagar ta heroyca tasca?
És convinent y és bo
que lo que feres per la fe cristiana
ho sàpia tot lo món.

Que tes victòries, en renyida guerra,
portant per gonfanó
la santa creu de Jesucrist, guanyades,
les conega tothom.

Parla, escriu; lo paper guarde en ses fulles
ton exemple gloriós;
y la fama l'emporte voladora
als sigles venidors.

Encenga ton exemple altres cors nobles
en lo mateix sant foch;
y molts caminen per l'asprosa via
hont vas davant de tots.

[1903]

T Lo … Massaià] Lo cardenal Guillem Massaià, complerts felisment xxxv anys de legació apostòlica a Abissínia, per a que no·s perde la memòria de sos fets en aquell país, los escriu y publica a instàncies de Lleó XIII (*PLXIII 1903*).

150.

«Lo Sant Graal» –de títol factici– és una versió del *racconto* de l'òpera wagneriana *Lohengrin* que Llorente realitzà perquè fóra cantada pel tenor català Francesc Viñas i Dordal (Moià, 1863 – Barcelona, 1933) al teatre Principal de València, ocasió que s'esdevingué durant la funció benèfica que hi tingué lloc el 24 d'octubre de 1905. La mútua fascinació i consegüent amistat que s'establí entre Llorente i Viñas venia de dues dècades enrere, dels anys en què el català havia triomfat a València interpretant, precisament, l'òpera *Lohengrin*. Llorente, en senyal d'admiració i agraïment, li havia dedicat el poema «A Francesch Vinyas. Demprés de cantar la òpera "Lohengrin"» (1888).

Pel que respecta a la versió llorentina del *racconto*, cal dir que fou publicada per primera vegada en *Las Provincias* el 25 d'octubre de 1905 –versió que prenem com a text base– sota el títol «Función a beneficio de las Escuelas de Artesanos», i encapçalada del següent text: «La traducción valenciana del *racconto* de *Lohengrin*, que cantó anoche el Sr. Viñas, es un arreglo, hecho por el Sr. Llorente, de la versión catalana cantada por el eminente artista en Barcelona. Está bastante modificada, y algunas estrofas son completamente nuevas». Pel que sembla, la interpretació que féu Viñas del text llorentí alçà una certa expectació. I per això, en aquell mateix exemplar del diari *Las Provincias*, també podia llegir-se: «De propósito dejamos a Viñas en último término. Además de su maestra labor, de su derroche de facultades, de su admirable interpretación del *Profeta*, de *Radamés* y *Lohengrin*, atraía el interés por el anuncio de cantar el *racconto* célebre de la obra de Wagner en valenciano, con traducción de D. Teodoro Llorente. Fue, puede decirse, el *clou* de la noche. Cuando después de la versión italiana cantó la valenciana, la espectación fue grande. Los versos límpidos y bellos de la traducción adquirieron singular vida en la música del genial autor, y al terminar […] la ovación sonó más estruendosa que nunca al poeta y al cantante, ante aquella prueba de amor a la tierra».

Finalment, cal apuntar que, un any després, la versió de Llorente fou reproduïda en el núm. 12 de la «revista literària setmanal» *Catalònia*, de Barcelona, corresponent al 13 d'octubre de 1906, sota el títol de «Lo *Lohengrin* en valencià» (C 1906), i que, en integrar-la el 1936 en el volum *Poesies valencianes*, a més de donar-li el títol d'«El Sant Graal» –no sabem si per indicació de son pare o per iniciativa pròpia–, Llorente i Falcó oblidà copiar-ne la tercera estrofa (versos 9-12). Un error que repetí el 17 d'agost de 1941, en oferir-la novament sota el títol d'«El Sant Graal» en la p. 8 del diari *Las Provincias*, que Lluís Guarner i Francesc Pérez i Moragón reproduïren en 1983 en el volum *Poesia valenciana completa* –«El Sant Graal», p. 486– i que la present edició esmena. D'altra banda, resulta interessant assenyalar que, en 1941, Llorente i Falcó apuntà que, «para Viñas, aquella letra le acompañó no sólo en Valencia, sinó también en Barcelona, donde también la sustituyó alguna vez por la original con general aplauso». Pel que fa al títol, optem per la forma d'article determinat *lo* i no *el* perquè és la manera com l'escrigué Llorente en el vers 11: «lo Sant Graal».

[Lo Sant Graal]

Allà molt llunt, en ignorada serra,
alsa el bell cap lo Montsalvat gloriós;
hi a en son cimal un temple, y en la terra
no·s veu ningú més gran y més hermós.

5 Una copa hi a en ell, de virtud rara,
guardada com tesor el més preuat,
tesor que un jorn als hòmens, purs encara,
pels àngels del Senyor fon abaixat.

2 alsa el] alça·l (*C 1906*). | lo] el (*C 1906*). | 3 hi a] n'i a (*C 1906*). | cim (*C 1906*). | 5 virtud] virtut (*C 1906*). | 6 tesor] tresor (*C 1906*). | 7 hòmens] homes (*C 1906*).

Cada any, del cel devalla una coloma
per renovar sa gràcia y esplendor.
¡És lo Sant Graal!, y son potent aroma
dóna a sos caballers sagrat ardor.

Aquell que té la glòria de servir-lo
gotja un poder extrany y sobrehumà.
May les arts de l'infern podran ferir-lo;
sa mirada, només, el mal desfà.

En sa gloriosa y benhaurada empresa
defensant la virtut, l'honor y el dret,
no perdrà sa invencible fortalesa
mentres sabut no siga son secret.

Tots, al lluytar en eixa noble guerra,
lo misteri paurós debem guardar;
qui una paraula d'ell diu a la terra,
al punt mateix la deu abandonar.

Ya sabeu tots la desijada història.
La lley, en mi, cumplida té que ser.
Mon pare, Persifal, reina en sa glòria;
sóch Lohengrin, son fill y caballer.

[1905]

14 extrany] estrany (*C 1906*). | 16 el] lo (*C 1906*). | 25 desijada] desitjada (*C 1906*). | 26 que] de (*C 1906*). | 27 Persifal] Parsifal (*C 1906*).

Prosa valenciana

1.

Amb el títol de «Lo Rat Penat. Discurso leído por D. Teodoro Llorente, presidente de esta sociedad, en la apertura del presente curso académico», aquest text fou llegit el diumenge 7 de desembre de 1879, i publicat per primera vegada en el núm. 11 de la revista catalana *La Renaixensa* (any IX, vol. 2, corresponent al 15 de desembre de 1879, pp. 489-495; LR 1879). Dos dies després, aparegué en el número del diari *Las Provincias* corresponent al 17 de desembre de 1879, que és la versió que prenem com a text base (LP 1879). Es tracta de l'escrit de prosa valenciana de Llorente més antic que coneixem actualment, i en la crònica que, sota el títol «Lo Rat Penat. Inauguración de la nueva casa y apertura del curso», publicà *Las Provincias* el 10 de desembre de 1879 es podia llegir, a propòsit d'aquest discurs, que «comenzó ofreciendo la nueva casa a los amadores de las glorias valencianas, y haciendo notar lo propiamente situada que estaba, en el centro popular de Valencia. Recogiendo la irónica observación que se ha hecho, de haber ido a establecerse el Rat Penat junto al baratillo, dijo que, en efecto, los asociados amaban las antiguallas, enumerando como tales las glorias de Valencia. Esplicó que este amor a las cosas antiguas no implica ningún anacronismo, pues solo buscan en ellas lecciones y ejemplos para el porvenir. Defendió el uso del idioma valenciano para el cultivo de las letras; e hizo constar que no era este el objeto esclusivo del Rat Penat, sino el estudio de todo lo que honra a Valencia». Al respecte cal dir que la seu de Lo Rat Penat que s'inaugurà aquell dia estava situada al Palau del Comte de Casal, a la plaça del mateix nom, i que Llorente fou el segon president que tingué l'entitat cultural, en substitució de Fèlix Pizcueta.

De fet, els escriptors catalans valoraren molt positivament aquest discurs. Així, l'1 de gener de 1880 la revista *Lo Gay Saber* (núm. 1, p. 2) publicava: «En un dels nombres de *Las Provincias*, corresponent a principis del passat desembre, vegé la llum lo bell discurs que·l Sr. Llorente pronuncià en la inauguració del nou local que ocupa ara la societat literària Lo Rat Penat. És, com tots los travalls literaris del citat autor, un parlament que reuneix qualitats apreciabilíssimas».

[Discurs d'obertura del curs 1879-1880 de Lo Rat Penat]

Honorables senyors:

Fa poc[1] més d'un any, Lo Rat Penat, que estava adormiscat en un recó, entre la pols dels[2] sigles y les taranyines[3] de l'olvit, ixqué a revolar, tremolejant-se tot, per los carrers y les places de la ciutat benvolguda del Cit y del rey en Jaume. Lo pobre animalet, poruch y ductós, estenia ab recel les ales per lo llarg[4] repòs estamordides; mes li donaren ànimo los vítors de la valenciana gent, que en ell reconeixia el símbol històrich de les seues glòries, y ab lo vent del favor volà tan alt com lo véreu en aquella nit gojosa dels seus primers Jochs Florals.

Per descansar de son vol, se ficà llavors en lo primer forat que va trovar; mes, encara que sia au molt modesta y molt pobreta, volgué, com volen totes les criatures, tindre niu propi, y·l va buscar, y·l va encontrar, y en ell vol acaronar a tots sos fills, al caliu de son pit y baix lo mantell de les seues ales.

Lo qual, sense retòriques, y parlant al sa y al pla, vol dir que la nostra societad[5] té ya[6] casa,[7] que esta nit obri ses portes, y que, modestísima com és, la oferix ab bona voluntad[8] a tots los *Amadors de les glòries de València y de son antich Realme*, y ab particular afecte als que en aquest moment la honren ab sa presència.

1 poc] poch (*LR 1879*). | 2 dels] del (*LP 1879*). | 3 taranyines] taranyes (*LR 1879*). *De fet, l'exemplar de* La Renaixensa *que pertanyé a Llorente, i que conserva un dels seus besnéts, està esmenat: algú –quasi amb tota probabilitat el mateix Llorente– hi afegí «in».* | 4 llarg] llarch (*LR 1879*). | 5 societad] societat (*LR 1879).* | 6 ya] ja (*LR 1879*). | 7 *Des de novembre de 1879 fins a desembre de 1884, la seu social de Lo Rat Penat estigué ubicada al palau del Comte de Casal, situat a la plaça del mateix nom.* | 8 voluntad] voluntat (*LR 1879*).

Así estem, amichs y consocis, en lo renyó de la històrica València, baix lo campanar cèlebre de Sen[9] Joan, la parròquia popular dels nostres pares, vora eixe alegre y clamorós Mercat vell, a hon[10] han vengut en fortes onades totes les generacions, y se ha mesclat sempre en atronador soroll la veu de tots los fills de València. Así, enmig del poble estem, encastillats[11] en la ciudadela del valencianisme. ¿Ha sigut buscada esta apropiació del lloch y de la idea? ¿Ha sigut venturosa casualitat? No ho sé; però·m ratifique en que Lo Rat Penat està, así, oportunísimament[12] establit. Si posible[13] fóra (yo no ho crec[14]) que en lo pervindre se realisara l'ensòmit d'eixos homes orgullosos que ho volen uniformar tot, que creuen que·l progrés consistix en sugectar-ho[15] tot a un mole, y el patriotisme en que no s'oixca parlar més que una llengua den[16] dels Pirineus a l'estret gadità; si fóra posible,[17] com dich, conseguir eixa utopia, y anara, per lo tant, minvant y desapareixent de poble en poble, de carrer en carrer, de casa en casa, de boca en boca, la dolsa parla de Ausiàs March y de Corella, yo estic[18] segur de que les últimes paraules de ella que s'enportaria eixe *vent de la civilisació* serien les que sonaren así, en estos endrets que nos rodejen, en esta entranya y renyó de la històrica València.

Y haveu de permetre'm ara que, seguint en este orde de reflexions, replegue una parauleta soltada ab infantil malignitat per algú d'eixos filòsofs, que calificaven nostres pares de *dotors de secà*. Se ha dit: «Bé està Lo Rat Penat en sa nova casa, junt al *baratillo* y entre ses *antigalles*».

9 Sen] Sant (*LR 1879*). | 10 hon] hont (*LR 1879*). | 11 encastillats] encastellats (*LR 1879*). | 12 oportunísimament] oportuníssimament (*LR 1879*). | 13 posible] possible (*LR 1879*). | 14 yo no ho crec] jo no ho crech (*LR 1879*). | 15 sugectar-ho] sucgectar-ho (*LR 1879*). | 16 den] des (*LR 1879*). | 17 posible] possible (*LR 1879*). | 18 estic] estich (*LR 1879*).

¿S'ha volgut fer-nos un agravi? Nosaltres lo convertim en títul de glòria: sí, nosaltres som los amadors de lo que menyspreen eixos homes superiors; nosaltres som los amadors de les *antigalles*.

Antigalla serà, per a eixos crítics,[19] la torre del Micalet, que alsaren nostres pares com eterna fita que senyalara el centre venerat de la terra valenciana. Antigalla serà per a ells, mes lo que yo sé és que la gent nova ha volgut y no ha pogut donar fi y remat a eixa antigalla.

Antigalla serà eixe palau fantàstich de la Llonja, que en aquells temps atrasats bastiren mans de fades per a un rey molt popular, que s'anomena *Trevall* y *Comers*. Antigalla serà, però almanco tapara[20] este sigle, que tant pot, les clevilles per les que entra la pluja y destruix eixa gloriosa antigalla.

Antigalla seran també les fortes torres de Serrans, que provoquen la destrucció dels sigles ab sos marlets de pedra; antigalla seran, mes els[21] nostres avis les alsaren per a la honrosa defensa de la seua pàtria, y nosaltres, en aquest temps de il·lustració y progrés, aprofitem, sens escrúpol,[22] per a inhumana masmorra eixa antigalla.

Y pasant de l'orde material a un altre més alt y superior, del que aquell sols és image y eixemple, ¡quines *antigalles* més glorioses les que eixos que·s burlen de nosaltres volen tirar al *baratillo*! ¡Quina *antigalla*, les glòries del rey en Jaume, que per ningunes altres han pogut ser eclipsades en la història, no ya de València solament, sinó de la Espanya sansera! ¡Quina *antigalla*, els *furs* y les institucions de nostre antich realme, que realisaven modesta y

19 crítics] crítichs (*LR 1879*). | 20 tapara] taparà (*LR 1879*). *L'exemplar que pertanyé a Llorente té l'accent ratllat.* | 21 els] les (*LP 1879*); los (*LR 1879*). | 22 escrúpol] escrúpul (*LR 1879*).

pràcticament eixa aspiració que vuy se discutix y no se alcansa, de fer compatibles l'orde y la llibertad![23] ¡Quina *antigalla*, les cobles y les esparses de Ausiàs March, que tenien en tot l'orbe lliterari y en tots los cors sensibles un grat ressò, com no l'ha hagut després ningun poeta de esta terra!

Tot això, nosaltres, los socis del Rat Penat, ho repleguem ab molt gust en lo *baratillo* que vol fer la falsa cultura y el progrés mal encaminat, y ho posem sobre·l nostre cap, y ho recomanem al respecte, a l'estudi, a l'amor dels bons valencians. Eixe és nostre pensament; eixa és la nostra misió.

¿Vol dir asò que, enamorats de lo que passà, només tingam ulls per a mirar arrere, desconeixent la índole dels presents jorns? ¿Vol dir assò que pretengam la restauració imposible de coses glorioses, però mortes? No, no volem això en ningun terreno.

En lo terreno polítich, ho habem dit tots una volta y altra[24] volta; res hi a en nostre amor a València que se opose a l'amor, més general, a la mare Espanya, com no se oposa a l'amor de la pàtria l'amor de la família, sinó que·l completa y fortifica. En lo moment mateix en què·l Rat Penat aparexia davant del públic,[25] ho declarà axí lo meu dignísim antecesor; yo crec[26] inútil, y més que inútil ofensiu per a tots, insistir en eixes declaracions, que sols qui estiguera boig podria demanar-vos.

En lo terreno lliterari, artístic[27] y social, en tot lo que forma nostre peculiar objecte, podem fer consemblants declaracions: no volem fer reviure lo que no pot tindre vida; en lo pasat busquem eixemples per lo pervindre; a les glòries antigues demanem

23 llibertad!] llibertat! (*LR 1879*). | 24 altra] atra (*LR 1879*). | 25 públic] públich (*LR 1879*). | 26 crec] crech (*LR 1879*). | 27 artístic] artístich (*LR 1879*).

l'esperit que puga inspirar noves glòries; desijem dependre dels nostres pares lo que, ajudant nosaltres en lo que pugam, han de perfeccionar los nostres fills; mes sense anacronismes ni desbarats, com ho seria que qualsevol, per honrar la memòria dels seus majors, se posara la jàquera vella y les calses de trabeta de son avi, y aixís disfrasat se n'ixquera a lo[28] carrer, com si estigués en Carnistoltes.

«¿Per què parleu, puix, en valencià?», nos diuen alguns. «Honrosísim és, afegixen, l'amor a les coses de la terra; mes[29] és cosa trista consagrar a eixe amor una llengua morta».

¿Estan sorts los que tal diuen? *Llengua morta* és la llatina, una llengua que no parla avuy ningú, encara que per a certes coses se conserve en los llibres; mes, ¡llengua morta la llengua valenciana! Ixcau al carrer, atengau[30] als primers que pasen, y sabreu si és llengua morta; aneu de poble en poble per lo nostre reine de València, y voreu que està tan viva com un paxarell.[31] Lo que estaba mig mort és son conreu lliterari, y asò és lo que renaix, lo mateix así que en Cataluña[32] y Mallorca, y lo mateix que pasa en Espanya ab lo renaiximent lliterari del llemosí pasa en França, y en Itàlia, y en Inglaterra, y en altres nacions, molt avansades y cultes, en distintes branques llengüístiques que·s separen més o menys de la parla general.

¿És asò un mal? No comprenc per què. Crear nous idiomes fóra una locura; fóra agravar aquella penitència que se imposà a la humanitat soberbiosa en la Torre de Babel; mes, si hi a un poble que entén y parla una llengua pròpia, que en ella espresa

28 lo] al (*LR 1879*). | 29 mes] pues (*LR 1879*). | 30 atengau] y atengau (*LR 1879*). | 31 paxarell] pexarell (*LR 1879*). | 32 Cataluña] Catalunya (*LR 1879*).

els seus sentiments, que a ella deu ses primeres idees, que en ella té l'orgue més natural de la seua inteligència, ¿per què oposar-se a que·l conreu de eixe idioma porte un raig de llum y de poesia als que la deprengueren[33] dels llavis maternals?[34] ¿Quin dany fa que haja un instrument més en la grandiosa orquesta de les modernes muses?

Apurant ab estos arguments als crítics[35] de què parle, me han fet, a voltes, esta darrera observació: si lo que s'escriu en valencià s'escriguera en castellà, ho entendrien molts més. Veritat és; mes, si l'autor renuncia gustós a eixa ventaja, ¿qui pot criticar-lo? Lo poeta, per regla general, canta perquè sent bullir la inspiració en son seny; y no l'importa que le escolten o no. És com lo canari, que no tanca·l pico, encara que estiga a soles en la gàvia. Y després de tot, no falta qui entenga lo que diuen en llengua llemosina los nous trovadors, y seran més segons vaja creixent l'atenció dels que·ls escolten.

Als que oposen eixa qüestió de la utilitat als conreadors de esta llengua, yo·ls faria, si en este breu discurs poguera tratar amplament[36] la matèria, una observació irrebatible, que solament indicaré. La renaxensa[37] no és un proyecte que se haja de discutir; és un fet que se ha realisat. No diré, davant[38] de vosaltres, la part que ha pres València en eixe moviment: encara que no és la major, ofendria vostra modèstia al parlar d'ella. Tornem els ulls a Catalunya: admirem eixe capdal[39] de poesia, que·n font abundosa brolla y a plen doll se estén per totes parts; y diguen-me·ls que

33 deprengueren] desprengueren (*LR 1879*). | 34 maternals?] materns? (*LR 1879*). | 35 crítics] crítichs (*LR 1879*). | 36 tratar amplament] tractar amplement (*LR 1879*). | 37 renaxensa] renaixensa (*LR 1879*). | 38 davant] devant (*LR 1879*). | 39 capdal] capdalt (*LR 1879*).

més empenyats estiguen en fer-nos la contra: ¿a què·s deu que·ls catalans, poc[40] afortunats cultivadors de la lliteratura[41] castellana, siguen avuy la admiració de tots per ses inspirades creacions poètiques? A que han encontrat en sa pròpia llengua el instrument natural de son geni creador, y al versificar en eixa llengua han sentit el ressò de son cor, ajustat[42] a les notes de sa poesia. Ara[43] bé: si lo fi y objecte de l'art és la espresió y la comprensió de la bellesa, no se pot negar llegitimitat estètica a un renaiximent[44] lliterari sense·l cual no se haurien espresat y comprés tantes belleses.

M'ha[45] detingut més de lo que volia en este punt, perquè és l'únic[46] que encontra alguna contradicció en la nostra obra. Conste que, encara que sigam molt aficionats a la renaixensa poètica de nostra llengua, no venim así esclusivament a fer versos valencians. La misió del Rat Penat és més ampla, més completa. L'art, la història, les institucions civils y socials, les costums y les tradicions, les idees y els sentiments, tot lo que forma l'espirit[47] d'un poble, volem estudiar-ho nosaltres en lo pasat gloriós de València, y aplicar-ho, si pot ser, a son pervindre, que·l desijem encara més gloriós. En los llibres plens de pols de les biblioteques, en los paperots groguinosos dels argius,[48] en les trencades pedres dels antichs monuments, en lo romans que canta el cego per los camins, en la oració ab la que agrunsa al seu nét la centenària agüeleta, en totes eixes *antigalles* busquem[49] el calor de la pàtria valenciana.

40 poc] poch (*LR 1879*). | 41 lliteratura] literatura (*LR 1879*). | 42 ajustat] ajustats (*LR 1879*). | 43 Ara] Are (*LR 1879*). | 44 renaiximent] renaixement (*LR 1879*). | 45 M'ha] M'he (*LR 1879*). | 46 l'únic] l'únich (*LR 1879*). | 47 l'espirit] l'esperit (*LR 1879*). | 48 argius] archius (*LR 1879*). | 49 busquem] busquen (*LP 1879*).

Tasca és la nostra humil y modesta, mes profitosa. Un gran poeta valencià, que avuy volguérem vore entre nosaltres, ha dit:

> Si l'arbre boscà aixeca fins al cel blau les branques,
> hont los aucells s'aturen y esclaten les flors blanques,
> és qu·enfonsa els raels.

Esta brillant y exacta comparació servirà de remat a les meues paraules. Al vore un arbre pompós, que alsa lo front enorgullit, sense por del vent ni la tempesta, l'home superficial no se adona mes que de la forsa de la soca, de la estensió y flexibilitad[50] de les branques, de la verdor de les fulles, de la bellesa de les flors; no pensa que soterrànies,[51] amagades e invisibles, se estenen les arrails, y partint-se y multiplicant-se, van enfonsant-se[52] en les entranyes de la terra a fur y mesura que pujen al cel les rames soberbioses.

Nosaltres, per lo florit arbre de les glòries valencianes, volem fer lo paper oscur d'eixes arrails, que baix terra busquen la saba dels antichs segles y nodrixen[53] ab ella los tendres brots de la era nova. Deixeu-nos trevallar en l'ombra; no volem més recompensa que vore algun dia que allà, en les novelles branques de eixe arbre sempre vert, esclata brillant y flairosa la florada del patriotisme, de l'art y de la poesia.

50 flexibilitad] flexibilitat (*LR 1879*). | 51 soterrànies] baix de terra (*LR 1879*). | 52 enfonsant-se] enfonzant-se (*LR 1879*). | 53 nodrixen] nodreixen (*LR 1879*).

2.

Aquest text fou llegit per Llorente durant els Jocs Florals de Barcelona que tingueren lloc la nit del 2 de maig de 1880, dels quals havia sigut nomenat president del consistori de mantenidors. I, amb el títol de «Discurs del Sr. President del Consistori, D. Teodor Llorente», fou publicat en el volum *Jochs Florals de Barcelona. Any XXII de llur restauració. MDCCCLXXX* (Estampa de La Renaixensa, Barcelona, 1880, pp. 25-29; JFB 1880), que és la versió que prenem com a text base. Vint-i-nou anys després, i amb el títol «Discurs presidencial dels Jochs Florals. Any 1880», el discurs fou també reproduït en *La Veu de Catalunya* (13-XI-1909), concretament dins del dossier «Homenatge al Poeta Llorente» que aquell diari publicà amb motiu de la seua coronació popular (LVC 1909). Finalment, cal dir que, en carta adreçada a Llorente el 24 de març de 1885, Vicent W. Querol qualificà el discurs llorentí com a «sumamente discreto y oportuno» (*Epistolari Llorente*, vol. 1, Barcelona, 1928, p. 141).

[Discurs presidencial dels Jocs Florals de Barcelona de 1880]

Senyors:

Quan se ajunta la família en les festes de la llar, si entre·ls germans que allí se congreguen en grata comunió hi ha un d'ells que vingué de lluny per a seure a la paterna taula, tots lo festéjan y li donen lo lloch prominent, encara que siga·l més menut.

Jo sóch, il·lustres senyors, jo sóch eixe germà petit que avuy, per vostre amor y cortesia, en conte del darrer, que·m pertanyia, ocupe aquí lo primer lloch entre companys més dignes; y tinch que endressar-vos la paraula, confús per la honra inmereixcu-

da;[1] satisfet y contentíssim, però, de l'afecte que entranya y que pregona. Satisfet y contentíssim, assi mateix, per la ocasió que me dóna de fer, ab més solemnitat, l'encàrrech que porte de ma València benvolguda.

Dos anys fa només un llorejat poeta, mestre peritíssim en gay saber,[2] ocupant, ab més autoritat que jo, aquest mateix sitial vos portava·l bell mot de *germandat* de les Illes Balears, «d'aquelles illes florides ab sos amellers y oliveres, perfumades pels tarongers, y amanyagades per lo dols oreig de la vostra mateixa marinada». Volguera jo tindre sos poètichs dictats per a trasméter-vos[3] la salutació, igualment fraternal, dels trovadors del Túria, dels que a l'ombra de les paumes orientals y dels llorers del gran rey Conqueridor remenbren[4] les glòries de nostra antiga pàtria comuna, y canten ses ditjes venidores en la dolsa parla de Ausiàs March y Jaume Roig, aixecant com senyera de nostra renaixensa l'històrich penó del Rat Penat.

¡Germania, germania!, vinch a cridar jo aquí, com cridaven nostres avis; mes no brandant, com ells, lo ferro de les lluytes sanguinoses, sinó florida branca de olivera. ¡Germania, germania per a tots los[5] que, com víncul de més estreta parentela, dins de la gloriosa família espanyola, parlem encara la llengua naixcuda del vell tronch llemosí! ¡Germania, germania entre tots los que en València, Mallorca y Catalunya despenjen la citra empolsegada, los que regiren oblidats arxius, los que refan ab ses nobles

1 inmereixcuda] immerescuda (*LVC 1909*). | 2 *Es refereix al mallorquí Josep Lluís Pons i Gallarza (1823-1894), que presidí els Jocs Florals de Barcelona de 1878. Pons, que havia actuat com a mantenidor dels primers Jocs (1859), havia sigut també president dels de 1870.* | 3 trasméter-vos] transméter-vos (*LVC 1909*). | 4 remenbren] remembren (*LVC 1909*). | 5 los] els (*LVC 1909*).

muses los monuments de la antigor, los que repleguen en los llabis del poble la materna parla per purificar-la y ennoblir-la, y en son cor los sentiments patris per a engrandar-los y entrendre-los! ¡Germania també per a aquells que, més enllà del Pirineu, per damunt de la barrera de la nacionalitat, y sense pretendre trencar-la ni destruhir,[6] nos allarguen la mà en penyora de antiga y agrahida amistat! Tots ells són cridats a esta lluyta de la poesia, y tots ells ne surten triümfants[7] y llorejats.

¡Quina glòria per a Catalunya, quina glòria per a Barcelona, la festa que avuy celebrem! Puig[8] que jo no sóch fill d'esta noble terra, puch dir-ho en veu alta y forta sense que sone a pròpia llahor. Famós era en tota Espanya·l poble català, famós era en tot lo món, com poble treballador, industriós y honrat, y caminava en nostra pàtria al front del pacífich progrés del que se glorifica·l present segle. Avuy demostra que eixe esperit[9] actiu y pràctich, eixe enginy escrutador, eixa fecunda virilitat[10] no està separada en son cor del sentiment puríssim de l'art y la poesia.[11]

¡Y aquesta és la corona lluminosa de la humanitat! Benehit y sant és lo treball, a què està condemnada en esta terra; nobilíssima és la tasca que compleixen lo llaurador que obri·l solch, l'obrer que encén lo fornall, lo mariner que desplega les veles, lo sabi que capficat estudia les lleys de la naturalesa; però, tot això, que nutreix la vida, no omple per complet lo cor, encés en la triple flama de la fe, la esperansa y l'amor. A l'anyorament de nostra pàtria celestial respon en totes les ànimes generoses la poesia, y és un gran poble y –lo que val més– és un poble bo el

6 destruhir] destruir (*LVC 1909*). | 7 triümfants] triomfants (*LVC 1909*). | 8 Puig] Puix (*LVC 1909*). | 9 esperit] enginy (*LVC 1909*). | 10 virilitat] virilital (*JFB 1880*). | 11 poesia] pàtria (*LVC 1909*).

que deixant un dia, per a repréndér-la a l'endemà, la fatigosa feyna, de esta manera se congrega solemnement en la festa anyal dels Jochs Florals.

¡Poetes de Catalunya! A vosaltres se deu, en gran part, este resultat gloriosíssim; a vosaltres vos toca correspondre a ell ab novell esfors. ¡Poetes de Catalunya, jovent valerós que vens a rebre de mans de la bellesa lo premi de la victòria: *avant, amunt*! ¡Avant, sempre avant, per lo camí de l'estudi profitós, del perfeccionament literari, del gust artístich, de les claredats[12] del talent, dels atreviments del geni! ¡Amunt, sempre amunt per lo camí de la purificació del cor, de l'ennobliment de l'esperit, de la aproximació constant de la poesia a sa font eterna, d'hont mana a plen[13] doll per consol de la pobra humanitat!

12 claredats] claretats (*LVC 1909*). | 13 plen] ple (*LVC 1909*).

3.

L'endreça «al senyor don Marian Aguiló» fou publicada per primera vegada en 1885 com a pròleg del *Llibret de versos* (1885, pp. 5-12). Es tracta d'una extensa carta dedicatòria –qualificada per Lluís Guarner («Pròleg», *Poesia valenciana completa*, 1983, p. 58) com a «bella prosa valenciana acurada de lèxic i amb artístic estil»– que l'autor adreçà al seu mestre i amic, i d'un document ple de simbolisme, no sols pel fet d'encapçalar el primer llibre de poesia de Llorente, sinó perquè es tracta d'un text molt eloqüent i interessant des del punt de vista lingüístic i ideològic. Encara que estava datat a València el 13 d'abril de 1885, festivitat de Sant Vicent Ferrer, el mateix dia que Lo Rat Penat homenatjava l'autor, és molt probable que haguera sigut escrit l'any anterior, tal com Llorente declararà dotze anys després en la necrològica que dedicà a Aguiló, i que publicà en *Las Provincias* el 10 de juny de 1897: «Escribía esto en el año 1884», hi assegurarà amb referència a l'endreça. De fet, sabem que el *Llibret de versos* fou enllestit aquell any, però que, per diversos problemes, entre els quals l'epidèmia de còlera que assolà València, la seua publicació es retardà fins a 1885.

D'altra banda, i amb relació al *Llibret de versos*, el 24 d'abril de 1884 Llorente s'adreçava per carta al seu amic Vicent W. Querol per dir-li: «voy a hacer el tomito de versos valencianos, que me piden muchos. Se lo dedicaré a nuestro buen Aguiló» . Querol li responia el 3 de juny de 1884, en els següents termes: «Gran alegría darás al buen Aguiló con la publicación y dedicatoria de tus poesías» . Mentre que el 28 d'abril de 1885, pocs dies després de llegir l'endreça, Querol comentava novament a Llorente: «Muchísima alegría ha [de] sentir nuestro buen Aguiló al recibir tu libro y leer su bellísima dedicatoria, pero no será mayor sin duda que la experimentada por mí al ver que de nuevo hermanas en ella nuestros dos nombres al recordar aquellos dichosísimos tiempos de juventud y de entusiasmo. Mis hermanas lloraban al oírlo y no eran ellas solas»; i encara: «Pero no estoy de ningún modo conforme con que me enaltezcas indebidamente. Si alguno de nosotros ha trabajado seriamente para la

posteridad eres tú y estoy bien seguro de que todos te harán esa justicia a despecho de tu modestia».

Finalment, l'«Endressa» fou reproduïda en les dues edicions del *Nou llibret de versos* de 1902 i 1909, i en el núm. 336 de la revista *Ilustració Catalana*, corresponent al 14 de novembre de 1909 (pp. 631-632; IC 1909). Prenem com a text base la que aparegué en el *Nou llibret de versos* de 1909 (pp. 367-372), l'última que Llorente publicà en vida.

Endressa. Al senyor don Marian Aguiló, en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona

Volgut amich y sabi mestre:

Estareu ben asentat en vostra cadira de repòs, allà en la gran y silenciosa cambra, rublerta de llibres de dalt a baix; estareu pensiu y capficat, els colses sobre la taula, els ulls en algun paperot groguench y ple de corques, l'esment en coses d'altres sigles[1] o d'altres mons, quant lo porter de la Biblioteca vos portarà la correspondència, y entre un feix de lletres y diaris aplegarà a vostres mans este llibret, tot faixat y sagellat. És molt posible que, avans de destapar-lo, vejau en la marca del correu lo nom de València; y estich ben segur que llavors resplendirà en vostre front un raig de llum, com si haguéreu sentit l'oreig de les fraures y els tarongers, de les clavellines y les alfàbegues de la nostra terra, y que son nom vos portarà les dolces remembrances d'un temps de joventut, d'entusiasme y poesia. Y quant, desfaixat y ubert lo llibre, lo troveu tot ple de versos, pobres d'inspiració però riquís-

1 sigles] segles (*1885*).

sims de patri amor, quant llixcau aquesta *endressa*, direu sorprés y complagut –axís[2] ho espere–: «¡Oh, mos inoblidables valencians! ¡Oh, aquell bon gicot![3] ¡Bé han cumplit! ¡Bé m'han pagat tot lo que per València he fet!».

Si tan bona acullida logra aquest aplech de versos; si al sortir de la Biblioteca lo porteu a casa, y allí, en la quietut de la velada, sense nosa·l llegiu; si algun trosset, que vos parega més tendre y familiar, lo feu escoltar a vostra santa muller y a sa bona germana; si li reciteu algun romans, per a que·l deprenga, al petit Angèlich; y a l'endemà, lo llibret dins la boljaca,[4] aneu a trovar en la redacció de *La Renaixensa*, o en aquella raconada del café de Pelayo, hon se congrega tots los dies la entusiasta colla dels poetes y escriptors catalans –casi tots, tots, vostres deixebles– y els dieu: «Un present vos porte de València; prengau: a mi me l'envien, però és perquè, enviant-me-lo a mi, ha cregut l'autor, aquell nostre gran amich d'allà baix, que l'envia a tots». Si això feu, Déu vos ho pague, mestre; mon desitj està cumplit y mon deute satisfet.

Mon deute, sí; perquè, bona o dolenta, la inspiració que ha infantat mos versos valencians la encengué, més que ningun altre, aquell bibliotecari, ensemps lletrat eruditíssim y genial poeta, que anà a València fa ja[5] prop de trenta anys, y romangué uns quants[6] en la ciutat del Micalet. ¿Vos enrecordeu? Quant la campana[7] del Colegi del Patriarca, ab ses badallades tan argentines, tocava l'hora d'eixir de l'aula, dos estudiantets, separant-se del bullanguer estol dels seus companys, pujaven corrent la escala de la biblioteca, com si·ls mancara·l temps; entraven, y sens aturar-se

2 axís] aixís (*1885*). | 3 gicot!] xicot! (*1885*). | 4 boljaca] botxaca (*1885*). | 5 ja] ya (*1885*). | 6 quants] quans (*1885*). | 7 campana] campaneta (*1885*).

en les taules dels lectors, penetraven resolts en lo departament reservat, hon se guarden les joyes bibliogràfiques, los eixemplars únichs, los incunables, los còdices primorosament il·luminats, los pergamins antiquíssims, los manuscrits originals. Allí vos trovaven, sempre estudiant afanyós lo naiximent y la història gloriosa de la literatura[8] valenciana; allí vos trovaven, restablint lo texto alterat d'una esparsa d'Ausiàs March, investigant l'orige llegendari de les gestes de Tirant lo Blanch, buscant les costums d'altra etat en les satíriques cudolades de Jaume Roig, o sa fe vivíssima en les cansons místiques de Corella. Ple·l cor d'aquella poesia, ¡com la derramàveu a doll en l'esperit entusiasta dels dos escolars, més devots de les muses que de la *Instituta* y el *Digestum*! Havia arribat a ells ja·l[9] ressò de la renaixensa llemosina; havien llegit ja[10] los primers llibres de versos catalans; havien escoltat ja,[11] en la mateixa València, a aquell precursor que·s nomenava Tomàs Villarroya, digne de figurar al costat del gran Aribau, y que,[12] fa ja[13] cuaranta anys, cantava versos tendríssims *en la oblidada llengua dels seus avis / més dolsa que la mel*; y tenien obert l'esment a aqueixa poesia, tan vella y tan nova tot alhora; mes els faltava ouir a un apòstol de aquell evangeli literari,[14] un apòstol que inflamara son cor y els fera combregar en la santa comunitat dels trovadors nous.

Eixa missió d'apòstol, ¡quan bé la complíreu! Tot un món, que estava mort y soterrat baix d'aquell muntó de llibres empolsegats, revivia al foch de vostra paraula, y s'alsava gloriós y resplendent. Reys guerrejants o llegisladors, capdills famosos y sabis lletrats,

8 literatura] lliteratura (*1885*). | 9 ja·l] ya·l (*1885*). | 10 ja] ya (*1885*). | 11 ja] ya (*1885*). | 12 y que] que (*1885*). | 13 ja] ya (*1885*). 14 literari] lliterari (*1885*).

teòlechs doctíssims y monjos ascètichs, artistes y poetes, nobles y ciutadans, tota la ilustre nissaga dels nostres antepassats,[15] portant en lo seny la fe viva de Jesuchrist, en lo pit l'amor de la terra, y en los llabis la que apelem[16] dolsament *llengua materna*, desfilava per davant dels seus ulls, mentres ab ells enrahonàveu, comentant algun passage del còdice que teníeu entre mans, repetint algun romans trovat en un racó de les montanyes, o contant-los aquells viages[17] que, avans que pensara ningú en crear les societats d'excursionistes, havíeu fet, anant a soles y a peu, de poble en poble, regirant papers vells en los archius[18] abandonats, estudiant los origes y avansaments de l'art en les esglésies gòtiques y romàniques, sorprenent les tradicions històriques y la poesia popular en la boca de l'àvia que adorm als petits ab les cansons de l'antigor. Obrint adés uns grosos cartapacis, tots plens de lletra menuda, els mostràveu los tesors literaris,[19] producte d'aquella replega; les relacions interminables de llibres catalans, valencians y mallorquins; lo riquíssim cansoner, ab centenars de cobles y corrandes, oracions y romansos, en los que la poesia popular pren totes les formes y colors; el diccionari en projecte –¡en projecte llavors y avuy encara!– ab millers de paraules recullides amorosament assí y enllà, per tot arreu, vora·l Ter o vora·l Llobregat, en les plages[20] de Mallorca o en les de València, en los rabals de les viles, en les pagesies dels camps o en amagades cabanyes de la boscúria; y «¿s'ha de perdre tota esta riquessa?, esclamàveu, mitj orgullós y mitj adolorit. ¿S'ha de menysprear aquest idioma, gloriós en la història, y que parlen encara algunes millonades

15 antepassats] antepasats (*1885*). | 16 apelem] apellem (*1885*). | 17 viages] viatges (*1885*). | 18 archius] arxius (*1885*). | 19 literaris] lliteraris (*1885*). | 20 plages] platges (*1885*).

d'hòmens des del[21] Pirineu fins los palmerals d'Elx? ¡Oh, no, no serà! Vosaltres, los fills de València, la ciutat de l'art, la ciutat de la poesia en los antichs estats de la Corona d'Aragó, vosaltres teniu que marjar[22] al front en la creuada[23] de la renaixensa». Aixís parlàveu, y escalfats tots tres per lo foch d'aquelles paraules, ideaven mil generosos projectes: estampar novament los llibres oblidats, refer les cròniques de València, cantar ses glòries y grandeses,[24] fer conéixer sos tesors artístichs, restaurar el saber gay y sos Jochs Florals, y altres moltes coses, de les quals algunes se feren llavors, altres s'han fet després[25] y altres encara s'han de fer, y se faran, Déu ajudant.

Més d'un quart de sigle ha passat: d'aquells dos estudiantets, l'un, Vicent Querol, és avuy ilustre poeta, y honra lo mateix les lletres castellanes que les valencianes.[26] Poch escriu, mes les flors de son enginy són com les d'aquelles rares y nobilíssimes[27] plantes que de tart en tart floreixen en los jardins per a sorpendre més al jardiner ab sa belltat maravellosa.[28] L'altre, que no ha pujat tan alt, complix com pot la tasca que·n aquell temps li senyalàreu, y en prova[29] de s'aplicació li envia[30] al mestre aquest llibret. Dictà sos primers versos l'entusiasme de la joventut; uns altres la reflecxió de la etat madura; li ha posat fi la mà tremolosa del desengany adolorit; però tots ells estan inspirats per la mateixa[31] idea d'enaltir la pàtria valenciana, recordant ses glòries y restablint el conreu[32] de sa pròpia llengua.

21 des del] den del (*1885*). | 22 marjar] marxar (*1885*). | 23 creuada] creuhada (*1885*). | 24 grandeses] grandesses (*1885*). | 25 després] demprés (*1885*). | 26 valencianes] llemosines (*1885*). | 27 nobilíssimes] novilíssimes (*1885*). | 28 maravellosa] meravellosa (*1885*). | 29 prova] proba (*1885*). | 30 envia] porta (*1885*). | 31 mateixa] mateix (*1885*). | 32 conreu] conreu lliterari (*1885*).

Pensament és aquest al que no falten contradictors assí mateix, en la terra d'Ausiàs March, menys aferrada a la seva parla que la vostra Catalunya. Diuen[33] eixos adversaris de la renaixensa que és[34] trevall perdut esforsar-se en fer reviure una llengua morta; però, als que aixís rahonen, ja els[35] vaig explicar lo meu sentir en qüestió tan debatuda.

«Llengua *morta* és la llatina, que no parla avuy ningú, encara que per a certes coses se conserve en los llibres; mes, ¡llengua morta la llengua valenciana! Ixcau al carrer, atengau als primers que passen, y sabreu si és llengua morta; aneu de poble en poble per lo nostre Regne de València, y voreu que està tan viva com lo paxarell més cantador. Lo que estava mitj mort és son conreu literari,[36] y assò és lo que renaix, lo mateix assí que·n Catalunya y Mallorca; y lo mateix que passa en Espanya en aquest renaiximent[37] passa en Fransa, y en Itàlia, y en Inglaterra, y en altres nacions molt avansades y cultes, en distintes branques llengüístiques que·s separen més o menys de la parla general.

¿És assò un mal? No comprench per què. Crear nous idiomes fóra una follia; fóra agravar aquella penitència imposada a la humanitat soberbiosa en la Torre de Babel; mes, si hi a un poble que manté y parla una llengua pròpia, que expresa en ella los seus sentiments, que a ella deu ses primeres idees, que en ella té l'orgue més natural de sa inteligència, ¿per què oposar-se a que·l conreu d'eixe idioma porte un raig de llum y poesia als que la deprengueren dels llavis[38] maternals? ¿Quin dany fa que hi aja[39] un instrument més en la grandiosa orquesta de les modernes muses?».[40]

33 Diuen] Dihuen (*1885*). | 34 que és] qu·és (*1885*). | 35 ja els] ya·ls (*1885*). | 36 literari] lliterari (*1885*). | 37 en aquest renaiximent] en lo renaiximent lliterari del llemosí (*1885*). 38 llavis] llabis (*1885*). | 39 hi aja] haja (*1885*). | 40 NdA Discurs de apertura de la societat del Rat Penat, en l'any 1879. *Per error, hi diu 1876*.

–Fóra bo això, han replicat alguns, si escriguéreu los versos en llengua que tots entengueren, en *lo valencià que ara·s parla*; mes, ¿de què aprofiten, si no és per a calfament de cap d'uns quans sabiondos filòlechs, eixes poesies anacròniques, empedrades de paraules extranyes, tretes de llibres que·l poble no comprén?

Observació és eixa digna de ser atesa y contestada. Teníem assí, en València, una llengua viva y una literatura[41] morta; perquè, encara que may s'ha deixat d'escriure en valencià, els populars autors de romansos y coloquis, y els que després[42] portaren esta llengua al teatro y al periodisme satírich y festiu, la usaren sens estudi ni poliment algú, corrompuda y rebordonida, com la trovaven en los llavis[43] de la gent indocta, y bàrbarament castellanisada en la ciutat, hon no ha pogut defendre's, com en los pobles més retirats, de la invasió de l'idioma oficial. Una llengua en tal estat és impròpia de tota poesia que no siga completament familiar. Hi a que relligar la tradició literària,[44] y assò té dificultats. ¿S'han de adoptar de nou les paraules perdudes y oblidades? ¿S'ha de renunciar, per por a no ser comprés, al nom valencià propi, quant aquest ha estat sustituït per un altre castellà? ¡Quants[45] ductes a cada rengló que s'escriu! Hi a un muntó de diccions[46] que s'han perdut en uns punts, y en altres se conserven; que·ls ciutadans de València ja[47] no empleen, y alguns no les coneixen, y que aixís que[48] eixim a l'horta les trovem vives y significatives. Formar, ab eixos elements, una poesia literària[49] y popular ensemps, que agrade en les acadèmies y atheneus, y siga compresa y sentida per la gent que té per llengua seva la valenciana, y que en ella s'ha criat y vol criar a

41 literatura] lliteratura (*1885*). | 42 després] demprés (*1885*). | 43 llavis] llabis (*1885*). | 44 literària] lliterària (*1885*). | 45 Quants] Quans (*1885*). | 46 diccions] dicccions (*1909*). | 47 ja] ya (*1885*). | 48 que] qui (*1885*). | 49 literària] lliterària (*1885*).

sos fills, no és obra d'un dia, però tampoch tan dificultosa y llarga com «l'obra de la Seu», si·m permitiu usar, per a coses valencianes, aquest modisme ben valencià. Y la prova[50] és lo que en ella s'ha avansat, des de aquell[51] temps dels que parlàvem al comensar este rahonament. Poquíssims érem los que escrivíem[52] versos en llengua valenciana culta o literària,[53] y pochs també los que·ls llegien gustosos. Ara, eixa afició està ja[54] popularisada: València té un valent estol de poetes cultivadors de son restaurat idioma, té en Lo Rat Penat un centre entusiaste d'eixe moviment patriòtich, y en sos ja[55] famosos y lluïdíssims Jochs Florals la proba de que la nova poesia encontra gran[56] ressò en lo públich sentiment.

Per a ajudar a eixa obra de valencianisme, he escrit casi tots los versos de aquest[57] llibret, y per això mateix els estampe. He procurat acostar-me al modo usual de parlar tot lo que permitixen, per una banda, la propietat y puresa[58] de la llengua, y per altra la elevació de l'estil poètich. Al repassar algunes d'estes obretes per a publicar-les de nou, les he despullat de diccions arcaiques, que no tots comprenen. Potser ho critiqueu, oh amich y mestre; mes prengau en conte que en València nostra comuna llengua no està tan viva com[59] en Catalunya, y que, encara que no ho logre, desitje que entenguen tots aquestes pobres poesies, ab la esperansa de que, avivant la inspiració en lo cor y lo[60] seny de més dignes deixebles de la nostra antiga musa,[61] renoven[62] ses glòries, vora·l nostre Túria, trovadors més benhaurats.

En València, a 13 de abril, dia de Sant Vicent Ferrer, 1885.

50 prova] proba (*1885*). | 51 S'ha avansat, des de aquell] s'avansat, den de aquells (*1885*). | 52 que escrivíem] qu·escrivíem (*1885*). | 53 literària] lliterària (*1885*). | 54 ja] ya (*1885*). | 55 ja] ya (*1885*). | 56 gran] grat (*1885*). | 57 de aquest] d'aquest (*1885*). | 58 puresa] puressa (*1885*). | 59 com] como (*1909*). | 60 y lo] y·l (*1885*). | 61 de la nostra antiga musa] de la musa llemosina (*1885*). | 62 renoven] fassen que renoven (*1885*).

4·

Amb el títol de «Prefaci», aquest text –que recull la versió «canònica» de la història del naixement de la societat Lo Rat Penat– encapçala el *Llibre d'or dels Jochs Florals*, editat per Lo Rat Penat en 1895 (LldO 1895). Tot i que hi fou publicat de manera anònima, sabem que el redactà Llorente gràcies, sobretot, a dues referències aparegudes en l'*Almanaque de Las Provincias*. Així, la primera, de 1894, al·ludeix al procés de confecció del volum, i explica que «Lo Rat Penat […] en la actualidad está terminando la publicación de un libro, que contendrá los retratos de todas las reinas que han sido de los Juegos Florals, las poesías premiadas en dichos certámenes con la flor natural y los premios ordinarios, todo ello precedido de un prólogo de D. Teodoro Llorente» (*Almanaque de Las Provincias* per a 1895, València, 1894, p. 215); i la segona, de 1895, escrita una vegada el llibre ja era al carrer, informa que Lo Rat Penat «ha trabajado bastante este año […]. Comenzó repartiendo a sus socios el *Llibre d'or dels Jochs Florals* […]. Este hermoso libro, esmeradamente impreso por D. Federico Doménech, con un prólogo de D. Teodoro Llorente…» (*Almanaque de Las Provincias* per a 1896, València, 1895, p. 121). D'altra banda, cal dir que, de manera significativa, el «Prefaci» fou reproduït en l'exemplar de *Las Provincias* corresponent al 13 de febrer de 1895 (LP 1895).

Prefaci [al *Llibre d'or dels Jochs Florals*]

I

Era una nit d'estiu engisadora. La Fira de València resplandexia y espurnejava[1] com un encantament. Millers de llumenetes dibuixaven los contorns dels fantàstichs pavellons, dels empinats casilicis, del fingit arch de triünfo, de les fonts monumentals;

1 espurnejava] espurnejaba (*LP 1895*).

senyalaven vora·l riu la ringlera de les casetes de venduria, y se amagaven y perdien entre·ls arbres, que inmobles aixecaven les verdes branques sens moure una fulla. Inmensa gentada reblia la Alameda de pont a pont, ab joyós rimbombori. Juntaven-se·l soroll de les petxades y les converses, los crits de les venedores de ramellets o de *aigua fresqueta*, y dels xicots que pregonaven les rifes *a quinset y mitg*; les armonies roïdoses o apagades de les bandes de música; el trich-y-trach dels plats y de les copes en les horxateries y *restaurants*; l'espetech llunyà dels cohets voladors, que allà dalt esclataven en pluja de llums blanques y grogues, blaves y vermelles. Y més amunt, més amunt, en lo cel tranquil, brillava la estelada[2] de titilants vibracions, ab la magestat serena que fa tan superiors als espectacles de l'home los de la naturalesa subirana.

Creuant entre aquel estol numerosíssim, alguns senyors, que·s distinguien per *lo sombrero de copa* y la blanca pitralera de la camisa, enquadrada per lo jopetí negre y el *frach* ceremoniós, s'encaminaven vers lo pavelló municipal, muntaven los grahons y entraven en aquel aèreo saló, fortament illumenat, hon havia ja lluït aplech de dames y cavallers. Algun acte oficial se disponia. Bé ho proclamava la llarga taula ab cobertor de domàs, escrivania y canelobres de argent, y les cadires de repòs darrere colocades. Asentaren-se en elles lo senyor gobernador, lo senyor alcalde y altres del Gobern. Un dels presents llixqué un paperot. Lo roïdo de afora no deixava entendre bé: los que estaven prop s'enteraren de que se havia constituït una societat nomenada Lo Rat Penat, los quals socis se apel·laven *Amadors de les glòries valencianes*; que la dita societat

2 estelada] estrelada (*LP 1895*).

havia demanat protecció a l'Excm. Ajuntament de València; que l'Ajuntament se l'havia promés, y que allí se congregaven tots per a fer públiques estes noves. De l'objecte, molt loable, de la societat dia prou aquell paper, y algo més digueren, en dolses y gentils paraules, los poetes que demprés llixqueren versos.

Amichs, germans, la pàtria llemosina
renaix pertot. Rebrota la englantina
del nostre saber gay;
juntem-se a l'host, de llors ja coronada,
formant, oh valencians, una maynada
que no·s desfassa may.

Formem una maynada hon sempre encesa
brille la llum de l'art, de la sabiesa,
del seny, de l'esperit;
hon parlen tots los llabis una llengua,
hon tots los cors, sense temor ni mengua,
bateguen a un sol crit.

Y en membransa dels avis, en penyora
de la glòria passada y venidora,
en fe de germandat,
com penó, com estrela que nos guia,
entre llaus de victòria y alegria,
alsem lo rat penat.

Aixís acabava la poesia de Teodor Llorente, que fon una de les llegides, y que se titulava «Lo Rat Penat», com la societat nova. Lo president de ella, Fèlix Pizcueta, de qui tan bona memòria guarden los amadors de les lletres en València, fon lo darrer que parlà. Ab lo foch de l'ànima que possava en tots sos públichs enrahonaments, enaltí aquella obra patriòtica de conrear la parla nadiva, la història, les tradicions, los sentiments, l'esperit propi del poble

valencià, no ab pensament esclusivista, ni ab tendències anacròniques, sinó per a portar nous elements a la grandesa de la comuna pàtria espanyola. Que aquestes idees trovaven ressò simpàtich en l'il·lustrat concurs, ho demostrà lo picament de mans ab què foren rebuts discursos y poesies.

Assò passava lo dia 31 de joliol de l'any 1878.

II

¿Com, per què y per qui fon creada la societat que de aquella manera se inaugurava? Ho direm en quatre paraules.

Lo renaiximent lliterari de la llengua valenciana fon prou anterior a la fundació de Lo Rat Penat. Comensà per los anys del cinquanta-sis al sesanta. Enans hagué predecesors d'aquest moviment, entre ells, y potser lo primer, lo meritíssim Tomàs Villarroya; però no formaren escola. Aquesta naixqué quant, en aquella fetja, y seguint l'eixemple de Provensa y Catalunya, escrigueren en valencià, ab la idea de restablir la puritat y noblesa de la materna parla, Vicent W. Querol, Teodor Llorente, Jacinto Labaila, Fèlix Pizcueta, Joseph Maria Torres, Rafel Ferrer y Bigné y alguns altres, jóvens llabors entusiastes, que eren ja els mestres de la renovada lliteratura valenciana, quant un valent valencianista se proposà establir una corporació que per manera pública y solemne la representara y a son avens contribuïra. Aquell valencianista, tan decidit y apasionat com insistent y tossut, era lo ja[3] difunt Constantí Llombart. Consagrat ab tota l'ànima a l'obra del renaiximent, habia-li prestat ja bons serveys ab la publicació del calendari que anomenà del *Rat Penat*, quant li vingué al cap aquest nou pensament.

3 ja] ara (*LP 1895*).

Al comensar l'any 1878, ajuntaren-se un jorn alguns amichs per a escoltar la lectura de un poemeta valencià de Lladró, titulat *Lucrècia profanada*. Llombart parlà, com solia, de sa societat projectada, y animà tant a sos companys que ixqueren d'allí resolts a establir-la. Ab tant calor trevallaren que, ben rebuda sa idea per los capitosts[4] de la renaixensa, y posat al front de la nova corporació Pizcueta, sempre dispost a tota empresa generosa, als pochs mesos se inaugurava oficialment en la forma que referida queda.

Feta pública la fundació de la societat del Rat Penat, pochs s'adonaren de sa existència fins l'any venint. Los *Amadors de les glòries valencianes* complien sa tasca molt modestament. En una caseta dels carrerons pròxims a la Universitat[5] s'ajuntaven uns quants, y allí discutien y preparaven sos projectes. Lo principal fon lo restabliment dels antichs Jochs Florals, ja renovats gloriosament en Barcelona. ¿Podria arrahilar en València la poètica institució? ¿Per què no? Se féu lo cartell, y s'aguardà ab interés lo jorn de la festa.

Era lo primer aniversari de la societat, en la mateix Fira de Joliol. ¡Quina sorpresa y quina satisfacció! Lo teatre Principal, hon los Jochs Florals se celebraven, estava brillantíssim a més no poder. Illumenat *a giorno*, embellit ab garlandes de llorer y de flors, fea resplandéixer la bellesa y la elegància de les dames y les doncelles valencianes que, formant esplèndida *Cort de Amor*, com en los bells temps de l'antigor, acudiren a la festa. L'alcalde ab l'Ajuntament la presidia, y presents estaven altres autoritats y representants de les principals corporacions. Tot era solemne y hermós. Sobre la taula presidencial, entre les joyes de or[6] y de argent, disputades per los gentils trovadors, s'aixecava, més

4 capitosts] capitots (*LP 1895*). | 5 Universitat] Universidad (*LP 1895*). | 6 de or] d'or (*LP 1895*).

que elles cobejada, una fresca y vistosa rosa vermella, lo premi de amor y cortesia. Se proclamà·l nom del poeta premiat. Era Teodor Llorente. Entre·l general aplaudiment, prengué la rosa y li la donà a una joveneta molt tendra, moreneta polida de ulls y cabells negres, poncella no esclatada en lo jardí de l'amor. Vestia a la valenciana: portava al cap la lluenta pinta daurada y les agulles de esmeraldes; eren de perles fines les arracades y el collar; de satí vermell lo jupó, de randa lo mocador y devantal; blanch ab flors brodades lo brial de seda. Pareixia·l símbol del valencianisme. Era filla del poeta. Tots l'aclamaven quant muntà al trono poruga y vergonyosa, y quant, ab sa mà infantina, repartí les joyes als que les havien guanyades per llur inspiració y llur ingeni. Entre ells estaven los fills més amants de *la morta-viva* (aixís anomenaven a la lliteratura renovada), los mestres juntament ab los deixebles; los inspirats poetes, com Cristòfol Pascual y Genís, Rafel Ferrer y Bigné, Víctor Iranzo, Jacinto Labaila, Constantí Llombart, Joseph Bodria, Rafel Torromé y Ricart Cester; y los lletrats erudits, com Manuel Carboneres, Luís Tramoyeres, Joseph Martínez Aloy, Joan Reig y Flores, tots animats del mateix esperit y resolució de enaltir les glòries valencianes. Quant s'acabà la festa, tots los presents digueren o pensaren: «Ja sabem què és Lo Rat Penat: bona obra mamprén; vixca molts anys».

III

Setce té ja cumplits, y lo que prometia ho ha pagat bé. Los Jochs Florals, sa primera y principal creació, se han repetit anyalment, sens fallar més que alguna vegada per causa de pública calamitat, y la brillantor de son comensament, lluny de decaure, ha creixcut y millorat.

Aquella tendra joveneta que fon proclamada primera reyna del Rat Penat ha tingut lluïdíssima sucesió. Nobles y meritíssimes dames, gentils y amables doncelles, lo millor de lo millor en aquesta ciutat, afamada per la bellesa y enginy de ses filles, han honrat lo trono dels Jochs Florals y los propòsits generosos dels *Amadors de les glòries valencianes*. La poesia de Ausiàs March, Corella y Jaume Roig, rebrotada al crit sagrat de *Patria, Fides, Amor*, ha fet[7] quiscun any nova florada. Les composicions poètiques premiades y aplaudides en la festa del Rat Penat (de les quals donarà bona mostra aquest llibre), serien prou per a provar lo progrés de les lletres valencianes, ensemps demostrat per la publicació del *Llibret de versos*, de Llorente, del titulat *Flors del meu hort*, de Labaila, de la llegenda *La copa d'argent*, de Llombart (premiada aquesta en los Jochs Florals), obres degudes totes a l'impuls de la nova societat, y a les quals seguiran ben pronte les *Poesies* de Víctor Iranzo, y les *Roselles* de Joseph Bodria, que estan ara en prensa.

Ab les flayroses flors de la poesia, han vengut també los fruyts ben asahonats de l'estudi y la investigació, il·lustrant lo passat de nostra benvolguda València baix tots sos aspectes, polítich y social, científich, lliterari y artístich, industrial y mercantil. Les vàries seccions en què se dividí, den de el primer jorn, la societat del Rat Penat abrasen tot lo que forma la vida de un poble, y portant son concurs als Jochs Florals, eixamplen l'objecte y lo caràcter de aquesta institució, rònegament consagrada en temps antichs al gay saber.

La espenta que aquestos repetits concursos han donat a l'estudi de les coses de casa és gran, y no mimva ni decreix. Podria

7 fet] tret (*LP 1895*).

formar-se una colecció tan interesant com extensa, ajuntant los trevalls de aquesta clase premiats en eixa justa del talent y·l patri amor. Molts d'eixos trevalls estan encara inèdits; altres, que s'han publicat, enaltixen a la societat fomentadora de tan bones obres. Llibres importants són, escrits per als Jochs Florals y en ells premiats, *Los fills de la morta-viva*, de Llombart, aplech profitós de notícies dels escriptors que en lo present segle han conreat la llengua valenciana; la interesant *Historia de las instituciones gremiales de Valencia*, de Tramoyeres, que dóna idea cabal de l'orige, caràcter y transformacions de eixe element importantíssim de la antiga[8] constitució econòmica, element que assí obtingué especial perfeccionament; la curiosa obra de Joan Balbàs *Cosas y casos de Castellón*; y la dels dos autors castellonesos Vicent del Cacho y Melxor Bellver, sobre la *Influencia de los árabes en el Reino de Valencia*. A eixos llibres, que fa alguns anys s'estamparen, hi a que afegir una exacta reimpresió de les *Troves en lahor de la Verge Maria*, lo volum imprés més antich que·s conserva en Espanya, y que avalora, en sa nova edició, la memòria biogràfica dels poetes que aquelles troves cantaren, escrita per Francesch Martí y Grajales. Y haurà que afegir molt pronte l'eruditíssim *Diccionario de impresores valencianos*, de Joseph E. Serrano, y les *Biografies* de nostres pintors, per Joseph Ruiz de Lihori, Baró de Alcahalí, llibres importants que van a sortir de la imprenta, y tots ells escrits també per als Jochs Florals y guanyadors dels premis oferts.

Natural és que, donant tan bons fruyts, sia estimada la societat del Rat Penat, y ab nobles proteccions afavorida. A l'Ajuntament de València, son generós patró, s'ajunten, en obra tan bona, Sa

8 antiga] antigua (*LP 1895*).

Majestat la Reyna Regent de Espanya,[9] lo eminentíssim cardenal arquebisbe de València, les autoritats superiors de l'orde civil y militar, les diputacions provincials de València, Alacant y Castelló, y altres corporacions molt respectables, oferint premis per als Jochs Florals, y encarregant-se també de la publicació de les obres premiades.

IV

La junta directiva del Rat Penat vol ajudar també a esta publicació, fent un poch més de lo que havia pogut fer fins ara. Lo present tomo és lo primer de una colecció que pensa publicar en obsequi als seus consocis, y molt principalment com homenaje de agrahiment a les amables senyores y senyoretes que han honrat la cadira d'or dels Jochs Florals. Per asò, y per donar mostra de la poesia valenciana de avuy, com jardiner que cull les flors més preades de son hort y les ajunta per a fer un bonich ramellet, ha replegat totes les composicions poètiques que obtingueren en los Jochs Florals lo premi *de honor y cortesia*, y les ha estampat en la primera part del llibre, acompanyada quiscuna de elles ab la vera image de la respectiva *Reyna de la festa*. En la segon part, li ha paregut bé[10] incloure altres poesies de diferents asunts, que obtingueren també premis ordinaris. La tercera, la ha dedicat a fer relació completa y exacta de totes les obres, lliteràries y artístiques, premiades en los Jochs Florals den del primer any de sa fundació fins lo present jorn.

Tota pedra fa paret, y aquesta és una pedreta que posa Lo Rat Penat en la obra del renaiximent valencià.

9 Espanya] España (*LP 1895*). | 10 bé] vé (*LldO 1895*); bé (*LP 1895*).

5.

Amb el títol de «Víctor Iranzo», aquest escrit encapçalà l'edició pòstuma de les *Poesies* valencianes de Víctor Iranzo i Simón, mort per tuberculosi deu anys abans, que veié la llum a València l'any 1900 (pp. III-XIII). Llorente hi traçà la semblança biogràfica i literària del malaguanyat poeta d'origen aragonés, i hi explicà de quina manera el jove s'havia endinsat en el conreu de la lírica valenciana, repassà el seu itinerari ratpenatista i analitzà algunes de les seues peces literàries més destacades. Tal com ja havia passat amb el «Prefaci» del *Llibre d'or dels Jochs Florals*, el pròleg fou reproduït en el número de *Las Provincias* corresponent al 17 de juliol de 1900 (LP 1900). Finalment, cal assenyalar que Llorente anuncià la imminent aparició del volum *Poesies* –que qualificà com a «un llibre molt agradós»– en l'article «Notes valencianes» que veié la llum en el núm. 3 de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló*, corresponent al 30 de març de 1900, tal com el lector tindrà ocasió de comprovar més endavant.

Víctor Iranzo

I

Era en l'any 1889 y al temps de la tardor. Ixia·l sol, no tan matiner y tan escalfat com en l'estiu; però encara esplèndit, llumenós y triünfant. Doraven y enrojien sos primers raigs un castellet d'aspecte[1] romàntich, que s'empinava sobre una vila, al seu redós acaronada; extenien-se per la planura, y al lluny dibuixaven y colorien, traent-les de la fosca, verdinegrenques montanyes, que

1 d'aspecte] de aspecte (*LP 1900*).

aquell lloc mitj encerclaven. Eren aquestes montanyes les famoses de Porta-Cœli, y Bétera, aquella vila, a la qual, per estar tan prop de la *Porta del Cel*, anomena la gent bromista *La fi del món*. Reynaven per tot silenci y quietut: rònegament s'ouïa en l'horta algun joyós aucellet que saludava al sol saltironant entre les branques, y la tonada espayosa d'algun llaurador, que enfonsant la rella de l'aladre alvansava la faena, o que al camp, més llunyà, s'acaminava. Un home, vestit a lo ciutadà, ixqué llavors del poble. Era jove encara, alt, eixut de carns, trencat de color, lluent d'esguart. Passà·l barranch, que corre junt a la vila (y és el que diem en València *de Carraixet*), y muntà a l'altra vora, aturant-se a cada pas, y respirant a glops l'aire que la calor solar impregnava de flayres sanitosos. Alsava's en aquell tosalet, entre parres encara verdes, una alqueria gran y hermosa, molt ben emblanquinada, que té al voltant un hort d'arbres fruytals y tarongers. Lo jove malaltís se endresà freturós a ella; trovà oberta la porta y entrà.

¡Quin quadro se presentà a sa vista! Enmitj[2] de la cambra havia un mort estés. Acavaven de posar-lo en la caixa, y comensaven a flamejar los quatre ciris grochs. Junt a la caixa, agenollades en terra, dues jóvens, plorant y gemecant, com Magdalenes. Un jove (tots los quatre germans) dret, mut, ofegant-se, sense poder plorar. Sens dir mot, s'agenollà també l'hoste, y resà, resà de llarch, tremolant-li els llavis, humflats els ulls. Demprés s'alsà; arrancà una agulleta d'or, que duya en la corbata ab la insígnia de Lo Rat Penat, y li la clavà al difunt sobre·l pit. Lo difunt era lo gran poeta Vicent W. Querol; qui li donava aquella darrera mostra de afecció, un altre noble e inspiradíssim poeta, Víctor Iranzo y Simón.

2 Enmitj] Enmitg (*LP 1900*).

València envia a Bétera molts de sos malalts; uns a millorar y curar-se, altres a morir. Iranzo estava també ferit de mort. No podien salvar-lo els ayres de la montanya. Als tres mesos de faltar Querol, dia per dia, la colla entristida dels amichs y admiradors que acompanyà el soterrar de l'autor de les *Rimas* acompanyava també, entristida per lo mateix sentiment, lo cadavre del que plorà y resà per ell en la *Caseta blanca* de Bétera.

II

Iranzo naixqué en Aragó, de nisaga ben aragonesa. Son pare era metje y estava en Fortanete, poble de la província de Terol, quant lo dia 6 de mars de l'any 1850 tingué aquest fill, que tant havia de honrar son llinage. Poch després s'establí en Mora de Rubielos, y allí s'educà·l petit Víctor. Era un infant delicat, inteligent, de geni dols y tranquil. Més que córrer y botar pels carrers y pels camps, com los altres xichs del poble, li agradava jugar en casa ab les sues germanetes. Sos pares, encara que no estaven molt sobrats, procuraven criar bé als fills: el major (que avuy és catedràtich de Medicina de la Universitat de Saragosa) fea llavors sos estudis; a Víctor volien donar-li també carrera lliterària; però ell, haveat als jochs casolans de sa infantesa, digué que li plauria posar botiga. Per a ser botiguer de rumbo havia que anar a València a provar fortuna, com tants altres *churrets* que abaixen d'aquells pobles y fan l'aprenentage en la ciutat, comensant per agranar la entrada de la tenda y arruixar lo carrer. Com en totes les coses del món, en estos humils principis hi a també clases y categories: no és lo mateix servir en una botiga de salses, que en una botiga de robes. Iranzo, com a fill de bona casa, entrà en un *Almacén de tejidos* dels més acreditats en lo carrer de les Mantes, prop del mercat.

Als dotse anys, quant despertava a la vida de la inteligència y del sentiment aquell infant pauruch y pensívol, va ser trasplantat de les aspres montanyes del Baix Aragó a l'hermós verger valencià. Però, si en això guanyava, perdia·l caliu de la família, y se trovava a soles, darrere del taulell, en presència de la gentada desconeguda de una gran ciutat. Cumplir bé, com li hu havien encarregat sos pares, fon sa primer[3] idea, y no hagué en tot lo comers de València *factor* més cútio, exacte y servicial. Però aquell *hortera*, vulgar en apariència, portava dins d'ell una cosa que no veen els parroquians: l'idealisme somniador. Cumplida sa cotidiana tasca, s'amagava en un racó per a llegir tots los papers que a ses mans venien, y si eren versos, millor. Entre·ls tertulians de la rebotiga apareixia algunes vegades un poeta, que·l pobre Víctor contemplava admirat, Pere Manuel Yago, fill de la farmàcia del carrer de San Fernando, amich y company de Labaila, y que ensemps ab aquest escriptor havia publicat un llibre intitulat *Mesa revuelta*. Yago valia més que·l bon Jacinto. Tenia ingeni natural, en el que dominava la nota burlesca y humorística; però era pereós y malfatà. Per això no féu carrera. Progresista exaltat y xarraire xistós, fea rogle entre·ls botiguers del mercat, contant-los sos viages a Madrid y sa vida de *bohemi* quant allà corria l'andana en companya de Carlos Rubio y Calvo Asensio. Allò era la revelació de un món[4] desconegut, enlluernant y tentador per a el romàntich factoret, somés a la esclavitud[5] de la mitja vara. ¡Escriure versos! ¡Quin ensomi!… ¡Si ell se atrevira!… ¿Y per què no? Provà; omplí de romansos, quartetes y quintilles molts fulls

3 primer] primera (*LP 1900*). | 4 món] mont (*LP 1900*). | 5 esclavitud] esclavitut (*LP 1900*).

de paper, sens més estudis ni regles que la imitació de lo que llegia en periòdichs y en llibres de l'*encantillo*; li paregué que no sonaven mal aquelles cansons y tot vergonyós les amostrà a don Pedro. Les aprobà·l mestre benvolent, y profetisà mitj bromejant que ixiria un bon poeta del carrer de les Mantes. Lo cel obert va vore en aquell instant el fill de Fortanete, y cregué després entrar en ell triünfant y gloriós quant llixqué ses primeres poesies en alguna reunió d'estudiants y dependents de comers, quant les contemplà estampades en lletres de mole, o les proclamaren en modest certamen guanyadores de *menció* o de *accèsit*. Tant li omplien aquells èxits, que als vint-i-un anys arreplegà les composicions que havia escrit y les publicà en un tomo, dedicant-les a un oncle bondadós, que li pagà la impresió.

III

Flores sin aroma intitulà modestament aquell aplech de poesies, y la veritat és que, contra el parer sens ducte de l'autor, el nom no estava mal aplicat. Aquells versos d'aprenent no tenien, com se sol dir, color, olor ni sabor. No autorisaven la profecia[6] de Yago: en ells no apareixia ni·s transparentava·l ver poeta. ¿Com naixqué y se revelà este? De una manera ben estranya y difícil d'esplicar. Iranzo, que no era més que un vulgar imitador, un coplero pedestre, mentres escrigué en son propi idioma, obrí les ales de pronte y alsà·l vol quant, atragut per la bandera de Lo Rat Penat, comensà a versificar en llengua valenciana.

Esta llengua li era desconeguda del tot quant abaixà de les montanyes natives. La deprengué darrere del taulell. Les llaura-

6 profecia] profesia (*LP 1900*).

dores de l'horta, les peixcadores de la plaja, que anaven a comprar bayeta roja o groga per a les faldilles, foren ses primeres mestres en la llengua de Ausiàs March. En sos rústechs llavis li plahia per sa espresiva vivor; li plagué més, y la admirà per sa dolsor agradosa y per sa sonora magestat, quant la oixqué als trovadors nous del renaiximent llemosí. En ses files se allistà, y aquell *churret*, que may pogué dominar del tot el monotono y agre repich del *tonillo* aragonés per a acomodar sa pronunciació a la extensa y variada gamma de nostra llengua nativa,[7] fon molt pronte un dels millors poetes valencians.

Den del primer instant, quant son nou llenguage era encara incorrectíssim, sorprengué a tots la plètora de vida, lo capdal de poesia fresca y espontànea que havia en sos versos valencians. Afalagava la orella son ritme, sempre melòdich; afalagava encara més l'ànima un sentiment tendre y afectuós que·n ells transpirava; y absorvia ensemps l'atenció llarga sèrie de imàgens que flamejaven sens parar, com en un castell de foch brollen, munten, abaixen, volen y giravolten,[8] apagant-se per a tornar a encendre's, llums de color y espurnes d'or.

El pensament de aquella poesia bledana y pomposa era l'amor a València y l'admiració[9] amorosida de tot lo que a València pertoca. Tot lo que hi a de gloriós en nostra història, de interesant en nostres tradicions, de agradable en nostres costums, tot lo bo de esta terra benhaurada, ho personificaba Iranzo en sa musa inspiradora, la *Musa valenciana*, com ell dia, y en los següents dictats ho pintava:

7 nativa] materna (*LP 1900*). | 8 giravoltaven] viravolten (*LP 1900*). | 9 l'admiració] l'admirasió (*LP 1900*).

«La Musa valenciana, gentil, graciosa y bella,
que de les pardes llomes baixa al boscaje ombriu;
que dóna, ab sa alenada, la vida a la rosella;
que ompli de amor puríssim lo pit de la doncella
y es banya entre les aygües brillantes del clar riu.
Que junt als florits màrgens,[10] als peus de les palmeres,
mirant com reverdixen gesmils y tarongers,
apila ab los pagesos lo blat en amples eres,
guia el remat d'alegres y humils espigoleres,
y trena ab llirs y roses les branques dels llorers.
Que baix la esbelta arcada de església bizantina,
mirant lo cel claríssim pels finestrals oscurs,
prega per tots nosaltres a la belltat divina
ab l'orfe trista plora, y canta ab la fadrina
que·l vot de sa esperansa penja dels sagrats murs.
Que escala la montanya, pujant a l'aspra serra,
hon entre pins y roures jau lo feudal castell,
esmola, ab l'almugàver, lo glavi de la guerra,
fa que a son crit tremolen les conques de la terra,
y que altra volta tornen les glòries d'un món vell.
Que entra en la llar sagrada, com mel que tot ho endolsa;
y estén ses ales blanques damunt del llit nuvial;
s'asenta en la cadira hont l'àvia se recolsa;
amostra a la mareta cansó del bresol dolsa,
y ab l'àngel de la guarda defén lo niu pairal.
Que en lo llindar del temple de nostra antiga glòria,
en una mà lo llibre y en altra·l gonfanó,
ab lo trovayre canta lo digne de memòria,
publica ab entusiasme los fets de nostra història,
y a xichs y grans amostra la fe y la tradició.

10 màrgens] màrgenes (*LP 1900*).

Que alegre y candorosa, quant ve la primavera,
als arbres posa fulles, y ritme dóna al niu;
fa que bledanes creixquen la vinya y l'olivera,
y s'òmpliga de pàmpols la parra bufanera,
fent ombra en les vesprades bascoses de l'estiu.
Que enamorada y tendra, per les arbredes corre,
avans que l'auba aguayte, quant l'au mamprén lo vol;
puja com una estrela, damunt de l'alta torre,
y les espeses boyres del blau espay descorre,
llevant dol y tenebres per a que brille·l sol.
Que pels jardins camina, vestida ab alba blanca,
les llargues trenes soltes, semblant a les vestals;
y es grunsa joganera damunt la verda branca,
mentres que ab dits de nacre la flor vergínea arranca
ceptre, diadema y símbol dels nobles Jochs Florals».

Aquests[11] versos mostren les qualitats principals de la poesia de Iranzo. Dominava en ella la imaginació, fàcil y copiosa sempre, desarreglada a vegades. Per eixa vivor y abundància de la fantasia semblava al nostre Arolas, encara que este era més ordenat. També·s pot dir d'ell, acomparant un art ab altre, que era com la majoria dels pintors valencians. En les obres d'estos la bellesa[12] del color sol disimular incorreccions del dibuix. Això li passava a Iranzo, sobretot en sos comensaments. A sovint pintava quadros molt polits y engisadors; però convencionals y capritjosos, defecte de que·s corrixqué molt, estudiant el natural, com artista de bon seny.

11 Aquests] Aquets (*LP 1900*). | 12 bellesa] bellessa (*LP 1900*).

IV

No proposant-me fer un juhí crítich de les seues obres, sinó donar idea general d'elles, deixe a banda la *factura* de sa poesia per a asenyalar sa tendència, sa orientació –com ara s'acostuma dir– en alguns punts que tenen hui en dia gran interés.

Aquest poeta, tan enamorat de València, aquest cantor de les tradicions, de les glòries, y dels antichs furs valencians, aquest trovador regionaliste, ¿què pensava de la pàtria espanyola? Pensava lo que li ensenyaren sos mestres, los primers capithosts de Lo Rat Penat, y lo que ell mateix dugué a València en son cor aragonés franch y lleal. Pensava lo que espresà[13] en la oda «A la unitat de la pàtria»,[14] que escomensa aixina:

«Permet, pàtria volguda, que·n llengua dels mes avis,
fins a tos peus arribe portant un cant de amor.
La llengua valenciana sols pronúncien mos llabis:
tu fa temps la coneixes, des de que reys y sabis
per fer-te gran ta image portaven dins lo cor.
Tu fa temps la coneixes, y saps que és dolsa y fina,
y molts de tos fets nobles guarda en gloriosos fulls;
saps que si ab ella·t parla ta regió llemosina,
no per assò va en contra de ta unitat divina;
lo fill vol a sa mare a penes obri els ulls.
Saps també que si arrere volguera anar un dia
algú, que foll somniara tornar al temps passat;
si era naixcut en esta terra de la alegria,
lo nom de germà nostre, de valencià pedria,
y en valenciana llengua seria condenat.

13 espresà] espressà (*LP 1900*). | 14 *El títol amb què aquesta composició aparegué publicada en el volum* Poesies *(1900) és «La unitat nacional».*

Perquè hui en quant abarca lo jou de ta grandesa
des de[15] la alta montanya de l'aspre Pirineu,
fins a la plaja alegre que'l mar escumós besa,
encar que en altra llengua te canten ta bellesa
y ab altres mots te parlen, Espanya és tot arreu».

Altra cosa, que marca també la fesomia moral del nostre poeta, és son entusiasme per tot millorament y sa fe candorosa en lo pervindre. A l'escoltar com enaltix, parlant de sa volguda València, les benhaurances de l'antigor, se podria creure que aquest *laudator temporis acti* sospitaria del modern progrés. No hi a un tal: creia en ell, ple de confiansa, y el pregonava, fent-se apòstol de la pau, del trevall, la ilustració y la germania.

Eixe apostolat volia imposar per tasca a sos consocis de Lo Rat Penat, parlant-los d'esta manera:

«Per tisona portem la ferramenta
de l'afanós treball; portem per llansa
la ploma o lo cincell; com altres Jaumes,
portem lo noble cor ple de fe ardenta,
y ab la ilusió felís de la esperansa
omplirem este lloch de flors y paumes.
Portem al gran combat nostra senyera
de pau y de progrés, obrint la via
y sembrant-la a l'entorn de roses fines;
y així la rassa que nos ve al darrera
tindrà lo grat perfum per segur guia
y trovarà el camí sens clots ni espines.
Som los almugàvars d'una era nova,
y units ab lo progrés, tots ahon ell vaja

15 des de] den de (*LP 1900*).

anirem proclamant lo nostre emblema;
y ni el furiós mistral, que abat quant trova,
ni l'onada bullent, que bat la plaja,
podran desfer nostre inmortal poema.
  Y anirem per la mar y per la terra,
lo gonfanó empunyant, y a la conquesta
cridarem a tothom: ¡Tothom vinga ara!
Y des de[16] el niu més alt de la aspra serra,
en lloch de ser lo raig de la tempesta,
serem lo raig de sol que tot ho aclara».

V

La bondat del cor, que aqueixos sentiments revelaven, brollava a doll en tot lo que Iranzo escrivia, donant-li una flayror delitosa, y fent per tot simpàtich al noble y generós poeta. Y lo mateix li passava en lo tracte particular y en sos negocis. Se fea voler de tots. Pareixia que haguera Déu benehit al *churret* que vingué a València per a guanyar-se la vida, com l'horfe sens herència de les rondalles populars. El treball y la constància convertiren al factor de l'*Almacén de tejidos* en amo y senyor de la acreditada botiga; en un·altra del vehinat trovà la dolsa y santa companyera de la vida, y de esta unió naixqueren dos angelets, que eren la millor poesia de aquella honrada casa. La firma *Víctor Iranzo y Simón* tenia tant de crèdit en la plasa com entre la gent de lletres: albarà seu, com si fóra de la antiga Taula de València; composició presentada per ell als Jochs Florals, premi segur. Mes no hi a en esta vall de llàgrimes ditja completa ni durable. Quant el pobre Víctor estava en lo ple del viure, se sentí ferit y nafrat. La carrasca de la montanya,

16 des de] den de (*LP 1900*).

que tan ufanosa havia arrelat en los jardins valencians, tenia dins la corca de traÿdora malaltia. Poch a poch perdia forses el malalt tuberculós, espurnejava la febre en los seus ulls, eixia de sa gola la paraula acatarrada y esllanguida. Lluytà contra·l mal mentres pogué. Quant va creure que no tenia remey, prengué sa resolució com un valent. Anà a la parròquia y féu confesió general; buscà a son notari, arreglà sos negocis y dictà son testament. Després se retirà a casa seua, y esperà la mort cara a cara. Y aixís morí; entre els brasos de sa bona muller y ses filles innocentes;[17] donant[18] son ànima a Déu, creyent y confiat.

Sos versos valencians, arreplegats en este llibre per mans piadoses, deixaran de ell llarga y agradosa memòria. Llegir-los és com entrar en un jardí y respirar l'ayre perfumat de roses, jesmils y violetes. No aplegà a completa sahó esta poesia, plena de sàvia primaveral; però, encara aixís, sa exhuberant florida demostra verdader numen, y és un dels triünfos més gloriosos de nostre renaiximent lliterari regional.

17 innocentes] inocentes (*LP 1900*). | 18 donant] donà (*LP 1900*).

6.

Els cinc articles que, amb el títol genèric de «Notes valencianes», Teodor Llorente publicà durant l'any 1900 en *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló*, de Barcelona, constitueixen una col·lecció definida i unitària. Llorente s'hi dedicà a donar notícia de l'actualitat cultural –sobretot literària– valenciana, i tot sembla indicar que la col·laboració havia de produir-se cada deu dies, espai de temps en què foren publicats els tres primers textos. Però, per diverses circumstàncies –entre les quals la suspensió de la publicació–, a partir del quart article es trencà el ritme desenal, i els dos últims aparegueren en els mesos d'abril i novembre, respectivament. El primer veié la llum en el núm. 1, corresponent al 10 de març de 1900 (pp. 9-10; LILl 1900*a*).

Notes valencianes [1]

Quant les dotze badallades del campanar major de la Seu proclamaven la mort de l'any 1899 y el naiximent del 1900, donya Emilia Pardo Bazán, presidint una taulada de més de docents lletrats, escriptors, artistes, hòmens de ciència, periodistes, polítiques –els *intelectuals*, com ara se anomenen– rebia, en l'històrich y monumental saló columnari de la Llonja, l'homenage entusiasta de València agrahida. La il·lustre gallega habia creuat tota Espanya, accedint al prech de l'Ateneo Valencià, per a fer l'acostumat parlament en la solemne apertura del curs, y en aqueixa oració, indagant les causes de nostres darrers desastres y buscant sos remeys, havia enaltit la empresa capdal que l'Ateneo se proposa, demanant per a lo millorament del poble espanyol la instrucció integral, obligatòria y gratuïta.

La entrada de l'any no ha estat, puix, mala: en totes les iglésies repicavan, cridant a missa, y les omplia nombrosa gentada de bons cristians, per a comensar lo Jubileo centenari, y sortien alhora de aquell palau dels nostres antichs mercaders, tots rublerts de esperansa, los ateneistes, que tan bona llabor confien als ayres de la opinió pública, confortats en sa fe per la paraula ençisadora de la que, en la tribuna del Paraninfo de la Universitat –hon llixqué son magnífich discurs–, pareixia severa musa de la pàtria, senyalant los precipicis que la rodejen y les dresseres de sa regeneració. ¿Seran oblidats estos consells? ¿Caurà la llabor aquella en la pedrisa?

* * *

Pochs dies demprés, y ans de tornar a sa casa, la famosa escriptora visitava a Porta-Cœli, y allí se repetien els bons propòsits y les esperances agradoses. ¿Qui no ha sentit parlar de Porta-Cœli y de lo que vol fer, de lo que està fent allí, lo doctor Moliner? Aquestos dos noms sonen ara per tota Espanya, y asò és altra honra per a València. Convertir la antiga cartuxa, hon buscaren nostres avis la santificació de l'ànima, en Sanatori Nacional per a els Tuberculosos Pobres és proseguir la gran obra moral y caritativa que abarca la doble naturalesa, espiritual y material, de la mísera humanitat. Encara que no aplegue a rams de benehir en tota la extensió que fantuseja y ensomia lo vast progecte del doctor Moliner, és digna d'elogi sa humanitària y valenta iniciativa. Y és molt trist que les pasions polítiques vinguen a malaguanyar tan bona intenció. Perquè és el cas que, per si la protecció que la reina regent ha oferit a l'entusiasta doctor, dóna o no dóna a sas gestions color de monarquisme, el senyor Blasco Ibáñez, capdill

dels republicans valencians, gran amich de Moliner y favoridor del sanatori, s'ha posat enfront de ell, y l'un y l'altre sostenen descomunal batalla que escandalisa y disgusta a les persones formals.

* * *

Parlem de lliteratura, y nos serà més grat. Poques flors de poesia broten ara: l'oratge no és bo per a este floreximent. En València, les primeres d'enguany s'han obert en l'hort, sempre vert y bledà, de Lo Rat Penat. Lo Mestre en Gay Saber J. Puig Torralba ha publicat un volum de versos, que nomena *Lliris y carts*. És Puig, entre los *Amadors de les glòries valencianes*, personificació de l'element més natural y genuïnament valencià. Naixqué en una botiga de perfumista en la ballada de Sant Francés; son pare volia fer-lo capellà; però son geni viu y arriscat no pogué avindre's al rigor del seminari, y deixà·ls estudis per a seguir en la botiga. Allí, en aquell carrer, centre animadíssim de la vida valenciana, respirà la ayre popular, que ompligué son ànima. Aquell xicot, de pochs estudis, però de natural ingeni e imaginació vivísima, fea rotlle en totes bandes. De cuentos, rondalles y coloquis, ningu·n sabia més que ell. Llombart, lo fundador de Lo Rat Penat, el portà a esta societat, y allí trovà son centre; allí comensà a sentir la poesia, a estudiar-la, y a fer-la. Com cassador novell, que tira a tot lo que l'ix, siga llebre o perdiu, terrerola o muxquereta, apuntava a tots los *temes* anunciats en los cartells dels Jochs Florals, vers o prosa, poesia sagrada o profana, llírica o dramàtica, jubilosa o elegíaca; y fent foch sense parar omplia·l sanatxo de bona cassera lliterària. La major part del llibre estampat ara la formen composicions premiades en aquells concursos. Per això mateix no·s

trova en los asuntos molta novetat: lo glosari que fa Puig Torralba de la trilogia *Patria, Fides, Amor*, lley suprema dels trovadors de la renaixensa, se ajusta a patrons ja coneguts; però en la espresió poètica, incorrecta y desigual a vegades, hi ha espontaneïtat, nyervi, naturalitat y frescura; y sobretot un esperit molt valencià. Aquesta és la nota característica de este fill llegítim de Lo Rat Penat, y la que més avalora sos *Lliris y carts*.

* * *

Obté gran èxit en lo teatro de la Princesa *Foch en l'era*, obra dramàtica y musical intitulada *Episodi valencià* per sos autors, los jóvens escriptors Maximiliano Thous y Elias Cerdà, y el reputat mestre compositor don Salvador Giner, persona respetadíssima en València per tota la colla de la solfa. Esta producció, y alguna altra que fou avans també molt aplaudida, marquen un cambi en la lliteratura dramàtica valenciana, que passa de la esfera còmica y burlesca a la dramàtica pasional y efectista. Temps haurà per a parlar d'este moviment: avuy n'hi ha prou de crònica valenciana.

7·

Article publicat en el núm. 2 de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló* (Barcelona, 20 de març de 1900, pp. 29-31; LILl 1900*b*).

Notes valencianes [2]

Quant entrà en València lo rey en Jaume, de gloriosa memòria, donà l'escut, los esperons que portava y lo fre del cavall al cavaller Joan de Pertusa, que tenia l'ofici de servir-li les armes. Diuhen los historiadors qu·esta era costum catalana. Los Pertuses posaren aquell trofeu en una capella que dempués tingueren en la seu de València, y allí estigueren fins que·n l'any 1416 tractaren ab lo bisbe y los capitulars, y convingueren en entregar-les aquell honrós dipòsit per a que·l trasladaren a la capella major. Aquesta scriptura se conserva en l'Arxiu de la Seu.

Penjada en una de les pilastres de la dita capella, a vista de tothom, està aquella panòplia. L'escut, que no té més insígnia que les barres de sanch, no pot ser lo del rey. És figurat, de fusta. Se creu que l'autèntich el destruhí un incendi que cremà·l retaule y·ls tapissos de la capella major. Dels esperons, sols quedava un: lo fre estava complet, y lo decoren també los pals o barres. Però, ¿per què parlem de eixes coses de la vellúria en estes *Notes*, a l'actualitat consagrades? Perquè ara, corrent el finit mes de febrer, llixqueren sorpresos los valencians en un diari que havia desparegut l'únich esperó que restava en lo tro-

feu del rey en Jaume. Sospitava aquell diari que l'havían furtat, o l'haurían venut, fent, per una o altra suposició, grans càrrechs al cabildo.

Gran avalot mogué esta mala nova: parlaren molt los periòdichs, y resultà que fea ja alguns mesos havia desaparegut l'esperó. Venda fraudulenta, no n'hi havia; furt, no era probable, tractant-se d'un objecte sens valor real, y que tampoch el tenia d'estimació, no podent-se declarar s·autenticitat. Segons las indagacions del cabildo, pareix que trencaren l'esperó (que era de bronze) uns fusters trevallant per a posar un dosser en la capella, y que se pergueren els trosos. ¡Punible abandono, si no hagué en este cas culpa major! Ara és quant se pensa y se discutix la manera de asegurar lo poch que·ns queda de tan gloriosos restos, tractant los canonges ab lo marqués de Malferit, hereu y sucessor dels Pertuses, a qui pertoca sa propietat.

* * *

Acabí ma primera crònica anunciant lo bon èxit d'una pessa de teatro, intitulada *Foch en l'era*, e indicant lo cambi que·s nota en la dramàtica valenciana. Diré d'assò quatre paraules.

En nostre teatro regional predominava·l *sainete*, gràcies al difunt Eduardo Escalante, a qui justament anomenem «el gran sainetero». Dihem també d'ell que es «nostre Ramón de la Cruz», perquè féu en València lo que aquest popular escriptor en Madrid, portant a la escena, vius y vers, los tipos còmichs propis de la terra. A mon parer, en esta exacta pintura, no solzament iguala Escalante al sainetero madrileny, sinó que·l supera prou. Però may ixqué de la esfera còmica, festiva y burlesca. Lo

dramàtich no hu sentia. Mort ell, pareix agotat lo cútio capdal de gràcia valenciana que a doll brollava en les seues comedietes, y els autors busquen altre camí per a impresionar al públich. Un fill d'Eduart Escalante, de son mateix nom, y que en vida de son pare havia ja obtingut llors teatrals, acentua en ses obres la nota dramàtica y pasional. Aquest hivern ha lograt un triünfo en *Les Barraques*. És esta obra un quadro sobri y sencill de la vida pagesa: un dramet en un acte y en música. La protagonista, clavariesa de la Mare de Déu, té un nóvio digne y honrat; en altre temps la pretengué un mal sugecte, que anà a presidi; torna cumplida la condena, quant la clavariesa fa la festa; riny y lluyta ab lo nóvio, la amenassa de mort a ella; y haguera cumplit l'amenassa, si un guarda de camp, tipo de llaurador burrot, molt natural y còmich, no li clavara al malvat una bala en lo cervell. Sembla vulgar tot assò; però el cuadro està tan bé presentat en la escena que fa molt bon efecte.

Foch en l'era, obra de dos jóvens periodistes, Maximiliano Thous y Elias Cerdà, és del mateix gènero. També hi ha assí una llauradoreta y un bon xich que la festeja; però la tia d'ella, que fa ofici de mare, la vol per a un nebot, y posa mal al nóvio. Fa que trenquen el festeig, y com el nóvio tenia·l gra de la cullita en la mateixa era de la xica, la tia li mana que se l'emporte y la neteje en seguida. Ell, desesperat, per a netejar l'era pega foch al forment. Aquella flamarada, proba de son amor, encén més el de la doncella y vens la oposició de la tia, donant fi ditjós a la comèdia. Per a major agrado d'este quadro, hi ha també festa del poble, y processó, música, llums y cohets.

* * *

A este *Episodi dramàtich* –com sos autors l'anomenen– lo que li ha donat més importància és haver escrit la música don Salvador Giner, qu·és en València el mestre venerat de tots los que a l'art d'Orfeu se dediquen. Don Salvador és, per damunt de tot, home de gran saber musical y professor eminent. Fou l'ànima de nostre conservatori, que dirigí des de sa creació fins que, acostant-se a la setantena, tingué que deixar aquesta càrrega. Trevallador incansable, ha compost molta y bona música, principalment religiosa. Per a la escena ha escrit també òperes y zarzueles. Estes *partitures* foren llohades per los inteligents com sàbiament fetes; al públich no li causaren tant efecte. De la docta música del mestre Giner, lo que se ha fet verament popular són dos pesses sinfòniques, *Nit de albaes* y *Es xopà… hasta la Moma*,[1] en les que molt hàbilment aprofità cansons y tonades valencianes per a donar a les dues composicions l'ayre de la terra. Cosa pareguda ha fet en *Foch en l'era*; per a la escena de la processó ha escrit una hermosa plana de música descriptiva.

* * *

Nota de art, digna de consignar-se, és el cambi que està experimentant en València la popular festa de Carnestoltes. Sempre han sigut aficionats los valencians al divertiment de les màxqueres. Per a evitar abusos de la caraseta, l'Ajuntament, anys arrere, ordenà que ningú se la posara sense traure un permís, que costava algunes pessetes. Assò féu decaure la festa de Momo. La gent se queixava de que·s perguera costum tan jubilosa, y per iniciativa

1 Moma] Mona (*LILl 1900b*).

de Lo Rat Penat emprengueren los regidors de la ciutat la tasca de transformar-la, donant-li caràcter artístich. Premis que·s donen a les millors comparses, y també a les màxqueres soltes, d'alguns anys ensà, estimulen molt per a aquell resultat. Enguany ha estat brillant y animadíssima la maxquerada dels tres dies, y molt renyida la lluyta per a guanyar lo primer premi. Se'l disputaven el Círculo de Bellas Artes y los artistes de Lo Rat Penat. Aquells presentaren una cavalgada japonesa, ab rich vestuari, autèntich en bona part, banderes, gallardets, lliteres, carrosses, etcètera. Agradà molt; però la gent quedà més contenta de l'altra comparsa, alusiva a la festa de Nadal, y que la féu riure per son aspecte còmich. Lo millor d'ella eren dos dotzenes de *titots* (pavos) tan ben figurats que pareixien de veres. Se discutí tant sobre quina d'estes dues maxquerades mereixia·l primer premi, que·s tingueren de donar dos premis primers per a no fer agravi a ninguna.

* * *

Los jóvens escolars aprofiten les Carnestoltes per a armar *estudiantines*, que se'n van, lluny a vegades, y com acàptan per a fins benèfichs, disimulen la gorja ab la caritat. Enguany, los alumnes de la Escola Superior de Belles Arts, ben aconsellats y ajudats per los professors, han pres altre rumbo. Una vintena d'ells, portant al cap al professor senyor Aixa y al secretari de l'Academia de San Carlos, senyor Tramoyeres, han fet una excursió instructiva a Barcelona, Tarragona y Poblet. De l'afecte germanívol que han trovat en totes parts, y sobretot dels obsequis de l'alcalde y l'Ajuntament de Barcelona, parlen y no acaben estos aprenents d'artistes, y els escolten molt satisfets tots los que en València desitjen la unió bessonenca de les províncies llevantines.

8.

Article publicat en *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló*, núm. 3 (Barcelona, 30 de març de 1900, pp. 65-66; LILl 1900*c*).

Notes valencianes [3]

Les Falles de Sant Jusep: ¡Esta sí que és festa ben valenciana! Exclusivament valenciana, podríem dir, perquè los alegres *autos de fe*, en què la gent fisgona pega foch «en efígie» als personatjes condemnats per la justícia popular, no són coneguts en part alguna fora de València. No decau aquesta antiga costum aristofanesca; més bé va estenent-se y millorant. Les falles de avuy són més artístiques que les del temps de Mari-Castanya, y sa crítica abarca un camp més ample. En aquells bons temps no solien ser més que una broma de vehinat, a vegades prou pesada. Els *ninots* destinats al foch representaven algun tipo ridícol u odiós, una fadrina carusera, una viuda massa verda, un *Tenorio* de mala trassa, un marit massa bo, *et sic de cœteris*. Demprés la crítica picà més alt: els homes de negocis, els polítichs, els mandons, sobretot, sucumbien convertits en cendra per lo veredicte dels *falleros*: del president del Consell de Ministres a l'alcalde de barri, ningú se n'escapava. Ara estenen més sa jurisdicció: a ella han quedat sotmeses les nacions extrangeres. Lo tribunal suprem, que may ha pogut constituir-se per a la política internacional, l'han erigit nostres *falleros* sobre un cadafal de taulons y llensos pintats: en ell són posats a la vergonya y consumits per les flames los conculcadors del *jus gentium*.

Enguany Inglaterra ha pagat el pato en las Falles de Sant Jusep; però la voluble sort de les armes enganyà als admiradors dels[1] bòers. Quan arrivà la nova de la rendició de Cronje, estàvan preparant ja els simulacres, de glòria per al poble sudafricà, de burla per als inglesos. No s'haurà enterat d'assò John Bull; si hagués estat en València aquells dies, s'haguera rist de la imprevisió.

* * *

Passaren les *falles* y els *bunyols*, que tradicionalment les acompanyen, y estant, com estem, en lo més fort de Quaresma no vindrà mal visitar les iglésies. En la principal que té València s'ha fet alguna cosa digna de lloa, y que esborra en part el mal efecte que causà la pèrdua de l'esperó del rey en Jaume. Esta cosa és la molt inteligent restauració de l'aula capitular.

De l'interior de nostra Seu, completament transformat en lo sigle XVIII, l'aula capitular és lo únich que conserva intacta l'antiga fàbrica ogival. És una bona construcció del sigle XIV, notable per sa grandiosa severitat, e interessant per los objectes que en ella se conserven, entre ells los retratos de tots los bisbes y arquebisbes de València, les cadenes del port de Marsella (trofeu d'una de las majors gestes dels reys d'Aragó), y el Cristo de la Bona Mort esculpit per Alonso Cano quan, fugint de la justícia, vingué a València. Ara, demprés de la restauració que se ha fet, tindrà encar més interés l'aula capitular.

Molt poch ha donat que fer la part arquitectònica de esta hermosa cambra; però se han posat vidres de color en los rosetons que li donen llum, y aixís la té més templada y suau. Llevant an-

1 dels] del (*LILl 1900c*).

tichs quadros, s'han descubert en los murs pintures al fresch, del sigle xv, molt interessants, que serviren de mostra per a les que·l cabildo manà fer en la capella major als artistes italians Paulo d'Aregio y Francisco de Nàpols. Se ha donat millor colocació als retratos dels prelats y a les cadenes marselleses, y se ha portat a esta aula, ahont lluix molt, el preciós sepulcre de marbre de l'arquebisbe López de Ayala, obra primorosa del renaixement, que estava amagada en un racó.

Uns altres restos mortuoris, més amagats y casi perduts, estaran d'ara en avant custodiats en la aula capitular: els restos d'un rey que, per sa mala sort, mereixqué a la història·l sobrenom de *Desditjat*. Pochs se'n recorden ja d'en Jaume III, de Mallorca, que pergué·l ceptre y la vida en lo combat de Lluchmajor. ¡Era un valent! En aquella jornada, ell, casi a soles, sostenia la forsa dels enemichs. Per totes bandes l'acometien, y contra tots se defenia. Però tant carregaren sobre ell, y tants colps va rebre, que a la fi caigué del cavall sense sentit. Vent-lo en terra, un almogàver, fill de Burriana, li tallà·l cap. Son cadavre fou portat a València, per manament del rey de Aragó, y sepultat en lo chor de la Seu. Allí se conservaven los seus ossos, en una urna de fusta, sense esculpir ni entallar. Ara s'han trasladat eixos restos oblidats a una altra urna de pedra, y esta ha segut ben colocada en l'aula capitular.

* * *

Tot assò se deu a un canonge molt docte y molt celós, que està prestant grans servicis a València, el doctor don Roch Chabàs, arxiver de la Seu. Son nom ja és ben conegut dels que se dediquen en Espanya a investigacions històriques y arqueològiques. Fill de Dénia, la seva primera obra fou una excelent història de

aquella ciutat, tan interesant des del temps dels grechs y dels romans. Allí mateix comensà la publicació de *El Archivo. Revista de Ciencias Históricas*, que sostingué set anys, y que és avuy un arsenal de datos y documents interesantíssim per a la història de València. En aquell temps fou nomenat cronista de la província de Alacant. Posteriorment vingué de canonge a València, y el cabildo trobà lo que li fea falta: un home competent y trevallador que posara en orde el capdal riquíssim y abandonat de son arxiu. ¡Quines trovalles tan profitoses ha fet allí·l doctor Chabàs! Li donà ja tanta autoritat son saber en estes matèries, que és l'obligat consultor dels que a elles se dediquen. No para may. Publicà, fa poch, les *Antigüedades de Valencia*, obra molt extensa y erudita del P. Teixidor, que se conservaba inèdita, enriquint-la ab noves investigacions de gran interés, y està preparant ja altres publicacions de pareguda o major importància.

* * *

Nota final. Un dels millors poetes del renaixement valencià ha sigut Víctor Iranzo y Simón, que morí fa deu anys, quan encara esperàvem tots molt de son florit ingeni. Arreplegades les seues poesies, formen un llibre molt agradós, que està acabant de estampar-se. Sa pròxima sortida és una bona nova per a tancar aquesta crònica.

9.

Article publicat en el núm. 6 de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló* (Barcelona, 30 d'abril de 1900, pp. 129-130).

Notes valencianes [4]

Parlem avuy de Porta-Cœli. La vinguda del doctor Cortejarena, director general de Sanitat, a qui encarregà·l Gobern informació sobre·l sanatori de tuberculosos, dóna actualitat a este asunte.

Per a parlar de Porta-Cœli se ha de parlar del doctor Moliner, fundador y propagandista incansable de la nova institució. Este doctor, que ha fet sonar tant son nom per tota Espanya, és un catedràtich de la Facultat de Medicina de València, home de ciència, respectable per lo seu saber. Però és, tot alhora, home també de sentiments exaltats, de molta espenta, y de imaginació fantàstica, potser massa fantàstica. En l'any 1897, quan ayguades y pedregades feren un desori en bona part d'esta província, el doctor Moliner era rector de la Universitat, lo qual no l'impedia conservar aficions taurines de sa joventut, y ser molt amich dels toreros. Portat per son bon cor, ideà fer en la plassa de València una correguda extraordinària a benefici dels damnificats, y com és gran somniador de maravelles y prodigis, volgué que vinguera a presidir-la la reyna regent; inventà novetats pasmoses, discutí vivament ab tots los que duptaven o combatien sos projectes, y tals coses féu y digué que un ministre de mal

humor, el comte de Xiquena, relevà a aquell rector, perquè, a son parer, comprometia la serietat de la classe. Moliner protestà de tal modo contra aquella correcció, que alguns creguéran pararia en les gàbies.

Passà la nuvolada y s'aquietà·l filantròpich doctor; però arrelant-se més en son cor y en son esperit la idea humanitària. Quan comensaren a vindre los soldats repatriats d'ultramar, el doctor Moliner, al front de la Creu Roja de València, els prestà grans serveys. S'apiadà llavors dels molts que venien malalts del pit, a morir, jóvens encara, en la pàtria que anyoraven, y pensà quan bo seria retornar-los les perdudes forses en llochs apropiats a la seva malaltia. Pensar-ho y fer-ho tot va ser hu.

* * *

En el sigle XIII, arran de la Reconquesta, lo bisbe Andreu d'Albalat y el capítol de València fundaren una cartuja, que fou la tercera d'Espanya, prenent exemple de la de Scala-Dei, en Catalunya. La establiren en una agradosa vall oberta en les montanyes que encerclen la planura valenciana, entre tramontana y ponent. Enmitj de extensos pinars, que li donaven ses flayres sanitoses, resguardada dels vents crus de l'invern, gotjava aquell monestir, que arrivà a ser famós y rich, un clima tan delitós com saludable. Allí trobà·l doctor Moliner la situació millor per a son projectat sanatori, y sens més ni més llogà l'edifici, propietat ara d'un particular, y demanant ajuda a les primeres autoritats, a les persones més distinguides y als periòdichs de València, constituhí un consell d'administració del nou establiment, consell que celebrà la primera junta el dia 1er de desembre de 1898 en lo palau arquebisbal, baix la presidència del prelat.

Només faltava una cosa: els dinés. Per al fantasiador Moliner això era lo més fàcil d'arreplegar: lo pensament era tan gran y tan bo, que tots obririen la bossa. No·s tractava rònegament de salvar de la mort als infelissos soldats que per la pàtria havien perduda la salut, sinó a tots los tuberculosos pobres, traent-los del treballós taller y la fàbrica malsana, per alimentar-los bé y fer-los respirar l'ayre regenerador de Porta-Cœli. Per aquesta propaganda, ¿faltava un apòstol? Allí estava ell, disposat a deixar-ho tot, sa profitosa parròquia de metje acreditat, sos estudis, sa càtedra, ses diversions, tot lo que ocupava sa vida, per a consagrar-se, en cos y ànima, a la realisació del seu ensomni.

Y aixís ho va fer, y està fent-ho. A tots se dirigí: als richs y als pobres, als grans y als menuts. Aquells no l'atengueren tant com estos. No per desconéixer la excel·lència de la obra caritativa, sinó per creure que·l bon doctor se forjava ilusions, per sa mania de fer les coses massa en gran. Los pobres, com havien de ser los afavorits, eren més creyents. Per a la classe obrera, Moliner apareixia com un redemptor. Se obrigué entre·ls trevalladors la *suscrició del cèntim* (un cèntim a la semana pagat al cobrar el jornal), y tanta acullida tingué que aplegaren a contar-se catorze mil suscritors.

Moliner dugué sa propaganda fora de València. Anà a Madrit, portant darrera als estudiants de la Universitat, molt afectes a son catedràtich y exrector, y comensant per lo Palau Real, acaptaren per totes bandes, tocant la guitarra y la bandúrria, y alternant les cansons de les *albades* ab los eloqüents discursos del doctor. Aixís guanyà este donatius, oferiments y simpaties, entre elles la valiosíssima de la mateixa reyna, que és avuy la defensora més entussiasta del sanatori de Porta-Cœli. Per Real

Orde de 21 de febrer de 1899, lo posà baix la protecció del rey don Alfonso XIII, y se ordenà que les corporacions tècniques y populars de València informàran sobre·ls mitjos de transformar-lo en sanatori nacional.

* * *

Los primers recursos obtinguts se gastaren en apanyar la carretera de Bétera a Porta-Cœli (de València a Bétera hi ha camí de ferro) y en acomodar l'antich monastir per als malalts. Els setze primers entraren en aquella casa·l dia 15 de juliol darrer, celebrant-se ab modesta solemnitat la inauguració del sanatori. Ara hi ha lloch per a cuaranta-sis, y sempre està ple. El tracte que se dóna als pobres tísichs no pot ser millor. Porta-Cœli no sembla un hospici: té l'aspecte de una bona casa de salut; les cambres pareixen de hotel; la taula, de restaurant. L'assistència mèdica és completa y esmeradíssima; la vida que fan los hostes perfectament higiènica y descansada. No és estrany, puix, que ploguen per totes bandes los memorials per a l'admisió en lo benèfich sanatori.

Però tot això és molt costós, y els actuals ingresos són insuficients. En el Congrés alguns diputats presentaren una proposició de lley demanant que l'Estat cedira al sanatori de Porta-Cœli les montanyes, cobertes de pinars, que foren de la cartuxa, y a més una subvenció de cinch millons de pessetes. Però, ¿permet eixes donacions, en aquests moments, l'hisenda espanyola? Moliner creu que sí; però els ministres creuhen que no. En consell celebrat el dia 3 de mars resolgueren negar-la. ¡Caigué a terra l'ensomni magnífich del doctor! Li restava, emperò, una esperansa: el favor de la reyna. Pregà l'augusta senyora a sos

consellers que féran per els pobres tuberculosos tot lo que se poguera, y decretaren ells que vinguera a València el director general de Sanitat per a estudiar sobre·l terreno·l projecte e informar sobre la possibilitat y conveniència de realisar-lo.

Y en això estem: el doctor Cortejarena ha vingut y ha visitat a Porta-Cœli. Lo que informarà, no ho sabem; lo que sabem és que, al vore aquella obra de misericòrdia santa, l'isqueren les llàgrimes als ulls. Portar-la avant en la extensió que desitja y fantaseja·l doctor Moliner no serà possible; deixar-la caure a terra, seria molt trist y molt cruel. Fassa cadascun lo que puga, y quede a aquell entusiasta y exaltat doctor la glòria de haver mamprés una obra a la que no se li posa més tatxa que la de ser un hermós somni de la caritat.[1]

1 *L'article incorpora el següent comentari a peu de pàgina*: «Aquestes "Notes valencianes" debien publicar-se en el número anterior de *La Ilustració Llevantina*, però no arrivaren a temps. Ara podem afegir que·l Dr. Cortejarena ha donat ja son informe, enaltint molt la obra del Dr. Moliner y les condicions de Porta-Cœli per a sanatori de tuberculosos, y aconsellant la creació d'establiments com este en distints punts d'Espanya, destinant-los part dels recursos que·s consàgran als hospitals. La protecció que·l Govern otorgue als dits sanatoris dependirà dels dinés que tinga disponibles».

10.

Article publicat en el núm. 1 (segona època) de *La Ilustració Llevantina. Revista Artístich-Literària de Catalunya, València, Balears y Rosselló* (Barcelona, 1 de novembre de 1900, p. 12).

Notes valencianes [5]

Jugim Sorolla y Mariano Benlliure: aquests són los dos noms que més han sonat en València des que·s suspengué *La Ilustració Llevantina*, y sònan encara quan reapareix nostra publicació. Són los valencians molt sensibles a la glòria artística, y els omplí de goig la bona nova de haver guanyat lo *gran prix* en la Exposició Universal de París dos fills de la terra. Sorolla és l'únich pintor espanyol que ha obtingut en aquest certamen tan alta recompensa; Mariano Benlliure comparteix aquesta honra ab l'esculptor Blay.

Nostres dos valencians tenen molts motius per a envanir-se de haver arrivat a tan elevada categoria artística, y la seva pàtria per a aplaudir-los. Abdós són fills de les seves obres y tingueren que lluytar ferament per a obrir-se camí. Ixqueren un y altre de la pasta popular, exa pasta que dóna tan bon pa quan la sahona·l vent del geni. Sorolla, fill de pobres trevalladors, quedà orfe essent petit. Haguera parat en un hospici, si no l'hagués arreplegat un oncle, modest industrial, qui li serví de pare. L'esculptor Benlliure és fill d'un artista; però de un artista de ínfima categoria, un pintor de parets del Cabanyal, casi un emblanquinador. Aquest bon home ha tingut la sort de produir una nissaga de genials

artistes. Tres de sos fills són pintors, alguns tan gloriosos com Joseph, l'autor de *La visió de Coloseu*, y Joan Anton. Lo darrer infant de la família fou Mariano, a qui sos germans ajudaren en la carrera, y que avuy és lo més afamat de tots.

Responent al clamor del general entussiasme, l'Ajuntament de València acordà declarar fills benemèrits y predilectes de la ciutat als dos artistes llorejats a París, y donar llurs noms a dos places o carrers. Aquesta darrera resolució és filla d'una costum francesa (per a mi molt condemnable) en mal·hora introduïda a Espanya, en dany de la tradició històrica, y per a confusió del vehinat, que sol rebutjar exes novetats. Ara, lo nom de Sorolla s'ha aplicat a la plaça de les Barques, la qual guardava la memòria de les que·s construïen a València quan lo gremi de mariners tenia domicili en la ciutat. A Benlliure li adjudicaren la plaça de la Pilota.

Jutji's com se vullga aquest cambi de noms, la intenció fou bona, y la festa ab què·s solemnisà molt lluhida. Se celebrà durant les festivitats populars de la Fira de Juliol, que tanta gent pòrtan a València. Congregà l'Ajuntament a totes les corporacions y societats; una comissió anà a buscar als dos artistes, y ells foren rebuts ab gran pompa en la Casa Consistorial, entregant-los solemnement l'alcalde los diplomes del seu nomenament, entre·ls aplausos y crits d'una inmensa gentada que omplia el saló de sesions y tota la casa, la escala, lo pati, y s'apinyava encara en lo carrer. Y acompanyades les autoritats per aquell nombrosíssim estol, anaren a inaugurar los rètols de les places de *El Pintor Sorolla* y de *Mariano Benlliure*, al so de les músiques y de les aclamacions populars. Recordava esta festa, en lo ple del dia, de un dia lluminós y esplèndit de l'estiu, los triomfs dels artistes y dels poetes italians en lo bon temps del Renaxement.

Per aquells dies, València obsequià també a sos dos gloriosos fills, donant-los un gran banquet, de nit, en lo jardí-passeig de la Glorieta, il·luminat *a giorno*. Fou una manifestació magnífica, en la que se confonien també l'entussiasme del poble y la intervenció oficial, presidint-la l'alcalde, en nom de la ciutat, y fent des de la presidència el més escalfat elogi dels que enaltí com veres glòries de València, elogi al que respongueren Benlliure y Sorolla agrahint tanta honra y fent oferiments valiosos a la ciutat natal. Hi hagué llavors un incident interessant. Perdoneu-me los lectors, si parle de mi mateix. Tots teníam en la taula un ramellet de flors. Estava jo en una de les més pròximes a la dels dos artistes, rodejat d'altres artistes, escriptors y periodistes. Per encàrrech d'ells, m'alcí de la cadira, y acostant-me ahont aquells estàvan, els diguí:

> Monarca de la forma, mago de los colores,
> que del arte, en el alma, lleváis la esencia,
> Recibid complacidos esta lluvia de flores,
> y en ellas el alma que os da Valencia.

Aixís dient, els llancí lo meu ramellet; tots los que me rodejàvan feren lo mateix; nos imitaren los que estàvan més lluny, y allò fou una metralla de flors, la millor salva per a los artistes victoriosos.

II.

Com hem comprovat en repassar la producció lírica de Llorente, entre els anys 1903 i 1911 –és a dir, en la darrera etapa de la seua vida– l'escriptor esdevingué un assidu col·laborador de la publicació *Ilustració Catalana*. D'aquesta manera, sabem que hi publicà vint-i-quatre composicions líriques, i també, entre 1904 i 1906, quatre articles periodístics, tres dels quals dedicats al desenvolupament de les festes del Corpus a València. Fins a tal punt la vinculació entre Llorente i la publicació dirigida per Francesc Matheu esdevingué estreta que, en desembre de 1908, el valencià arribà a declarar-li per carta que «Tot lo que fas de nou és per a vostés» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 263). Aquest article, que inicia la mini sèrie a què acabem de referir-nos, fou publicat en el núm. 52 d'*Ilustració Catalana* (Barcelona, 29 de maig de 1904, p. 348; IC 1904).

La festa del Corpus en València. Les roques y·ls jagants

La festa del Corpus fou sempre lluhida en València, y en altre temps molt anomenada; y·s donava algunes vegades el cas de repetir la processó eucarística fora de temps, per a que·ls reyals hostes tinguéran el plaher de vore-la. D'aquesta mena foren obsequiats l'emperador Carles Quint, y després son fill Felip II.

L'aparato simbòlich, qu·era·l principal ornament de tan solemne festivitat, romangué casi tot fins ara, ab satisfacció y goig dels valencians de bona rassa, amadors de llurs antigues costums. Però l'any 1902 la majoria republicana pogué posar sa lley en l'Ajuntament de València, y negà la participació de la ciutat en tota cerimònia religiosa. La festa del Corpus quedà reduhida a una

funció eclesiàstica, y encara que, dintre d'esta esfera, se celebrà pomposament, València quedà esglayada y esmortida al perdre·l tradicional y característich espectacle, admirat per tantes generacions. La singular novetat se repetí l'any darrer; mes enguany la reacció de l'esperit valencià ha pogut més que·l fanatisme antireligiós dels republicans. La Junta Municipal, representació més exacta del sentiment públich que l'Ajuntament, desféu lo que este havia fet; un alcalde de bon seny ha secundat enèrgicament los desitjos de la població; y la festa del Corpus Christi recobrarà son secular caràcter y lluhiment.

Entre les coses més assenyalades d'ella figúran les *roques* y·ls *jagants*. S'aplicà·l nom de *roques* a uns carros artístichs y monumentals que van devant de la processó. Ja·s menciónan en los documents de l'Arxiu Municipal referents a l'any 1417.

«Les roques o carros monumentals que van al devant de la processó» [*Ilustració Catalana*, 52, 29 de maig de 1904, p. 347]

«Los gegants que van al devant de la processó, formant quatre parelles»
[*Ilustració Catalana*, 52, 29 de maig de 1904, p. 348]

Al comensar lo segle XVI les *roques* éran dotze. Després quedaren reduhides a sis, que són les qu·han arribat a nostre temps. Unes són construcció d'aquell segle, y altres del XVII. En algunes d'elles se representàvan autos sagramentals. Un d'aquests autos, apellats *misteris*, lo de *Adan y Eva*, seguí representant-se fins deu o dotze anys enrera. Enguany se renovarà tan interessant representació.

Los *jagants* no són d'orige valencià; vingueren de Castella. En l'any 1588 los Jurats de València enviaren un comissionat a Madrid per a vore com estàvan fets y vestits los gegants d'aquella Vila y Cort, y poder fer-los aquí consemblants. «Gegants» escrivían aquells Jurats, com correspon a la puresa de la llengua; mes s'ha corromput la paraula en l'ús vulgar, y ara tothom diu *jagants*.

Estes foren, y encara són, quatre parelles, que represéntan les quatre parts del món. Europa està figurada per una parella vestida a la moda del dia, y lo poble·ls nomena·l *Jagant y la Jaganta espanyola*; los representants d'Àssia pòrtan lo nom de *turchs*; los d'Àfrica·s diuen *gitanos*; y los d'Amèrica, que són negres, *moros*. Acompànyan als[1] *jagants* els *nanos*, que tenen la matexa representació geogràfica, significant uns y altres que tots, los petits com los grans, préstan homenatge a la Santa Eucaristia.

Les dues fotografies que publiquem són obra del jove aficionat de València D. Joseph Verges, a quina amabilitat quedem agrahits.

1 als] al (*IC 1904*).

12.

El títol complet d'aquest article necrològic és «D. Antoni Palanca, † a València·l dia 15 del passat janer», i fou publicat en *Ilustració Catalana*, núm. 88 (Barcelona, 5 de febrer de 1905, p. 92).

D. Antoni Palanca

Aquest poeta, mort a València, no era un professional de les lletres. Sense preparació literària, surtí com per «generecció expontànea» de la més modesta burgesia industrial. Però la indústria a qu·estava dedicat ja donava a entendre que havia en son esperit un germe de poesia. Guanyava's la vida fent flors de drap, flors qu·exían de ses mans tan hermoses y bledanes que únicament les mancava la flayror per a confondre-les ab les dels jardins.

Antoni Palanca, valencià per los quatre costats, havia nascut ab gran disposició per al conreu de la literatura, lo mateix que Francesch, son germà primogènit.[1] Este, cuquiller y demprés forner, com son pare, dexà l'ofici; fou caxista d'imprempta, comediant de la llegua, y autor dramàtich abans d'apendre a escriure. Dictava a algun company les comèdies qu·ideava. Antoni, de geni més tranquil y casolà, no tingué aquells atreviments; mentres son germà corria de València a Madrid, a Barcelona, a l'Àfrica francesa, a vegades com actor, a vegades com autor, rebent aplausos aquí, y desenganys allà, ell, molt quiet en sa caseta, fea flors y més flors, lo mateix el ramellet nupcial de capolls de taronger, que la corona

1 *Es refereix a l'autor teatral Francesc Palanca i Roca (1834-1897), germà d'Antoni per part de pare.*

mortuòria de violes y perpetuïnes, lo mateix els rams y·ls *bouquets* per a les festes dels salons, que les garlandes per a l'altar d'alguna Verge, y en tot posava un gra de la poesia que li borbollava en lo cervell. Aquella poesia se revelava axís mateix en versos, que d'amagades escrivia, y que sols dexava vore a alguns amichs molt íntims; creya modestament que tot lo talent de la família se l'havia endut son aplaudit germà. Ja contava quaranta-cinch anys el poeta-florista quan aquells amichs s'empenyaren en qu·acudís als Jochs Florals de Lo Rat Penat. Li costà prou decidir-se, y presentà una composició al tema *Amor filial*. Sorprengué a tots per sa tendresa y naturalitat, verament artística; fou premiada, y l'autor considerat des d'aquell dia (era en l'any 1894) com un dels nous trobadors de la renaxensa valenciana.

En los deu anys transcurrits des de llavores, casi sempre·l nom de Palanca figurà entre·ls llaurejats de la pàtria festa del Túria. En melodiosos versos expressava ab predilecció sentiments tendres, religiosos y patriòtichs; acostumava també referir en romansos populars les costums, les festes y les tradicions de la terra, posant en ells alguna nota festiva, però sempre culta. En la vida particular com en la producció literària, era un home bo y honrat, a carta cabal.

Patia una afecció asmàtica. Havia dexat l'ofici y vivia dels seus aforros, ditxós y tranquil, en companyia de sa família. En lo rabal de Rusafa, prop ja de la horta, tenia la casa y un jardinet, ahont, embelesat entre les flors, repassava·ls seus versos y en feya de nous, pensant publicar un llibre. Sa mort no li dexà cumplir son propòsit. Morí·l dia 15 de janer, y sa mort fou molt sentida en València. ¡Déu l'haja amparat en la glòria eterna!

13.

Article publicat en *Ilustració Catalana*, núm. 107 (Barcelona, 18 de juny de 1905, p. 389). A propòsit de la fotografia que il·lustrava aquest article, amb data de 27 de juliol de 1904 Llorente s'adreçava per carta a Francesc Matheu per comentar-li: «En paquet certificat li envie una fotografia. Representa als personages del *Misteri de Sant Cristòfol*, un dels que se representaven en la festa del Corpus, y que enguany se ha restaurat. Si li aprofita per la *Ilustració*, diga-me-u asseguida, y li enviaré aviat unes ratlles de explicació» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 261). I cinc mesos després, el 2 de gener de 1905, insistia: «Res me diu sobre la pregunta que li fiu, d'aquella fotografia que l'invií del *Misteri de Sant Cristòfol*. Jo crech que aniria bé en la *Ilustració*» (*Epistolari Llorente*, vol. III, p. 261).

El Misteri de Sant Cristòfol (Festes del Corpus en València)

Allà en los temps mitgevals se celebràvan en València, ab lo títol de *misteris*, representacions dramàtiques durant les festes del Corpus. D'aquells petits drames religiosos havían arribat tres als nostres dies. Un d'ells, el d'*Adam y Eva*, se representava demunt d'una de les famoses *roques*. Els altres dos, en los carrers, a peu pla. Fa molts pochs anys, per disposició de l'Ajuntament, que pagava la festa del Corpus, aquexos misteris foren suprimits, considerant-los com antigualla impròpia de nostra època; però l'any proppassat, un alcalde que volgué restablir la solemnitat tradicional del Corpus valencià féu repetir les suprimides representacions.

El més antich dels tres misteris esmentats és el de Sant Cristòfor. Per una nota de l'Arxiu Municipal consta que·s representava ja en l'any 1449, y senyàlan també sa antiguetat la senzillíssima estructura d'aquest drama rudimentari, la ingenuïtat del diàlech y la forma primitiva de la representació. Sant Cristòfol està figurat per un homenot, que porta una túnica molt llarga; pujat sobre un escambell portàtil, que la túnica cobreix, sembla un gegant. Li serveix de bastó una palmera figurada. La escena comensa presentant-se a sant Cristòfol, qu·està a la vora d'un riu, un pobre ermità, que li pregunta ahont va y qu·és lo que busca. Respon el gegant que busca al senyor de tot lo món. Diu l'ermità que dejuni, si vol trobar-lo. Ell contesta:

> Dejunar, cert, no podré,
> perqu·és molt gran ma presència;
> dau-me un·altra penitència,
> Pare, jo la cumpliré.

El sant conseller li imposa la penitència de portar al coll als viandants per a passar lo riu.

Aplégan uns pelegrins que van a Orient, y diu l'ermità a sant Cristòfol:

> Oh, lo meu fill, per caritat,
> puix Déu assí vos ha portat,
> vullau passar tota esta gent
> que vol anar en Orient.

El sant els va passant un per un, y després se li presenta l'Infant Jesús, que porta en les mans el globo coronat per la creu.

L'Infant Jesús diu:

> Cristòfol, passa'm l'aygua.

«Lo Misteri de Sant Cristòfol» [*Ilustració Catalana*, 107, 18 de juny de 1905, p. 389]

Cristòfol respon:

> Infant petit, jo sóch content
> de passar-vos aquest corrent,
> car exa és la mia intenció
> per guanyar via de salvació.

Quan l'ha passat, diu (o per expressar-nos més pròpiament, canta, puix tota la conversa del misteri és com música de cant pla, de sabor marcadament religiós):

> Jamay portí infant que tant pesàs;
> com lo tinguí en mon coll,
> par que tot lo món portàs.

L'Infant Jesús contesta:

> Tu dius.

Y s'acaba·l Misteri de Sant Cristòfol.

En lo fotogravat que publiquem vorà el lector los personatges d'aquesta representació tradicional; los vestits que pòrtan són iguals als qu·usàvan en l'Etat Mitjana.

14.

Article publicat en *Ilustració Catalana*, núm. 159 (Barcelona, 17 de juny de 1906, p. 372).

El Misteri del Rey Herodes en les festes del Corpus de València

L'any passat publicàrem un fotogravat y un articlet esplicatiu del Misteri de Sant Cristòfol, un dels que d'antich se representaven en les solemníssimes festes del Corpus en València, y dels tres que rònegament arribaren fins los nostres dies. Ara parlarem d'altre d'aquells misteris, anomenat *del Rey Herodes*, o *del Portalet*, nom que li donà·l poble.

Aquesta representació revela un art dramàtich molt més avansat que la de Sant Cristòfol. Comensa per un parlament de l'autor, nunciant al públich lo que va a representar-se. Vénen després los tres Reys d'Orient, qu·espliquen el motiu de son viatge vers Betlem, remembrant les antigues profecies. Se retiren y apareix Herodes, capficat y temerós per lo naxement de l'Infant Jesús, y consultant als sabis sobre les senyals d'aquell prodigi. Estant en això, l'algusil avisa a Herodes la visita dels tres reys. Estos, portant devant llurs patges, se presenten a Herodes y li demanen hont està·l Messies. Confirmen els sabis hebreus l'adveniment profetisat, y llavors Herodes els diu que vagen a Betlem, y que tornen a dir-li lo qu·allí vegen.

Improvisa's el Portal de Betlem, com veu el lector en lo fotogravat, y assistim a la escena de l'adoració dels Reys Magos y a la vinguda d'un àngel que'ls prevé que se'n tornen per altre camí, sens reveure a Herodes. La Sagrada Família se'n va cap a Egipte. Vem el miracle del forment, granat a poch de naixcut, y escoltem a l'àngel, qu·acompanya·ls fugitius, cantant: *Ella és ella, / la qui parí y restà donzella. / Ella és l'Immaculada, / eternament preservada, / Mare del que l'ha criada, / Verge tostemps y donzella. / Ella és ella, / la que parí y restà donzella*.

Burlat Herodes, mana a l'*algusil* que fassa la *crida* de la *degolla*, y Trompeta, representant de l'element còmich, que l'art de l'Etat Mitjana fea figurar en los assuntes més solemnes y sagrats, publica un pregó burlesch, ple de satírica broma, avisant a les dones d'assí y d'enllà (nomenant molts pobles del Regne de València) per a que vinguen, portant llurs infants de pit, oferint-los premis en nom del rey Herodes. Acudixen les dones, y els *sarjants*, que

porten inofensius *carxots*, les colpegen a elles y a tota la concurrència, produhint aquesta *degolla* crits, rialles y corregudes.

Aquest misteri, com el de Sant Cristòfor y·l d'Adam y Eva, dexaren de representar-se fa pochs anys. En el de 1904 se representaren de nou; però no ha seguit esta restauració, perquè la negativa de l'Ajuntament a patrocinar les festes del Corpus ha fet desaparéxer tot lo qu·havia en elles de tradicional.

15.

«Una carta del mestre» és el títol que els responsables d'*El Cuento del Dumenche* donaren a l'epístola que Teodor Llorente adreçà al seu director, i que fou publicada en el núm. 6 d'aquella revista, corresponent al 13 de setembre de 1908 (ECD 1908). Llorente hi responia a l'escrit de Lluís Bernat titulat «Per a alusions», i publicat en *El Cuento del Dumenche*, núm. 5, València, 6 de setembre de 1908 (i recentment reproduït en el volum *Teodor Llorente, patriarca de la Renaixença*, 2011, pp. 83-84), com a reacció al poema llorentí «Mal ensomni», que com sabem fou publicat en el núm. 273 d'*Ilustració Catalana* (23 d'agost de 1908, p. 579) i, cinc dies després, en el diari *Las Provincias* (28-VIII-1908), que és el moment en què en degueren tindre coneixement la majoria dels lectors valencians. D'altra banda, Llorente també s'hi referia a l'article de Maximilià Thous Orts titulat «¿A que no muere…?», que fou publicat en *El Correo*, edició de la nit, corresponent al 29 d'agost de 1908, i que començava de la següent manera: «Teodoro Llorente, el querido y venerable maestro, a quien nunca faltará el respeto y el cariño de los buenos valencianos, acaba de publicar en *Las Provincias* unos versos, primorosos como todos los que dicta a su pluma siempre galana su corazón siempre joven, profetizando con sincera amargura la no muy remota total desaparición del dialecto regional. Su lectura, que me ha llenado de tristeza, no ha podido conducirme al desaliento».

Finalment, cal dir que l'escrit de Llorente, i més concretament el paràgraf que acaba dient «Això no podem admitir-ho els que cinquanta anys estem trevallant per el nostre renaiximent, donant-los la mà als que enllà de l'Ebro parlen nostra mateixa llengua», provocà la reacció –i segurament també les ires– de Josep Nebot, que un mes després, el 17 d'octubre de 1908 i sota el títol «Una carta interesant», escrivia en *El Cuento del Dumenche*: «De manera que, segons el mestre Llorente, la llengua valenciana és una mateixa en la que se parla enllà de l'Ebro, y la ortografia pròpia del valencià és la que sense escepció seguixen usant catalans y mallorquins. ¿Y

después d'asò seguixen vostés parlant de acadèmies valencianes y de congresos per a uniformar la ortografia valenciana? Home, no; después d'asò no hi a més que pendre com a llibres de texte en valencià les gramàtiques y diccionaris catalans, y proclamar *urbi et orbe* que la escola literària valenciana és una fillola o sucursal de la barcelonesa, com podrien ser-ho, per eixemple, la de Manresa, la de Figueres… o la de Gratallops».

Una carta del mestre

Senyor D. Lluís Bernat.

Amich y company: me prodiga vosté tan falaguers elogis en el número darrer d'*El Cuento del Dumenche* que jo seria més dur que una pedra si no li'ls agrahira. ¿Com no agrahir-los, si bé·s veu que són fills, més que d'altra cosa, de la estima que·m profesa? Quede a ells molt reconegut, y ya que tinch la ploma en la mà li donaré algunes explicacions per a aclarir los comentaris que fa vosté sobre la meua poesia «Mal ensomni».

Lo mateix vosté que l'amich Thous en l'article publicat en *El Correo*, entenen que he predit en aquells versos la mort no llunyana de l'idioma regional. ¡Que Déu me valga, com no ha sigut eixa ma intenció! Y crech que tal intenció no pot despendre's del texto del comentat romans. En ell dich que·l somni que tinguí d'eixa dolorosa mort fon un «mal ensomni *enganyador*», no atra cosa. Ningú sap lo que pot acontéixer en un pervindre molt llunyà, de molts sigles, al qual no alcansa la humana previsió; però, en lo que se pot preveure, ·l valensià –esta és ma convicció– no ha de morir; com el parlem nosaltres, el parlaran nostres néts, besnéts y rebesnéts.

Ha cregut vosté que·l pesimisme de mon «Mal ensomni» estava inspirat per la decadència del renaiximent literari sostingut per Lo Rat Penat. Se desenganyarà de que no és axís al saber que esta poesia no és d'ara. La pensí y comensí a escriure-la fa molts anys; havia quedat incompleta, y ara la he corregida y terminada. En la decadència, innegable, de la poesia valenciana de alguns anys a esta banda, no veig un signe de mort, ni una causa interna y pròpia d'aquesta literatura. Diga'm vosté, amich Bernat, ¿està més lluïda y bledana entre nosaltres la poesia castellana? Les dos van ali-ali, com solem dir. És esta una crisis general, y espere que passarà pronte.

Creu vosté que si Lo Rat Penat decau –en aquest punt de la poesia, perquè·n altres floreix y fructifica– és per haver errat el camí, per no *encarnar* en l'ànima popular, y posa la esperansa en los escriptors jóvens que ara se proposen popularisar la nostra literatura. Qüestió és esta llarga de discutir. No pense que·l camí, equivocat per *los aymadors de les glòries valencianes*, l'encontren els que, per a la producció literària, y sobretot per a la poètica, acepten l'incult *patois* que ara es parla, sense pulir-lo ni netejar-lo, ni tan sisquera d'alguns vulgarots barbarismes, que·m pena vore escrits en lletres de mole. Però aplaudixch la bona voluntat, l'entusiaste valencianisme del jovenil aplech d'*El Cuento del Dumenche*, que ya han donat proves de son viu ingeni.

Eixa bona voluntat, de què parle y que·m plau, s'ha revelat en una idea, proposta per el Sr. Thous, y que vosté admitix y sosté: la formació d'una Acadèmia Valenciana per a reglamentar y unificar nostra gramàtica, y *especialment la ortografia*. Creuen vostés dos que reunir eixa Acadèmia deguera ser obra meua. Y donant-los novament les gràcies per tan honrosa comanda, els

dich que he pensat més d'una volta en eixe proyecte, y he desistit per falta d'un acort previ, sense·l cual l'Acadèmia seria inútil.

La llengua valenciana té una ortografia pròpia, ortografia usada, sense escepció, mentres ha sigut idioma literari, y que sense escepció seguixen usant catalans y mallorquins en son esplèndit y gloriós renaiximent. Eixa ortografia, no tots els escriptors la empleen del mateix modo, y això és un mal. ¿Se vol una Acadèmia per a resoldre estes diferències? Està molt bé. Però, ¿és que se vol prescindir de la ortografia valenciana, per a adoptar la castellana? Això no podem admitir-ho els que cinquanta anys estem trevallant per el nostre renaiximent, donant-los la mà als que enllà de l'Ebro parlen nostra mateixa llengua.

L'únich motiu que·s dóna per a abolir la ortografia valenciana és facilitar la lectura del nostre idioma, y eixe motiu és ben pobre, amich Bernat. No són tan grans les diferències ortogràfiques, ni són tan ruchs nostres paysans, que per haver deprés a llegir en castellà se'ls fassa fosca la lectura valenciana. Fem una prova: publique vosté –si li plau– esta carta en son popular semanari, tal com està escrita, y veja si la entenen o no sos llegidors.

Si tots la entenen, y vostés se convensen de que no cal cambiar la ortografia pròpia valenciana, anem a fer l'Acadèmia. Si en assò no convenim, deixem-ho estar.

Y de totes maneres, és son benvolent amich y company

T. Llorente.

Museros, 9 de setembre de 1908.[1]

1 NdR: De tot cor agrahim al venerable mestre la hermosísima carta en què mos ha honrat. La contestarem en breu. Hui sols tenim temps y espay per a donar les més espresives gràcies a l'eminent poeta, glòria de la literatura valenciana, per l'atenció, may bastant agrahida, que li ham mereixcut.

16.

Aquest discurs fou publicat el 20 de març de 1909 en el diari *Las Provincias*, dins de l'article titulat «El centenario de Bernat y Baldoví» (LP 1909). Obra d'encàrrec, fou redactat per Llorente arran de l'homenatge que la societat valencianista L'Antigor tributà al cèlebre sainetisa suecà a propòsit del centenari del seu naixement, i fou llegit el dia 19 de març per Josep Belda, representant de la societat convocant, ja que Llorente «no pudo asistir personalmente al acto por falta de salud», segons que informà *Las Provincias*. L'acte comportà el trasllat de les restes mortals de Bernat i Baldoví i de la seua muller, Juliana d'Artal, de València a Sueca, i el descobriment d'una làpida commemorativa «en la fachada de la casa núm. 1 de la citada plaza [de San Bartolomé], donde murió el festivo poeta». Com que el discurs no té títol, hem decidit posar-li'n un de factici.

[El record de Josep Bernat i Baldoví]

Valensians: feu rogle y escolteu.

Els sosis de L'Antigor me encarregaren que vos esplicara l'acte que fan hui.

No tinc la salud prou forta per a fer esta esplicació personalment y de viva veu, com volguera; per això la pose en este paper.

Serà curta; no·m faré pesat.

Havem posat en eixa pedra·l nom d'un ilustre escritor valensià. Costum és esta molt loable; fan bé totes les poblasions cultes honrant aixís la memòria de sos fills més benemèrits.

Y si això és bo sempre, en el cas present és encara millor.

Corre·l temps tan a presa, s'afluixen tant les recordanses que, a vegades, s'esculpix en plases y carrers un nom que·s creu ha de

ser sempre conegut y honrat, y als pocs añs els que pasen per allí pregunten: «¿Qui seria eixe señor?».

No tindrà eixa mala sort el nom que habem escrit ahí: per molt temps que pase tot valensià que·l llixca sentirà examplar-se-li·l cor; sentirà una impresió agradosa, com la aparisió d'un amic ben estimat, com el recort d'algo familiar y propi, com eixe interior goig que sentim tots els fills d'esta terra cuant escoltem la veu de la donsaina y el repic del tabalet.

Sí; el nom de Bernat y Baldoví nos durà sempre eixa impresió, perquè ell nos donà a doll lo millor que hi a en lo món, que és la alegria; son viu incheni fon per a tots com un raig de sol en un sel anubolat.

Dic *en un sel anubolat* perquè la vida humana està, per desgràsia, plena de núbols que la entristixen. Per això mateix són benefactors nostres els que, sense ofensa de ningú, porten a nostre espirit el bon humor y als nostres llavis la franca rialla.

Les penes de la vida debem sufrir-les resignats; però Déu no vol que la pasem plorant y chemegant. El cor sa y la consiènsia tranquila són propensos al contentament. L'home que riu sempre val més que l'home que no riu may.

Per això enaltim nosaltres al nostre Baldoví.

Ell nos donà l'eixemple de que se pot ser un escritor molt festiu sense ser un home desgabellat. Qui omplia de goig y d'alegre broma a tots era un home honrat a carta cabal, respectable y digne, un modelo en sa casa, un machistrat rectísim, un patrisi eixemplar.

En tot temps y en tot país haguera sigut volgudísim per los seus paisans; en Valènsia deu ser-ho més, perquè lo que li ha donat tanta fama és, presisament, lo que forma un dels distintius del nostre caràcter.

En este consepte, se pot dir que Bernat y Baldoví fon el més valensià de tots els valensians.

Pasem nosaltres per alegres, festeros y bromistes; algo hi a d'això; esta hermosa terra, este sel tan brillant, este aire tan bo de respirar no són propis per a omplir-nos l'ànima de negrors. ¿Se nos critica per això? No·n fem cas. Poble de natural alegre, és poble de bon natural. Preguem a Déu que nos el conserve, y permitiu-me que acabe este rahonament cridant:

¡Vítor al bon humor y a la alegria valensiana!

¡Vítor a son millor representant, D. Chusep Bernat y Baldoví!

17.

Article publicat en el núm. 1 de *Lo Rat-Penat. Revista Mensual* (pp. 1-2), corresponent al mes de gener de 1911, és a dir, sis mesos abans de morir Llorente. A finals de 1910, el màxim responsable de la societat d'amadors de les glòries valencianes, Vicent Dualde, decidí engegar una publicació que revitalitzara l'entitat valencianista, i per tal d'encapçalar el primer número demanà unes lletres d'encoratjament al vell patriarca. Escrit que pren la forma de carta i que el poeta aprofità per a manifestar la seua confiança en els jóvens, en el futur. Així, cal destacar que, pocs dies després de veure la llum l'article, l'11 de febrer de 1911, Llorente patí un atac d'hemiplegia que el deixà invàlid de mitja part de cos. I que a partir d'aquella data, i fins a la seua mort, dictà els texts –tant en prosa com en vers– o bé als seus fills o bé al canonge Josep Sanchis Sivera, que li féu de confessor i secretari durant els darrers mesos de vida.

Senyor don Vicent Dualde, president de Lo Rat Penat

Amich benvolgut: voleu donar vida nova a nostra societat, que porta, fa un ters de sigle, la senyera de la renaixensa valenciana, y el vostre propòsit me plau y m'acontenta. Molt ha fet Lo Rat Penat en sa ja llarga existència; però pot fer molt més. En estos anys darrers semblava algun tant adormiscat; vós sou el Llàtzer que veniu a dir-li: «Alsa't y acamina». Me demaneu que vos ajude en tan noble tasca; en lo que jo puga, que no serà molt, vos ajudaré. Però més os valdrà l'animosa joventut que desitja completar l'obra escomensada; y més que tot, vostre propi esfors y fermesa; la voluntat és lo primer per a totes les obres humanes.

És vostra primera empresa la publicació d'una revista mensual que sia l'orgue de Lo Rat Penat, l'instrument principal, la eyna contínua per a la propaganda dels trevalls nostres. Està bé; d'eixa manera se vorà millor en València y fora de València, sobretot en aquelles províncies espanyoles que per sa llengua y per sa literatura són nostres germanes besones, lo que fem en una tasca que nos és comuna.

Teniu, y vos proposeu conrear fins que apleguen a rams de benehir, altres plans, potser més interesants, entre ells la formació d'una Acadèmia de la Llengua Valenciana que estudie y resolga lo que deu ser nostre idioma literari, aclarint els nombrosos ductes que detenen y confonen als que avuy l'escriuen. Moltes vegades han demanat esta llegislació gramatical els escriptors valencians, y més que tots els jóvens poetes, plens d'entusiasme, y moltes vegades d'inspiració y de bon sentit filològich, però poch inclinats a l'examen dels textos escrits y de la riquesa que la llengua que es parla encara pot donar al nostre lèxich. Saber bé la llengua és la primera obligació del qui la escriu, y això és lo que més nos manca als escriptors valencians.

Lo que fins ara no s'ha fet, espere que ara·s farà; entra en vostre programa, y eixe programa s'ha de cumplir. Y si l'Acadèmia·s crea, y ella dicta ses lleys idiomàtiques, la revista de Lo Rat Penat nos les farà saber a tots, y serà, per sa redacció, el modelo a què tots se sujectarem. Mentrestant, crech jo que esta revista deu mantindre, com provisionals, les regles gramaticals y sobretot la ortografia que des de son naiximent ha usat en ses publicacions Lo Rat Penat.

Molt se podria parlar d'altres coses que esta societat ha fet, y podrà fer, a les que ajudarà sa nova publicació periòdica; però

no vullch que s'allargue masa esta carta, quin objecte no és altre que aplaudir y animar a nostre digníssim president nou, y oferir-li mon concurs. Vell y cansat, en lo quartel d'invàlids estich ja; però, en ell, seguiré trevallant per València mentres Déu me conserve la vida y el seny.

Vostre amich y consoci,

T. Llorente.

18.

Aquest breu missatge d'adhesió fou publicat en *Las Provincias* el dia 5 de juny de 1911, dins de l'article titulat «Homenaje a un poeta» (LP 1911), que donava compte de «l'acte de gratitud» que, a propòsit de la publicació del poemari *Llibret de recorts*, Lo Rat Penat havia dedicat el dia anterior a Josep Bodria, president honorari de l'entitat. El missatge fou llegit pel secretari de Lo Rat Penat «al descorcharse el champañ», i és quasi amb tota probabilitat el darrer escrit de prosa valenciana que degué produir el nostre escriptor, que moriria menys d'un mes després, el dia 2 de juliol. Malgrat la brevetat del text, Llorente hi fa una molt eloqüent i significativa lloança de la «dignificació de la musa popular» –«lliure de tota chabacana groseria»– que portà a terme Bodria al llarg de la seua producció lírica.

[Missatge d'adhesió a l'homenatge a Josep Bodria]

Senyor D. J. Bodria.

Amich y consoci benvolgut: me sap molt greu no poder asistir al dinar que vos ha ofert tan justament nostra societat de Lo Rat Penat per la publicació de l'hermós *Llibret de recorts*.[1] Sou un dels més antichs y constants conreadors de la Renaixensa valenciana, y representeu una de ses més pròpies e importants orientacions: la dignificació de la musa popular, donant-li poesia sencilla y natural, però delicada y esquisida, lliure de tota chabacana groseria. Per assò vostra obra és culta y patriòtica,

1 *de*] *dels* (*LP 1911*).

y jo, no podent concórrer a ella d'altra mena, vullch aprofitar esta ocasió solemnial per a donar-vos també la enhorabona de tot mon cor, cridant: ¡Vítor a Lo Rat Penat! ¡Vida llarga y culta inspiració a son digníssim president honorari J. Bodria!

Bibliografia

Almela i Vives (1936): «Llorente, historiador», *La República de les Lletres*, 7, gener-març, pp. 15-19.

Andrés Estellés (Roc), V. (1966): «Llorente», *Las Provincias* (30-1-1966), p. 25. (Reproduït en Roca 2007*c*: 17-18.)

Aracil, Ll. V. (1983): «La llengua dels avis al País Valencià: una cronologia trabucada», *Dir la realitat*, Barcelona, pp. 159-168.

Archilés, F. (2007): «La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional», *Anuari Verdaguer*, 15, pp. 483-519.

Archilés, F., i Martí, M. (2001): «Satisfaccions gens innocents. Una reconsideració de la Renaixença valenciana», *Afers*, 38, pp. 157-178.

– (2002): «Renaixença i identitats nacionals al País Valencià», dins M. Nicolás (ed.), *Bernat i Baldoví i el seu temps*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 51-71.

– (2004): «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola», *Afers*, 48, pp. 265-308.

B[eltran], A. (1983): «Valors i contradiccions de Teodor Llorente», *Noticias al día* (13-xi-1983).

Blasco, R. (1980): «Dels límits i de la densitat de la "Renaixença" valenciana», *L'Espill*, 6/7, pp. 165-178.

– (1983): «Sobre Llorente, el llorentinisme i la seua projecció paracrònica», *L'Espill*, 19, pp. 136-151.

– (1986): «Generacions enfrontades: Llorente i el modernisme», *Homenatge dels escriptors al professor Manuel Sanchis Guarner*, València, pp. 41-46.

– (1988): «Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença», *Caplletra*, 4, pp. 43-67.

Boira, J. V. (2011): «Teodor Llorente i el Romanticisme europeu: colonització, modernitat i territori», dins *Cuadernos de Geografía,* núm. 90, pp. 211-225.

Calvo-Acàcio, V. (1936): «L'equilibri mental i moral de Llorente», *La República de les Lletres*, 7, pp. 5-9. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 122-124.)

Carbó, F. (2012): «Teodor Llorente i Carles Riba en la poesia de Vicent Andrés Estellés», dins *La literatura davant el mirall. Ironia i metaliteratura en l'època contemporània*, Barcelona, PAM, pp. 13-45.

Climent, J. D. (2007): «L'herència lingüística de la Renaixença valenciana», *Anuari Verdaguer*, 15, pp. 449-482.

Collell, J. (1909): «Un gran poeta», *Gazeta Montanyesa*, núm. 404 (27-x-1909). (Reproduït en Roca, ed., 2011: 89.)

Corbín Llorente, J. T. (en premsa): «Nota introductoria», dins *Epistolari Llorente*, vol. iv.

Cucó, A. (1971): *El valencianisme polític 1874-1939*. 2.ª ed. (1999), Catarroja-Barcelona, Afers.

Delgado Larios, A. (1996): «Exotismo, afán de aventuras e hispanoamericanismo: "La ruta de Hernán Cortés", de José Segarra y Joaquín Juliá, entre la azaña personal y la propaganda oficial», *Anuario de Estudios Americanos*, 53 (2), pp. 285-309.

Domínguez, M. (1944): «El "barranch dels Algadins"», *Almanaque de Las Provincias* per a 1945, València, 1944, pp. 389-390. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 136.)

Duran de València, M. (1910): *Cordes vibrants*, València, L'Avenç.

– (1930): «Declaració», dins *La poesia valenciana en 1930*, València, L'Estel, pp. 39-40.

– (1936*a*): *Teodor Llorente*, Barcelona, Barcino.

– (1936*b*): «El poeta Teodor Llorente, iniciador, a València, de la Renaixença de l'idioma i de les lletres», *La República de les Lletres*, 7, gener-març, pp. 3-4. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 119-121.)

Escartí, V. J. (2005): «Les idees de Constantí Llombart a través de *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*», dins *Constantí Llombart i el seu temps*, a cura de V. J. Escartí i R. Roca, València, AVL, pp. 137-165.

Escartí, V. J., i Estrela, J. E. (2007): «Sobre l'Any Constantí Llombart (País Valencià, 2005)», *Anuari Verdaguer*, 15, pp. 435-448.

Estrela, J. E. (2005): «L'interés pel passat històric a *Lo Rat-Penat. Calendari Llemosí*», dins *Constantí Llombart i el seu temps*, a cura de V. J. Escartí i R. Roca, València, AVL, pp. 167-183.

Ferrando Francés, A. (1988): «Llengua literària i actitud política en Teodor Llorente. A propòsit de *Cartes de soldat* i *Pro patria*», *Caplletra*, 4, pp. 91-112.
– (2008): «La presència valenciana al Congrés de 1906, punt de partida dels primers moviments reivindicatius de la llengua pròpia al País Valencià (1906-1918)», dins *El primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i el País Valencià. Els reptes del futur*, Catarroja - Barcelona - Palma de Mallorca, Afers, pp. 97-176.
– (2012): «Teodor Llorente i Olivares: en defensa de la personalitat valenciana», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 123-151.
Fuster, J. (1984): «Pròleg» a Lluís Bernat, *Caciquisme roig*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 7-35.
Guarner, Ll. (1980): «Pròleg», dins V. W. Querol, *Rimes catalanes*, València, Eliseu Climent, editor, pp. 7-49.
– (1983): «Pròleg» dins T. Llorente Olivares, *Poesia valenciana completa*, València, Tres i Quatre, pp. 17-90.
– (1985): *La Renaixença valenciana i Teodor Llorente*, Barcelona, Edicions 62.
Iborra, J. (1983): «Els versos de Llorente», *Saó*, 64, pp. 31-32. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 182.)
López-Pampló, G. (2012): «La conferència "Llorente i els infants" de Carles Salvador (1948). Estudi i transcripció», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 153-207.
Llorente Olivares, T. (1879): «Lo Rat-Penat. Discurso leído por D. Teodoro Llorente, presidente de esta sociedad, en la apertura del presente curso académico», *Las Provincias* (17-xii-1879).
– (1885): «Endressa. Al senyor don Marian Aguiló, en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona», *Llibret de versos*, València, Impr. de Doménech.
– (1897): «Mariano Aguiló», *Las Provincias* (10-vi-1897).
– (1913): *Llibret de versos*, col. Lectura Popular, núm. 13, Barcelona, Ilustració Catalana.
– (1906): *Poesies triades*, Barcelona, L'Avenç.

– (1907): «Advertencia preliminar», *Versos de la juventud (1854-1866)*, pp. v-viii.
– (1908): «Una carta del mestre», *El Cuento del Dumenche*, 6, pp. 1-2.
– (1911): «Senyor Vicent Dualde, President de Lo Rat-Penat», *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*, 1, pp. 1-2.
– (1928): *Epistolari Llorente*, vol. I, Barcelona, editorial Balmes.
– (1930): *Epistolari Llorente*, vol. II, Barcelona, editorial Balmes.
– (1936): *Epistolari Llorente*, vol. III, Barcelona, editorial Balmes.
– (1958): *Antologia poètica*, a cura de C. Salvador, València, Sicània.
– (1996): *Poesia*, a cura de V. Simbor, València, IVEI.
– (1983): *Poesia valenciana completa*, a cura de Ll. Guarner, València, Tres i Quatre.
– (2001): *Escrits polítics (1866-1908)*, a cura de R. Roca, València, Diputació de València.

Martínez Ferrando, D. (1936): «En els últims dies del poeta», *La República de les Lletres*, 7, gener-març, p. 24. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 129-130.)

Massot i Muntaner, J. (2012): «Teodor Llorente i Jacint Verdaguer», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 11-30.

Menéndez y Pelayo, M. (1909): «En honor de D. Teodoro Llorente. Preámbulo (Al "Nou llibret de versos" próximo a publicarse)», *Cultura Española*, 14, pp. 420-433.

Navarro Borràs, E. (1936): «Centenari de Llorente i Querol. L'any de la poesia: 1936», *El Mercantil Valenciano* (8-II-1936). (Reproduït en Roca, ed., 2011: 117-118.)

O[liver], M. S. (1913): «Don Teodor Llorente (1836-1911)» dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1911-1912*, Barcelona, p. 716.

Ossorio y Bernard, M. (1903): *Ensayo de un catálogo de periodista españoles del siglo XIX*, Madrid.

Piera, J. (1984): «Teodor Llorente, una triste tradición de olvidos», *El País*, València, 8 de gener de 1984, p. 4. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 183-184.)

– (2012): *El somni d'una pàtria de paraules (Biografia de Teodor Llorente)*, Alzira, Bromera, 2012.

Puig i Torralva, J. (1885): «*Llibret de versos* de Teodor Llorente», *La Moma*, 9, pp. 74-75. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 57-58.)

Quadrado, J. M. (1885): «Caritat, esperansa y fe. Tres buenas de este año 1885», *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes*, tom II, núm. 19, 15 d'octubre de 1885, pp. 721-744.

Renart, G. (1947): «Las poesías valencianas de don Teodoro Llorente», *Las Provincias* (26-VI-1947).

Roca Ricart, R. (2001): «Estudi preliminar» a T. Llorente Olivares, *Escrits polítics (1866-1908)*, València, Diputació de València, pp. 9-66.

– (2004): *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Alzira, Bromera / IIFV.

– (2007*a*): *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, València, PUV.

– (2007*b*): *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*, València, Institució Alfons el Magnànim.

– (2007*c*): «Teodor Llorente, escriptor valencià», *Caplletra*, 43, pp. 9-38.

– (2009*a*): «Teodor Llorente i el certamen en honor de Jaume I (1876)», *Miscel·lània Joaquim Molas*, 4, Barcelona, PAM, pp. 95-121.

– (2009*b*): «Teodor Llorente i l'homenatge a Marià Aguiló (1909)», *Randa*, 63, pp. 95-110.

– (2010): «Teodor Llorente i la llengua dels valencians», *Caplletra*, 49, pp. 43-63.

– (2011), ed.: *Teodor Llorente, patriarca de la Renaixença*, València, AVL.

– (2011*a*): *La Renaixença valenciana i el redescobriment del país. El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)*, Paiporta, Denes.

– (2011*b*): «La Renaixença valenciana i l'Exposició Regional», dins F. Archilés (ed.), *La regió de l'Exposició. La societat valenciana de 1909*, València, PUV, pp. 123-146.

– (2012*a*): «La posteritat de Teodor Llorente», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 73-89.

– (2012*b*): «L'epistolari entre Teodor Llorente i Vicent W. Querol (1876-1889)», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 209-287.

Salvador, C. (1941): «La zoologia i la botànica en la poesia valenciana de Llorente», *Almanaque de Las Provincias* per a 1942, pp. 105-109.
– (1947): «Poesies valencianes de Llorente», *Las Provincias* (26-IV-1947). (Reproduït en Salvador 2000: 252-255.)
– (2000): *Papers de premsa*, a cura de V. Simbor, València, Institució Alfons els Magnànim, València.
Salvador, V. (1986): «Una polèmica sobre la llengua literària», *Caplletra*, 1, pp. 61-73.
– (1988): «El pensament lingüístico-literari de Teodor Llorente», *Caplletra*, 4, pp. 113-122.
Sanchis Guarner, M. (1968): *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*. 2.ª ed. (1982), València, Eliseu Climent editor.
– (1978): *El sector progressista de la Renaixença valenciana*. 2.ª ed. (1985), València, Universitat de València.
Sanchis Sivera, J. (1911): «Biografía del laureado vate Teodoro Llorente y Olivares», *Lo Rat-Penat. Revista Mensual*, 7, pp. 290-370.
Serrano i Morales, J. E. (1902): «Motiu de esta edició» dins T. Llorente Olivares, *Nou llibret de versos*, València, Estampa de Federic Doménech, pp. V-VIII.
Simbor Roig, V. (1988*a*): «La Renaixença al País Valencià», *Caplletra*, 4, pp. 9-41.
– (1988*b*): «Llorente, "La Opinión" i la Renaixença», *Caplletra*, 4, pp. 123-136.
– (1996): «Introducció» dins T. Llorente Olivares, *Poesia*, València, IVEI, pp. 7-31.
– (2012): «"La barraca" llorentina: la creació d'un tòpic literari contemporani», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 91-121.
Sòria, E. (1991) *Mentre parlem. Fragments d'un diari iniciàtic*, Barcelona, Edicions 62, pp. 151-152.
– (2011): «Cent anys després», *Quadern*, *El País*, València, 2 de juny de 2011, p. 4. (Reproduït en Roca, ed., 2011: 221-222.)
Tomàs, M. (2012): «Les relacions de Teodor Llorente amb Catalunya i Mallorca», *Teodor Llorente, cent anys després*, València, IIFV, pp. 31-71.

Valentino (1908): «Recuerdos del "Cincuentenari dels Jochs Florals de Barcelona"», *Las Provincias* (25-v-1908).

Yxart, J. (1886): «*Llibret de versos*, de Teodoro Llorente», *El año pasado. Letras y artes en Barcelona*, Barcelona, pp. 60-68.

TEODOR LLORENTE: OBRA VALENCIANA COMPLETA

A CURA DE RAFAEL ROCA RICART

S'IMPRIMÍ EN ELS OBRADORS
DE GRÀFIQUES VIMAR, SL,
A LA VILA DE PICANYA,
EL 2 DE JULIOL DEL 2013,
·CII· ANIVERSARI DE LA MORT
DE TEODOR LLORENTE I OLIVARES